

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تفکر

احسن الکلام

پستو

مشیخ بری ذکر عبدالسلام الہی

میں سے اور ان کے لئے

جاری ہے عربیہ لکھنے کی شہادت
بندہ بیدار پاکستان

(حقوق طبع و مصنف و بارہ محفوظ دی)

وَقَالُوا لَسْنَا الْقَائِلِينَ لِلْكَافِرِينَ بِالْإِيمَانِ
تَفْسِيرُ

حسن الكلام

بَلُغَةُ الْبَشَوَاتِ

لِلشَّيْخِ أَبِي زَكَرِيَّا عَبْدُ السَّلَامِ الرَّسْتَمِي

الجزء الرابع

(علوم جزء)

مِنْ سُورَةِ مَائِدَةٍ إِلَى سُورَةِ تَوْبَةٍ

الناشر:

جَامِعَةُ كَرِيمِيَّةِ الْأَشَاعِرِ التَّوْحِيدِ السَّنَةِ

بَكَّةَ بِير - پشاور

طابع و نذر کے علوم کا کلاس
دینی و علمی کتابوں کا تعلیم مرکز ملتان
حقی کتب خانہ محمد معاذ خان
درس کتابی کیلئے ایک مشہور ترین
مکتبہ اسلام آباد

سورة المائدة
مدنية

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آياتها ۱۴
آیاتها ۱۲۰ رکوعاتها

خاص یہ نوم کا اللہ تعالیٰ امداد غواہ پر شروع کو لو کہیں چہ رحمن اور رحیم دے

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ

اے ایمان والو! پورے کرؤ کھڑے لوطونہ، حلال کرے شہید

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورة المائدة: اوکدے نور نومونه سورة العقود او سورة المتقناة دی۔

ربط کدے کدے کہیں سورت سر پہ پورو جو ہو سر دے اولہ وجہ دادہ چہ کہیں
سورت کہیں رد دے پہ مظلوم کد جاہلیت پہ بارہ کد کمزورے مخلوق کہیں اوس رد کوی
پہ مظلوم کد جاہلیت باندے پہ بارہ کد حل او حرمت کہیں۔ دویمہ وجہ دادہ چہ پہ
ہفہ سورت کہیں خطاب عام وکد بارہ کد کمال کد السائیت نو پہ دے سورت کہیں
خطاب خاص دے کد بارہ کد کمال کد ایمان۔ دریمہ وجہ دادہ چہ پہ کہیں سورت
کہیں ذکر شول قبائغ کد یهود و اورد وکد پہ شرک کد نصاریٰ باندے نو پہ دے
سورت کہیں نہی دہ کد ہغوی کد موالات (دوستائے) نہ اوکد ہفہ نور اسباب ذکر
کوی او شہادت کد عیسیٰ علیہ السلام ذکر کوی پہ ورخ کد قیامت کد بارہ کد رد پہ
نصاریٰ باندے۔

دعویٰ کد سورت: امر پہ وفاء کد عقود ایمانیو عموماً او پہ بارہ کد تحلیل و تحریم
کہیں خصوصاً سر کد رد کولونہ پہ ہفہ کسانو باندے چہ وقایئے پہ عقود نہ دہ
کرے چہ یهود او نصاریٰ دی۔ اور دے پہ اقسامو شرک باندے یعنی شرک
فی التصرف، شرک فی العلم، شرک فی العبادت، شرک فی التحلیل و التحريم۔ اوکد
معرفت الہیہ کد بارہ یئے شپا پس اسماء حسنی ذکر کرے دی۔

خلاصہ کد سورت پہ طریقہ کد اجمال سرہ دادہ چہ شپا پس کرتہ لَا يُهَاذِلُونَ
اَمْتُوا یئے ذکر کرے او دا عقود ایمانیہ دی اوکد او امر شپا نواہی درے اخبارات۔
اوکد سورت پہ اول او آخر کہیں خطابات دی کد بارہ کد مؤمنانو او پہ منہ کہیں تفصیل
کد قبائغ کد اہل کتاب او دعوت دے نصاریٰ تہ۔

خلاصہ تفصیلی دادہ: چہ پہ سورت کہیں درے حصے دی اولہ حصہ تربک
پورے دہ پد کہیں دہ بابونہ دی اول باب تربک پورے دے پہ دے کہیں پنچہ
خطابات دی مؤمنانو تہ او ہفہ عقود دی چہ پہ ہفہ کہیں رد دے پہ شرک

لَا تَجْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا أَشْهُرَ الْحَرَامِ

بے عزتی نہ کوئی نہ نگو دے الله تعالى او نه دے میاشت دے عزت

وَلَا الْهُدَىٰ وَلَا الْقُلَابِ وَلَا آيَاتِ

او نه دے قربانی او نه دے امیل والو غارو او نه دے قصد کوونکو

الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَتَتَعَوْنَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ

دے کور دے عزت والا چر مطلب کوی فضل دے دب بچل

هغه شجرتہ و ٹیلے شی چہ ژبہ یے وی لیکن خبرے نشی کولے او انعام دے نعم نه دے
 شرنه و نکه مال ته و ٹیلے شی او دے دوار و مصداق یو دے یعنی شاری (چار پایہ)
 او دا اضافت بیانیه دے په لفظ دے بهیمه کنیں معنی دے عموم دے چہ هغه یے په لفظ
 دے جنس سره (مفرد) ذکر کرو او په لفظ دے انعام کنیں دیر و قسمونو ته اشاره و دے
 وچه نه هغه یے جمع ذکر کرله. اُجَلَّتْ دے مطلق تحلیل دے پاره استعمالیږی لیکن دلته
 کنیں مراد دے نه رد دے دے مشرکانو په تحریم لغیر الله باندے چہ هغوی. بحیره
 او سائبه وغیره په عیان باندے حرام کنل دارنگ معالم التنزیل کنیں و ٹیلے
 دی. غیر محلی الطبیعا دے په نصب (ذکر و ذکرولو) کنیں اختلاف دے. حال دے
 دے ضمیر دے کم نه په طریقہ دے استثناء سره که لفظ دے بهیمه الانعام شامل وی صید
 ته نو استثناء متصل دے او که شامل نه وی نو استثناء منقطع دے لیکن غور دے
 چہ دے فعل محذوف دے (کونوا) او دارنگ ابن مالک په الفیه کنیں و ٹیلے
 دی چہ عرب کان سره دے اسم نه حذف کوی او خبر باقی پریږدی او دا توجیه
 محکه غوره دے چہ دا مستقله مسئله ته اشاره دے چہ هغه تحریم الهی دے چہ دے
 سورت دے که نه په تفصیل سره ذکر کیږی. اِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ دا علت دے
 چہ محکمین تحلیل او تحریم په اجمالی طریق سره و او په دے کنیں رد دے په
 معتزلو باندے هغوی وایي چہ په الله تعالى باندے په احکامو شرعیو کنیں
 مصلحت دے بندکانو واجب دے نو دا غلطه بحیره دے.

وَرِضْوَانًا ۖ وَإِذَا حُلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۚ وَلَا

او رضا مندی - او کلاچہ اوٹھی ڈ احرام تہ تو نیسکاس کوئی (کہ توبہ موشی) او نہ دے

يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ

تیزوی تاسو بغض (دشمنی) دیو قوم پدے وجہ چہ منع کر یوئی تاسو

عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

ڈ مسجد حرام تہ چہ ڈ حد تہ تیر شی -

وَتَعَاوَنُوْا عَلٰی الْبِرِّ وَالتَّقْوٰی ۚ وَلَا تَعَاوَنُوْا

او مدد کوئی دیویل سرہ پہ نیکی او تقوی کنس او مدد مہ کوئی دیویل سرہ

عَلٰی الْاِثْمِ وَالْعُدْوٰنِ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ

پہ گناہ او ڈ ظلم پہ کاروبار کنس او برہ کوئی ڈ اللہ تعالی تہ -

اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝۲ حُرِّمَتْ

یقیناً اللہ تعالی سخت عذاب والا دے - حرام کریدہ

۱۔ پہ دے آیت کنس حکم ذکر کوئی کہ ہفتہ شیخ و نوچہ کہ حرم کعبہ سرہ پہ تعلق وی کہ مکان وی او کہ زمان وی بخاروی وی او کہ انسان (چہ کہ ہفتہ نہ تعبیر کیدیشی پہ نذویر الہیہ سرہ) او پہ دے کنس درے منہیات او درے مأمورات دی او دا کہ عقود و نہ دویم عقد دے۔ لَا تُجِلُّوا اَحْلَالَ د حرمت خلاف کولو تہ و ٹیلے شی او حرمت دہ قسم دے یو قسم منہیات دی نو پہ ہفتہ کنس اَحْلَالَ پہ معنی ارتکاب د منہی عنہ دے او دویم قسم حرمت پہ معنی کہ احترام او کہ عزت دے نو پہ ہفتہ کنس اَحْلَالَ پہ معنی کہ بے احترامی او بے عزتی کولو دے دل تہ دویمہ معنی مراد دہ۔ شَعَائِرُ اللّٰهِ شَعَائِرُ جَمْع د شعیرت دہ ہر ہفتہ شیخ چہ پہ ہفتہ سرہ بل شیخ معلومیہری یعنی خاص علامت او نہیں تہ و ٹیلے شی۔ بیا کہ ہر دین او مسلک د پارہ خاص خاص علامات وی چہ پہ ہفتہ سرہ ہفتہ دین او کہ ہفتہ دین والا خلق معلومیہری لکہ کہ ہندو و انوک دین نخہ مندار (درمسال) او زنا رہ غارہ کول دی او کہ سیکان و نخہ تورہ کریان او سانرے وغیرہ ساتل دی او کہ انگریز و نخہ صلیب ساتل او کرجا وغیرہ دہ

نودارنگ ددین اسلام د پاره خاص علامات دی لکه مساجد، موقوفو، مناسک د حج
 (صفا مروه، منی، مزدلفه، عرفات، بدن، قربانی، قلائد) قرآن کریم او نور عبادات
 شرعیه چه د اتول سبب د تقرب د الله تعالی دی او مسلمان په دے اعمالوسره
 معلومیدی. نو د دے شعائر په عزتی کول حرام دی او د دے ذکر په سورة بقره ۱۱۵
اَوْ سُوْرَةٍ جِیْ بَلَّغْنٰ کَیْنِ شَیْءًا وَلَا الشُّهُرَ الْحَرَامَ لَا د پاره د تاکید د نھی دے.
 الشُّهُرُ مفرد په معنی د جمع سره دے او هغه شلور میا شته دی لکه سورة بقره ۱۱۵
 بَلَّغْ اَوْ سُوْرَةٍ توبه بَلَّغْنِ دے. الْحَرَامُ یعنی حرمت والادی چه په هغه کبن قتال
 کول حرام دی او تور فسادونه پکبن په تاکید سره حرام دی. او د اهل علمو اختلاف
 دے چه قتال په میا شتو د حرمت کبن اوس هم حرام دے او یا منسوخ شویدا
 او بل قول په کبن دا دے چه ابتداء د قتال په کبن اوس هم حرام ده اگرچه جوابی
 قتال په کبن جائز دے. وَلَا الْهَیْئَةُ د انوم د هغه شاری دے چه احرام کوونکے
 د عمره یا د حج په طریقہ د هدایه سره حرم مکہ ته اوږی یا ئی د چا په لاس
 باندے لیږی د هغه بے حرمتی کول (په لاری کبن نیول یا ذبح کول) مخکبن د رسیدلو ته
 حرم ته) ناجائز دی. وَلَا الْقَلَادِیْدَا د تخصیص، دے روستو د تعیم نه یعنی هدای
 عام ده او قلائد هغه شاری وی چه د هغه سبب ته یی شخه علامت او یزان کرے
 وی او حرم ته یی اوږی یا لیږی نو د هغه بے حرمتی کول هم حرام دی. وَلَا اَلْمَیْنِ
 الْبَیْتِ الْحَرَامِ یعنی خوک چه د عمره یا د حج قصد کوی نو د هغوی منع کول او د
 هغوی بے حرمتی کول حرام دی او په دے کبن دوه قوله د اهل علمو دی اول
 دا چه د اللفظ مشرکا نو ته هم شامل دے نو بیا په هغه کبن لسخ (تخصیص) کرے
 شویدا په سبب د آیت "فَلَا یَقْرُبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ" سره دویم قول دا دے
 چه مراد د دے نه صرف مؤمنان دی په دلیل د دے چه ورضوانا خاص دے
 په مؤمنانو پورے او د حسن بصری نه عطیب شریینی روایت راوړے دے
 چه په سورة مائده کبن منسوخ نیشته نو بیا په دے باندے دویم قول غوره دے
 وَ اِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا په دے کبن اشاره ده چه د صید حرمت خاص دے په
 حرم او احرام پورے د هغه حرمت همیشه نه دے او امر د اصْطَادُوا د پاره د
 اباحت دے. او ابن کثیر وئیله دی چه دا امر دے روستو د منع نه نو که مخکبن د
 منع نه یو څیز واجب وی نور روستو د نھی نه به امر د پاره د وجوب وی او که مخکبن
 د پاره د اباحت وی نور روستو به هم د پاره د اباحت وی نو امر د صید مخکبن هم

دِیَارَہ دَا بَاحَت وُو نوروستویہ ہم دِیَارَہ دَا بَاحَت وی یعنی ہر امر روستو دِیَارَہ نہ
 دِیَارَہ دَا بَاحَت نہ دے۔ وَلَا یَجْرِمَنَّکُمْ شَنَاۡہُ دَا تَعْلُق لَرِی دَا مَیْنِ الْبَیْتِ الْحَرَامِ
 سِرَہ او عطف دے یہ لَا تَحْلُوا بَانَہ۔ مقصدا دادے چہ یہ واقعہ دِیَارَہ کَبِیْنِ
 مُشْرِکَانُو مَوْمِنَانُو لَرِہ دِیَارَہ حَرَام نہ منع کِرِل نو دِیَارَہ ہغوی پہ زِرُو نُو کَبِیْنِ دِیَارَہ کَا فَرَانُو سِرَہ
 دِیَارَہ بَغْض او دِیَارَہ شَمْنِ پیداشوہ نو ہرکہ چہ یہ اتم کَال دِیَارَہ کَبِیْنِ بَانَہ مَکَرْمَہ
 فَتَح شَوہ او دِیَارَہ مُشْرِکَانُو اَیْمَان راورو نو ہغوی عمرے او جِج لہ رَاتَلل نو شَا پِیْدَا
 چہ دِیَارَہ مَوْمِنَانُو پہ زِرُو نُو کَبِیْنِ دَا حِیَال رَا غَلِہ وی چہ ہرکہ دوی مَوْتِ لَرِہ دِیَارَہ حَرَام
 حَرَام نہ یہ واقعہ دِیَارَہ کَبِیْنِ مَنَع کِرِی وُو دِیَارَہ دے وِجِ نہ مَوْنِہ ہم دوی لَرِہ
 دِیَارَہ حَرَام نہ منع کِرِی نو اللہ تعالیٰ مَوْمِنَانُو لَرِہ دِیَارَہ ارادے کولونہ پہ دے
 قَوْل سِرَہ وَلَا یَجْرِمَنَّکُمْ مَنَع کِرِل دِیَارَہ وِجِہ او لَرِہ چہ دوی اَیْمَان
 راورو او پہ اَیْمَان راورو سِرَہ تَوَل کِنَا ہونہ مَعَا ف شَوَل نو دِیَارَہ ہغوی سِرَہ بَغْض
 او دِیَارَہ کَوَل حَرَام شَوَل دِیَارَہ وِجِہ دادہ کہ چِرِی پہ دوی بَانَہ عِدَاوَان او کِرِی
 شِی نو پہ ہغے سِرَہ بہ دِیَارَہ تَحْلُوا شَعَا کَرَاللہ اہ غَالَفَت لَارِم شِی یعنی دِیَارَہ شَعَا کَرَاللہ او
 شَہْر حَرَام او ہَدَی او قِلَادَا او دِیَارَہ قَصْدَا کوونکو دِیَارَہ بَیْتِ اللہ بے عَزَقِی بہ او کِرِی شِی۔
 لَا یَجْرِمَنَّکُمْ دِیَارَہ نہ مَاعُو دِیَارَہ یعنی پہ کَسْب کولو دِیَارَہ جَرِم بَانَہ اَمَادَہ کَوَل
 شَنَاۡہُ سَمْعَت بَغْض تہ وِجِیَل شِی۔ اَنۡی صَدَاۡؤُکُمْ پہ تَقْدِیْر دِیَارَہ لَام سِرَہ دے یعنی
 لَارۡنِ عَلَت دے دِیَارَہ دِیَارَہ حَرَام یا پہ مَحَل دِیَارَہ صِفَت کَبِیْنِ دے دِیَارَہ دِیَارَہ دِیَارَہ۔

اَنۡ تَغْتَابُوا دَا دِیَارَہ مَفْعُول دے دِیَارَہ لَا یَجْرِمَنَّکُمْ او مراد دِیَارَہ اَعْتَدَا تہ ہغوی
 قَتَل کَوَل یا ہغوی لَرِہ دِیَارَہ حَرَام نہ مَنَع کَوَل او دِیَارَہ ہغوی دِیَارَہ او قِلَادَا
 بے اَحْتَرَامِ کَوَل دِیَارَہ، وَتَعَاوُنَا عَلٰی الْبِرِّ وَالتَّقْوٰی یعنی دِیَارَہ بَغْض پہ مَقَابِلَہ کَبِیْنِ
 مَحَبَّت کَوَل ضَرُورِی دِیَارَہ او دِیَارَہ مَحَبَّت تَقَاۡضَا تَعَاوُن کَوَل دِیَارَہ دِیَارَہ سِرَہ پہ بِر
 او تَقْوٰی بَانَہ۔ بِرۡ فَعَل او عَمَل کولو تہ وَاٰی پہ مَامُورَاتُو بَانَہ او تَقْوٰی
 مَحَان مَحَان دِیَارَہ مَنہیَا تُو دِیَارَہ تعالیٰ نہ نو پہ بِر کَبِیْنِ اَوَل اَیْمَان او تَوَحِیْدَا
 دَاخِل دے او پہ تَقْوٰی کَبِیْنِ دِیَارَہ شَرِک او ہَدَا عَاتُونہ مَحَان مَحَان دِیَارَہ دَاخِل دِیَارَہ۔
 یا بِرۡ پہ حَقُوْقِ الْعِبَادِ کَبِیْنِ او تَقْوٰی پہ حَقُوْقِ اللہ کَبِیْنِ دِیَارَہ، وَلَا تَعَاوُنَا عَلٰی الْاِثْمِ
 وَالْعَدَاۡۃِ، اِثْم پِرِیخُو دِل دِیَارَہ مَرُو دِیَارَہ تعالیٰ او عِدَاوَان اَرِکَا ب دِیَارَہ مَنہیَا تُو دے
 یا اِثْم مَنہیَا تُو چہ تَعْلُق لَرِی دِیَارَہ حَقُوْقِ اللہ سِرَہ او عِدَاوَان مَنہیَا تُو چہ تَعْلُق لَرِی
 دِیَارَہ حَقُوْقِ الْعِبَادِ سِرَہ او پہ اِثْم کَبِیْنِ اَوَل شَرِک او کُفْر او پہ عِدَاوَان کَبِیْنِ بَدَاعَت کَوَل

عَلَيْكُمْ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهْلُ

پہ تاسو پانڈے مردار او ویتہ او خونہ د خنزیر او ہفتہ خنزیرہ او آواشی

يُغَيِّرُ اللَّهُ بِهٖ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ

دمنختہ دغیر اللہ پہ ہفتہ او موی (غالیہ) خفی کرے شوے او نکولے شوے او رار غنختہ

وَالنَّطِیْحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ قَفَا

او پہ خکر و ہلے شوے او ہفتہ چہ خورے وی درتہ کا نو خنڈو مکر ہفتہ چہ حلال ہے کرے تاسو او

مَا ذَبَحَ عَلَى النَّصَبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَمِ

ہفتہ چہ ذبح کرے شوہوی پہ درگاہون دغیر اللہ او ہفتہ چہ قسمت معلوم ہو تاسو پہ خشو سرہ

ذَلِكُمْ فَسُقُ الْيَوْمَ يَبْسُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ

دا (کارونہ) تا قرمانی دہ لویہ - تن ویش تا امیدہ شول کافران د

دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ

دین ستاسونہ پس مہ یریبی د دینہ او یریبی حمانہ - تن پورہ کرو ما

لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ

تاسولہ دین ستاسو او پورہ کرو ما پہ تاسو پانڈے نعمت خیل او غورہ کریدے ما

لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا قَبْلَ اضْطُرَّ فِي مَخْصَصَةٍ

تاسولہ اسلام دین - نو شوک چہ تا چکر (مجبوری) کرے شوہ پہ سختہ لوکہ کیں

غَيْرُ مُتَجَانِفٍ لِإِيْمَانٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝۳

نہو دے کریدونکے گناہ تہ - تو یقینا اللہ تعالیٰ - ہونکے دے رحم کوونکے دے۔

داخل دی۔ وَاتَّقُوا اللَّهَ تَقْوَىٰ بِهِ مَعَىٰ ذِ اطَاعَتِ دے۔
 پہ دے آیت کیں تفصیل د محرماتو الہیو دے پہ ذکرہ دولس محرماتو سرہ
 چہ پہ ہفتہ کیں ما اہل او ما ذبح علی النصب کیں نذرہ دغیر اللہ مراد دے چہ ہفتہ عمل
 د شرک دے۔ او دارنگ دا تفصیل د مائشلی عَلَیْکُمْ (چہ پہ اول آیت کیں ذکرہ)

دے۔ حُرْمَت پہ سورۃ بقرہ کتب حُرْم معلوم صیغہ سورۃ ذکر کرے وُو چہ فاعل فی اللہ تعالیٰ دے نودلتہ فاعل ذکر کولو تہ حاجت پاتے نہ شو۔ اودا خلور اصول دے محرماتو د خوراک دی چہ پہ تولو ادیان سما و یو کتب حرام دی اود دے تفصیل پہ تفسیر د سورۃ بقرہ کتب تیر شویدے۔ وَمَا أَهْلَ لَغَيْرِ اللَّهِ بِهِ، پہ سورۃ بقرہ کتب پہ مخکب کرے وُو د لَغَيْرِ اللَّهِ نہ اودلتہ برعکس دے وجہ دادہ چہ ہفہ سورۃ پدے مسئلہ کتب اول سورۃ وُو نو پہ ہفہ کتب رعایت د لفظ اوشو یعنی تعدیت د اہل پہ لفظ پہ سورۃ او پہ دے سورۃ العام اول محل کتب رعایت د معنی اوشو چہ سبب د حرمت د ما اہل د وجہ د غیر اللہ نہ دے۔ وَالْمُتَحَنِّنَةُ د اود دے خلور عزیزونو تخصیص بعد التعمیم دے د لفظ د میتہ نہ اومیتہ عامہ (مہر ہفہ خاروہ چہ نہ وی ذبح کرے شوے پہ ذبح شرعی سورۃ یا حرام وی شرعاً اگر چہ ذبح شی پہ ذبح شرعی لکہ سپے وغیرہ)۔ اودا بنجہ ہفہ خاروی دی چہ شرعاً حلال دی لیکن ذبح فی پہ ذبح شرعی سورۃ نہ دہ کرے شوے نو مردار دی۔ اومخفہ عام دے کہ شوک فی قصدا پانسی کری (پہ مرئ خفہ کولو سورۃ) یا بخیلہ داسے اوشی۔ وَالْمُؤَفَّقَةُ ہفہ خاروہ چہ اووہلے شی پہ لڑکی یا پہ کتہ باندے اومرشی او پہ دے کتب داخل دے ہفہ بشکار چہ د غشی پہ یلنو سورۃ اولبری یعنی د غشی پہ تیرہ طرف نہ بلکہ پہ اوپردو سورۃ اولبری (اودا پہ حدیث صحیح کتب دی) اوشربینی وٹیلے دی چہ ہفہ بشکار چہ پہ بنداقہ سورۃ اولبری ہفہ ہم پہ دے کتب داخل دے (بنداقہ گولٹی د توپک تہ وٹیلے شی) محکہ چہ ہفہ د درون والی د وجہ نہ قتل کوی د تیرہ والی د وجہ نہ نہ کوی۔ او پہ بشکار د شی ثقیل (دزوندا خیز) سورۃ ابن کثیر دیر تفصیل ذکر کرے دے۔ وَالْمُتَرَدِّیۃ ہفہ چہ د برہ محائے نہ بلکہ اوغور زیبری د غر یا د کمر نہ زمکے تہ یا د زمکے نہ کوہی تہ اور غری۔ وَالطَّيْحَةُ ہفہ دہ چہ د بل خاروی پہ بشکر سورۃ اووہلے شی اومرئ شی اگر چہ وینہ دھے دمرئ نہ بھیدا وی۔ فائدہ: پہ مخکب درے الفاظو کتب تا د تائیت دہ بنا پہ دے چہ اکثر د عوراک د پارہ کپاے بیلے اوشے غوا (مؤنشات) استعمالیبری او پہ النطیحة کتب تا د پارہ د تائیت نہ دہ محکہ چہ پہ دے صیغہ کتب تا نہ استعمالیبری اگر چہ مؤنث وی نو د تا د پارہ د نقل د وصفیت نہ اسمیہ تہ دہ۔ وَمَا أَكَلِ السَّحْبُ سپے شرح کیدار پیرانک وغیرہ پہ دے کتب مراد دی ہغوی کہ یوشاروے او خوری اگر چہ پہ مرئ کتب زحی کری او وینہ ترینہ او بھیری اومرشی نو ہم مردار دے۔

إِلَّا مَا ذُكِّرْتُمْ دَا استثناء متصل دہ کے المنخنة او ما بعد نہ محکہ چہ ہفہ عام دے
چہ روستو دغہ عوارضونہ پہ ہفہ کہیں روح باقی وی اوکہ نہ وی نوکہ روح پکبن
باقی وی او ذبح کرے شی پہ طریقہ شرعیہ سرۃ نو حلال بہ وی یا استثناء منقطع
دہ دا عطیب شربینی لیکلے دی . بعضو دا استثناء خاص کریدہ ما اکل السبع پورے
لیکن تخصیص تہ حاجت نیشته او بعض (دے وعت تحریف کوونکو) و ما
اہل لغیر اللہ بہ تہ خاص کریدہ او وئیلے دی چہ ہفہ پہ ذبح سرۃ حلال کرزی
لیکن دا قول باطل دے او ابن ابی حاتم دے علی رضی اللہ عنہ تہ نقل کریدہ
چہ ہرکہ یودردہ یو خا روے (یا چوک وغیرہ) او خو کر یعنی رخی ئے کہ او پہ ہفہ کیں سہ
باقی وی او ذبح شی او روستو د ذبح نہ لکئی یا خپہ او خو زوی نو حلال بہ وی
دارنگ ابن جریر ہم وئیلے دی . و مَا ذُبحَ عَلَى النَّصَبِ د اقسام خاص دے ما اہل
لہ محکہ چہ ما اہل مذاہب او غیر مذاہب د وارو تہ شامل دے او دا پہ مذاہب
پورے خاص دے دارنگ د اقسام د نصب سرۃ خاص دے او ما اہل لغیر اللہ
تول غیر اللہ تہ شامل دے کہ نصب وی اوکہ بتان وی اوکہ قبرونہ .
پوہہ شہ : چہ اصنام ہفہ بتان دی چہ شکل د ہفہ جو رکرنے شو وی او نصب
ہفہ خیزونہ دی چہ شکل د ہفہ نہ وی جو رکرنے شوے لیکن د ہفہ عبادت
کیہی او پہ ہفہ باندے نذرانے او شکرانے اچولے کیہی او پہ ہفہ باندے ذبح
کوی . ابن کثیر د ابن جریر او مجاہد تہ نقل کریدہ چہ د ادرے سوۃ شہیتہ
کہتے وے د کعبہ شریف نہ چا پیرہ د ہفہ پہ خوا کہن بہ جاہلیت والو ذبح کولہ او
د ہفہ وینے بہ ئے پہ بیت اللہ پورے محلے او د ہفہ غوغے بہ ئے پہ نصب باندے
غورولے (د پارہ د تبرک) او بیائے وئیلے دی چہ پہ دے ذبا نحو باندے اگرچہ
نوم د اللہ تعالیٰ پہ وعت د ذبح کہن ذکر شی لیکن دا شرف دے . وَأَنْ تُسْتَقْسَمُوا
بِالْأَزْلَامِ استقسام قسمت معلومول دی یا برعہ معلومول . اَزْلَام جمع د زلم دہ
ہفہ غشہ چہ د ہفہ وزرا و تیرہ شوکہ تہ وی صرف لڑتے وی ابن جریر وئیلے دی
چہ دا غشی (درے یا اووہ) د گھیل بت پہ خوا کہن د کعبہ پہ منہ کہن بہ پراتہ و
چاہہ چہ غیل قسمت معلومول غوغتل مثلاً سفر او کریم یا نہ فالنے کار او کریم
اوکہ نہ نو د گھیل مجاورتہ بہ لاپروا ہفہ تہ بہ ئے اول سل درہمہ او یو اوہہ
پیش کرہ پہ نذرانہ کہن بیا بہ ہفہ مجاور د دہ د پارہ غشی راویستل پہ ہفہ باتنا
مختلف لیکل موجود وواو ہفہ بہ دے شخص غیل یقینی قسمت گنرلو

او وئیل به یے چه دا کهیل (شہید) فیصلہ دے۔ امام بخاری ہم وئیل دی چه هغه به
 دے لڑے منع کرو نو منع به شو اوکه امر به یے ورته اوکړو نو په هغه باند به یے ضرور
 عمل کوو او دوی په هغه غشو باندے نیټه لگولے وے۔ خطیب شریینی وئیل دی
 چه درے غشی وؤ په یو باندے لیکلے وؤ امر ئی رپی (رما رب ماته امر کریدے)
 او په دویم باندے یے لیکلے وؤ نهائی رپی (ره خپل رب منع کرے یم) او دریم به
 بغیر ک نیټه نه وؤ نو دا دریم غشے چه به راوتلو نو دوباره به یے غشی وهل او امام
 بخاری روایت ذکر کرے دے چه په فتح مکہ کیں صحابہ کرامو بتان ذکر کچے نه
 را اویستل نو په هغه کیں صورتونه د ابراهیم او اسماعیل علیهما السلام وؤ او
 د هغوی په لاسونو کیں غشی ورکړے وؤ نور رسول الله صلی الله علیه و سلم او فرما ئیل
 الله تعالی د اشرکان هلاک کړی دوی ته ښه معلومه ده چه ابراهیم او اسماعیل
 علیهما السلام چرے استقسام بالازلام نه وؤ کړے۔ او د مجاهد نه ابن کثیر روایت
 را ورپے دے چه مراد د دے غشی نه د جوارئ کول دی او دارنگ سراج المنیر
 کیں هم ذکر دی نو د هغه یو مثال په دے زمانه کیں لاهری کول دی چه کیو شیخ
 د پاسه د ډیرو خلقونه روپی واخلی او غشی یا بل شخه په طریقہ ذکرعه (حسنی)
 سره واچوی نو د یوکس را اوځی نو هغه شیخ د هغه کس د پاسه شی۔

ذکرکم فشق دا اشاره ده ما قبل ذکر کړے شوه ټولو محرماتو ته یعنی استحلال
 (حلال کول) د دے حرامو وتل دی د طاعت د الله تعالی نه بالکل یعنی کفر
 او شرک دے یا خوړل د دے محرماتو بغیر حلال کولونه لوسته گناه ده او بعض
 مفسرینو ذکر اشاره خاص کړے ده په استقسام بالازلام پورے لیکن عموم
 غوره دے۔ الْيَوْمَ يَكْفُرُ الْإِنْسَانُ کفر وامن دینکمر مراد د الیوم نه زمانه حاضی
 د نزول د دے محرماتو د سره د راتلونکو زمانو ته (قرطبی او سراج المنیر)۔
وَمِنْ دِينِكُمْ قرطبی وئیل دی چه کافران نا امیدانه شول د رجوع ستاسو د دین
 ستاسونه دین د مشرکانو ته خازن وغیره وئیل دی چه د ابطال د دین ستاسو
 نه نا امیدانه شول ځکه د فتح مکہ نه روستو قوت د اسلام زیات شو په مقابله
 د کافرانو کیں۔ دارنگ په مخالفت د رسمونو شرکیو سره د مؤمنانو پور تمیز
 رڼے د مشرکانو له او د مؤمنانو پور خواله ثابت شو۔

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ الیوم نه مراد ورځ د جیع ده چه ورځ د عرفه وه
 په مقام عرفات کیں روستو د مونځ د ظهراو عصر نه او دا ورځ د حج الوداع وه

او د سعید ابن جبیر نہ روایت دے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم روستو د نزول د دے جملونہ یو اتیا ورغے ژوند دے وڈیا وقات شو او داسے روایت د ابن جریر نه ابن کثیر د کرکړے دے او خطیب شریینی وئیلے دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفات شوید دے په دریمه شپه د ربیع الاول باند دے. او معنی د اکمال دین دانه ده چہ د دے نه روستو وحی بنده شوه بلکه مراد داد دے چہ تر دے پورے فرایض او احکام تشریعیه او حلال او حرام بیان شول د دے نه روستو فرایض حلال حرام حدود نه دی نازل شوی او نوره وحی نازلیدله.

سوال: اکمال خود دلالت کوی چہ تردغه وخت پورے دین ناقص وکړایا بی اوصحابه کراموبه تردغه وخت پورے په ناقص دین باند دے عمل کوکړ او دارنگ د دغه ورځ نه وړاند دے چہ کوم صحابه وفات شویدی نو د هغوی دین ناقص وکړ.

جواب: دین د نبی صلی اللہ علیہ وسلم هره ورځ کامل وی په کمال سره تر خاص وخت پورے لیکن انتظار د نسخ یا د زیادت پکښ موجود وکړ او په دغه ورځ (د عرفه) کمال مطلقه راغی یعنی کامل دے د ورځ د قیامت پورے نه به منسوخ کیږی او نه به پکښ زیادت د احکام ورځی.

وَأَتِمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي خَازِن وئیلے دی چہ دغه اکمال د دین سبب دے د اتمام د نعمت محکه د دین کامل (اسلام) نه زیات نعمت بل نیشته. او ابن قیم وئیلے دی چہ فرق د اکمال او د اتمام داد دے چہ اکمال په اصولو او ذواتو کښ استعمالیږی او اتمام په فروعو او صفا تو کښ استعمالیږی دارنگ دین اکثر په اصول کښ مستعملیږی او نعمت په فروعو او اوصافو کښ استعمالیږی نو د هر یو سره مناسب لفظ مستعمل شوی دے. نو په دے کښ اشار د ده چہ دین اسلام په اعتبار د اصول د احکامو سره پوره دے (لکه موئج، روژه، زکوٰۃ، حج او جهاد وغیره) او په اعتبار د فروعو او صفا تو د احکامو لکه اوقاد عباداتو او مقدارونه او کیفیات) سره هم پوره دے. نو د دے وجه نه په دین کښ د اصولو او د عباداتو دارنگ د هغه د اوصافو زیات کول بدعت قیمه دے او د غصه استدلال د امام مالک رحمه الله نه په واسطه د ابن ماجشون سره کتاب الاعتصام کښ علامه شاطبی رحمه الله نقل کړی دے چہ هغه وئیلے دی "چا چہ په دین اسلام کښ یو نوے عمل او قول پیدا کړو او دعوی کوی چہ

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أَحَلَّ

تیسویں کوی دوی ستانہ چہ خہ خیز حلال کرے شوے دے دوی لہ۔ نہ ورتہ او وایہ، حلال کر شوید

لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ

تاسو لہ پاک غیزوتہ، اوھوہ خیز چہ تعلیم و رکھے وی تاسو دے بیکار کوونکو شیانو نہ

مُكَلِّبِينَ تَعْلَمُونَ نَهْنُ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ

چہ لہوونکے بی تاسو خود نہ و رکوی تاسو ھووی تہ دھتہ خہ نہ چہ خود نہ کریدہ تاسو تہ اللہ تعالیٰ،

داخاستہ کار دے نو دغہ شخص کسان او کرو چہ بی صلی اللہ علیہ وسلم پہ رسالت (پیغام رسول) کیں عیانت کرے دے محکہ چہ اللہ تعالیٰ فرما تیلی دی "الیوم اکملت لکم دینکم الا یہ" نو پہ دے آیت کیں رد دے پہ ہر بداعت او پہ ہر مبتدع فی دین اللہ باندے او ملا علی قاری و تیلے دی پہ شرح فقہ اکبر کیں چہ دے آیت د نزول نہ روستو پہ تکمیل د دیون کیں د قرآن او د حدیث نہ سیوا بل شیز تہ محتاج نہ یو محکہ چہ دین پہ دے دوار و کیں پورے شویدے ہاں پہ تشریح کیں نور و علمو نو تہ حاجت ضرور شتہ دے۔ دَرْضِیْتُ لَکُمُ الْإِسْلَامَ دیننا الاسلام کیں الف لام عہدی دی یعنی ہغہ چہ کامل او تام دے او داسے پہ سورۃ العمران ۱۱۰۔ کیں تیر شوے دی۔ فَمِنْ أَضْطَرٍّ دَا مُتَعَلِّقٍ دے د تیر شوی محرماتو سورۃ او پہ منہ کیں جملہ معترضہ دہ چہ پہ ہغے کیں شلورہ خبرے ذکر شوے (۱) خوراک د دغہ محرماتو فسق دے (۲) حرمت د ہغے د دین کامل تکوہ دہ (۳) او نعمت تامہ دے (۴) او غور دین دے۔ فِی مَخْصَصَةٍ داسے پہ سورۃ بقرہ ۱۷۵ او سورۃ انعام ۱۷۵ او سورۃ نحل ۱۷۵ کیں ہم دی۔ پہ دغہ آیا تو نو کیں اضطرار عام ذکر کرے دے اکراہ او لو پتہ شامل دے د ہغہ سورتو تو نزول مخکین د غلبہ د اسلام نہ و نو پہ ہغہ وخت کیں د اکراہ حالات پیش راتل او پہ دے سورت کیں صرف مخصصہ ذکر کرے دہ محکہ داسورت د غلبہ د اسلام نہ روستو نازل شوے دے نو پہ دغہ حالت کیں د اکراہ خطرہ تہ وہ صرف د لو پتے یرہ وہ نو د ہغہ تخصیص یے او کرو۔

فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَادْكُرُوا

نو خوردی دھتے نہ چہ بند سائلے وی دوی تاسو لریہ او یا دوی

اَسْمِ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ط إِنَّ اللّٰهَ

نوم د اللہ تعالیٰ پہ ہتے باندے او یرتہ کوئی د اللہ تعالیٰ نہ - یقیناً اللہ تعالیٰ

سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝ الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ

زر حساب کوونکے دے - نن ورخ حلال کرے شویہی تاسو لریہ

سہ ہرکلمہ چہ تیر شوی آیت کنس محرمات ذکر شول نو ضرور سوال پیدا شو
چہ دے دے پہ مقابلہ کنس حلال شہ دی او خصوصاً تپوس کرے شوے و و پہ
بارہ د ہنکار کولو کنس نو پہ دے آیت او دے نہ پہ روستو آیت کنس تفصیل
د حلال دے - یَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَكُمْ رَدَّ عَرَبِيَّتْ پہ لحاظ سرۃ لہما اولنا دواوہ
جائز دی - الطَّيِّبَاتِ سمعانی و ٹیلے دی چہ مراد پہ دے سرۃ ہتے دی چہ عرب
ہے نہ کنری او مزہ ورکوی او دھتے پہ حرمت باندے کتاب او سنت نہ وی
راغے - او ابن کثیر مراد کریدی ذبائح پہ نوم د اللہ تعالیٰ سرۃ او ہر حلال
رزق - او شربینی و ٹیلے دی چہ ہر ہتے چہ پہ کتاب او سنت او پہ قیاس
د مجتہد کنس دھتے تحریم نہ وی ثابت شوے او طبائع سلیمہ ہے بد نہ کنری
نود اللفظ شامل دے ہول مذاہبوح تہ چہ ذبح ہے شرعاً جائز وی اگرچہ تحریم
د غیر اللہ وی او ہتے چہ بغیر ذبح نہ پہ شرع کنس جائز وی لکہ مایخ او
مہی (کبان) و غیرہ - مَا عَلِمْتُمْ دَامَ عَطُوف دے پہ الطیبات باندے پہ حذاف
د مضاف سگریعی صید ما علمتم - یا دامتقل کلام دے دامتدادہ او فکلو
ہے خبر دے او دے دجلت د پیرۃ یحۃ شرطوتہ ذکر دی - جوارح، تکلیب،
تعلیم، امساک، ذکر اسم اللہ - الْجَوَارِحِ داجمع د جارحۃ دہ او جرح پہ معنی
د کسب سرۃ دے لکہ پہ سورۃ انعام بت کنس او مراد دے نہ سپے، پرائنک،
باز شاہین او ہتے ہول شیزونہ چہ تعلیم قبلاوی - او ہرکلمہ چہ جرح زخم تہ
ہم و ٹیلے شی نو امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ زخم د ہنکار ہم شرط کریدا
مکلیبین حال دے د ضمیر د علمتم نہ او تکلیب لیول او تیزی ورکول دی
پہ ہنکار باندے - دے تہ معلومہ شوہ چہ کوم سپے (مثلاً) بغیر لیول کو مالک

الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ

پاک خوبونہ - او خوراکہ (ذبح) دھغہ کسانو چہ ورکریے شویاے ورگہ کتاب

حَلَّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَّ لَكُمْ

حلالہ ده تاسولر ، او خوراکہ (ذبح) ستاسو حلالہ ده هغوی لر

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ

او پاک لیتے مؤمنے بنیے او پاک لیتے د

شہ بنکارا ونیسی او مرشی نو هغه بنکارا حلال نہ دے۔

تَعْلَمُوْنَ تَهْنِ اء سوال :- داشرط خود علمتم نہ معلوم شویاے نو بیا ولے ذکر کریے شو؟

جواب :- مقصد یہ دے کہیں تاکید دے شرط دے او اشارہ دے چہ تعلیم

ورکوریے دے عینا ورتہ داسے شخص بنکارا دے چہ عالم فقیہ وی چہ یہ

شرطونو دے صیدا باندے پوہہ لری۔ عَلَّمَكُمُ اللّٰهُ هغه شرطونہ چہ قرآن او

سنت کہیں خود لے شویاے چہ بنکارا پسے پہ لیر لو د مالک سرہ غی او ہسے

نہ غی او چہ مالک لے واپس راغوار پی نو واپس راغی او د بنکارا نہ ہیچ حصہ

نہ نیم کریے کوی او پہ کوم پسے چہ لیر لے شوے وی نو د هغه نہ بغیر بل

بنکارا پسے نہ غی نو د دے مثال د وکیل د ذبح کولودے۔ فَكُلُوا مِنْهَا أَمْسِكْنَ

عَلَيْكُمْ أَمْسَاكُ دا دے چہ د بنکارا نہ ہیچ حصہ بخان د پارہ نہ خوری عتکہ

چہ د وکیل تصرف د مؤکل د پارہ وی او اهل علم شرط لکولے دے چہ

دا کار (امساك) درے کرتہ او کری نو معلّم بہ شی۔ وَادْكُرُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ غَوِي

دا دے چہ دا ضمیر راجع دے ما علمتم تہ یعنی پہ وخت د لیر لو کہیں د بسم اللہ

او وائی دا قائم مقام دے د هغه بسم اللہ چہ پہ وخت د ذبح کہیں وئیلے کیپی

او دارنگ پہ وخت د خوراک کہیں بسم اللہ وئیل ہم پہ دے کہیں داخل دی

او سنت سرہ ثابت دی چہ دا پسے وخت کہیں د بسم اللہ سرہ الرحمن الرحیم

وئیل صحیح نہ دی۔ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِشَارَةُ رِعَايَتِ دے شرطونو تہ او د سعیدا

بن جبیر نہ نقل دے چہ پہ دے کہیں مراد دا دے چہ بسم اللہ و ربانہ

نہ وی ذکر شوے نو هغه حلال مہ کنری۔

مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ

دَھنہ چانہ چہ و دکرے شویں ورتہ کتاب مخکنیں ستاسو تہ

إِذَا اتَّيْتُمُوهُنَّ مِنْ أَجْزَائِهِنَّ مُحْصِيْنَ

کلہ چہ و دکرے تاسو ہغوی تہ مہرو تہ دَھغوی نکاح کوونکی یہ یی

غَيْرَ مُسْفِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْ أَخْدَانٍ ط

تہ یہ یی بیکارہ ہدکاری کوونکی او تہ یہ یی پتہ اشنا بی نیوونکی

وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ز

او چاچہ کفر گن کرد ایمان سرہ نو یقینا بر باد شو عمل ددہ

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝

اودے یہ یہ آخرت کیں د تاوان والو تہ وی

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ

اے ایمان والو کلہ چہ پور تہ کیری ماتحہ تہ

بہ د اہم تفصیل د حلالو دے ہنہ حلال چہ تعلق لری د کتابیانو او د مسلمانانو سرہ۔ اَلْیَوْمَ دے نہ مراد وخت حاضری دے۔ الطَّيِّبَاتِ دے نہ مراد بخکنی طیبات دی مقصود یہ تکرار کیں دادے چہ یہ وخت د پور والی د دین کیں دغہ حکم باقی دے یا مراد دے نہ دویم قسم طیبات دی یعنی د انواع د ذبائحو تہ سیوانور پاک خوراکونہ۔ وَطَعَامُ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ جُلُ لکم ابن کثیر و تیل دی چہ اجماع دہ د مسلمانانو چہ مراد د طعام نہ ذبائح دی یا عام دی چہ ذبائح پکیں داخل دی یہ دے شرط سرہ چہ نوم د غیر اللہ یے وربانداے نہ وی دکر کرے او د مکحول وغیرہ نہ نقل دی کہ چرے دوی نوم د غیر اللہ یاد کرے وی نوہم جائز دی دا قول ابن کثیر رد کرے دے۔ اودلتہ مراد د طعام نہ ذبائح محکمہ دی چہ سیوا د مذابوح نہ نور خوراکونہ دودے، میوے وغیرہ خود غیر کتابی کافرانو ہم جائز دی اودلیل نقلی دادے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ ورج د تعبیر

د کتابیا نو دعوت قبول کرے و وجہ غویہ دے بیڑے وہ او دوی پکنیں زہرا چولی
 و او نہی اللہ علیہ وسلم رخہ حنفہ دھنہ او اولی او بیا د اللہ تعالیٰ د وحی پہ وجہ خبر شوچہ
 پہ دے کنیں زہر دی نو عوراک ہے بس کرو۔ او تخصیص د ذبح د کتابیا نو د حل
 پہ دے وجہ سرہ دے چہ د دوی پہ دین کنیں ذبح پہ نوم د غیر اللہ یا ندے
 حرام دہ او دوی ہم پہ خپلہ مذ بوحہ یا ندے نوم د اللہ تعالیٰ ذکر کوی اگرچہ
 عقیدہ د اتخا ذ ولہ لری۔ او تشرینی و تبلی دی کہ چرے یہودی نصرانی ذبح پہ
 نوم د غیر اللہ او کری نو ہنہ حرامہ دہ دارنگ کہ ذبح او تگری بلکہ ہس پہ مرئ
 و رلہ زور کری او محنا و مر کری نو ہنہ ہم حرام دے۔ او مبسوط د سرخسی
 لیکلی دی چہ ذبیحہ د کتابی کہ کافر حر بی وی او کہ ذی وی نو حلالہ دہ محکمہ
 چہ ہغوی توحید اتہ دین وائی اگرچہ شرک کوی خو ہنہ توحید انگری۔
 فائدہ:۔ معارف القرآن کنیں لیکل دی چہ د کو مو یہود و او نصارا و پہ با ل کنیں
 یقینا معلومہ شی چہ ہغوی د اللہ تعالیٰ د وجود متکردی یا موسیٰ او عیسیٰ
 علیہم السلام انبیاء نہ کنری (یا قیامت نہ منی) نو ہنہ د اہل کتاب پہ حکم
 کنیں داخل نہ دی لکہ چہ پہ دے زمانہ کنیں اکثر داسے دی۔

وَطَعَامُكُمْ حَلَّ لَكُمْ سَوَال: کتابیاں خو یہ حال د کفر کنیں زمونہ پہ دین سرہ
 مکلف نہ دی لکہ چہ دا غورہ قول دے او نہ ہغوی زمونہ خبرہ منی نو دے
 جملہ فائدہ دہ؟

جواب: کہ مؤمنان خپلہ مذ بوحہ پہ کتابیا نو کافرانو باندے خوروی نو دا
 مؤمن پہ دیکنیں کتا ہکار نہ دے او ہرچہ حدیث کنیں رائجی چہ (لَا يَأْكُلُ طَعَامُكَ
 إِلَّا تَقِيًّا) دا پہ استحباب باندے حمل دے نو معنی د آیت داسے دہ چہ مذ بوحہ
 ستا سو حلالہ دہ پہ تاسو باندے چہ پہ ہغوی باندے ہے او خوروی۔ دویمہ
 وجہ دے جملے دفع د وہم دہ ہنہ داچہ حل پہ باب د نکاح کنیں د یو طرف نہ
 دے لکہ چہ روستو جملہ کنیں ذکر دے نو انا حل د طعام د یو طرف نہ دے؟
 نو پہ دے جملے سرہ دا وہم ہے دفع کرو۔ وَ الْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ مَزَاد
 دے نہ پاکدامن دی کہ حرہ (الزادہ) وی او کہ ویتکہ وی محکمہ حلالو الے
 د ویتکو پہ سورہ نساء ۳۵ کنیں ذکر دے او دا جملہ تمہید دے روستو
 جملہ تہ۔ وَ الْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْغَنِيِّ أَوْ تَوَالِ الْكِتَابِ دلتہ محصنات کنیں دہ قولہ
 دی اول داچہ پہ معنی د پاکدامن دے کہ حرہ وی او کہ ویتکہ وی کہ

حربیہ اوکہ ذمیہ وی اودا قول دامام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ دے اودویمہ دلچہ
 پہ معنی دحرائرو (ازادو) دے نو نکاح دویںکے کتابیے جائز نہ دے اودا
 قول دامام شافعی رحمۃ اللہ دے اوپہ نیز کہ ابن عباس رضی اللہ عنہما داحکم
 حربیہ نہ شامل نہ دے محکمہ چہ ہغوی سرہ دقتال کولو امر دے یہ دے
 قول سقہ قاتلوا الذین لایؤمنون تردے قولہ پورے من الذین اوتوا الکتاب
 اوپہ نیز دجہورواہل علیو نکاح دحربیہ اوذمیہ دواپوسرہ جائز نہ
 سرہ دکراہیت نہ۔ اوتوا الکتاب مراد ددے نہ یہود اونصاری دی سرہ د
 دے نہ چہ شرک اوکفر کوی محکمہ چہ مؤحدے مؤمنے خو پہ محکمہ لفظ
 (المؤمنت) کنس داخلے دی اودا قول دتولو اہل سنت والجماعت دے او
 شیعہ کان وائی چہ نکاح دمشرکانو جائز نہ دے یہ دلیل دایت دسورہ بقرہ ۲۲۱
 سرہ۔ او اہل سنت وائی چہ ایت دسورہ بقرہ عام وو نو تخصیص یے کرے
 شویدے یہ دے ایت سرہ اوبعضو علماؤ ددوی نہ وئیے دی چہ ایت د
 سورہ بقرہ کتابیا نو تہ شامل نہ وؤ محکمہ چہ یہ ہغوی باندے پہ عام عرف
 کنس دمشرکانو اطلاق نہ کیہی اگرچہ شرک کوی لیکن صحیح اول قول دے
 چہ دمشرکانو پہ کتابیا نو باندے پہ لصوصہ قرآن کنس اشارہ اوپہ احادیثو
 صحیحو کنس صراحۃ دارد دے۔

سوال :- دابن عمر رضی اللہ عنہما نہ روایت دے چہ نکاح دکتابیا بنو د
 مشرکانو سرہ جائز نہ دے ؟

جواب :- منع دہغہ پہ کراہیت باندے حمل دہ لکہ چہ د عمر رضی اللہ عنہ
 نہ ہم کراہیت نقل دے سرہ دجواز نہ دارنگ سرخصی پہ مسبو صیہ
 اوفتح القدایر پہ شرح دہدایہ او کتاب الآثار کنس ذکر دی۔ او حکمت پہ
 جواز د نکاح دکتابیا نو مشرکو کنس دادے چہ ہرکہ ہغوی شرک دشرک
 پہ حیثیت سرہ نہ کوی بلکہ ہغہ تہ توحید وائی اوپہ حمل کتاب باندے د
 ایمان دعوی کوی نوروستوہ نکاح نہ مؤحد معاوند ہغوی تہ دعوت
 دتوحید پہ اسانہ طریقہ ورکولے شی پہ دے وجہ چہ د معاوند عرب ہم
 وی پہ بنکھ باندے او نکاح دسری مشرک کتابی سرہ جائز نہ دے محکمہ
 چہ ہغوی کنس دافائداہ حاصلیدال مشکل دی۔ محصنین ہرکہ چہ دزبانہ
 احصان یے نہ لفظ دمحصنات سرہ محکمہ کنس ذکر کرے دے نو اوس احصان

فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ

نو او وینٹو مخولہ خپل او لاسو تہ خپل د ستگو پورے

وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ

او مسحہ او کرئی پہ سرو نو خپلو او روینٹو (خپلے ترگیتو) رختا کرو پورے

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ

او کہ تاسو یہ حالت د جنابت کن ہو نو حان نہ پاک کرئی غسل او کرئی۔ او کہ تاسو

مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ

بیماران (ناجورہ) ہو یا پہ سفر یا نہ بی یا راشی یوتن ستاسو تہ

مِنَ الْغَايِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ

د اودس ماق نہ یا یو کائے شوی ہو د زنا تو سرہ او تہ

تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا

مومئی او بہ نو تیمم او کرئی پہ خاورہ پاکہ

د نارینہ ذکر کوی اودا احسان پہ معنی د نکاح کولو دے۔

غَيْرُ مُسْلِفِينَ سَفَاحِ شَكَارَةٍ نَّكَاحُ دِیْ اَوْ اَخْدَانِ جَمْعُ دِجْدَانِ پتہ دوست
د عشق پہ طور سرہ چہ د هغه سرہ پتہ بدکاری کوی او خدان مذکر او
مؤنث دوارو تہ شامل دے۔

وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ دَا جَوَابُ دَسْوَالِ دے هر کله چہ نکاح د کتابہ مشکہ
سرہ جائز کرے شو نو معلومی پی چہ د هغوی دین هم صحیح دے جواب
او شو چہ د هغوی پہ دین کنش کفر کہا دے د ایمان سرہ نو هغه دین
باطل دے۔ بِالْإِيمَانِ مراد دے نہ مؤمن پہ دے یعنی توحید رسالت
قرآن بعث بعد الموت وغیرہ او کفر پہ معنی د کفر او انکار سرہ د رابن جریر
بیشا پوری یا با پہ معنی د مع سرہ دے یعنی کفر پہ کہا کرو د ایمان سرہ
لکہ پہ سورۃ یوسف بتا کنی دی۔

فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ مِّنْهُ ط

تو مسحوہ اوکریں پہ مغویں چیلو او پہ لاسونو چیلو کہ ہفتہ۔

مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ حَرْجٍ

نہ خواہی اللہ تعالیٰ چہ کیہدی پہ تاسو یاد دے غہ تنگسیا

وَالَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ

لیکن خواہی چہ پاک کری تاسو اودے دیار چہ پورہ کری نعمت خیل

عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝ وَاذْكُرُوا

پہ تاسو یاد دے دے دیار چہ شکر اوکریں۔ او یاد کریں

نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِثْقَاةَ الَّذِي

نعمت کہ اللہ تعالیٰ پہ تاسو یاد دے او پورہ کریں وعدہ دھقہ ہقہ وعدہ

سک ربط دادے چہ ہر کلمہ طہارت معنویہ کہ خوراک او کہ نکاح کہ پامرہ ذکر شو
نواوس طہارت ظاہرہ ذکر کوی کہ حدات (پلیتی) کہ جنابت تہ اودا کہ استعمال کہ
خوراک او نکاح نہ پیدا آئیدی۔ اودا یو عقد کہ عقود دے کہ ایمان والونہ۔
اِذْ أَقَمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ مراد کہ دے نہ ارادہ کہ قیام دہ لیکن پہ لفظ کہ قیام سرہ گئے
ذکر کرو اشارہ دہ چہ کہ فعل کہ ارادے نہ جدا والے پکار نہ دے۔

سوال :- کہ دے نہ معلومیدنی چہ کہ ہر مونخ سرہ اودس کول واجب دی؟
جواب :- پہ دے کہیں لفظ کہ محدثون (چہ بے اودسہ گئے) پتہ کہ یہ دلالت
کہ حدیث صحیح سرہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ واقعہ کہ حقائق کہیں خلوق
موقوفونہ او پہ واقعہ کہ فتح مکہ کہیں پنکھ موقوفونہ پہ یو اودس سرہ کرے دی
اول روایت ترمذی او نسائی او احمد نقل کرے دے او دویم روایت مسلم،
ابوداؤد، ترمذی او ابن ماجہ روایت کرے دے۔ دویم جواب بغض علماؤ
وکیل دی چہ مراد دادے چہ کلمہ راپاسی تاسو کہ خوب تہ۔ دریم دادے چہ
دا پہ طریقہ کہ استحباب سرہ دے۔ شلوریم جواب کہ نسخ دے لیکن بیضاوی پہ
ہفتہ باندے رد کرے دے۔ فَاغْسِلُوا وُجُوْهُكُمْ مِّنْهُ ط وَاغْسِلُوا رِجْلَكُمْ مِّنْهُ ط
خاص ذکر کرے دی دلیل دے چہ پہ اعتبار کہ غسل او کہ مسح (پاکوالی) سرہ

داخل و فرض دی نو که په بل شخه حیثیت سره د یو شیخ فرضیت یعنی په حدیث سره معلوم شی نو هغه د دے سره منافات نه لری لکه نیت کول یا ترتیب او ولاء و غیره فائده د دے اعضا و تخصیص په دے وجه سره دے چه د انسان د پائر یا کول د عود ټول بدن ضروری دے لیکن ټول بدن وینځل هر وخت تکلیف دے نو د هغه اندامونو ذکر او شو چه د انسان د بدن نه هر وخت بشکارت وی یا بشکارت کول یئ انسان وی او هغه داخل و دی او هر کله چه سروینځل تکلیف دے محکه چه باقی بدن ورسره لوندایی او په وخت د سرزی (یعنی) کبش ټول سروینځل هم تکلیف د او هر وخت پټکه لرے کول او په سر کول هم تکلیف د دے وجه د هغه د پاره په مسح باندے اکتفا او کرپه شوه .

فائده د دے نه علاوه چه په احادیثو سره د کوم اعضا و وینځل یا مسح ثابت ده نو هغه د دے شلور اندامونو نه بهر نه دی لکه خله او پوزه او سترگه کیره په مخ کبش داخل دی نو مضمضه او استنشاق او استنشار او خلل دگیرے ته شامل شو او خلل د گوتو په لاس او غپو کبش داخل دی او غپو نه په سر کبش داخل دی نو ټولو سننوته شمول راغے .

إلى المرافق، الى په معنی د مع سره په ډیر وایا تو نو کبش شته لکه سورۃ نساء ۱ او هود ۱۴ یا دا چه ید په اصل کبش تراوگے پورے دے نو الی د پاره د غایے د اسقاط دے یعنی د مرافقونه پره حصه ساقطه ده یا عبارت کبش تقدیر دے یعنی "ایدا یکم وان ترکوها الى المرافق" او شکر کل ته مرفق پدے وجه سره وینیلے شی چه انسان په هغه سره ارتفاق (فائده) اخلی په وخت تکیه و هلو کبش . و انفسحو ابرؤ و سکف باد پاره د الصاق ده یا زاید ده یا په معنی د تبعیض ده بیا په اول دوه توجیه باندے مسح د ټول سر مراد ده لکه چه د اقل د امام مالک او امام احمد دے او بیا په دریم قول باندے مسح د بعض حصه د سر فرض ده چه هغه په مقدار د ناصیه نیکی دیا یو وینخته درے وینخته چه په هغه باندے اطلاق د مسح کیدے شی اول قول د امام ابوحنیفه او دویم قول د امام شافعی رحمه الله علیهم دے لیکن اکتفاء په ناصیه یا په بعض حصه د سر بغیر د مسح د عمامه نه نقل نه دے راغله . و ارجلکم په دے کبش دوه قراءت دی اول په زور د لام سره نو عطف دے په وجوهکم او ایدیکم باندے نو د دلیل دے چه غسل (وینځل) د خپو فرض دی . او بل قراءت

پہ زیر کلام سرہ دے تو داد دے دے جوار نہ دے یعنی دے دے دے کھانہ لکیری دے و سگم
 نہ زیر دے او پہ معنی کنس عطف دے پہ ایسا یکم باندے یا عطف دے پہ ارجم
 باندے لیکن مراد دے نہ مسیح دے پہ حال دے موز و اغوستلو کنس۔ او شیعہ کان
 وائی چہ دے قراءت دے زیر نہ معلومہ شوہ چہ مسیح پہ ہر بند و عیو باندہ فرض
 دے او دے دے وچہ نہ حقوی انکار کوی دے مسیح دے موز و او دے جوار بونہ او داقول دے
 دوی دے اول قراءت نہ خلاف دے او دارنگ دے احادیث متواتر نہ چہ راغلے
 دی پہ بارہ دے وینگل و عیو او پہ بارہ دے مسیح دے موز و کنس داقول مخالف دے۔
 سوال: دے ابن جریر نہ ہم مسیح دے عیو نقل دے او ہفہ پہ دے بارہ کنس رطیات
 نقل کرے دی؟

جواب: ابن کثیر او قرطبی دے ہفہ تاویل کرے دے پہ غسل خفیف (معمول وینگل)
 سرہ الی الکعبین قرطبی وٹیلے دی چہ پہ لغت او پہ سنت سرہ ثابت دے چہ
 دے کعب نہ مراد ہفہ دے کعب دی چہ دے پتہ دے دے لاندے او دے چہ دے پاسہ دی
 او پہ ہرہ عیو کنس دے دے او چاچہ وٹیلے دی چہ ہفہ کعب مراد دے چہ کعب
 پہ شاکنس دے دے سنت نہ بالکل خلاف دے او اصبعی وٹیلے دی چہ دے لغت نہ
 ہم خلاف دے۔ فَاظْهَرُوا پہ شد سرہ دلالت کوی پہ کامل طہارت باندے
 او مراد دے ہفہ وینگل دے ہول بدن دی یعنی غسل کول۔ وَلَٰنَ كُنْتُمْ مُرْضًیٰ
 مراد دے مرض نہ ہفہ مرض دے چہ پہ ہفہ سرہ عاجز وی دے استعمال
 دے او بونہ یا مرض یا تبیری یا سبب دے ہلاکت گرئی۔ مِنَ الْكَأْطِطِ پہ لغت
 کنس کوز عجاظ تہ وٹیلے شی او انسان عادتاً پہ صحراء کنس او دس ماتے پہ
 شکتہ زمکہ کنندہ وغیرہ کنس کوی دے دے دے او دے حیوانہ نو ذکر دے محل
 او مراد ترینہ حال دے یعنی او دس ماتے کول کہ لوٹے وی او کہ وروکے وی
 او شربینی وٹیلے دی چہ دے اسے حالت پہ انسان باندے اللہ تعالیٰ مقرر کرے
 دے دے بارہ دے دفع دے تکبر کولو۔ اَوَلَمْ يَشْكُرُوا لِرَبِّهِمْ اَلَمْ يَكُنْ لَہُمْ اَعْتِلَافٌ دے
 دے صحابہ کرام و ابن مسعود رضی اللہ عنہ پہ نیز باندے لمس پہ لاس
 سرہ دے او بشکلول ہم پہ دے کنس داخل دی چہ پہ ہفہ سرہ او دس ماتہ
 او پہ نیز دے ابن عباس رضی اللہ عنہما لمس پہ معنی دے جماع کولو دے
 چہ پہ دے سرہ جنابت حاصلیری۔ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً وَجَدُوا لَفْظَ دِلَالَتِ
 کوی پہ طلب دے او بونہ دے تر استطاعت پورے او عدام وجدان عام دے

تہ موندل پہ ظاہر کہیں یا نہ موندل پہ اعتبار دے عدم قدرت بدانی یعنی بیماری
کو چہ نہ۔ صعیباً مخ ذکر مکہ تہ وئیلے شی لیکن صحیح روایاتو پہ بناسرہ ضروری
دہ چہ پہ ہفت کبش دے عاورے اثر وی خالص پہ صفا گتہ باندے تیمم کول
پکار نہ دی۔ منہ ضمیر صعیب تہ راجع دے نو دا دلیل دے چہ شہ حصہ ذکر مکہ
یعنی خاور یا دویہ پہ لاسو نو پورے اونٹلی۔

فائدہ ۱۔ حدیث صحیح دے امام بخاری تہ ثابت دہ چہ دا ایت دے تیمم دے جواز دے پائے
نازل شویدے اودا سفر وڈا و وقت دے صبا دے مونج وڈا و دیتہ برکت اللہ پہ
وئیلے شویدے۔ اودا سے ایت پہ سورہ نساء دے کبش دے معلوم پیری چہ ہفتہ
ایت دے ایت تہ روستو نازل شویدے ہفتہ مقید دے پہ قربان دے صلوٰۃ اود
موضع دے صلوٰۃ پورے چہ سکر او حادث او جنابت پہ بارہ دے منع دے قربان
صلوٰۃ کبش یوشان دی او پہ دے ایت کبش مطلب دا دے چہ دے مونج دے پائے
طہارت شرط دے پہ اودس یا غسل سورہ دے جنابت تہ یا تیمم سورہ۔

فائدہ ۲۔ پہ دے ایت کبش دے اسباب دے عدم وجدان دے او بو ذکر کر پیدی
پہ طریقہ دے مانعہ الخلو سورہ یعنی مرض چہ پہ ہفت کبش عدم وجدان معنوی
دے او سفر چہ پہ ہفت کبش اکثر عدم وجدان دے او بو حقیقی وی او طہ دوارہ
اسباب جمع شی چہ ہم مریض وی او ہم مسافر وی او او بو باندے قادر
نہ وی بیا دے اسباب موجب دے نقص طہارت ذکر کرے دی چہ اودس مانع
پہ بول یا غائط سورہ اولمس چہ پہ یومعنی سورہ سبب دے حادث دے او پہ
بلہ معنی سورہ سبب دے جنابت دے او پہ دے کبش ہم مانعہ الخلو دے جمع
ہم جائزہ چہ اودس مانعے کرے وی اولمس یے ہم کرے وی پہ دویمہ
معنی یعنی حادث او جنابت دوارہ موجود شی بیا دے اول دوارو سبب نو جمع
ضروری دے دے روستو دوارو اسباب سورہ یا دے هر واحد سورہ یا دے دوارو سورہ
ما یزید اللہ اہ اودا سے پہ سورہ حج نک کبش ہم شتہ پہ دے او روستو
جملو کبش حکمتونہ دے جواز دے اودس او غسل او تیمم ذکر کوی پہ اولہ جملہ
کبش سلبی فائدہ دے یعنی حرج دفع کول۔ او پہ دویمہ جملہ کبش طہارت
ظاہری دے حادث او جنابت تہ او طہارت معنویہ یعنی دگنا ہونو مغفرت
کیدل او پہ دے کبش اشارہ دے چہ تیمم پہ وقت ضرورت دے ہفت کبش طہارت
کاملہ دے پشان دے اودس او غسل کولو او پہ دریمہ جملہ کبش اتمام نعمت دے

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا

چہ بچہ کریں کہ تاسو سارے حق، کلمہ چہ اوٹیل تاسو اور میں نے دے مونہ او تابد ای کریں مونہ۔

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

او اویریں کہ اللہ تعالیٰ نہ۔ یقیناً اللہ تعالیٰ بلوہ دے یہ حق خبر چہ یہ سینو کیں دی۔

اشارہ دہ چہ یہ ممکنو امتونو کیں تیمم نہ وو دا دے امت فضیلت کچہ تیمم کدوی کپارہ مشروع اوگر حوالے شو۔ تشکر کون شکر کیں مراد عمل کول دی یہ دے امور باندے۔

یک داهم تعلق لری کد اوخو بالعقود سرہ۔ ترغیب دے ایفاء کد عقودہ پہ در طریقہ سرہ اول ذکر کد نعمت کد اللہ تعالیٰ او ذکر کد نعمت پہ طریقہ کد شکر سرہ دے او دلہ مراد کد نعمت نہ جنسی نعمتو نہ دی چہ بے شمار دی ہدایت کول دین اسلام تہ ژوند، صحت، عقل، ہدایت کد احکامو شرعیو، بچ کول کد آفاتو نہ اوخیر رسول پہ دنیا او آخرت کیں او حقہ نعمتو نہ چہ پہ بچ کیں ایت کیں ذکر شول وغیرہ۔ سوال :- نعم اللہ ہے یہ صیغہ کد جمع سرہ ولے اونہ وٹیلو؟ جواب :- کد اللہ تعالیٰ کد نعمتو نوخو شمار تیشہ نوکہ جمع ہے ذکر کرے وے نوکیدے شی چہ انسان پہ عطیہ کیں وے چہ کد تولو نعمتو نو کد شکر نہ خو مخہ عاجزیم دازما کد طاقت نہ بھرہ نو کد تکلیف مالایطاق دے۔ و میثاقہ دادویمہ طریقہ کد ترغیب دہ چہ دا عقود خو ستاسو پہ میثاق کیں داخل دی نو کد دے ایفاء واجب دہ اکثر مفسرینو وٹیلے دی چہ صحابہ کرامو پہ وخت کد بیعت کد نبی صلی اللہ علیہ وسلم کیں عقد کرے وو پہ سمع او طاعت سرہ پہ تنکسیا او اسالتیا اوخو شالی او تکلیف کیں او بیعت کد نبی سرہ بیعت دے کد اللہ تعالیٰ سرہ کد دے وچہ نہ اضافت کد میثاق اللہ تعالیٰ تہ او شو۔ او بعض مفسرینو وٹیلے دی چہ مراد کد دے نہ میثاق کد یوم الذی دے۔ اَلْذِی وَاتَّقُوا اللَّهَ تَوْثِیْقُ کد اللہ تعالیٰ کد طرف نہ پہ ہر وخت کیں یاد رکول دی پہ قرآن کیں او پہ ژبہ کد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سرہ وَاتَّقُوا اللَّهَ دا دریمہ طریقہ کد ترغیب دہ او مراد کد تقویٰ نہ خان ساتل دی کد لوٹٹی نہ اگر چہ پہ زبہ کیں وی او پت وی محکمہ ورپے او غرماٹیل اِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ حقہ خبر دے چہ صرف پہ زبہ کیں

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ

لے ایمان والو! شیئ تاسو کھک دیا راہ ک اللہ تعالیٰ

شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ

بیان کو دینی شیئ یہ انصاف سرہ او تیز دے نہ کری تاسو لہر بغض

قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ إِلَيْتُمْ قَوَّامِينَ

درو قوم ہدے چہ انصاف اونکرئ۔ انصاف کوئ، دا دیو تیز دے دے تقویٰ تہ

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۸﴾

او اور پرہیز د اللہ تعالیٰ تہ۔ یقیناً اللہ تعالیٰ خبردار دے یہ ہفہ علوتو چہ تاسو ئے کوئ۔

دی اوڑ بہ یا ندے نہ وی راغے۔

یہ داہم متعلق دے پہ اوقوا بالعدود پورے او ترغیب دے ایفاء عقود تہ پہ درے طریقو سرہ (قوام، عدل، تقویٰ) اونہی د سبب د نقض عہد تہ چہ تعصب د دشمنی دے۔ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا داوامرہ ایمان د مقتضیا تونہ دی د دے وجہ پہ دے خطاب سرہ مصدر کرو او ہرچہ مخکنی دی نو ہفہ د عامو خلقونہ تقاضا دہ۔ كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ پورہ استقامت کوونکی او پورہ کوشش صرف کوونکی پہ حقوق اللہ کنیں۔ لِلَّهِ یعنی نہ د خلقو د رضا او کریا او سمعت د پارہ بلکہ فقط د اللہ تعالیٰ د پارہ۔ او پہ دے استقامت کنیں داخل د ایفاء یہ عقود یا ندے۔

شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ دا حقوق العباد تہ اشارہ دہ شہادت عام دے کو اھی کول او دار تک بیان او دعوت د حق خلقوتہ پہ عدل اورشتیا سرہ چہ د خیلولئی لحاظ نہ وی او د دشمنی تعصب نہ وی، دا سے پہ سورۃ نساء ۱۳۵ کنیں ہم دی لیکن ہلتہ قسط ئے د قوامین سرہ او لِلَّهِ ئے د شہداء سورہ نکو لے دے یو وجہ دادہ چہ ایت د سورۃ نساء پہ بارہ د اقرار کنیں دے پہ بحان او مور او پلازر او خیلوانو او پہ ہفہ کنیں قسط رعدال او ہرچالہ د ہفہ برخہ و رکول اول شرط دے او دلالتہ ئے د پارہ د ترک د دشمنی راوپے دے او دے د پارہ قیام بالقسط ضروری دے دویمہ وجہ دادہ چہ ہفہ نازل شوے دے پہ رد د مشرکانو کنیں او دا نازل شوے دے پہ رد د یہودیانو کنیں او پہ یہودیانو کنیں

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

وعدہ کریدے اللہ تعالیٰ ہفتہ چاسرہ چہ ایمان یے راوڑدے او عمل یے کرینے پہ طریقہ دے پیغمبر

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ۝ وَالَّذِينَ

دوی لڑے . بخندہ دے . او ثواب لوئے دے . او ہفتہ کسان

كَفَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ

چہ کفر یے کرینے او دروغ ژن کریدے آیاتونہ زمونہ دہہ کسان

لِلْأَلْبَتِ نَه وَوَد دے وے نہ کدوی پہ خطاب کنیں یے للہ مخکین ذکر کرو۔
وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ أَجْرَامُ بَاعَثَ جَوْرِيْدَال دے پہ جرم کولو بانداے . شَتَان دشمی
او بغض دے باطن تہ وٹیلے شی . قَوْمِ مراد دے نہ عام دے کافران مشرکان
یا ہفتہ خلق چہ روستو کفر نہ یے ایمان راوڑدے دے دارکک ہفتہ شوک
چہ دے ہغوی سرہ دنیوی عداوت وی نو دغہ دشمنی او بغض دے ترک عدال دے
پارہ سبب نشی کیدالے دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے اخلاقوتہ ثابت دے چہ
دے دشمنانوسرہ یے دے عدال نہ کار اہستلے دے . اِعْدَالُوا عام دے عدال پہ
حقوق اللہ او حقوق العباد کنیں لکہ پہ سورۃ نحل بت کنیں دی . اَقْرَبُ
لِلتَّقْوَى اسم تفضیل پہ معنی دے نفس فعل دے یا اشارہ دے چہ دے تقوی
نور اسباب ہم شتہ لیکن عدال پکنیں دیرا قرب سبب دے . لِلتَّقْوَى تقوی
من اللہ یا تقوی (بچ کیدال) دے اور دے جہنم تہ . اشارہ دے چہ ظلم او جور کول
انسان لڑے دے تقوی نہ لڑے کوی۔

بہ پہ دے ایت کنیں بشارت دے پہ ایمان او پہ عمل صالح سرہ اگرچہ
درجہ دے قوامین تہ رسیدالے نہ وی۔

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ داجملہ پہ محل دے مفعول کنیں دے پارہ دے وعدا یا مستقلہ جملہ
دے او مفعول دے وعدا بخلاف دے۔

اَجْرٌ عَظِيمٌ لفظ دے عظمت او تکبیر دے ہفتہ سرہ دے تکبیرہ اجر نہ دلالت
کوی چہ دے اجر غایہ منتہی دے اللہ تعالیٰ نہ سیوا بل چاتہ معلوم
نہ دے۔

الْجَحِيمِ ۱۰ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا

دوزخ والادی۔ اے ایمان والو! یاد دوق

نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ

نعمت اللہ تعالیٰ پہ تاسو باندے کلمہ چہ قصد اوکرو یوقوم چہ

يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ

اوبدہ کری تاسو تہ لاسونہ خیل نو بندے کرل لاسونہ د هغوی

عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۱۱

ستاسو تہ او او پریمی د اللہ تعالیٰ نہ۔ او خاص پہ اللہ تعالیٰ د تھان سپاری مؤمنان۔

نہ پہ دے کہیں تنویف اعروی دے۔ اُولَئِكَ اَءَادِلَتِ کوی پہ حصر
باندے او اصحاب لفظ دلالت کوی پہ ملازمت باندے او ملازمہ دلالت
کوی پہ ہمیش والی یعنی ہمیشہ عذاب حصر دے پہ کافرانو کہیں۔
بلکہ د اہم ترغیب دے ایفاء بالعقود تہ پہ ذکرہ نعمت د حفاظت سرہ د
دشمنانوںہ او بشارت دنیویہ دے روستو د اعروی بشارت نہ۔ اِذْ هُمْ
قَوْمٌ اءَا شَامِل دے واقعہ د غزوہ عسفان تہ چہ مشرکینو ارادہ کرے وہ
چہ پہ دے مؤمنانو باندے حملہ کوؤ پہ وخت د موع د دوی کہیں نو
صلوۃ خوف نازل شوا واقعہ د اعرابی چہ پہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم باندے یے توره راویستلہ وہ او بیائے ایمان راویلو او واقعہ د بنی
نضیر چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم هغوی تہ پہ بارہ د صلح کہیں ورغلے
وؤ او دوی ارادہ د قتل د هغه او کرلہ لیکن اللہ تعالیٰ مچ کر و او د عبوم د وچے
نہ پہ دے کہیں مراد مغلوبیت د کافرانو او محفوظیت او امن د مؤمنانو
پہ هر دور کہیں دے او دلوتہ نعمت د اللہ تعالیٰ دے۔
وَاتَّقُوا اللَّهَ اءَا شَارَہ دہ چہ داسے نعمت حاصلی ہی پہ تقوی او توکل
علی اللہ سرہ۔

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ

او یقیناً اخذندے اللہ تعالیٰ پوچھ لوچ دے بنی اسرائیلو تہ

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ

او بھیجے دی میںہو دے دویہہ دوس مشران - او دیکھو وو

اللَّهُ ارْأِنِي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَ

اللہ تعالیٰ چہ یقیناً ستاسو ملگرو یم کہ تاسو پابندی کوئی دے مانگہ او

آتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ

ور کوئی زکوٰۃ او ایمان مو اولیو پہ رسولانو حیا او کہ امداد مو اکرم ددوی

وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَّأُكَفِّرَنَّ

او قرض مو وکرو اللہ تعالیٰ تہ قرض پہ اخلاص ، خالصتہ بہ کرم

عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ

ستاسونہ بدی ستاسو او خالص داخل بہ کرم تاسو جنتو تہ

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ

چہ بدی لاندے دھڑے ولے نہرو تہ، تو چاہہ کفر اوکرو

بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ

روستو دے دیتہ ستاسونہ نویکنا گمراہ شو دے برابو

السَّبِيلِ ۝ فِيمَا نَقُضُهُمْ مِيثَاقَهُمْ

لارہ تہ - پس پہ وجہ دے ماتولو ددوی لوچ خیل لہ

سلا دامتعلق دے دے او فوا ہا لفظو دسرہ یعنی ذکر کوئی حال دے وفانہ کو وکرو
(ناقضین دے عہد) چہ ہفہ یہودیان دی نو دا اولہ نمونہ دے دیا کہ لو فوا
کو وکی پہ طیقہ دے تنویف دلیوی سرہ پہ ذکر دے لفظو لو فوا ویا پنکھ
عذابونہ دلیوی پہ سبب دے لو فوا سرہ . تہنہنہ، نقیب تفشیش کو وکرو

کہ حال تو کہ بنی اسرائیل و اوہ غہ تہ کفیل او امین او ضامن ہم و ئیلے شی۔
دولس خاندانوں نہ وؤ کہ بنی اسرائیل و نو کہ ہر یونہان دان کہ اصلاح اولظم و نسق
جوہر و لو کہ پارہ یو یونہان مقرر وؤ او دا بہ پہ دوی کہیں ہر وخت موجود وؤ
او کہ دوی نو موہ قرطبی او ابن کثیر لیکھ دی۔ اِنِ مَعْمُورِ سَلَفِ صَالِحِیْنَ وَاجِمَاعِ
دہ چہ مراد کہ دے نہ معیت خاصہ دے پہ نصرت او معونت سرہ۔

کِبْرَیْنِ اَقَمْتُمْ الصَّلٰوةَ داتفصیل د ميثاق دے پہ ذکر د پنٹھ امور و سرہ۔
وَأَمْنَتُمْ بِرُسُلِیْ تُولِیْ رَسُوْلَانِ بَغِیْرَ کَ تَفْرِیْقِیْ نہ منل او کہ ہغوی تصدیق کول
سوال :- ایمان خو بخکن دے پہ صلوٰۃ او زکوٰۃ بانہاے نو دل تہ یے ولے
ترتیب بدال کرو؟

جواب :- بنی اسرائیل خو کہ صلوٰۃ او زکوٰۃ قائل وؤ لیکن ہغہ یے پہ طریقہ
کہ رسولان تو بانہاے نہ کول کہ خپل رایے او خواہش مطابق یے کول نو اللہ
تعالیٰ دا قید و ربانہاے اولگولو چہ تصدیق د تہو لو رسولان وہ کوئی۔
سوال :- ایمان باللہ یے ولے نہ دے ذکر کرے؟
جواب :- پہ وخت کہ دے ميثاق کہیں دوی ایمان باللہ لرلو لیکن پہ دے
نور و امور و کہیں یے سستی کولہ۔

وَعَزَّزْتُ مَوَظِعَهُمْ دالفظ چہ کہ نصرت سرہ یوٹھاے ذکر شی لکہ سورۃ اعراف
مکا کہیں نو ہلتہ کہ دواہو فرق ملحوظ وی او کلمہ چہ جدا ذکر شی نو دیوبل
پہ معنی سرہ وی یعنی نصرت او مدافعت کول کہ دین کہ ہغہ نہ دشبہاتو
کہ خلقو او کہ دشمنان تو او دا اشارہ دہ دعوت او جہاد کولوتہ۔

وَأَقْرَضْتُمُ اللّٰہَ اَہَ دَزْکُوۃ نہ روستو کہ قرض نہ مراد اتفاق فی سبیل اللہ
دے حکم چہ کہ دعوت او جہاد سرہ کہ اتفاق دیر ضرورت دے۔ لَا کُفْرَیْنَ
عَنْکُمْ اَہَ یعنی کہ وفا کہ دے لوظ دہ وعدے دی کہ طرف کہ اللہ تعالیٰ نہ۔

بَعْدَ ذٰلِکَ اَہَ سوال :- چاچہ کہ دے نہ بخکن کفر کرے وی نو ہغہ ہم کمرہ
دے نو کہ دے قید لگولو شہ فائدہ دہ؟

جواب :- اشارہ دہ چہ بخکن د ميثاق نہ عوامان عذار کولے شی چہ ماتہ
علم نہ وؤ او پورہ تاکید دے امور و ماتہ معلوم نہ وؤ حکم ما خلاف کرے
لیکن روستو عہد او ميثاق نہ دا عذار نشی کولے۔

لَعَنَهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ

لعنت او کړو مونږ په دوی او اوځر ځول مونږ زړونه د دوی سخت ، دوی بدلوی

الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا

کلمه د الله تعالی د خپلو ځایونو ته او هیره کړه دوی یو حصه د هغه نه

ذَكَرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ

چه بیان شوېوه هغه په دوی، او همیشه په خبرېدو ته په خیانت (نقصان)

مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَأَعْفُ عَنْهُمْ

د دوی مگر لږ د دوی نه ، نو معاف کوه د دوی نه

وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

او مخ اړوه (د علامت کولو د دوی نه) - یقیناً الله تعالی خوښوی احسان کوونکی -

۱۳ په دې کس ذکر د پنځه عذابونو دنیو په دې په سبب د لوظ ماتولو سره .
 قَسِيماً لَفْظُهُمْ قَسِيماً قُلُوبُهُمْ د دوی نه ډیر کړته صادر شوی دې لکه چه
 د هغه ذکر په سورة بقره کس تیر شوی دې لَعَنَهُمْ لعنت خو وئیل شی
 ابعاد (لږه والی) ته د رحمت خاصه د الله تعالی نه او دا په طریقه د مسخ او
 د نورو عذابونو سره وو. قَسِيَةً چه په هغوی کس هېڅ وعظ او تخويف
 او بشارت اثر نه کوی او حسنه ته سیئه او سیئه ته حسنه وائی دا په
 سورة بقره لکه او سورة حدید لکه کس هم دی . يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ د اشرک
 قسوة قلب دې د دې وجه نه په غیر د عطف نه یې ذکر کړو او مراد د دینه
 تحریف معنوی دې یعنی دا په تاویلونه کوی چه په هغه سره شرک، کفر
 او بدعات او کنا هونه ثابتوی دا په په سورة بقره لکه او سورة نساء لکه
 او د دې سورت لکه کس هم راغلی دی . عَنْ مَوَاضِعِهِ مراد د دې معانی
 مناسبه (حقیقیه) دي نو تحریف معنوی او تفسیر په راتې مداموم سره
 مراد دې . وَنَسُوا حَظًّا ا ه د تورات او انجیل هغه حصه چه په هغه کس
 توحید او ذکر د رسالت د انجری رسول وو هغه دوی دا په پریځودل
 لکه چه نسياً منسیاً وی اگر چه بعض حصه منی نو مصداق دی د دې

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا

او دُ ہخہ کسانو تہ چہ دوی وائی بیشکہ مونبر نصاریو واخستہ مونبر

مِيثًا قَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ

پنجنہ وعدہ دہغوی نوہیرہ کرہ دوی یوہ برخہ دہغہ تہ چہ بیان کرے شو یوہ دویتہ

فَاَعْرَبْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ

نو راہورتہ کرہ مونبرہ پہ مینج ددوی کنش دشمنی (پہ ظاہر کنش) او کینہ (پہ زہہ کنش)

قول "اقتومنون ببعض الكتاب وتكفرون" یا داچہ د تحریف دوجے نہ ددوی قوت حافظہ خرابہ شوه نو د کتاب اللہ او د دین الہی دیرہ حصہ زینہ ہیرہ شوه۔ شریعی د ابن مسعود رضی اللہ عنہما نہ روایت راوپے دے چہ انسان بعض علم دگناہ دوجے نہ ہیرکری او دا ایت یے اولوستلو۔

تَخَالُفًا مِّنْهُمْ داپہ معنی د مصدر دے یعنی خیانت یا موصوف پت دے (فِرْقَةً تَخَالُفًا) او مراد د خیانت نہ دھوکے کول او پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم

باندے د حیلے کولو ارادے کول او دروغ وکیل او د مشرکانو سورہ مکر تیا کول وغیرہ او دا امور پیدا کیہی د نسیان د کتاب اللہ نہ۔ إِلَّا قَلِيلًا استثناء

د نقضہم ميثًا قَهُمْ سورہ متعلق دہ یا د کُفُّا هُمْ او د هُفَّ نہ د روستو عبارت سورہ تعلق لری۔ فَأَعْفُ عَنْهُمْ داضمیر راجع دے قلیلًا (مؤمنانو) تہ یا راجع دے

ناقضینو د عہد تہ او مراد د عفو نہ عفوہ د ہخہ جرم نہ چہ ستا پہ حق کنش یے کرے وی یعنی د ہخہ بدالہ ترینہ مہ اخلہ لکہ چہ نبی صلی اللہ

علیہ وسلم بحر کوونکی پہ ہخہ باندے او زہر ورکوونکے شخہ معاف کرکو و واضع مراد دے نہ سورہ د عفو نہ بخ کرحول دی د ہغوی د ملائمہ کولو

یا مراد داچہ روستو د عفو نہ بخ ترینہ اړوہ یعنی دوستانہ ورسورہ مہ کوہ او دیتہ اخلاق حسنہ وکیل کیہی دامسوخ نہ دی پہ آیا تو نو د قتال سورہ

محکمہ د اخلاقو د استعمال شائے جداوی او د قتال جداوی۔ یُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ پہ دے کنش روستو د عفو او صفح نہ دریم خوئی تہ اشارہ دہ احسان او

انعام کول، یعنی شخہ انعام وکرہ او احسان او کرہ د پارہ د تالیف د زہر و نو د ہغوی۔

إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ

تر ورج د قیامت پورے۔ او لڑدے خبر بہ و رکری دوتہ اللہ تعالیٰ

بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿۱۴﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ

یہ ہتھ کاروتو چہ دوی پئے کوی۔ اے کتاب والو ا

ہکلا پہ دے کبیں ذکر دویہ نمونے دے لوظی دے دھوی بے لوظی پئے ذکر
کرہ او یو عذاب دنیوی پئے ذکر کرے دے اودا ذکر دے د حال د نصاراؤ
روستو د حال د یهودیانو نہ۔ قَالُوا اِنَّا نَصَارَىٰ پہ قالوا کبیں اشارہ دہ چہ
نصاری نوم دے مخلوق خان د پارہ پخپلہ ایخود لے وؤ پہ دے دعوی سرہ
چہ مونہ د عیسیٰ علیہ السلام نصرت کوونکی یو۔ دانوم د دوی د طرف
د اللہ تعالیٰ نہ نہ دے نو مراد پہ د کمرہ ہتھ نصاری دی چہ بے لوظی پئے
کرے دہ۔ مِثْلًا قُلُوبُهُمْ دلتہ تفصیل د میثاق نہ دے ذکر کرے محکمہ چہ مراد
ہتھ میثاق دے چہ پہ ہکلا کبیں ذکر شو یعنی پشان د میثاق د یهودیانو۔
فَلَسُوا حَظًّا اَلَهُ دلتہ نقض عہد پئے پہ طریقہ د نسیان ذکر کر و محکمہ چہ
د دوی بے لوظی د اول وخت نہ د یهودیانو پہ شان بیکار نہ وہ بلکہ د
جہل د وچہ نہ وہ او بے لوظی د یهودیو سرہ د علم نہ وہ بلہ وجہ دا چہ
نصاراؤ کبیں شرک د نور و گناہونو نہ زیات وؤ پہ نسبت د یهودیانو او
حَظًّا مِثْلًا د ذکر د کبیں مراد مسئلہ د توحید دہ۔ قَا عَرِيتَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءُ اغراء ماخوذ دہ د غراء نہ سریش او جو لے نہ وئیلہ شی یعنی
دشمنی پہ دوی کبیں داسے پیدا اشوہ چہ پہ یوبل پورے د بغض و حسد
د وچہ او تختل یا ہتھ دشمنی پہ دوی پورے او تختلہ۔ اشارہ دہ چہ پہ
دوی کبیں فرقہ بازی د یهودیانو نہ دیرہ پیدا اشوہ اول پہ دوی کبیں
یعقوبیہ لسطوریہ او ملکانیہ پیدا اشول پہ بارہ د عیسیٰ علیہ السلام
کبیں او بیا نورے دے د دوی نہ پیدا اشوے او دیر اختلاف او جنگ جگہ
پہ دوی کبیں پیدا اشوے د ہتھ تاریخ ابن قیم رحمۃ اللہ پہ اغاثۃ اللہ فان
ص کبیں پہ تفصیل سرہ لیکل دے۔ اِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ مراد دے نہ
وخت د نزول د عیسیٰ علیہ السلام دے او ہتھ زمانہ قریب دہ ورج
د قیامت نہ۔ وَسَوْفَ اَلٰہ پہ دے کبیں تخویف اخروی تہ اشارہ دہ۔

قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا

یقیناً رابطہ دے تا سوتہ رسول زموتہ واضحہ بیانوی تا سوتہ دیرے (مسئلے)

مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا

دھفتہ چہ تا سوتہ بتولے د کتاب د اللہ تعالیٰ نہ او مخ اہوی

عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ

د دیرو نہ یقیناً رابطہ ولا تا سوتہ د طرف د اللہ تعالیٰ نہ رہا

وَكِتَابٌ مُبِينٌ ۝ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ

او کتاب واضح بیان والا خود نہ کوی پدے سورہ اللہ تعالیٰ ہفتہ چاہہ چاہہ تا بعد ازاں کوی

يَصْنَعُونَ، صنع پہ ہفتہ عمل کنیں استعما لپڑی چہ ہمیشہ کیڑی یعنی دوی (نصاری) پہ باطل دین اختلافات او جھگڑے ہمیشہ کوی دے دے ویسے نہ چہ دین یے گنری۔

بھلا دے ایت نہ دے حصے دویم باب دے تربلک پورے پہ دے کنیں ذکر د احوال تفصیلیہ د کتابیا نو دے چہ نقض د عہد یے کرے وڈ پہ دیکنیں دودہ خطا بات د اہل کتاب او یونخطاب د ایمان والو ذکر دے پہ بھلا کنیں او دعوت دے اہل کتاب توہ طرف د اطاعت د رسول او قرآن تہ د پارہ د فجاء د اثار قبیحہ د نقض عہد نہ۔ بیا ذکر د نقض عہد د ہفتوی دے پہ شرک فی الالوہیت د عیسیٰ علیہ السلام او پہ ذکر د تزکیہ د دوی عیسیٰ خان لری بھلا کنیں او بیا دعوت دے اطاعت د رسول تہ پہ بھلا کنیں۔ بیا ذکر د نقض عہد د دوی دے پہ بز دلئی ہیکارہ کولو او پہ ترک د جہاد او پہ عذاب د حیرانتیا سورہ تربلک پورے بیا ذکر د قباحتونو د قباہیل دے او دھفتہ قباحتونہ چہ نقل شویدی بنی اسرائیلو تہ چہ ہفتہ اسباب د ذلت او د ندامت دی تربلک پورے بیا ذکر د قباحتونہ بنی اسرائیلو د افساد، قتل بغیر حق، محاربہ د اللہ او د رسول سورہ او سورہ (مخلکالے) کول سورہ د سرکانونو ذکر کولو تہ پہ بھلا بھلا کنیں او خطاب د مؤمنانو دے پہ ترغیب د تقویٰ (پچ کپنال د قباحتونہ بنی اسرائیلو تہ) او طلب د تقرب الی اللہ پہ نیک عملونو سورہ پہ بھلا کنیں سورہ ذکر

رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمُ

د رضاء د الله تعالى د لادو د سلامتیا اد اویاسی دوی لره

مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ

د تیارو نه رتړا نه په حکم خپل سړکه او رسوی دوی لره

د تخويف اخروي نه په بلل کښ او په اخر کښ ترغيب دے سره د رد
د شرک في التصرف نه په شک .

تفسير: په دے به کښ خطاب دے اهل کتابوته د پامره د اطاعت اخري
رسول او د قران . په ذکر د عظمت شان د رسول او د قران . يا اهل الکتاب کتاب
په معنی د جنس کتاب دے که تورات وی او که انجیل وی نو شامل دے
يهود او نصاری دواړو ته . يُبَيِّنُ لَكُمْ راه د اصف د رسول صلی الله علیه
وسلم دے او اشاره د کچه د حق والو نښه داده چه هغه مسائیل به ښکاره
کوی کوم چه باطل پرستو ملایانو پټ کړے دی . مِّنَ الْكِتَابِ یعنی مسائیل
په کتاب د الله تعالی کښ شته او تا سو پټ کړے دی . وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ
د عفو نه مراد پر بخود او اعراض دے د بیان د هغه نه او مراد د دے نه
هغه مسائیل دی چه د دے اخري دین سره یې تعلق نښته بلکه په دے
دین کښ هغه منسوخ دی او دواړه طرف ته خو کثرت نشی کیدل نو
مراد د دے نه کثرت فی نفساء دے . قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ د ترغیب د
قران ته په ذکر د دوه صفتونو د هغه اول نُورٍ یعنی قران نور دے چه
په سبب د دے سره حق واضح کیږی او تیارے د جهل زایلیدل کیږی او داسه
په سورة نساء بهک او سورة تغابن به کښ شته دے . وَكِتَابٍ مُّبِينٍ د اعطف
د صفت دے په صفت یا نداسه او موصوف یو دے . مُبِينٍ لازمی او متعلی
دواړه معنی لری پخپله په کښ احکام ښکاره دی یا ښکاره کوونکي دے .

دویم قول داده چه مراد د نُورٍ نه اسلام دے . دریم قول داچه
محمد صلی الله علیه وسلم دے دا قول د زجاج نه نقل دے .

فأيدى بعض لائغينو دے لفظ نه استدلال کړے دے چه نبی صلی الله
عليه وسلم بشر نه دے بلکه نور دے ؟ جواب داده چه وصف د
نور تعارض نه لری د بشریت او د رجولیت د هغه سره محکه د نور مراد

دادے چہ دھغہ پہ سبب اللہ تعالیٰ حق لہ بیکارہ کرے دے او شرک یے محوہ
 کرے دے او دھغہ کا نارت (نور کیدالو) فائداہ دادہ چہ پتہ مسئلہ کا اہل کتابو
 بیکارہ کرے دا ابن جریر ذکر کرے دہ او دامعنی پہ دے وجہ دہ چہ پہ
 دیروایا تو نو کنش بشریت اور جولیت کا انبیاء ذکر دے ایاتونہ کا اثبات بشریت
 سورۃ العمران ۱۶، سورۃ انعام ۱۶، سورۃ ابراہیم ۱۶، سورۃ کہف ۱۶، سورۃ
 انبیاء ۱۶، سورۃ مؤمنون ۱۶، سورۃ شعراء ۱۶، سورۃ یس ۱۶،
 سورۃ فصلت ۱۶، سورۃ تغابن ۱۶، سورۃ ہود ۱۶، سورۃ اسراء ۱۶، سورۃ
 قمر ۱۶، ایاتونہ کا اثبات کا جولیت سورۃ اعراف ۱۶، سورۃ
 یونس ۱۶، سورۃ مؤمنون ۱۶، سورۃ سبا ۱۶، سورۃ فرقان ۱۶،
 سورۃ غافر ۱۶، سورۃ یوسف ۱۶، سورۃ نحل ۱۶، سورۃ انبیاء ۱۶، نو
 شوک چہ کا نور کصفت کا وجہ نہ بشریت اور جولیت نہ منی نو مغوی
 دے تہوایا تو نو نہ منکر دی۔

سوال: دوی وائی چہ نور پہ حقیقت کنش دے او پہ شکل دے سہی او بشر
 سہ متہل شوے دے؟

جواب: نورانی مخلوق (ملائک) چہ کلہ پہ شکل دے بشر الیہ شوی دای نو
 پہ ہغہ محائے کنش کا اللہ تعالیٰ او کا رسول کا طرف نہ تصریح موجود وی
 چہ دا تمہل دے لکہ سورۃ مریم ۱۶، او دارنگ پہ دیروا حدیث کنش راغلی
 دی۔ او دھیچ نبی پہ بارہ کنش پہ ہیچ نص کنش دا سے نہ دی راغلی چہ فتمہل
 سوال: کا نبی صلی اللہ علیہ وسلم سورے بہ نہ وؤ نو دلیل دے چہ جسم
 یے نہ وؤ بلکہ نور محضہ وؤ؟

جواب: الزامی دا کدیر یے جسم نہ وؤ لیکن جائے یے اغوستلے وے نو
 دھغہ وے سورے نہ بیکارہ کیدالو، او تحقیقی جواب دادے چہ دا حدیث
 حکیم ترمذی نقل کرے دے او ہغہ حدیث ضعیف دے دھغہ یوروی
 دے عبد الرحمن بن قیس ہغہ تہ ائمو د جرح ضعیف متروک الحدیث
 وئیلے دے (تاریخ بغداد ص ۲۵۸) تہذیب التہذیب ص ۲۵۸) او دا حدیث
 پہ نوادر الاصول کنش ذکر دے او بیاسیوطی پہ خصائص الکبریٰ کنش نقل
 کرے دے شاہ عبد العزیز پہ بستان المحدثین کنش وئیلے دی چہ نوادر
 الاصول کنش اکثر احادیث غیر معتبر دی۔ معلومہ شوعہ چہ صحیح عقیدہ

إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ

لارے نیچے تہ - یقیناً کفر کریں گے ہفتہ کسانو

قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ط

چہ وائی، یقیناً اللہ تعالیٰ (وہاں) ہفتہ خوشیم خویئے د مریم دے -

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا

تہ ورتہ او وایہ او خوک اختیار لری یہ مقابلہ د اللہ تعالیٰ کہیں د شہ خیز

دادہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تو رہم وڈا و بشر حقیقتہ ہم وڈا۔
 بلا پہ دے کہیں درے فائدے د آخری رسول د رالیو لویا د قرآن د پارہ یے
 ذکر کرے دی۔ اولہ فائدہ یہدائی پہ ضمیر د یہ قرآن یا رسول تہ راجع دے
 ہر یو سبب د ہدایت الہیہ دے۔ مَن اَتَّبَعَ رِضْوَانَهُ داقیدائے د دے وجہ نہ
 ذکر کرے دے چہ مراد د یہدائی نہ ایصال الی المطلوب او توفیق دے۔
 سُبُلُ السَّلَامِ سلام نوم د اللہ تعالیٰ دے یا مراد د دے نہ سلامتی د عدل
 د جہم نہ دہ او سلامتی دہ دے تولو افاقا تونہ او ہفتہ جنت دے۔ سوال: قرآن
 کہیں چہ د صراط مستقیم د پارہ تعبیر کیڑی پہ مفرد سرہ یعنی "صراط" او
 "سبیل اللہ" نو دلتہ وے جمع ذکر شوعہ ۹۔ جواب د مفرد پہ خایو نو کہیں
 عقیدہ او ایمان مراد دے او ہفتہ یو دے دے وجہ نہ مفردیے ذکر کرے
 او دلتہ مراد د سبیل نہ احکام او اعمال قرانیہ دی او ہفتہ دیر دی عکھ جمع
 ذکر کرے شوعہ۔ دویمہ فائدہ یُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ اہ مراد د دے نہ
 ظلمات او نور کنا ہونہ معنویہ دی یعنی تیارے د شرک او کفر او بدعات تو
 رسومات او نور کنا ہونہ د قرآن او رسول پہ وجہ سرہ نجات حاصلی
 پادینہ اشارہ دہ چہ اخراج د ظلمات تونہ پہ معنی د توفیق سرہ دے او د ہفتہ
 د پارہ اذن د اللہ تعالیٰ شرط دے۔ یہدائی سرہ یے دا ذکر نہ کرو عکھ چہ
 ہلتہ یے پہ د سببیت ذکر کرے دے او داسے پہ سورۃ ابراہیم مل کہیں ہم
 شتہ۔ او دریمہ فائدہ ویہدایہم الی صراط مستقیم اول ہدایت احکامو
 او اعمالو وڈا و دلتہ ہدایت د عقیدہ مراد دے یا ہلتہ ہدایت د مقاصد او
 او دلتہ مراد ہدایت دے د دلیلو نو سورہ۔

إِنْ أَرَادَ أَنْ يَهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ

کہ او غواہی اللہ تعالیٰ چہ مرکری مسیح خویہ د مریم

وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ۖ وَاللَّهُ

او مورد ہونہ او ہونہ شوک چہ پہ زمکہ کنس دی قول - او خاص اللہ تعالیٰ لہ

مَلِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ

بادشاہی د اسمانوت او د زمکہ دہ او د میتہ د دے دہاو -

يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۱۴

پیدا کوی خچہ او غواہی - او اللہ تعالیٰ پہ ہر خیز باندے قدرت لری -

یہ دامتعلیٰ دے دے کثرت آہ اور دے پہ یوہ دلہ د اہل کتابو چہ نصاریٰ دی چہ ہغوی تہ پہ انجیل کنس عبدایت د عیسیٰ علیہ السلام بیان شوے و او ہونہ دوی پتہ کرو او الوہیت د عیسیٰ علیہ السلام نے خیل دین او کرحو نو قرآن ہونہ خبرہ شکاکہ او حکم نے او کرو چہ دا قول او عقیدہ خو کفر دے چہ ہونہ عیسیٰ علیہ السلام تہ الہ وائی دا قول د یعقوبیہ دے و او نصاریٰ تہ د دوی مقصد او وچہ اللہ تعالیٰ پہ عیسیٰ علیہ السلام کنس حلول کرے دے نو الوہیت د ناسوتیت سرے یوشوے دے سوال پہ نصارا و کنس داسے شوک نیشہ چہ ہغوی داسے وائی چہ ان اللہ ہو المسیح بلکہ برعکس وائی؟ جواب دارد دے پہ طریقہ الزام سرے چہ د دوی پہ قول سرے ہر کہ چہ اللہ تعالیٰ حلول پہ عیسیٰ علیہ السلام کنس او کرو او عیسیٰ علیہ السلام الہ شو نولازم وائیلے کیری چہ اللہ تعالیٰ مسیح دے قصر د مسند الیہ او شو پہ مسند کنس - او شریبی بلہ توجیہ دا ذکر کرے دہ (بغیرہ حلول تہ) چہ دوی وئیل چہ عیسیٰ علیہ السلام مرغی پیدا کوی او مری ژوندی کوی او تدا بیر د ہول عالم کوی نو بنا پہ دے د (اللہ) تہ مراد وصف مشہورہ دے چہ متصرف او مدبر د ہول عالم عیسیٰ علیہ السلام دے - قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ اِلاَّ نُوْپہ خلور و طریقو سرے د دغہ عقیدے تردید کوی اولہ طریقہ دادہ چہ دا عالم سرے د عیسیٰ علیہ السلام تہ فنا کیدا و تہ دے او شوک د فنا کیدا و تہ بچ کو و تہ

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ

او وائی یہودیان اور نصاریٰ مونہ تازولہ (خامن) ذالہ تعالیٰ و

وَإِحِبَّاءُ ۖ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۖ

او دوستان دھقہ یو۔ تہ ورتہ او وایہ، نوولے عذاب در کوی تاسوتہ پہ گناہونو ستاسو۔

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّثْلُ خَلْقٍ ۖ يَغْفِرُ

بلکہ تاسو بتدکان یئی دھقہ چانہ چہ پیداکری اللہ تعالیٰ۔ بخندہ کوی

نیشہ نو عیسیٰ علیہ السلام ہم فنا کیدو کک دے او د فنا نہ عخان او نور مخلوق ہم نشی مچ کولے نو تخنکہ مدبر او الہ کیدے شی۔ یَمْلِكُ یہ معنی دیکھنا اویستطیع یا یمنع سرہ دے۔ مَن اللہ نہ مراد من عذاب اللہ یا من مرادات اللہ او من امر اللہ کسوال، وَأَمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ورسرہ ولے ذکر کرو؟ جواب: پہ دے کتب اشارہ دہ چہ پہ اعتبار د مرکب او فنا سرہ عیسیٰ علیہ السلام او دانور مخلوق برابر دی۔ جواب: مراد داچہ مور او تہول زَمَكِ وَالْأَكْرَجِ دھقہ پہ امداد کتب وی ہم یئی نشی مچ کولے۔ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمُوتِ أَمْ دَاوِیْمَہ طریقہ دہ چہ نظام چلوؤ تک د تہول عالم اللہ تعالیٰ دے او عیسیٰ علیہ السلام خو پہ ما بینہما کتب داخل دے نو ہقہ رعیت او مملوک دے الہ نہ دے او مَا بَيْنَهُمَا دلالت کوی چہ عیسیٰ علیہ السلام او موریئے مخلوق او محدود او محصور دی نو الہ نشی کیدلے۔ سوال: دلہ ما بینہن پکاروؤ؟ جواب: ادا ضمیر راجع دے اسمائونو او زمکے تہ پہ اعتبار ک طرفینو یا پہ اعتبار دہ نو عوسرہ۔ یَخْلُقُ اہ دادریمہ طریقہ دہ یعنی عیسیٰ علیہ السلام تخلیق پہ معنی د ایجاد سرہ نشی کولے ہقہ صرف صورت جو روؤ او صرف مرغئی یئی جو روولے ہر عزیز (ما یشاء) یئی نشو جو روولے۔ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ دا غلورمہ طریقہ دہ چہ اللہ تعالیٰ خو قدرت مطلقہ لری چہ بغیر د اصل نہ خلق کولے شی لکہ اسمائونہ او زمکہ شوہ او د اصل نہ خلق کولے شی لکہ ما بینہما شو او د غیر جنس نہ خلق کوی لکہ آدم علیہ السلام شو او د یو جنس نہ کولے شی لکہ حواء شوہ او عیسیٰ شو او د دہ جنس نہ خلق کولے شی لکہ عام انسان دی۔

لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ

ہفتہ چنانہ چہ اوغواہی او عذاب و رکوی چانہ چہ اوغواہی او خاص اللہ تعالیٰ

مَلِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۗ

بادشاہی د آسمانوں او د زمک دہ او د ہفتہ چہ پرمختہ دودا کہیں د

وَالِیُّہِ الْمَصِیۡرُ ۝۱۸ یٰۤاَهْلَ الْکِتٰبِ قَدْ جَآءَکُمْ

او خاص ہفتہ تہ و رکوبیدل دی۔ اے کتاب والو! یقیناً راضی دے تاسوتہ

ہا دابل رد دے یہ عقیدہ د اہل کتاب و چہ یہود او نصاری دی، او اشارہ دہ
لکہ چہ دوی افراط کرے وڈیہ بارہ د عیسیٰ او عزیر علیہما السلام کہیں
نودا سے دوی افراط کوڈ دخیل عا نونو یہ بارہ کہیں د بارہ د تزکیہ او غورہ
والی بنکارہ کولو یہ نور و خلق و اوڈ بارہ د دے چہ شوک پہ دوی باندے
ہیچ قسم طعن او اعتراض او نکری، نودوی وئیل نَحْنُ اَبْنٰۤی اللّٰہِ وَ اَحِبَّاءُ
پہ دے سرہ دوی خیل عصمت ثابتولو۔ یہ دے قول کہیں دیر توجیہات
دی اول داچہ دادعوئی پہ تشبیہ باندے بنا دہ یعنی اللہ تعالیٰ پہ موثر۔
باندے پشان د پلار شفقت کوڈ تکے دے او موثر د ہفتہ خواص او مقربین
یو پشان د عا متو پلار تہ، او اَحِبَّاءُ د ہفتہ تفسیر دے۔ دویمہ توجیہ سمعانی
د ابراہیم نخعی نہ نقل کرے دہ چہ یہود دویہ تورات کہیں مونک وڈیا ابناء
اَحِبَّارِیُّ الرَّحْمٰن د علما و عا، نودوی پہ کہیں تحریف او کروا او لوستلو
چہ یا انباء ابکاری اَحْمٰن د جینکو عا، او نصاری د عیسیٰ علیہ السلام
نہ نقل کرے دے چہ ہفتہ یوحنا اوئیل چہ اڈھب الی آبی و ابیکم چہ
ورحم خیل پلار او ستا سو پلار تہ نودوی وئیل د دے نہ معلومہ شوہ
چہ موثر د اللہ عا من یو۔ دریمہ توجیہ، قرطبی شریبی وغیرہ وئیل دی
چہ یہ دے کہیں حذاف د مضاف د یعنی ابناء الرسل و الانبیاء او مقصد پہ
کہیں فخر کول او خیل تقرب ثابتول وڈیہ وسیلہ د انبیاء او رسولانو
سرہ۔ ثلورمہ توجیہ الوسی وئیل دی چہ د تورات او انجیل پہ اصطلاح
کہیں ابن تابعدار او مقرب او دوست تہ وئیل کیدالو او آلوسی پہ روح
المعانی کہیں د ہفتہ نہ دیر عبارتو نہ پہ دے طریقہ سرہ نقل کریدی

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ ۖ هَلْ تَعْلَمُونَ ۚ
 طریق سوره اوله داده چه پلار خپل خوگ شوې ته او دوست خپل محبوب
 دوست ته عذاب نه ورکوي او تا سوله خو الله تعالى ډیر عذابونه درکړې
 دی په مسخ سوره په غرونو پورته کولو سوره په تذلیل او پریشان کولو سوره
 او په ملتضی کول دوی سوره چه (کُنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيُّهَا مَعْذُودُكَ) سوره
 او عذاب مضارع په معنی د ماضی سوره ده سوال که مراد د دے نه
 عذاب د دنیا شی تو معارضه کیدای شی په واقعہ د احد سوره چه اویا
 اصحاب کرام قتل کړې شول او واقعہ د قتل د حسین رضی الله عنه محکمہ
 چه دوی اولیاء الله وو؟

جواب مراد د دے نه هغه مخصوص عذابونه دی چه په یهودو او
 نصاریو راغله و مسخ په شکل د قرده (شاد کون) او خنډیرانو سوره
 یا مراد د دے نه عذاب النار دے په سبب د قول دوی لن تمسنا النار
 إِلَّا أَيُّهَا مَعْذُودُكَ - یاد اچہ داملازمه بناده په دعوی د ایتیت او محبوبیت
 باندے او صحابه کرامو خوداد دعوی نه ده کړې - د سوال او جواب
 نیشاپوری ذکر کړې دے.

او تحقیقی جواب دادے چه قتل په طریقہ د شهادت یا نور مصیبتو نه په
 دنیا کس په حق پرستو باندے دا خو عذابونه نه دی بلکه په دے سوره رفع
 د درجاتو راځي.

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ ۖ لَكُمْ دَوَائِي ۖ وَلَكُمْ أَطْرَافٌ ۚ
 د الله تعالى خو وتل دی د بشریت نه او تا سو خو بشری بیا وهم پیدا کیدای
 چه کیدای شی چه د محبوبیت د وجه د بشریت نه منتقل شوی یی
 نو او ئیل شیچه ممکن خلقي یعنی د مخلوقیت نه نشی وتل او د مشیت لاندے
 داخل یی په قرینه د دے چه یَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ ۚ

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالدَّارِ ۖ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ ۚ
 اورا گیر یی په اسمانونو او زمکو کس.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا ۖ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۚ
 او مشیت نه نشی بهر کیدای بلکه د جزا او سزا د پاره هغه ته ورکړ خپل دی

رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فِتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ

رسول زمو جو بیان کوی تاسوتہ (دھساٹلو) پہ وخت د بندید لو د رسولانو کیں

أَن تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ

چہ او تہ وایی چہ نہ وور اعلیٰ موت تہ خو ک زیرے را کو دیکے او تہ برے را کو دیکے

فَقَدْ جَاءَكُمْ بِبَشِيرٍ وَنَذِيرٍ ۖ وَاللَّهُ

تو یقیناً راغی تاسوتہ زیرے در کو دیکے او برے در کو دیکے - او اللہ تعالیٰ

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۚ وَإِذْ قَالَ

پہ ہر چیز باندے قدرت لرو دیکے دے - او کلہ چہ اوئیل

ہو دا تکرار د خطاب دے چہ ارسال دے رسول د پارسہ د دفع کولو د عذر
د خلقو دے او پہ دے سرہ دفع کول د یو وہم دی ہنہ دادے چہ دوی
وئیل چہ زمو جو پہ کتابو تو کیں متشابہات دی د ہنہ دوجے نہ عیسیٰ علیہ
السلام تہ اللہ وایو او حان تہ ابناء اللہ وایو حاصل د جواب دادے چہ
رسول تاسوتہ را لیر لے شوے دے او ہنہ محکمت پیش کرے دی تاسوتہ
او بیان کرے دی او طریقہ د عمل پہ متشابہاتو باندے د رحو لے دہ نو
اوس ہیج عذر مکوئ - یُبَيِّنُ لَكُمْ مَفْعُول دے حذف دے دے وچے
نہ چہ محکمتیں تیر شویدے کثیراً مما کنتم تحفونہ یا الشرائع والاحکام،
یا کیفیۃ رد المتشابهات الی المحکمات - عَلٰی فِتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ، دفتور نہ
مانخو دے سست کیل دل اوسکون او انقطاع تہ وئیل شے یعنی پہ داسے
زمانہ کیں چہ شرائع د محکمو انبیاء باندے عمل کول سست شوے و
او منقطع شوے و د ہنہ آثار ہم ختم شوے و محکمہ چہ د انبیاء و سلسلہ
قطع شوے وہ او تہول عالم پہ ہدایت کیں آخری رسول تہ محتاج و
تو داسے وخت کیں اللہ تعالیٰ دے را اولیر لو او د عیسیٰ علیہ السلام
او د محمد صلی اللہ علیہ وسلم پہ مینع کیں د مدت فترۃ اختلاف دے
یو قول دا چہ شپہ سوہ کلونہ دی دویم پنچہ سوہ او شپیتہ کالہ دریم
دا چہ شپہ سوہ او خلویست کالہ او امام بخاری حدیث ذکر کرے دے

مُوسَىٰ يَقَوْمَهُ يَقَوْمًا ذَكَّرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ

موسى (عليه السلام) قوم خپل ته اے قومه خما، یاد کړئ نعمت د الله تعالى

عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلْ فِيكُمْ اَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ

په تاسو باندې کله چه پيدا کړل په تاسو کې رسولان او جوړ کړي تاسو

مَلُوكًا ۚ وَاتَّكُم مَّالٌ يُّوْتِ احَدًا

بادشاهان او درکړيدی تاسو ته هغه نعمتونه چه نه پي دی وکړي هېچا ته

مِّنَ الْعَالَمِينَ ۚ يَقَوْمًا دَخَلُوا الْاَرْضَ

د خلقو نه . اے قومه خما، داخل شئ زمکه

چه رلیس بین وینه نی) ددوی په مینځ کېن هېڅ نوی (رسول) نلارغله او داصحیح رد د
په هغه جاچه وایی چه ددوی په مینځ کېن څاړن یا درم رسولان راغله و داصحیح خبره
نه ده . اَنْ تَقُولُوا كَرَاهِيَةً اَنْ تَقُولُوا يَا لَثَلَا تَقُولُوا اول قول د بصريانو
او دویم د کوفیانو دے . فَقَدْ جَاءَكُمْ د دے نه مخکین عبارت پت دے
یعنی (فَلَا تَعْتَدُوا بِهَذَا الْعَذْرِ) دغه بهانه مه کوئ . قَدِيرٌ قدرت لری تو کله
رسولان پرله پسے رالیری او کله په طریقه د فترت سره رالیری . پدیکین
لطیفه اشاره ده چه کوم خلق په زمانه د فترت کېن مړه شویدی نو هغوی
داسے حذرپیش کولے شی .

مترابط د دے د مخکین مضمون سره په ډیرو وجوهو سره دے اوله وجه
داچه متعلق دے د کثیراً مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ سره یعنی جهاد
پرمخوډل د قوم د موسی دا خبره دوی پنه وله نو قرآن په دے ذکر سره
ښکاره کړه . دویمه داچه مخکین ددوی بعضی خیانت ذکر کړل چه هغه د
افراط سره تعلق لری نو اوس ددوی تقریب ذکر کوی چه هغه په ۷۲ ۷۳
کین ذکر دے . دریمه وجه دا ده چه دانمونه د بے لوظی د بنی اسرائیلو
ده سره د سزانه یعنی سرگردان کیدل په سبب د ترک د جهاد سره .
وَاِذْ قَالَ مُوسَىٰ دَا عَطْف د یو مضمون دے په بل مضمون باندے یعنی
مخکین چه تا ددوی افراط ذکر کړد نو دا رنگ ذکر کړه دوی ته دا قصه .

المُقَدَّسَةُ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا

ہا کے تہ ہفہ چہ فرض کریدے اللہ تعالیٰ پہ تاسو ہا نجا جہاد دہفہ اومہ واپس کیڑی

عَلَىٰ أَذْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿۲۱﴾

پہ شا کا تو خیلو پس شئی پہ تاوان والا ۔

نِعْمَةُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ نِعْمَتٌ بِهَ مَعْنَى ذَا انعام دے اوعلیکم دہفہ سرہ متعلق دے
یا صفت دے پہ تقدیر د کا ئنۃ علیکم یا ندے او مراد د ذکر نہ شکر کول پہ
منلو د امر د جہاد سرہ دی۔ اذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ دَا تفصیل د نِعْمَت د
پہ ذکر د درے امور و سرہ اول پہ کثرت سرہ انبیاء رالیدل پہ بنی اسرائیلو
کنیں د یعقوب علیہ السلام نہ ترعیسلی علیہ السلام پورے او جعل فعل ماضی
پہ معنی د استمرار سرہ دے چہ ماضی او استقبال دواہو تہ شامل دے تو د
موسلی علیہ السلام تہ مخکین او روستو تہ عام دہ۔ او دا نِعْمَت دیتہ اعلیٰ
نِعْمَت دے۔ او دریم دَجَعَلَكُمْ مَلُوكًا دے تہ عامہ معنی مراد دہ یعنی ازا د
د غلامی د فرعونیا نو تہ او خاوندان د خادمانو او کورونو او بنحو او سمعانی
لیکے دی چہ خوک پہ تاسو تہ بے اجازتہ تہ داخلیری۔ او دا نِعْمَت پہ بولوکین
موجود وؤ حکہ ئے فیکم تہ دے وئیلے بلکہ جعلکم ئے اوئیل او دانعت دنیویہ
ظاہریہ دے۔ او دریم دَأْتَاكُمْ فَاكُمُ يُؤْتِي اء، دا نِعْمَتو تہ معجزاتہ ظاہری او باطنی
دواہ دی او مراد ہفہ دی چہ پہ سورۃ بقرہ کنیں ذکر دی یعنی اہلاک د دشمن
اوشلول د بحر، او انزال د من و سلوی او او پہ راویستل دکتہ تہ او سورے
کول پہ ورئح سرہ۔ مِّنَ الْعَالَمِينَ مراد دے تہ ہفہ خلق دی چہ د بنی اسرائیلو
پہ وخت کنیں یا د ہغوی نہ مخکین وؤ معنی فعل ماضی پہ دے باندہ دلالت
کوی۔ او شربینی وئیلے دی چہ دغہ زمانہ کنیں دوی علماء باللہ او احباب اللہ
او انصار د دین الہی وؤ حکہ ہغوی تہ دا کرامات د وجے د توحید او د
اتباع د موسلی علیہ السلام تہ ورکرے شوے وؤ۔

۲۱ مخکین ایت کنیں تمہید وؤ او پہ دے ایت کنیں د شکر نِعْمَت طریقہ
ذکر کری۔ ادْخُلُوا دا دخول پہ طریقہ د جہاد سرہ دے۔ اَلْأَرْضُ الْمُقَدَّسَةُ
پہ معنی د میارکہ او پاکہ یعنی برکات دنیویہ او اخرویہ پکین دیر دی او
قتادہ وئیلے دی چہ دا د شام زمکہ دہ او پہ ہفہ کنیں بیت المقدس او

قَالُوا يَهُودُكُنِي إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ

دوی اوئیل اے موسیٰ (علیہ السلام) یقیناً پدیکنیں قوم زوداد دی

وَأَنَّا لَنَبَدُّ خَلْقَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا

او یقیناً مونہ چرے نہ داخل ہووے تہ ترمے چہ اوئی دوی دھے تہ

فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾

نوکہ اوئل دوی دھے تہ نو یقیناً مونہ بہ داخل شو۔

دمشق، فلسطین او بعض حصہ د اردن داخلہ دہ۔ اَلَّذِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ بِهِ
معنی د تقدیر سرکہ پہ لوح محفوظ کنیں یا پہ معنی د وعدے د اللہ تعالیٰ
پہ ژبہ د یعقوب علیہ السلام۔ یا پہ معنی د فرض یعنی فرض کرے دے
اللہ تعالیٰ پہ تاسوجہاد دھے۔ ابن کثیر لیکے دی چہ دازمکہ مقدسہ مسکن
وؤ د یعقوب علیہ السلام او د اولاد د هغه بیا پہ امر د یوسف علیہ السلام
دوی تول مصر تہ نقل شول نو بیا د موسیٰ علیہ السلام زمانہ کنیں چہ د
مصر تہ هجرت اوکرو نو دوی تہ دے زمکہ تہ د داخلید لو حکم او شو
او د حالات معلومولو د پامرا ئے دولس نقیبان اولیرل نو هغه زمکہ
یاندے عمالقه جبارکہ قوم ایاد شوے وؤ نو دوی تہ حکم او شو چہ
د هغوی تہ دازمکہ مقدسہ پہ ذریعہ د قتال سرہ ازادہ کری۔
وَلَا تَرْتَدُّوا اِنَّهٗ د قتال تہ انکار کول ارتداد دے یا دا معنی چہ واپس
مہ راگرختے د وچے د بزدلی تہ۔ فَتَقْلِبُوْا كَاسِرِيْنَ اشارة دہ چہ ترک
د جهاد روستو د فرض کیدلو تہ سبب د خسران د دنیا او د آخرت د
میں پدیکنیں د هغوی بے لوطی او خیانت او بزدلی ذکر کوی۔ قَالُوا
د نقبائو تہ لس کسانو داسے اوئیل او نورو بنی اسرائیلو د هغوی پہ
تقلید کنیں داسے اوئیل نو دوی د نبی د قول پہ مقایله کنیں قول د یل
چا داغستلو۔ جَبَّارِيْنَ جبار هغه چا تہ وئیلے شی چہ خلق پہ زور سرہ
خپل مقصد تہ راہوی نو دا د اجبار تہ ماعوذ دے پہ معنی داکراہ (زور) سوہ
یا د جبر تہ ماعوذ دے پہ معنی د اصلاح سرہ۔ لیکن استعمال پدی پہ
یارہ د هغه چا کنیں چہ حان تہ نفع راکاری کہ پہ حقہ سرہ دی یا پہ باطلہ

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ

اوتئين دوه سرورنارينو د هغه کسانو ته چه یرة ئی کوله

أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ

انعام کړیوؤ الله تعالی په هغه دواړو باند داخل شی په دوی باندسے دروازے ته

فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى

تو کله چه داخل شوئ هغه ته نو یقیناً تاسو به غالب بیئ او خاص په

اللَّهِ فَتَوَلَّوْا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝۲۳

الله تعالی باندسے توکل کوئ که تاسو مؤمنان را ایمان والا بیئ .

سره . زجاج وئیلے دی چه جبار د انسانانو په پاره کین سرکش ته وئیلے شی او هغه روایات چه بعض مفسرینو نقل کړے دی د هغوی د قد په اوږدوالی کین سره د قصے د عوج بن عنق نه نو این کثیر وئیلے دی چه د دے د ذکر کولو ته حیاء پکار ده او دارنگ داخلاف دے د حدیث د بخاری نه چه په هغه کین راسخی چه د ادم علیه السلام قد شپیته ذراع و و او اولاد ئی په دمه دمه د هغه نه په قد کین کمپړی . نو عوج او نور جبارین څه رنگ د هغه نه په قد کین اوچت شول نو معلومه شوه چه دا دروغ قصے دی . وَإِنَّا لَكُنْ لَدَا خُلُكَا اِه اول ئی سبب ذکر کړو او دا ئی مسبب دے یعنی عدم د خول ئی ینا کړو په عذر باندسے معلومه شوه چه د قتال نه ئی صریح انکار نه دے کړے .

۲۳ رَجُلَانِ دوی مشهور دی په یو شیع او په کالب سره . يَخَافُونَ د هغه کسانو د جماعت نه و و چه د جبار نه ئی یرة کوله . یا هغه کسان چه ویرة کوی د مخالفت کولو د امر د الله تعالی نه . أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا یعنی دوی د نورو ملگرو نه په دے وصف سره جدا و و چه الله تعالی په دوی باند خاص انعام کړے و و هغه توفیق او صبر او یقین و و بعضو وئیلے دی چه مراد د دے نه نبوت دے چه دوی ته روستو د موسی علیه السلام نه ورکړے شوه و و . الْبَابُ یعنی د دوی د بنار یوه دروازه وه نو هغه ته په داخلیدلو

قَالُوا يَمْوَسِيٰ اِنَّكَ لَنْ تَخْلَوْا اَبَدًا

دوی اوئیل اے موسیٰ (علیہ السلام)، مونہ چرے نہ داخیہو دے (نمک) تہ ہرگز

مَا دَامُوا فِيْهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ

شو پورے چہ دوی یہ ہفتے کنس وی پس لار شاہ تہ او رب ستا

فَقَاتِلْ اِنَّا هُمْ اَقْعَدُ وْنَ ۝۲۳ قَالَ رَبِّ

اوجھن او کھن دواہ (دھوی سر) یقیناً مونہ یہ دلتر کنس ناست یو۔ اوئیل موسیٰ علیہ السلام) اے رب شاہ

سرہ پہ دوی باندے رعب راضی۔ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ دا دوجے د عدم ایمان د مخالفینو تہ او پہ اعتماد د نصرت د اللہ تعالیٰ سرہ وہ۔ وَكَانَ اللّٰهُ تَوَكَّلًا اہ دا ذکر دے د سبب د حصول د غلبے یعنی ایمان سرہ د توکل کولو نہ خاص پہ اللہ تعالیٰ باندے۔ اِنّ پہ معنی د اِذ دے د تاکید د پامرے اے ان ذکر کرے دے د شک د پامر نہ دے۔

۲۳ دا ذکر د خیانت د بنی اسرائیلو دے چہ پہ ہفتے کنس د انکار سرہ بے عزتی د اللہ تعالیٰ او د موسیٰ علیہ السلام ہم دوی او کرلہ۔ او بنی اسرائیلو دلہ د ہفتہ د وہ صالحینو قول باندے عمل پر بخود لو او پہ کثرت د بل طرف باندے اے اعتبار او کرلو۔ فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ، دا قول د دوی پہ طریقہ دے پرواہی او د توہین د رب دے یا دا قول دے پشان د مشیہو (قرطبی) نو دوی پہ سبب د دے کافر شول۔ یا پہ دیکھن تقدیر د عبارت دے وَلَمُوعًا رَبَّكَ يَا وَرَثَتَكَ مَعَكَ ریعنی تا سرہ پہ ستا رب امداد کوی) یا د رب نہ مشرور مراد دے ہارون علیہ السلام پنا پہ دے روستنی توجیہاتو باندے بنی اسرائیل قاسقان شول لکہ چہ روستو اللہ تعالیٰ دوی تہ قاسقان وئیلے دی۔ امام بخاری او امام مسلم حدیث د مقدار بن عمرو رضی اللہ عنہ راوہے دے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ہر کلمہ د ہدایہ ورخ صحابو تہ ترغیب د قتال فی سبیل اللہ ورکرو نو مقدار اوئیل چہ مونہ تاتہ ہفتہ خیرہ نہ کوو کومہ چہ بنی اسرائیلو موسیٰ علیہ السلام تہ کرے وہ "اذھب انت وربک فقاتل اناھمنا قاعدون" لیکن مونہ وایو چہ خہ لار شاہ چہ کوم خوا اے او مونہ در سرہ ملگری یو۔ او

إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ

یقیناً مجھے وس نہ لرم مگر دُٹھان خیل او دُ رورخیل پس فیصلہ اوکے

بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۲۵ قَالَ

یہ میتھ زموئو ار یہ میتھ دُ قوم تا فرمان کنس - او فرمائیل اللہ تعالیٰ

فَاللَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً

پس یقیناً د از مکہ بتدہ دہ یہ دوی باندے خلوینت کالہ

يَتِيهِمْ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ

حیران بہ کرخی یہ زمکہ کنس - پس مہ خفہ کیبہ یہ قوم

بل روایت کنس دی کہ تہ مونہ دُ برك الغماد مقام تہ یہ سخت سفر سرہ
یوٹے نوہم مونہ در سرہ یو (رضی اللہ عن جمیع اصحابہ صلی اللہ علیہ
وسلم)۔

۲۵ دا دعاء شر دُ موسیٰ علیہ السلام دہ پدغہ قوم باندے او دا بد
اثر دے دُ ترک دُ فرض شوی جہاد - راقی لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي (سوال) ملکیت
رقبی خو دُ انسان یہ خیل ٹھان باندے ہم نیستہ - ٹھان خرخولے نشی،
ٹھان قتل کولے نشی؟ (جواب) مراد دُ دے نہ تصرف ظاہری دے -
وَأَخِي (سوال) انسان خو یہ روس کنس تصرف نشی کولے؟ (جواب عا)
مراد دُ دے نہ ملک دُ اطاعت کولو دے یعنی ٹھا اطاعت نہ کوی مگر
ٹھانفس او روس ٹھا - (جواب عا) دا جملہ مستقلہ دہ یہ تقدیر و عبات
سرہ یعنی وَأَخِي لَا يَمْلِكُ إِلَّا نَفْسُهُ - اطاعت خو دُ دہ ہتہ دوہ ملگرو
ہم کرے دو یعنی یوشع او کالب؟ (جواب عا) یہ ہغوی باندے ہم دُ
دہ مکمل اعتماد نہ وویشان دُ اعتماد کولو یہ ہارون علیہ السلام باندے
(جواب عا) شربیتی وٹیلے دی چہ مراد دُ اخي نہ معنی عامہ دہ یعنی
مَنْ يُوَافِقُنِي فِي الدِّينِ - (خوک چہ یہ دین کنس ٹھا رور والی او موافقت
کوی) - فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ فرق یہ معنی دُ فیصلے کولو او
حکم کولو دے مناسب دُ ہر یو سرہ - یا مراد دُ دے نہ جدائی دُ جماعت

الْفَاسِقِينَ ۝۳۱ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِ آدَمَ

نافرمان باندے۔ او بیان کرے یہ دوی باندے خبر کے دوو حمانوہ آدم علیہ السلام

دھغوی نہ اولرے والے دھغوی دکنہ او د عذاب د شرکت نہ۔ یا مراد ددے نہ جدا والے دے یہ آخرت کنیں۔

۳۱ دا اجابت د دعا د موسیٰ علیہ السلام دے او ذکر د عذاب د تیوی دے یہ ہتہ قوم باندے۔ مُحَرَّمَةٌ اکثر مفسرینو وٹیلے دی چہ دا تحریم منعی وور یعنی یہ معنی لغوی سرے) اللہ تعالیٰ دوی لہ منع کرل دوی قدرت نہ لرلو دھتے نہ دوتلو اللہ تعالیٰ داسے نا اشتا اسباب پیدا کرل چہ دوی دھتے نہ بھرنشو وٹلے۔ او ابو علی وٹیلے دی چہ تحریم تعبدی شرعی دو یعنی دوی شرعاً منع کرے شول زمکے مقدسے تہ د دا خلیلو نہ۔ لیکن اول قول غورہ دے۔ أَرْبَعِينَ سَنَةً پہ عامل د اربعین کنیں دودہ قولہ دی اول دا متعلق دے پہ محرمہ پورے یعنی تحریم موقت و وٹو د خلویبیت نہ روستو دوی پہ ہتہ ملکی باندے پہ زمانہ د یوشع علیہ السلام کنیں اللہ تعالیٰ غالب کرل۔ یا متعلق دے پہ یتیمہون (مؤخر) پورے بیا تحریم ابدی مراد شو خود دوی عمرو نہ اللہ تعالیٰ خلویبیت کلو نہ سرہ د پریشانتیا نہ او گر خول او د خلویبیت کالو نہ روستو دغہ بنی اسرائیل ختم شول او د دوی اولاد باقی پاتے شول او ہغوی جہاد او کرد د جابرو سرہ پہ ملگرتیا د یوشع علیہ السلام کنیں او غالب شول۔

(فائدہ) موسیٰ او ہارون علیہما السلام پیدغہ زمکہ کنیں د دوی سرہ اوسیدل یعنی دھغوی اوسیدل پہ طریقہ د عذاب سرہ نہ وڈ لکہ ملائک د نار جہنم۔ یچ دی د جہنم نہ احوال دا چہ د جہنم خوکیدار دی۔ بیا دواہ (موسیٰ او ہارون علیہما السلام) پیدغہ ملک کنیں وفات شو او دھغوی نہ روستو اللہ تعالیٰ نبوت ورکرو یوشع علیہ السلام لہ۔

يَتِيمُونَ دتہ نہ ماخوذ دے حیرانتیا او پریشانتی تہ وٹیلے شی او دا عذاب وڈ پہ سبب د ترک د جہاد سرہ نو اوس ہم ترک د جہاد د ژوند د پریشانتی سبب دے او د دے وچے نہ ہتہ ملک مشهور شویک یہ میدان تہ سرہ۔ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ دا تسلی دہ د

وقف لازم

تفصیل

بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ

یہ رشتیا۔ کلچہ قربانی اوکرہ دواہو قربانی جدا جدا نو قبولہ کرے شوہ د

أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

یو کس د دے دواہو نہ (چہ ہائیل وو) او قبولہ نہ شوہ د بل کس نہ (قایل نہ)۔

قَالَ لَا قُتْلُكَ قَالَ إِنَّمَا يُتَقَبَّلُ اللَّهُ

اوٹیل (قایل) خاتمہ قتل کو دم بہ تالوہ۔ اوٹیل (ہائیل) یقیناً قبولی اللہ تعالیٰ (عملونہ)

مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿۷۴﴾ لِيَنبَسِطَ إِلَىٰ يَدِكَ

د اخلاص کو نکو نہ۔ کہ تہ او بردہ کرے ماتہ لاسو تہ خیل

اللہ تعالیٰ موسیٰ علیہ السلام تہ انبی ونبیل شی غم او افسوس دھردی د
وجہ تہ نو د فاسقانہ او د کافرانہ پہ عدا یونہ او مصیبتونہ باندے دھوی
سورہ غم خوری او ہمدردی کول حرام دی او دا سے پہ دے سورہ ۹۸
او سورہ اعراف ۹۳ کنس ہم دی۔

۷۴ د دے قصے ربط د مخکنس سرہ پہ خو وجوہ سورہ دے اول دا چہ
مخکنس ترک د قتال د کافرانہ سبب د پریشانئی وڈ نو پہ دے واقعہ کنس
ناحق قتل کول د رور مؤمن سبب د بے عقلئی او د پریشانئی گر خولے
شویدے۔ دویم دا چہ مخکنس ہم خیانات د بنی اسرائیلو ذکر شول نو پد
قصہ کنس ذکر کوی چہ پہ دوی کنس حسد او قتل و قتال دے پہ کورنئی کنس
اودا میراث د قایل دے نو د دوی نور خیانت ئے ذکر کریدی قتل ناحق،
اسراف، بخاریہ د اللہ او رسول سو، اوسعی رکوشش، دفساد فی الارض سرہ
اودا ہول د حسد تہ پیدا شویدی۔ دریم دا چہ مخکنس د دوی بے لوطی
پہ ترک د جہاد سرہ ذکر کرہ او ورسرہ د ہیف عذاب ذکر شوچہ ذلت
دے نو پہ دے قصہ کنس بے لوطی د قایل د کو کوی پہ سبب د حسد کولو
او تقویٰ پرستو دلو او قتل کول د رور پہ ناحقہ سرہ چہ دا سبب شو
دیارہ د عقل د زوال پشان د عذاب او دیارہ د تدا مت (حیرانتیا پریشانی)
وَائْتِلُ عَلَيْهِمْ ضَمِيرَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَتَہ راجع دے یا موجودہ امت تہ راجع دے

ابنِ آدم صحیح قول دادے چہ دا د آدم علیہ السلام او حواء علیہما السلام
صلیٰ حامن وو او خوک وائی چہ دوی پہ بنی اسرائیلو کتب وو۔ ابن کثیر
او قرطبی او الوسی دوم قول ضعیف کنرے دے۔ او د دوی نومونہ وو
ہابیل او قابیل۔ اذ قَرَبَا قُرْبًا ابْنِ کَثِیر وئیلے دی ظاہر د قرآن دادے چہ
سبب د قربانی کولو امر د اللہ تعالیٰ وڈیل ہیج سبب نہ وو او اشارہ دہ
چہ قربانی کول زور سنت دے او چاچہ وئیلے دی چہ سبب د دے واقع
د نکاح کولو ووجہ قابیل خیلہ خور ہابیل لہ تہ ورکولہ او حال دا دے
چہ پہ ہغہ وخت کنس داسے نکاح کول جائز وو نو دوی تہ امر او شو د
قربانی کولو نو دا اسرائیلی روایت دے نہ ئے تصدیق کوڈ او تہ تکذیب۔
قربان ہر ہغہ خیر چہ پہ ہغے سرہ تقرب الی اللہ حاصلیری او اکثر استعمال ئے
پہ صدقہ مالی کنس کیوری کہ ذ۔ مح کول وی پہ نوم د اللہ تعالیٰ یا یوحسن رغن
وریشے وغیرہ) پہ صدقہ کنس ورکول وی او قربانی د ہابیل کہ ذ۔ مح کول وو
او د قابیل خہ ردی (بے کار) دانے صدقہ کنس ورکول وو۔ فَتَقَبَّلَ مِنْ اَخِيهِ
طریقہ د قبولیت پہ ہغہ وخت کنس داسے وہ چہ اور بہ د آسمان تہ نازل
شو نوچہ کوم پہ ئے اوسیز لو ہغہ بہ قبول وو او دیتہ اشارہ شویدہ پہ
سورة العمران ۱۸ کنس۔ نو قبولیت او شو د قربانی د ہابیل او د قابیل
قبولہ تہ شوعہ او روستو لفظ د متقین دلالت کوی چہ د عدم تقوی
(اخلاص) د وچے نہ د قابیل قربانی قبولہ نہ شوعہ او دا شرط د قبولیت
پہ سورة حج ۲ کنس ذکر دے۔ قَالَ لَكَ قَتْلُكَ دا قول د حسد د وچے
نہ دے یعنی قبولیت د قربانی دلیل شو پہ فضیلت د ہابیل یاندے نو د
دے وچے نہ قابیل حسد شورو کرو۔ د بعض اہل علم نہ نقل دے چہ
اول گناہ د حسد پہ آسمانو تو کنس ابلیس کہے دے د آدم علیہ السلام سرہ
او اول گناہ د حسد پہ زمکہ کنس قابیل کہے دے د خیل رور سرہ۔
بیا مرض د حسد دیر پیدا شویدے پہ بنی اسرائیلو کنس او د امت
تہ پہ دمہ دمہ منتقل شویدے داسے پہ حدیث کنس راغلے دی۔
قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ دا مختصر جواب دے تفصیل ئے
داسے دے چہ قبولیت خو پہ تقوی باندے پنا دے او پہ تاکنس تقوی
نہ وہ نو دا نقصان ستا د نفس د طرق تہ دے حما خو پہ دے کنس

لَتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِإِيْدِي إِلَيْكَ

دے دیا مجھے مارنے، خونہ مجھے اور بددوئی کے لاس خیل تاتہ

لَا قَتْلُكَ لِي إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

دے دیا مجھے قتل کرم تا، بقیہ مجھے یریم دے اللہ تعالیٰ تہ چہ پالونکے دے خلقو دے۔

ہیچ دخل تیشہ۔ الْمُتَّقِينَ نہ مراد مؤحدین اور متبعین سنت دی سرہ
دے اخلاص تہ او انما پہ حصر باندے دلالت کوی یعنی عدم تقویٰ مستلزم
دے عدم قبولیت سرہ او ملا علی قاری پہ شرح دے مشکوٰۃ کیں و ثیلے دی چہ
دایوہ جملہ (قضیہ) دہ او بلہ جملہ پہ حدیث کیں دہ چہ لا یقبل اللہ لصاحب
بداعۃ صوماً ولا صلوة الحدیث (ابن ماجہ) نو کہ دوار و جملو دے پیوستوالی نہ
معلومہ شوعہ چہ بداعی متقی نہ دے۔

۲۸ دا قول دے ہابیل دے طرف نہ دے۔ بَسَطَ دیدا (اور بدوئی لاس) کتابیہ دہ داراد بیکارہ
کولو دے قتل تہ۔ لَا قَتْلُكَ اشارة دہ چہ نہ ارادہ ستا دے قتل نہ کوؤم دایے دے
و ثیلے چہ مدافعت بہ نہ کوؤم مدافعت کول خو واجب دی اوز موثر پہ
امت کیں دے حکم دے پہ وعت دے فتنہ کیں او دے جنگونو دے مسلمانانو کیں
چہ خیل مدافعت بہ کوئی او قرطبی حدیث ابو داؤد ذکر کریدا دے سعد رضی اللہ عنہ چہ پہ وعت
دے فتنہ دے مسلمانانو کیں شوک زما کورتہ داخل شی اولاس او گدا کپی زما
دے قتل دے پارہ (نوشہ بہ کوؤم) رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جواب و کریم
کُنْ کَیْخِرَ ابْنِیْ اَدَمَ او دا ایت ہے اولوستلو۔ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ
یعنی ارادہ دے قتل دے بل مسلمان مخالفت دے دے حکم دے اللہ تعالیٰ تہ چہ دے
اللہ نہ خوف ضروری دے چہ داسے کار اونسی۔ نو لفظ دے لَا قَتْلُكَ او
حدیث دے ابو داؤد او لفظ دے إِنِّي أَخَافُ اہ دلیلوتہ دی چہ ہابیل بر دلی
نہ دہ کریم او خاموش ہم تاست نہ دے بلکہ خازن اونسی وغیرہ بتولو
لیکل دی چہ ہابیل پہ طاقت کیں دے قابیل تہ زیات وڈ لیکن خان ہے دے گناہ تہ
مچ کوؤ تو ہفہ خیرہ چہ بعضے استاذانو پہ دے مقام کیں لیکل دہ چہ پیکر
قصہ کیں اشارہ دہ چہ دے ہابیل پستان کار مہ کوئی خاموش مہ کیفی دا قول
دے ممکنو دلیلوتہ پہ وجہ سرہ باطل دے (عفا اللہ تعالیٰ عنہ)۔

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ

يَقِينًا عَهْدَ ارادة لرم چه گناه نه بخان میج کرم نو ته به اخته شه به گناه (ذقتل) شما و به رزوه گناه ستانوشه به نه

مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

د اور والوته او دا رادر سزا د ظالمانو ده -

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ

نو خائسته کړو هغه ته نفس دهغه وژل د ورخیل نو قتل یی کړو هغه

۲۹ دا قول د هابیل تحويف وړکول دی قابیل ته د قتل ناحق نه. رايي اُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ (سوال) دا اراده کول چه فلان شخص د گناهکار شي او جهنم ته د لار شي جائز نه ده دے ته غش وئیل شي او غش خو حرام دے ؟

(جواب ع) یعنی زه خوستا مدافعت حق الوسع کوم او ستا د قتل اراده خونه لرم نو په داسه حال کتب چه ته مالره قتل کړم نو گناه به تا یاتدے انبار شي نو تقدیر د عبارت دادے رايي اُرِيدُ مُدَافَعَتَكَ لَا قَتْلَكَ فَإِذَا قَتَلْتَنِي قَتْلُوعَ بِإِثْمِي اه رزه خوستا د دفع کولو اراده لرم نه د قتل کولو نو ته که مالره قتل کړم نو اخته به شه به گناه د قتل زما، او خازن وئیل دی انسان چه تمی او کړی چه زما د وینه گناه دے په قاتل یاتدے راشي نو دے په دے کتب ملامت نه دے. (جواب ع) زه مخشری وئیل دی چه

دیته یی اراده مجازا وئیل ده. (جواب ع) سمعانی وئیل دی مراد د دے نه عِقَابِ إِثْمِي اه دے. بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ (سوال د اول لفظ ته ظاهرًا معلومیدری چه گناه د هابیل به په قابیل یاتدے رايي او دا خو د دے ایت نه خلاف ده چه لَا تَزِرُ وَازِرَةً وَزِرًا اخروی ؟ (جواب) د اثنی نه مراد گناه د قتل کولو د قابیل دے هابیل لره او دا عمل خو د قابیل دے وَإِثْمِكَ د دے نه مراد د قابیل نور گناهونه دی تقوی نه کول، حسد کول درور سره، د پلار نه خلاف کول وغیره. ابن جریر وئیل دی چه د مجاهد نه دا روایت چه نقل دے چه د اثنی نه گناهونه د هابیل مراد دی نو دا غلط معلومیدری. مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ دا لفظ اکثر د کافرانو باره کتب استعمالیدری د دے وجه نه بعض مفسرینو تصریح کړم ده چه

فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۳۰﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ

نو شودے دے تاوان والو نہ نو را اولیو اللہ تعالیٰ

غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ

یو کارغہ کستل پے کول پہ زمکہ کنس دے دپار چہ اوسانی دہ تہ چہ خہ رنگہ

يُؤَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يُؤَيِّلَتْنِي عِجْزَتِي

یتا کری وجود (لاش) دے روخیل - اوئیل دہ! هلے ارمان دے ای عاجز نوم خدینہ

أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُؤَارِي

چہ شم دے پشان دے کارغہ چہ پت کرم

سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۳۱﴾

وجود (لاش) دے روخیل نو شودے دے حیرانو (بینما تو) نہ -

قابیل کافر وؤ لیکن قرطبی دے رد کرے دے او اصحاب النار دے قاتل پہ بارہ
کنس استعمالی بی اشارہ دہ چہ پہ جہنم کنس پہ دے دیرہ مودہ پیوستہ اوسیری -
نہ اشارہ دہ چہ دے ہابیل وعظ قابیل تہ فائدہ ورنکرلہ - فَطَوَّعَتْ لَهُ يَه مَعَى
دے تشجیع او خائستہ کول او اسانولو سرہ دے - نَفْسُهُ اِشَارَةُ دہ چہ دا سے
نفس اما رہ بالسوء وی - الْخَاسِرِينَ خسران پہ دتیا کنس دا دے چہ مور
او پلار تربیہ حقہ شول او پے رورہ پاتے شو او خسران اخروی دا دے
چہ اللہ تعالیٰ یے ناراض کرو او ظالم شو او اور ورلہ واجب شو او دارنگ
دے صریح او صحیح حدیث پہ پنا هر قتل ناحق چہ پہ دتیا کنس واقع کیبری
نو دے دے دے گناہ خہ حصہ پہ قابیل باندے بار کیبری حکم چہ دہ اول دے
قتل ناحق بنیاد کیخود لے دے نو دا ہم لوٹے خسران دے - (او داروایت
بخاری مسلم او نورو محدثینو ذکر کرے دے)

۳۱ دا ذکر دیو اشر دے دے اثارو دے خسران نہ یعنی پوہہ دے قابیل دومرہ کمہ
شوہ چہ تعلیم کنس غراب تہ محتاج شو - ظاہر دے ایت دا دے چہ یو کارغہ
وؤ او زمکہ یے او کستلہ او خیل خہ خوراک یے پکنس پت کرو نو قابیل ہفہ اولیو
ہفہ نہ یے عبرت واخستلو نو دہ ہم ہابیل دپار قیر او کستلو او ہفہ یے

دقیق النبی صریح حدیث و مسلم

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ

دو جگہ دے دے واقعہ تہ ، فرض کرو مونیو پہ بنی اسرائیلو

أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ

جہ یقیناً چاہے قتل کرو یو تن بغیر بدل بدل تن نہ یا بغیر دنگہ ورائی نہ

فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا

پہ زمکہ کیں نو گویا کہ قتل کرل دے حق تول -

وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

او چاہے بیج اوسانو یو تن لہ نو گویا کہ چہ بیج اوسائل خلق تول -

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ

او یقیناً راعلے وڈ دوی تہ رسولان زمو تو پہ بشکارا حکرو نو سرہ بیا

زُشْرًا

پکین فتح کرو اودا یو سنت مستقرہ دے پہ انسانانو کیں اودا اول مرے وڈ

یہ انسانانو کیں دے وجے قابل تہ علم نہ وڈ چہ دے سرہ خہ چل اوکری

لِئَرِيَهُ كَيْفَ اهْلَامَ متعلق دے پہ فبتعث پورے - سوءة اخیہ کبدان ہفہ حصہ

چہ دے ہفہ پہ بشکارہ کیدالو بدالکرلے کیدایشی نوڈ ژوندی عورت تہ سوءت

اودا مری تول بدن تہ سوءت یعنی لاش وٹیلے کیڑا - یا وٹیلے پہ اصل کیں یا ویتلی

پہ زیر دتاء سرہ دے نو پہ حال دندا کیں پہ تاء بانداے زور راعی اودا کلمہ

عرب پہ وخت ددعا دہلاکت کیں ذکر کوئی اودا فسوس دپاڑ ہم استعمالی

اعجزت اہ استفہام تقریری دے اوتمنی یے اوکرلہ دمشا بہت دکارغہ

سرہ داہم دیرہ بے وقوفی بانداے دلیل دے -

فَأُصْبِحَ مِنَ الْمُنْذَرِينَ سوال : ندامت خو توبہ دہ لکہ چہ پہ حدیث کیں

وارد دی "الندامة توبة" جواب : داندامت پہ گر حولو دہا بیل دلاش

سرہ دے پہ خیلہ غارہ بانداے بخکین ددفن نہ ، یا ندامت دپہ کموالی

دفاثدے دقتل اوزیات والی د نقصان دہفہ ، صرف پہ قتل کولو یے ندامت

نہ دے کرے - دا سے ہم وٹیلے شوے دی چہ ندامت پہ ہفہ زمانہ کیں توبہ

نہ وہ - اومدارک وٹیلے دی چہ نادمین پہ معنی دمتحیرین دے - بعض

إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

یقیناً دیر دوی ته روسو د دے ته په زمکه کښ زیاته کوونکی (د حد تېروونکی) دی.

مفسرینو دلت ته د آدم علیه السلام شعرونه په مرثیه د هابیل کښ ذکر کړیدی
لیکن زنجشری وئیلے دی چه هغه خالص دروغ دی او امام رازی هم د زنجشری
تصدیق کړې ده.

۳۲ په دے کښ انتقال د بحث دے د واقع د قایل نه ذکر د عبا شو د بنی
اسرائیل و ته. مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قُرْطُبِي وَئِيلَ دی چه اجل په معنی د جنایت
او د جرم سره دے او ذلک اشاره ده قایل ته یا اجل په معنی مشهور سره
دے او ذلک اشاره ده هغه مفاسد و ته چه پیدا شویدی د قتل عمدانه
یعنی دغه جرم چه مستلزم دے دیر و مفاسد و لره سبب دے د پاره د
مشروعیت د قصاص او د تشدید په پاره د قتل عمد کښ په تور و ستون
دینونو کښ او بالخصوص په بنی اسرائیل و کښ.

كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ تَخْصِيصَ دَدِي دے وچه نه دے چه اول
غما اسمانی کتاب (تورات) په دوی باندے نازل شوے و د دوی نه
وړاندے خودامسئله په طریقه د وحی سره وه لیکن کتابی صورت یی
ته و و. او بله وجه داچه بنی اسرائیل و کښ قسوة قلب (سختواله د زړونو)
دیر و و د حسد د وچه نه په هغوی کښ قتل و قتال او نور مفاسد دیر
پیدا و و. اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَه په طریقه د اشاره النص سره
معلومه ده چه قتل د نفس په قصاص سره او په زنا کولو و ستود واده ته او
ارتداد او قطع الطریق سره ضروری دے او د دے نه چه علا و وی
نو هغه ته قتل ظلمًا او بغیر حق وئیلے شی نو د هغه حیثیت او شدات ذکر
کړی په عبارة النص کښ. اَوْ قَسَادٍ فِي الْأَرْضِ مراد د دے نه هغه معاصی
دی چه شرعاً سبب دے د پاره د قتل کولو چه په حدیث د بخاری او
مسلم کښ راغله دی "لَا يَجِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ اِلَّا بِاِحْدَى ثَلَاثٍ الْكُفْرِ
بَعْدَ اِيْمَانٍ اَوْ زَنًا بَعْدَ اِحْصَانٍ اَوْ قَتْلٍ نَفْسٍ بِغَيْرِ نَفْسٍ" (حلال نه دے
وینه د مسلمان شخص مگر په یو د درنه حصلت و نوسره کفر کول
روستو د ایمان نه یا زنا کول و ستو د واده کولو ته یا وژل د یو نفس
په غیر د بدل ته).

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

بِقِتْلَا سزا دہوہ کسانو چہ جنگ کوی دے اللہ تعالیٰ سرے او دے رسول دہوہ سرے

وَيُكْسَعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا

او کوشش کوی پہ زمکہ (زمک) کنس دے دانی کولو دادہ چہ قتل دے کوشش دوی

فَمَا كُنَّا أَحْيَاءَ النَّاسِ سَوَالٍ: عقوبت دہوہ چاہہ دیر قتلونہ اوکری زیات دے
دے قتل دے یو نفس نہ نو دا تشبیہ شتکہ صحیح کیہی؟

جواب (۱) دا تشبیہ پہ، عقوبت کنس نہ دے ہتک حرمت کنس دے او پہ فساد
پیدا کید لو کنس دے دے مثال دادے چہ دہوہ کسان قسم اوکری چہ دے
اونے نہ بہ میوہ دے خورم نو یوتن ترینہ یوہ دانہ او خورلہ او بل ترینہ
تولے او خورلے۔ نو پہ ما تولو دے قسم کنس دوارہ برابر دی۔ دے ابن عطیہ
او قرطبی وئیے دی۔

جواب (۲) دلتہ خاص نفس مراد دے لکہ نبی دے اللہ تعالیٰ یا امام عادل
دے ہوہ قتل یا بچے کول مشابہ دے دے قتل او بچے کولو دے تولو انسانو سرے
پہ عقوبت او گناہ کنس (ابن جریر۔ قرطبی)۔

وَمَنْ أَحْيَاهَا مراد دے احیاء مقابل دے قتل دے مقابل دے موت نہ دے او مقابل
دے قتل دادے چہ یو نفس لہر دے ہلاکت دے بجائے نہ او دے غرق یا سوزید لو
یا دے قاتل دے لاس نہ بچے کوی او دیتہ معنوی حیات وئیے شے لکہ پہ سورۃ
انفال ۱۷۷ نو اشارہ معلومہ شوہ چہ پہ قتل کنس موت کول انسان
او پہ زندہ کولو کنس مسلمان کول ہم داخل دی۔

وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رَاحَةُ اللَّهِ إِشَارَةٌ دے چہ دے دغہ حکم دے جاری ساتلو دے پانے پہ بنی اسرائیلو
کنس دیر رسولان اللہ تعالیٰ رالیر لے دی دے پارہ دے دے چہ دے دوی بھانہ
پانے نشی۔

لَمْ يُسْرِ قُتُولُ اسراف تجا و زکول دی دے حد نہ پہ حقوق اللہ کنس لکہ شرک
او کفر او بدعات کول او پہ حقوق دے بندہ کنس ظلم او قتل پہ ناحق
وغیرہ او دا تول اسباب دے عذاب دی۔

أَوْ يَصْلُبُوهُ أَوْ تَقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ

یا پہ سولٹی کریشی یا پرے کریشی لاسوتہ ددوی او غپے ددوی

مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ

ادل بدال یا دے اوشرے شی د ملک نہ - دارسزاگانی

لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ

دوی لری شرمندگی ده پہ دنیا کین او دوی لری پہ آخرت کین

عَذَابٌ عَظِيمٌ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ

عذاب لوٹے دے، مگر ہفہ کسان چہ توبہ یے ویستلہ معین

مکذا دا ذکر د بعض قسمونو د اسراف دے چہ ہفہ سبب د سزادے پہ دنیا
او آخرت کین۔ او دا خیالات پہ بنی اسرائیل و کین روستو د تورات نہ موجود
شوی و دے ایت پہ بارہ کین اختلاف دے د مفسرینو چا وٹیلے دی
چہ دا نازل شوی دے پہ بارہ د عقل او عریینو کین چہ ہغوی مرتدا
شوی و د او وینان یے تختولے و د او شوکیدار د او بنانویے پہ ناکار قتل
سره وڑے و د او ہفہ بخاری مسلم روایت کرے دے او چا وٹیلے دی چہ
نازل شوی دے پہ بارہ د اہل کتاب کین دا ابن جریر قرطبی د ابن عباس
او ضحاک نہ نقل کرے دے او ابو داؤد او نسائی روایت کرے دے چہ
دا د مشرکینو پہ بارہ کین نازل شویدے لیکن صحیح دادہ (ابن کثیر و ٹیلے
دی) چہ دا ایت عام دے مشرکانو وغیرہ تہ لوتہ چہ پہ چاکین د اصفو
پیدا شی اگرچہ مسلمان وی محک چہ علماؤ د کایت نہ دلا شو کولور د اکثری د
سزاد پہارہ استدلال نیولے دے اگرچہ مرتدا شوی نہ وی۔

يُخَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مَخَالَفَتِ كَوَيْدِ اللَّهِ تَعَالَى أَوْ دَرَسُولِ د هفہ نہ برابره
خبرہ ده کہ پہ طریقہ د کفر او ارتداد سرہ وی یا نہ وی۔ بعضو مفسرینو
وٹیلے دی چہ دلثہ مضاف پتہ مراد دے یعنی اولیاء اللہ و رسولہ مقصدا
یے یوشان دے۔ وَ يَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا پہ لارے شو کولوسره د خلقو
پہ قتل کولو یا پہ یرہ و لوسره او پہ مالونو اخستلو سرہ۔

وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ

او بتوی خاص اللہ تعالیٰ تہ نیز دے والے او کوشش (جہاد) کوئی پہ لارہ اللہ تعالیٰ کنیں

لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴿۳۵﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا

دے دیار چہ تاسو کامیاب شی۔ یقیناً ہفہ کسان چہ کفر یے کریدے

توبہ سرہ حقوق اللہ معاف شول او قصاص او حقوق العباد نہ معاف کیبری کلہ چہ مخکین د قدرت موندلو نہ یہ دہ یا ننگ دے توبہ او باسی۔ او روستو د قدرت موندلو نہ (یعنی رانیولونہ) توبہ او باسی نوحد و الہیہ ورتہ ہم نہ معاف کیبری لکہ چہ حقوق العباد ہم معاف نہ دی او دا قبول راجح دے۔

بھ ربط د دے آیت د مخکین سرہ دادے چہ مخکین آیا تونو کنیں خباثت د بنی اسرائیل و قوی او عملی ذکر شول نو او س مؤمنانو تہ پہ تقویٰ سرہ خطاب کوی مراد د تقویٰ نہ دادے چہ دغہ خباثت چہ ذکر شول د ہفہ نہ حان بچ ساتی۔ دویم ربط دادے (نیشاپوری و غیلے دی) چہ دا متعلق دے د شا سرہ یعنی یہود او نصاریٰ د تقرب الی اللہ او د نجات د پارہ فخر کوی پہ اباؤ خیلو او د هغوی پہ عملونو باندے نو اللہ تعالیٰ مؤمنانو تہ فرمائی چہ تاسو پہ خیلو عملونو صالحو سرہ اللہ تعالیٰ تہ تقرب حاصل کریں پہ ذواتو د مشرانو او یہ عملونو د هغوی باندے تو سل او تقرب نہ حاصلیری۔ اتقوا اللہ احکام شرعیہ دودہ قسمہ دی یومنہیات د هفہ نہ حان بچ کول پکاردی دویم مامورات چہ د هفہ امتثال او عمل کول پکاردی دارنگ د احکام شرعیہ دودہ حالتہ دی یو پخپلہ عمل کول دویم نور و خلقو تہ دعوت کول۔ تو ترک د منہیات تہ اشارہ دہ پہ اتقوا اللہ کنیں او دامعنی ابن کثیر او خازن وغیرہ ذکر کرے دہ او عمل پہ مامورات تہ اشارہ دہ پہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ سرہ او دعوت او جہاد تہ اشارہ دہ پہ جہاد وافی سبیلہ سرہ او دارکان د فلاح پہ سورۃ العصر کنیں پہ بل تعبیر سرہ ذکر دی۔

دوسیلہ د مسئلہ تفصیل:- دامشتمل د پہ شیپ بحثونو باندے (اول بحث پہ معنی لغوی او معنی اصطلاحی کنیں) صاحب قاموس او د هفہ پہ

شرح کنش لیکلے دی چہ وسیلہ او داسے منزله پہ نیزہ بادشاہ درجے، قربت،
وصلہ تہ وئیلے شی۔ جوہری پہ صحاح کنش وئیلے دی وسیلہ ما یتقرب بہ
الی الغیر (ہغہ شیز چہ پہ ہغہ سرہ بل شیز تہ نزدیکت کیبری)، او ابن کثیر وئیلے
دی چہ ما یتوصل بہ الی تحصیل المقصود، چہ پہ ہغہ سرہ مقصدانہ رسیدال
کیبری) تفسیر خازن کنش وئیلے دی چہ وسیلہ وزن ک فعیلہ دے
د و س ل نہ پہ معنی ک تقرب الیہ دے او داسے شاعر وئیلے دی اِنَّ الرِّجَالَ لَهُمْ
اِلَيْكَ وَ سَبِيلُهُ یعنی قربتہ او کوسی وئیلے دی چہ وسیلہ وزن ک فعیلہ دے پہ
معنی دے ما یتوصل بہ و یتقرب بہ الی اللہ من فعل الطاعات و ترک المعاصی
(ہغہ شہ چہ پہ ہغہ سرہ نزدیکت حاصل پیری اللہ تہ یعنی کول ک لیکو کارونو
او غلط کارونہ پری خود دل) او ابن کثیر ک ابن عباسؓ او مجاہد ابو وائل او حسن
بصری او قتادہ او عبد اللہ بن کثیر او سداۓ او ابن زیدانہ نقل کریدی
چہ وسیلہ پہ معنی ک قربت سرہ دے او بیایے وئیلے دی چہ پہ دے معنی کنش
ک مفسرینو خلاف نیستہ دے۔ او ابن جریر ک دغہ نولو سنداونہ ذکر کریا
او ک ابن زیدانہ یے معنی ک وسیلہ محبت نقل کریدی دے۔ او امام راغب پہ
مفردات القرآن کنش وئیلے دی چہ وسیلہ وئیلے کیبری التوصل الی الشئ
برغبتہ رسیدال یو شیز تہ پہ مینہ سرہ) او ابن منظور پہ لسان العرب
کنش وئیلے دی وسیلہ منزله، درجہ، قربت، وصلہ، واسل (رغبت کوئلے)
پہ یو شہر کنش دی اَلَا كُلُّ ذی رَیٍّ اِلَى اللّٰهِ وَاَسْلٌ۔

او وسیلہ پہ اصطلاح ک شریعت کنش امام راغب وئیلے دی چہ مَرَاغِبٌ سَبِيلُهُ
بالعلم والعبادة و تحری مکارم الشریعة (مفردات) (لحاظ کول ک لا رے
ک اللہ تعالیٰ پہ علم او عبادت سرہ او کوشش کول پہ بندہ کارونو ک شریعت کنش)
اور فاعی وئیلے دی وسیلہ پہ شرع کنش اللہ تعالیٰ تہ نزدیکت ک پہ طاعت
او عبادت ک ہغہ او پہ اتباع ک رسولانو ک ہغہ او پہ ہر عمل چہ محبوب
وی اللہ تعالیٰ تہ (التوصل صلا)

دویم بحث: توسل او دے سرہ متقارب (نزدے) الفاظ۔ ط استغاثہ
طلب ک غوث تہ وئیلے شی او غوث ازالہ ک سختی تہ وائی۔ ط استنصار۔ طلب
ک نصرت تہ وئیلے شی۔ نو استغاثہ او استنصار ک مخلوق نہ پہ ہغہ شیز و تو
کنش چہ پہ قدرت ک مخلوق کنش وی ہغہ بغیر ک خلاف نہ جائز ک یعنی اختلاف

یکین نیشہ لکہ یہ دے ایت کین "فَاَسْتَغَاثُكَ الَّذِي مِنْ شَيْعَتِهِ" اودا ایت
 "وَإِنْ اسْتَغَاثُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ" (انفال)۔ "اَوْ مَنِ انْصَارَ إِلَى اللَّهِ"
 اود کوم کارچہ مخلوق قدرت نہ لری پہ ہف کین استغاثہ او استنصار پہ اللہ
 تعالیٰ پورے خاص دے لکہ "اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ" (انفال) او "مَا لَتَضُرُّكَ الْاَمِنْ
 عِنْدَ اللَّهِ" (انفال) اود طبرانی نہ یہ معجم کبیر کین روایت دے چہ صحابہ کرام
 دیو منافق نہ دیر تنگ وو نو ابو بکر رضی اللہ عنہ اوئیل "قَوْمًا يَتَسَوَّغُونَ
 بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ هَذَا الْمُنَافِقِ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 إِنَّهُ لَا يُسْتَغَاثُ بِي وَإِنَّمَا يُسْتَغَاثُ بِاللَّهِ" (راحتی چہ کہ رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم نہ فریاد رسی او کپرو کہ دے منافق نہ نو اوئیل رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم یقیناً پہ ما سرہ فریاد رسی تہ نشی کیدے بلکہ فریاد رسی پہ اللہ
 تعالیٰ سرہ کبیری)۔ نو دلتہ مراد استغاثہ دہ پہ ہفہ کار کین چہ پہ قدرت
 کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم کین نیشہ دے عطا استعانت :- او استعانت طلب دعون
 (مداد) دے پہ دے کین ہم دغہ تفصیل دے چہ کوم پہ قدرت کہ بند کین
 داخل وی نو استعانت کہ بندہ استعما لیبی لکہ "أَعْيُنُونِي بِقُوَّةٍ (کھف) او کوم
 چہ پہ قدرت کہ بندہ کین داخل نہ وی نو ہفہ خاص دے پہ اللہ تعالیٰ پورے
 لکہ "إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ" او "وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ" (یوسف)
 عطا او استمداد :- کوم چہ قدرت کہ بندہ کین وی نو ہفہ نہ مداد طلب کیدالے
 نشی لکہ "أَتُمِدُّونَنِي بِمَالٍ" (نمل) او چہ پہ قدرت کہ بندہ کین نہ وی نو
 ہفہ استمداد پہ اللہ تعالیٰ پورے خاص دے ککملہ تُمِدُّونَنِي وَهُوَ لَا يُعْطَى
 رَبِّكَ" (اسراء) عطا او استشفاع (شفاعت) کوم چہ پہ قدرت کہ بندہ کین داخل
 وی لکہ کہ چا کہ پاسہ دعا غوختل یا پہ آخرت کین پہ اذن کہ اللہ تعالیٰ سرہ
 کہ چا شفاعت کول، پدے وجے سرہ کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم صفت شافع
 شفیع او المشفع را غلے دے اودا مراد دے پہ ہفہ حدیث کین چہ ابو داؤد
 روایت کرے دے یوسری اوئیل نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ "إِنَّا نَسْتَشْفِعُ
 بِاللَّهِ عَلَيْكَ وَنَسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللَّهِ فَقَالَ شَأْنُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ ذَلِكَ إِنَّهُ
 لَا يُسْتَشْفَعُ بِهِ عَلَى أَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ" (چہ شفاعت طلب کوو پہ اللہ تعالیٰ پہ
 تا بانداے او شفاعت طلب کوو پہ تا سرہ پہ اللہ تعالیٰ بانداے نو ہفہ او فرما ئیل
 شان کہ اللہ تعالیٰ دیر لوئے دے کہ دے نہ یقیناً پہ ہفہ سرہ شفاعت نشی

طلب کیدے یہ ہیچا باندے کے مخلوق نہ۔ نو دلتہ شفاعت بالاذن مراد دے۔
او کو مچہ شفاعت (سفارش) کے مخلوق دے پشان کہ وہ خلقو چہ و تیل یے
”هُوَ لَا شُفَعَاءَ تَعِنْدَ اللَّهِ“ نو وہہ شفاعت شرکیہ دے۔ او تو سل کنیں ہم دیر
قسمونہ دی لکہ روستویا نیروی۔

تنبیہ:- کہ دے بیان نہ معلومہ شہوہ چہ دغہ الفاظ او خصوصاً تو سل مجمل
یا مشترک الفاظ دی۔ شیخ الاسلام کتاب الوسیلہ کنیں لیکلے دی چہ دامشزک
لفظ دے۔ او شرح عقیدۃ الطحاویہ ص ۲۴۳ طبع مکتبہ سلفیہ لاہور کنیں دی
فَلَفْظُ التَّوَسُّلِ بِالشَّخْصِ وَالتَّوَجُّهِ بِهِ فِيهِ اَجْمَالٌ غَلَطَ بِسَبَبِهِ مَنْ كَمْ يَعْلَمُ
مَعْنَاهُ رَفْظُ كَ تَوَسَّلَ بِهِ شَخْصٌ سِرَّةً بِهِ دَعَا كُنْ اَجْمَالٌ دَعَا بِهِ سَبَبٌ
كَ هُوَ سِرَّةً غَلَطَ شَوْعٌ وَی هُوَ شَوْكٌ چہ کہ دے بہ معنی باندے نہ پوہی
دارنگ لفظ کہ وسیلہ بہ فلائی سرہ او وسیلہ بالذوات او وسیلہ بہ دعا
سرہ داہول مجمل الفاظ دی بہ وخت کہ بحث او مناظرہ کنیں تعین دیو قسم
مراد دے چہ شرعی دے یا غیر شرعی دے۔ مطلقاً کہ یو انسان اوای چہ
زہ ہر قسم وسیلہ منہ نہ یہ شرک یا بدعت کنیں بہ پریوئی او کہ وائی
چہ زہ ہیچ قسم وسیلہ نہ منہ نو دا بہ دھری کافرو ی۔

دریم بحث یہ اقسام کو وسیلہ کنیں دے۔ پوہہ شاہ چہ وسیلہ کنیں
بعض اقسام شرعی دی او بعض اقسام شرکیہ دی او بعض قسموں بدعیہ
دی۔ دارنگ تو سل دودہ قسمہ دے یو دا چہ طلب کہ قربت کہ اللہ تعالیٰ بہ
ایمان او نیک عملونو سرہ بغیر کہ طلب کہ حاجت نہ او کہ دعا نہ وی یعنی یو
شخص ایمان راوری او نیک عملونہ بہ دے نیت سرہ کوی چہ اللہ تعالیٰ
تہ نزدے شی او دا (وسیلہ) مصداق کہ دے قول کہ اللہ تعالیٰ دے چہ
”قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ“ العن
(تہ اوایہ کہ چرے محبت (نزدیکت) کہ اللہ تعالیٰ غوارپی تو زمانا تا بعداری
او کپی نو اللہ تعالیٰ بہ در سرہ محبت او کپی او کنا ہونہ بہ تا سوتہ او بیتی
یعنی قربت او محبت کہ اللہ تعالیٰ کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ تا بعداری
سہ صرف حاصلیری نو اتباع کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم وسیلہ دہ اللہ
تعالیٰ تہ کہ قربت او محبت کہ پارہ دا وسیلہ عین ایمان او توحید دے۔ او
شو کہ چہ نزدیکت کہ اللہ تعالیٰ پہ عبادت کہ غیر اللہ سرہ طلب کوی تو

ہوئے عین شرک دے لکھ چہ اللہ تعالیٰ فرمائی ہے "وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُوا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ" (زمرب) نو دا وسیلہ شریک دے ابن قیم رحمۃ اللہ قصیدہ نونیہ کہیں وائی ہے
 قال شرک ہو توسل مقصودہ الزکفی : من الرب العظیم الشان
 بعبادۃ المخلوق من شجر : ومن قبر ومن اوتان
 (معنی) شرک چہ دے ہر وسیلہ نیول دی اللہ تعالیٰ تہ پہ مقصدہ نزد
 کید لو اللہ تعالیٰ تہ پہ عبادت ک مخلوق سرہ کہ ونہ وی کہ قبر وی، او کہ بت
 وی۔ دویم قسم توسل پہ طلب ک حاجت او ک دعا کہیں دے او پہ ہر کہیں
 دیر اقسام دی چہ روستو ذکر کیدالے شی۔

تنبیہ : پہ دے ایت کریمہ کہیں مقصود اول قسم وسیلہ دے لکھ چہ روستو
 پہ معنی دے۔ ایت سرہ بہ معلومہ شی او ک وسیلہ ک دعا سرہ دے تعلق نیشہ
 مولانا اشرف علی تھانوی پہ مسائل السلوک ک بیان القرآن کہیں ذکر کیدی
 کہ اس ایت ک توسل بالزوات کیساتھ کوئی تعلق نہیں، لیکن ہر کہ چہ باطل پرست
 خلق ک دے ایت نہ ک تحصیل غلط مقصدہ پارہ استدلال کوی ک دے وجہ نہ بعض
 علماؤ لکھ مفسر الوسی او مونہ ک دے ایت سرہ دغہ تحقیق لیکے دے۔

خلوہ بحث اقسام شرعیہ ک وسیلہ او ک ہر دلیلونہ : مراد ک وسیلہ تہ دویم
 قسم دے یعنی پہ دعا او طلب الحاجات کہیں وسیلہ نیول نو شرعی اقسام پہ
 دے کہیں شہید دی اول قسم۔ وسیلہ نیول پہ نومونو او صفتونو اللہ تعالیٰ
 سرہ لکھ چہ وکیل کیدی یا اللہ، اللہم، ربنا، یا رحمن، یا رحیم، یا حی، یا قیوم،
 یا ذا الجلال والاکرام او دغے نور، او دلیل ک دے ک پارہ قول ک اللہ تعالیٰ دے۔
 "وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا" (اعراف مثلاً) او ک دے تفسیر پہ سورہ
 اعراف کہیں راتلونکے دے نومعنی دادہ چہ خاص اللہ تعالیٰ لہ خائستہ نومونہ
 دی نو دعا ک اللہ تعالیٰ نہ عوارپی ک ہر پہ نوموٹو سرہ یعنی ک ہر پہ
 وسیلہ سرہ۔ او ک دے مثالونہ پہ قرآن کہیں ہر ایا تونہ ک دعا کانو دی چہ ک
 ہر پہ سر کہیں اللہم او ربنا را غلے دی او دار تک سورہ یوسف ک سورہ
 ابراہیم ک کہیں دی او ہر احادیث چہ پہ ہر کہیں دعا کاتے پہ وسیلہ
 ک نومونو ک اللہ تعالیٰ را غلے دی ہر خود بیر دی یو ک ہر تہ حدیث عائشہ
 رضی اللہ عنہا دے چہ ابن ماجہ ذکر کرے دے پہ ہر کہیں دی

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الظَّاهِرِ الطَّيِّبِ الْمُبَارَكِ الْأَحَبِّ إِلَيْكَ (الحديث)
 بل حدیث کہ انس رضی اللہ عنہ دے چہ اللہمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْعَبْدُ
 لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ يَا مَنَّانُ يَا بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (الحديث)
 دا ابو داؤد نسائی، ابن ماجہ روایت کریدے۔ بل حدیث اللہمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ
 بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ
 خَلْقِكَ أَوْ اسْتَأْذَنْتَ بِهِ فِي مَكْنُونِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ (الحديث) او بنا دے یہ کہ
 قول باندے قول کہ امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ چہ فرمایا ہے دے لایتنی
 لِأَحَدٍ أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ إِلَّا بِهِ (راوشامی و بیلی دی) اُنی پدا اترے و اسمائے او در مختار
 و رسرہ و بیلی دی لَانِ الدَّعَاءَ الْمَأْذُونِ فِيهَا مَا اسْتَفِيدَ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى
 وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا رَجَائِزُهُ دِي هِيَ أَلْسِنَةُ جَهْدُ دَعَا غَوَارِي مَكْرٍ
 بِهِ اللَّهُ تَعَالَى سِرَّةً يَعْنِي بِهِ ذَاتُ دَهْقَةٍ أَوْ نَوْمُونِ أَوْ صَفْتُونِ دَهْقَةٍ سِرَّةً مَحْكَمَةٍ
 دَهْقَةٍ دَعَا جَهْدُ دَهْقَةٍ اِذْنَ دے یہ شریعت کیں دَهْقَةٍ دے چہ معلومہ دے کہ دے ایت
 نہ و للهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا) دا قول در مختار و شامی او عالمگیری
 اوصیائے الانسان پہ صلت اوصفت اوصاف کیں کہ شرح مختصر الکرنجی
 او شرح التنویر تتارخانیہ او ابن بدایجی او شیخ الاسلام پہ کتاب الوسیلہ
 او کتاب الصراط المستقیم او ابن قیم پہ اغاثۃ اللہقان کیں نقل کریدے او سند
 کہ دے ہے کہ بشر بن الولید عن ابی یوسف عن ابی حنیفہ سِرَّةً نقل کریدے
 تنبیہ احنا قولہ ضروری دی چہ یہ دے قول کہ امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ
 چہ کہ قرآن سِرَّةً موافق دے او پہ سند سِرَّةً نقل دے عمل او کری او دہیا
 نوم دے پہ وسیلہ کیں نہ ذکر کوی نہ پہ حق او نہ پہ جاہ او نہ پہ حوت طفیل
 وغیرہ سِرَّةً) بغیر کہ نوم کہ اللہ تعالیٰ نہ۔ کہ دہقہ کہ مقلد ابنو کہ پامراہ دا قول پورہ کہ
 دویم قسم وسیلہ دے پہ ایمان او اعمال صالحہ سِرَّةً پہ دے کیں۔ دا ہم پہ قرآن
 کریم او احادیث صحیحہ او اجماع کہ امت سِرَّةً ثابت دے پہ قرآن کریم کیں محکم
 راوی کہ ایاک نعبد و ایاک نستعین باندے او ہم دے و اسْتَعِينُوا بِالْغُبْرِ
 وَالصَّلَاةِ (پنا پہ یو تفسیر باندے) دار تک پہ سورۃ العمران نکلا نکلا
 کیں وسیلہ کہ ایمان او اتباع رسول ذکر دے او سورۃ ابراہیم نکلا یونس نکلا
 نورہم دے دے دے دی۔ او حدیث غار غوپہ دے باب کیں صحیح او دیر مشہور
 دے بخاری وغیرہ دا حدیث راوی دے۔ دریم قسم وسیلہ پہ خیل عجز سزا

لکه یہ دعا دادم وحواء علیہما السلام سرہ سورۃ اعراف ملا کہیں دعا ذکر کیا یہ
سورۃ مریم سک کہیں او دعا دایوبکر رضی اللہ عنہ چہ دمانعہ یہ اخرہ قاعدہ
کہیں ہفتہ تہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم خود لے وہ راہی ظلمت نفسی ظلمًا کثیرًا
وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ فَأَغْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ۔ (الحديث بخاری)۔ ثلوث قسم وسیلہ یہ دعا غوغوتلو سرہ د
ژوندی نہ چہ حاضر وی یا ورتہ یہ اسبابوظا ہر یوسرہ علم وی یعنی یہ
ہاں تیلون تار وغیرہ سرہ د اہم یہ قرآن اوسنت سرہ ثابت دہ ایاتونہ
دادی بقرہ ملا ملا نساء ملا یوسف ملا فتح ملا مؤمن ملا حشر ملا نوح
ملا۔ احادیث یہ دے کہیں دیر دی، اول حدیث ترمذی کہیں دے چہ عمر
رضی اللہ عنہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ د عمرے کولو اذن غوغوتلو نو
ہفتہ ورتہ او غرمائل لا تنسنا یا اخی فی دعا ہک اوبل روایت کہیں اشرکنا
یا اخی فی دعا ہک بلکہ د احادیث دلالت کوی چہ اعلیٰ او افضل شخص دکان تہ
ادنی مسلمان تہ ہم د دعا غوغوتلو د پارہ وئیلے شی۔ دویم حدیث حدیث دعا
رضی اللہ عنہ راوید حدیث بخاری مسلم وغیرہ روایت کرے دے، عکاشہ
نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ اوئیل ادع اللہ تعالیٰ اَنْ یَّجْعَلَنِي مِنْهُمْ۔ او حدیث
د عمر رضی اللہ عنہ چہ روستو د وفات د نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ عباس
رضی اللہ عنہ تہ اوئیل شوچہ تہ موتو د پارہ د بالان دعا او غوارہ توفہ دعا
او غوغوتلو د احادیث بخاری روایت کریگا روستو بہ انشاء اللہ تعالیٰ تفصیل ذکر
شی۔ پنجم قسم وسیلہ یہ اضافت د رب سرہ عباد صالحینو تہ لکہ چہ یہ
حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا دی دعا د نبی صلی اللہ علیہ وسلم کہیں اللہم رب
جبرئیل ومیکائیل واسرافیل (حدیث مسلم) د اہم یہ اصل کہیں راجع دے
توسل کولونہ یہ نوموتو او صفتونو د اللہ تعالیٰ سرہ او تخصیص مضاف
الیہ دلالت کوی یہ دیر عظمت د مضاف باندے۔ دے تہ توسل بذوات
الصالحین وئیل جہل دے محکمہ چہ مضاف غیروی د مضاف الیہ تہ۔
شپہم قسم وسیلہ نیول یہ صلوة وئیلو سرہ یہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
باندے چہ اول درود شرعی اوئی اوبیا دعا غوارہ لکہ د ترمذی او ابوداؤد
روایت کہیں د فضالہ بن عبیداء تہ نقل دی چہ یوسری موع کو د توصف
اللہم اغفر لی وارحمنی یا اوئیل نو نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ورتہ

او فرمائیل آہ تادی و اوکریہ کلہ چہ دما نغہ پہ قاعدہ کبش کیہ نوک اللہ تعالیٰ ثنا وایہ
ربکہ التحیات لوستل شول بیا درود اوایہ بیا دعا او غوارہ بیا بل صحابی راغہ
پہ قعدہ دما نغہ کبش بے درود اوئیلو نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل
اوس دعا غوارہ تو قبل پیری بہ او نور احادیث ہم شتہ دے او اقسام کو سیلہم
راجع دے تو سل کو لونہ پہ عمل صالح سرہ تحکہ چہ درود وئیبل پہ نبی
صلی اللہ علیہ وسلم عمل صالح دے دا قسمونہ دوسیلہ شرعی قسمونہ دی
دے نہ انکار کول ذکران کریم او دا حدیثونہ انکار کول دی۔

پنجم بحث پہ ذکر د اقسام غیر شرعیہ دوسیلہ کبش۔ اول قسم دادے لکہ
چہ پہ دعا کبش وائی پہ حق ذکر لائی او جاہ دہغہ او حرمت دہغہ او برکت
او طفیل دہغہ۔ پہ دے کبش فیصلہ دادہ کہ پہ دے طریقہ سرہ دعا چرتہ
پہ حدیث صحیح یا حسن سرہ ثابت شی نو جائزہ لیکن پہ دے کبش پہ بعض
الفاظ و کبش د سرہ حدیث نیشتہ او ذکر و جاہ پہ بارہ کبش چہ کوم احادیث
دی موضوعی یا ضعیف دی تو معلومہ شہہ چہ دا الفاظ لوستل بداعت دے
او الوسی پہ روح المعانی کبش وئیبل دی صلا کبش چہ تہ پوہیرے چہ ہغہ
دعا گانے چہ متقول دی کاہل بیت او نور وائمہ تہ نیشتہ پہ ہغہ کبش تو سل
بالذات ذکر نبی صلی اللہ علیہ وسلم او کہ چرتہ فرض شی وجود ظاہر نو ہغہ
پہ تقدیر د مضاف سرہ دے او کہ شوک دعویٰ کوی د صریح نص نو ہغہ
اوسبائی؛ او شرح عقیدہ طحاویہ صلا کبش لیکلے دی چہ دعا کوؤتکے وائی بحق
انبیائک او بحق فلان نو دامتنوع دے ددوہ وجونہ اول دا چہ دا قسم دے
پہ غیر اللہ سرہ او ہغہ پہ صریح حدیث کبش منع دے او دویم دا چہ نیشتہ ہچا
لرہ حق واجبہ پہ اللہ تعالیٰ سوا دہغہ تہ چہ اللہ تعالیٰ پخپل محان باندے
حق ذکر کریدے لکہ ”وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ“ (روم ۴۷) او داسر تلو
فقہاء احناف لیکلے دی پہ کتاب الکراہیۃ کبش چہ لا حق للمخلوق علی
الخالق پہ ہدایہ، کنز الخیر، فتاویٰ، شامی، عالمگیری، فتح القدیر وغیرہ
کبش۔ سوال: کہ یوسرے پہ حق سرہ ارادہ اوکری دہغہ حق چہ اللہ
تعالیٰ پہ محان باندے ایخے دے لکہ حقا علینا نصر المؤمنین یا پ، حدیث
معاذ کبش حق العباد علی اللہ او وسیلہ پہ دغہ حق سرہ اونیسوی؟ جواب: کہ حق
واجبہ قول معتزلہ کوی نو کہ بحق فلان اوئیبل شی اگر چہ دویمہ معنی

مراد کوی لیکن داموہم لفظ دے او بل داچہ پہ دعا کا تو متقولو کنن داسے لفظ
تہ دے راغلے۔ دارنگ شرح عقیدہ طحاویہ ص ۱۲۱ کنن و ٹیلے دی چہ دا الفاظ
(حق، جاہ، حرمت وغیرہ) اعتداء دہ پہ دعا کنن او اللہ تعالیٰ فرما ٹیلی دی
"إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ" (اعراف ۳۹) محکمہ چہ دعا افضل عبادت دے او
ک عبادتو نو پنا پہ سنت او اتباع باندا دے دہ نہ پہ خواہش او ابتداء۔ او ک لفظ
جاہ پہ بارہ کنن الوسی و ٹیلے دی چہ داہم اقسام غیر مشروع دے محکمہ چہ
کھیچا ک سلفونہ نقل ک دے لفظ نیشہ او یوصفہ روستوئے فرما ٹیلی دی
چہ لفظ حرمت کنن ہم کلام پہ شان ک لفظ ک جاہ دے او و ٹیلے دی چہ دھیچا
ک صحابہ کرامونہ توسل پہ جاہ او حرمت سرہ نقل نیشہ سوال۔ الوسی
پہ دغہ محکمہ کنن پہ لفظ ک جاہ او حرمت کنن تاویل کرے دے دے پارہ ک جواز
اور ارجع کرے دے توسل تہ پہ صفت ک اللہ تعالیٰ سرہ ۹۔ جواب۔ سہ سوالی
پدا دے تاویل رد کریدا دے پہ صیانة الانسان ص ۱۲۱ کنن او الوسی پہ خیلہ ہم
ورسے و ٹیلے دی چہ زما ک تاویل مطالب دا تہ دے چہ پہ دے الفاظ و سرہ
دعا غورہ دہ غورہ خوہغہ دی چہ اللہ تعالیٰ او کھغہ رسول مونہ تہ
تعلیم را کرے دے او ہرکہ چہ نقل ئے نیشہ لکہ چہ الوسی پخیلہ و ٹیلے
دی تو جواز بغیر ک دلیل تہ باطلہ خبرہ دہ۔ اولفظ ک برکت اولفظ طویل ہم
نقل ک صحابہ کرامونہ نیشہ او تاویل و سرہ جواز تہ ثابتیری لو غوک چہ
پہ دے کنن اقوال ک علماء دیوبند و غیرہ پیش کوی تو ک ہغوی اقوال
بغیر ک دلیل شرعی تہ پہ شرع کنن ہیج اعتبار نہ لری۔ او دارنگ ک دے
تولو الفاظ پہ تردید کنن قول ک امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ (چہ محکمہ
ذکر شویک) کافی دے چہ پہ ہغہ کنن ک اللہ تعالیٰ ک نوموتو او صفتو نو تہ
علاوہ ک بل چا نوم ذکر کول منع کریدا۔ دویم قسم ک توسل غیر شرعی،
دعا غوغتل دیو خاص قبر پہ خوا کنن پدا دے عقیدے سرہ چہ دعا ک
قبر پہ خوا کنن نیمہ قبلیری۔ داہم بداعت دے او ک اسبابو ک شرک نہ ک
محکمہ چہ ک قبر پہ خوا کنن ک دعا ک قبلیدالو ک پارہ ہیج دلیل شرعی نیشہ
احادیثو کنن چہ کوم مقامات ک اجابت ذکر دی ہغہ دادی مسجد، ملتزم
کعبہ، حجر اسود، طواف، صفا، مروہ، مزدلفہ، عرفات او مثلی پہ ہغہ
کنن ذکر ک قبر نیشہ دے بلکہ الوسی پہ ص ۱۲۱ کنن لیکل دی چہ صحابہ کرامونہ

مانقل نیشته چه کد دعا په وخت کښ به قبر ته مخ کوی بلکه قبله ته به مخ کوی
او د امام ابوحنیفه رحمه الله علیه قول یی هم دا سے ذکر کرپه دے.
دریم قسم د توسل غیر شرعی. چه د قبر په خوا کښ قبر والا ته خطاب او کړی
چه اے فلانیه محمدا د پاره د الله تعالی نه دعا او غواری او عقیده لری چه دا
مړی غواری نو دا هم په اتفاق د علماء سره نا جائز ده. الوسی په صحیح کښ
وَمِیْلَیْ دِیْ اَکْمَا اِذَا كَانَ الْمَطْلُوبُ مِنْهُ مِیْمًا اَوْ غَائِبًا فَلَا یَسْتَرْیِبُ عَالِمٌ اَنْتَ
غَیْرُ جَائِزٍ وَاَنْتَ مِنَ الْبِدَاعِ الَّتِیْ لَمْ یَفْعَلْهَا اَحَدٌ مِنَ السَّلَفِ (هر کله چه
هغه شوک چه د هغه نه دعا طلب کیده شی مړی یا غائب وی نو شک
نه کوی هیچ عالم چه دا هم جائز دے او د هغه بدعاتو نه دے چه د سلف
نه پیچا نه دے کرپه او د سے د ابن الهادی په الصارم المتکی ص او په مجموعه
الفتاوی د مولانا عبدالحی ص کښ او جلاء العینین ص فتاوی رشیدیه
ص کښ شته. بله وجه داده چه عقیده ده. پروا وریدالود د پاره د طلب
د دعا کاتو د سیایو د شرک نه ده. او دارنگ دا طلب د شفاعت دے په غیر
د اذن نه محکه چه په دلیل شرعی سره ثابت نه دی چه مړی د ژوند او د پاره
د دعا یا شفاعت غواری. او دا شفاعت قهریه بلا اذن دے او دا مصداق د
د عبارت د امام رازی نه په تفسیر کبیر ص کښ او نظیر د دے په دے
زمانه کښ اشتغال د دیرو خلقو دے په تعظیم د قبرونو د مشرانو پدے
عقیده سره چه مونږ د دے قبرونو تعظیم او کړونو دوی به زمونږ د پاره
سفارش کوی الله تعالی ته دارنگ عبارت د شاه ولی الله په تفهیمات کښ
چه "مَنْ ذَهَبَ اِلَى بَلَدٍ اَوْ اَجْمِیْرٍ اَوْ اِلَى قَبْرِ سَالٍ اَوْ مَسْجُودٍ اَوْ مَضَاهَا
لِاجْلِ حَاجَةٍ یُظْلِمُهَا فَإِنَّهُ اِثْمٌ اِثْمُ الْبُرْمَنِ الْقَتْلِ وَالزَّیْنِ کِیْسٍ مِثْلُهُ
اِلَّا مِثْلَ مَنْ كَانَ یُعْبَدُ الْمَصْنُوعَاتِ اَوْ مِثْلَ مَنْ كَانَ یُعْبَدُ اِلَٰهَاتٍ وَالْعُرَى"
(تفهیمات الهیه ص تفهیم علی. مخلورم قسم د وسیله غیر مشروع داده چه
د قبر په خوا کښ قبر والا ته خطاب کوی چه محمدا فلانے حاجت پوره کړه
محمدا نه فلانے مصیبت لرے کړه وغیره نو دا خو ښکاره شوک حقیقی دے
صیانة الانسان ص اغاثة اللفان د ابن قیم ص. الوسی هم په صحیح
کښ وائی چه دا علماء شرک کنړی دے او که شرک نه شی نو قریب د شرک
خو ضروری دے محکه چه دا سے انسان عقیده لری چه دغه ملا غو مړی

یا غائب ژوندے علم ک غیب لری او اواز ونه اوری او قدرت لری ک نفع اوضی
 راودا عقیدہ ک شرک ده). پنجم قسم ک توسل غیر مشروع دادے، چه اواز کوی
 یو غائب ته رپه غیر ک اسباب ونه یا مری نه لری ک قبر نه چه یا فلانی ولی یا
 پیره محمدا ک پاره ک الله تعالی نه دعا او غواړه په دے عقیدے سره چه هغه په
 غیبو باندے علم لری او ک هر چا ته نه خبر دے اوری او دعا غوښتل شی نو داهم
 شرک صریحی دے حکم چه علم ک غیب او ک هر چا ته نه بے ک اسباب ونه اوری
 دا صفت خاصه ک الله تعالی دے چه په قرآن کریم کیں په ډیر وایا تونوا و
 ډیر و صبیح او صریح احادیثو کیں دامسئله موجود ده او په کتابونو شرعیو
 او خاص ک فقه حنفیه په کتابونو کیں ده او دے عقیدے ته کفر او شرک
 وکیل شویدے لکه په سورة نمل کیں او سورة انعام ته او سورة اعراف
 کیں. او واقعہ کرافک ک عائشه رضی الله عنها او قوله قصه ک یوسف علیه السلام
 او حدیث ک ام العلاء الانصاریه، "والله لا ادري وانا رسول الله ما يفعل به بخاری
 او حدیث ک حوض کوثر" انک لا تداری ما احداثا یعدک بخاری، مسلم، او فتاوی
 هندیه ص ۲۳۳ بحواله ص ۲۳۳ او شرح فقه اکبر ص ۳۳۱ او فتاوی قاضی خان
 ص ۲۴۹ ص ۲۵۰ شپین قسم توسل غیر شرعی، چه اواز کوی مری نه ک قبر نه
 لری یا یو غائب ته بے اسباب وچه فلانی بزگه او یا پیره زما مریض جوړ
 کړے زما فلانے حاجت پوره کړه دا حوضی شرک دے په ډیر و جوړ
 اول دا چه عقیدہ ک علم غیب ک پاره ک غیر الله لری دویم دا چه هغه غیر
 له قدرت مستقله په نفع ورکولو یا په ضرر دفع کولو باندے کنړی. دریم
 دا چه دعا پدے عقیدے سره عبادت دے او عبادت ک غیر الله شرک دے
 او په دے باب کیں ډیر ایا تونه او احادیث او اقوال ک فقهاؤ شته مونږ په
 التبیان ص ۱۰۰ او تنشیط الاذهان ص ۳۳۵ کیں ذکر کړے دی حاصل دادے
 چه ک توسل فی الدعا شپین اقسام شرعیه دی او شپین اقسام غیر شرعی دی.
 شپین بحث په باطن ک شبها تو ک توسل کولو په غیر شرعی طریقو سره او د هغه جوابات
 اوله شبهه استدلال ک دے ایت نه "وايتغوا اليه الوسيلة" وایي چه مراد دینه
 وسیله بالدوات ده او طریقہ ک استدلال پے داسه ده چه دا معطوف دے په
 اتقوا الله باندے او تقوی په معنی ک طاعت کول او ک منہیاتو او کنا هونو ته
 حان ځ کول دی او معطوف خو غیر وی ک معطوف علیه نه نو معلومه شوه

چہ وابتغوا الیہ الوسیلۃ نہ مراد ذوات فاضلہ دی۔

جواب دے دے یہ نحو جو سرہ دے اولہ وجہ دادہ چہ عطف مقارنت
یہ ہر وجہ سرہ نہ خواری بلکہ کلام خاص عطف شی یہ عام بات ہے لکہ
پدے قول دے اللہ تعالیٰ کہیں ”مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ
وَمِيكَالَ“ (بقرہ ۹۸) نو دلتہ وسیلہ یہ معنی دے طاعات کولو خاص دہ دے معنی
دے تقویٰ تہ۔ دویہ وجہ محکض دے بحث پہ سر کہیں نقل کرے شوے وو
دے ابن کثیر وغیرہ تہ چہ دلتہ مراد دے تقویٰ تہ خاص معنی دہ یعنی دے گناہوں
نہ خان۔ بچ کول او پدے معنی سرہ تقویٰ یہ قرآن کہیں دیر کرتہ ذکر
دہ لکہ یہ دے قول دے اللہ تعالیٰ کہیں ”وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَآثَقُوا كَلِمَتَهُمْ مِّنْ
عِندِ اللَّهِ خَيْرٌ“ (بقرہ ۱۲۸) او یہ تفسیر دے بقرہ کہیں دے المتقین دے لاندے مونس
لیکے دی چہ یہ قرآن کریم کہیں تقویٰ پہ اڈو معانہ سرہ وارد دہ۔

دریمہ وجہ دادہ چہ دے وسیلہ دے تفسیر (پہ ذوات فاضلہ سرہ) ہیچ یو مفسر
نہ دے ذکر کرے او یہ تفسیر کہیں سلف، صاحبین تہ خلاف قول کول جائز
تہ دی لکہ چہ الصارم المتکی ص ۲۷ کہیں لیکے دی۔ او مفسرینو دے دے تفسیر
پہ اعمال صالحہ او طاعات سرہ او عمل پہ ہخہ چہ اللہ تعالیٰ پرے رضاوی،
قربت پہ طاعات او نیک عملوتہ، او فعل دے طاعات او ترکہ سیئات وغیرہ
عبارتو سرہ کریمہ او تفسیر ابن عباس، ابن کثیر، ابن جریر، معالم التنزیل
بیضاوی، مدارک، روح المعانی، قرطبی، سمعانی وغیرہ پہ تفسیر و نو کہیں دے
شتہ دے، خلورمہ وجہ دادہ چہ دے بحث پہ اول کہیں دے قیسا پوری نہ نقل
شویدے چہ دے ایت دے پامر دے دے پہ ہخہ یہود و او تصاری چہ
تقرب یے پہ خیل مشرانو او دے هغوی پہ عملوتو سرہ کوڈ او تھانوی رحمۃ اللہ علیہ
وٹیلے دی چہ دے ایت دے وسیلے یا لذوات سرہ ہیچ تعلق نیستہ دے
اوشاہ انور شاہ رحمۃ اللہ علیہ وٹیلے دی چہ پدے ایت کہیں دلیل نیستہ پہ توسل
معروف پہ نوموتو سرہ فقط۔ او ابن تیمیہ دے هغے دے تحریم قائل دے او
صاحب دے درمختار جائز وٹیلے دے لیکن دے سلفوتہ یے ہیچ نقل نہ دے
راویے (فیض الباری ص ۴۳۵)۔

دویہ شبہہ۔ حدیث دے توسل دے آدم علیہ السلام دے پہ محمد صلی اللہ
علیہ وسلم سرہ دے بیہقی پہ دلائل النبوة او حاکم پہ مستدرک کہیں

راوی دے اوهغه ورتہ صحیح وئیلے دی ۱۔ (جواب) پدمے حدیث باندے
 کلام پہ درے وجوسره دے اولہ وجہ دادہ چہ دا حدیث ضعیف دے
 بلکہ موضوعی دے (التوصل ص ۲۱) پدمے کیں ضعیف راوی دے چہ
 هغه عبد الرحمن بن زید بن اسلام دے (کنز العمال ص ۵۵۱) او پہ دے کیں
 حماد بن عمر التیمی دے سری نہ اوهغه روایت کوی دے خالدہ او دوی
 دوارہ واهیان دی (کنز العمال ص ۳۵۹) او پہ دے کیں رافضی راوی دے
 (صیانة الانسان ص ۱۲۹ ص ۱۳۰) تعلیق دے ذہبی دے مستدرک پہ حاشیہ
 باقیہ ص ۴۱۱ او صیانة الانسان پہ ص ۱۲۹ کیں لیکلے دی چہ داروایت موضوع دے
 او عبد الرحمن واهی دے سوال۔ حاکم خود دے حدیث تہ صحیح وئیلے دی؟ جواب۔ حاکم
 دے محدثینو پہ نیز یہ تصحیح کیں دیرتساہل کوؤیکے دے دے وچے
 تہ دے تصحیح تہ اعتبار نیستہ (صیانة الانسان ص ۱۲۳) بل دا چہ
 حاکم پہ کتاب الضعفاء کیں پہ عبد الرحمن بن زید باندے طعن کرے دے
 او شیخ الاسلام ابن تیمیہ فرمائیے دی چہ حاکم پہ مدخل الی معرفة الصحیح
 من السقیم کتاب کیں وئیلے دی چہ عبد الرحمن بن زید دے خیل پلار نہ
 احادیث موضوعہ روایت کول او امام احمد، ابو زرہ، ابو حاتم، نسائی او
 دارقطنی وغیرہ دے تہ ضعیف وئیلے دی۔

دویمہ وجہ دادہ چہ دا حدیث دے قرآن کریم دے مضمون تہ صریح خلاف
 دے حکم چہ سورۃ اذاریات ۱۷ کیں علت دے خلق عبادت دے اللہ تعالیٰ دے
 او سورۃ طلاق ۱۷ کیں علت دے خلق علم دے دوا صفونو دے اللہ تعالیٰ دے
 او سورۃ یونس ۱۷ کیں او نور داسے آیا تونو کیں علت دے خلق اظہار او
 اثبات دے حق (چہ توحید دے) گرھولے شوے دے او پہ دے حدیث
 کیں الفاظ دی چہ لَوْلَا مُحَمَّدٌ مَا خَلَقْتُكَ داپشان دے لَوْلَا لَوْلَا لَوْلَا لَمْ
 خَلَقْتُ لَوْلَا دے چہ ہفہم موضوعی حدیث دے وچے دے مخالفت دے
 آیا تونو تہ دا حدیث موضوعی دے۔

دریمہ وجہ دادہ چہ دے حدیث دے قرآنی دے تہ خلاف دے قرآن
 کیں تصریح دے چہ آدم او حواء علیہما السلام دا دے لوستلہ رَبَّنَا ظَلَمْنَا
 اَنْفُسَنَا (الآیۃ) احواق ص ۲۳۔

تنبیہ تعجب دے دے شیخ الحدیث مولوی محمد زکریا رئیس دے جماعتی

تبلیغیہ چہ دا حدیث پہ فضائل الذکر کیں راہے دے او تصریح ہے دہغہ
 پہ تضعیف یا موضوعیت باندے نہ دہ کرے لیکن دیوحدیث دصحت دلیل دالشی
 کیدے چہ یوحناٹ ہے صرف پخپل کتاب وغیرہ کیں ذکر کری بلکہ دہغہ بہ پور تحقیق کیں
 دریمہ شبہ، حدیث داستسقاء د عمر دے پہ عباس رضی اللہ عنہ چہ
 بخاری ہم روایت کرے دے؟ (جواب) پہ دے حدیث کیں توسل دے
 پہ دُعا دعباس رضی اللہ عنہ سرہ او توسل پہ دُعا د ژوندی قریب
 سرہ جائز دے او ہر کلاہ چہ صحابہ خود پروو لیکن عمر رضی اللہ عنہ
 دُعا پہ ذریعہ دعباس رضی اللہ عنہ سرہ غورہ کریدہ نو د ترجیح وجہ
 ہے ذکر کریدہ عم النبی صلی اللہ علیہ وسلم (چہ ترہ دؤ د نبی صلی اللہ
 علیہ وسلم) او قول دعباس پہ دُعا کیں لَمَّا كَانَ مِنْ نَبِيِّكَ ذَكَرَ كَرِيدَے۔
 او دے تقدیر (دُعا عباس) دپارہ قویئے او تائیدات دادی اول چہ
 پیدے کیں گنا توسل اِلَيْكَ بِنَبِينَا فَسَقِينَا ذکر دی او پہ ژوند د نبی
 صلی اللہ علیہ وسلم کیں صحابہ کرام بہ پہ دُعا کیں دہغہ سرہ استسقاء
 کولہ داسے خو پہ ہیج صحیح حدیث کیں وارد نہ دی چہ دوی پہ نبی صلی اللہ
 علیہ وسلم بغیر ددعا دہغہ نہ توسل کرے وی۔ دویم دا چہ محدثیتو
 ددے حدیث سرہ الفاظ ددُعا دعباس رضی اللہ عنہ ذکر کریدی (فتح
 الباری عمدۃ القاری وغیرہ) التوصل ص ۲۵۷ صیانتہ الانسان ص ۱۹۶۔ دریم دا چہ
 شاہ انور شاہ الکشمیری پہ فیض الباری کیں پہ ص ۳۳۳ او دارلک پہ ص ۳۳۳ کیں وٹیل
 دی چہ پہ دے کیں توسل دمتقدمینو دے یعنی توسل پہ دُعا سرہ۔
 او توسل دمتأخرینو پکین بشتہ لکھی نو دعباس بو تللو بہ حاجت نہ وؤ۔ دا
 رکن شرح عقیدۃ الطحاویہ ص ۲۴۳ کنز (دُعا عباس) (وصیانتہ الانسان
 ص ۳۳۳ کیں۔ دارلک دا حدیث صریح دلیل دے چہ پہ نبی صلی اللہ علیہ
 وسلم سرہ روستو دوقات نہ وسیلہ قبول جائز نہ وؤ ددے وجہ نہ
 صحابہ کرام توسل کوی پہ دُعا دعباس رضی اللہ عنہ سرہ۔

خلو رمہ شبہ۔ حدیث د عثمان بن حنیف رضی اللہ عنہ چہ ہوندا سرے
 نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ راع دہغہ نہ ہے دُعا او غوختلہ نو ہغہ
 ورتہ دُعا او خودلہ پیداسے الفاظو سرہ اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَسْأَلُکَ وَ اَتُوْجَّہُ اِلَیْکَ
 بِنَبِیِّکَ مُحَمَّدٍ نَبِیِّ الرَّحْمَہِ یَا مُحَمَّدُ اِنِّیْ اَتُوْجَّہُ اِلَیْکَ اِلَی رَبِّیْ اہ (الحديث)

ترمذی روایت کرے دے او صحیح ہے ورنہ وٹیلے دی؟ دے جواب پہ
 صیۃ الانسان ص ۱۲۵ ص ۱۸۶ ص ۱۹۹ ص ۲ ص ۳۶۹ او یہ التوصل کنس د ص ۲۲۸
 توصلت پوراکوئی او البلاغ المبین د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ کنس اور روح المعانی
 ص ۱۲۶ کنس او ملا علی قاری پہ مرقات شرح مشکات کنس۔ حاصل د دقہ
 جواب دادے چہ اول خود احادیث سنداً ضعیف دے حکمہ چہ دے
 یہ سند کنس ابو جعفر راوی دے نوکہ ہفہ ابو جعفر الرازی التیمی وی
 چہ نوم ہے عیسیٰ بن ابی عیسیٰ دے نو یہ تقریب کنس وٹیلے دی چہ
 اکثر محدثین د ہفہ د ضعف قائل دی یعنی امام احمد او نسائی او علی
 بن السدی او قلاس او ابن حبان او ابوزرعہ وغیرہ د ہفہ تضعیف کرے دے
 (میزان الاعتدال - الکاشف)۔ اوکہ دے ابو جعفر مدنی وی نو ہفہ مجہول دے
 (سوال) امام ترمذی خود دے حدیث تصحیح کرے دے؟ (جواب)

محدثین وٹیلے دی چہ ہرکہ پہ سند کنس ضعیف یا مجہول راوی موجود
 وی نو تصحیح د امام ترمذی تہ اعتبار نیشہ دے دا صیۃ الانسان
 ص ۱۲۶ کنس یہ تفصیل سرہ لیکلے دی۔ او ثانیاً کہ دا حدیث صحیح شی
 نو ہم پدیکن مقصد توسل دے پہ دُعا د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
 سرہ الوسی وٹیلے دی چہ لفظ د دُعا پت دے او پہ دے باندے پہ
 نقیس الفاظ د حدیث کنس دلیلوتہ دی اول دا چہ ہفہ رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم تہ وٹیلے دی چہ تہ مالہ دُعا او غوارہ۔ دریم جواب د رسول
 صلی اللہ علیہ وسلم کہ ستا خوبہ وی دُعا بہ او غوارم یا صبر او کبرہ۔
 دریم پہ ہفہ دُعا کنس دا الفاظ دی اَللّٰهُمَّ شَفِّعْهُ فِیْ اَمْرِیْ اللّٰهُ تَعَالٰی دے
 نبی شفاعت زما د پیرہ قبول کرہ۔ خورم دا چہ کہ توسل پہ ذات د
 نبی سرہ مقصد دے نو کور بہ ناست و دُعا یہ ہے کرے وہ حاضریدلو
 او د ہفہ تہ طلب کولو د دُعاتہ بہ ضرورت نہ و د حاصل دادے چہ نبی
 صلی اللہ علیہ وسلم خود د لہرہ دُعا غوختلے وہ لیکن ورنہ ہے او قومائل
 چہ تہ ہم دلسے دُعا او غوارہ چہ امے اللہ زہ دے نبی دُعا تاتہ
 پیش کوؤم نو د دُعا حتماً د پیرہ قبولہ کرے۔

پنجمہ شبہ۔ حدیث د اعرابی چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د دفن تہ
 درے ورے روستو رائے او د قبر د ہفہ سرہ ہے استغفار او دُعا د

نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ طلب کرے او ذکر نہ ورثہ او از رائے چہ تاتہ بختہ
اوشوہ دا بیہقی پہ شعب الایمان ص ۲۸۷ طبع ہند کتب راور دے او بعض مفسرینو
دسورۃ نساء ص ۲۸۷ پہ تفسیر کتب لیکلے دے ؟

(جواب) کنز العمال ص ۲۸۷ کتب و تیلے دی چہ دے دے پہ سند کتب ہیثم بن
عدی الطائی دے اوشوہ متروک دے او التوصل الی حقیقۃ التوصل د
ص ۲۸۷ نہ تر ص ۲۸۷ یورے دیر تفصیل لیکلے دے اوصیائۃ الانسان ص ۲۸۷
کتب او ددۃ الیت تہ داسدلال کولو پہ رد کتب شپارس وجے ذکر کرے
دی رھقہ پہ تفسیر دسورۃ نساء کتب دی) د ص ۲۸۷ نہ تر ص ۲۸۷ یورے ۔

او الصارم المتکفی فی الرد علی السبکی کتب دے تفصیلی جواب پہ ص ۲۸۷ ص ۲۸۷
ص ۲۸۷ کتب کرے دے دھق خلاصہ دادہ چہ دا خبر منکر او موضوع دے
او اثر جو کرے شوہ مصنوع دے اوستد ددۃ تیارے دی بعض د پاسہ
د بعضو تہ ۔ او ہیثم نیکہ داحمد دھقہ یارے کتب گمان دادے چہ دے ابن عدی
الطائی دے نوھقہ متروک کذاب دے او کہ ہقہ نہ وی نوبیا مجہول دے او
ہیثم تہ یحییٰ بن معین دروغ زن و تیلے دی او ابو حاتم رازی او نسائی او
دولابی او از دی ورثہ متروک الحدیث و تیلے دے او دا سے ابن حبان او ذہبی
پہ میزان کتب پہ دہ باندے کلام کرے دے دارنگ دا حکایت بعضو روایت
دعتبی تہ ے سندہ کرے دے او بیہقی پہ شعب الایمان کتب پہ استاد
مظلم سرہ راورے دے ۔ او بعضو دروغ تو ددے دیاڑہ ستا تر علی
رضی اللہ عنہ پورے جو کرے دے نوپہ دے قصہ او حدیث سرہ حجت
او دلیل نشی نیولے کیدے ۔

شپرہ شبہ ۔ حدیث دعام الفتق ۔ مضمون یے دادے چہ پہ مدینہ متورہ
کتب سخت قحط رائے نو دوی عائشہ رضی اللہ عنہا تہ شکایت اوکرو نو
ھقہ ورثہ او تیل چہ ذکر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ یو سورے
اسمان طرق تہ پہ چھت کتب جو کرے ہغوی داسے او کرل نوباران اوشوہ بوقی پیداشول
او او بنان دومرہ خاریہ شول چہ دواژ دونہ اوشلیدال ددے وچہ نہ ھقہ
تہ عام الفتق و تیلے شی رداری او مشکوٰۃ ؟ (جواب) پیدے باندے تفصیلی
کلام صیائۃ الانسان پہ ص ۲۸۷ ص ۲۸۷ کتب پہ اتہ طریقو سرہ کرے دے
اور قاعی پہ التوصل کتب ددے حدیث پہ متن باندے پہ تہ طریقو سرہ

اوپہ استاد دے دے باندے یہ اتو طریقو سرے کلام کرے دے۔ حاصل
 دا دے چہ دے حدیث سند ضعیف او متقطع او موقوف دے او دے
 استسقاء دے پامہ چہ کوم یہ صحیح احادیثو سرے مستون طریقے ثابت دی دے
 ہفتہ تہ خلاف دے دے یہ سند کہیں محمد بن الفضل سدوسی دے ہفتہ
 یہ آخر دے عمر کہیں متغیر شو یوؤ۔ بل پکین سعید بن زید دے یہ ہفتہ باندے
 ذہبی او ابن حجر تنقید ذکر کرے دے او ضعیف دے بل یہ سند کہیں
 عمر بن مالک دے یہ تقریب کہیں وٹیلے دی چہ دے ہفتہ اوہام وؤ۔ بل دے
 دے یہ سند کہیں ابوالجوزاء دے یحییٰ بن سعید او بخاری وٹیلے دی چہ
 دے یہ استاد کہیں نظر دے آخر دا خبرہ دے کہ دا حدیث متنا سنداً صحیح
 وے نو بیا خود تیا ہر وخت کہیں او خصوصاً حجاز مقدس بارانوتہ محتاج
 دے نو پکار وؤ چہ دا چہت یے تریہ لرے کرے وے او حال دا چہ روستو
 خلقو وریاندے گنبد جوہ کرے دے راگرچہ گنبد جوہول یہ ہفتہ باندے
 جائز تہ دی۔

اوومہ شبہ۔ یہ حدیث دے ابن ماجہ کہیں راغلے دی چہ نبی صلی اللہ علیہ
 وسلم دا دے خود لے دے چہ حوک دے موفح دے پامہ دے کور تہ بھر اوٹی نو
 داسے دے او وائی اللہم راقی اسألک بحق السائلین علیک وبحق منسائی
 هذا الیک (الحدیث)؟ (جواب) روح المعانی ص ۱۲۴ کہیں وٹیلے دی دے یہ
 سند کہیں عوفی دے او یہ ہفتہ کہیں ضعیف دے او کہ فرض شی چہ دا کلام
 دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے نو مراد دے حق تہ وعدہ دے اجابت دے چہ
 ثابتہ دے دے طرق دے اللہ تعالیٰ تہ فضلاً او واجب تہ دے یہ ہفتہ باندے
 (نو دا حق تفضلی دے لیکن مخکین ذکر شویدی چہ فقہاء احتافو
 سوال بحق فلان مطلقاً مکروہ گنزلے دے حکم چہ موہم لفظ دے)
 دا رنگ صیانتہ الانسان دے ص ۱۹ تہ تر صکت پورے یہ سند دے باندے
 تفصیلی کلام کرے دے حاصل یے دا دے چہ یہ سند دے حدیث
 کہیں عطیہ عوفی دے اگرچہ دے ہفتہ یہ پامہ کہیں اختلاف دے لیکن راجح
 دادہ چہ دے ضعیف دے ذہبی یہ میزان کہیں او الکاشف کہیں او ابن قیم
 یہ زاد المعاد کہیں یہ باب دے سنت دے جمعہ کہیں او ہیشی یہ مجمع الزوائد
 کہیں او ابن حجر یہ تہذیب کہیں دا کلام ذکر کرے دے۔

اتمه شبهه - د طیرانی په کبیر کین او اوسط کین او ابن حبان او حاکم حدیث ذکر کړی دے چه په هغه کین. بحق نبیای والانبیاء الذین من قبلی ذکر دے ؟ (جواب) د دے په سند کین روح بن الصلاح المصری دے ابن عدی هغه ته ضعیف وئیلے دی ابن حبان او حاکم اگر چه ورته ثقه وئیلے دی لیکن محدثینو وئیلے دی چه توثیق د دے دواړو باندے اعتماد نشی کیدلے (صیانة الانسان ۱۲۳ او ملک ۲۸۷ او ص ۲۷۷).

تلمه شبهه - حدیث دے چه ستاسو ته حاجت وی الله تعالی ته نو داسے وایی رَکَّاسْتُلُوا اللَّهَ بِمَجَارِئِ فَإِنَّ جَارِئَ اللَّهِ تَعَالَى عَظِيمٌ ؟ (جواب) الوسی وئیلے دی دا خو د عامو خلقو وینا ده دا خو په اهل علمو کین هیچا نقل کړی نه دے او نه په کتابونو د حدیث کین شته دے (روح المعانی ۲۷۷) او صیانة الانسان ۳۵۷ کین وئیلے دی چه دا حدیث موضوعی دے او په ص ۱۸۵ کین وئیلے دی چه لفظ د جاه په وسیله کین وئیل بدعت مذمومه دے ځکه چه په هیچ نص کین ثابت نه دے.

لسمه شبهه - بخاری حدیث د ابن عمر رضی الله عنه کین راوړی دی چه ما مخ د نبی صلی الله علیه وسلم ته نظر کوو چه استسقاء ئی کوله او اویه د هرے پر نالے نه را بهیدلے نو دا شعر د ابوطالب راته رایاد شور په مچ د نبی صلی الله علیه وسلم کین) ه

وَأَبْيَضُ يُسْتَقَى الْغَمَامُ بِوَجْهِهِ ثَمَالُ الْيَتَامَى عِصْمَةٌ لِلْأَرَامِلِ

(اوسپین دے چه د وړيځونه باران د هغه په مخ طلب کیدی. غمخوار د یتیمانانو دے. مچ کوونکے د کونړ او بنځو دے). نو په دے کین وسیله بوجه النبی ثابت شوه ؟ - جواب الفاظ د ابن عمر رضی الله عنهما دلیل دے چه صحابو په داسے دُعا نه لوستله صرف دة ته په وخت د دُعا د استسقاء کین دا شعر رایاد شو. نو معلومه شوه چه مراد د دے نه په قول د ابوطالب کین یرکت د حضور ذات د هغه دے او حضور د هغه سبب د پاره د دفع د عذاب دے په دلیل د دے آیت د سورۃ انفال سره وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ سَلَامٌ. نو مراد داشو چه نبی صلی الله علیه وسلم به حاضر وو او خلقو به د باران د پاره دُعا خوخته نو هغه دُعا به قبلیدله.

لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ

کہ چرے شی دوی لہر ہفتہ شہ چہ پہ زمکہ کنش دی بول او پشان د ہفت

مَعَهُ لَيَفْقَدُوهُ وَإِلَيْهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

درسہ نورشی دے دیارہ چہ بدلہ کنش یے ورکری د عذاب د ورخ د قیامت تہ

مَا تَقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۳۷﴾

قبول یہ تہ کریشی د دوی تہ او دوی لہر عذاب درد ناک دے ۔

يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوكَ مِنَ الدَّارِ وَمَا هُمْ

خواہی بہ دوی چہ اوسی د اور تہ او تہ بہ وی دوی

تنبیہ د دے تہ علاوہ نورہم شہ روایات شتہ چہ ہفتہ ضعیف بلکہ موضوعی دی او اقوال د داسے خلقو شتہ دے چہ د شغوی نفس قول دلیل شرعی تہ دے مونہ یہ دے مسئلہ کنش لہر تفصیل او کپو حکمہ چہ د جاہلاتو یا د متبعی اہلیتو پدا مے کنش دیر شکوتہ دی او یہ عوامو باندے تلبیس کوی چونکہ دا مقام د تفسیر دے نو د دے تہ زیات تفصیل دلتہ مناسب تہ کہنرم د اللہ تعالیٰ تہ سوال کووم چہ مونہ تہ یہ قرآن کریم او پہ سنت صحیحہ باندہ پوہرہ واستقامت را کری۔ (اللہم آمین)

۳۷ دا تحویف اخروی دے او اشارہ دہ چہ فلاح دیارہ دغہ مخکنش در امور ضروری دی او چا سرہ چہ دغہ درے اوصاف تہ وی بو ہفتہ پہ ہیج قسم فدا یہ ورکولو سرہ د عذاب د اللہ تعالیٰ تہ نشی۔ ہیج کید لے۔ کفرؤا تہ مراد ہفتہ خلق دی چہ دغہ درے صفتو نو تہ خالی وی۔ لَيَفْقَدُوهُ اِیہ ضمیر د مفرد یہ تاویل د مذکور من الامرین سرہ راجع دے۔

مَا تَقْبَلُ مِنْهُمْ او پہ تفسیر د دیکن ہفتہ حدیث دے د۔ بخاری او مسلم چہ کافر تہ یہ او نیلے شی پہ ورخ د قیامت کہ تالہ د کہ زمکہ سرہ زر در کریشی ایا تہ یہ یے د عذاب نہ د۔ ہیج کید لو دیارہ پہ فدا یہ کنش ورکریے ہفتہ یہ اودائی ہاؤ یاربہ! اللہ تعالیٰ یہ او قوماٹی چہ ماستانہ پہ دتیا کنش د دے تہ اسان خیر غوختلے وڈ چہ شرک مہ کوہ۔ او داسے آیات پہ سورۃ العبران ۱۱

يُخْرِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

وٽوٺڪي ڏهه راور ٿهه . او دوي ڏياره عذاب دے هميشه -

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا

او غلا ڪوٺڪي سرے او غلا ڪوٺڪي ٻنھنہ، نو ٻيڙي ڪري لاسوٺه ڏ دوي

جَزَاءً لِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ ط وَاللَّهُ

دا سزا ده به وجهه ڏهه ڇهه ڪرے وي دوي، عبرتنا ڪه سزا ڏي ٿهه . او الله تعاليٰ

عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَنْ تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ

زور اور دے حکمتون والادے . توبه ڪه توبه او ڪه دوستو ڏ ظلم ڇڏي ٿهه

سورة بقره ۲۸ ۱۲۳ او سورة انعام ۱۴۱ کتب هم دي . عَذَابٌ أَلِيمٌ ۱۲۴

وچي ٿهه هم وي ڇهه ڇهه زهره ڪتب به ارمانوته افسوسوته ڪوي -

۱۲۵ مخڪين او فرمائيل ڇهه ڇهه فديه سره نه . ۱۲۶ ڪيري اوس پرے اضافه ڪوي

ڇهه ڇهه تختيد لو سره هم نشي . ۱۲۷ ڪيد لے . ۱۲۸ يَرْيَدُونَ سمعان وٺيل دي ڇهه

اراده ڇهه معنيٰ ڏ تعمق ڪولو ده او سورة حج ۲۲ ڪتب هم دي او ايت ڇهه باره

ڏ ڪافرانو ڪتب دے ڇهه دليل ڏ اول ايت سره نو دا مناقات نه لري ڏ راوتلو

ڏ گناهڪارانو مؤمنانو ڏ جهنم نه ڇهه سبب ڏ شفاعت سره . مُّقِيمٌ عذاب

هميشه دائم ڇهه زوال او تبديلي او ڪم به پڪتب نه رائجي اکر ڇهه ترقي

به پڪتب ڪيري -

۱۲۹ ربط دادے ڇهه دفع ڏ وهم ده هغه دا ڇهه ڪه اوٺيل شي ڇهه قد به

حڪم نه قبليري ڇهه ڏ مال ڏ دنيا ڏ الله تعاليٰ به تيز هيڃ احترام نيشته نو

جواب او شو ڇهه احترام ڏ مال به شرع ڪتب دادے ڇهه ڇهه سره ڏ مال

سره لاس پري ڪيري . او ڏ دے تعلق ڏ انما جزاء الذين يحاربون اه

سره دے يعني هغه حڪم ڏ هغه ڇا وڏ ڇهه ٻنڪاره ڇهه زهرورتيا سره

مالوته ڏ خلقو نه اخلي او اوس حڪم ڏ هغه ڇا دے ڇهه ڇهه پتہ او حيلو

سره ڏ خلقو نه غلا ڪوي . وَالسَّارِقُ اه ايت اکر ڇهه عام او مطلق دے ليکن

ڏ احاديث صحيحه ڇهه وجهه سره ڏ مال نصاب مقرر ڪرے شوے دے ڇهه

وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ

او نیکوئی کر و عمل خیر نو یقیناً اللہ تعالیٰ توبہ قبولی دے دے - یقیناً اللہ تعالیٰ

ہوہ قیمت درجن رجال) دے پہ حدیث صحیح کیں راغلے دی اگرچہ یہ ہے
کیں اختلاف دے مجتہدینو دے او خوارج رد انکار حدیث دے وچے تہ) دے
نصاب دے سرقے قول تہ کوی۔ (سوال) السارق مذکر ہے پہ تہ وچے مخکس
راوپے دے؟ (جواب) چہ علامت کول پہ تارینو کیں اکثر وی پہ نسبت
دے زنانو سرہ۔ فَأَقْطَعُوا مراد دے تہ دا سے پریکول دی چہ جداشی دے بدن
تہ۔ (سوال) سورۃ یوسف کیں راغلی دی ”فَقَطَّعْنِ“ ہلتہ معنی زخمی کول دی
او القاط یو بل تہ تیز دے دی نو دلتہ معنی دے پریکولو پہ جدا کولو سرہ
تحتکہ صحیح کیڑی؟ (جواب) سورۃ یوسف کیں معنی مجازی مراد کپے شویدہ
دے یو قرینے دے وچے تہ او ہوہ ہم قول دے بعض مفسرینو دے نو دا ضروری
تہ دہ چہ دے قطع معنی دے یل ٹھائے ہم دا وی ہنکہ کوم ٹھائے چہ معنی حقیقی
امکان لری او قرینہ دے مجاز تہ وی نو لفظ یہ پہ معنی حقیقی باندے حمل کیا
شی پہ ایت دے سرقہ کیں بلہ قرینہ ہم نیستہ او پہ سلقو کیں دے ہیچ مفسر
قول نیستہ چہ دے قطع معنی مجازی دے واغسلے شی۔ او دے بارہ کیں
احادیث صراحۃً راغلے دی لکہ مستدرک ص ۳۸ او نصب الراية ص ۳۴، بل
حدیث دارقطنی نقل کریدے ص ۱۸۔ او لفظ دے قطع پہ قرآن کیں پہ مختلفو
معانیو سرہ استعمال شویدے، تفصیل دے یار دے لغت کتاب لسان العرب
ص ۲۲ ملاحظہ کری۔

أَيُّدِيَهُمَا (سوال) جمع (ایدی) ولے ذکر کرے تہ دہ؟ (جواب ع) پہ السارق
والسارقة کیں جنس مراد دے نو دلالت کوی پہ جمع بات دے او ضمیر دے تشبیہ
پہ اعتبار دے ظاہر لفظ سرہ دے۔ (جواب ع) زجاج او قراء و ثیلے دی
ہر اندام دے انسان چہ دے ہے تہ دہ ذکر کیڑی نو پہ لفظ دے جمع سرہ وی
لکہ صَعَتٌ قُنُوءٌ لِّكُلِّمًا، نو یمین دے ہر انسان یو یو دے نو چہ دے کسانو
(مذکر او مؤنث) سو تہ ذکر کیڑی نو جمع یہ مضاق کیڑی تشبیہ تہ او
مراد دے لاسو نو تہ پہ اول محل کیں شی سو تہ دی پہ سبب دے حدیث او
قراءت دے عبد اللہ بن مسعود او پہ عمل دے خلفاء راشدینو سرہ۔

غُفُورٌ رَحِيمٌ ۝۳۹ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ

محنته کو دیکھ کر رحم کو دیکھ دے۔ آیاتہ یہ بھی ہے کہ چاہے یقیناً اللہ تعالیٰ لڑے دے

(سوال) دلتہ امر شویدے یہ قطع دالہ (اتمام) دسرقے سرہ چہ لاس دے او
یہ زنا کنس قطع دالہ د زنا سرہ حکم نیستہ؟ (جواب ع) دواہہ حکومتہ یہ حکم
شرعی سرہ ثابت دی حکمت معلومول ضروری تہ دی. (جواب ع) حکمت
دا کیدایشی چہ یہ قطع دالاس سرہ انسان د کسب نہ یورہ نہ محروم کیری
او یہ قطع دالہ د زنا سرہ قوت د مردانیت بالکل ختم شی نو فائدہ د زجر
ورکولو تہ پائے کیری (سمعی او قرطبی یہ تفسیر کنس دا ذکر کرے دی).
جَزَاءً لِّمَا كَسَبَا یدلہ مناسب دہ د عمل سرہ اشارہ دہ چہ دا عمل د غلا
یہ لاس یا ندے کیری نو مناسب ہم دادہ چہ سزا لاس لہ ورکریے شی
لکہ چہ ابولہب یہ لاسو تو سرہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ دیر اینداسو
وہ نو "ثَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ" ذکر شو۔ نَكَالًا مِّنْ أَلَلٍ نَّكَالَ هَذِهِ سَرَاوِي
چہ یہ سبب د عبرت د هُتے سرہ منع شی د ارتکاب داسے عمل تہ یہ
ایندہ زمانہ کنس دغہ کوونکے او نور تماشہ کوونکے ہم۔ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ
د اعمی تہ روایت دے چہ هغہ یہ غلطی سرہ یدے ایت کنس غفور
رحیم اولوستلو نو یو بانہاچی یہ خوا کنس وڈ تیوس یے اوکرو چہ دا د چا
کلام دے نو ماور تہ اوٹیل چہ داللہ کلام دے نو هغہ اوٹیل چہ داسے
کلام داللہ نشی کیدلے نو زہ۔ بَخِيلٌ غَلْطِي بَانْدے یو هہ شوم نو ذرم
اولوستلو عزیز حکیم نو هتہ اوٹیل چہ دا داللہ تعالیٰ کلام دے حکمہ د
سزا سرہ لائق عزیز او حکیم صفت دے۔

۳۹ دا ترغیب دے توبہ کولو تہ ددے جرم تہ اشارہ دہ چہ یواھے عقوبت
دگناہ د ختم کولو دپارہ کافی تہ دے خو پورے چہ توبہ تہ وی۔ مِّنْ بَعْدِ
ظُلْمٍ ظلم تہ مراد سرقہ کول دی. وَأَصْلَحَ یعنی لکہ چہ د غلا تہ توبہ
کری نو دغسے دهر گناہ تہ توبہ او یاسی د هغہ جرم یہ ٹھائے باندے بل
جرم تہ گوی۔ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ يہ توبہ سرہ حد تہ ساقطیری
توبہ خو قبولہ د او پرکول د لاس دپارہ د نکال او د عبرت دی لکہ چہ مخکنس
تیر شول۔

مُلْكِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ

بادشاہی دے آسمانوں اور زمین کے ۔ عذاب و رکوی چاہے

يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰی

چاہے اور غواہی اور بخشتہ کوی چاہے اور غواہی ۔ اور اللہ تعالیٰ یہ ہر

شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝ يٰۤاَيُّهَا الرَّسُوْلُ لَا يَحْزُنْكَ

خیز قدرت لرونکے دے ۔ اے رسولہ (صلی اللہ علیہ وسلم) اتہ دے حقہ کوی تالو

الَّذِيْنَ يُسَارِعُوْنَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِيْنَ

ہفتہ کسان چہ تادی کوی یہ کاروں دے کفر کیں دے ہفتہ کسانو تہ چہ

قَالُوْا اٰمَنَّا بِاَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِرْ

وائے ایمان راوپے دے موتیہ ، یہ خلو کدوی سرہ اور ایمان تہ وی راوپے

قُلُوْبُهُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا سَمْعُوْنَ

زہونہ کدوی ۔ اور دے یہودیاتو تہ ، غویہ ہدی

بَلْكَذِبَ سَمْعُوْنَ لِقَوْمٍ اٰخِرِيْنَ ۝

دیکھہ کدرو غور جوہ لوہہ تاباندے غویہ ہدی دیکھہ دے قوم نور

لَمْ يَأْتُوْكَ يُحَرِّقُوْنَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ

چہ تہ وی راغلے تاتہ ۔ بدلوی کلمے دے اللہ تعالیٰ روستو دے

سے دا خطاب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ اور مراد تریہ تنبیہ دہ عام انسانانو تہ چہ حدود سابقہ یہ یہ ہر مجرم باندے جاری کیہی حکمہ چہ اللہ تعالیٰ مطلق بادشاہ اور اختیار مند دے ہفتہ دے چاہے دے یہ تہ یا دے میت تہ نہ مجبورہ کیہی اور ہر کلمہ چہ بادشاہی خاص دے اللہ تعالیٰ دے نوہفتہ خوختہ دہ چہ یہ بعض مجرم باندے دے قتل اور صلیب سزاور کوی اور یہ بعض باندے دے قطع دے لاس سزاور کوی ۔

مَوَاضِعُهُ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا

مکانوں کے لئے نہ - وائی ددی کہ درکریشی تاسو ته دا حکم

فَخَذَاوَهُ وَإِنْ لَمْ تَوْتَوْهُ فَأَحْذَرُوا

نو قبولیو هغه لوه اوکھ درنکریشی دا حکم نو خان بیج اوساتی -

وَمَنْ يَرْدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ

او هغه خوک چه او غواری الله تعالی کسراھی د هغه نو بهیرے اختیار نه لوه ته هغه لم

مِنْ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ

د نیز د الله تعالی نه د خه چیز - د خه کسان نه ده کرے

يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَظْهَرَ قُلُوبَهُمْ لَّهُمْ فِي

اراده الله تعالی چه پاک کری زړونه د دوی - دوی لوه په

الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ

دنیا کین شرمندگی ده او دوی لوه په آخرت کین

عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ سَمِعُونَ بِكَ فِي

عذاب لوئے دے - خه ادوی دروغ خبرے

سَلَا د دے ایت نه د سورة دومه حصه ده تر شه پورے او په دے کین دوه بابو ته دی اول باب دے تر شه پورے په دیکین خطاب دے رسول ته د پاره د تسلی او اوصاف د یهودیانو لږ ذکر کوی د پاره د زجر په حال د هغوی باندے - بیا ذکر د کتب ثلاثه دے (تورات، انجیل او قرآن) چه په دے ټولو کتابونو کین عقود د الله تعالی دی او د هغه ترک سبب د کفر او ظلم او فسق دے - او ربط د دے ایت د مخکین سره دادے چه کوم حدود بیان شول نو په رسول صلی الله علیه وسلم باندے د هغه اجراء لازمه ده بغیر د پرواه کولو د منافقانو او یهودیانو نه -

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ فِيكَ مِنْ رَبِّكَ وَلَا تُخَيِّبْ الَّذِينَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ

لَا يَخْرُتُكَ (سوال) انسان شفقت کو تو نے کہ خو ضرور خفه کی پڑی یہ کفر او پہ معصیت
 کو لو د خلق باندے ؟ (جواب) مراد د دے نہ عمل د دے کافرانو دے چہ
 یہ دے سرہ تاتہ هیچ ضرر او نقصان نہ رسیدی . (سوال) حزن خو امر
 غیر اختیاری دے نو دے تھی خو صحیح نہ دہ ؟ (جواب) مراد د دے نہ
 اثار د حزن بنکارہ کول دی یعنی کار د دعوت پر بخود او پہ ہفت کس
 مد اہنت کول د وچے د حزن نہ . یَسَارِعُونَ مراد د مسارعت نہ بے فکرہ
 او بے دلیلہ او پہ مینہ سرہ کفر او د کفر کاروتہ کول دی . فِي الْكُفْرِ
 حرق د فی دلالت کوی چہ دوی پہ کفر کس خہ پاخہ دی . مِنَ الَّذِينَ قَالُوا
 دایان د مسارعیتو دے یہ ذکر د دہ فریقو سرہ اول فریق منافقان دی .
 وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا دایم فریق دے . سَمْعُونَ اہ د اصفونہ پہ یہودو
 کس وؤ او پہ منافقانو ہم کلہ بنکارہ کیدل . دلته سمع پہ معنی د قبلولو
 سرہ دہ لکہ سمع اللہ لمن حمده کس . لَنَكْذِبَ هغه چہ د دوی علماؤ د
 حان نہ مسئلہ جو کرے دی او دوی یے بے دلیلہ قبلوی داخالص تقلید دے
 سَمْعُونَ لِقَوْمٍ اٰخِرِينَ دا وصف د جاسوسی کولو دے چہ منافقانو پہ
 جاسوسی د یہودو د پاره کولہ او یہودیانو کشرانو جاسوسی کولہ د پاره
 د لویو ملایانو خیلو . لَمْ يَأْتُواكَ د وچے د تکبر نہ بہ د نبی صلی اللہ علیہ
 وسلم مجلس تہ تہ حاضریدل . يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ د اصف د قوم دے حکمہ
 تحریف کول د لویو ملایانو کار وؤ . او مراد د تحریف نہ تاویل نہ کول دی
 پہ خیل رائے او خواہش سرہ . مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ . دلته یے لفظ د من بعد
 راویے دے اشارہ دہ تحریف لفظی او معنوی دواو تہ او پہ سورۃ نساء
 ملا او د دے سورت پہ سا کس بعد تہ وؤ ذکر کرے ہلتہ اشارہ دہ
 تحریف معنوی تہ . او دارنگ پہ لفظ د بعد کس اشارہ دہ چہ د دوی
 تحریف کول سبب وؤ د پاره د داسے مقصد چہ د کلام د اللہ تعالیٰ تہ بہ
 دیر لرے وؤ لکہ ہغہ واقعہ چہ سبب د نزول د دے ایاتونو د پاره
 مفسرینو لیکل دہ یہ ہفت کس ذکر دی چہ دوی د حکم د رجم تحریف
 کرے وؤ جلد او مخ تورو لو تہ نو دا د لفظ د رجم نہ دیر لرے تاویل
 کول دی . يَقُولُونَ اہ دا وصیت کول دی د مشرانو یہودیانو ہغہ کشرانو
 تہ چہ کلہ کلہ بہ مجلس د رسول اللہ علیہ وسلم تہ راتل .

اَكُلُوْنَ بِسُحُتٍۭۤ اِنْ جَاءُوكَ فَاَحْكُمْ

دیرخوری - حرامو لره - پيسگه راشي دوی تاته نو فیصله اوکړه

يَكْتَلِبُ لَهُمْ أَوْ أَعْرِضُ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ

یہ مینہ ددوی کس یا غلغ و اہرہ ددوی تہ او کہ غلغ و اہرہ

عَنْهُمْ قُلُوبٌ يَخْضَرُونَكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ

دَدُوی نہ تو ہیچرے او پہ نہ رسوی تاتہ ہیچ ضرر۔ او کہ فیصلہ کولہ تا

فَأَحْكُمُ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

نوفیصلہ کوہ پہ مہج ددوی کیں پہ انصاف - یقیناً اللہ تعالیٰ مینہ کوی

الْمُقْسِطِينَ ﴿٢٣﴾ وَكَيْفَ يُحْكِمُ اللَّهُ لَكَ وَعْدَهُ

د انصاف کوونکو سره۔ اوڅه رنگ به فيصله اوکړي دوی به تاياندي او ددوی سره

اِنْ اَوْتَيْنَا هَذَا بِهَذَا سِرَّهُ اسْتَارَهُ دے حکم محرق تہ لکہ جلد او مخ تورول پہ
خائے د حکم د رجم۔ وَمَنْ يَرِدِ اللّٰهُ فِتْنَةً دَا رَجِر دے د طرف د اللہ تعالیٰ
نہ پہ دغہ تحریق کوڈنکو باندے۔ فتنہ پہ معنی د گمراہ کول او شرمندہ
کول او عذاب ورکول پہ دتیا او اخرت کنیں۔ فَلَئِنْ تَمَدَّيْ لَهٗ د تسطیح او تقدر
پہ معنی دے۔ لَمْ يَرِ د اللہ اَنْ يُّظَهِّرْ فُلُوْبِهِمْ پا کوالے د کفر او متافقت تہ دا
دواکے جملے دلیل دے چہ فتنہ (گمراہی) پہ مشیت او ارادے د اللہ تعالیٰ
سورہ دہ او ایمان (پا کوالے) ہم پہ ارادے د ہغہ سورہ دے۔

تنبیہ پہ دے ایت کیں اووہ اوصاف دھغوی ذکر شول۔

۱۲۰ پہ دے ایت کبش د هغه يهوديانو نور حالات ذکر کوي. سَمْعُوْن يَلْکَیْب
اول سماعون په معنی د قبیلوؤنکی د دروغو خپرو. دویم سماعون په معنی د
جاسوسۍ کول او دا ردیم م کورت معنی داچه دوی که چرې نبي صلی الله
عليه وسلم ته غوړې بډۍ نو د دے د پياره چه په هغه دروغ جوړ کړي
يا مکرر دے د تاکيد د پياره. اَکَالُوْن بِلْسُحْتِ اَکَالُوْن صيغه د مبالغې د پياره
د کثرت او اصرار کوولو په دغه گناه ياندے سمحت په اصل کبش بيخ کتدۍ
ته وئيلے شي او حرامو ته سمحت د دے وچې ته وئيلے شي چه د برکت بيخ

التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَكَّلُونَ

تورات دے پہ ہفتے کتب قبیلہ ذہ اللہ تعالیٰ دہ بیا فح اروی دوی

کندے کوی او بیا پہ ہلاکت یاندے کیم اطلاق کیڑی۔ قرطبی دہ سمعت دیر افراد لیکلے دی رشوت اختل، یا د حاجت خوک پورہ کری او پہ ہفتے باندے ہدیہ قبلوے دارنگ چہ سرے د خیل مرتبے (د زور) پہ وجہ سورہ د خلقو نہ خہ اخلی اونیشاپوری وئیلے دی چہ سمعت ہفتہ حرام تہ وئیلے شی چہ د ہفتے پہ اختل و کتب شرم محسوس کیڑی لکہ رشوت او مزدوری د زنا کاری۔ او د عسب الفحل رترخاروے پہ مادہ باندے خیزول او پہ ہفتے باندے مزدوری اختل۔ او کسب د حجام، او قیمت د سپی او د شرابو او د مردارے او اجرت اختل د کاہن نو دا ہول ہفتہ حرام دی چہ خلق ئے ہتہ کوی د وجے د شرم نہ او پہ دغہ مال کتب ہیچ برکت نہ وی او الوسی پدے کتب ہفتہ مال ہم داخل کرے دے چہ د دین پہ وجہ سورہ ئے گتہ کوی یعنی دین پرے یر بادوی۔

تنبیہ دا دواہہ اوصاف ئے یو حائے ذکر کرل حکہ چہ کسب د دغہ حرامو (خصوصاً رشوت) بغیر د درغونہ تہ حاصلیڑی۔ فَإِنْ جَاءُوكَ إِيَّاهُ پدے ایت کتب د مفسرینو دودہ قولونہ دی اول دا چہ دامنسوخ دے پہ ایت "وان احکم بینہم بما انزل اللہ" سورہ یعنی د کافرانو پہ مینع کتب شرعی فیصلے کول پہ حاکم مسلمان یاندے لازم دی او دویم قول دا دے چہ پہ سورہ مائدہ کتب منسوخ نیستہ نو ذمیان کافران چہ فیصلے راوری نو د حاکم اختیار دے کہ فیصلہ کوی او کہ نہ کوی او دا قول اکثر اہل علمو غورہ کرے دے نور تفصیل قرطبی ذکر کرے دے۔ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا یعنی د کافرانو پہ مینع کتب چہ ہر کلہ فیصلہ کیڑی نو پہ انصاف سورہ بہ کیڑی او ہفتہ قرآن اوسنت دے۔ قسط پہ اصل کتب حصے تہ وئیلے شی او انصاف ہم دادے چہ ہر انسان تہ د ہفتہ حصہ ور کرے شی۔

تنبیہ پہ دے ایت کتب د یهودیا نو یو وصف ذکر شوے دے۔

مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿۴۳﴾

روستو د دینہ - او تہ دی دوی مؤمنان -

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

یقیناً نازل کریم موتی تورات پہ ہے کتب ہدایت و (دعیت) اور نوراہ (دعمل)

يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا

فیصلہ کوئے پہ ہے سرہ پیغمبرانو ہقہ کسان چہ تابع دو حکم د اللہ تعالیٰ

بِذَلِكَ يُنْهَوْنَ هَادُونَ الرَّبُّونَ وَالْأَحْبَارُ

ہقہ کسانو لہرہ چہ یہودیان و د، او خدائی خلقو او علماؤ

بِمَا اسْتَحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا

پہ سبب د دے چہ حفاظت غویستہ شوو و د دینہ د کتاب د اللہ تعالیٰ او و د دوی

عَلَيْهِ شُهَدَاءُ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ

پہ ہے باندے خبردار، (وٹیلے شوو و دوی تہ) چہ پس مہ یریری د خلقو تہ

وَاحْشَوْنَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

او یرہ کوئی حمتہ او مہ اخلی پہ آیاتو تو حمتا بدلہ لہرہ (دنیہ)

سک دا ہم یہود و تہ زجر دے او د هغوی دوه قبیح اوصاف نور ذکر کوی او پہ دے کتب اشارہ دہ چہ یہود یا نو پہ فیصلہ رادرلو کتب او شرع قائم کول مقصد تہ و د بلکہ اسانہ طریقہ یے حان لہ طلب کولہ۔

فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ مُرَاد د دے تہ هقہ حکم د تورات دے چہ پہ قرآن سرہ منسوخ شوئے تہ وی لکہ رجم شو یا قصاص شو۔

ثُمَّ يُنْزِلُ اللَّهُ دَافِعًا عَنِ اللَّهِ هَٰذَا عَطْفٌ د دے پہ یحکمونک یا نذیعنی ستا پہ تحکیم باندہ عمل تہ کوی و ما اُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ قرطبی و ٹیلے دی چہ د دے تہ معلومہ شوه چہ خوگ پہ حکم شرعی باندے راضی تہ وی او بل قانون تہ خیلہ فیصلہ اروی نو هقہ کافر دے او دا د یہود و حالت ہم و د۔

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ

اد چاچہ فیصلہ اونکریہ ہقہ حکم چہ نازل کریں مے اللہ تعالیٰ نو دغہ کسان

هُمْ الْكَافِرُونَ ﴿۴۴﴾ وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا

دوی کافران دی ۔ او فرض کریں مے موبوہ پہ دوی بآئنا پہ ذکر تورات کبن

سک پہ دے کبن زجر دے یہود و تہ چہ دوی دخیل کتاب نہ مخ کر خوؤ نو د
دوی ہیچ عذار نہ وؤ بلکہ دا دخیلو مشرانو نہ ہم مخالفت کول دی او ترغیب
دے چہ پہ تورات باتدے د مشرانو پہ طریقے سرہ عمل کوی او ددے ایت
تہ تر شک پورے ذکر دے کتابونو د اللہ تعالیٰ دے چہ دا د فیصلو د پیرا
نازل شوے دی صرف د تلاوتونو او حتمونو د پیرا تہ دی نازل شوے
او ہر کلا چہ زیور کتاب چہ داؤد علیہ السلام تہ رالیر لے شوے و وہ ہقہ
کبن فضائل او اذکار وؤ احکام یکبن نوؤ بلکہ ہغوی مکلف وؤ یہ احکامو
د تورات باتدے ددے وجہ تہ د زیور ذکرے دلتہ تہ دے کرے ۔

فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَهْدِي دے کبن اول فرق دا دے چہ مراد د الہدی تہ بیان
د حق دے د عقیدے او د اعمالو او مراد د نور تہ دفع د شبہاتو دہ
یہ ذکر د دلیلونو سرہ دویم داچہ الہدی احکام او شرائع دی ۔ او النور
بیان د توحید او د عقیدے دے ۔ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ اشارة چہ مقصد
د نزول د تورات حکموتہ او فیصلے کول وؤ یہ ہقہ باتدے لیکن موافق
د شرح د انبیاء و سرہ ۔ الَّذِيْنَ اَسْلَمُوْا د اصفت د پیرا د مداح دے لیکن
مقصد پہ دے کبن رد دے پہ یہود یا تو چہ انبیاء یول پہ دین اسلام
متفق وؤ او تاسو د ہقہ تہ خلاف کوئی ۔ يَكْذِبُْنَ هَٰذُوْا اشارة دہ چہ
تورات خاص وؤ پہ ہغوی پورے زمونو د پیرا د ہقہ تشریع عام نیشتہ
لام پہ معنی د علی دے یا متعلق دے پہ ہدی و نور پورے ۔

وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ دے فرق پہ دودہ وجو سرہ دے اول دا چہ
ربانیون ہقہ علماء دی چہ پہ ہغوی باتدے وصف د عبادت او زہد
غالب دی پہ نسبت د علم سرہ او احبار ہقہ دی چہ پہ ہغوی کبن وصف
د علم غالب وی پہ عبادت باتدے او دا دواہر جمع کوؤ نکی د علم او د عمل دی

او د لفظ د ربانیوں شرح پہ سورۃ العنکبوت کے کتب دہ۔ او دویمہ وجہ
د فرق دادہ چہ ربانیوں ہفہ دی چہ مرتبہ د اجتہاد تہ رسیدے وی
او احبار ہام علماء دی۔ خودوارہ پدے صفت سرہ متصف دی چہ فیصلہ
پہ کتاب د اللہ تعالیٰ باندے کوی۔ أَحْبَابُ جَمْعُ دَجِبَرِ یا د خبر دہ او غورہ
یکیں زور دہ حار دے او وجہ د تسمیہ دادہ چہ خبر ہفہ دے چہ عالم وی
پہ تعبیر (خاستہ کولو) د عبارتو باندے سرہ د معانی تہ۔

بِمَا اسْتَحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ اہ پدے سرہ ذکر د دہ سبب تو دے د پاره
د ماقبل (بحکم) اول سبب دا دے چہ اللہ تعالیٰ پہ دوی باندے حفاظت
د کتاب اللہ لازم کرے او حفاظت عام دے د الفاظو او د معانو پہ درس
و تدریس سرہ د تحریف او تغیر تہ۔ مِجْ كَوْلِ او د ہفے اجراء د قانون
پہ طور سرہ پہ خلقو کتب۔ وَكَاثُوعَلَيْهِ شَهَادَاتُ دا دویم سبب دے۔
شہادت پہ معنی د علم دے سرہ د تصدیق د حقانیت د دقہ کتاب تہ،
خازن و ثیلے دی چہ دا وعدہ د تہو لو علمائو تہ اخستلے شویدہ پہ پاره
د کتاب اللہ کتب (چہ قرآن دے)۔

تنبیہ خصوصیت د قرآن کریم دادے چہ اللہ تعالیٰ د ہفے د حفاظت
ذمہ پخیلہ اخستلے دہ لکہ پہ سورۃ حجر سہ کتب دی او د تورات انجیل
حفاظت یے ربانیوں او احبار تہ سپارے وو روستو د انبیاءو تہ۔

فَلَا تَحْشَوْا النَّاسَ اہ دا ذکر د دہ او صافو دے د پاره د حق (کتاب اللہ)
دعوت او بیان کولو اول خشیت الہی دے او د مخلوق د وچے کتمان
او مداہنت تہ خان۔ مِجْ كَوْلِ دی دویم وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

یعنی د حرص د دنیا پہ وچے سرہ حق پتول یا مداہنت کول یا تحریف
کولو تہ خان سائل۔ ثَمَنًا قَلِيلًا خازن او نسفی و ثیلے دی چہ دا شامل
دے رشوت او طلب د جاہ و عزت تہ او رضا د خلقو، او نور تحقیق د

دے پہ سورۃ بقرہ سہ کتب دے۔ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْكَافِرُونَ پہ دے ایت سرہ دلیل تیولے دے خوارجو ہفوی وائی
چاچہ یو کبیرہ گناہ او کپرو لکہ ترک د یو حکم بیا اتزل اللہ تہ ہفہ کافر
دے د اسلام تہ بالکل خارج دے او مسدک د اہل سنت دا دے چہ
پہ ارتکاب د کبیرہ سرہ د اسلام تہ خارج جیری خو پورے چہ انکار عمدا

أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ

چہ نفس (تن) بہ قصاص کبریٰ بہ بدلہ دے نفس کنس او سترکہ بہ بدلہ دے سترکہ کنس

وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالْيَدَ

او پوزہ بہ بدلہ دے پوزہ کنس او غور بہ بدلہ دے غور کنس او غاخ

بِالْيَدِ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ

بہ بدلہ دے غایت کنس او نور زخمونہ (ہم) دی بدلے والا۔ پس چاہے متاعے او کرد

بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا

پس (قصاص) سرہ نو دا کفارہ دے دگنا ہو نو دے۔ او چاہے فیصلہ او نکرہ بہ ہفتہ حکم چہ

أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۷۵﴾

نازل کریدے اللہ تعالیٰ نو دفعہ کسان بس دوی ظالمان دی۔

یا توہین دے حکم شرعی ہے تہ وی کرے۔ نو دے دے ایت بہ بارہ کنس کا اہل سنت یو قول دا دے چہ دا خاص دے بہ یہود و یورے لیکن دا قول ضعیف دے دویم قول دے عکرمہ تہ نقل دے چہ دا پہ بارہ دے جاحد (منکر) کنس دے او پہ حکم دے انکار کنس استخفاف (یعنی سپک گنزل) ہم داخل دی او دا قید لگول بہ قرینہ دے نور و نصوص سرہ دی چہ دے ہفتہ تہ ثابت دی چہ پہ گناہ کبیرہ کولو سرہ کفر تہ رائج۔ دویم قول دے طاؤس تہ نقل دے چہ دے ایت معنی ظاہری مراد دے یعنی کافر دے لیکن پہ طریقہ دے کفر دون کفر سرہ یعنی دے ملت اسلامیہ تہ تہ او رائج او دا قول ابن قیم ہم پہ بدائع التفسیر کنس غور کرے دے او دے ابن عباس او دے طاؤس او عطاء تہ ہے نقل کرے دے۔ خلورم قول دا دے چہ مراد دے ما انزل اللہ تہ ہول ما انزل اللہ دی یعنی چہ پہ ہول ما انزل اللہ رچہ پہ ہفتہ کنس عقیدہ دے توحید او نبوت ہم داخل دے) باندے حکم او عمل پروردی نو کافر دے۔ ابن قیم دے توجیہ تہ ضعیف و ثیلے دی حکم چہ لفظ دے ما عام دے پہ جمیع پورے خاص تہ دے۔

۷۵ دا پہ طریقہ دے رجر سرہ دے پہ یہود یا نو باندے یعنی یہود یا نو

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ اِثْرِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

او لا اولیو موتو په نقش قدم د دوی باندې عیسی (علیه السلام) خوږ د مریم

د هغه کتاب (تورات) چه مخکې ئې صفتونه ذکر شول) په حکم د قصاص کښ مخالفت کړې دے لکه چه په حکم د زنا د واده کړی شو کښ هم خلاف کړې د و چه هغه تیر شو د ایا تو نو کښ ذکر شو دوی مخالفت په حکم د قصاص کښ په دوه طریقو سره کړې وؤ یو دا چه دوی بنی نصیر له فضیلت وړ کړې دے په بنی قریظه باندې نو چه نصیری به قرظی لره قتل کړو نو دوی به قصاص ته اخستلو او برعکس به ئې اخستلو دارنگ د یو نصیری په بدل کښ به ئې دوه قرظی قصاص کول. دویم دوی حکم د دیت هم جاری کړې وو او حال دا چه په دوی کښ حکم د دیت نه وؤ. او د دے ایت حکم په قرآن والو د دے امت یا تدے) هم جاری دے ځکه چه الله تعالی د اشرع موبد نه په قرآن کریم کښ هم ذکر کړ او د هغه هېڅ تردید او تخصیص ئې ذکر کړې نه دے.

اِنَّ النَّفْسَ يٰۤاَلْنَفْسَ دالفظ سړی او زنانه دواړو ته شامل دے پدیکښ به د مالدار او غریب او شریف نسب او ذلیل نسب فرق نه وی او دارنگ د یو په بدل کښ به دوه نه وړلے کیږی (چه قاتل یو وی). وَالْعَيْنَ يٰۤاَلْعَيْنَ دے ته قصاص د اطرافو وئیلے شی پدیکښ د څلورو حواسو انسانو ذکر کړې دے د یو قصاص په قوت باصره کښ دویم قصاص په قوت شامه (یونول) کښ. دریم په قوت سامعه کښ. څلورم په قوت ذائقه کښ. وَالْجُرُوحُ قِصَاصٌ پدیکښ باقی قوتونه او اندامونه د بدن پریکول یا زخمی کول داخل دی پدک شرط سره چه په هغه کښ قصاص اخستل امکان لری نو دا تعمیم دے روستو د تخصیص نه او دا ټول حکم خاص دے په قصدی او عملی عمل پورے په خطا کښ قصاص نیشته او د دے احکامو تفصیل په احادیثو او په هغه تفسیرونو کښ چه مسئمی دی په احکام القرآن سره او گورق.

فَمَنْ تَصَدَّقَ په پدیکښ ترغیب دے معافی کولو ته د دے وجه نه هغه ته ئې تصدق او ټیل. كَفَّارَةً لِّهٖ دا ضمیر راجع دے مجروح او ولی د مقتول ته او دویم احتمال دا دے چه ضمیر راجع دے قاتل او جارح ته د هغه گناه د ورځ د قیامت پورے ساقط شو. فَاُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ اشاره

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ

تصدیق کوونکے وو دھقہ کتاب چہ ددینہ مخکن وو چہ تورات دے

وَالَّتَيْنَاهُ إِلَّا نُجِيلَ فِيهِ هُدًى وَتُورَةٌ

او ودرکرو مونید دہہ انجیل یہ هقکن هدايت وو او رنرا دہ

وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ

او تصديق کوونکے وو دھقہ کتاب چہ مخکن ددہ تہ وو چہ تورات دے

وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

او هدايت او وعظ وو ديارہ د پرهيزگارو .

وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْأَنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

لاؤئيل مونين چہ فيصلے دے کوئ انجیل والا یہ هقہ حکم چہ نازل کریدے الله تعالى

فِيهِ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

یہ انجیل کنس۔ او چا چہ فيصلہ اونکرہ یہ هقہ حکم چہ نازل کریدے الله تعالى

چاچہ د قصاص د قانون تہ اعراض اوکرو یا یہ هقکن ئے خہ تغییر او
تبدیلی اوکرة پشان د یهودیا تو تو داسبب د دیرو ظلمونو دے او لفظ د
ظلم کفر او یولو گناہوتہ تہ شامل دے۔

لاؤ پدیکسن ذکر د دویم کتاب د بنی اسرائیلو دے چہ انجیل دے نازل
کرے شوے دے یہ عیسیٰ علیہ السلام یا تدے۔ وَقَفَيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ
ضمیر راجع دے "النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا مِنَّا" او یہ لفظ د قفینا کنس
اشارة دہ چہ دین د عیسیٰ علیہ السلام او د مخکنو انبیاء بالکل یوشان
وؤ۔ مُصَدِّقًا اہ یعنی عیسیٰ علیہ السلام مخکن د نزول د انجیل تہ د
تورات تابع وؤ د هقہ بیان ئے کولو۔ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ او مصدق وصف
د عیسیٰ علیہ السلام وؤ او دویم وصف د انجیل دے او تصدیق منافی تہ د
د نسخہ د بعض احکاموسرہ۔ وَهُدًى اؤل هدايت تہ مراد احکام وؤ چہ
هقہ بعضے د انجیل وو حکمہ ئے هلته فیہ ذکر کرو او ددے هدايت تہ

قَالَ لِيكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿۷۷﴾ وَأَنْزَلْنَا

نُورِ الْقُدْسِ كَسَانِ دُورِ نَافِرْمَانِ دِی - اُو نَازِلِ کَرِیْمِ مَوْنِی

إِلَيْكَ الْكِتَابُ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ

تَاہِ کِتَابِ (قرآن) دَ حَقِّ دِیَارِہِ تصدیقِ کوونکے دے دَ ہفتے چہ

مراد رسوؤنکے دے حق تہ یا طل او غلطہ خیرہ یکس نیشتنہ دے۔
وَمَوْعِظَةً مراد دے تہ زجر او منع کوونکے دے دَ یا طل او دَ تَاحِقِ لَکُم تہ۔
لِّمَا بَيْنَ صوفی اوصاف ذکر و دَ اوس مقصد دَ کتاب ذکر کوی چہ ہفتہ حکم کول دَ
وَلِيُحْكَمَ دلتہ قلنا بیت دے دُیْلے و مونی دوی تہ پہ ہفتہ وخت کیں، یا دا جملہ
مستقلہ دہ او مراد دَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قِیَہ تہ توحید او نبوت دَ اُخْرٰی نبی
دے نو تخصیص دَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ دِلالت کوی چہ مراد ترینہ اصول دی
(یعنی مسائل دَ عقیدے)۔ الْفَاسِقُونَ اِشَارَہ دہ دَ ہدایات دَ اَنْجیل
تہ مخ اہول سبب دَ فسق دے کہ فسق دَ عقیدے وی چہ ہفتہ کفر دَ
یا فسق دَ عمل وی۔ (قائدہ ع) یہ ذکر دَ الْکَافِرُونَ وَالظَّالِمُونَ وَالْفَاسِقُونَ
کیں اِشَارَہ دہ چہ پریخودل دَ حکیم الہی سبب دے دے درے وارہ
صفتو تو چہ کفر او ظلم او فسق دے۔ بیان دَ اول الیت سرہ دَ وصف دَ کفر
متناسبیت دے ہفتہ دا دے چہ پہ ہفتے کیں ایہاتیات مراد دی او مقابل
دَ ایہان کفر دے او پہ دویم الیت کیں قانون عدل (قصاص) ذکر دے
او مقابل دَ عدل ظلم دے او پہ دریم کیں صفت دَ تقویٰ ذکر و دَ مقابل
دَ تقویٰ فسق دے۔ (قائدہ ع) دارنگ معصیت درے قسمہ دے اول پہ
طریقہ دَ انکار سرہ نو ہفتہ کفر دے دویم پہ طریقہ دَ اعتداء کولو سرہ دَ جہا
شرعی تہ نو ہفتہ ظلم دے او دریم پہ طریقہ دَ نقصان کولو سرہ دَ حد شرعی تہ
نو ہفتہ فسق دے (قائدہ ع) کفر خو پہ یہود او نصاریٰ دواہو کیں موجود
و دَ نو اول یے دَ ہفتے ذکر او کپو بیایہ یہویانو کیں صفت دَ ظلم دَ یزدتہ
پورے چہ ہفتوی پہ خیل مخالف باتدے ہر قسم ظلم جائز گنہی دَ دَ جہا
دَ تورات والو سرہ یے وصف دَ ظلم ذکر کپو او پہ نصاریٰ کیں عقیدہ دَ
جواز دَ ظلم تہ وہ نو دَ اَنْجیل والو سرہ یے وصف دَ فسق ذکر کپو
دے۔

يَذِيهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهِمِّنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ

مخکب ددۀ تہ دی کتابونہ ، او خوکئی کوونکے دہفے نو قیصلہ کوہ

بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ

یہ میٹخ ددوی کیں یہ ہفے چہ نازل کریدے اللہ تعالیٰ او تابعداری مہ کوہ دخواستاتو ددوی

عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ

(جہ واروی تارہ) دہفے نہ چہ راغلے دے تاتہ حق . دہرچا دپارہ مقرر کریدہ موتہ ستاسونہ

ثَرَاةٍ وَمِنْهَا جَاءَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ

(واقران) شریعت او لویہ لارہ - او کہ غوغیتہ اللہ تعالیٰ نو کرخولے یہ ئے وی تاسو

أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِّيَبَيِّنَ لَكُمْ فِي مَا أَنْزَلَ

جلہ یوہ ، او لیکن اختیار ئے در کرے دپارہ چہ از میست او کری تاسو یہ ہفہ شاہ کیں چہ در کریدہ تاسو تہ

فَأَسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا

تو دراندے ولے کوئی دبول تہ نیکو کارونو تہ - خاص اللہ تعالیٰ تہ ودر خیدل ستاسو د تولودی

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿۷۸﴾

نو خبر یہ در کری تاسو تہ یہ ہفہ شاہ باتدے چہ تاسو یہ ہفے کیں اختلاف کوئی ،

۷۸ روسو ذکر دتورات او انجیل تہ ذکر دقرآن کوی - بِالْحَقِّ مراد د
دے تہ صدق دے یعنی شک نیستہ یہ نازلیدلو ددے کتاب کیں د
طرق داللہ تعالیٰ تہ نو بآ دپارہ دملایست دہ یا یاء سببیہ دہ یہ سبب
داثبات او اظهار دحق - مِنَ الْكِتَابِ مفرد یہ معنی دجنس دے مراد د
دیتہ تول کتابوتہ الہیہ دی چہ نازل شویدی دقرآن تہ مخکبیں - او مراد
دتصدیق تہ موافقت دے یہ مضمون دتوحید ، رسالت او نور مسائلو
دعقیدے او اصولو کیں دارنگی مخکو کتابونو کیں ددے کتاب ذکر او خبر
موجود دچہ دپہ لیری یہ راخری پیغمبر محمد صلی اللہ علیہ وسلم باندے
نوچہ نازل شو نو دہفہ خبر تصدیق او شو (ابن کثیر) -

وَمُهِمًّا عَلَيْكَ يَه معنی دامن، شاہد او حاکم مقصد دے تو لو معانیو دے
 ہفتہ دادے چہ مخکو کتابو نو کیں چہ کوم اصول او عقیدے دی نو کوم
 چہ دے قرآن سرہ موافق وی نو ہفتہ حق دی او کوم چہ دے دے مخالف
 دی نو ہفتہ یہ اہل کتابو دے محاکم تہ تحریف کرے وی او باطل یہ وی او معنی
 وئیلے دی چہ ہر کتاب چہ قرآن پہ ہفتہ باندے شہادت کرے وی نو ہفتہ
 یہ کتاب اللہ وی نو معلومہ شہادہ چہ دے مجوسو او ہندوانو سکھانو چہ کوم
 کتابو تہ دی ہفتہ تہ کتاب اللہ نشی وئیلے کیدلے حکم چہ قرآن کریم دے
 ہفتوی تصدیق نہ دے کرے او معلومہ شہادہ چہ دے کتاب بیچ کوونکے دے
 مخکو کتابو نو لہرہ دے تحریف او تغیر تہ او ہر کلمہ چہ یہ کتب منزلہ یا تہ
 امین دے نو یہ کتابو نو دے بتدکاتو باندے خویہ طریق اولی سرہ امین
 دے یعنی یہ نور کتابو نو کیں چہ دے قرآن تہ مخالف خہ خبرہ وی نو ہفتہ
 بہ باطل او مردود وی۔ او یہ مصداق او مہمما کیں اشارہ دے دعوت و رکولو
 یہود او نصاری تہ چہ دے کتاب باندے ضرور ایمان راوری حکم چہ
 انکار دے مصداق مستلزم وی انکار دے مصداق لہرہ۔

فاحکم بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ دے تفریح دے یہ ماقبل صفاتو دے قرآن
 باندے چہ ہر کلمہ دا منزل او مصداق او مہمما دے نو لازمہ دا
 دے چہ فیصلے یہ پیدے کتاب باندے کوئی۔ بَيْنَهُمْ عام دے یہود
 او نصاری او دے امت تہ شامل دے۔ وَلَا تُشِيعْ أَهْوَاءَهُمْ یہ
 اہواء کیں ہفتہ مسائل او احکام داخل دی چہ اہل کتابو دے محاکم تہ
 جوڑے کرے دی او یہ تورات او انجیل کیں داخل کرے دی۔
 عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ دے متضمن دے معنی دے اعراض لہرہ حکم چہ
 تابعداری دے خواہشاتو مستلزم دے اعراض عن الحق لہرہ۔

لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا حَاً پد یکس دے تفسیرو تہ نقل دی
 اول دا چہ پدے جملہ کیں دفع دے وہم دے ہفتہ دادے کہ اہل کتاب
 او وائی چہ زمونہ تورات او انجیل کیں خود قرآن تہ خلاف احکام موجود
 دی (لکہ طریقے دے موثق او دے روشے، زکوٰۃ وغیرہ) نو دے خہ رنگ
 مصداق او مہمما دے؟ حاصل دے جواب دادے چہ یہ اصولو او عقیدو
 کیں بول کتابو تہ متحد دی او کوم چہ مخالف دی نو ہفتہ فروع او جزئیات دی

او هغه څه رملت والو د پاره جدا جدا وی او هغه مخالفت سبب د تکذیب نه دے
 او تائید د دے هغه حدیث صحیح دے چه **أَلَا نُبَيِّدُ إِخْوَةَ كِلَابٍ أَمْكَا تُهْمُ**
شَيْءٍ وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ رانبیاء علیهم السلام علاقی رونه دی مائند دے یے
 جدا جدا دی او دین یے یو دے یعنی قروع یے جدا جدا دی او اصول
 د ادیان یو دی. نو ینا په دے تفسیر مراد د شرعة او منهاج نه احکام قریع
 دی شرعة یے ورته پد دے لحاظ سره وئیلے دی چه الله تعالی مقرر کړی دی
 او منهاج ورته پد دے لحاظ سره وئیلے شی چه په هغه باند دے تلل او عمل
 کول ضروری دی. دویم د مجاهد نه نقل دے چه **دَجَعَلْنَا دِيَارَهُ مَفْعُولِ** اول
 محدوق دے یعنی لکل امة **جَعَلْنَا الْقُرْآنَ شَرْعَةً** و منهاج جار د یولو امتونو
 د پاره قرآن شریعت او منهاج کړخو لے شوید دے نو پد دے هغه و هم دفع شو
 چه د اهل کتابو خان خان له کتابونه دی نو ایاهقوی روستو د نزول د قرآن
 نه پخپل خپل کتاب باند دے عمل کولے شی؟ جواب او شو چه ته بلکه هغه په
 قرآن سره منسوخ شول ینا پد دے شرعة اصول او ایمانیا توت وئیلے شی
 او منهاج شرائع او احکامو ته وئیلے شی یعنی قرآن پد دے دواړه قسمونو
 باند دے مشتمل دے. (قائده) فرق په منیع د شرعة او منهاج کس، په
 دے کس ډیر اقوال دی مبرد وئیلے دی چه شرعة ابتداء د لار دے ته
 وئیلے شی او منهاج مستمر همیشه تلوالام لار دے ته وائی او ابن عباس
 او حسن نه نقل دی چه شرعة سنت ته وئیلے شی او منهاج سبیل
 ته وئیلے شی. بل قول دا دے چه شرعة مطلق لار دے ته وئیلے
 شی او منهاج هغه ته وئیلے شی چه پوره واضحه وی. **وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ**
 پد دے جمله کس حکمت بیانوی د اختلاف د شرائعو چه په تورات
 او انجیل او قرآن کس جدا جدا دی. **وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ** ا ه یعنی هر
 یو امت مکلف او مبتلی دے په هغه شرائعو چه الله تعالی په هغوی
 باند دے مقرر کړی دی ردا تفسیر ینا دے په اول قول باند دے په
 لکل جعلنا ا ه کس. او پد یکس دویم قول دا دے چه روستو د نزول
 د قرآن ته بیا هم خلق مختلف دی څوک ایمان راوړی او څوک کفر
 کوی دا هم په اراده او مشیت د الله تعالی سره دی او په دے کس
 هم حکمت الهیه ابتلاء او امتحان دے. او ینا په دے قول دا پشان د

وَإِنْ أَحْكَمَ بَيْنَهُمْ يَمَّا أَتَزَلِ اللَّهُ وَلَ

(او حکم کیدیشی تاسو) چه فیصله کوئی به میفرماید دوی کین به هغه کتاب چه نازل کریدک الله تعالی او مه کوه

تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْزَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ

تا بعداری دخواهشآتو د دوی او حان مانه د دوی نه (هسته نه) چه واپری تا لره

عَنْ بَعْضِ مَّا أَتَزَلِ اللَّهُ إِلَيْكَ قُلُوبُ

د بعضی هغه ته چه نازل کرید من الله تعالی تاته نوکه مخ او گرځو دوی

فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ

نویوهه شاه، یقیناً غواړی الله تعالی چه اورسوی دوی ته (عذاب) په سبب د بعضی

ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٣٩﴾

کنا هو نو د دوی او یقیناً ډیر د خلقو نه خامغا تا فرمان دی

سورة بقره ۲۵۳ دے . فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ابن کثیر وئیل دی چه مراد د دکه

طاعة د الله تعالی او اتباع د رسول صلی الله علیه وسلم او تصدیق د قرآن د

اونسفی وئیل دی چه مراد د الخیرات ته ټول ما امر الله تعالی به دی . یعنی

په وخت د اختلاف د خلقو کین په قرآن او دین اسلام پسے تابع شئو

فَاسْتَبِقُوا استباق په وخت د اختلاف او د مقابله کین استعمالیږی .

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ داتخويف اخروی دے او علت دے د فاستبقوا د پاره .

فَيُنَبِّئُكُمْ اه هلته به حق او باطل جدا جدا معلوم شی او دارنگ اخبار ته

مراد جزا او سزا ورکول دی .

۳۹ په دے ایت کین تاکید دے په بامه د حکم بالقرآن کین . وَإِنْ أَحْكَمَ

دا عطف دے په پا الحق باندے اشاره ده چه د انزال کتاب مقصد حکم

کول دی په هغه سره لکه په سورة تساع مه کین دی نو دا تکرار نه دے

حکه مخکین ایت کین صرف امرکول وو په حکم بالکتاب او په دے ایت کین

هغه په مقصد د انزال او گرځو . وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ مخکین ایت کین

اهواء د عامو خلقو مراد وو او دلته اهواء د علماء سوء مراد دی . او

خازن وئیل دی چه مخکین ایت کین منع د اتباع هوا ته په حکم د رجم

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ

ایا بوجہ د جاہلیت (نابوہ) عواری دوی - او غوک زیات خائستہ دے

مَنْ أَحْسَنُ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ۝

د الله تعالیٰ تہ یہ فیصلو کو لو کیں د ہفہ قوم د پآرہ چہ یقین کوی -

کین مراد دہ او دلتہ یہ حکم د قتل کین لیکن د دے تخصیص د پآرہ وجہ نیستہ - واحد رهمان یفتنوک پیدے کین خاص تنبیہ دہ رسول او امتیانو تہ چہ یہ پآرہ د حکم بہا انزل الله کین د یهودو او نصاریٰ او نور علماء سوء د مکرونو او تلبیساتو او تالیساتو تہ خان - میج ساتی -
 اَنْ یَفْتَنُوكَ د ایدل اشمال دے د ضمیر د ہم تہ - او فتنہ پہ معنی د اہولو دے د صحیح مسلی تہ لکہ یہ سورہ اسراء کے کین دی -

عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ پیدے کین د وہ قولونہ دی اول دا چہ بعض پہ معنی د کل سورہ دے لکہ یہ سورہ العمران تہ کین دی دوم قول دا چہ بعض پہ خیلہ معنی سورہ دے اشارہ دہ چہ د بعض (یعنی یو) حکم تہ او پیدل گناہ دے نو د تول حکم بہا انزل الله تہ او پیدل غت گناہ دے داروستو قول غورہ دے - فَأَحْكُمُ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اہ پدیکش نصاریٰ دہ چہ د حکم بہا انزل الله تہ میخ اہول سبب د عذاب دے پہ دنیا کین -

بِإِغْوَاءِ دُورِهِمْ پہ لفظ د بعض کین اشارہ دہ چہ د دنیا عذاب پہ ہولو گناہونو سورہ تہ دے ہفہ یہ پہ آخرت کین وی - لَفَاسِقُونَ دلتہ خاص فسق تہ اشارہ دہ چہ ہفہ د قرآن د تحکیم تہ میخ اہول دی لکہ چہ پہ کین ذکر شرعے وؤ -

مے دا متعلق دے د تولوا سورہ یا د الفاسقون سورہ پہ تقدیر د عطف یعنی "أَيَّتَوَلَّوْنَ عَنْ حُكْمِ اللَّهِ فَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ" (ایا د حکم د الله تعالیٰ تہ میخ اہول نو حکم د جاہلیت عواری) پہ قاسرہ ئے محکہ ذکر کرو چہ میخ اہول د حکم د الله تعالیٰ تہ مستلزم د منلو د حکم د جاہلیت لہ - حکم د جاہلیت ہر ہفہ حکم دے چہ خلاف وی د حکم د الله تعالیٰ تہ لکہ چہ پہ یهودو کین فرق وؤ پہ حدودو کین پہ میخ د مالدار او غریب کین - دارنگ د قرطبی پہ تحقیق سورہ ہفہ انسان ہم داخل دے چہ پہ اولاد کین فرق کوی بعضو تہ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ

یہودیان

مہ تیسری

اے ایمان والو!

وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

او عیسائیان دوستان - بعضے ددوی یوشان دی (دکفر یہ کار تو کیں) د بعضو سر۔

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ

او چاچہ دوستانہ او کرہ ددوی سرہ ستاسو تہ نو یقیناً ہغہ دے ددوی تہ - بیشکہ

اللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝

اللہ تعالیٰ توفیق نہ ورکوی قوم ظالمانو (عنادیانو) تہ -

خہ مال وغیرہ او مہی او بعضے معلوم کری او ہغہ تہ یہ حدیث کہیں جو روٹیلے شوے دے حدیث نسائی روایت کرے دے او ابن کثیر دے ایت یہ تشریح کہیں حال دکتار ذکر کرے دے چہ چنگیز خان خیل قانون جوہ کرے وڈ او ہغہ تہ یے یساق وٹیلو او ہغہ دے یہودیت او نصرا تیت او د اسلام تہ مخلوط جوہ کرے وورنکہ چہ اوس د پاکستان قانون دے) او خہ احکام یے د خیل خواہش نہ جوہ کرے وڈ ار ہغہ یہ یے مقدم گنزل پہ کتاب اللہ اوسنی رسول اللہ بانڈے نو ابن کثیر وائی چہ چا دا کار کوڈ نو ہغہ کافر دے د ہغہ سرہ قتال واجب دے۔ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا اه دا استفہام انکار دے او احسن اعدال او احکم تہ وٹیلے شی۔ يَقُومُ لَام یخیلہ معنی دے او تخصیص ددوی د انتفاع د وجہ نہ دے یا لام پہ معنی د علی سرہ دے۔

۵۱ دے ایت نہ ددویے حصے دویم باب دے تر ۲۲ یورے پدایکین نہی دہ د موالات د یہودو او نصاریٰ تہ او دا د عقودو د مؤمنانو تہ اووم عقد دے بیا زجر دے یہ متافقا تو چہ دے عقد تہ خلاق کوی پہ ۵۲ کہیں بیا ذکر د صفاتو د صحابہ کرامو دے ترغیباً او دے کہیں اتم عقد دے پہ ۵۳ کہیں او ورپسے ذکر د ہغہ چا دے چہ مستحق د موالا دی پہ ۵۴ کہیں۔ بیا یے لس علتو تہ ذکر کرے دی د پارا د ترک الموالا ۵۵ ۵۶ ۵۷ ۵۸ ۵۹ ۶۰ ۶۱ ۶۲ ۶۳ ۶۴ پہ آخری ایت کہیں نہم عقد د کردے۔

او پہ انحرکین بشارت انرویہ پہ ہلاکین او دنیویہ پہ ایفاء عقوق و سرہ پہ ہلاکین۔

ربط دے ایت کہ محکین سرہ دادے چہ ہرکہ نبی تہ حکم د حذر (کاسکتی) د یهود او نصاری نہ پہ یرہ د اختنات سرہ نو عامو مؤمنانوتہ ضروری امر دے اجتناب د هغوی تہ دے د پارہ چہ کمرہ نشی۔ دار تک یهود او نصاری هغه خلق دی چہ حکم د جاہلیت غواری نو د هغوی نہ د براءت حکم کوی۔ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا د صفت د ایمان د دوستانے پر خود لو تقاضا کوی د یهود او نصاری سزا۔ أُولَئِكَ او داسے حکم د عامو کافرانو پہ بارہ کین پہ سورۃ العمران ۳۷ او پہ سورۃ نساء ۱۳۹ سزا او سوچ متعنه نہ کین ہم دے او د ولایت درے درجے دی اول داچہ د هغوی سرہ موافقت او کپی پہ عقیدہ یا کارونو د کفر او شرک کین داخو عین کفر دے دویم داچہ د هغوی سرہ تعاون جانی یا مالی کوی داہم کبیرہ کناہ دے دریم داچہ د هغوی اکرام او عزت کوی د عزت عہدہ ورکوی لکہ چہ ابو موسی اشعری یونصرانی کاتب نیولے و نو عمر رضی اللہ عنہ منع کرو ورتہ یے او ثیل داخو اکرام دے (سمعی او ابن کثیر) سور تفسیر د موالات پہ سورۃ العمران ۳۷ کین دے۔

يَعُضُّهُمْ أُولَئِكَ بغض دا علت د محکین د پارہ دے او د هغوی موالات پہ معنی د امداد کولودے د یوبل سرہ پہ مقابلہ د مسلمانانو کین از دار تک موالات د هغوی پہ معنی د مشابہت دے د یوبل سرہ پہ کارونو د کفر کین اگرچہ د هغوی د یوبل سرہ دشمنی ہم شتہ پہ دلیل د سورۃ بقرہ ۱۹۰ او دے سورت ہلاکین چہ تیر شویدے۔ او دے ایت تہ د مسئلہ اخستلے شویدہ چہ الْكَفْرُ مِلَّةٌ وَاحِدَةٌ۔

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَتَكُونُوا مِنْهُمْ او مراد دے تہ تشبہ دہ پہ امور و دین د هغوی کین د هغوی پہ عید کین شرکت کول او د هغوی پشان پہ غارہ کین یا د عزت پہ خائے کین د هغوی د صلیب شکل استعمالول او د هغوی پشان پہ قبول و اولیاؤ باندے مساجد جو پول وغیرہ دا بول پہ تول کین داخل دی۔ الظَّالِمِينَ مراد هغه خلق دی چہ موالات د مؤمنانو پہ خائے د کافرانو سرہ کوی۔

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ

پس دیکھو کہ وہ ہفتہ کسان چہ یہ زہر تو دھغوی کہیں مرض دے

يَسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى

جلتی بہ کوی بہ دوستانہ ددوی کہیں وائی دوی پریدو مونو

أَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ

چہ ادبہ رسی موتو تہ خہ حادثہ - نو نبردے دہ چہ اللہ تعالیٰ بہ راوی

بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا

فتح یا بل غیز د خیل طرق تہ نوشی بہ دوی

عَلَى مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نِدَائِمْ ۝٥٧

یہ ہفتہ خہ چہ دوی پتہ سائلے یہ زہر تو خیلو کہیں (دوستانہ د کافرانو سرہ) خپیما نہ

۱۔ دالجر دے منافقانو تہ یہ مخالف ت کولو د مخکنی عقد اسرہ او دھغوی
 بہانہ ذکر کوی او بیا د ہفتہ جواب۔ مَرَضٌ شک او نفاق او محبت کافرانو
 سرہ۔ يَسَارِعُونَ فِيهِمْ یعنی فی مَوَالِيتِهِمْ (د دوی بہ دوستانہ کولو کہیں)
 مسارعت یے ورتہ محکمہ او ٹیلو چہ دوی بہ ضرر د دے موالیات کہیں
 سوچ نہ کوی یہ بے فکری سرہ داکار کوی۔ يَقُولُونَ اہ دا د منافقانو
 بہانہ دہ۔ دَائِرَةٌ ہر ہفتہ مصیبت چہ یہ گردش د زمانہ کہیں پیدا کیڑی
 مراد د دے نہ غلبہ د کافرانو او کمزوری د مؤمنانو دہ او دار تک قط
 اولو بہ دہ وائی چہ دوی بہ مونو رہ بیا غلہ او امداد نہ را کوی (داسے
 حال اوس د دے ملک او د اکثر اسلامی ملکونو دے دوستانہ کوی
 د امریکہ والو او یہودیانو سرہ یہ دغہ بہانہ سرہ و الی اللہ المشتکی
 فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ عَسَى د پارہ د قریب امید دے او د فتح نہ
 مراد غلبہ د اہل اسلام دہ یہ کافرانو باندا دے۔ او أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فراخی
 د رزق د مؤمنانو یا شکارہ کول د رازونو د منافقانو۔ فَيُصْبِحُوا تعبیر
 یہ اصباح سرہ د دے وجہ نہ دے چہ مخکنی حالت د منافقانو بہ شان
 د تیاری دے او یہ تیاری پسے رہا یہ شان د صبا را غلہ۔ او یہ رہا کہیں بہ

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهْلُ الْأَرْشِ الَّذِينَ

او اویہ وائی . مؤمنان . ایسا دا ہفتہ کسان دی

أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا تَقُولُوا

چہ قسموں تے کریدی پہ اللہ تعالیٰ باندے پاتھہ قسمونہ دکوی ، یقیناً دوی

لَكُمْ حِطَّةٌ عَمَّا ظَنَّمْتُمْ قَاتِلِ احْ

خافنا ستاسو ملگری دی۔ بریاد دی . عملونہ دکوی نو شول دوی

خَائِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ

ناروان والا ۔ اے ایمان والو ! جوک چہ مرتد شور وادیدے

مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ

پہ تاسو کین دک دین خپل تہ تو زردے چہ راپ ولی اللہ تعالیٰ داسے قوم

يُحِبُّهُمْ وَيُجِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ

چہ مینہ پکوی اللہ تعالیٰ دھنوی سرہ او دھنوی پم میت کوی دک اللہ تعالیٰ نرم پوی پم مؤمنان باندے

أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي

سخت بہ وی پہ کافران جہاد بہ کوی پہ

دوی تہ خپل نقصان بیکارہ شی نو خپیا تہ بہ شی پہ دوستانہ دک یهود
او نصاریٰ باندے ۔

۵۳ دا قول دک مؤمنانویہ طریقہ دک تعجب سرہ دے روستو دک بیکارہ کیدالو دک
حال دک منافقانہ ۔ جہد ائیمانہم قسم کول پہ اللہ تعالیٰ باندے دک مشرکانو
(منافقانو) پہ نیز پیوخ قسم وی او پہ غیر اللہ باندے قسم دک دوی عادتاً
وی یا پیوخ والے دادے چہ دک اللہ تعالیٰ نور نومونہ صفتونہ پہ قسم کہیں
دکر کری ۔ خاسرین دا دک ندامت نہ ترقی دہ محکد ندامت خو صرف پہ فوت
کیدالو دک مطلوب دنیوی سرہ ووا و خسران پہ نقصان دک دنیا او دک آخرت دوارو
سرہ دے چہ سرہ دک شرم نہ پہ دلیا کین عملونہ تے ہم بریاد شول ۔

سَبِيلُ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ

لار د الله تعالى کیں، اور نہ یہ بریری د ملا متیرا د ملا متی گرتہ .

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ

دا فضل د الله تعالى دے ورکوی ہے چاہے او غوری . او الله تعالى

وَإِسْعٰ عَلِيْمٌ ۝۵۴ اٰتٰمًا وَلِيْكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهُ

فراخ فضل والادے پوہہ کرپہ ہر خہ - یقیناً دوست لائق ستا سو اللہ تعالیٰ د اور رسول د ہوتہ دے

۵۴ پدے ایت کیں تسلی دہ مؤمنانوتہ پہ وخت د نیکارہ کیدلو د منافقانہ کیں او د موالات کولو د حقوی د کافرانو سرہ او اشارہ دہ لکھ چہ پہ دائرہ (حادثہ) رسیدلو سرہ مؤمنانوتہ او دین اسلام تہ هیچ نقصان نہ رسیدری نو دارنگ کہ یو انسان نیکارہ مرتد شی نو ہم دین او اہل دین تہ هیچ نقصان تہ رسیدری بلکہ اللہ تعالیٰ د دین د حفاظت د پامرہ نور خلق پیدا کوی - مَنْ يَزِدْكَ مِثْقَالَ حَبِّ دِينَارٍ يَهَبْ لَهُ بِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَرَكَ خَيْرًا يَجْزِلْ بِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ (سورہ بقرہ ۲۱۸) یا پہ بلہ طریقہ سرہ کفر او کفری روستو د ایمان نیکارہ کولو تہ - مقصد د ایت دا دے چہ چا دین اسلام او د حق نصرت پر بخودلو نو دا خیال دے تہ کوی چہ دین تہ بہ نقصان اورسی بلکہ اللہ تعالیٰ یہ ددہ بدل کیں بل پیدا کری د دین د پرخ والی د پامرہ داسے پہ سورہ محمد ۳۸ او سورہ نساء ۱۳۱ او سورہ ابراہیم ۱۸۱ کیں راقے دی - او د مَنْ يَزِدْكَ جِزَاءً بِتَبَةٍ دہ یعنی فَلَا يَضُرُّكَ اِلَّا تَقْسُةً اَوْ فُسُوْقًا کیں قآ پہ معنی د علت دہ - (سوال) دا چہ صحابہ کرامو تہ خطاب شی نو فسوق یا قی اللہ انہہ بل خوک مراد شی تو ثابت شو فضیلت د روستو خلقو پہ صحابو باتدے ؟ (جواب) دا خطاب دے منافقانو تہ پہ قرینہ د مخکیں دودہ ایاتو نو سرہ او فسوق یا قی اللہ بقوم تہ صحابہ مراد دی پہ قرینہ د ایت سورہ توبہ ۱۱۱ او سورہ فتح ۲۹ او یا قی مضارع پہ معنی د ماضی دہ او دا حکایت د حال ماضیہ دے او د دے د پامرہ دے چہ دا حکم ہرے زمانے تہ شامل شی -

(سوال) بعض مفسرینو لیکے دی چہ دا ایت صحیح پیشنگوی د نبی

صلی الله علیه وسلم ده او د هغه خلقو ذکر ئے کرے دے کوم چه مرتد
 بشوے وؤ؟ (جواب) کوم درے کسان ئے چه ذکر کرے دی چه دعوی
 د نبوت ئے د نبی صلی الله علیه وسلم په وخت کیں کرے وه اسود عتسی او
 د هغه قوم بنومدلیچ او مسیلمة الکذاب او د هغه قوم بنوحنیفه او طلیحه
 بن خویلد او د هغه قوم بنواسد نو د دوی ایمان راوړل د نبی صلی الله
 علیه وسلم په وخت کیں ثابت نه دی بلکه د ابتداء نه دوی کافروؤ.
 نو داسے وئیل خطا دی چه دا صحابه وؤ او مرتد شول او کومے اوده
 فرقے چه په زمانه د ابوبکر رضی الله عنه او یو فرقه په زمانه د عمر
 رضی الله عنه کیں چه مرتد شویدی نو هغوی صحابه نه وؤ. نو د دے نه
 دا استدلال غلط دے چه دا صحابه مرتد شویدی. او د حسن بصری
 نه روایت مفسرینو نقل کرے دے چه هغه به قسم کوؤ چه مراد د
 یقوم اه نه ابوبکر رضی الله عنه او د هغه ملگری وؤ.

تنبیه: خطابی وئیل دی چه ارتداد والا دوه قسمونه وؤ یو هغه چه د
 دین اسلام نه ئے انکار او کړو او خالص د جاهلیت عقیده او عمل ئے
 شروع کرے وؤ دا خو هغه خلق وؤ چه په مسیلمة الکذاب او اسود عتسی
 وغیره باندے ایمان راوړے وؤ. دویم قسم هغه دی چه فرق ئے کرے وؤ
 په مینج د مونج او زکوة کیں او د زکوة د ادا کولو نه امام ته انکار ئے کرے
 وؤ دا بعض خلق وؤ په بنوحنیفه کیں نو امام شو کافی په نیل الاوطار
 کتاب الزکوة کیں وئیل دی چه دوی صریح باغیان وؤ او مرتدین دوی
 ته مجازاً (مشابهه) وئیل شویدی. یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ مذهب د سلف
 صالحینو دا دے چه محبت الله تعالی لره ثابت دے حقیقه بغیر د کیف
 او د تاویل او د تمثیل نه. زمخشری او د هغه اتباعو چه تاویل کړیدے
 چه مراد د دے نه ثواب ورکول او تعظیم او ثناء ده دا خلاق دے د مذهب
 د سلف نه. اَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ دَا ذَلَّ مُقَابِل دے او د عزت نه ماخو
 نه دے بلکه ذلة په معنی د نرمی او شفقت او رحم سره دے په قرینه
 د دے چه دوی له ئے عزت په روستو جمله کیں ثابت کرے دے او
 د ایشان د سورة فتح ۲۹ دے. لَفْظ دَا عَلَى کیں دوه قائده دی یو
 تضمین د معنی د شفقت لره او دویم دا چه د دوی درجات اگر چه اوچت

وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ

اور وہ کسان چہ ایمان آئے راوی دے، ہفتہ مؤمنان چہ پابندی کوی دے مائتھ

وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ۝

اور ورکوی زکوٰۃ اور دوی رکوع کودنکی دی (اللہ تعالیٰ تہ)۔

دی لیکن سرہ دے تہ مؤمنان پابندی رحم کوی۔ اے عَزَّوَجَلَّ اہ دا دھرت
 پہ معنی د شدت تہ مآخوذ دے۔ وَلَا يَخَافُونَ كَوْمَةً لَا تَحِيزُ اِحَالَ دے
 د ضمیر د بجاہدون، واو د پامہ د حال دے یعنی پہ حال د جہاد کیں کہ قوی وی
 او کہ علی وی نو د چاد ملا متیا پرواہ تہ کوی۔ یا واو د عطف دے مستقل
 صفت دے لیکن واو آئے ورسرہ راوی دے دے اشارہ دہ چہ دا وصف
 پہ وخت د مجاہدے کیں ضروری دے۔ كَوْمَةً لَا تَحِيزُ نکرہ آئے ذکر کرے
 دہ چہ دھیت قسم ملا متیا دھیت قسم ملا مت کر د طرف تہ پرواہ تہ کوی کہ
 والدین وی کہ استاد دی کہ مشروی کہ کشروی، نروی او کہ تبتخہ وی
 وغیرہ۔ ذٰلِكَ اہ اشارہ دہ مآقبل صفتون تہ پہ تاویل د مذکور سرہ۔
 شہ ہر کلہ چہ د مولات دیہودو او تصاری تہ متع او شہ او د براءت
 کوونکو صفتونہ آئے ذکر کرل نو پہ دے ایت کیں اہل د ولایت ذکر کوی
 پہ طریقہ د حصر سرہ پہ لفظ دَرَاتْمَا د پامہ د دے چہ د دے مذکور تہ
 تعدی او نکرے شی۔ وَلِيَّكُمْ مراد ولایت دینی دے۔ (سوال) پکاروڈ
 چہ دلتہ آئے جمع ذکر کرے وے یعنی اولیاءکم؟ (جواب) اشارہ دہ چہ
 ولایت پہ اصل کیں د اللہ تعالیٰ دے او د نبی او مؤمنان د پامہ تبتخادے
 الَّذِيْنَ يُقِيمُونَ اہ د ایمان سرہ درے اوصاف آئے ذکر کرل اشارہ دہ چہ کوم
 مؤمن کیں دا صفتونہ بول یا بعض موجود تہ وی نو د ہفتہ سرہ ولایت
 مہ کوی۔ وَهُمْ رَاكِعُونَ دا صفت ہمیشہ او دائم دے دے وے تہ پہ
 جملہ اسمیہ سرہ آئے ذکر کرے دے۔

تنبیہ: بعض مفسرین و ثیلے دی چہ دا حال دے د ضمیر د یوتون تہ
 او دے پہ تأئید کیں اثار د علی رضی اللہ عنہ نقل کرے دی لیکن ابن کثیر
 اولاً و ثیلے دی چہ ہیچا د علماؤ تہ دا تہ دی و ثیلے چہ زکوٰۃ ورکول پہ حال
 د رکوع کیں افضل دی راوی ہفتہ یا تہ نور احکام مرتب کول پے قائم دے

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ

او چاہے دوستانہ او کو دے اللہ تعالیٰ سرور او و رسول دہنہ سرور او ہفتہ کسانو سرور چہ

أَمْتُو إِنْ حَزَبَ اللَّهُ هُمْ الْغَالِبُونَ

ایمان والادی، تو یقیناً دہ دے اللہ تعالیٰ دوی غلب دی۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ

اے ایمان والو! مہ تیسری ہفتہ کسان

اتَّخَذُوا أَدِيْنَكُمْ هُزُوًا وَعِبَادًا مِنَ الَّذِينَ

چہ گزری دین ستاسو توے او لوے دے ہفتہ کسانو تہ

أَوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارُ أَولىٰ

چہ ورکے شویدے ورتہ کتاب مخکیں ستاسو تہ اور نورو کافرانو لہ دوستان

بحث دے، او ثانیاً ابن کثیر و تیلے دی چہ پہ دے آثار و کتب ہیچ یو صحیح
نیشنہ حکمہ چہ دے سند و نہ ضعیف دی او راویان یے مجهول دی او
پہ حدیث صحیح سرے ثابت دے چہ دا ایاتونہ پہ بارہ عبادہ بن الصامت
رضی اللہ عنہ کتب نازل شوے دی او امام رازی پہ تفسیر دے ایت
کتب پہ شیعہ کانونیا تہ سخت رد کرے دے۔

۱۵ دا بشارت دے دے بارہ کاهل کایت مخکیں۔ یَتَوَلَّ اللَّهُ مراد ک تولاتہ
قیام پہ طاعت دے اللہ تعالیٰ او پہ نصرت ک رسول او ک مؤمنانو دے۔

فَإِنْ حَزَبَ اللَّهُ هَؤُلَاءِ حِزْبًا مِنْهُمْ هَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ
شی پہ وخت ک را تلو ک حادثہ کتب او ہفتہ جماعت تہ و تیلے شی چہ کلک
وی نو داک جماعت او ک قوم تہ خاص دے۔ او داسے پہ سورۃ مجادلہ سئل
کتب ہم را غلے دی۔ سوال: دلتہ غالبون او هلنتہ یے مفلحون و تیلے دے؟
جواب: دلتہ مقابلہ دے یہود او نصاری سرے پہ دنیا کتب مراد دے او پہ
وخت ک مقابلہ کتب غلبہ مقصد وی او پہ سورۃ مجادلہ کتب ک حزب
الشیطان پہ بارہ کتب خاسرون و تیلے و نو ک ہفتہ پہ مقابلہ کتب
مفلحون مناسب لفظ دے۔

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۵۷﴾ وَإِذَا

او مومن ہو کر اللہ تعالیٰ سے ڈرو کہ تم اس کو - مؤمنان ہو - اور کلمہ چہ

نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُؤًا

آواز او کر کے تاسو مانتھے تھے او ایسی دوی ہے کہ ہوتے

وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۵۸﴾

او لو بے - داپہ دے وجہ چہ دوی دایسے قوم دے چہ عقل نہ لری -

یہ دے آیت نہ شروع کوی پہ ذکرہ علتونو کہ منع کہ دوستانے کہ کافرانو نہ
پہ دے آیت کہیں اول علت ذکر کوی یعنی دین اسلام پورے استہزاء او
ہفتہ لعب کنزل۔ یَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا دَاهِمُ عَقْد دے کہ پارہ کہ حفاظت ایمان
ہُزُؤًا وَلَعِبًا ہزء پہ اصل کہیں خفت نہ وئیلے شی یعنی سپکوالے کوی پہ
طریقہ کہ مسخر و اوختدا کو لوسرہ اولعب معنی داجہ بے قائدا مشغلہ
کنزی پشان کہ لو بو کولو۔ نو مراد مجموعہ دہ چہ ہول دین پورے استہزاء
اولعب کوی یا داجہ ایمانیات او عقیدہ کہ مؤمنان پورے استہزاء کوی
او اعمال کے لو بے کنزی لکہ اوس دھریان او نور کافران موخ او حج
وغیرہ تہ لو بے وائی۔ مِنَ الَّذِينَ دَابَّان دے کہ مخکس الذین پہ ذکر
کہ فریقینو کہ کافرانوسرہ۔ وَالْكَفَّار داتعمیم بعد التخصیص کچہ مشرکانو
شامل دے۔ اُوْتُوا الْكِتَاب دوی تدغہ نوم سرہ مشہور دی کہ دے وجہ نہ
کہ الکفار نہ کے جدا ذکر کرے دی۔ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ إِنْ پہ معنی کہ
سرہ دے یعنی تقاضا کہ ایمان تقوی دہ۔

یہ دامعطوف دے پہ مخکس اتَّخَذُوا هُزُؤًا دے او دا ذکر کہ دویم علت کہ
او دا خاص دے کہ مخکس تہ۔ وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ نَادَاءً إِلَى الصَّلَاةِ خو
محمل دے لیکن کہ ہفتہ تفصیل پہ احادیثو کہیں پہ کلماتو کہ اذان سرہ
شومے دے نو دا آیت دلیل دے پہ مشروعیت کہ اذان سرہ کہ پارہ کہ تولو
ہتھہ مونٹونو۔ اتَّخَذُوا هُزُؤًا وَلَعِبًا شوک وائی دا چنے دی پشان کہ حیواناتو
شوک کہ نہ تیختہ کوی پشان کہ شیطان۔ شوک پہ دے دعوت باندا
عمل نہ کوی یعنی جماعت تہ حاضری تہ کوی۔ لَا يَعْقِلُونَ نہ پوہیری

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَتَّقُونَ مَا

تهددته اودايه لے کتاب والو اید ته کنڑی تاسو زمونہ ته

إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا

مگر داچه ایمان رادریں مونہ پہ الله تعالى او په هغه کتاب چه نازل شویں مونہ ته او په هغه کتابونو

أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرُكُمْ فَسِقُونَ ﴿۵۹﴾

چه نازل کړی شوی دی مخکین د دینته، او د دے وچه چه اکثر ستاسو ته نافرمان دی -

په مقصد د دے کلماتو - او کلمات د اذان مشتمل دی په کبریا د الله تعالى چه هغه توحید د ذات او توحید د خالقیت او توحید د اسماء او صفاتو او توحید د حکم او تشريع ته شامل دے دا خلور اقسام په خلورو تکبیرونو کین داخل دی بیا شهادت دے د توحید د الوهیت بیا شهادت دے په صدق د رسول باندے او هر کله چه شهادت د پاره دوه کسان پکار دی نو دوه دوه کرته شهادت ادا کړی - او بیا پدے کین دعوت الی الصلوة دے چه اهم عمل دے د پاره د ادا د توحید عملی بیا ترغیب دے صلوة ته په وصف د فلاح سره د پاره د اهمیت د هغه - بیا ذکر د کبریا د الله تعالى دے دوه کرته د پاره د ترک د هغه شرکیاتو او مشاغلو چه غفلت راوړی د توحید ته او په اخر کین نتیجه د یولو کلماتو ذکر ده په لا اله الا الله سره - نو پدے مقصد باندے چه خوک پوهه نه لری نو دا جهل سبب دے د پاره د استهزاء بالدين مشهوره ده النَّاسُ أَعْدَاءُ لِلْمَآءِ جَهِلُوا -

سوه پدے ایت کین دریم علت ذکر دے چه ستاسو مونو سره صرف په ایمان و په دین باندے دشمنی ده نو تاسو سره مونو هیڅ موالات نه شو کولے - او دارنگ دا ایت علت د ماقبل ایت د پاره دے یعنی استهزاء په اذان پورے په سبب د نفرت سره د توحید ته اذان خوا اعلان د توحید دے - هَلْ تَتَّقُونَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا هُمْ خَفِئَانٌ كُولٌ، ید کنړل، نفرت کول، عیب کنړل، او سبب د نفرت یی صرف ایمان ذکر کړی دے اشاره ده چه د کافرانو مشرکانو دشمنی د مؤمنانو

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِّنْ ذَلِكَ مَتَّوْبَةٌ

تہ ورنہ اووایہ! ایہا خبر درکم تاسو تہ بہ دیر تا کارہ سرہ د دینہ بہ اعتبار د بدلے

عِنْدَ اللَّهِ ط مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ

یہ نیز د اللہ تعالیٰ - ہفت شوک چہ لعنت کرید اللہ تعالیٰ بہ ہفت باندہ او غضب کرید بہ ہفت باندہ

وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ

او جوہ کرید د ہغوی تہ شادوگان او خنزیران او ہفت شوک چہ بندگی کرید

الطَّاغُوتِ ۖ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ

د طاغوت رہا سوا د اللہ نہ - دغہ کسان دیر تا کارہ دی بہ اعتبار د مرتبہ او دیر او پیدلے دی

عَنْ سَوَاءٍ السَّبِيلِ ۚ وَإِذَا جَاءُوكُم

د برابر لارے تہ - اوکلہ چہ راشی دوی تاسو تہ

سورہ صرق پہ مسئلہ توحید دہ دا رنگ پہ سورہ اعراق ۱۲۶ او سورہ
حج سہ او سورہ بروج سہ کیں ہم ذکر دی - وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ۖ د اعطف د
پہ مخکیں اُن باندے یعنی ایمان زموئو او بہ ایمانی ستا سوسبب د دشمنی
دے او فسق نہ مراد فسق اعتقادی رکفر و شرک د کتابیانو دے او فسق
عملی دے یا دلتہ لام مقدار دے یعنی لان اکثرکم فاسقون -

ستل پہ دے ایت کیں ذکر د خلوص علت د ترک مولات دے یعنی دین
توحید تہ او مؤحدیتو تہ شر و الا و ثیل سورہ د دے چہ پدیکیں دیر
شرونہ دی) او مخکیں (نقمت) علت یا طقی و و او دا (شر و ثیل) علت ظاہری
دے او دا جواب دے د قول د کتابیانو کا قرانو ہغوی و ثیل و و لَا نَعْلَمُ
دینا شر اَمِنْ دینکم ر موبہ تہ ستا سوا د دین تہ زیات شر و الا دین
یل تہ دے معلوم) - بِشَرِّ مِّنْ ذَلِكَ ۚ ذَٰلِكَ اِشَارَةٌ دہ دین توحید تہ چہ
پہ اعلان د اذان کیں موجود دے - (سوال) لفظ د مِّن دلالت کوی چہ
شر دلتہ صیغہ د تفضیل دہ او تفضیل دلالت کوی چہ پہ دین توحید کیں
ہم تہ تہ تہ شرشتہ دے ؟ (جواب) دا کلام بغا دے پہ اعتقاد د دوی
باندے یعنی فرض کرئی چہ زموئو دین کیں تہ شرشتہ دے لیکن

قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ

وایں دوی ایمان را دے دے موتیہ او حال دا چہ دوی داخل شویدی یہ کفر سرہ او دوی

قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا

ولے دی یہ کفر سرہ - او اللہ تعالیٰ خہ پوہہ دے یہ ہخہ خہ چہ دوی ہے

ستاسو دین خودیر شر دے نو خیل تہ شرتہ وایں اور موتیہ دیتہ شر وایں - متو بہ (رسوال) مٹو بہ خو پہ جزا د خیر کین استعما لیری نو دلته ہے د شر سرہ ولے ذکر کرہ ؟ (جواب) دا پہ طریقہ د تہکم یعنی استہزاء کول یہ کافرانو پورے دے لکہ یہ دے قول د اللہ تعالیٰ کین قبشرم بعذاب الیم - من لعنہ اللہ دا بدل دے د من ذلک تہ پہ تقدیر د مضاق سرہ یعنی دین من لعنہ اللہ اکہ حکم چہ بحث پہ بارہ د دین کین دے او پدا اضافت کین اشارہ دہ سببیت تہ یعنی دین دہخہ چاچہ لعنت شویدے یہ ہغوی پاتدے یہ سبب د دغہ دین او پدا یکین مراد ہخہ گناہوتہ دی چہ سبب د لعنت گر خولے شویدے پہ قرآن کین لکہ کتمان د حق یہ سورۃ بقرہ ۱۵۹ کین او دا حق اول د یہود یا نو وو - وَغَضِبَ عَلَيْهِ ہخہ دین چہ سبب د غضب الہی دے لکہ یہ بقرہ ۱۵۹ کین دا ہم اول حق د یہود وو - وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقُرْدَةَ وَالْخَنَازِيرَ یعنی ہخہ دین چہ سبب د مسخ گر خولے شوے دے او پہ دے کین د مفسرینودوہ قولونہ کاؤل دا چہ پہ اصحاب السبت کین مسخ د قردہ پہ شکل سگڑوہ او پہ اصحاب مائدہ ریاہ زمانہ د عیسیٰ علیہ السلام کین مسخ د خنازیرو پہ شکل سرہ وہ او دوم قول دا دے چہ د اصحاب السبت خواتان مسخ شول پہ صورت د قردہ او بوداگان پہ شکل د خنازیرو او دے سبب یہ سورۃ بقرہ ۱۵۹ کین ذکر دے -

وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ یہ دے قراءت کین عبد فعل ماضی دہ او طاغوت مفعول دے اولفظ دین من مقدار دے یعنی دین من عبد الطَّاغُوت او قرطبی پدا دے خائے کین دولس قراءتوتہ ذکر کرے دی - او طاغوت کین عبادت دستی او اطاعت د کاہتاو او ہخہ طاعت چہ یہ معصیت د اللہ تعالیٰ کین وی داخل دے او دا پل کارونہ پہ بنی اسرائیلو کین

يَكْتُمُونَ ﴿۶۱﴾ وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ

پتہ دی - او دینے تہ ۶۱ اور لہرہ ددی تہ چہ جلقی کوی

فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَآكُلِهِمُ السَّحْتُ

پہ کتہ کولو کیں او ظلم کولو کیں او پہ خوہلو د حرامو کیں -

لَيْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۶۲﴾ لَوْلَا يَنْهَاهُمْ

خاتمہ ید دی ہفہ عملو تہ چہ دوی تہ کوی - ولے نہ منع کول دوی لہرہ

موجود شوے وؤ۔ سُرُّ مَكَائًا مَكَان ددوی پہ آخرت کیں اور دجہم دے یا مکان پہ معنی د مکات سرہ دے حالت ددوی کہ پہ دنیا کیں وی او کہ پہ آخرت کیں۔ وَأَصْلُ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ داخو پہ دنیا کیں دے او دلہ شر او اصل اسم تفضیل پہ اعتبار د زعم د یہود یا نو کیں دے یا اسم تفضیل پہ معنی د اصل فعل سرہ دے۔

۶۱ پہ دے ایت کیں پنعم علت ذکر کوی او پہ دے کیں تفضیل دے دے قول چہ شر او اصل او پہ دے کیں ہفہ یہود مراد دی چہ تلبیس د مؤمنانو د پیرا تے داسے کار کوؤ او داسے پہ سورۃ العبران ۷۱ کیں ذکر دی۔ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ اشارہ دہ چہ پہ زہونو ددوی کیں دومرہ ضلال او شر دے چہ ستاسو د علم نہ ہفہ بھر دے لکہ سورۃ العبران ۷۱ کیں دی۔

۶۲ دا ہم دلیل دے د شر او د ضلال ددوی او پہ دے کیں شہیم علت ذکر کوی۔ وَتَرَى د تری دا دلیل دے چہ دا عمل د گمراہی ددوی ہر چا تہ بشکار دے۔ کَثِيرًا بَعْضُوهُوَ اِيْمَانِ راورے وؤ۔ الْاِثْمُ مراد د دے اقوال د گتہ دی لکہ قول د اتخاذا الولد او حلول او تثلیث۔

وَالْعُدْوَانِ عَمَلُو تہ ظلم قتل د انبیاء او د حق پوستو خلقو او تحریف کول۔ السَّحْتُ مالو تہ دامیانو خوہل او اشتراع بالمدین وغیرہ۔

يُسَارِعُونَ مسارعہ نہ مراد دا دے چہ پہ غیر د سوچ او فکر د عاقبت نہ دا کارو تہ کوی۔ او فی پہ فہ الاثم کیں دلالت کوی پہ اتہماک او استغراق ددوی پہ دے کارو نو کیں۔

الرَّبَّانِيُونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمْ الرِّثْمُ

پیرانو اور علماء دُوبنا دُوی دُگناک نہ

وَأَكْلِهِمُ السُّحْتِ لَبِئْسَ مَا كَانُوا

اودُخورو دُحرامو نہ۔ خانہ بد دے ہفتہ کار چہ دوی یے

يَصْنَعُونَ ﴿۷۳﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ

کوی۔ او دایٰ یهودیان لاس دُ اللہ تعالیٰ

سلا پہ دے کیں ذکر دُ اووم علت دے او دا جدا قسم گمراہی دہ او صرف
دُغتبو ملایا تو عمل دے نو پہ غیر دُ عطف نہ یے ذکر کرہ۔

الرَّبَّانِيُونَ دلتہ مراد رهبان دُ تصارو دی یا ہفتہ خلق چہ دعویٰ کوی دُ
خدا پرستی کہ یہود وی او کہ نصاریٰ وی او أَحْبَارُ غنٹ ملایان دی اگرچہ
دوی پہ خیلہ دُوبنا دُگناک نہ اودُ خوراک دُ حرامو نہ خان بیج ساتلو لیکن دے منکرو
نہ یے نہی نہ کولہ۔ (سوال) دلتہ یے عداوان ذکر نہ کرو؟ (جواب) داخل دُ

پہ الرثم کیں نو دُ اختصار دُ کلام دُ پارہ حذف شو (جواب ع) دغہ ربانینون
او احبار پہ خیلہ پہ عداوان کیں شریک وؤ ٹحکہ چہ عداوان بدعات کول
دی او ہفتہ پہ ملایانو دُ دوی کیں دیروؤ (جواب ع) عداوان دُعوامو دُ

کسانو نہ پتہ وؤ۔ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ قرطبی وٹیلے دی دا دلیل دے
چہ پریمخودونکے دُ نہی عن المنکر پشان دُ کوونکی دُ منکر دے دارنگ
اشارہ دہ چہ نہی عن المنکر مستقلہ قریضہ دہ پہ شان دُ امر بالمعروف
نویو دُ بل پہ ٹاٹے باندے نہ کافی کیڑی۔ (سوال) مخکین ایت کیں

یعملون اودوئیل او پہ دے کیں یصنعون دے؟ (جواب) صناعت ہفتہ
عمل تہ وٹیلے شی چہ ہمیشہ کولے شی او پہ ہفتے کیں تجربہ حاصل شی
او جائز گنولے شی نو ملایانو چہ نہی عن المنکر نہ کولہ دا عمل دوی
نبہ گنولو او دا کار یے ہمیشہ کولو۔

ابن جریر دُ ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ روایت ذکر کرے دے چہ
نیشہ پہ قرآن کیں دُ دے ایت تہ زیات خطرناک زما پہ نیز ٹحکہ چہ
مونہم نہی عن المنکر نہ کوؤ۔ (استغفر اللہ العظیم)۔

مَعْلُوكَةً غَلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا

بند کرے شوکر۔ (بلکہ) بند کرے شویدی لا سونہ ددوی اولعنت کرے شوید یہ دوی بانگ پر سبب ہفتی دوی

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ لَا يَنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

بلکہ لا سونہ د اللہ تعالیٰ فراخہ دی خرچ کوی شہ رنگہ چہ او غواہی

وَلِيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ

او خاتما زیاں کوی دیرو لہرہ د دوی نہ ہفتہ کتاب چہ نازل کرے شویدے تانہ

مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۖ وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ

د طرف د رب ستانہ، سرکشی او کفر - او اچو لکھ مونہ پہ مینج د دوی کنس

الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا

د شمنی او کینہ مری تر ورخ د قیامت پورے۔ ہر وقت

أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ

چہ بل کرے دوی اور دیار د جنگ، مری ہفت لہرہ اللہ تعالیٰ او کوشش کوی دوی

فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤٣﴾

پہ زمکہ کنس د فساد - او اللہ تعالیٰ نہ خوخی فساد کوونکی۔

۴۳ یہ دے ایت کنس ذکر د اتم او تہم اولسم علتو تو دے وقالت اليهود اہ

كلما اوقدوا نارا اہ ويسعون في الارض اہ - يدا اللہ معْلُوكَةً د اکنایہ دہ د

قبض او د بخل نہ لکہ چہ یہ سورۃ اسراء ۲۹ کنس دی او دا قول د دوی

دیہرے عزتی او سبب او شتم دے اللہ تعالیٰ تہ - او د دے سبب د ابن

عباس رضی اللہ عنہما نہ نقل دے چہ یہود علماء او عوام بنہ یہ وسعت

دنیوی کنس و د علماء بہ د عوامو د طرف نہ د دین پہ و جے سرہ قسم

قسم امداتی وے او عوامو ہم د حلال او حرام قوق نہ کوڑ ہر کلہ چہ

نبی صلی اللہ علیہ وسلم مدینے منورے تہ ہجرت او کرو او ہلتہ دین

اسلام خورشو او غالب شو تو د دوی امداتی کیے شوے شکہ چہ اکثر

خلق ددوی تہ جدا شول او مسلمانان شول نو دوی وئیل (د خیلے غلطی
 اظہاریئے نہ کوو) چہ داللہ تعالیٰ لاس زمونہ تہ بند شول او حقہ بخل شور
 کرو لکہ چہ دوی د فقر نسبت ہم اللہ تعالیٰ تہ کوو (سورۃ العمران ۱۸۰)
 اوس ہم دیر جاہلان شتہ چہ د حرام رزق دروانے پرے بندے شی اور دوی
 ئے تنگہ شی نو اللہ تعالیٰ تہ ناکارہ نسبت تہ کوو۔ عَلَّتْ اَیْدِیْہُمْ دا جملہ دعاویہ
 دہ پہ طریقہ د تعلیم سرہ د طرف د اللہ تعالیٰ تہ نیکانو بندگانو تہ بہ وخت د
 دفعہ قول د یهودیانو کیں۔ او دا دعا مستجابہ دہ پہ آخرت کیں چہ د دوی
 لاسونہ بہ سبوتو سرہ تپلے شولے وی لکہ پہ سورۃ یس کیں ریتا پہ یو
 تفسیر یاندے او پہ سورۃ مؤمن سک کیں او دارنگ پہ دنیا کیں پہ اعتبار د
 معنی ظاہری سرہ اگرچہ کلہ کلہ پہ بعض کسانو کیں وی چہ پہ دنیا کیں مسلمانان
 پہ دوی یاندے غالب شی نو قید ئے کپی او نیشاپوری یو خاص واقعہ ہم
 ذکر کرے دہ چہ یو وزیر د یهودیانو چہ سعد الدولہ سرہ مشہور وڈ
 بغداد تہ پہ خیلہ دورہ کیں رلے نو مدرسہ مستنصریہ تہ لاہو او قرآن
 ئے طلب کرو او تیوس ئے او کرو چہ دا ایت (غلث اید یہم) پکیں کوم
 خاکے کیں دے نو ہغوی ورتہ او خودلو نو حقہ ئے محور وراں) کرو د
 قرآن تہ۔ نو لہوہ مودہ تیرہ شوہ چہ بادشاہ د دہ تہ پہ حقہ کاریاندے
 ناراض شو نو پولیس ئے ورپسے را اولیرلو نو ہغوی ورلہ لاسو
 دست سرہ او تپل او بادشاہ امر او کرو چہ قتل ئے کپی۔ رنو دا اعجاز
 د قرآن کریم دے) او دارنگ پہ دنیا کیں پہ اعتبار د معنی کتافی سرہ
 وی یعنی دوی دے پہ بخل کیں اختہ شی د دے وچے تہ د یهودیانو تہ
 زیات۔ بخیلان بل خوک نیشتہ دے۔ وَلَعَنُوا بِمَا قَالُوا او اثار د لعنت
 خو پہ یهودیانو یاندے دیر نیکارہ شولے دی او پہ اللہ کیں بہ ہم
 اثار نیکارہ کیری۔

او د قول تہ مراد لفظ مغلولہ دے او چا چہ وئیلے دی چہ قول تہ مراد
 داسے چہ دوی اللہ تعالیٰ لہرہ ید رلاس) ثابت کرے دے دا قول
 باطل دے حکم چہ روستو اللہ تعالیٰ خان د پار د "یدان" اثبات کوو
 اوسمعانی پہ تفسیر کیں وئیلے دی چہ اہل علم وئیلے دی چہ پہ دے کیں
 رد پہ یهودیانو یاندے پہ اثبات د ید سرہ تہ د بلکہ د دے پہ نسبت کولو

دے بخل اللہ تعالیٰ تہ اوہرچہ ید دگھوہہ صفت دے بغیر (د عالم) د کیف نہ،
 او د اللہ تعالیٰ د وہ لاسوتہ دی او حدیث (مسلم، نسائی، احمد) کہیں
 ثابت دی چہ کلنا ید یہ یسین او اللہ تعالیٰ عالم دے یہ کیفیت د مراد
 باندے (تفسیر سمعانی ص ۱۵۰)۔

بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ، دا رد دے د قول د هغوی چہ مغلولہ
 دے حکم چہ مبسوطتان یہ مقابل د مغلولہ کہیں دے۔ او اثبات دیداتو
 د اللہ تعالیٰ یہ سورہ ص ۸۷ کہیں دے او اثبات د ید یہ دیروایا توتو او
 احادیثو کہیں دے بلکہ یہ صیغہ د جمع (ایدی) ہم یہ سورہ یس ۳۲
 کہیں شتہ ابن عبد البر یہ شرح د موطا کہیں وئیلے دی چہ د اهل السنة
 اجماع دہ چہ ایاتوہ او احادیث د صفاتو د اللہ تعالیٰ باندے اقرار کول او
 ایمان راوہل او یہ حقیقت باندے حمل کول بغیر د تکلیف او تشبیہ نہ
 ضروری دی او د دے تہ انکار کول او تاویل او تشبیہ کول مذهب د
 مبتدعینو رجہمیا معتزلو دے۔

امام ابو الحسن الاشعری یہ کتاب الابانہ کہیں مذهب د سلف صالحینو
 دغے لیکلے او غورہ کرے دے، او امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ تہ یہ
 فقہ اکبر او د هغے یہ شرح ص کہیں دا مذهب نقل دے چہ تاویل
 د دے بہ یہ قدرت سرہ نشی کیدلے۔ او د دے ایت یہ تفسیر
 کہیں مفسر علاؤ الدین خازن ہم دیو خائستہ تفصیل کرے دے د
 هغے خلاصہ دادہ چہ مذهب د جمہور سلف او اهل سنت او بعض
 متکلمینو دا دے چہ ید صفت دے د صفاتو د اللہ تعالیٰ تہ لکہ سمع،
 بصر او وجہ نو یہ موتو باندے واجب دے یہ هغے باندے ایمان
 راوہل او چہ خٹکہ یہ کتاب او سنت کہیں راغلے دی یہ هغہ طریقہ سرہ
 جاری کول بغیر د کیف او تشبیہ او تعطیل نہ او دویم مذهب د جمہور
 متکلمینو او اهل تاویل دے چہ د ید تاویل بہ کیری یہ قدرت او
 یہ نعمت سرہ او یہ دے کہیں دیو سوال او جواب یے ذکر کرے دی
 او یہ اخر کہیں وئیلے دی چہ ثابت نشوہ یہ دے بیان سرہ چہ ید
 صفت د اللہ تعالیٰ دے چہ خٹکہ د هغہ د جلال سرہ لایق دے
 او د انسان سرہ تشبیہ پشان د مجسمو نشو کولے۔ یُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

تائید دے دے مقصد دے مبسوطان اشارہ دہ چہ اتفاق د خیل حکمت موافق
کوی یہ ہجہ باندے اعتراض نشی کید لے۔ وَلَیْزِیْدَانْ کَثِیْرًا مِنْهُمْ مَّا
اَنْزَلَ اِلَیْکَ مِنْ رَّبِّکَ طَغِیَانًا وَکُفْرًا یہ دے کہیں نسبت قرآن تہ نسبت سببیہ
دے لکہ یہ سورۃ توبہ ۱۲۵ او سورۃ اسراء ۸۱ کہیں دی یعنی دوی خو د
مخکین تہ یہ طغیان او کفر کہیں اختہ دی خو خومرہ چہ د قرآن یو یوایت
یا یو یو سورت نازل شی او دوی تہ بیان شی نو دوی د ہجے تہ ہم انکار
او سرکشی او کبری نو طغیان او کفریے یہ دے طریقہ سرہ زیاتیری
دارنگ چہ یہ کفر باندے کلک وی او ایمان تہ راوری نو داہم زیادت
دے۔ طَغِیَانْ د حد نہ تجاوز کول دی او ہجہ رسوونکی وی کفر تہ دے
وجہ نہ ور پسے کفرًا ذکر کر ویا داچہ دودہ یہ ملایا نو کہیں طغیان زیات شی او یہ
عوامو کہیں کفر زیات شی۔ او دے مخکین جیلے یہ مناسبت سرہ اشارہ دہ چہ
سرہ دے نور و کارونو د کفر تہ رچہ مخکین ایاتو نو کہیں ذکر شول) د اللہ تعالیٰ
بے ادبی کول دا دلیل دے د زیادت د طغیان او کفر د دوی۔

وَالْقَبِيْلَ یَسْتَهْمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءُ اِلٰی یَوْمِ الْقِيَامَةِ یعنی یہ مینج د یهودو
او نصاریٰ کہیں بغض او دشمنی دہ او دارنگ یہ مینج د فرقو د یهودو
کہیں او د فرقو د نصاریٰ کہیں ہم بغض او دشمنی دہ یہ سبب د اختلاف
او تفرق د دین سرہ (سوال) یہ ہا کہیں تیر شول چہ د دوی یہ مینج
کہیں ولایت (دوستانہ) دے؟ (جواب) ہلتہ ولایت یہ معنی د مشابہت
دے یہ کارونو د کفر کہیں، او امداد کول د یو بل سرہ یہ مقابلہ د مؤمنانو
کہیں۔ اگر چہ کوئی کہیں بغض او عداوت دے۔ (سوال) داسے دے او
دشمنی یہ دے امت کہیں ہم شتہ دے نو صرف د یهود او نصاریٰ
ذکر ولے او کہے شو؟ (جواب علی) د ہغوی ذکر د پارہ د عبرت د
مؤمنانو دے چہ اے مؤمنانو تاسو د ہغوی پشان مہ کیڑی نو کو مو
مؤمنانو چہ یہ قرآن او سنت پورہ عمل کرے دے نو ہغوی د دغا
تفرق او دشمنی تہ۔ (جواب علی) خازن وئیلے دی چہ دوی خو
د کتاب د نزول پہ وخت کہیں دا تفرق او دشمنی جو کرے وہ او ہر
چہ زمونہ امت کہیں تفرق او دشمنی دہ نو ہجہ پہ وخت د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
او د صحابہ او تابعینو او تبع تابعینو پہ وخت کہیں تہ وہ۔

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكُنَّا أَكْفَرًا

او کہ چہے کتاب والو ایمان را ورہا و خان یے کر دے گناہونہ نہ خانہاں بکرم مونی

عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَدْخَلْنَاهُمْ جَدَّتِ النَّعِيمُ ۝۴۵

کدینہ بے دوی او خانہا داخل بہ کد مونی دوی جنتونہ دے نعمتونہ لہ۔

عَدَاوَةٌ بَيْنَكُمْ دُشْمَنِي اَوْ بَغْضَاءُ بَيْنَهُ دَرْبہ کینہ او حسد دے دے یوم
الْقِيَامَةِ تہ مراد قُرْب رتزدے وخت دے قیامت مراد دے چہ وخت دے
تَزُول دے عِسی علیہ السلام دے۔

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا يُلْحَقُونَ أَطْفَالَ اللَّهِ اِشَارَةُ دہ لکہ چہ ددوی پہ کورنی
کنیں دُشْمَنِي دہ نو دے ہتے تہ زیاتہ یے دے مؤمنانو سرہ دُشْمَنِي دہ۔
نَارًا يُلْحَقُونَ تہ مراد اسباب دے جنگ او مکرو تہ او کید و تہ دے ہتے دی۔
أَطْفَالَ اللَّهِ کنایہ دہ چہ اللہ تعالیٰ ددوی شریہ خہ طریقہ باندے دفع
کوی مسلمانانولہ علیہ ورکوی او ددوی پہ زیونویاندے رعب اچوی۔ اِشَارَةُ
دہ چہ دوی پہ احد او احزاب او پہ غزوہ بنی نضیر او بنی قریظہ وغیرہ
واقعاتو کنیں دے مؤمنانو مخالف ہر قسم کید و تہ کرے و ولیکن تاکام او دلیل
شول۔ وَيُسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا دے دین اسلام او قرآن او سنت تہ متع
کول دے خلقو او دے ہتے مقلید کول او دیہودیت او نصرانیت اشاعت کول
دا بول فساد فی الارض دے حکم چہ پہ دے سرہ کفر او شرک غالب
کیری او ہتے سبب دے خرابی دے دنیا دے۔

۴۵ روستو دے ذکر دے علتنو دے ترک موالات تہ دعوت دے ہغوی تہ دے
حق دین (چہ ایمان او تقوی دہ) پہ طریقہ دے بشارت اخرویہ سرہ۔
آمَنُوا صحیح ایمان مراد دے اللہ تعالیٰ او پہ آخری رسول صلی اللہ علیہ وسلم
وَاتَّقُوا ہتے کفریات او علتنو چہ مخکس ایاتونو کنیں ذکر شول دے ہتے
تہ خان۔ مَح کول۔ سَيِّئَاتِهِمْ بول گناہونہ صغیرہ او کبیرہ او ناکارہ صفات
مراد دی حکم چہ پہ ایمان او اسلام سرہ بول گناہونہ معاف کیری
لَكُنَّا أَكْفَرًا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ کنیں دفع دے عذاب تہ اِشَارَةُ دہ او پہ لَدْخَلْنَاهُمْ
کنیں حصول دے ثواب تہ اِشَارَةُ دہ۔

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

او کہ دے خلقو حمل او کرو پہ تورات او پہ انجیل

وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْفُرُوا مِنْ

او پہ ہفہ کتاب چہ نازل کرے شوبہ دوی تہ د طرق در رب د دوی تہ خالفا خوراک بہ کرے د دوی

فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ

د پور تہ د دوی تہ او لاندے د خیر د دوی تہ بعضے د دوی تہ دہ

مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سُوءٌ مَا يَعْمَلُونَ ﴿۹۶﴾

حق پرستہ دہ او دیر د دوی تہ بدی ہفہ عملوتہ چہ دوی تہ کوی۔

۹۶ دا دعوت پہ طریقہ د بشارت د تیویہ دے او پہ دے ایت کیں د ایمان او تقویٰ تعبیرے پہ اقامت د کتب الہیہ سرہ ذکر کرد خاکہ چہ اقامت د کتب الہیہ کیں ایمان او تقویٰ داخل دہ او ورسرہ دعوت او اجراء د قانون الہی ہم مراد دہ او داروستنے چہ د اول سرہ یوحائے شی تود تیوی انعامات ہم حاصلیری۔ دارنگ پہ سورۃ اعراف سلا کیں ہم دے او پہ سورۃ ہود سلا او سورۃ نوح سلا او سورۃ جن سلا کیں ہم دا مضمون دے۔

اَقَامُوا اہ مراد د اقامت نہ تصدیق او عمل کول دی پخیلہ او دارنگ د ہفہ جاری کول پہ نور و خلقو کیں پہ طریقہ د دعوت او د جہاد او د تحکم سرہ۔ (سوال) ہرکلا چہ تورات او انجیل منسوخ دی نو د خہ وچہ تہ پیدایکیں د ہغوی د اقامت ذکر او شہ؟ (جواب علی) مراد د ہفہ اقامت دے پہ وخت د نزول او د زمانے د ہغوی کیں او د ہفہ تہ روستویہ زمانہ د نزول قرآن کیں اقامت صرف د قرآن مراد دے۔ (جواب علی) مراد د تورات او انجیل نہ ایمانیات او اصول د دین دی چہ پہ ہفہ کیں ایمان پہ قرآن او پہ آخری نبی باتدے ہم داخل وی او ہفہ منسوخ تہ دی۔

لَا كُفْرًا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مراد د فوق نہ وخت پہ وخت بارانویہ د خیر او برکت دی او مراد د تحت نہ فصلوتہ میوہ جات وغیرہ دی دویم قول دا دے چہ فوق نہ مراد میوے دی چہ د اونو د پاسہ وی او د تحت

يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ مَا بَلَغَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ

اے رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) اور سوزہ تول ہفہ چہ نزل کرے شویک تاتہ د طرف

رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ

درب ستانہ او کہ تاداسے اونگرو نونہ دے رسولے تاتہ پیغام د اللہ تعالیٰ

وَاللَّهُ يَعْلَمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ

او اللہ تعالیٰ بخ کوی تا د خلقو نہ یقینا اللہ تعالیٰ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿۶﴾ قُلْ

قدرت نہ و رکوی (ستابہ و زلو) قوم کافرا نہ تہ ورتہ او وایہ

تہ ہفہ میوے مراد دی چہ پہ زمکہ باندے پرتے وی۔ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ داسے پہ سورۃ احراق ۱۵۹ کیں او پہ سورۃ حدید ۲۴ کیں ہدی اقتصاد د ہی پرستی پہ عقیدہ او پہ عمل کیں دادے چہ اقراط او تقریط تہ وی لکہ چہ یھو دو پہ بارۃ د عیسیٰ کیں تقریط او نصاریٰ افراط کرے ود۔ او غلو پکین ہم تہ وی لکہ چہ دواہو قریقو غلو پہ عقیدہ او پہ اعمالو کیں کرے دہ نواقتصاد د پورۃ توحید او د پورۃ اتباع سنت تہ عبارت دے۔

۶ دے ایت تہ دریمہ حصہ دہ د سورۃ د اختتام پورۃ پیدیکیں دہ بابرتہ دی اول باب ترش پورے دے، پیدیکیں اول خطاب دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ چہ پہ ہفہ کیں ترغیب او تیزی و رکول دی پہ دعوت او تبلیغ باندے او نصای تبلیغ دے د پارۃ د نصاراؤ چہ ہفہ پنچہ مسائل دی اولہ مسئلہ پہ ۲۸ کیں دہ او پہ ۲۹ کیں خلاصہ د کتب منزلہ دہ بیا زجر دے بنی اسرائیلو تہ پہ ترک رہنمود لو د اقامت د کتب منزلہ باندے پہ ۳۰ کیں۔ بیا دویمہ مسئلہ پہ ۳۱ کیں او دریمہ مسئلہ پہ ۳۲ کیں دہ چہ ہفہ حکم د کفر دے پہ نصاراؤ باندے۔ بیا ترغیب دے توجہ کولو تہ پہ ۳۳ کیں او استدلال دے پہ عیدیت د عیسیٰ او مریم علیہما السلام باندے پہ ۳۴ کیں بیا خورمہ مسئلہ دہ پہ رد د شرک فی العبادۃ و التصرف پہ ۳۵ کیں او پنجمہ مسئلہ دہ پہ رد د غلو د عقیدے او د اعمالو کیں

یہ کتب بیا تخویف دینی و اخروی دے سرے ذکر دے اسباب و عذاب نہ
 یہ دے آیات و کتب بیا بشارت دے یہ ایمان بالقرآن دے نہ ترس پورے
 یہ دے ایت کتب خطاب دے رسول تہ یہ تاکید دے دعوت و تبلیغ سرے یہ
 دے طریقو سرے اول امر یلغ ما انزل الیک اشارہ دے چہ نصاب دے تبلیغ
 قرآن و سنت دے۔ مراد دے تہ تبلیغ دے قول ما انزل دے یہ جہر
 او یہ زہر و رتیا سرے او یہ غیر دے لحاظ دے هیچ یوتن تہ لکہ یہ سورۃ حجر
 سکون ہم دا مقصد دے او تبلیغ یہ نبی باندے فرض عین دے او
 یہ امت باندے یہ مختلف مرتبہ او درجاتو سرے دے۔ دویمہ طریقہ
 وَاِنْ لَّمْ تَقْعَلْ نَفٰی دے دے قیوداتو مراد دے یعنی کہ تبلیغ دے او نکرو
 دے قول ما انزل (بعض دے پر بخود لو) او یہ جہر سرے دے او نکرو (بعض
 دے چاہے خاص کرے) او یہ جوارات سرے دے او نکرو ویرہ دے او کراہ و خلق
 تہ او لحاظ دے دے بعض خلقو او کرونو فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتِمْ یعنی ستارسات
 قبول تہ دے مسئلہ دے صحیح تہ دے رسولے۔

سماعی وائی چہ دا دلیل دے چہ یوہ مسئلہ بالفرض نبی پر بخود لے وی
 نو دے ہجے دے پر بخود لو جرم او دے قول دین پر بخود لو جرم یوشان دے
 او قرطبی وائی دا تادیب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ او نور و علماء
 تہ چہ دے ما انزل (شریعت) تہ یہ هیچ مسئلہ تہ پتہ وی۔ او حدیث دے
 بخاری او مسلم کتب دے عائشہ رضی اللہ عنہا تہ نقل دی کہ چاہے او ٹیل چہ
 نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے ما انزل تہ شہ خیریت کرے دے نو دے
 کس یہ اللہ تعالیٰ باندے دے دروغ جو کرل یہ دلیل دے ایت
 سرے۔ او قرطبی وٹیلے دی دا رد دے یہ روا قضا اللہ تعالیٰ دے دوی او
 شرموی (دوی وائی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم بعض دے وحی تہ زقیقہ)
 پتہ ساتلے دی کلاہ وائی چہ بعض علمو تہ ہے علی رضی اللہ عنہ تہ خاص
 بیان کرے دی کلاہ وائی چہ دے قرآن لس پائے یہ پائے دے خلافت دے علی کتب
 دے ہجے ہے پتہ کرے دی (لعنۃ اللہ علی الکلذ بین)۔

نو دارنگی یہ دے کتب رد دے یہ میتہ عینو باندے دے ہجے خیال
 دادے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دین پورے تہ دے رسولے دے
 دے تہ ہجے پکتی دے خیل خواہش مطابق اصنافے کوی او بدعات پسند کوی

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا

اے کتاب والو! نہ بیٹو تاسو یہ ہیئت دین پائندے تو دے چہ حل اوکوی

التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ

یہ تورات او یہ انجیل او یہ ہفتہ کتاب چہ نازل شویں تاسو کہ د طرف

رَبِّكُمْ وَلِكَيْ يَذَّكَّرَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ وَمَا أُنْزِلَ

درب ستاسونہ او خاتما زیاتوی دیو لریہ دوی نہ ہفتہ کتاب چہ نازل کرے شویں

(سوال) ”وان لم تفعل فما بلغت رسالتك“ د فعل نہ مراد تبلیغ دے تو دا شرط او جزا خو یو خیز دے یعنی کہ چرے تبلیغ دے او نکرہ تو تبلیغ دے نہ دے کرے؟ (جواب) د مخکن نہ معلومہ شوہ پہ وان لم تفعل نفی د تبلیغ مقید یعنی تول او شکار او پہ جرائم سرہ بے لحاظہ۔ تو پہ نفی د بعض خاص شرعی سرہ نفی د عام راتلے شئی یعنی دا باقی ہم پشان د نیست دی۔ وَاللّٰهُ يَخْبِرُكُمْ د دریمہ طریقہ دہ د تاکید یعنی پہ تبلیغ کنس ہیئت یرہ پہ تا پاندے نیستہ حکمہ چہ اللہ تعالیٰ ستا حفاظت کوی۔

(سوال) نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ مکہ کنس او پہ احد کنس او پہ نور او قاتو کنس خو قسم قسم اذیتو تہ رسیدے دی نو دا وعدہ خنکہ دہ۔ (جواب) سورۃ مائدہ د دتہ اذیتو تہ روستو نازل شویدہ۔

(جواب) دلتہ مراد حفاظت دے د قتل کولو تہ اشارہ دہ چہ پہ تبلیغ کنس ہر قسم اذیتو تہ تیروں ضروری دی ہاں د قتل نہ خان مچ کولو دپارہ رخصت شتہ دے۔ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِيْنَ اشارہ دہ چہ ستا پہ ذمہ پاندے بلاغ دے او ہدایت خو د اللہ تعالیٰ پہ لاس کنس دے او د کافرین تہ مراد عنادیان او ضدیان دی لکہ یہود او نصاریٰ یا مراد د ہدایت تہ طاقت ور کول د قتل کولو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے او کافرین تہ مراد عام دے یعنی اللہ تعالیٰ دوی لریہ طاقت او امداد نہ ورکوی پہ قتل کولو د دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم پاندے۔

إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا قُلْ تَأْسَ

تأسہ سنا دے دے طرف تہ سرکشی او کفر ، پس مہ حقہ کبرہ

عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۶۸ هَٰذَا الَّذِينَ آمَنُوا

یہ قوم کافراؤ یا ندے۔ یقیناً حقہ کسان چہ مؤمنان دی

وَالَّذِينَ هَادُوا وَالطَّيِّفُونَ وَالنَّصَارَى

او حقہ کسان چہ یہودیان دی او صابیان دی او نصاری دی

مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ

چہ ایمان راوردیہ اللہ تعالیٰ او یہ وچ د آخرت او عمل یے اکرے

صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ

یہ طریقہ د یقین نونہ بہ وی ہیچ برہ یہ دوی یا ندے او تہ بہ دوی

۶۸ دا اولہ مسئلہ دہ د مسائلو تبلیغیونہ او تشریح دہ د بلیغ۔
لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ مُّرَاد د خیز تہ حقہ دے چہ حقہ تہ اعتبار ورکیدہ شئی
یہ دین کنس او فائدہ مند وی نو د دیرے مبالغہ دوجے د مطلق شیئیئت (خیز توب) تہ
او باسی۔ حَتَّى تَقِيمُوا التَّوْرَاتِ اہ محکمس د اقامت قائمہ ذکر شویوہ او دلہ
نور تہ یہ عدم اقامت یا ندے دہ او یہ اقامت د ہولو کتابونو کنس توحید
او ایمان یہ آخری رسول او یہ قرآن یا ندے داخل دے۔ امام بخاری
د سقیان تہ نقل کرے دی چہ نیشہ یہ قرآن کنس د دے ایت تہ سخت
یہ ما یا ندے۔ اشارہ دہ چہ یہ دے خطاب کنس د دے امت علماء ہم
داخل دی۔ وَلَٰكِنْ يَدْعُونَ كَثِيرًا مِنْهُمْ اہ یہ سک کنس د کثیر تہ صریح یہودیان
مراد و او دلہ ہول اہل کتاب مراد دی بلہ دا چہ ہلہ طقیان او
کفر یہ معنی دے ادبی د اللہ تعالیٰ و او دلہ طقیان او کفر تہ تحریف
او کتمان یہ کتاب د اللہ تعالیٰ کنس مراد دے یعنی دوی د اقامت پہ حاکم
یا ندے کتمان، تحریف او تغیر قاسمی۔ قُلْ تَأْسَ اہ یعنی د بیان او دعوت
نہ روستو ہم دا خلق تہ متی بلکہ نور کفر او طقیان ہم گوی نو د دوی پکا
کفر یا ندے حقائق مکوہ یعنی د دے کفر دوجے تہ یہ دوی یا ندے عذاب

يَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي

غَمْرُونَ كَذِبِي - يَقِينًا - اخذتے دہ مونیہ - بخندہ وعدہ - دَ بَنِي

إِسْرَآءِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ رَسُولًا مِّنَّا

اسرائیلو تہ او لیزیلے دی موثر دوی تہ رسولان - هر وخت

او ہلاکت راجی پہ ہفتے پاندے خفگان مہ بنکارا کوہ ۔
 ۴۹ ربط د آیت دا دے چہ مخکن د اقامہ الکتب عظمہ شان ذکر شو او س
 د ہفتے تفسیر کوی پہ ایمان صحیح او عمل صالح سرہ او وائی چہ د اسبب د نجا
 دے ۔ حاصل د آیت دا دے چہ اقامہ د کتب الہیہ صرف د نوموتو
 او نسبتونہ عیازت تہ دے چہ خوگ وائی زہ منسوب یم موسیٰ علیہ السلام
 تہ او خوگ وائی زہ منسوب یم یحییٰ علیہ السلام تہ او خوگ وائی زہ منسوب
 یم عیسیٰ علیہ السلام تہ او خوگ وائی زہ منسوب یم اخی نبی تہ
 د نسبتونہ بہ ہلہ قائداہ ورکوی چہ ایمان او عمل صالح و سرہ ملکرے شی۔
 (سوال) پکار دادہ چہ الصابئین یے ویکے وے حکمہ چہ عطف دے پہ
 الذین امنوا او ہفتہ اسم دے او اسم درائی پہ محل د نصب کنس دے ؟

(جواب عل) دا عطف دے پہ محل (بعیدہ) د اسم پاندے او ہفتہ رفع
 دہ حکمہ چہ پہ مینج کنس قاصدہ راقعہ دہ پہ والذین ہادوا سرہ او
 دا قول د کسائی او د کو فیاتو دے ۔ (جواب عل) دادے چہ دا خبر د
 مبتدأ محذوف دے پہ مینج د اولہ جملہ کنس یعنی والصابئون کذا لہ
 او پہ عبارت کنس پہ اصل کنس تقدیم او تاخیر دے یعنی د خبر د رائی تہ
 روستو دا جملہ دہ ۔ (سوال) پہ تغیر دے لفظ (پہ رفع سرہ راول)
 کنس خہ حکمت دے ؟ (جواب) ہرکلاہ چہ صابئون پہ کفر کنس دے ہولونہ
 سخت و و حکمہ چہ دوی ہول اسمانی دینونہ یے پر محو دے و و او ہغوی
 تہ بخندہ کوی پہ شرط د ایمان او عمل صالح سرہ نو یہود او نصاراؤ
 تہ خو پہ طریقے اولیٰ سرہ بخندہ کوی ۔ (سوال) پہ سورۃ بقرہ ۴۲

کنس دا لفظ یے روستو ذکر کرے دے او دلتہ پہ مینج کنس دے ؟
 (جواب) ہرکلاہ چہ صابئون د یہود او نصاریٰ پہ مینج کنس پیدا شوید
 او خیل نسبت زبور تہ کوی نو پہ سورۃ بقرہ کنس اول ذکر د طرفینا و شو

جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُهُمْ

چہ راغی دوی تہ رسول یہ ہتہ خبرہ چہ تہ خو خولہ نفسونو د دوی

فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ

یوہلہ د ہغوی رہیہ برانی یے دروغترن کرہ او بلہ دلہ یے ادوڑلہ -

نوروستو یے اوسط ذکر کرو او دلہ یے یہ اصل ترتیب سرہ ذکر کرل۔
سوال۔ یہ سورۃ حج ملائکین خو ورسرہ المجوس او الذین اشركوا ہم
ذکر دی او یہ سورۃ بقرہ او یہ دے سورت کین نہ دی ذکر کری؟

جواب۔ یہ دے دواہ سورتونو کین صرف دہتہ دلو ذکر مقصد دے چہ
ہغوی خیل نسبت یو اسمائی کتاب تہ کوی نو د ہغوی د نجات طریقہ یے خودے
دہ او یہ سورۃ حج کین صرف د فرقو ذکر کول مقصد دی او پورہ اقسام د کافرانو
یے (یہ مقابلہ د مؤمنانو کین) ذکر کرے دی او تفصیل د صابئون پہ تفسیر
سورۃ بقرہ کین ذکر دے۔ مَنَ اٰمَنَ بِاللّٰهِ اِهَیْدِہٖ ایت کین د اعراب پہ لحاظ
سرہ دواہ قولونو تہ دی اول داچہ د اِنَّ الذّٰلِیْنَ اٰمَنُوْا اسم دے
او الذین ہادوا عطف دے او من امن اہ خیر دے او ضمیر راجع
(پہ متہم) سرہ پت دے۔ دویم قول دا دے چہ من امن اہ بدل
دے د الذین ہادوا تہ او فلا خوف اہ خیر دے پتا یہ اول قول مراد
د الذین امنوا تہ صرف دعوی دار د ایمان دی لکہ متفقان او بتا یہ
دویم قول سرہ مطلق مؤمنان مراد دی۔ فلا خوف اہ دا یہ جنت کین
مراد دے یعنی د عذاب تہ یہ خوف تہ وی او نہ یہ یہ دنیا پسے غم او
افسوس کوی یا مراد داچہ خوف بہ تہ وی د گناہونو سابقونہ اونہ بہ
افسوسونہ کوی یہ فوت کید لو د نیک عملونو پہ حال د کفر کین حکمہ چہ
د دوی سیئات پہ حسناتو سرہ بدل کرے شول دا قول مہائیہ یہ
تبصیر الرحمان کین لیکے دے۔

نکے دا جواب د یو سوال دے یعنی اہل کتاب دعوی کوی چہ مونہ
اقامۃ الکتب کرے دے حکمہ چہ ایمان او عمل صالح لرونو پہ دے ایت
کین د ہغے جواب تہ اشارہ دہ چہ تاسو اقامۃ الکتب او ایمان او عمل صالح
نہ دے کرے بلکہ تاسو د میثاق الہی مخالفت او تکذیب او قتل د

وَحَسِبُوا أَنَّهُ تَكُونُ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُوا

اولمان ادا دوی چه نیستہ رہے ہو یا ان کے عذاب رہے ہو عمل تو تویر سے نہ تو پانڈا شول اوکا نہ شول دوی

ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا

پہا مہربانی اوکریہ اللہ تعالیٰ پہ دوی پانڈے پیا پانڈا شول او کا نہ شول

كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ ۝

دیر د دوی نہ ۔ نو اللہ تعالیٰ لیدونکے دے ہفہ عملونو لہرہ چہ دوی نے کوی۔

رسولانو کرے دے نوخہ رنگہ دعویٰ دایمان او عمل صالح کوی ٹھکے چہ تکذیب او قتل د نبی خو یقیناً کفر دے ۔ مِثْقَاقُ بَنِي إِسْرَآئِيلَ اہ دھے ذکر پہ سورۃ بقرہ ۶۳ ۸۳ کنس تیر شویدے ۔ وَآرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ رُسُلًا دے دے د پاریہ لیکلے دی چہ دوی تہ مِثْقَاقُ وریاد کری گائما جَاءَهُمْ رَسُولٌ دا زجر دے د بنی اسرائیلو یہ تقض مِثْقَاقُ سرہ ۔ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ احکم شرعیہ خو ہمیشہ د خواہشاتو نفسانیو نہ خلاف وی او مشتمل وی پہ توحید او سنت پانڈے ۔ یَقْتُلُونَ د اصریح دے چہ بنی اسرائیلو دیر انبیاء علیہم السلام قتل کرے دی او فعل مضارع دے وچے نہ ذکر کریدے چہ اوس ہم ارادے لری چہ قتل کری آخری تہی لہرہ ۔ قَرِيبًا پہ دواہرہ حایونو کنس مفعول مقدم دے د پاریہ د فعل ۔ داسے ایت پہ سورۃ بقرہ ۸۳ کنس ہم دے پہ سورۃ بقرہ کنس مقصد ذکر کول د خبائثو دیہودیاو و نو د تاکید د پاریہ یَقِیْنًا ذکر کرو او دلہہ ارسلا دے ۔ او د تفصیل د خبائث د ہغوی د پاریہ د عیسیٰ علیہ السلام ذکر ہم شوے و و او دلہہ تاکید مقصد نہ دے صرف اختیار دے لوظی د ہغوی مقصد دے ۔ مکے ربط دادے چہ دغہ مرض د تکذیب پہ دوی کنس ہمیشہ د پاریہ باقی پاتے شو اوسبب د ہفے گمان عدم نزول د عذاب و و ۔ وَحَسِبُوا پہ عطف کنس پہ ماقبل کذبیا پانڈے اشارہ دہ استمرار د دے مرض تہ پہ دوی کنس یعنی دوی چہ تکذیب او قتل د انبیاء کو نو دوی دا کار جائز کنرلو او وئیل نے چہ داسبب د عذاب تہ دے ۔ اَنْ لَا تَكُوْنُ فِتْنَةٌ پہ معنی د عذاب او بلاء او تکون د کان وجودی پہ معنی دے صرف

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ

یَقِیْنًا کفر کریں کہ وہ کہتے ہیں کہ اللہ تعالیٰ ہی مسیح ہے

ابْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَبْنِي لَكُمْ أَسْرَافِيلُ

خویش دے کہ مریم کے اور بیٹے دیں گے اے بنی اسرائیل!

اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّ اللَّهَ مِنْ يَشْرِكُ

بتوں کی کوئی نہ ہے اللہ تعالیٰ ہے رب ہمارا اور رب تم سب کا۔ یقیناً چاہے شرک اور کفر

بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَا وَهَبَ

اللہ تعالیٰ سورۃ نو یقیناً بتوں کو دے گا اللہ تعالیٰ یہ ہفتہ باندے جنت اور حائے ددہ

فاعل غواہی اور اسباب دے گئے گمان دیر و اول دا چہ دوی وئیل نَحْنُ
اَکْمَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاءُهُ لَکَہ چہ یہ دسورت کہیں تیر شویدی۔ دویم ددوی عقیدہ وہ چہ ہر رسول
ددوی د شرع نہ لیر خلاف بل حکم راوری نو ہفتہ ددوی یہ نیز واجب القتل و۔
دریم دوی عقیدہ لولہ چہ زمونہ اباؤ اجداد بہ زمونہ عذابونہ دفع کوی
رخازن۔ فَعَمُوا وَصَمُوا ہوند والے او کونروالے د حق نہ مراد دے
یعنی حق تہ کتل او فکر کول او حق اور بدل دوی پر محدودل حکمہ خوارج
حان بخلے شوے گتری نو ہفتہ د اللہ تعالیٰ کتاب تہ غور تہ بردی۔

ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ، ابوالسعود یہ تفسیر کہیں وئیل دی چہ دے دے تو بے
نسبت یے دوی تہ تہ دے کہے اشارہ دہ چہ دوی تو یہ تہ وہ کہے
بلکہ اللہ تعالیٰ د تجدید د دین د پاسرے نور رسولان را اولیہل یا دا چہ د
دوی تو بہ پشان د عدم تو یہ وہ۔ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا کثیر وئیل کثیر یے حکمہ
اوئیلو چہ بعضو ددوی نہ ایمان راوے دے یہ آخری نبی صلی اللہ علیہ
وسلم باندے او کثیر لفظ بدل دے د ضمیر د عمو و صموانہ یا خیر
دے د مبتدا محذوق یعنی هُمْ کثیر او دا ترکیب پشان د اَسْرُ وَالنَّجْوٰی
الذین ظلموا انبیاء دے۔ بعض مفسرینو د اول عمو و صمو اسرہ عباد
د عجل لیکلے دے او د دویم سورہ سوال د رویت د اللہ تعالیٰ لیکن دا قول
صحیح تہ دے بلکہ دا ہفتہ تاریخ د بنی اسرائیلو تہ اشارہ دہ چہ روستو

النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿۴۲﴾ لَقَدْ

اور دے۔ او نیستہ ظالموں لڑے ہیچ مددگار۔ یقیناً

كُفَرِ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثٍ

کفر کریدے ہفتہ کسانو چہ وائی چہ بیشکہ اللہ تعالیٰ دریم دے دے دربو نہ

دے موسیٰ علیہ السلام نہ وڈ چہ دوی تہ دیر رسولان را لیر لے شو یو و لکہ چہ مخکن ایت کنس تیر شول او دوی بہ قتل کول او انکار بہ یے کو و او بیا یہ بل رسول اللہ تعالیٰ را اولیر لو او دوی بہ قتل یا انکار کو و۔ او قفال وئیلے دی چہ دے ایت تفسیر پہ سورۃ بنی اسرائیل کنس دے تہ ترے پورے موجود دے۔

دے دا دویمہ مسئلہ تبلیغیہ دہ یہ یارے دے کفر دے نصارا و کنس او مقصد پکنس ہغوی تہ دعوت دے توحید دے یہ قول دے عیسیٰ علیہ السلام سرہ۔ او یہ دے کنس ذکر دے عیسیٰ او دے ضم دے دوی دے مخکن دے بعثت دے آخری رسول تہ۔ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ داسے یہ سکا کنس ہم ذکر شول ہلتہ رد کول وڈ یہ عقیدہ دے شرک فی التصرف باندے او دلتہ رد دے یہ عقیدہ دے شرک فی العبادۃ باندے حکمہ ورپے قول دے عیسیٰ علیہ السلام یہ رد دے شرک فی العبادۃ کنس ذکر کوی۔ او دا قول دے یعقوبیہ او ملکانیہ وڈ رد اچ لے وے دے نصارا و یہ دے وجہ سرہ چہ دوی وئیل چہ اللہ تعالیٰ حلول کرے دے یہ یدان دے عیسیٰ کنس نو عبادت دے عیسیٰ عبادت دے اللہ تعالیٰ دے او ہر کلا چہ دوی دا تہ دی وئیلے چہ عیسیٰ مستقل الہ دے دے دے وجہ نہ یے داسے او تہ وئیل چہ اِنَّ الْمَسِيحَ بَنَ مَرْيَمَ هُوَ اللّٰهُ۔ وَقَالَ الْمَسِيحُ اِنَّ اللّٰهَ دے دے دے دے عیسیٰ علیہ السلام نہ یہ رد دے شرک فی العبادۃ باندے۔ دے دے دے دے عطف کنس اثنا دے رد دے عقیدہ دے حلول تہ۔ اِنَّهُ مَنْ يُّشْرِكْ داهم داخل دے یہ قول دے عیسیٰ علیہ السلام کنس مقصد یے دا دے چہ شرک مطلقاً کہ ہر قسم وی نو سبب دے حیرمان دے جنت او دخول ابدی دے جہنم دے او نصاریٰ پد شرک کنس اختہ دی۔ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ رد دے یہ عقیدہ دے شفاعت قہریہ (شرکیہ) باندے او مراد دے ظالمین تہ مشرکان دی۔

وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَشْكُرُوا

او نیشته حقدار دیندگئی سیوا دیو ذات (الله) نه - او که منع نه شول دوی

عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا

دَهغه خبرونه چه دوی ئے کوی، خالفا جوخت به شی به کافرانو پورے

مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۵۳ أَفَلَا يَتُوبُونَ

د دوی نه عذاب درد ناک - آیا نوتویه نه او باسئ رپ زبه سره

۵۳ دا دریمه مسئله تبلیغیه ده رد دے په بله عقیده د نصاری باندے
او دا عقیده د نسطوریه وه او ابن جریر وئیلے دی چه توله دے ملکیه،
یعقوبیه او نسطوریه پدے باندے قول کوی او جمال الدین په تفسیر
قاسمی کین وئیلے دی چه دا دله (کولی ری دینس) وه هغوی وائی اله
درے دی الله، عیسی او مریم - او بله دله ده چه هغوی ته مریمین وئیلے شی
او دارنگ بله دله بیرانیون دی او نصاری د فخران هم د دے تثلیث
قائل وؤ. د عقیده د تثلیث په باره کین د تعبیراتو اختلاف دے، یو
تعبیر دادے چه دوی وائی چه ابریل الله دے او ابن الله دے او روح الله
دے او مجموعه یو الله دے لکه شمس (نمر) کین درے اوصاف دی
شعاع، حرارت او قرص (ککورے د نمر) - دوم تعبیر دادے چه الله
جوهر واحد دے او په هغه کین درے اقانیم د یواقتوم د اب دوم اقوم د ابن او بل
اقوم د هغه کلمه چه د اب نه ابن ته منتقل شوه - دریم تعبیر د اب، ابن او
روح القدس - خلورم تعبیر "الله، عیسی او مریم" - او ابن کنیز وئیلے دی
چه دا قول ظاهر د قرآن سره برابر دے په دلیل د دے، سورق ۵۳
سره - او قرطبی وئیلے دی چه دوی داسے تعبیر ته کوی چه الله درے دی
لیکن دا معنی د قول او د مذهب د هغوی ده او هغوی ئے الترام کوی -
ثالث ثلاثة (سوال) اهل نحو اتفاق کریدے چه دا لفظ خو دلالت کوی
چه د دریو عدد دی نوتویه ته یکین ثالث ثلاثة وئیلے شی وصفیت د ثالث
او رابع یکین مقصد ته دے او جامی په شرح د کافیه کین اعتبار د معنی
د وصفیت ذکر کرے دے نو هغه علامه عبدالحکیم رد کرے دے نو

إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ ط وَاللَّهُ غَفُورٌ

اللہ تعالیٰ تہ او چہ بخندہ او غواہی دہقہ نہ (پہ ژبہ سرہ) او اللہ تعالیٰ . بخندہ کوونکے

رَحِيمٌ ﴿۴۷﴾ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ

رم کوونکے دے . تہ دے مسیح خویٹہ د مریم مکر رسول دے

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ ط وَأُمُّهُ

یقیناً تیر شویدی مخکین ددہ تہ دیر رسولان . او مور ددہ

صِدِّيقَةٌ ط كَانَا يَأْكُلَنِ الطَّعَامَ ط أَنْظِرْ

دیرہ رشتیتہ وہ - دو دواہہ چہ خویلو یے خوراک - اوکورہ

کلمہ چہ دودہ کسان وی او اللہ تعالیٰ خو ورسرہ دے نو دا یے وئیل خو جائز دی چہ ثالثہ لکھ پہ حدیث کیں دی مَابُطْنُکَ بِأَثْنَيْنِ اللہ ثالثہما .

نودلتہ ولے دے تہ کلمہ د کفر اوئیلے شوہ ؟ (جواب) نیشاپوری او خازن وغیرہ وئیلے دی چہ مراد ددے قول نہ ثالث الیہ ثالثہ دے حکمہ چہ ددوی عقیدہ پہ دے شاہد دہ چہ دوی بہ ہریو ددے دریو تہ الہ وئیلو ہسے شمار یے تہ کوؤ .

وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَاحِدٌ ط صَرِيح رد دے پہ قول د ہغوی باندے حکمہ ہغوی اگر چہ الہ واحد وئیلو لیکن نور یے ہم موصوف کول پہ وصف دالہ سرہ - وَإِنْ لَمْ يَشْكُوهَا ط دا تخویف اخروی دے .

لَيْسَ مَسْ پہ معنی د اصابت دے اہیہ معنی د الصاق (جوخت) کیدلو دے . پہ مَنَّهُمْ کیں ہغہ مراد دی چہ ددے عقیدے تہ یے توبہ نہ وی کپے حکمہ چہ د اللہ تعالیٰ پہ علم کیں دہ چہ بعض ددوی بہ توبہ کوی .

سے دا ترغیب دے توبہ کولو تہ ددواہہ عقیدو تہ او ترغیب پہ لفظ د زور نے سرہ دے - او خازن وئیلے دی استفہام پہ معنی د امر سرہ دے توبہ پہ معنی د رجوع الے التوحید او استغفار پہ معنی د پریخود لو د شرک او کفر دے یا توبہ پہ زہہ سرہ دہ او استغفار پہ ژبہ باندے دے .

کَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ

خہ رنگ۔ بیا تو دوی تہ دلیونہ (د توحید) بیا اد کوہ

أَنِّي يُؤْفَكُونَ ﴿٤٥﴾ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن

خہ رنگ اور پید لے شی دوی (د توحید) تہ وزہ او دایہ، آیا بندگی کوئی تاسو

۴۵ء دادلیل دے دے دپارہ د نفی د الوہیت د عیسیٰ علیہ السلام او د مورد ہفہ تہ او د علت دے دے دپارہ د تو یہ کولو او د ا مشتمل دے یہ دیر و دلیونہ تواتر اول دا چہ ابن مریم دے نو اہتیمہ او مور کیدل خو منافی دی د الوہیت سرہ دویم دا چہ رسول دے او رسالت منافی دے د الوہیت سرہ او د ا حصر اضافی دے یعنی پیدہ کنس وصف د رسالت دے صرف، وصف د الوہیت پہ کنس نیستہ۔ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ دادریم دلیل دے یہ د وہ توجیہو سرہ اول دا چہ مخکین ددہ تہ رسولان تیر شویدی او د حقوی تہ ہم عجائبات او معجزات د عیسیٰ علیہ السلام پشان بنکارہ شویدی نو کہ دغہ عجائبات او معجزات سبب وی د الوہیت نو بیا خو یہ تول رسولان الہیہ وی۔ دویمہ توجیہ دا چہ مخکین رسولان تیر شویدی یعنی مرہ شویدی نو دا عیسیٰ علیہ السلام یہ ہم د حقوی پشان مرکیزی نورالہ نشی کیدلے۔

وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ دادلیل دے د نفی د الوہیت د مریم تہ یعنی صدیقیت خو منافی دے د الوہیت سرہ حکہ چہ صدیقین خو دیز خلق شتہ دے پکار دہ چہ تول د الہیہ شی۔ او د دے وجہ تہ صادقہ یتہ دے وئیلے حکہ چہ صدق توصفت د الہ کیدیشی او صدیقیت صفت د عبدیت دے۔ تنبیہ صدیقہ، دے تفسیر پہ سورہ تحریم ۱۲ کنس دے دا مبالغہ دہ پہ تصدیق کنس یعنی تصدیق د رسولانو او د کلمات الہیہ علماً، علماً، قولاً او فعلاً کرمے دے او د مقام د صدیقیت تہ برہ صرف مقام د نبوت دے پہ انسانانو کنس۔

د دے وجہ تہ اہل علمو استدلال کرمے دے چہ مریم پیغمبرہ تہ وہ (لکہ چہ ابن حزم وئیلے دی چہ بنتیہ پیغمبرہ کیدیشی) نو ابوالحسن اشعری پیدے باندے اجماع د کر کرمے دہ چہ بنتیہ پیغمبرہ نشی کیدلے طریقہ د استدلال دا دہ چہ پہ دے آیت کنس اللہ تعالیٰ اعلیٰ

دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا

سبوا ذَ اللہ تعالیٰ تہ دھغہ چاچہ اختیار نہ لری تاسو لری ذَ ضرر

مرتبه ذ انسان ذکر کوی دپارہ ذ نقی ذ الوهیت نو د عیسیٰ مرتبه خود رسالت ذکر کرہ نو کہ مریم رسالت لرے نو د هغه به ئے هم دغه صفت ذکر کرے وے اوچہ پیغمبر د پارہ صدیقیت صفت کوم خائے ذکر دے هلته ورسره نبیا هم ذکر دے لکہ ذکر ذ ابراهیم او ادریس علیہما السلام یہ سورہ مریم کنس۔ او کہ اوئیے شی چہ اللہ تعالیٰ ذ مریم سرہ خطاب کرے دے نو دا دلیل ذ نبوت دے نو جواب دا دے چہ معنی شرعی ذ نبوت صرف خطاب الہی تہ دے بلکہ دعوت او تبلیغ کول دی او هغه ذ زانانہ ذ شان نہ لرے خبرہ دہ۔ گانا یا کلاذ الطعالم دا پتھم دلیل مشترک دے د عیسیٰ او ذ مریم یہ پارہ کنس د پارہ ذ ذ الوهیت ذ هغوی۔ او دا واضح دلیل دے چہ خوگ محتاج وی خوراک تہ نو هغه بیا هر خیز تہ محتاج الہ نشی کیدے او دا دلیل شامل دے ہو لو انسانانو تہ کہ پیغمبران وی او کہ اولیاء او کہ پیران وغیرہ وی ہول محتاج دی خوراک تہ نو یہ هغوی کنس صفت ذ الوهیت نشی کیدے۔

تنبیہ یہ استدلال کنس ئے ذ رسالت او صدیقیت نہ انتقال او کرو اکل الطعالم تہ دا انتقال دے ذ واضح دلیل تہ او ضح تہ لکہ چہ دا طریقہ دہ یہ ذکر دے دلائلو کنس۔ او دا ہم کیدیشی چہ اول ذ دوی عظمت شان ئے ذکر کرو نو روسبو ئے صفت ذ بشریت ذکر کرو اشارہ دہ چہ بشریت متافی ذ رسالت او صدیقیت سرہ تہ دے۔

انظر کیف نبین لهم الآيات اشاره دہ چہ پیدے ایت کنس ویر دلیلو نہ ذکر دی د پارہ ذ توحید او دوستی دلیل مشتمل دے یہ ویر دلیلو تو باتدے ثم انظر کیف اہ امر ذ انظر دہ کرتہ د پارہ ذ مبالغہ دے یہ تعجب کنس او لفظ ذ ثم د پارہ ذ دے دے چہ یہ دواہہ تعجیو نو کنس ویر فرق دے یو طرف تہ ینکارہ عجیبہ دلیلو نہ د عیدیت د عیسیٰ او مریم علیہما السلام دی او بل طرق تہ او پریدل ذ حق نہ یہ درغو او شہادت سرہ دا د عقل نہ ویرہ لرے طریقہ دہ۔

وَلَا تَفْعَا ۖ وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۷۴﴾

او نہ دے - او اللہ تعالیٰ خاص ہندہ ہر شے اور یہ ہر شے پوہہ دے۔

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ

تہ ورتہ او وایہ اے اہل کتابو ! زیاتہ مہ کوئی یہ دین ستاسو کتب

غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ

بغیر د حق نہ او تابعداری مہ کوئی د خواہشاتو د ہفہ قوم

قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا

چہ گمراہ شوییدی مخکین ستاسو نہ او پے لارے کریدی دوی دیرو خلقو لہ

۱۷۴ دا خلورمہ مسئلہ تبلیغیہ دہ یہ رد د شرک فی العبادۃ سرہ اودا تفریح
دہ یہ رد د الوہیت باندہ عیسیٰ اود مریم علیہما السلام تہ۔ او دا خطاب اگرچہ
عام دے ہولو مشرکینو تہ لیکن مقصد پکین رد دے یہ نصاریٰ باندہ
مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا ضَرًّا ضررے مخکین ذکر کرو حکمہ دفع د ضرر اول وی
د نفع حاصلو تہ۔ ضَرًّا وَلَا تَفْعَا دواہ نکرے یہ سیاق د نفی کین یہ
دیر عموم باندہ دلالت کوی اودا دلیل دے یہ رد د شرک فی التصرف
باندہ۔ مَا نہ مراد عیسیٰ او مریم علیہما السلام دی۔

سوال۔ دوی خو ذوی العقول دی او مَا لفظ خو د پارہ د غیر ذوی
العقول دے حقیقتاً ؟

جواب۔ شعرائی د سیبویہ نہ نقل کرے دے چہ لفظ د مَا حقیقت
مشترکہ دے یہ مینج د ذوی العقول او غیر ذوی العقول کین۔
جواب۔ یہ لفظ مَا سرہ اشارہ دہ چہ ذوی العقول ہم یہ نفی د ضرر
او نفع کین پشان د غیر ذوی العقول دی۔

وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ قَرِطِی وِیلے دی چہ اشارہ دہ چہ عیسیٰ
علیہ السلام باندہ داسے احوال راغلے دی چہ تہ اوری او نہ وینی
اوتہ پوہہ لری او نہ نفع او ضرر ورکولے شی نوخہ رنگی الہ کیڈا شی
اود غہ صفتونہ خو صرف د اللہ تعالیٰ دی۔

وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ۝ لُعِنَ

او بے لاری پاتے شوییدی دُ برابری لاری نه ریس دُ علم ته۔ لعنت کرے شوییدی

۱۷۱ په دے کنس پنجمه مسئله تبلیغیه ده دُ پاره دُ رد دُ غلو دُ نصاراؤ په شرک او بدعت کولو سره۔ قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ، اگر چه دا وصف عام دے لیکن ظاهر دا ده چه دا خطاب دے نصاری ته۔ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ داسے په سورة تساءلکا کنس هم تیر شو دے فرق دا دے چه هغه خطاب یهود او نصاری دواړو ته دے او پدے ایت کنس خطاب صرف نصاری ته دے او غلو په اصل کنس تجاوز کول دی دُ حد نه او دُ هغه دوه استعمالو ته دی یو عام بل خاص، عام دا دے چه تجاوز دُ حد نه که په زیات کولو سره وی یا په کمی کولو سره وی یعنی افراط کول یا تقریط کول پدے معنی سره په سورة تساءلکا کنس مراد دے دُ دے وچه نه هلته یے روستو شان دُ عیسی علیه السلام ذکر کرے دے۔ او خاص دا چه تجاوز کول په طریقه دُ زیاتی کولو سره تو دلته دا معنی مراد ده او خطاب دے نصاری ته۔ دُ دے وچه نه دلته مفسرینو معنی کرے ده "چه بدعت مه کوئی" (رفع البیان دُ قتاده ته)۔

او نصاراؤ غلو په پاره دُ عیسی علیه السلام کنس کرے ده چه دُ بشریت ته یے اوچت گترے دے په الوهیت او ابدیت دُ الله تعالی سره او دارنگ دُ نصاراؤ په دین عیسی کنس دیر تحلیل تحریم دُ خان ته جوړ کرے دی۔ فِي دِينِكُمْ پدے کنس اشاره ده چه غلو دوه قسمه ده یو غلو ده للداين او بل فی الدین کشاف او نیشاپوری دُ دے نه تعبیر کرے دے په غلو حق او غلو باطل سره۔ دارنگ دُ دینه تعبیر کیدل شې په بدعت للداين او بدعت فی الدین یا بدعت فی الوسائل او بدعت فی المقاصد سره نو اول قسم هغه دے چه دُ دین دُ ترقی دُ پاره وسائل جوړ کړی هغه وسائلو ته دین نه وایي لکه علم دُ نحو او صرف وغیره او طریقه دُ مدارسو او تصنیف و تألیف او دارنگ محراب دُ مسجد او تسبیح دُ پاره دُ ذکر مشروع نو په دے قسم کنس منع نیشته په دُ شرط چه سنت ته نقصان نه ورکوی او التزام یے نه کوی۔

الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ

یہ ہفہ کساتو چہ کفرئے کریدے د بنی اسرائیلو ته

عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

یہ زبانه د داؤد (علیه السلام) او عیسیٰ (علیه السلام) عویئے د مریم -

او دویم قسم ته بدعت شرعیہ هم وئیلے شی هغه دا چہ یو خیز په دین کبس داخل کری که عقیده کبس وی یا په عمل کبس او که نفس خیز وی یا کیفیت او مقدار او وقت وی او دے ته دین او دای تو دا بدعت ضلالت دے پدے ایت کبس دا مراد دے په قرینه د قی و دینکم سره - غیر الحق دا صفت د موصوف محذوف او مقول مطلق دے د پاره د تقیید (غلا غیر الحق یعنی الباطل) او په دے سره د غلو حق نه احتراز کوی چہ هغه جائز ده لکه چہ مخکس تیر شول - یا حال د فاعل د ضمیر نه یعنی متجاوزین و مغایرین عن الحق او د دے هم دغه مخکس مقصد دے - وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ دلته مراد د اتباع نه تقیید دے (مهاشی تبصیر الرحمان) حکه چہ بے دلیله اتباع تقیید وی - أَهْوَاءَ جمع د هوی ده او دا هغه ده چہ نفس هغه طرف ته دعوت کوی و خلاف د شرع نه) امام شعبی ته نقل دے چہ په قرآن کبس هوا د دم په حائے کبس ذکر ده (سیوا د ذکر د جنت نه) قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ زاد المسیراد خازن کبس معنی لیکل ده اَبْتَدَعُوا "په طریقه د بدعت سره گمراه شوی دی" وجه د هغه دلیل نیول د هغوی دی د معجزاتو د عیسی علیه السلام او کراماتو د مریم ته - لَقَدْ ضَلُّوا أَشَارَهُ دَ چہ سبقت او مشی د هغوی قائده نه درکوی - وَ أَضَلُّوا كَثِيرًا اشاره ده چہ ډیر والی د تابعدارانو ته یی اعتبار نیشته او دا اضلال په سبب د دعوت د هغوی دے گمراهی طرف ته -

وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ دا په سبب د تمسک کولو په متشابهاتو سره او امام رازی تفسیر کبس وئیلے دی اول ضلال خو د هغوی شرک او بدعات وؤ او دویم ضلال دعوت کول شرک او بدعت ته او دویم ضلال همیشه پلټه کیدل پدغه گمراهی باندے بغیر د توبه کولو ته - یا دویم ضلال په دے وجه سره چہ دوی مخکس ضلال او اضلال ته دین وئیلے دے یعنی بدعت ته هسته وائی -

ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَاَكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿۷۸﴾

دا پدے سبب چہ دوی تا فرمائی کولہ او تیریدل دُ حد تہ ۔

كَانُوْا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُّنتَكِرٍ فَعَلُوْهُ ط

وو دوی چہ منع بہ تے تہ کولہ دُ بدکار تہ چہ کوو بہ تے ۔

لَيْسَ مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿۷۹﴾ تَرٰى كَثِيْرًا

خافًا بَدَا دے ہفہ کار چہ دوی بہ کوو۔ وینے تہ دیرو۔ لہ

۷۸ یہ دے کنس تخویف دنیوی دے یہ ذکر د لعنت مستمرہ سرہ پہ
بقی اسرائیلو یاندے یہ سبب د ہفہ گناہونو چہ مخکس ذکر شول
او پہ دے کنس رد دے د ہغوی د وہم۔ وہم دا وڈ چہ ہغوی وئیل
چہ مونہ اولاد د انبیاء و یو مونہ تہ گناہونہ نقصان تہ را کوئی۔ جواب اوشر
لَعْنُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنَّ قُرْطُبٰی وَاٰیٰی یہ دے سرہ معلومہ شوہ چہ کا قران
اگرچہ د پیغمبرانو اولاد دوی او یا یہ نسب کنس شریف وی لیکن پہ ہغوی
یاندے لعنت جائز دے۔ کَلٰی لِسَانَ دَاوُدَ وَ عِیْسٰی ابْنِ مَرْیَمَ مراد د دینہ
کتاب د داؤد علیہ السلام (زیور) او کتاب د عیسی علیہ السلام (انجیل)
دے یہ ہفہ دوارہ کتابونو کنس یہ کفر کوونکو یاندے لعنت موجود
دے یا مراد دے تہ دعاء شر د ہفہ دوارہ دہ د اول دعایہ اصحاب
السیٹ یاندے او د دوم دعایہ کفر کوونکو روستو د نزول د مائتہ
تہ۔ او د دے لعنت دہ اسباب ذکر دی پدے قول کنس بِمَا عَصَوْا
وَ كَانُوْا یَعْتَدُوْنَ عصیان عام گناہونہ او اعتداء بدعات یا ظلم
یہ انسانو یاندے دے۔ یا تعبیر د اعتداء گناہونو لَا یَتَنَاهَوْنَ دے
د دے وجہ حرق عطف تہ دے ذکر کرے۔

۷۹ یہ دے کنس دریم سبب د لعنت ذکر دے۔ گناہونو لَا یَتَنَاهَوْنَ عَنْ
مُّنْتَكِرٍ یعنی پہ یوبل کنس یہ تے منکر لیدلو خو د ہفہ منع بہ تے تہ کولہ
نو منکر کولو او پہ تھی نہ کولو کنس شریک وڈ نو دہ گناہونہ شول
قرطبی وئیل دی پہ دے کنس اشارہ دہ اول دا چہ تھی عن المنکر
قرض دہ کہ یہ لاس سرہ وی یا خلع سرہ یا پہ زہرہ سرہ وی یہ اعتبار

مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ

دُ دوی تہ چہ دوستانہ کوی دُ کافرانو سرہ - خاتما ید دے

مَا قَدْ مَاتَ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ يَخِطَ اللَّهُ

ہفہ عمل چہ مخکین لبرے دُ دوی لہہ مخانوتو دُ دوی حُک کہ چہ غضب رالبرے دے اللہ تعالیٰ

عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿۸۰﴾

پہ دوی باندے او پہ عذاب کنس بہ دوی ہمیشہ وی -

دُ استطاعت - دویم کہ یوتن یخیلہ معصیت کوی نو پداہ یاندے ہم نہی عن المنکر لازم دہ - دریم دا چہ ترک د نہی عن المنکر سبب د سخت عذاب دے - او د دے ایت پہ تفسیر کنس حدیث د ترمذی ابوداؤد احمد ابن ماجہ وغیرہ مفسرینو ذکر کرے دے مضمون دا دے چہ پہ بنی اسرائیلو کنس بہ چا منکر کولونو عالمانو پہ منع کرل ہر کلاہ چہ پہ ہغوی منع تہ شول نودغہ عالمانو پہ د ہغوی سرہ مجلسونہ او خوراک خنیکاک یو خلتے کول او چپ بہ وو د نہی عن المنکر تہ نودا سبب د لعنت او گر خیدالو -

لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ اشارہ دہ چہ منکر کہ یو شخص نہ کوی خوچہ نہی عن المنکر پریردی تو ہم گناہکار دے -

تنبیہ - امر بالمعروف پریمخودل ہم گناہ دہ لیکن معلومہ نشوہ چہ نہی عن المنکر پریمخودل دہقے نہ سخت گناہ دہ نوافسوس دے پہ حال د ہفہ کسانوچہ صرف امر بالمعروف کوی اووائی چہ نہی عن المنکر تہ حاجت نیشتہ حُک کہ چہ تور او انتشار پیدا کیڑی ہغوی د پداے ایت باندے فکر او کری -

سہ دا ذکر د خیانت د کشرانو دے روستو د ذکر د مشرانو تہ د پیارہ د استمرار د لعنت پہ دوی کنس نودا خاورم سبب دے او ہر کلاہ چہ دا د کشرانو ذکر د نو د دے وجہ نہ مستقل یے ذکر کرو پہ غیر د حرق عطف تہ - تری کثیراً اَمْلَهُمْ یعنی مخکین خیانت خو صرف ترک د نہی عن المنکر و د او دا خیانت د ہفہ نہ زیات دے حُک کہ چہ د و خوتنہی کول درکنار بلکہ د ہغوی سرہ دوستانے کوی - کہ مراد د کثیراً تہ منافقان وی نو دا کثرت فی نفسہ دے

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

او کہ دوی ایمان لے یہ اللہ تعالیٰ او پے پیغمبر باللہ او یہ حقہ کتاب

أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا آلِهَةً

چہ نازل کرے شویک دہ تہ، تہ بیٹے و نیوی دوی لڑا دوستان او لیکن

كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿۸۱﴾ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ

دیر ددوی تہ نافرمان دی۔ خائن او بہ موئے تہ دیر سخت

او الَّذِينَ كَفَرُوا تہ مراد ددوی (اہل کتاب) غیب کا قرآن دی۔ یا مراد ددکثیرا
تہ کافران د اہل کتاب دی او الذین کفروا تہ مراد مشرکان عوام دی۔
أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ داحل د رفع (پہنیں) کہیں دے خبر دے د مہبتا
محذوف د پانچ یا بدل دے د حرف د ما تہ یا یہ محل د نصب کہیں دے یہ
تقدیر د لام سرہ یعنی لَان سَخِطَ۔

او سَخِطَ زیات دے د غضب تہ یہ دے وجہ چہ یہ دیکہیں معنی د خفکان
دہ سرہ د خصے تہ۔ او دے ایت تہ معلومہ شوع چہ یہ موالات (دوستان)
د کافرانو سرہ دودہ عدا یو تہ راسخی یو سخط د اللہ تعالیٰ دویم خلود یہ
عذاب کہیں۔

۸۱ یہ دے کہیں رد دے یہ موالات د کافرانو۔ او یہ دے کہیں د مخکین
ایت پشان دودہ توجیہ دی علی متافقان مراد دی او التبی تہ مراد اخری
رسول دے او ما انزل الیہ تہ مراد قرآن دے علی او کہ کافران کتابیان
مراد وی نو ذ التبی او ما انزل تہ مراد موسیٰ علیہ السلام او تورات دے
او مقصد د ایت دادے چہ موالات د کافرانو سرہ منافی د ایمان باللہ
او نبی او کتاب اللہ سرہ دے۔

سوال - سمعانی و ثیلے دی چہ دوی خو کافران دی نو قاسقون یے
ورتہ ولے او ثیلو؟

جواب علی مراد ددے تہ خارج د طاعت د اللہ تعالیٰ بالکلیہ دے او
حقہ کافر دے۔ جواب علی مراد دے تہ متمردين (سرکشان) دی۔

النَّاسِ عَدَاوَةً بَيْنَ الْأُمِّيِّينَ آمَنُوا الْيَهُودَ

دے خلقو تہ یہ دشمنی کنیں دے مؤمنانو سرہ یہودیان

وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ

او مشرکان (امیان)، او خائفا او یہ مومے تہ

أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ

زیات نیردے ددوی تہ یہ دوستانہ کنیں دے مؤمنانو سرہ ہقہ کسان

قَالُوا إِنَّا نَضَارِيْ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ

چہ وائی بیشکہ مونو نصاری یو - دا یہ سبب ددے چہ بعضے دے دوی تہ

قَتِيلِينَ وَرُهَبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٧﴾

طلبکار دحق دی او برہ کوونکے دی (دالله تعالیٰ تہ) او یقیناً دوی لوئی نہ کوی رد حق نہ -

۱۔ دا تفریع دہ یہ ماقبل بیان باندے پہ ذکر د فرق سرہ پہ صیغہ دے یہودو
اونصارا د کنیں نو اشارہ دہ چہ ماقبل ذکر شوی عیسوتہ پہ یہودیانو او د
ہغوی ملکرو مشرکانو کنیں زیات دی پہ نسبت د نصاری۔ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ
دا عبارت دلالت کوی پہ یشکارہ والی د دشمنی دہغوی باندہ۔ الْيَهُودَ، یہودیان محکمہ
چہ مؤمنان ایمان لری پہ عیسیٰ علیہ السلام او محمد صلی اللہ علیہ وسلم
باندے او یہودیانو ددے دواہو تہ منکر دی۔ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا، او مشرکان
مؤمنان غیہ توحید باندے پورہ کلک دی او د ہر قسم شرک تہ نفرت کوی
وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَضَارِيْ ذَٰلِكَ
کنیں د مفسرینو دہ قولوتہ دی اول داچہ مراد دے تہ ہقہ نصاری دی
چہ یہ حبش کنیں یا یہ مدینہ کنیں یے ایمان راہے وڈ او قرآن یے اورین
وڈ او ڈہائیے کرے وہ او دلیل ددے قول دادے چہ دوی د پارہ یے دوستانہ
دے مؤمنانو ثابت کرے دہ۔ او دارنگ ورپے ددوی صفات دمدھے یے ذکر
کرے دی او دا قول سمعانی او خازن غورہ کرے دے۔ دوم قول دا کہ
چہ مراد ددے تہ عام نصاری دی اگرچہ کافران وی او وجہ د فرق

مفسرینو دا لیکلے دہ چہ مذہب دے یهودو دا دے چہ شر او اذیت رسول
مخالف تہ واجب دی کہ یہ قتل سرہ وی کہ یہ مال لوٹ کولو سرہ وی اوکہ
نور مکرو تہ او چیلے وی او یہ مذہب دے نصاریٰ کیں ایذا و درکول مخالف تہ
جائز تہ دی او دارنگی یہ یهود و کیں حرص دے دنیا او مشری طلب کول او تکبر
کول عادت دے او نصاراؤ کیں دا صفتو تہ لہ دی۔ او شریعتی لیکلے دی چہ
دا وجہ دہ چہ کہہ دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم خطونہ نصاراؤ تہ رسید لے دی
ویا ئے ایمان راو پے دے یا ترم شوییدی لکھ قتل بادشاہ او مقوقس او ہودہ بن
علی او غیر دے نصاریٰ تہ ہغوی خو دے خط دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم پیرہ پے عزتی
کپے دہ لکھ کسری دے قارس چہ خط ئے دے دے کپو او بقای و ئیلے دی
یہ دے کیں راز دا دے چہ عیسیٰ علیہ السلام او دے ہغہ امت یہ زمانہ کیں
روستو امت تہ تزدے دی نو یہ دوستانہ کیں ہم تزدے دی۔
او ذلک یا تھم اہ سرہ تخصیص ئے او کپو روستو دے تعیم نہ یہ ذکر دے خاص
مؤمنانو سرہ دے ہغوی نہ۔

سوال۔ نصاریٰ کا فر یہ دے وخت کیں ہم دے یهود و پشان دی بلکہ دے ہغوی نہ
زیاتہ دشمنی کوی دے مسلمانانو سرہ نو خہ رنگی دا فرق صحیح کیہی؟
جواب۔ دلہ مراد بعض نصاریٰ دی لکہ چہ مخکس ذکر شول۔
جواب۔ مراد دے اقرب مودہ نہ اثابت کول دی حق طرف تہ یعنی یہ یهودو
کیں ضد و عناد او حسد پیر دے او یہ نصاریٰ کیں اثابت پیر دے۔
ذلک یا تھم اہ وجہ دے سببیت دا دہ چہ یہ قوم یا کلی کیں دا سے حق موجود
وی او داعیان دے حق وی نو ہغہ قوم کیں اثابت الی الحق پیدا کیہی ٹکے۔
چہ عملی کار یہ خیل قوم کیں ویتی۔

سوال۔ ”انا نصاریٰ“ ئے او ئیل ”ہم نصاریٰ“ ئے نہ دے و ئیلے؟
جواب۔ اول خو یہ دے سورہ سلا کیں دا سے لفظ ذکر و دارنگی سورہ
ال عمران سہ کیں ہم وعدہ دے نصرت ذکر دہ نو دے ہغے سورہ موافقت دے
دویم دا چہ دلہ ذکر دے عام نصاریٰ مقصد وڈر بنا یہ دویم قول نو قالوا
انا نصاریٰ ئے او ئیل چہ حقیقی نصاراؤ یعنی متبع دے عیسیٰ علیہ السلام او ہغوی
کو ونگو دواہ تہ شامل شی نو روستو ئے دے ہغوی نہ تخصیص او کپو دے
صحیح نصاریٰ چہ ہغوی ایمان راو پے دے دویم دا چہ اوسنی نصاریٰ

وَإِذْ أَسْمِعُوا مِمَّا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ

او کله چہ و اوری دوی هغه کتاب چہ نازل کرے شویک رسول ته

تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدِّينِ مَعَهُ مِمَّا

وینے به ته ستر کے دوی چہ دیکری (بھیدی) د اوخکو ته دوجہ د دینہ

عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا

چہ او پزندلو دوی حق لره - وائی دوی اے ربہ ز موبه ایمان راہے د موبه

فَاكْتَبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ وَمَا لَنَا لَا

نو اولیکه موبه د شهادت کوونکو سره - اوخه عذر دے ز موبه نہ راوی

خان مسعی کوی په صلیبین مسیحین او ص یمین عیسائین سره او خان ته نصاری
نه وائی (الا ماشاء الله) او دغه وجه هم ده چہ په دوی کیں اوس د مومناتو
سره د دوستانے بوئی هم نیشته - قَسْبِیْسِیْنَ جمع د قسبس ده په اصل
کیں د قس نه دے په معنی د تتبع او د طلب د یو خیز کیں، مطلق عالم
ته وئیلے شی او دارنگ تابعدار د علماؤ ته هم وائی - او نیشاپوری، قرطبی د
عروه بن زبیر ته روایت ذکر کرے دے چہ هرکله نصاراؤ خپل کتاب
انجیل ضایع کړو او تبدیلی پکیں اوکړه نو یو عالم د هغوی نه پلته شو په
حق او په استقامت باندے او د هغه نوم قسبس وو نوخوک چہ د هغه په
دین باندے وو نو هغوی ته یے قسبسین وئیل یعنی د قسبس تابعداران
په حق دین کیں - وَرْهَبًا ګَا هغه عبادت کوونکی چہ د الله تعالی نه یره کوی
او مال وجاه یے مطلب ته وی - وَأَتْلَهُمْ لَا یَسْتَكْبِرُونَ اشاره ده چہ عالم د
حق او عبادت په دوی کیں داسے اثر کرے دے چہ دوی د حق خبرے
نه هیڅ لوی نه کوی بلکه تواضع کوی -

۱۳۸ دا هم عطف دے په ماقبل صفتو باندے او هغه صفتو ته په دوی
کیں د قرآن د اوریدلو ته مخکین موجود وو او د اصف د قرآن په وخت
کیں دے او په دے کیں اشاره ده چہ تکمیل د مخکین د صفتو نو
په دے ورم صفت سره د - تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدِّينِ مَعَهُ سوال پدیکیں

تَوْءَمِنُ بِاللّٰهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ لَا

ایمان یہ اللہ تعالیٰ او یہ ہر گھہ غہ چہ راعلے دے مونہ تہ د حق تہ

وَنُظْمِعُ اَنْ يُّدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ

او طمع لو چہ داخل بہ کری مونہ رب ز مونہ د قوم

الصّٰلِحِيْنَ ۝۸۴ فَاَنَّا بِهِمُ اللّٰهُ بِمَا قَالُوْا

تیکانو سرہ - پس بدالہ ورکریہ دوی تہ اللہ تعالیٰ بہ بدالہ د وینا د دوی

خود بہیدلو صفت د ستہ گو د پارہ ذکر کرے دے او حال دا چہ دا صفت
د اوینکو دے ؟

جواب۔ پدیکس مبالغہ دہ یہ اصل کہن اسے وو چہ سترے د دوی د کے
شی د اوینکو نہ بیا را بہیری یا من یہ معنی د یا سرہ دے۔

وَمَا عَزَّ قُوَّامِنَ الْحَقِّ اَوَّلُ مِن اٰجِلِيْهِ دے او دویم د تبعیض د پارہ دے
یعنی یہ بعض حق ہیژندلو سرہ ژیا اوکریہ اوکلہ چہ ہول ووری نو بیا

خوبہ د دے تہ زیاتہ ژیا وی یقوؤ کوؤن دا دلیل د عدم استکبار دے۔
فَاَنَّتَبَّأْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ مراد د دے تہ امت د محمد صلی اللہ علیہ وسلم

دے یہ دلیل د صفت د دوی یہ سورہ بقرہ ۱۲۳ او سورہ حج شکیں
او داسے د عا د نصارا و مشرانو ہم غوختلے وہ لکہ یہ سورہ العمران ۳۵

کنس دہ۔ تنبیہ۔ قرطبی و ثیلے دی چہ دا صفات د علماء حق پرستودی
چہ قرآن اوری نوژیا کوی خوبہوشی ورباندمے تہ راسخی او د اللہ تعالیٰ

نہ د عا کاتے غواری خو چنے تہ وہی او اظہار د عزم کوی لیکن د مرک
حالت تہ بنکار کوی لکہ خنک دانور کارونہ (صعق، چنے، رقص وغیرہ)

یہ متصوفو باندے کیہی۔
۸۵ دا جواب د هغوی وؤ یہ رد هغه چاکس چہ دوی لہ یے ملا متیا و رکولہ

چہ تاسو ولے بل دین غورہ کرو نو هغوی او ثیل و ما لکنا لا توءمن باللہ
دا استفہام انکاری دے یعنی ہیخ عذر نیشته یہ ترک د ایمان کنس۔

وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ مراد د دے تہ قرآن دے او دا عطف دے یہ
باللہ باندے یا دا جملہ حالیہ دہ۔ وَنُظْمِعُ عطف دے یہ توءمن باندے

جَنَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ

جنتو ته چہ بہیری لاندے دھتے نہ نہرو ته ہیشہ بہ وی دوی

فِيهَا طُورٌ ذَاكُ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ۸۵

پہ عتہ کن۔ او دا جزاء (بدلہ) دہ د خائستہ عمل کوونکو۔

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ

او ہنہ کسان چہ کفریے کریدے اودرو غن گنری آیاتو ته زمونہ دغہ کسان

أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ۸۶ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا

دوزخ والا دی۔ اے ایمان والو !

یا حال دے پہ تقدیر دتھن طمع سرہ۔ حاصل دادے چہ سبب دایمان موجود دے چہ طمع دجنت دہ او مانع دایمان نہ نیشته او پہ وخت دوجود دسبب او دعدم مانع کنیں وجوب راسخی۔ مع القوم الصالحین ددے ته مراد امت دمحمد صلی اللہ علیہ وسلم دے پہ قرینہ دسورہ انبیاء ۱۰۵ سرہ او مع پہ معنی دفی سرہ دے یا عبارت پت دے یعنی فی الجنة مع القوم الصالحین۔

۸۵ دا بشارت اخرویہ دے یمّا قالوا سوال: ددے نہ معلومہ نشوہ چہ صرف پہ اقرار سرہ جنت حاصلیدی او دامذہب دکرامیہ دلے دے چہ صرف اقرار ته ایمان وائی؟ جواب: خازن او رازی وئیلے دی چہ محکمیں ددوی اخلاص ذکر شو پہ دوہ صفاتو سرہ اول تہرا اودوم معرفت دحق چہ دادلالت کوی پہ پورہ تصدیق دقلب یاندے نوروستو ورپسے قول ذکر کرو او موصوفیے کرل پہ محستین سرہ۔ بل دا چہ نیشاپوری وئیلے دی چہ دلتہ قول پہ معنی داعتقاد دے او دیرو حکایونو کنیں قول نہ مراد عقیدہ وی۔

۸۶ دا تحویف اخروی دے ہنہ کسانو ته چہ دمخکیں صفتو نو خلاق صفات لری۔ کفرؤا دا پہ مقابل دلاستکبرون او عرفوا من الحق کنیں دے۔ اذکذبوا پہ مقابلہ داسمعوا اہ اویقولون اہ کنیں دے

لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ

مہ گنہی حرام مزیدار (پاک) ہفتہ خیزونہ چہ حلال کریدی اللہ تعالیٰ تاسو لری

وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿۸۷﴾

او زیاتے مہ کوئی دحدالہ - یقیناً اللہ تعالیٰ مینہ نہ کوی دے زیاتی کو دنگو سرہ -

نو کفر و صف ذرہ دے او تکذیب صفت دے او دظاہر دے ۔
 ۸۷ خلاصہ: دے حائے تہ دویم باب دے دے حصے تراخر دے
 سورت پورے پدیکیں رد دے پہ شرک فی التحلیل والتحریم باندے او
 بیا ذکر دے مسئلے دے حلف (قسم) دے پہ طریقہ دے تحریم دے حلال سرہ
 او بیا ذکر دے تحریماتو الہیو دے چہ پہ ہفتے کیں رد دے تدار دے غیر اللہ ہم دے
 بیا جواب دے وہم دے ۔ بیا ذکر دے دے تحریم الہی خاص او دے ہفتے حکم
 تفصیلی، بیا تحلیل بیا دفع دے وہم و ترس بیا پورے بیا تادیب دے پہ سلا
 کیں او رد دے پہ تحریم او تدار لغیر اللہ باندے تفصیلاً او رد دے پہ
 دلیل دے ہغوی باندے پہ سلا کیں بیا بل ادب ذکر کوی پہ سلا کیں بیا رد
 دے پہ حلف کاذب باندے چہ دے ہفتے پہ سبب سرہ حرام حلالوی ترسلا
 پورے پہ اخر کیں دلیل تقی دے تولو انبیاء و نہ اجمالی او دے عیسیٰ علیہ السلام
 نہ تفصیلاً او مقصدی دے دادے چہ دوی غیب دان نہ دی او پہ اخر
 کیں دعوی دے توحید دے ۔ او پدائے باب کیں او وہ عقود الہیہ ذکر دی
 پہ عنوان دے یا ایہا الذین امنوا سرہ ۔

تفسیر: ربط ہر گلہ چہ مخکین مداح دے قسیس او رہبان ذکر شوق تواعراض
 رائے چہ پہ ہغوی کیں دے رہبانیت دے وجے نہ تحریم دے طیباتو ہم دے حاصل
 جواب دا دے چہ دے ہفتے نہ حآن ساتی لہ تحریموا طیبات ما احل اللہ لکم
 تحریم دے غیر اللہ کیں ظور قنمو نہ دی اول دا چہ دے انکار دے وجے نہ حرام دے
 اللہ تعالیٰ حلال او گنہی او حلال ہے حرام او گنہی ۔ دویم دے وجے دے اعتقاد
 او دے خوف شرکی تہ یعق چہ یو حلال خیز رچہ نسبت ہے یو معبود تہ
 کرے شوے وی) نو پہ حآن باندے حرام او گنہی پدائے عقیدہ چہ دا حلال
 کرم نو دا معبود پہ ماتہ ضرر اور سوی لکہ بحیرہ سائبہ وغیرہ ۔ دریم
 پہ نصوصو شرعیو کیں حآن خیز حلال وی لیکن علماء و سور پہ تقلید

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا

او خورئ د هغه ته چه دركړيدى تاسو ته الله تعالى حلال پاک (مزه والا)

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ

او بړه كوئ د الله تعالى ته هغه الله چه تاسو په هغه باندې ايمان لري

لَا يُؤْخَذُ كُمْ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نيسي الله تعالى تاسو لره په بې ارادې د قسمونو ستاسو لره

سره (بې دليله) هغه حرام گرځولې وي څلورم د رهبانيت د وچه نه بعض حلال تخيرونه په ځان باندې حرام گنړي لکه بعض جائز لباس او غوښه خوړل او نکاح کول او ميوې او غوړې وغيره لکه چه بعض ملنگان په ځان باندې حرام او گرځوي - نو دا نهی د لا تحرما دې ټولو قسمونو ته شامل ده او بالخصوص روستنه قسم باندې رد اول مقصد دې د دې وچه نه قرطبي ليکلي دي چه په دې کس رد دې په غالبانو زاهدانو او باطل پرست صوفيانو باندې نيشاپوري وييلې دي چه مراد د لا تَحَرُّمُوا دا دې چه عقیده د هغه د حرمت مه لرئ. او په ژبه باندې د هغه د حرمت بيان مه کوئ او په عملي طور باندې د هغه ته داسې ځان مه ساتئ لکه چه حرامو ته ځان ساتل پکار دی - وَلَا تُعْتَدُوا د حدادو و شرعيو د حرام او د حلال نه تجاوز کول اعتداء ده په طريقه د تحریم د حلال سره یا په طريقه د تحليل د حرامو سره -

۸۸ په دې کس تاکید دې د لا تحرما او ذکر د شرطونو د خوراک دې چه حلال او طيب به وي او مراد د گوناوې فائده اخستل د حلالونه په خوراک څښکال، لباس او سورلئ کولو وغيره کس دی - او خوراک چوتکه لوټې مقصد دې د دې وچه نه هغه ټي خاص کړو په ذکر سره - په مکاتیب اشاره ده چه بعض د هغه نه صدقه کس ورکوي - او دارنگ د رزق لفظ اطلاق په حرام باندې هم کيږي نو بعض ټي ځکه خاص کړل - حَلَالًا طَيِّبًا حلال خو هغه دې چه دليل شرعي د حرمت د هغه د پاره ته وي او طيباً هغه دې چه د شېبې نه هم پاک وي - ابن مبارک

وَلَكِنْ يَتَوَخَّذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْإِيمَانَ

او لیکن نیسی تاسو لڙه ڀه هغه سره ڇه تپه دی تاسو قسمو ته

فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ

پس كفارة د هغه خوراک وړکول دی لس مسکینانو ته د

أَوْ سِطْرًا مَّا تَطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ

درمبانه هغه خوراک نه ڇه خوروی پټی پخپل کوروالو باندې یا جامے د هغوی

أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ

یا ازادول د مری دی. پس شوک ڇه ته موی نو پده باندې روژې دی

ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ إِيْمَانِكُمْ

درې ورځې (پرله پسې). دا كفارة د قسمونو ستاسو د

إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا إِيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ

کله ڇه قسمونه او کړی تاسو. او پخ ساتی قسمونه خپل. دغسې

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

بیانوی الله تعالی تاسو ته احکام خپل دے دپاره ڇه شکر او کړی -

نه نقل دے ڇه حلال هغه دے ڇه په طریقه شرعی سره حاصل شی او طیب هغه دے ڇه په هغه کس غذا ائیت او ترقی د بدن وی او مضر د صحت نه وی نو اشاره شوه ڇه کوم خیر سره غذا ائیت ته راځی بلکه مضر وی لکه خاوره کاسپی سکارة وغیره نو دامکروه دی. وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي هُوَ بِهِ دَعَا كَيْسَ اِثَارَةُ دة دوه خبرو ته اول دا ڇه ایمان بالله سبب دے دپاره د تقوی کولو دویم دا ڇه د حرامو نه پخ کیدل او د حلالو نه فائده اخستل دا تقوی دة.

۸۹ ربط د ایت دا دے ڇه قرطبی او سمعانی روایت کړې دے ڇه کوم صحابه کرامو د رهبانیت اراده کړې وه نو هغوی ورسره قسم کړې وو

نو هرکله چه نازل شو مخکن ایت چه لا تحرما طیبات ما احل الله لکم ۱۰
 نو هغوی تیوس اوکړو چه مونږ چه قسم کړی دے نو د هغه به څه حکم دی
 نو دا آیت نازل شو. دارنگ هرکله چه او فرمائیل چه تحریم د طیباتو اعتداء
 رگناه ده نو سوال راغی چه کله خو یو صالح انسان یو حلال خیز په ځان
 باند ۷ حرام کړی لکه چه سورة تحریم په اول کین ذکر دی نو جواب او شو
 چه په دے کین تحریم شرعی مقصد نه وی صرف د هغه خیز ته ځان ساتل
 د بل مقصد د پاره دی او هغه ته تحریم لغوی وئیلے شی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ داسے په سورة بقره ۲۲۵ کین تیر شوی دای او
 مؤاخذه دوه قسمه ده اول دنیوی یعنی کفاره د قسم دویم اخروی یعنی
 عذاب الهی دلته نفی د دواړه قسمونو مراد ده. بِاللَّغَوِيِّ اَيْ بِمَا يَكُمُ
 لغوی په اصل کین هغه خیز دے چه په بے پرواهۍ سره او غورځولے
 شی او لغو دوه قسمه ده اول دا چه الفاظ د قسم د ځلے نه یغیر د ارادے
 نه د عادت د وچه نه اوځی لکه بعض خلق د عادت د وچه نه وائی قسم
 دے. والله، بالله. دویم قسم چه په تیر شوی کار کولو یا نه کولو باند ۷
 په طور د انکار سره قسم اوکړی د هغه کول یا نه کول د دة نه هیروی
 اول قول د امام شافعی دے او دویم قول د امام ابوحنیفه او امام احمد
 دے راجح دا ده چه دا دواړه په یمین لغو کین داخل دی اول خود د
 وچه نه چه نیت یی نیشته او ائمال اعمال بالنیات، او دویم د دے
 وچه نه چه په گمان کین دے ریشتنے دے او "وَرَفَعَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَاةَ
 وَالْإِثْمَانَ" اَيْ مَا نَجَمَ د یمین ده او یمین دلالت کوی په قوت باتد
 نو په قسم سره خیره قوی کیږی د دے وچه نه هغه ته یمین وئیلے شی.
 بِمَا عَقَدْتُمْ اَلْاِيْمَانَ عقد په اصل کین ترلو ته وئیلے شی نو پدے
 سره هغه قسم مراد دے چه کول یا نه کول د راتلونکے وخت سره
 او ترلے شی او د یمین منعقد وئیلے شی په دے کین په وخت
 د حانث کیدلو (قسم ماتولو) کین کفاره واجب ده بالاتفاق.

سوال. د دے الفاظو د آیت نه خو معلومه شوه چه په صرف عقد کولو
 (یمین منعقد) سره کفاره واجبیدی ؟

جواب. دلته په عبارت کین پت لفظ مراد دے "رَبَّنَا مَا عَقَدْتُمْ

يَا اِذَا خَشِيتُمْ (يعنی په ماتولو د دے قسم سره کفار و اجبیری).
 فَكَفَّارَتُهُ (دا تفصیل د یو اخذ کم دے او دے ته کفار و ثیلے شی حکم
 چه په دے سره گناه د ماتولو پټ شی او معاف شی.
 اطعام عَشْرَةِ مَسْكِيْنٍ - د اطعام په تحدید کتین اختلاف د اهل علمو
 دے د علی روایت دے چه دوه وخته به خوراک ورکوی (غرمه او مایه)
 د حسن بصری نه نقل دے چه یو وخت خوراک چه دودنی او غوښه
 وی پوره دے. د اکثر اهل علمو نه نقل دے چه د غنمو ته نیم صاع
 رچه هغه تقریباً دوه کلو وی یا د هغه قیمت دے ورکړی که په هر یو
 باندے عمل اوکړی نو جائز دے. مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعَمُوْنَ اء یعنی ډیر
 اعلی قسم طعام او ډیر ادنی دے نه ورکوی بلکه درمیان ته چه عام اوقاتو
 کتین دا انسان پخپله خوری او خپل اهل و عیال ته ئی ورکوی.
 اَوْ كَسُوْتُهُمْ په ایت کتین د دے حد هم نه دے ذکر شوے نو امام
 شافعی فرمائی چه کوم ته جامه و ثیلے شی قیص اوږد او پرتوگی یا
 لنگ یا پگړی دے ورکړی. او امام مالک او احمد وائی. هغه جامه چه
 په هغه کتین موخ کول صحیح وی د سړی یا د ښځه مناسب. مذاهب حنفی
 کتین دی چه جوړ جامه چه په عرق کتین څنکه استعمالیږی، او دابه په
 ملکیت کتین ورکوی. اَوْ تُخْرِجُوْهُ رَقَبَةً د ستې نه مراد ټول ذات د انسان
 دے که مړئ وی او که وینځه وی او د احتافو په نیز عام دے که مؤمن
 وی او که کافرو وی او د نورو ایمو په نیز مؤمن کیدل شرط دی او امام
 شعرانی و ثیلے دی چه کافر ازادول په کفار کتین د امشکه خبره ده ځکه
 شرعی مقصد د ازا دولو ته دا دے چه د الله تعالی د بندگۍ د پیاړه
 ازاد شی نو صحیح دا ده چه ایمان پکتین شرط دے. او امام رازی
 و ثیلے دی چه په عرب کتین دا قاعده وه چه د قیدی شخص لاس به
 ئی د ستې سره تړلے وؤ په رسۍ باندے نو کله چه به ئی ازادولو نو
 رسۍ به ئی پراستله نو د مړئ ازادولو د پیاړ هم فک رقبة استعمالیږی
 هم د دے مناسبت د وچه نه.
 تنبيه - ټولو اهل علمو و ثیلے دی چه حرف د اذ په دے کفار کتین د پیاړ
 د تخیر (اختیار) دے یعنی د کفار ورکوونکی خوځه ده چه په دے

درے واہہ کنس ہریو خویش کپی نواد اڈکپی۔ او پہ دے درے واپو کنس
یوحکت دا دے چہ اطعام کنس اشارہ دہ چہ دا انسان لس ورٹے خان اوکے
اوساقی د عادت خیل نہ دیارہ دے چہ شہوت د نفس امارہ مات شی،
اوکسوة دے دیارہ چہ گناہ ہے پتہ شی، او تحریر رقبہ دے دیارہ دے
چہ ددہ غایہ د گناہ نہ ازادہ شی، فَصِيًّا مُرْتَلِّثًا آیا یہ اطعام کنس صرف
اشارہ دہ چہ پہ خان باندے لس ورٹے خوراک کم کپی او پہ دے کنس
تصریح دہ چہ درے ورٹے دے خان بالکل اوپرے کپی نو پہ اول
کنس لس انتہاء د جمع قلت او ابتدا د جمع کثرت ذکر شوہ او پہ روژہ
کنس ادنیٰ د جمع قلت ذکر کرہ یعنی دا جمع قلت د عدد د جمع کثرت د
اطعام سرہ برابردہ او پہ دے درے ورٹو کنس تتایع (پرلپسے والے)
شرط دے پہ تیز د احتیاق باندے پہ سبب د قراءۃ دانی بن کعبہ او
ابن مسعود سرہ او د نورو ائمو پہ نیز تتایع شرط نہ دے صرف سنت
دے۔ ذَلِكَ كَفَّارَةٌ اَيُّهَا نِكْمٌ اِذَا حُكِّمْتُمْ او دے سرہ حنث مراد دے
لیکن حلق اصل سبب دے د کفارے دے وجہ نہ دھے ذکرے اوکرو
نودا دلیل دے چہ مخکس کول د کفارے پہ قسم کولو باندے جائز نہ دہ
او پہ حنث باندے مخکس کولو کنس اختلاف دے ظاہر د حدیث دلالت
کوی پہ جواز باندے لیکن پہ کارونو د خیر کنس فقط۔

وَاحْفَظُوا اِيْمَانَكُمْ دے درے توجیہ دی اول دا چہ خان بیچ کپی
د دیرو قسمونو کولو نہ رخازن، دریم دا چہ روستو د حنث نہ تادی
اوکپی پہ کفارہ ورکولو کنس (قرطبی) دریم دا چہ قسمونہ بیچ اوساتئی د
حانث کیدلو نہ لیکن دا خاص دے پہ ہغہ حال پورے چہ قسم ہے نہ
وی کہے پہ یر بخودلو د امر شرعی یا یہ کولو د مکروہ کار باندے۔
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ اشارہ دہ چہ تفصیل د دینی احکامو لوٹے نعمت د
دھے شکر کول لازم دی دارنگی شکر کول پہ معنی د عمل کولو سرہ دے۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ

اے ایمان والو ! یقیناً شراب

وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلامُ رَجْسٌ

اد جواری او بندگی ددر کاھوتو اد قسمت معلومول پے غشوسرہ پلبق دہ

مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ

دا د عمل د شیطان نہ دی نو دہ اوکری د دیتہ دے د پامہ چہ تاسو

تَقْلِحُونَ ۝ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ

کامیاب شئی . یقیناً ارادہ لری (غواہی) شیطان

سہ ربط د مخکین سرہ دا دے چہ ہر کلمہ ئے او قرمائیل "لا تحرموا طیبات
ما احل الله لکم" نو خمر او میسر ہم د بعضو خلقو یہ نیز طیبات وؤ نو زد
کوی پہ هغوی باندے چہ دا طیبات تہ دی۔ **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا** قرطبی
وئیلے دی چہ د جاہلیت پہ خلقو کین دا عادت وؤ نوروستو د ایمان
تہ ہم بعض اثار د دے پہ بعض مؤمنانو کین پاتے وؤ د دے وچے تہ
خطاب ئے پہ صفت د ایمان سرہ اوکرو یعنی صفت د ایمان د د عاداتو
سرہ متافی دے۔ ابن عطیہ وئیلے دی چہ داسے عادات پہ جاہلیت والو کین وچہ
فالونہ بہ ئے راویستل د کتابونو او د مارغانو پہ ذریعہ سرہ او بعض خلق
پکین اوس ہم گرفتار دی۔ **إِنَّمَا الْخَمْرُ** سورة بقرہ ۲۱۷ کین د دے تفسیر
تیر شویدے۔ او پہ مستند احمد کین ذکر دی چہ تحریم د خمر (شرابو)
پہ تدریج سرہ درے مرحلو کین راغلے دے اول پہ سورة بقرہ ۲۱۷ کین
نو بعضو صحابو پر بخودل او بعضو یہ استعمال کوؤ نو بیا پہ سورة نساء
۳۴ کین اوئیلے شول چہ پہ وخت د مومئ کولو کین متع دی نو بیا بہ پہ
غیر د وخت د مومئ تہ بعض کسانو خبیثکل نو بیا دا ایت نازل شو نو ہول
صحابہ منع شول او ہول ہتہ شراب ئے پہ زمکہ باندے وارول کوم
چہ چاسرہ وؤ اولوخی د شرابو ئے مات کرل۔ نو دا ایت صریح دے پہ تحریم
د خمر کین پہ درے الفاظو سرہ رجس، من عمل الشیطان او قاجتنبوا او خدا بھاری

او مسلم کنیں را غلے دی چہ هرکله دا ایت نازل شو په هغه وخت پنځه قسمونه د شرابو موجود وو د انکور، کجور، اکبیر، غنمو او وریشو او خمر هر هغه شیزدے چہ عقل پتوی ریعنی د شرابو په خنکلو سره انسان دومره نشه شئ چہ په خان نه پوهیږي. او حدیث د مسند احمد کتب دی چہ د ذکر خول او د قیمت اخستل هم حرام دی. او ابن کثیر پدے مقام کتب دیر احادیث په دے مسئله کتب راجع کړي دی هغه او کورئ. د الهمیسر هر قسم جواری کول هرکله چہ په جواری سره مال په انسانه طریقه حاصلیږي د دے وچ ته د هغه نوم میسر کیخود لے شویدے او قرطبی وئیلے دی چہ واره هلکان چہ په اکور (بلور) وغیره سره لوبے کوي او د یو بل نه ئے کټه کوي دا هم په میسر کتب داخل دی. وَالْاَنْصَابُ جمع د نَصَب یا د نَصَب ده په اصل کتب په معنی د مفعول سره دے یعنی منصوب (او درولے شو) مقرر کړي شو (او په اصطلاح شرقی کتب هر هغه شیز چہ خلق ئے مقرر کړي او بنداګي (سجدے، طوافونه، ذبح او نذر و نه وغیره) د هغه کوي. په مجالس الارباب ص ۱۲ مجلس ۱۸ کتب لیکلے دی چہ دا لفظ او نښه، کټه او قبرونو وغیره ته هم شامل دے او د دے ټولو نړول واجب دی (د استطاعت موافق) نو مراد دلته انصاف جوړول یا د هغه عبادت کول دی. وَالْاَزْلَامُ د کسورت په ابتداء کتب تفصیل د استسقام بالازلام ذکر کړي شو دے. فَائِدَة - مهاشي په تبصیر الرحمن کتب وئیلے دی چہ په خمر خنکلو کتب بربادی د عقل ده او په میسر کتب بربادی د مال ده (کټه پکښ کلکله وی) او په انصاف کتب بربادی د عزت د انسان ده په تذلل او عبادت کولو د مخلوق سره او ازلام کتب بربادی د علم ده او کثرت د جهل د رجس په لغت کتب هر خبیث ته وئیلے شئ چہ هغه بد گنډلے کیږي په عقل او په شرع کتب او د دے خیزونو وجه د رجس کیدلو مخکښ د مهاشي په حواله سره ذکر شوه. او اطلاق د دے لفظ اکثر په هغه حائے کتب کیږي چہ پلټي پکښ پټه وی عام خلق وریاند دے نه پوهیږي د دے وچ ته متفقانو ته رجس په سورۃ توبه کتب وئیلے شوی دی او نجس هغه خیز ته وئیلے شئ چہ ظاهرًا یا طعنًا پلټي وی لکه مشرکان په سورۃ توبه ۲۸ کتب. مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ یعنی شیطان انسی او جني

أَنْ يَوْقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ

چه واچوی په مینم ستاسو کین دشمنی اد کینه گوی

فِي الْخَيْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ

په څنګو دشراو سره او کولو د جوارۍ سره او منع کړی تاسو د ذکر د الله تعالی ته

وَعَنِ الصَّلَاةِ قَهْلُ أَنْتُمْ مِنْهُمْ ۝ ۹۱

او د مانجه ته ، نو ایآ تاسو منع کیدونکي یی ؟

دا کارونه گوی یا ئې خلقو ته خاښته گوی په وسوسو سره - فَأَجْتَنَّبُوهُ فَهَرِ
بولو ته راجع دے په تاویل د مذکور سره یا رجس ته راجع دے -
او دا لفظ د ډیر تاکید دے په یار د تحریم کین په نسبت د لفظ د حرم
سره - لَعَلَّكُمْ تَقْلِحُونَ اشاره ده چه د دے ته خلاف کول سبب د
خراب او فساد دے -

په دے کین هم تاکید د حرمت د خمر او میسر ذکر کوی چه د اسبب
د فساد دنیوی او دینی دے هرکله چه قباحه د انصاف او ازلام خو
ښکاره وؤ او د دے سورت په ابتداء کین ذکر وؤ نو دلته د هغه
ذکر کولو ته حاجت رانغ صریح د خمر او میسر قباحه ذکر شو -

الْعَدَاوَةُ (کنه او وهل او قتال کول) هرکله چه خمر و کین په تشه کیدلو
سره فحش خبرے کیدری نو هغه سبب شی د دشمنی او په میسر کین
په مال بیلولو سره بلکه بعض خلق په جوارۍ کین خپل اهل او اولاد
هم ګانړه کوی د ډل چا سره او ډل چا په لاس کین چه هغه گوری

نوسبب د دشمنی او ګرځی - وَالْبَغْضَاءُ بغض پټه کینه او حسد ته
وئیلے شی او بغض سبب جوړیدری د قطع تعلق او د اسبب د فساد
د ژوند دے - وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ په دے جمله سره فساد
ذینی د خمر او میسر ذکر کوی ځکه چه په خمر سره سرور د نفس

او استغراق په لذت جسمانی کین حاصل شی نو د ذکر الهی ته غافل
شی او په میسر کین که ګټه او کړی نو زړه کین ئې غرور پیدا شی
او که مغلوب شی نو بیا حیل جوړوی د ګټه د مال د پاره او په دواړو

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا

او تابعداری کوئی دُ الله تعالیٰ او تابعداری کوئی دُ پیغمبر او بچ شئی دُ خلاف دُ درانہ

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ عَلَى رَسُولِنَا

پس کہ تاسرخ او گر خود تو بوجہ شئی چہ یقیناً پہ رسول زمونرو بانہ

الْبَلَّغُ الْمُبِينُ ۹۷ لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا

رسول دی بیکارہ - نیشہ پہ ہفہ کسانو چہ ایمان یے راوہے دے

حالاً تو کس دُ الله تعالیٰ دُ ذکر تہ غفلت راعی - وَعَنِ الصَّلَاةِ دُ اختصاص
بعد التعمیم دے دوجے دُ دیرا ہتمام دُ صلوة تہ او صلوة داسے عمل
دے پہ ہفہ کس پہ تولو اعضاء سورہ ذکر الہی کیری۔

فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُوْنَ مراد ددے تہ امر کول دی پہ منع سورہ پہ طریقہ
دُ مبالغہ سورہ ددے وجہ تہ دُ عمر تہ نقل دی پہ روایت دُ ابوداؤد سورہ
چہ ہفہ ددے جملے سورہ اُوئیل اِنْ تَنْهَيْتَنَا ر منع شومونر)۔

امام رازی وئیلے دی چہ ہر کلاہ سبب دُ حرمت دُ خمر دا مفسد دنیویہ
او اخرویہ او گر خودے شو او سبب دُ مفسد او سکر نشہ دے نو معلوم
شوہ چہ ہر مسکر عام دُ نشہ خیز پہ حکم دُ خمر و کس دے او حرام دے۔

۹۷ دا ہم متعلق دے دُ حکم دُ خمر او میسر سورہ او تاکید دے پہ درے
طریقو سورہ اول امر پہ اطاعت سورہ دویم امر پہ حذر سورہ دریم اشارہ دہ
پہ استحقاق دُ عذاب او دفع دُ عذر سورہ - اَطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ

مراد ددے تہ عام دے پہ جمیع او امرو او نواہی کیں او مسئلہ دُ خمر
او میسر ہم دیکیں داخل دہ - واطيعوا الرسول کیں اشارہ دہ چہ تفصیل
او تفسیر دُ خمر او میسر دُ پآرہ احادیث دُ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ

رجوع کول ضروری دی - وَاحْذَرُوا بچ شئی دُ مخالفت دُ الله او دُ
رسول تہ حذر کیں معنی دُ ترک دہ دُ یو خیر دیرے دوجے تہ -
فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ اہ ددے جزاویہ اصل کیں پتہ دہ یعنی تاسو مستحق

دُ عذاب یئی او عذر ستاسو ختم دے نو پہ رسول یا تدے ہیچ ملامتیا
نیشہ او فاعلموا دلیل دے ددے جزا پتہ دُ پآرہ -

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا كُنْتُمْ

او عمل کیے کریدے یہ طریقہ دپیغمبر ۱۵۱ گناہ ۱۵۱ ہفتے کس چہ دوی خورے دی

إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

کلاہ چہ خان بچ کوی دشوک نہ اوپورہ ایمان لری او عمل کوی یہ طریقہ دپیغمبر (نیک)

تَمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا شَرَّ اتَّقَوْا وَاحْسِنُوا

بیآخان بچ ساقی دحرامونہ او ایمان همیشه لری بیآخان بچ ساقی دشبہاتونہ او خائستہ عمل کوی

وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۙ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

او اللہ تعالیٰ مینہ کوی د خائستہ عمل کوونکو سرہ۔ اے ایمان والو!

۱۵۱ یہ دے ایت کنیں جواب دیو سوال دے چہ امام بخاری امام ترمذی ذکر کرے دے یعنی روستو د تحریم د خمر او میسر نہ بعض صحابو سوال اوکر چہ خہ حال دے دھقہ صحابو چہ شہیدان شول پہ احد کنیں او دھقوی خیتو کنیں شراب او مال د میسر پروت وڈ نو پہ دے ایت کنیں جواب اوئو۔ یہ دے ایت کنیں دودہ اشکالوتہ دی اول داچہ پہ داسے حال کنیں خو پہ کافر باندے ہم گناہ نیستہ چہ پہ حال د کفر کنیں مباح خیزونہ بلکہ حرام یے خورے دی نوروستو د تو بے او د ایمان راوړلو ته خو پہ هغه یا فتا جناح نیستہ نو د مؤمنانو تخصیص یے وے اوکړو؟ (جواب) کافر نه موصوف کیږی په داسے صفت سره چہ دہ یاندے گناہ نیستہ په فلائی کارکنی ځکه چہ کفر د هغه د گناھونو مجموعه ده او هر چہ مؤمن دے نو د هغه په باره کنیں خوف کیدایشی په هغه خیزونو چہ روستو حرام شویدی کیدایشی چہ مخکنیں د تحریم نه هغه گناه دی۔

سوال۔ د مباح خیز په باره کنیں عدم جناح خو په شرط سره مشروط ته وی په باره د مؤمن کنیں نو د دے احوالو (درے کرتہ ایمان درے کرتہ تقوی او دودہ کرتہ عمل صالح او یو کرتہ احسان) ذکرته خہ ضرورتا دے؟ جواب ع۔ دا په طریقہ د مدح او د ثناء سره دی یعنی دغه صحابه کرام په وخت د مباح (خمر او میسر) کولو کنیں په دے نورو صفتونو

اٰمَنُوْا لِيَّبَلُوْكُمْ اللّٰهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ

خاتما از میبخت کوی الله تعالیٰ به تاسو په غه خبر ماکه د بشارت نه

تَنَالَهُ اَيْدِيكُمْ وَرِمَا حُكْمُ لِيَعْلَمَ اللّٰهُ

چه رمی هغه ته لا سوته ستاسو او نیزه ستاسو، دے د پاره چه بشارت کوی الله تعالیٰ

سره متصف وړ او بیا هم په هغه سره متصف دی. جواب غل. په دے کس نفی د هغه امور ته اشاره ده چه محیط ربرباد وړتکے (د ایمان یا د اعمالو دی لکه شرک او کفر ته تقویٰ (پچکیدل) د بدعاتو ته تقویٰ، د ریا او سمعت نه تقویٰ ځکه چه دا درجه د تقویٰ موجود نه وی نو شته اعمال بریاد شی نو نفی د جناح په مباح کس فائده نه ورکوی.

تنبیه. په تکرار د تقویٰ کس دیر اقوال دی اول قول، اوله تقویٰ د هغه غیرونو ته چه حرام وی په وخت د ایاحت د خمر او میسر کس. دویمه تقویٰ د ریا او سمعت نه. دریمه تقویٰ د نسبت د عملونو نه خپل ځان ته په طور د عجب او تکبر سره. دویم قول. اوله تقویٰ د کفر او شرک نه، دویمه د کبائر و گناهونو نه، دریمه د صغایرو او شبهاتو نه. دریم قول اول تقویٰ په مینځ د ده او د نفس د ده کس، او دویمه په مینځ د ده او د خلقو کس، او دریمه په مینځ د ده او د الله تعالیٰ کس او د دے وچه ته د دریو سره لے احسان ذکر کړو چه د هغه معنی اَنْ تَعْبُدُ اللّٰهَ کَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهٗ یَرَاکَ (حدیث) دے. څلورم قول هغه دے چه په دویم جواب کس ذکر شویدے. په تکرار د ایمان کس هم اقوال دی. اول قول، په اول ایمان کس اصول د ایمان مراد دی او په دویم کس زیادت د ایمان او په دریم کس دوام د ایمان تر مرگه پورے. دویم قول، اول ایمان توحید دے دویم ایمان په تحریم د خمر او میسر باندے دے دریم ایمان ثبات او استقامت دے په هغه باندے. دریم قول د هر قسم تقویٰ سره د ایمان ضرورت دے نو ځه رنگه چه تقویٰ درے قسموته دی دارنگ ایمان هم. او تکرار د عمل صالح کس دوه قسمونه اشاره ده اول قرائض واجبات او دویم سنن یا مستحبات. او هر چه احسان دے نو هغه خواخلاص دے او هغه پدکتنی ټولو مراتبو د ایمان او د تقویٰ او د عمل صالح کس رکن اصلی دی او هغه په

مَنْ يَخَافُ بِالْغَيْبِ ۖ فَمِنْ أَعْدَائِ بَعْدِ

ہفتہ شوک پہ پیر پری دھتور تہ پہ حال دل نہ لیا، لو دھتور کیں، نو چاہیہ زیاتے او کرو پس

ذَلِكَ فَلَهُ عَزَاكَ اِلَيْمُ ﴿٩٧﴾

کے دینے بوجھ لہے عذاب دردناک دے ۔

۹۲ هر کله چه په ۸۷ کښ هغه څیزونه ذکر کړل چه همیشه حلال وی او په ۸۶ کښ هغه ذکر کړل چه روستو د تحریم نه همیشه حرام وی نو اوس هغه څیزونه ذکر کوی چه د خاص مکان یا حالت د وجه نه حرام وی او بل ځای ته او وخت کښ حلال وی او د هغه نه تعبیر کیدلشی په تحریمات الهیه سره.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَتِبُوا لَكُمْ اللَّهُ، تَوَلَّ أَحْكَامَ اللَّهِ - چہ انسانان پہ ہفت سترہ مکلف وی نو ہفت تہ ابتلاء و تیلے شئی بیا چہ دے عصیان سبب قریب موجود شئی او دے طاعت کولو کیں مشقت وی نو دا ابتلاء سختہ دے۔ نو دلتہ ہم روستو لفظ دے نکالے کیں چہ یشکار کول انسان دی لیکن اللہ تعالیٰ حرام کہے دے او دا ابتلاء دے یشکار پستان دے ابتلاء دے بنی اسرائیلو دے لیکن ہغوی پہ ابتلاء کیں تا کام شول او دا امت پہ دے ابتلاء کیں کامیاب دے إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ۔ او دلتہ خطاب دے ہغہ مُؤْمِنَاتٍ تہ چہ یہ حرم کیں وی یا یہ احرام کیں وی۔ يَشْتَرِي مِنَ الصَّيْدِ، مِنْ دِيَارِهِ دے تبعض دے یعنی دے اوچے۔ يَشْتَرِي خَزَائِنَ أَوْ مَخْشَرَى و تیلے دی چہ پستان

کُنِ اِسْمَہ دہ چہ دا ابتلاء لہہ او اسانہ دہ پہ نسبت دَ نور و عظیم فتنو چہ
پہ ہفت کس اکثر خپے خوئیہی۔ او دارنگ لفظ دَ بشیٰ پہ سورۃ یقرہ ۵۵
کس ہم دلالت کوی چہ دغہ ابتلا کا نے لہے دی پہ نسبت دَ نور و فتنو۔
تَالہ اَیْدِیْکُمْ یعنی واہہ۔ مچی، او اگئی او ہذہ چہ رفتار یے کمزور دی
نو انسان یے پہ لاسو نو سرہ نیولے شی او اَیْدِیْکُمْ کس داخل دے
جالوہہ اچول او دا مونہ خفول۔ وَرَمًا حُکْمٌ یعنی لوٹے تھاروی دَ ہنکار
چہ تیختہ کولے شی او بدن یے غت دی نو بغیر دَ نیزے تہ نہ راتہ تیکیری۔
لِیَعْلَمَ اللّٰہُ دَاعِلت غائی دَ ابتلاء دے او مراد دَ یَعْلَمُ تہ اظہار او
تمیز دے پہ علم دَ خلقو کس اگر چہ اللہ تعالیٰ تہ دَ مخکس تہ معلوم
دی او دیتہ علم بعد الوجود و تیلے شی روستو دَ علم قبل الوجود تہ۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ

اے ایمان والو ! مہ وژنی (مہ کوئی) بنکار

وَأَنْتُمْ حُرْمٌ ط وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا

او حال داچہ تاسو احرام کیں یثی۔ او چاچہ اوژ لو بنکار ستاسو تہ یہ قصد سیرہ

فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ

نہ یہ دہ باندے بدالہ دہ پشان دہق چہ دہ قتل کریوی د خارو تہ

يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا

فصلہ بہ کوی یہ ہق سیرہ دودہ تہ انصاف والا ستاسو تہ ہدیہ یہ وی

بَلِيغٍ الْكُعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ ط طَعَامٍ مِّسْكِينٍ

رسید وکے کعبہ تہ یا بہ کفارہ دی خوداک د مسکینانو

أَوْ عَدْلٌ ذَلِكُمْ صِيَامًا لِّذِي

یا براہ د دے دے نیول دی داد دے دپار چہ او شکی

وَبِالْأَمْرِ عَفَا اللَّهُ عَنْمَا سَلَفٌ

سزا د کار خیل۔ معاف کریا اللہ تعالیٰ دہق تہ چہ مخکس شہ شوییدی۔

وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ ط وَاللَّهُ

او شوک چہ را دگر خید و حلال کنر لو د بنکار تہ نو بدالہ بہ واخلی اللہ تعالیٰ دہق تہ۔ او اللہ تعالیٰ

مَنْ يُخَافُ بِالْغَيْبِ ط خَوْفِ إِيْمَانٍ دے چہ د وچے دیرے د غضب او

عَذَابِ اللَّهِ ط عَذَابُ اللَّهِ تَعَالَى نَہ د حرام صید نہ ٹان ساقی۔ بِالْغَيْبِ دا یہ محل د حال

کیں دے یعنی یہ غیر د لید لو د دہ تہ اللہ تعالیٰ لرہ او دا غورہ ایمان

دے یہ نسبت د ہق چاچہ اللہ تعالیٰ (لرہ کہ بالقرض) او دینی او بیا سیرہ

کوی داسے یہ سورہ انبیاء مہ کیں دی یا غیب نہ مراد زہرہ او اخلاص

د زہرہ دے۔ فَمَنْ اعْتَدَىٰ مَرَاد د دے نہ بنکار کول دی یہ حالت د

احرام یا حرم کیں۔ قُلْ عَذَابُ الْيَوْمِ مَرَاد بہ دنیہ کیں سزا دہ چہ ورپے

عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٥٥﴾ اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ

زدر اور دے بدلہ، خسوں کے دے۔ حلال کرے شویکا تاسولہ بنکار دے اوپو

ایت کیں ذکر دہ یا عذاب اخروی پہ شرط دے تو یہ نہ کولو دے۔
 ۹۵ پیدائشیں تفصیل دے حکم دے بنکار کولو دے یہ حالت دے احرام کیں او دا
 دتیوی عذاب (سیرا) دے۔ او لا تَقْتُلُوا اَیَّ دَا بِنِیَان دَا ایتلاء دے یہ طریقہ
 دے نھی سرہ۔ او قتل عام دے کہ پہ دے۔ مچ کولو سرہ وی کہ پہ مری خفہ
 کولو سرہ وی او کہ پہ گنہ ویشتلو سرہ وی او دا عام دے ہریو دے بنکار
 او ژوندی خیر تہ کہ خوراک ہے شرعاً حرام وی او کہ حلال وی او دے دے
 تہ پہ حدایت دے صحیحین کیں پتہ خیزو تہ مستثنی دی کارغہ، پیوس، لرم،
 منبرک (مردہ) او حملہ کوونکے سپے او مارہم پہ یو روایت کیں دے لرم پہ
 حاکے ذکر دے۔ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ دَا عام دے نارینہ او زنا تو تہ او کہ پہ حرم
 کیں وی او کہ بھروی۔ مُتَعَمِّدًا یعنی احرام ہے یاد وی چہ زہ پہ احرام کیں
 یم او قتل کولو کیں ہم ارادہ لری نو دا قصداً شو۔ امام زھری ویکلے دی چہ
 پہ سنت سرہ دے خالی او تاسی (ہیروونکی) ہم دا حکم معلوم شویکا دے
 نو دا دے جمہور اہل علم و مذہب دے۔ فَجَزَاءٌ عِبَارَت پتہ دے یعنی
 فعلیہ جزاء۔ مَثَلٌ دَا بدل دے دے جزاء تہ، خبر دے دے مبتدا پتہ یعنی
 هُوَ مَثَلٌ۔ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ مِّنْ بَیَان دَا دے یعنی مقتول دے نعم (خاروی)
 تہ وی یا بیان دے دے مَثَلٌ، او مماثلت دوه قسمونہ دے یو مماثلت پہ
 شکل او خلقت کیں دے او دویم مماثلت پہ قیمت کیں، قول دے جمہور
 اہل علم دا دے چہ دے کو مو خیزو تو مماثل صوری شتہ نو ہغہ بہ پہ
 جزاء کیں لازم وی او چہ مماثل صوری ہے تہ وی نو بیا پہ پہ بدل کیں
 قیمت ادا کیری او قول دے امام ابو حنیفہ دا دے چہ مماثل دے قیمت پہ
 ہر حالت کیں مراد دے اول قول غورہ دے حکم چہ دے صحابہ کوامو تہ
 روایات نقل دی پہ یارہ دے مماثلت صوری کیں۔ او نَعَم لفظ عام دے
 شامل دے خاروؤ او مارغانو دواہو تہ۔ یَحْكُمُ بِہ ضمیر مَثَل تہ یا
 جزاء تہ راجع دے یعنی مماثلت صوری او قیمت بہ پہ فیصلہ دے دوه
 عادلانو سرہ ثابتیری پہ دے شرط چہ دے غوی پہ دے باب کیں

وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَبِلِسْيَارَةٍ وَحَرَمٍ

او خوراک دھنے فائدہ دے تاسو لے او قافلے والو لہرہ اوجھام کرے شویدے

عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا

پہ تاسو باندے شکار کول دے اوچے خوبورے چہ احرام کیں یئ۔

تجربہ وی۔ ہدایا یعنی عادلان چہ پہ کوم مثل غاروی فیصلہ او کری نو دھنے حکم یہ دھدی وی پہ اشعار او پہ قلاذہ اچولو کیں۔ بلع الکعبۃ مراد د کعبۃ نہ حرم دے او بلوغ نہ مراد ذبح کول دی پہ حرم کیں۔ دا اگرچہ ہدی دہ لیکن تقسیم یہ یئ پہ مساکینو پورے خاص وی حکم دادم د جنایت دے۔ او کفارة طعام مساکین دا عطف دے پہ جزاء باندے او علیہ لفظ پت دے او دا کفارة دہ صید نہ دھدی د عدم وجود نہ دہ۔ یعنی قیمت د صید (قتل کرے شوی) باندے بہ طعام واخلی نو ہقہ بہ مسکینانو تہ ورکری ہر مسکین تہ نیم صاع د غنمو تہ ورکوی۔

او عدل ذلک صیاماً یعنی د ہر نصف صاع پہ حائے دیوہ روژہ اونسی۔ تنبیہ۔ د اکثر اہل علم مسلک دا دے چہ او د پاره د تحییر (اختیار) دے یعنی د دے جنایت کوونکی خوہہ دہ کہ د مثل د صید نہ ہدی جوہہ کری حرم کیں یئ۔ ذ۔ سج کری یا پہ ہقہ باندے غم واخلی او نصف صاع ہر مسکین تہ ورکری یا د ہر نصف صاع پہ بدل کیں یوہ روژہ اونسی۔ او د بعض سلفو پہ نیز باندے او د پاره د ترتیب دے۔

لیندونی و بال امرہ دا علت د دغہ جزاء دے یا لفظ د شرع ذلک پت دے۔ و بال پہ اصل کیں دروند والی او یوج تہ وئیے شئی مراد تربہ سزا د جوم دہ۔ امرہ د دے نہ مراد بے عزتی کول د حرم او د حکم د اللہ تعالیٰ دی۔ عمّا سلف مراد قتل د صید مخکین د نزول د دے ایت نہ دے یا یہ جاہلیت کیں چہ کوم تیر شویدی نو ہقہ اللہ تعالیٰ معاف کرے دی۔ فینتقم اللہ منہ اشارہ دہ عذاب د دنیا او د آخرت تہ لیکن سرع د دے نہ پہ نیز د اکثر اہل علم جزاء بہ ہم ورکوی پہ مخکین طریقہ سرع۔ اشارہ دہ چہ اصرار پہ کناہ باندے سبب د غضب د اللہ تعالیٰ دے۔

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

او پر برقی د اللہ تعالیٰ نہ ہووے ذات مے چہ ہووے نہ یہ جمع کیوں مے شیء ۔

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا

مقرر کردید : الله تعالى كعبه (شریقاہ) کور عزت والا سبب دکنی

۹۲ مخکین حکم ذکر شو ابتلاء پہ حالت ذاحرام کیں اوڈھے سزا اوس
دلته ذکر کوی ابتلاء پہ حرم کیں پہ تقسیم دصید سرہ ۔ اُجَلْ لَكُمْ
خطاب دے مسلمانانوتہ پہ عامو حالانوکیں سرہ دحالت ذاحرام تہ ۔
صَيْدُ الْبَحْرِ دِلوتہ بشارتہ کچہ دھے ژوندیہ غیر ذویوتہ تشی کیدالے ۔

وَقَطْعًا مُّۤیَّ قُرُق دَا دے چہ صید ہغہ دے چہ تازہ وی او طعام ہغہ کے
چہ مانگہ وریا ندے واچوی او دیروخت پورے ساتھ کیبری۔

دوم فرق دادے چہ صید ہفہ دے چہ انتبان پئے د دریاب نہ یہ شہ
طریقہ سرہ یا پہ شہ الے سرہ ژوتندے را او یاسی، او طعام ہفہ دے
چہ دریاب پئے مر را او غورخوی او دلیل پہ ہفہ پاندے حدیث د مخاری
او مسلم دے چہ صحابہ کرامو تہ دریاب یو مھے (کب) را غورخو لے وڈ
او ہغوی ترینہ اتلس ورخے خوراک کریو و او رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم تہ پئے د ہفہ نہ شہ حصہ غوثیہ) او لے وہ۔ او کوم حدیث چہ
پہ یارہ د منع د سماء طاقی کنس را خلے دے ہفہ محدثینو ضعیف کرے
دے او قرطبی یہ ہفہ پاندے تفصیلی بحث کرے دے۔

مَمَّا لَكُمْ وَلِلشَّيْخَانِ اُولَ قِسْمٍ بِه حَالٌ دَ حَضَرَ كُنْ اَو دَوِّمَ قِسْمٍ بِه حَالٌ
دَ سَفَرِ كُنْ يَكَارِ رَاسِ -

وَحُورٌ عَلَيْكُمْ صِدْقُ الْبَرِّ، بیکار گول او بیکار ذبح گول او بیکار خورل
 (پہ دے شرط چہ دھقہ دپارہ بیکار شوے وی یا ہقہ امر کہے وی)
 وداہول حرام دی۔ او دا تحریم پہ دے سورت کہیں درے کرتہ ذکر
 شوے دے پہ ۱۱ او ۱۲ او پہ دے ایت کہیں دا ذکر دیر تاکید دپارہ
 او وَالشُّوْا لِلّٰہِ الَّذِیْ ۱۱ داہم ذکر تاکید دحرمت دپارہ دے۔

لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ

دِیَارِ دَخَلُوْ اَوْ مِیَاشَت عَزْتِ وَالَا اَوْ هَدِیْ

وَالْقُلَادِیْ ذَٰلِکَ لِتَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ

اَوَامِلُوْ وَالَا خَارُو - دَا دے دِیَارِ چہ تاسو پوہہ شَی (یقین اؤکری) چہ بيشکہ اللہ تعالیٰ

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ

عَالَم دے بہ ہفہ خہ چہ بہ اَسْمَانُوْ کیں دی اَو پوہہ خہ چہ بہ زمکہ کیں دی

وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ۝۹۷

اَوْ يَقِيْنًا اللّٰهَ تَعَالٰی بہ ہر خہ باندے پوہہ دے -

۹۷ دا بہ منزله دَعَلت دے دَمَاقِل دِیَارِ یعنی تَحْرِیم دَصِید دَبَر اوجے دِیَارِ دَاحْتَرَام دَکَعِبے دے جَعَلَ اللّٰهُ الْکَعْبَةَ دَاجَعِل تَشْرِیعی اَو تَکْوِیْنی دَ الْکَعْبَةُ کَعْب اوجت حَاطے تہ وِثْلے شَی کَعْبہ ہم یہ اوجت حَاطے باندے دہ یہ وادی دَمکہ کیں اَو دَارِیْک اوجتے مَرْتَبے وَالَا دہ - الْبَيْتُ الْحَرَامُ دَاعْطَف بیان دے دَ الْکَعْبَةُ دِیَارِ دَمَدَح، تہ دِیَارِ دَتَوْضِیْع (رَوْضَا حَت) حَمکہ چہ لَفْظ کَعْبہ دَهْفَ نہ دِیر وَاضِح دے - قِيَامًا لِلنَّاسِ یعنی نِظَام زَنْدَگی اَو دِین پدے سِرہ قَائِمِیْرِی اَو دَاجہ بہ هَفے کیں اَمِن دے اَو هَر قِسْم مِیوے اَو غلے رَاوِرل دی حَرَم تہ نَو حَصُول دَ اَمِن اَو دَ لَوگے تہ - یَح کِیْدَل سَبَب دَحِیَاة طِیْبہ دے اَو دَوِیم رَقِیَام دِیْنی) دَدے وَجے تہ دے چہ یہ حَج اَو عَمَرے سِرہ اَقَامت دَدِین رَاجِی اَو یہ دے لَفْظ کیں اَشَارَ دہ چہ تَرخُو پوُر کَعْبہ یہ مَخ دَزَمکے باندے مَوْجُوْد وی نُو دَنیَا بہ تہ فَنَآ کِیْرِی یہ حَدِیْث دَبَخَارِی کیں رَاغْلے دی چہ دَ قِیَامت تہ وِہَا نَدے بہ یُو پِنْدَا وَرَحِیْشِی کِیجَا تَوِیْکے پَدے باندے حَمْلہ اؤکری اَو دَا بہ اَو نَر وی نُو بِنَا یہ قِیَامت قَائِم شَی -

وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ دَا اَسْم جَنَس دے مَرَاد دَدے تہ خَلَوْر مِیَاشَتے دی حَرَم ذَوَالْحِجَّہ، ذَوَالْقَعْدَةِ اَو رَجَب چہ مَشْهُور وَؤ یہ رَجَب مَضَر سِرہ دَا هَم قِیَام دے بہ سَبَب دَحَرَمَت دَقَتَال سِرہ یہ هَفے کیں اَو یُو بِل لہ اَمِن وَرکول - وَالْهَدِیْ هَفہ خَارُو چہ حَرَم تہ لِیْرے کِیْرِی اَو دَغْو خَارُو

اعلموا أن الله شديد العقاب وأن

پوہہ شی چہ یقیناً اللہ تعالیٰ سخت عذاب و رکاوٹ دے (نہ منوگوتہ) او یقیناً

الله غفور رحیم ۹۸ مَا عَلَى الرَّسُولِ

اللہ تعالیٰ بخونکے دے رحم کو نکے دے (منوگوتہ) نیستہ پہ رسول باندے

پہ اہلخ باندے بہ اشعار وی دلالت بہ گوی چہ دے تہ رکاوٹ (لا ریتول) اچول حرام دی او یہ دے سرہ بہ امن حاصلیری دپارہ ک سفر کوونکو حرم تہ۔ وَالْقَلَامِ هغه ہدایا چہ حرم تہ او پلے شی او ک ہغے یہ غارہ خہ امیل او یزان کری او دایے جدا ذکر کرو حکم چہ پہ دے کیں ک عام ہدایا تہ ثواب دیر دے او داهم سبب دامن دے ک دغہ ہدایو او ک ہغہ محرم شخص چہ سفر کووی حرم تہ او بعض کسانو بہ خان تہ ہم داسے قلا دہ اچولہ یہ وخت ک سفر کوکو کیں حرم تہ خودا ک جاہلیت رواج وڈ اسلام کیں دا خاص دے پہ خار وڈ یورے۔ او ک دے درے الفاظو نہ روستو قیاماً مراد دے حاصل دادے چہ کعبے احترام چہ یہ دغہ دے خیزونو سرہ جاری وی سرہ ک حج او عمرے تہ تو دنیا بہ ایادہ وی دا ک عامو انسانو قیام دے او امن قیام دے دپارہ ک مکے والو۔ سوال۔ یہ سورہ نساء کیں اموالو تہ قیام و ٹیلے دے نوایا دا دوارہ یوشان دی؟

جواب۔ ہلتہ ئے لکم قیاماً و ٹیلے دے یعنی مال دہر شخص ک ژوند دپارہ ذریعہ دہ او کعبہ وغیرہ سبب دے ک ژوند ک ہولے دنیا نو ک مالونو قائدہ انفرادی دہ او کعبے قائدہ اجتماعی دہ۔ ذالک لتعلموا اہ دا قائدہ دہ ک ماقبل او مراد ک دے اثبات ک توحید فی العلم دے او رد دے ک شرک فی العلم او اشارہ دہ چہ حج او عمرہ کوونکی لہ بالخصوص دا عقیدہ سائل او دا عبرت اختل ضروری دی۔ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ داتعمیم دے روستو ک تخصیص تہ۔ پہ اولہ جملہ کیں عموم ک علم وواویدے جملہ کیں احاطہ ک علم ذکر دہ۔

۹۵ پدے کیں تاکید دے دپارہ ک عمل کوکو پہ ماقبل احکامو باندے چہ بہ مخالفت کوکو سرہ تخویف او یہ موافقت کوکو سرہ بشارت دے

إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿۹۹﴾

مگر رسول دی۔ او اللہ تعالیٰ جو وہ دے یہ ہر حقہ خواہ چہ شکار کوئی تاسو اویہ ہنہ خہ چہ پتوی تاسو۔

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ

تہ ورتہ اوایہ تہ دی برابر پلینت او پاک اگرچہ تعجب کیں اجوی تالہ

كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ

دیر والے ذیلینت پس او بریری داللہ تعالیٰ تہ اے خالص عقل والو

لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ ﴿۱۰۰﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

دے دہا چہ کامیاب شی اے ایمان والو !

او اشارہ دہ چہ ایمان پہ مینج د خوف اور جا کیں دے۔

۹۹ پدیکیں ہم تاکید دے دہا د عمل کولو پہ ما قبل باندے پہ دودہ طریقو سرہ اولہ کما علی الرسول إلا البلاغ یعنی ستاسو عذر پہ کو تافہ کولو سرہ قبول تہ دے بلکہ د رسول پہ بلاغ سرہ پہ تاسو باندے حجت قائم شو او إلا البلاغ حصر اضافی دے یعنی توفیق د ہدایت او ثواب و عذاب د رسول پہ ذمہ باندے نیشتنہ۔ دومہ طریقہ داللہ یعلم اہ یعنی احوال ظاہری او باطنی او موافقت ستاسو اللہ تعالیٰ پیڑنی او پدیکیں اشارہ دہ چہ جزا او سزا پہ اختیار داللہ تعالیٰ کیں دی۔

ستا روستو د تاکید اتو تہ ترغیب دے صالح عقائد و اعمال و اخلاقوتہ او تحذیر دے د خبیث تہ او پدیکیں جواب د وہم دے ہقہ دا دے چہ خلق پہ عامو حالاتو او کارونو کیں صرف کثرت تہ اعتبار و رکوی لکہ جمہوریت پدے زمانہ کیں ؟ حاصل د جواب دا دے چہ د پاک او پلینت فرق ضروری دے کثرت تہ اعتبار نیشتنہ لکہ پہ سورہ انعام لکھن دی۔ لَا يَسْتَوِي مَراد ددے عدم استواء دہ پہ نیز داللہ تعالیٰ او پہ احکام شرعیہ کیں۔

الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ خبیث لے مقدم کرو د کثرت دوجے تہ دویم داچہ وہم کوونکی خبیث د طیب سرہ برابر گنری د ہقوی تردید مقصد دے۔ او قرطبی و بیہ دی چہ دا دوارہ لفظوتہ عام او شامل دی کسیونو، عملونو،

لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ

تپوس مه کوئی دے داسے خیزونو کہ تیکارہ شی تاسوتہ (جواب دے دے)

تَسْأَلُكُمْ فَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حَتَّىٰ

خفہ بہ کری تاسو او کہ تپوس کوئی دے دے خیزونو یہ وقت دے

يُنْزِلُ الْقُرْآنَ تَبْدُلَكُمْ عَفَا اللَّهُ

نازلیدلو دے قرآن کیں نو تیکارہ بہ شی تاسوتہ (جواب دے دے) معاف کریں اے اللہ تعالیٰ

عَنْهَا ط وَاللَّهُ عَفْوٌ رَحِيمٌ ۝۱۰۱ قَدْ سَأَلَهَا

دے دے تپوسونو۔ او اللہ تعالیٰ بخونکے صبر کوونکے دے۔ یقیناً تپوس کریو دے دے خیزونو

انسانانو او عقیدو او علمونو بولوتہ۔ او حلال مال او حرام، مسلم او کافر، مخلص
او منافق او صالح او فاسق وغیرہ بول مراد دی او داسے مضمون پہ سورۃ
اعراق ۵۵ سورۃ ص ۲۸ سورۃ جاثیہ ۲۱ قلم ۳۵ کتب ہم دے۔

وَلَوْ أَجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۖ دَا عَجَاب طبعی غیر اختیاری دے توبی صلی اللہ
علیہ وسلم تہ خطاب دے یا مراد دے تہ خوشحالی او تکبر کول دی نو
خطاب ہر ہفہ مخاطب تہ دے چہ خبیث او طیب کتب فرق نہ کوی۔

فَأَشْفَوْا اللَّهُ تَقْوَىٰ دَادہ چہ دے خبیث تہ حان بیچ کرے اگر چہ دیروی او طیب
قبول کرے اگر چہ لپ وی۔ یَا أُولِي الْأَلْبَابِ اشارہ دہ چہ دے فرق
دے پارہ ہفہ خالص عقل پکار دے چہ یہ حقایقو دے خیزونو باندے فکر
کوی نو ہفوی خبیث دے طیب سرہ تہ مساوی کوی۔ لَعَلَّكُمْ تَقْلِحُونَ دلتہ
فلاح نہ مراد حصول دے ہفہ درجاتو دے قرب الہی دے چہ دے طیبین
دے پارہ خاص کرے شوے دی۔

مَنْ رِبَط دے ہرکلا چہ دے خبیث او طیب یہ فرق ایزدہ کولو باندے
تیزی ور کرے شوہ نو اوریدونکو دے ہفے وجہ تہ دیرو تپوسونو نشورو
کرل نو اوس دے تپوس کولو ادب ذکر کوی اوربط پہ اعتبار دے مضمون
سرہ دادے چہ ہرکلا خبیث عقاید او اعمال او خورا کو تہ رلکہ تدا
دے غیر اللہ) وغیرہ یہ معاشرہ کیں دیروی نو یہ دے وقت کیں

یہ ضرورتہ او بے حاجتہ او اختلافی مسائلو کیں بحث کول او دے
دعوت کول جائز نہ دی خاکہ چہ عاقبت یہ داشتی چہ شرک او کفر
او بدعات بہ دیر تھی او عام بہ شی خاکہ دے هغه مخ نیوے یہ نہ کیبری
او دے هغه یہ وجہ سرہ یہ مؤحدین حقہ وی ۔

تنبیہ ۔ افسوس دے یہ هغه کسانو باتدے چہ یہ یو علاقہ او کلی
وغیرہ کیں دے کفر او شرک فتنہ یہ ترقی سرہ موجود وی او دغہ کسان
یہ اختلافی عملی مسائلو کیں بحثونہ او دعوت او مناظرے کوی او دے
شرک او کفر مقابلے نہ کوی ۔ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا جَاءَكُمْ بِبَيِّنَاتٍ
دَايِمَاتٍ دادہ چہ فرق او کرے تھی یہ مینے دے ضروری او غیر ضروری
مسائلو کیں ۔ لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبَيِّنَ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ پدے کیں
سوال دے عبد اللہ بن حذافہ داخل دے چہ سوال یے دے نبی صلی اللہ علیہ
وسلم نہ یہ یارہ دے پلار خیل کیں کرے وَوَجْهٌ مِّنْ أَيْ بخاری او مسلم داروایت
کرے دے دارنگ دے بل سری سوال چہ رَأَيْنَا أَنَا قَالَ فِي النَّارِ زہ بہ کوم ٹھائے
یم جواب او شوتہ بہ یہ اور کیں یے او پہ بل روایت کیں دی رَأَيْنَا أَنَا قَالَ فِي النَّارِ
داروایت ابن جریر ذکر کرے دے ابن کثیر و بیہ دی چہ سند یے کرہ
دے دارنگ سوال دے سری چہ أَيُّنَا كَأَقْبَىٰ رزما او نیہ کوم ٹھائے دہ
داہم دے بخاری روایت کیں دی ۔ دارنگ هغه سوال چہ یہ حدیث دے
مسند احمد کیں دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ایت دے فرضیت دے حج
او لوستلو تو یو سری تپوس او کرو أَفِي كُلِّ عَامٍ (ایا ہر کال فرض دے)
داخو یہ وخت دے نزول دے وحی کیں واقع شویدی تو یہ دے ایت کیں
صراحۃ داخل دی او دے دے تہ علاوہ بور سوالات رچہ روستو ذکر
کیبری) هغه ہم داخل دی یہ اعتبار دے عموم دے ایت سرہ لکہ ابن حجر
فتح الباری کیں و بیہ دی چہ یہ دے کیں هغه سوالو تہ چہ یہ طریقہ
دے استہزاء وی یا یہ طریقہ دے امتحان وی یا یہ طریقہ دے تعنت (صدا)
وی ہم داخل دی او ابن قیم اعلام الموقعین کیں و بیہ دی چہ حکم
دے ایت او سرہ منقطع تہ دے لکہ چہ دے عمر رضی اللہ عنہ منگری دے صاحب
الحوض نہ تپوس کرے و و چہ ستاحوض تہ سیاح (در بندگان) راجی
تو عمر او فرمائیل دے خبر مونہ تہ مہ را کوہ ۔

إِنْ تُبْدَلْ لَكُمْ تَسْوَعُكُمْ يَعْنِي چہ جواب اوشی نو بیا تپوس کوؤ نکے حقہ وی او دا
جملہ صفت مقیدہ دے دے اشیاء دپارے او دا قید احترازی دے نو معلوم
شودہ چہ ضروری تپوس کول خو پکار دی لکہ پہ دے قول دے اللہ تعالیٰ کہیں
فالسئلوا اهل الذکر الایة سورة الانبیاءک او نحل سلا نو دے دوارہ الایاتو تو تفرض
نیشته۔ دارنگ ہغہ قید لکولو تہ حاجت نیشته کوم چہ بعض مفسرینو
لگولے دے (بہالا تدعوالیہ حاجت) حکمہ دا قائمہ پہ دغہ جملہ
(ان تبدلکم تسوعمکم) سرہ معلومہ شودہ۔

وَإِنْ تَسْأَلُوهُمُ اعْنِهَا جَاءَ يُنْزِلُ الْقُرْآنَ تُبْدَلْ لَكُمْ پہ دے کہیں دے مفسرینو دے
اقوال دی اول دا چہ زجر دے او تاکید دے لا تسألکوا دے یعنی دے قرآن نزول
شورو دے او تاسو دغہ بے ضرورتہ تپوسو تہ کوئی نو ضروریہ پہ قرآن
کہیں جواب راجی او تاسو یہ بیا حقہ بیئی نو ولے داسے تپوسو تہ کوئی۔
دویم دا چہ مخکن جملہ کہیں ابداء یے سبب دے مسامت او گر خو نو پدے
جملہ کہیں طریقہ دے ابداء ذکر کوئی چہ ہغہ نزول دوسی دے پہ بارے دے ہغہ
سوال کہیں:

دریم قول دے خازن دے یعنی کہ چرے تاسو صبر او کرو تہ دے چہ پہ قرآن
کہیں یو حکم نازل شی او دے ہغہ شرحے تہ محتاج بیئی نو تپوس او کریئی نو
جواب بہ در کرے شی نو پنا پہ دے تفسیر ترغیب دے سوال کولو تہ
پہ وخت دے ضرورت کہیں۔

عَفَا اللَّهُ عَنْهَا پہ دے کہیں دودہ توجیہ دی اول دا چہ دا جملہ مستأنفہ دہ
او اشارہ دہ چہ دغہ قسم تپوسو تہ گناہ دہ لیکن اللہ تعالیٰ رد نہی دے نزول
تہ وپاندے) ہغہ تاسو تہ معاف کری دی۔

دویمہ توجیہ دا دہ چہ دا بل صفت دے دے اشیاء دپارے یعنی داسے اشیاء
چہ اللہ تعالیٰ دے ہغہ پہ بارے کہیں قرآن تہ دے نازل کرے او پہ تاسو یے لازم
کرے تہ دی دوجے دے وسعت تہ پہ تاسو یا ندے یا دا چہ پر بخودے دے
اللہ تعالیٰ دے ہغہ بیان دپارے دے چہ تاسو حقہ تہ شی رد توجیہ دے
ترکیب پہ لحاظ دیرہ بعیدہ دہ)۔

وَاللَّهُ غَفُورٌ يَعْنِي گناہونہ یعنی حلیم او مستحق دے عذاب تہ عذاب روستو کری
او ہغہ تہ تادیب در کری۔

قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ شَرٌّ أَصْحَابُهَا كَافِرِينَ ﴿۱۲﴾

یہ قوم مغنیں ستاسو تہ بیا شول دوی پہ وجہ دھق کافران ۔

۱۲ پہ دے کیں اشارہ دہ دویسے وجے د نہی د سوال تہ یعنی د داسے سوالو تو جوابونہ چہ اوشی نو د کراہیت اوید گنرلو پہ وجہ سرہ مخالفت اوشی نو سبب د کفر او گرجی او قوم تہ مراد بنی اسرائیل او تور مکتدیین دی لکہ قوم صالح معجزہ د ناقہ (اوشی) طلب کرے وہ او قوم موسیٰ ۴ رویت د اللہ تعالیٰ طلب کرے وؤ او قوم د عیسیٰ مائده طلب کرے وؤ۔ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مَّرَاد دے تہ سَأَلْ مَثَلُهَا دے او مماثلت پہ دے کیں د چہ بے ضرورتہ وؤ او سبب د خفگان او وبال وؤ۔

قائده: تفسیر قاسمی کیں لیکلے دی چہ پہ دے کیں داخل دی تقریبات کول پہ داسے مسئلہ باندے چہ پہ ہفے باندے کتاب او سنت او اجماع کیں دلیل نیشہ او وجود د ہفے ہم نادر وی پہ ہفے باندے بے ضرورتہ وخت ضائع کوی۔ دارنگ پدیکیں داخل دے بحث کول د ہفے امور غیبیہ تہ چہ شرع کیں حکم دے د ہفے پہ ایمان باندے اجماع لا پہ غیر د تفصیل د کیفیت تہ لکہ مسئلہ د صفات الہیہ یا مسئلہ د عذاب قبر شوہ چہ د ہفے د کیفیات تہ بحث کیدیشی او دلیل متصوص ورسوہ تہ وی۔ او امام شاطبی پہ موافقات کیں لس صورتونہ ذکر کرے دی د پاره د کراہیت د سوال۔ ع سوال د ہفے خیز چہ قائدہ پہ دین کیں تہ ورکوی۔ ع سوال د ہفے خیز چہ کافی بیان د ہفے اوشی۔ ع سوال د ہفے خیز چہ ہفے وخت کیں بے ضرورت نہ وی۔ ع سوال اغلو طاتو (غلطیانو) چہ جواب بے نہ وی۔ ع سوال د علتونو د احکام شرعیو چہ پہ شرع کیں ہفے ذکر تہ وی۔

ع سوال د ہفے امور چہ تکلف پیدا کوی ع سوال پہ معارضہ د کتاب او سنت کیں پمچلہ رائے سرہ۔ ع سوال د متشابہاتو تہ ع سوال د مشاجراتو د صحابہ کرامونہ۔ ع سوال پہ طریقہ د تعذت (ضد) سرہ د پاره د چپ کولو د عالم۔

مثالوتہ بکے پہ ترتیب سرہ دادی مثال د اول پہ حدیث د حدیث من ائی۔ یا د ہلال پہ پاره کیں تپوس چہ خہ سبب دے چہ ہلال نرے دی او

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ

نہ دہ جائز کرے اللہ تعالیٰ غنہ غورہ شلیلہ او نہ ازادہ پر بخود لے شوے

وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامِرٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ

او نہ پیوست کرے شوے او نہ بیچ شاملا والا لیکن ہذا کسان چہ

كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ

کافران دی جوہوی یہ اللہ تعالیٰ باندے دزوغ

وَكَثَرَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۱۳﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ

او دیر ددوی نہ عقل نہ لری او کلا چہ او ٹیلے شی دوی نہ

بیا لو ٹیری۔ ددویم سوال مثال پہ باہرہ دج کیں ارفی کل عام دینم سوال مثال
لکہ سوال چہ پہ حائضہ باندے قضاء د صلوة ولے نیشہ د شپیم مثال
صاحب د حوض نہ تپوس کول چہ ستا حوض نہ درندکان راجی نو عمر او ٹیل
دا خبر مونہ نہ مہ راکوہ او د نورو مثالو نہ دیر موجود دی نو معلومہ شوہ
چہ دا ہول پہ لا تسئلوا کیں داخل دی۔

ربط دا دے چہ مخکین ذکر شوہ چہ داسے سوالو نہ مکوی چہ سبب
د تحریم د خیزونو او گرجی نو اوس منع کوی د باطل تحریم کولونہ پہ مستقل
طور سرہ۔ او اشارہ دہ چہ بے ضرورت۔ بخونہ مہ کوئی ہاں رد کوئی پر سمونو
شرکیو باندے چہ دا ضروری خبرہ دہ۔ نو پہ دے ایت کیں رد دے د
تحریم لغیر اللہ۔ مَا جَعَلَ اللَّهُ دا د مخکین جعل سک مقابل دے دلہ
ہم د جعل نہ مراد حکم او شرع جوہول دی (مَا شَرَعَ، مَا حَكَمَ، مَا أَمَرَ)
وَمِنْ بَحِيرَةٍ مَنْ دپارہ د استغراق او د تاکید دے۔ قرطبی د سعید بن
المسیب نہ نقل کرے دے چہ بحیرہ ہفہ مؤنت خاروے دے راوبہ
غوا، بیزہ) چہ د ہفہ پی دپارہ د آلہہ باطلہ بند کرے یعنی شوک پی
حان دپارہ لوشلے نہ شی او د ہفہ غورہ پی سیرے کرے دی د تیبہ پہ
طور باندے او د امام شافعی او ابن عزیز نہ روایت کرے شوے دے
چہ دا ہفہ اوہ نہ چہ پتہ کرتہ پہ لنگہ شوہ نو کہ پنجم نہ نریچہ و

نودوی به وئیل چه دا ناریتو او زنانه دواړو د پاره حلال دے او که مؤنث
 بچې به وو نو دوی به د هغه غوړ سپرے کړو نو د هغه پټی او غوښه به ئے
 په زناتو حرام گنرله. او عکرمه وئیلے دی چه د هغه ټول منافع به ئے یعنی
 پټی، ورپی وغیره به ئے په زناتو باند حرام گنرل او چه مړه به شوه نو بیا به
 د زناتو د پاره حلاله وه. او بخاری د سعید بن مسیب په روایت سره وئیلے
 دی چه د دے پټی ئے د طواغیت د پاره خاص کول. وَلَا سَأَلْبَهُ، قرطبی او
 خازن وغیره ذکر کړے دی چه جاهلیت کښ به څوک بیمار شو یا به ئے
 څوک قریب (خپلوان) ورک شو نو دوی به د الله تعالی په نوم د یو او بله
 نذر او کړو نو هغه به ئے ازاده پر یخودله چه په هغه باند دے به ئے بار
 اوړل، سوری کول منع گنرل او هر چا لږه داوبو د فصل ته د هغه منع
 کول ئے سبب د ضرر گنرلو. او د سعید په روایت کښ امام بخاری نقل
 کړے دی چه دا به ئے د الله په نوم باند د ازادوله او دارنگ امام
 رازی هم ذکر کړے دی چه دا د اصنامو په نوم وه او اختیار د دے په
 ئے د اصنامو منجوړانو ته ورکوو.

وَلَا وَصِيْلَةٍ، خازن وئیلے دی چه دا بیزه (چیل) وه چه اووه کرته به
 لنگه شوه نو که اوم به نرو و نو د مخ به ئے کړو او دوی به ناریتو
 او زنانه د پاره حلال گنرلو او که مؤنث به وو نو په کلا و بیزو کښ
 به ئے پر یخودلو او که جوړه به پیدا شوه نو دوی به وئیل و صَلَّتْ
 أَخَاهَا (دا مؤنث د خپل ورور په حکم کښ شوه) نو دواړه به ئے ته د یخ
 کول. او ابن اسحاق ته روایت دے چه دا هغه بیزه وه چه لس مؤنث
 پچی به ئے پرله پسے راوړل نو دوی به وئیل و صَلَّتْ، نو د دینو روستو
 به ئے چه پچی راوړل نو هغه به ئے د ناریتو د پاره حلال او زنانه د پاره
 حرام گنرل. او د دے باره کښ هم بخاری وئیلے دی چه دا به ئے د
 طواغیت په نوم گرځوله. وَلَا حَرَام، قرطبی وئیلے دی دا هغه اوش منکر
 و چه لس اوینې به د هغه نه بلارلے (مال) شوم نو دوی به د هغه
 په ملا باند د طاؤس وزر اولگوو او په هغه باند دے به ئے سوری
 کول او بار اوړل منع کړل او داوبو او گیاه ته به نه شو منع کیدلے
 ازاد به پر یخودله شو او امام بخاری وئیلے دی چه دا به ئے هم د

طواغیت پہ نوم باندے پر بخود لو۔

تذبیہ - ابن کثیر و ثعلبی دی چہ عمرو بن لہی بن قمعہ د خزاہہ قبیلے مشر
وؤ د خزاہہ قبیلے او بنی جرہم تہ روستو د بیت اللہ متولی گرو حیدلے
وؤ او اول شخص وؤ چہ دین ابراہیم یے بدل کرو او بت پرستی یے
د شام تہ عربو تہ راورلہ او دا رسوم بحیرہ، سائبہ وغیرہ یے یہ دوی کیں
رائج کرل او حدیث د بخاری کیں را غلے دی چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم فرما ثعلبی دی چہ ما عمرو بن عامر خزاہی پہ اور د جہنم کیں اولیاء لو چہ عجلے
کولے پہ اور کیں خان پے را بیکلے۔

وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَقْتُلُونَ عَنَى اللَّهِ الْكَذِبَ داجواب د وہم دے چہ
ہر کلمہ اللہ تعالیٰ دا حکم تہ دے کرے نو دغہ خلقو دا کاروتہ ولے کول ؟
حاصل جواب دا دے چہ دوی اللہ تعالیٰ تہ یہ دروغہ نسبت کوؤ چہ مونہ تہ
اللہ تعالیٰ داسے حکم کرے دے او دا دین ابراہیمی دے لکہ چہ سورۃ
اعراف ۲۸ کیں دی - یعنی دعویٰ یے کولہ چہ مونہ پہ دے کیں د اللہ تعالیٰ
حکم متو او حال دا دے چہ اللہ تعالیٰ داسے حکم تہ دے کرے۔
وَكَثُرَ مِنْهُمْ لَّا يَعْقِلُونَ (سوال) کافران خو ہول بے عقلہ دی لکہ پہ نورو
ایا تو تو کیں دی نو دلتے یے اکثر ولے او ثیل ؟

جواب - ابن جوزی د امام شعبی تہ نقل کرے دے چہ دلتے د اکثر تہ
مراد اتباع او عوام دی ہغوی پہ دے تہ پوہیری چہ زمونہ مشرا تو
او پوہہ خلقو پہ اللہ تعالیٰ باندے افتراء کرے دہ نو دوی د ہغوی
تقلید کو ی۔

قائدہ - یہ حکم شرعی د بحیرہ، سائبہ، وصیلہ او حام کیں اختلاف دے
د اہل علمو - اکثر و ثعلبی دی چہ دا شرکا حلال دی او پہ تحریم د خلقو
سرہ دا تہ حرامیری لکہ چہ د نورو تحریمات لغیر اللہ حکم دے او بعضو
و ثعلبی دی چہ دا تول حرام دی ہغوی وائی ما جعل پہ معنی د ما احل د
لیکن صحیح دا دہ چہ یہ دے کیں تفصیل دے کہ پہ دے خیزو نو کیں
د تحریم سرہ دغہ مشرکانو د خیلو طواغیتو پہ نوم باندہ گرو لے وی
لکہ چہ مونہ د بخاری روایت پہ بارہ د بحیرہ د سائبہ او وصیلہ او حام
خلور و وارو کیں د کر کرے دے تو یسا خو دا حرام دی محکمہ چہ تذر د

تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَىٰ الرَّسُولِ

راشٹی ہفتے تہ چہ نازل کریدے اللہ تعالیٰ اور راشٹی رسول تہ

قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءُنَا

دوی دای پورہ دہ موتیر لورہ ہفتہ لارچہ موتیر لے دی موتیر پہ ہفتہ مشران خیل۔

أُولَٰئِكَ أَكَانِ آبَاءُ وَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

اگر چہ دو مشران د دوی تہ پوہیدل پہ

شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٣٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

شیخہ خیر د دین باندے او تہ یے صحیح لار موتیر لے دہ۔ اے ایمان والو !

غیر اللہ د تحریم سرہ خلط شوبہ دے او حکم د نذر د غیر اللہ دا دے
چہ حرام دے لکہ پہ ما اهل لغیر اللہ یہ کہیں دا تفسیر دے او کہ چرے
پدے خیزونو کہیں صرف تحریم وی او نذر پکین تہ وی خلط شوبہ لکہ
پہ بعض تفسیرونو کہیں داسے راغلے دی تو بیا حلال دی پشان د نورو
تحریماتو لغیر اللہ او دے وجہ تہ اللہ تعالیٰ لفظ د ما جعل ذکر کرے
چہ عام دے یعنی اللہ تعالیٰ د دے خیزونو امر تہ دے کرے نو کہ
حلال وی او کہ حرام وی دلتہ یے داسے تہ دی ویتلے چہ لا تحریموا
یا احل اللہ لکم لکہ چہ پہ نورو تحریماتو د غیر اللہ کہیں داسے ذکر کرے دی
سکا پدیکین زجر دے پہ تقلید کولو د جاہلانو او ابطال دے د دلیل
د باطل پرستانو چہ اتباع د اباء دہ یعنی دوی پہ شرکیاتو او پجورولو
د بحیرہ سائبہ وغیرہ کہیں دلیل شرعی تہ لری بلکہ دلیل یے طریقہ
د مشرانو دہ۔ وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ مَجْهُولٌ صِیغَةُ د پارسا د تعمیم د قائلانو دہ
یعنی چہ ہر خوک او ہر وخت چہ ہفتوی تہ دا دعوت ور کرے شی۔
تَعَالَوْا د لفظ د خیلے مادے (علو) پہ وجہ سرہ پہ ہفتہ او از کہیں
ذکر کیدیشی چہ ترقی طرق تہ بلتہ وی۔ اِلٰی مَا اُنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلٰی الرَّسُولِ
اشارہ دہ چہ قرآن او حدیث دواہ مستقل شرعی دلیلوتہ دی او دے
وجہ تہ لفظ د اِلٰی یے مکرر ذکر کرے دے او داسے پہ سورۃ النساء

کین ہم ذکر دی . معلومہ شوقہ چہ حجت پہ دین کین قرآن او حدیث دے او
اجماع او قیاس خو پہ دے دواہو باندے پتا دی کہ دے تہ مستند
وی نو ہغہ اجماع او قیاس مقبول دے او کہ دے تہ مستند نہ وی
نو مردود دی ۔ قَالُوا حُسْبُنَا مَا نَجِدُكَ عَلَيْهِ اَبَاءُكَ پہ لفظ دے حسبنا کین
دیہر تاکید دے جہل دے ہغوی دے یعنی قرآن او سنت تہ حاجت نہ گنہری
حکہ چہ طریقہ دے مشرانو پورہ گنہری او دا مستلزم دے اعراض لہ دے
قرآن او سنت تہ ۔ اَبَاءُكَ مراد دے تہ نہ دے دوی دے مسلک علماء او
مشران دی کہ چہ امام راغب پہ مفردات کین لیکے دی صرف دے عمر پہ لحاظ سورہ مشران
مراد تہ دی ۔ اَوْ كَوْكَبَانَ اَبَاءَهُمْ ہمزہ دے استفہام انکاری دے او واو
دے پاء دے عطف دے ماقبل معطوف علیہ پتہ دے یعنی اَحْسِبُهُمْ يَأْتِیُوْنَ
هَذَا یا یتبعونہم او كَوْ وَصَلِیْہ دے شرطیہ تہ دے نو ماقبل کین تقدیر
دے اعلیٰ حال دے اباؤ مراد دے حاصل دا چہ تابعداری دے ہغہ اباؤ چہ
عالمان او ہدایت والا وی) پہ کاروتو دے شرک کین او پہ بے دلیل خبر و کین
جائز تہ دے توجہ بے علمہ او بے ہدایتہ وی نو پہ طریقہ اولی سورہ جائز
تہ دے او دارد دے دے قول دے ہغوی چہ حسبنا اے دے ۔

لَا یُعْلَمُوْنَ شَیْئًا مراد دے شئی تہ دلیل او حق دے لیکن نفی دے علم دے
حق او دے دلیل پشان دے نفی دے علم مطلق دے میالغہ ۔ وَلَا یُھْتَدُوْنَ
مراد دے اہتداء تہ حمل کول دی پہ دلیل شرعی باندے یعنی تہ عالمان
دی او تہ ہدایت والا دی بلکہ جاہلان او گمراہان دی ۔ او خازنہ رازی
او نسفی وغیرہ دلتہ لیکے دی چہ معلومہ شوقہ چہ اقتداء دے عالم
مہتدی صحیح دے پہ شرط چہ قول دے ہغہ پہ حجت او برہان او دلیل
باندے پتا وی ۔ نو کہ عالم مہتدی وی لیکن یو قول یے بے دلیل وی
نو دے ہغہ تقلید ہم جائز تہ دے ۔ نو دا ایت دلیل دے پہ رد دے تقلید
باندے پہ شرعیاتو کین حکہ چہ تقلید پہ معنی دے قبولو دے قول دے غیر
دے پہ شرعیاتو بغیر دے دلیل یا دے معرفت دے دلیل تہ رد دے تفصیل
پہ سورہ بقرہ سکا کین تیر شوے دے ۔

سوال ۔ پہ دے ایت کین تردید دے دے تقلید دے مشرکانو پہ اباؤ
گمراہانو پسے نو تقلید دے امامانو متقیانو پہ دے باندے تہ رنگ

قیاس کیدے شی ؟

جواب - ابن قیم پہ اعلام الموقعین کہیں او ابن ابی العز حنفی پہ رسالہ اتباع کہیں دے دے جواب ذکر کرے دے حاصل دے ہفتے جواب دا دے چہ پہ قیاس او تشبیہ کہیں دا ضروری نہ دہ چہ دے مقیس علیہ یا مشیہ پہ تول صفات دے پہ مقیس یا مشیہ کہیں موجود وی بلکہ یو علت مشترکہ او وجہ شبہ مشہورہ کافی دہ دیارہ د اثبات د قیاس او تشبیہ کولو نو ہفتہ دلتہ قبولول د قول د مشرانو دی بغیر د دلیل نہ برابرہ خبرہ دہ کہ مشران علماء وی او کہ جاہلان وی - ہاں تقلید پہ شرک کہیں عین شرک دے او پہ بدعت کہیں عین بدعت دے او تقلید پہ نور احکام شرعیہ کہیں تفصیل تہ محتاج دے او دا مقام د تفسیر دے ہفتے گنجائش نہ لری۔

قائدہ ۱ - پہ دے مضمون کہیں ایاتو نہ پہ سورہ بقرہ ۲۱ او سورہ لقمان ۲۱ او سورہ زخرف ۲۲ کہیں شتہ دے لیکن پہ بعض تعبیراتو کہیں فرق دے یو فرق پہ وجدنا او الفینا کہیں دے دے ہفتے وجہ دادہ چہ إلقاء اکثر استعمالیری پہ امور معقولہ علمیہ کہیں او وجدان عام دے امور محسوسہ او معقولہ دواہو کہیں استعمالیری نو پہ سورہ بقرہ کہیں ذکر دے دے محبت د غیر اللہ او دے سرہ اتباع د خطوات الشیطان دہ او دا امور معقولہ علمیہ (پہ) دی نو ہلتہ فی الفینا ذکر کرو او پہ سورہ مائدہ کہیں بیہ حیرہ سائبہ وغیرہ امور محسوسہ ذکر کرو او پہ سورہ لقمان او زخرف کہیں بیہ امور عقلیہ او محسوسہ دواہو مراد دی نو پہ ہفتہ سورتو کہیں عام لفظ (وجدنا) ذکر کرے شو۔

دویم فرق پہ حسبنا او بل نتبع کہیں دے وجہ دادہ چہ پہ سورہ مائدہ کہیں رد دے پہ عاداتو او رسوماتو شرکیو باندے او پہ ہفتے کہیں جاہلان دیر کلک وی نو لفظ د حسبنا ذکر شو او پہ نور سورتو کہیں پہ عقیدو د شرک باندے رد و چہ دے ہفتے پر یخودل د عاداتو نہ انسان دی پہ ایمان راہلو یا پہ منافقت کولو نو پہ ہفتے کہیں صرف لفظ نتبع ذکر کرے دے دریم فرق پہ سورہ بقرہ کہیں لا یعقلون ذکر دے او پہ سورہ مائدہ کہیں لا یعلمون دے وجہ دادہ چہ عقل پہ امور عقلیہ کہیں ذکر کییری او سورہ بقرہ کہیں دے محبت وغیرہ ذکر و چہ ہفتہ امور عقلیہ باطنیہ دی

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ

لازم ده په تاسو ياند زه وايي د خاوندو ستاسو، ضرر نه درکوي تاسو ته هغه څوک چه گمراه وي

إِذَا اهْتَدَىٰ يَتِمُّ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ

کله چه تاسو هدايت او موندلو - خاص الله تعالى ته - ودرگيډال دي ستاسو

جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

د ټولو، نو خبر درکوي تاسو ته په هغه عملونو چه کوي ئي تاسو -

او علم په امور عقليه او محسوسه دواړو کيس استعماليري نو په سورة مائده کيس ذکر وړ د امور محسوسه نو هغه سره لفظ د علم ډير مناسب دے او په سورة لقمان کيس ذکر د مجادله وړ سره د تفي د علم ته نو دوياره تفي د علم او عقل ته ضرورت ته وړ او مجادله په سبب د وسوسې د شيطان سره وي نو دا هلته د شيطان وسوسه (د دعوت) ئي ذکر کړه راو الله تعالى په خپلو رازونو ياند د بڼه پوهيري -

۱۵ رېط د دے ايت د مخکې سره قرطبي د جابر بن زيد نه نقل کړے دے هغه دادے چه هر کله په يو کس اسلام راوړد نو کافرانو په ورته وئيل چه تاخيل مشران کم عقل او کنترول او گمراه و او کنترول نوکه زمونږ مشران بے علمه بے هدايت و و نو ستا مشران هم داسے وړ نو په دے ايت کيس د هغه جواب ذکر کوي -

بل رېط دادے چه هر کله مشرکانو ته دعوت ورکړي د کتاب الله او سنت رسول الله صلى الله عليه وسلم طرف ته او هغوي ئي ترديد او کړي نو خفقان او غم مه کوئي ځکه چه روستو د دعوت ته د هغوي گمراهي تاسو ته ضرر نه درکوي -

عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ ، عَلَيْكُمْ اسم فعل دے په معنی د الزموا سورة يعنى لازم او نيسي اصلاح د خپلو خاوندو په تابعداري د کتاب اوسنت سره (کله چه مخالفين ئي نه مني) -

لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ يعنى د هغوي د گناه په تاسو ياند د اشرار پر يوڅي که هغوي حسينا ما وجدنا اه وايي يا عتاد کوي په قول

او په عمل، دارنگ ستاسو هغه مشران چه گمراه تیر شويدي د هغوی د گمراهی په تاسو باندې بد اثر او عیب او گناه نیشته۔

إِذَا اهْتَدَيْتُمْ، اهتداء داده چه تاسو اتباع د قرآن او سنت کوی او امر بالمعروف او نهی عن المنکر د خپل طاقت موافق کوی۔

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا عام خطاب دے گمراهانو او هدايت والاته او په دے کښ تخويف او بشارت دواړو ته اشاره ده۔

فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ مراد د نياء ته جزا او سزا ورکول دی او شربيني وئيلے دی چه اشاره ده چه هيتوک د بل چا په گناه باندې نشي نيولے کيدے۔

سوال۔ د دے ايت نه معلوميدی چه امر بالمعروف او نهی عن المنکر (د دعوت و تبليغ) ته حاجت نيشته ځکه چه هر انسان د خپل ځان دمه وار دے او حال دا دے چه دير اياتو ته او احاديث په فرضيت د دعوت او تبليغ باندې دلالت کوی؟

جواب۔ په ايت کښ مقصد تسلي ورکول دی مؤمنانو ته که ستاسو پلاران گمراهان تیر شويوي او نور کا قرآن په کفر او گمراهی کښ پراته وي نو ستاسو ته د هغوی په باره کښ هېڅ تپوس نيشته او ته په تاسو باندې هغه ضرر شته لکه چه رسول صلی الله عليه وسلم ته خطاب دے فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَاتٍ سورة قاطر ۸۵ اوز مخشري وئيلے دی چه داسے هغه مؤمن دے چه افسوسونه کوی په حال د قاستقانو قاجرانو باندې د هغوی د گناهونو د وجه ته او د هغوی منکرات او عیبونه ذکر کوی نو په دے ايت کښ هغه ته تسلي ده۔ نو حاصل د ايت دا دے چه گمراهی د بل چا مطيع ته ضرر نه ورکوی او ايت د ترک د دعوت يا فرضيت د هغه نه ساکت دے دا جواب زمخشري، قرطبي، او قاسمي اول ذکر کړې دے۔

جواب۔ دا ايت صریح دے په وجوب د امر بالمعروف او نهی عن المنکر کښ د ډيرو وجوهو نه، اول دا چه د عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ مهالشی معنی ليکلې ده چه په تاسو باندې اصلاح د خپلو نفسونو لازم ده په اتباع د کتاب او سنت او په دعوت کولو او امر بالمعروف او نهی عن المنکر کولو سره په هغه کښ کوتاهی مه کوی نو د هغه نه روستو چه څوک

گمراہی کوی نو پہ تاسو هیچ وبال نیشته - دویمہ وجہ مخکنیں پہ ربط کیں ذکر
شودہ چہ دا ایت ک وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰی مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ اِنَّهٗ نَهٗ رُوَسُوکُ
یعنی اول خو دعوت کتاب اوسنت تہ ورکری نو ہرکلا چہ دوی او وائی
حسینا ما وجدنا علیہ ایاہ کا اوستاسو دعوت رد کری نو بیا تاسو دہوار
نہ بی۔ دریمہ وجہ ابن کثیر، قرطبی اورازی وغیرہ ک عبد اللہ بن مبارک
تہ روایت ذکر کرے دے چہ دا اوکا ربوہ (ایت دے پہ وجوب د امر بالمعروف
اونہی عن المتکر کیں حکم چہ انفسکم تہ مراد اہل دینکم او اہل جنس
ستاسو دی لکہ فاقتلوا انفسکم ربوہ کیں دا معنی دہ او دارنگی
حدیث ک ابوداؤد، ترمذی او احمد وغیرہ ک قیس پہ روایت سرہ د ابوبکر
رضی اللہ عنہ تہ نقل دے حاصل ہے دادے چہ ابوبکر رضی اللہ عنہ
دا ایت اولوستلو او فرمائیل ہے چہ تاسو دا لولئی اوپے حایہ تاویل ہے
کوئی او نہ پوہیڑی چہ دے مطلب خہ دے بیا ہے ورپسے حدیث
مرفوع ک نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ بارہ ک تاکید ک دعوت کیں ذکر کرے
دے او دارنگی ترمذی حدیث ک ابو ثعلبہ خشنی ذکر کرے دے چہ ک
دے ایت پہ بارہ کیں ک نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ تیوس کرے شوپوؤ
توہخہ او فرمائیل امر بالمعروف اونہی عن المتکر کوئی ہاں چہ حالات
بدل شی (چہ روستو ذکر کیری) نو بیا صرف د خان غم او فکر کوئی
اوهفے تہ ایام صبر وئیلے شی۔ دا حدیث ہم قرطبی شربینی او ابن کثیر
وغیرہ ذکر کرے دے۔

جواب۔ ک ابن مسعود رضی اللہ عنہ تہ نقل دے حاصل ہے دا دے
چہ دہخہ تہ دے ایت تیوس کرے شوے وؤ نو ہخہ او فرمائیل
چہ ک قرآن کریم مختلف ایا توتہ دی یو قسم ہخہ دی چہ تاویل ہے تیر
شویدے۔ دویم ہخہ دی چہ تاویل ہے پہ زمانہ ک نبی صلی اللہ علیہ
وسلم کیں واقع شوے دے دریم قسم ہخہ دی چہ تاویل ہے ک نبی
صلی اللہ علیہ وسلم ک زمانے تہ لپ روستو واقع دے خاورم ہخہ
دی چہ تاویل ہے پہ ورخ ک حساب واقع کیری۔ نو ہرکلا چہ دزہوؤ
او خواہشاتو اختلاف راشی او دے پہ تاسو کیں دیرے شی نو بیا
دخپل خان ذمہ وار ہے او ک عاموکار (دعوت) پرپودی دھمے

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ

اے ایمان والو ! دمی جوہول د میخ ستاسو

إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ

کله چہ نیزدے شی بوتن ستاسوتہ مرگ تہ بہ وخت د وصیت کولو کنش

اِثْنَيْنِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرِينَ مِنْ

دوہ تنہ دی انصاف والا ستاسوتہ یا نور دوہ تنہ سیوا

غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ

ستاسوتہ کہ تاسو سفر کوئی یہ زمکہ کنش

فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا

پس اوری تاسوتہ مصیبت د مرگ ایماوئی بہ دے دواوہ لہ

مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيقِظُ مِنْ بِلَا

دوستو د ماتہ رد ما زیکنہ توکم بہ کوی دواہہ یہ اللہ تعالیٰ

إِنْ ارْتَبْتُمْ لَا تُشْتَرَى بِهِ ثَمَنًا

کہ شک کوئی تاسو (روائی بہ دوی) تہ اخو موثرہ پدے سرہ عوض

روایت د ابن عمر رضی اللہ عنہما تہ ہم نقل دے (دا دواہہ روایات ابن جریر یہ سند سرہ راوی دے دی) حاصل دا دے چہ دے ایت محل او مصداق اخرہ زمانہ دہ (چہ یہ حدیث د خشتی کنش ذکر دی چہ ہرکله د حرم اطاعت او د خواہش تابعداری او د دنیا خوہ والے اولوئی کول د ہرذی رائے یہ خپلہ رائے باندے اویئے تو بیا د عواموکار (دعوت) پریردئی۔ حاصل دا شوہ چہ اوس خواص بالمعروف او نہی عن المنکر کوئی د دے ایت د وجہ تہ دغہ کار مہ پریردئی۔

وَلَوْ كَانُوا قُرْبَىٰ وَلَا نِكَتًا شَهَادَةً

اگر چہ دی خیلوان او تہ پتوڑ مولودہ شہادت د

اللہ رانگا اذالین الارثیین ۱۰۶ ۱۰۷ فَاِنْ عُرِ

اللہ تعالیٰ، یقیناً دغا وخت بہ مونہ خامخا دگتھکارو نہ یو۔ پس کہ خبر او کرے شو

سہا ربط دادے چہ مخکس ایت کنس ئے حفاظت دے نفوسو ذکر کرو نو
 پہ دے ایت کنس حفاظت دے مالونو ذکر کوی پہ طریقہ دے وصیت او دے قسم
 سورہ۔ او بعض مفسرینو وئیے دی چہ دا ایت دیر گران ایت دے پہ
 اعتبار دے اعراب او نظم او حکم سورہ، واحدی پہ بسیط کنس دے عمر
 رضی اللہ عنہ نہ داسے نقل ذکر کرے دے او ابن عطیہ وئیے دی چہ دا
 قول دے هغه چا دے چہ زبرہ دے هغه دے دے ایت پہ تفسیر سورہ یخ شونے
 تہ وی۔ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اشَارَةُ دے چہ معاملات مالیه پہ شرعی طریقے
 سورہ حل کول دے ایمان نقاضا دے۔ شہادۃ بئینکم مراد دے شہادت نہ اشہاد
 (حاضر وکل) دی پہ وخت دے وصیت کنس او بعضو وئیے دی چہ مراد دے دینہ
 قسم دے حکم چہ دے شہادت دیرے معنے دی قریبی دلتہ بعض ذکر
 کرے دی۔ بئینکم پہ اصل کنس مابینکم وؤ نو ما دے اختصار دے پارہ حذف
 شو۔ اِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ اِذَا ظَرْفِيہ دے او حَضَرَ پہ معنی دے قُرْب
 (نزدے شی) دے یا مراد دے دے تہ دا دے چہ اسباب دے مرگ حاضر
 شی او دا تاویل دے دے وجہ نہ کیڑی چہ ہر کلمہ مرگ حاضر شی نو بیا خو
 خبرے نشی کولے۔ جِبْنُ الْوَصِيَّةِ دا بدل دے دے لفظ دے اِذَا تہ او پہ
 دے کنس تنبیہ دے پہ اہتمام دے وصیت باندے۔ او دلتہ مراد وصیت
 کول پہ مال سورہ تہ دی بلکہ وصی گر حول پہ پارہ دے مال کنس دی۔ اِثْنَانِ
 دا خبر دے شہادت دے پہ تقدیر دے لفظ دے شہادت سورہ۔ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ
 یعنی اسلام او عدالت دوارہ پکار دی عدل پہ مقابل دے فسق کنس دے
 او اَحْرَابٍ مِّنْ عِزِّكُمْ پہ دے کنس دے اہل علمو اختلاف دے اکثر وئیے
 دی چہ مراد دے دے تہ غیر مسلم دی او بعضو وئیے دی چہ مراد دے
 منکم تہ ستاسو اقرباء او غیرکم نہ مراد اجانب (پردی) دی او پنا پہ
 اول قول باندے شہادت دے کافر پہ مسلمان باندے ثابت شونو پدیکش

اختلاف دے بعضو وٹیلے دی چہ دا ایت منسوخ دے پہ ایت کُنْ یَجْعَلَ
 اللَّهُ لَكُمْ فِرْقَيْنِ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا سرہ - او اکثر وٹیلے دی چہ دا
 منسوخ نہ دے او پہ سورۃ مائدہ کتب منسوخ ایت نیشہ نو شریع
 او اوزاعی نہ نقل دے چہ شہادت د کافرانو خاص دے پہ سفر پورے
 او پہ وصیت پورے فقط - او ابن قیم پہ اعلام الموقعین او امام رازی پہ
 تفسیر کبیر کہیں پہ قول د نسخ باندے یا معنی د غَیْرُکُمْ پہ اجانب سرہ
 سخت تفصیلی رد کرے دے۔

إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ اثَّارًا دہ چہ دا سے ضرورت پہ وخت
 د سفر کولو کہیں پیش راجی۔

تَحْسِبُونَهُمَا اثَّارًا دہ چہ دوی مدعا علیہما او گرخی نو دوی د تختید لو
 کوشش کوی د دے وجہ نہ لفظ د حبس یے ذکر کرو۔

مَنْ بَعْدَ الصَّلَاةِ مَوْتًا د مازیکر مراد دے یا مطلق مَوْتًا دے اودا
 تقید د قسم دے پہ وخت حاضر پورے د پارہ د تاکید د قسم او دا
 صحیح دے پہ اتفاق د علماء سرہ او بل دا چہ پہ وخت د صلوة
 کہیں پہ معلومہ شی چہ دا وصیان مسلمانان دی او کہ کافران اہل
 ذمہ دی۔

فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ یعنی پہ دوی باندے دعوی چہ او کرے شی پہ پارہ
 د خیانت کولو سرہ پہ وصیت ادا کولو کہیں او دوی ترینہ انکار
 او کپری او نور گواہان د مدعی د پارہ نیشہ نو منکر باندے قسم وی
 د دے وجہ نہ دوی بہ قسم کوی۔ بِاللَّهِ دا دلیل دے چہ قسم پہ
 اللہ تعالیٰ پورے خاص دے اگر چہ اہل ذمہ کافر دی تو ہم پہ قسم
 ورکیدیشی پہ اللہ تعالیٰ سرہ حکم چہ هغوی اللہ تعالیٰ او قسم بِاللَّهِ
 لڑہ مئی۔ إِنْ أَنْتُمْ ارْتَبَا تہ مراد پہ هغوی باندے دعوی کول
 دی پہ سبب د شک کولو سرہ پہ وصیت ادا کولو کہیں اثَّار دہ چہ
 یغیر د دعوی تہ مدعا علیہ تہ قسم تہ شی ورکیدے۔

لَا تَشْتَرِي بِهِ شَيْئًا دا جواب قسم دے، اشتراء پہ معنی د حصول د
 عوض دہ یہ ضمیر اسم د اللہ تعالیٰ تہ یا قسم تہ راجع دے او شَيْئًا
 پہ معنی د عوض دنیوی دے یعنی موت د اللہ تعالیٰ نوم د دے د پارہ

عَلَىٰ أَتَّهَمًا اسْتَحْقَاقًا شَمًا فَاخْرَاجَ

پس دے خبرہ چہ یقیناً دے دوا رو کریں مے گناہ (پہ دروغ قسم کو لوسرہ) تو نور دوہ کسان

يَقُولُ مِنْ مَقَامِهِمَا مِنَ الَّذِينَ

اودری پری بہ یہ حاکم دے دوا رو د حقہ کسانو نہ چہ

اسْتَحْقَاقًا عَلَيْهِمُ الْاُولٰٓئِكَ فَيَقْسِمُ

دعویٰ د حق شوبہ یہ ہغوی باندے چہ نیر دے دی دا دواہ مری تہ، تو قسم بہ کوی

يَا لِلّٰهِ لَشَهَادَتُنَا اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا

یہ اللہ تعالیٰ چہ خاتما زمونہ بیان رشتہ دے د بیان د دغہ دواہو نہ

وَمَا احْتَكَيْتُمْ اِنَّا اِذَا الْبَيْنَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۷﴾

او زیاتے تہ دے کرے مونہ، یقیناً مونہ بہ دغہ وخت د ظالمونہ یو۔

تہ دے ذکر کرے چہ دنیوی غرض پرے حاصلو و بلکہ زمونہ مقصد
د حق اقامت دے۔ وَلَوْ كَانُ ذَا قُرْبٰی، کان ضمیر راجع دے ہغہ چاتہ چہ
د حقہ د پارہ قسم کوی (مقسم لہ) یا یہ حقہ باندے شہادت ورکوی اودا
جملہ تاکید دے چہ حلف (قسم) زمونہ دروغونہ پاک دے۔

وَلَا تَكُنْمُ شَهَادَةً اِلٰلٰہِ ہغہ شہادت چہ اللہ تعالیٰ مونہ تہ د ہغہ علم را کرے
دے او دا ہم تاکید د ماقبل دے۔

لَا داتمہ د ماقبل دہ یعنی حکم دے روستو د نیکارہ کید لو د دروغونہ
پہ قسم کیں۔ فَاِنْ عَثَرَ عَثَرَ پہ اصل کیں غور خید لو تہ و ثیلے شی پہ یو
خیز باندے۔ او پہ معنی د اطلاع را حی لکہ پہ سورہ کہف کیں "اَعْتَرَاكَ عَلَيْهِمْ"
او د دے فعل (عثر) نائب فاعل مادہ د دے فعل دہ یعنی حَصَلَتِ الْعَثَرَةُ۔

عَلَىٰ اَتَّهَمًا دا ضمیر اثنان (وصیانو) تہ راجع دے۔ اسْتَحْقَاقًا شَمًا استحقاق
پہ معنی د کولو د حقہ فعل دے چہ موجب او سبب وی د یو کار د پارہ۔

اَشَمًا تہ مراد گناہ د خیانت دے پہ حصول د مال حرام سرہ یا پہ دروغہ
قسم کول دی۔ یعنی روستو د فیصلے تہ پہ قسم د منکریتو سرہ معلومہ

شی چہ دا قسم دوی پہ دروغہ کرے دے نو ہقہ فیصلہ بہ ماتہ کرے شی۔
فَاٰخِرَانِ دا صفت دے ار موصوف پت دے یعنی رجلاں اٰخران۔
 یَقُوْا مِنْ مَّقَامِهِمْ هٰذَا ضمیر راجع دے اثنان تہ ربعی چہ اول قسم ئے پہ
 دروغہ کرے وڈ) او دا قیام پہ کولو د قسم کنس دے او دا پہ ہقہ وخت
 کنس دہ چہ روستو د بشکارہ کید لو د خیانت نہ مخکس دوارہ کسان دعوی
 د ملکیت د ہقہ خیر او کری او درتہ د ہقہ تہ انکار کوی نو حق د قسم ثابت
 شو پہ ورثو باندے د انکار د وجہ تہ۔ مِنَ الَّذِيْنَ اَسْتَحَقُّ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيَانِ
 د اٰخران دے اَسْتَحَقُّ دا پہ معنی د ثبت الحق علیہم دے نو مادہ د فعل
 فاعل دے یا فاعل حرق دے رچہ حذف د ہقہ تہ جائز وائی نو ہقہ الیمین
 دے) او د حق تہ مراد دعوی د ملکیت دہ او ہقہ سبب د قسم کولو دے
 یعنی پہ سبب د دعوی د اول دوارہ کسانو د ملکیت حق ثابت شو پہ
 ورثو باندے د قسم کولو۔ الرَّكُوبَانِ دا تثنیہ د اولی دہ او اولی پہ معنی
 د اقرب دے یعنی ہقہ وارثان چہ مری تہ زیات نزد دے وی پہ نسب
 کنس او دا فاعل د استحق نشی کید لے نو دا خیر د مبتدا محذوق دے
 یعنی هٰمَا اُذْكِيَانِ یا بدل دے د اٰخران تہ یا د ضمیر د یقومان تہ۔
كُشٰهَادُكُنَا اَحَقُّ مِنْ شَہَادَتِهِمَا دا مضمون د قسم د دوی دے او شہادت
 پہ معنی د قسم دے اَحَقُّ پہ معنی د صدق او حق دار د قبولو دے
 او احق کنس تفضیلی معنی مراد تہ دہ نفیر صدق او استحقاق د
 قبولیت مراد دے۔

اِنَّا اِذَا لَمِيسَ الظَّالِمِيْنَ ہر کہ چہ پہ دویم قسم کنس زیات تاکید پکار دے
 د وجہ د رد کولو د اول تہ د دے وجہ تہ دلنہ ئے ظالمین او ٹیل او
 مخکس ئے اثنین وٹیلے وڈ۔ حاصل د معنی د دوارو ایا تو نو دا دے
 چہ پہ حال د سفر کنس پہ یو شخص باندے مرگ راجی او د دہ سرہ
 مال وی نو دہ کسانو ملگرو تہ دے وصیت او کری ہقوی پہ صفت
 د گواہانو ہم دی او وصیان ہم دی او وصیت کنس دے دا او وائی چہ
 زما دا مال زما ورثو تہ اور سوئی۔ ہقوی ہقہ مال چہ ورثو تہ
 اور سوئی او ورثہ وریاندے د خیانت دعوی او کری او دوی انکار
 کوی د خیانت تہ نو دوی باندے قسم کول لازم شو۔ ہر کہ چہ

وخت روستو په څه وچه سره معلومه شي چه دوی واقعی خیانت کړې دے او قسم ئې په دروغه سره کړې وؤ نو دوی د خیانت نه بچ کیدلو د پاره دعوی او کړې د ملکیت د هغه څیز او ورته د هغوی د ملکیت نه انکار او کړې نو بیا به ورثو ته قسم ورکړې شي که هغوی قسم او کړو نو ممکنئ فیصله به ماته کړې شي او هغه وصیان به د خیانت ذمه وار شي او که ورثو د قسم کولو نه انکار او کړو نو ممکنئ فیصله به په خپل ځائې باند پاتې شي .

تنبیه . د دے ایت د فهم د پاره ذکر د سبب نزول ضروری دے او هغه امام بخاری په کتاب الوصایا او ترمذی په کتاب التفسیر کتب ذکر کړې دے حاصل ئې دا دے چه بدیل بن ورقاء السهمی په سفر د تجارت کین شام ته ملګرې شو د تمیم داری او د عدی بن یداسره او دا دواړه په هغه وخت کین نصاری وؤ په واپسئ کین په بدیل باند دے د مرګ حال راغی نو هغه د خپل سامان قهرست او لیکلو او په خپل سامان کین ئې پټ کینودلو او دے دواړو ته ئې وصیت او کړو چه دا سامان زما به زما ورثو ته او رسوئ نو هغوی د هغه سامان نه یو جام چه د سپینو زرو وؤ او مینځو ته پرې د سرو زرو وهله شوه وؤ پټ کړو او مکه کین ئې خرڅ کړو او باقی سامان ئې د هغه ورثو ته ورکړو (او د تمیم په روایت کین دی چه دا جام مونږ په زر روپئ باند دے خرڅ کړې وؤ او هغه روپئ ما او عدی تقسیم کړې وے) ورثو چه هرکله قهرست د سامان او کتلو نو په هغه کین د جام ذکر وؤ او په سامان کین موجود نه وؤ نو هغوی په دغه دواړو باند د خیانت دعوی او کړله او هغوی انکار او کړو نو هغوی ته ئې قسم په الله تعالی باند دے ورکړو نو هغوی په دروغه باند دے قسم او کړو . بیا څه وخت روستو معلومه شوه چه هغه جام دوی په مکه کین په یو شخص باند دے خرڅ کړې وؤ نو ورثو بیا دعوی او کړه په هغه دواړو باند دے چه جام دوی پټ کړې وؤ او بیا ئې خرڅ کړې دے نو هغوی او ئیل چه هغه جام مونږ د بدیل صاحب نه په ژوندونی اخستله وؤ لیکن مونږ سره گواهان نه وؤ نو مونږ د دے

ذٰلِكَ اَدْنٰى اَنْ يَّاتُوْا بِالشَّهَادَةِ عَلٰى

دا طریقہ خہ نیردے دہ دیتہ چہ راتل بہ کوی دوی بہ شہادت سرخ یہ طریقہ د

وَجْهَهَا اَوْ يَخَافُوْا اَنْ تَرُدَّ اِيْمَانٌۢ بَعْدَ

ہے (دوچے دیردے) یا بہ او پریری چہ واپس بہ شی قسمونہ ددوی پس د

اِيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاسْمَعُوا اللّٰهَ

قسمونہ ددوی تہ او پریری د اللہ تعالیٰ تہ او وادئی او اللہ تعالیٰ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ۝۱۸

توفیق تہ ودرکوی قوم نافرمان تہ یہ کومہ ورخ چہ

وچہ تہ مخکین د ہے ذکر نہ وڈ کرے نو دا دوی دعوی د ملکیت اوکرلہ
او ورثو ترینہ انکار اوکرہ تو قسم ودرکے شو ورثو تہ (اوڈ ورثو یہ
حق کیں فیصلہ اوشو) او دا ایت دہغہ واقعہ یہ یا کیں نازل شوے دے۔

۱۸ یہ دے کیں د ماقبل طریقہ فائدہ ذکر کوی یعنی یہ شہادت او یہ
قسم کیں د دروغو تہ د۔ پچ کید لو دیارہ دا طریقہ دہ۔ ذٰلِک ماقبل
طریقہ د فیصلہ تہ اشارہ دہ اَنْ يَّاتُوْا بِالشَّهَادَةِ ضمیر د یَا تُوْا راجع دے

موصیٰ لہما تہ چہ یہ اثنان کیں ذکر وڈ یا راجع دے ہغہ ہو لو خلقو
تہ چہ یہ یو معاملہ کیں شہادت ودرکوی یا قسم کوی۔ کُلّی وَجْهَهَا وَجہ
یہ معنی د حقیقت اوڈ طریقہ اصلی دہ۔ اَوْ يَخَافُوْا (سوال) اَوْ خود پارہ

د تردید او د تنویع او تخیر راجی دلہ خود ماقبل سرہ دے ہے
معنی صحیح تہ دہ؟ (جواب) اَوْ د پارہ د تنویع دے او معطوق علیہ
پت دے یعنی یَا تُوْا بِالشَّهَادَةِ کُلّی وَجْهَهَا لِحُوقِ اللّٰهِ اَوْ يَخَافُوْا اہ

یعنی صحیح او حقیقی شہادت بہ کوی دیرے د اللہ تعالیٰ تہ اوڈ وچہ
دیرے دہغہ د عذاب تہ (او دا دامتقیا نوحال د) او یا بہ پریری دے تہ چہ
مخکئی قسمونہ یہ یے دروغون ثابت شی نو واپس بہ کرے شی نو یہ
خلقو کیں بہ او شرمیری (او دا دامتقیا نوحال دے)۔

اَنْ تَرُدَّ اِيْمَانٌۢ رد مقابل دے د قبول نو د ایمان نہ مراد قسمونہ

يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ

جمع به کبری اللہ تعالیٰ رسولان پس او یہ وائی خٹکہ قبول شویوی تاسو۔

قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا بِكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿۱۹﴾

دوی به وائی! ہم علم نیستہ موتو تہ۔ بیشک تہ خہ پوہہ ہے بہ پتو خیزدو۔

د موطی الیہم دی چہ خیانت ہے کرے وی یا رد پہ معنی دپیش کولو دے نو ایمان اول تہ مراد قسموتہ د ورتو دی او دویم ایمانہم تہ مراد قسموتہ د موطی الیہم دی۔ وَاتَّقُوا اللَّهَ يَهْدِيكُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ کہیں تقویٰ دخیانت کولو تہ پہ مالونو او قسموتو کہیں داخل دہ۔ وَاسْمَعُوا سَمَاعَ د قبولیت مراد دہ او پہ عمل کولو کہیں پہ احکامو الہیو باندے دسماع او قبولیت ہیر دخل دے ددے وچے تہ امر دسماع ہے ذکر کرو۔

وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ اشارہ دہ چہ فسق کول سبب دحرمان دے دہدایت داللہ تعالیٰ تہ او دلتہ دفسق تہ مراد تقویٰ او سمع پر بخود دی او دہدایت تہ مراد دہدایت دحجت دے یا ہدایت دے دقائدو دآخرت چہ جنت دے او دہقے لارہ دہ۔

۱۹ ربط اول دادے چہ مخکین چہ کوم احکام او شرائع ذکر کرل نو اوس تخویف اخروی ذکر کوی دپارہ دتاکید دہغہ احکامو متلو۔ دویم داچہ مخکین ہے بعض احکام ذکر کرل نو اوس مسئلہ د عقیدے ذکر کوی چہ ددے احکامو سیرہ داعقیدہ سائل ضروری دی چہ عالم غیب خاص دے پہ اللہ تعالیٰ پورے انبیاء علیہم السلام ہم علم غیب تہ لری او دیتہ دلیل تقی اجمالی و بیلے شی دپارہ دد شرک فی العلم۔ دریم قرطبی ذکر کرے دے چہ پہ وصیت او شہادت وغیرہ کہیں بعض خلق اظہار دہغہ خیز کوی چہ دباطن دہغوی تہ خلاف وی نو پدے ایت کہیں تخویف ذکر کوی چہ داللہ تعالیٰ تہ ہم خیز پتہ تہ دے۔

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ جمع خو دتولو امتونو سرہ د رسولانو تہ دہ لیکن سوال دانبیاءو جدا دے دسوال دامتیانو تہ نو دوجے د شرافت د رسولانو تہ دہغوی سوال او جواب ہے جدا ذکر کرے دے

اور مراد د دے نہ ہوں رسولان دی سرہ د آخری رسول نہ۔
 قَيِّقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ اشارہ دہ د دوی نہ د تبلیغ تپوس نہ کوی بلکہ د
 حال د امت تپوس کوی اجابت مستلزم دے دعوت لہ یعنی تاسو
 دعوت د توحید او د دین کرے دے امتیانو تہ لیکن ہغوی تاسو تہ
 ختکہ جواب در کرے دے یا ختکہ اجابت (قبولیت) ستاسو کرے شوے
 دے نو اُجِبْتُمْ عام دے اجابت قولی او عملی دواہو تہ شامل دے۔
 قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا سَوَال۔ د سوال د انبیاء تہ خہ فائدہ دہ ؟

جواب۔ فائدہ یے اثبات د عقیدے د نفی د علم غیب د ہغوی تہ دے پہ
 دنیا کنس او تو بیخ او زجر دے مخالفت کو و نکوتہ۔

سوال۔ انبیاء تہ علم و و چہ چا موافقت د ہغوی کرے دے او چا
 نہ دے کرے نو د دے قول خہ مقصد دے ؟

جواب۔ یہ ظاہری اقوالو سرہ چہ کومہ پوہہ حاصلیری ہغہ پہ اصل
 کنس علم نہ دے بلکہ ظن دے یعنی د اجابت کو و نکوتہ حال باندے علم
 یقینی زمونہ نہ و و بلکہ صرف ظن و و۔ دا جواب امام رازی ذکر کرے دے
 جواب۔ د قیامت د ہیبت او د فزع د وجہ تہ یہ انبیاء داسے او وائی
 لیکن قرطبی، خازن اور رازی پہ دے جواب باندے رد کرے دے خکہ
 چہ انبیاء علیہم السلام پہ دغہ و رَح داسے حالت تہ یہ امن دی لکہ چہ
 اللہ تعالیٰ فرمائی (وَهُمْ مِنْ فِزَعٍ يَوْمَئِذٍ اِثْمُونٌ، وَلَا يَحْزَنُهُمُ الْفِزَعُ الْاَكْبَرُ)۔

جواب۔ دا قول د دوی د یار د اظہار د انکسار او د تواضع دے
 لیکن مراد د دے تہ انکسار او تواضع دہ پہ نفس الامر کنس تہ پہ طور
 د دروغو خکہ چہ انبیاء علیہم السلام د دروغو تہ پاک او معصوم دی
 پہ دے دواہو جوابونو باندے بریلینا تو خیل استدلال کرے دے
 یعنی دوی وائی چہ انبیاء خو پہ غیب باندے علم لری لیکن د
 ہیبت یا د تواضع د وجہ تہ یے و ٹیلے دی چہ لا عِلْمَ لَنَا لیکن د دواہو
 جوابونہ مونہ ذکر کرل چہ صحیح نہ دی۔

جواب۔ د ابن جریر تہ ابن جریر او ابن کثیر او قرطبی روایت کرے
 دے چہ داسوال پہ یار د اجابت کنس دے روستو د وفات د
 رسولانو تہ نو معنی د مَاذَا أُجِبْتُمْ مَاذَا عَمِلُوا بَعْدَكُمْ دے رامتیانو

ستاسو نه روستو څه عملو ته کړې دي) نو جواب په اوکړې لا علم کړئ
 يما احد ثوا بعدا کا (علم نيشته مونږ ته په هغه کارونو (اوبدعاتو) چه دے خلقو
 روستو د مرک زمونږ نه پيدا کړيدی)۔ او تائيد د دے حديث د حوض کوثر
 دے چه بخاري او مسلم ذکر کړې دے چه په هغه کتب جواب د ملائکو
 اخري نبی صلی الله عليه وسلم ته داسے دے انک لا تداري ما احدثنا
 بعدا (يقيناً ته نه پوهيږې چه دے خلقو ستا نه روستو کوم بدعات
 پيدا کړې دي)۔

جواب ۲۱ ابن جوزي په زاد المسير کين د ابن الاثري نه روايت کړې
 دے چه معنی داده چه لا علم کنّا بحیج افعالهم (علم نيشته مونږ ته د
 دوی په ټولو کارونو باندے) اذ کنّا نعلم بعضها في حياتنا (په بعض
 کارونو د دوی علم لرو چه زمونږ په ژوند کين وو) ولا نعلم ما
 کان بعدا و قاتنا (او نه پوهه په هغه کارونو چه روستو د مرک زمونږ
 ته وځ) او دا قول قريب دے قول د ابن جرير ته۔ او دليل د صحت د
 دے دواړو قولونو دا جمله ده انک انت کلام الغیوب دا دليل دے چه
 مصدر دے په لفظ د راق سره يعنی علم د ټولو خبرو او د هغه کارونو
 چه مرک نه روستو شوي دي دا خو علم غيب دے او خاوند د علم غيب
 صارق ته ئے شریک ستا نيشته په علم غيب کين۔

قائده۔ دا ايت صريح دليل دے چه انبياء عليهم السلام تر مرک
 پورے عالم الغيب ته وځ او کوم کارونه چه امتيان کوي د هغه اعمالو
 ته هم انبياء عليهم السلام خبر نه دی او په کوم حديث کين چه عرض
 (پيتش کول) د اعمالو په نبي باندے ذکر دے روستو د وقات د هغه
 نه نو هغه حديث د روافضو دے او حديث ضعيف دے نو هر کله
 چه نبي روستو د وقات نه په اعمالو د امت باندے علم نه لري نو اولياء
 او بزرگان به څه رنگ علم د غيب اولري د دے وجه نه فتاوی بزازيه
 (حنفيه) ليکله دی چه من قال ان ارواح المساكين حاضرة تعلم ما
 رڅوک چه وايي چه د بزرگانو ارواح عالم دی او حاضر دی نو دا
 شخص کافر دے)۔

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسِي ابْنَ مَرْيَمَ إِذْ كُرِرَ

کله چہ اوبہ وائی اللہ تعالیٰ اے عیسیٰ غویہ د مریم (علیہما السلام) یاد کرہ

نَعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ مَدْيَنَ

نعمت شما پہ تا باندے او پہ مور ستا باندے

إِذْ أَيْدِيكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ قَدْ تَكَلَّمَ

کله چہ کلک کرے ماتہ پہ روح پاک سرہ خبرے و کولے

النَّاسِ فِي الْبَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ

خلق سرہ پہ غیبیہ د مور کیں او پہ پوچ عمر کیں او کله چہ او خود لو ماتہ

الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

کتاب او سنت او تورات او انجیل

وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ

او کله چہ جوړولے تا د خبرو ته پشان د شکل د مرغی

مثلاً د دلیل نقلی تفصیلی (خاص) دے د عیسیٰ علیہ السلام پہ نفی د عام غیب سرہ د هغه ته، روستو د دلیل نقلی اجمالی نه او اذ قال بدل دے د یوم۔ مجمع اہ ته۔ او هر کله چہ په دے سورت کیں رد کرے شوم دپہ یهود او نصاری دواړو باندے او د عیسیٰ علیہ السلام په باره کیں دواړو کفر کرے و د دے وجه نه خاص د هغه ذکر یے کرے دے۔

تنبيه، حالات د عیسیٰ علیہ السلام په دوه رکوع کیں دی حاصل داد چہ په اوله رکوع کیں احتیاج د عیسیٰ علیہ السلام ذکر کوی اللہ تعالیٰ ته خصوصاً په پنځه خیزونو کیں اول احتیاج په نعمتونو کیں دویم احتیاج په تصرفاتو (معجزاتو) کیں دریم حاجت په حفاظت کیں د شر د بنی اسرائیلو ته خلورم حاجت په ملگرو (حوارثیتو) پیدا کولو کیں۔ پنځم احتیاج په معجزه د مائده کیں او په ذکر د دے حاجاتو کیں رد دے په نصاری باندے چہ هغوی عیسیٰ علیہ السلام، اله یا ابن الله

يَا ذُنِّي فَتَنَفَخْ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا

یہ حکم تھا پس پو کے یہ کووتا یہ ہفتے کیں تو شوہ بہ ہفتہ مرغی

يَا ذُنِّي وَتُبْرِئِ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ

یہ حکم تھا او جو درد تا پیدا انشی ہوندا او برگی والا

يَا ذُنِّي وَادْخُرْجِ الْمَوْتَى يَا ذُنِّي

یہ حکم تھا، او کلا چہ راویستل تا مری (دوڑکے تہ) یہ حکم تھا

گنہگار او روستو ذکر د حاجاتو دہفتہ تہ ذکر دے د سوال د ہفتہ تہ یہ
ورج دحشر کیں چہ اَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اے، یعنی سرہ دے نہ چہ تہ محتاج وے
تو ایہ خلقو تہ د خیل عبادت دعوت تا ورکرمے وؤ؟ او یہ دے کیں اختلاف
د مفسرینو دے اول قول دا چہ دامکالمہ د عیسیٰ علیہ السلام روستو
د رفیع دہفتہ تہ دہ اسمان تہ او قال یہ خیلہ معنی سرہ دے او کما توفیقہ
یہ معنی د یورہ قبضہ کولو او پورتہ کولو اسمان تہ دے او دوم قول دادے
چہ دامکالمہ بہ یہ اخرت کیں وی او قال یہ معنی د یقول سرہ دے
خو فعل ماضی یے د یقین د پامہ ذکر کرمے دہ او داروستو قول اکثر مفسرینو
غورہ کرمے دے او دیوم یجمع تہ روستو راویل ہم یہ دے باندہ دلالت
کوی چہ دا بہ یہ قیامت کیں وی او یہ دے قول سرہ توفیقہ یہ معنی عامے
سرہ دے یعنی د رفیع او وفات تہ روستو یہ ورج د قیامت کیں ہفتہ
یہ بیان ورکوی چہ کنت انت الرقیب علیہم اے۔

اَذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ قَرطبی وٹیلے دی چہ مراد د ذکر تہ دادے چہ امت
تہ یے بیان کرہ د پامہ د اظہار د عزت د مور او خوئی او د پامہ د تاکید
د حجت د ہفتہ۔ نِعْمَتِي مفرد یہ معنی د جتن دے چہ یہ ہفتہ کیں
نبون اورسالت دہفتہ داخل دے۔ وَ عَلٰی وَالِدَيْكَ چہ ہفتہ دمس د
ناریتہ نہ بیچ ساتلے شوے دہ او پاکہ ساتلے شویدہ او پ نوہ زانوا
یاندے غورہ والے ورکرمے وؤ۔ اَذْكُرْ لَكَ دا بدل دے د تعمق
بدل بعض یعنی نعمتو تہ بے شمار دی لیکن دا مذاکور (روستو) خاص
نعمتو تہ دی۔

وَإِذَا كُفِفَتْ يَدَاكَ إِسْرَءِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ

او کله چہ بند کړل ما بنی اسرائیل ستا (د دډلو) نه کله چہ راډول تاد ځوت

بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ

بشکاره معجزات نو اوښل کافرانو د دوی نه

إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝ وَإِذَا أُوحِيَتْ

ته دے دا مگر جادو دے بشکاره - او کله چہ واپور ما

سوال - داروستو نعمتونه خو صرف په عیسی علیه السلام وو نو د هغه د مور ذکرې ولے او کړو؟

جواب - نعمتونه په اولاد باندې نعمتونه وی په مور د هغوی ځکه چـ هغه پرې خوشحالیږی او د هغه تائید پرې هم کیږی - او دارنگ عیسی علیه السلام پاکدامنی د مور بیان کړیده نو دا نعمت دے په مور د هغه باندې - پَرُوحِ الْقُدُسِ په دے اضافت کیں دوه قولونه دی او د دے په مصداق کیں هم دوه قولونه مشهور دی - اول قول، دا اضافت د موصوف دے صفت ته یعنی دا یسے روح چه مقدس (پاک) دے -

دویم قول، دا اضافت په معنی د مِنْ سِرِّهِ دے یعنی رُوحٌ مِّنَ الْقُدُسِ او قدس اسم د الله تعالی دے دا قول خازن ذکر کړې دے او مصداق د دے جبرئیل علیه السلام دے چه د عیسی علیه السلام سره به هر وخت گرځیدلو - یا مراد د دے نه روح او نفس د عیسی علیه السلام دے چه پاک وو د خیر و د گناهو نه - تُكَلِّمُ النَّاسَ دا بیان د تائید د هغه دے په ذکر د خاص حال سره چه هغه تقویت د قُوَّةِ نَاطِقَةٍ دے په ټولو حالاتو کیں او دا د تائید یو مثال دے - فِي الْمُهْدِ وَ الْكَهْلِ دا یسے په سورة العمران کیں تیر شوی دی او مراد د کلام نه دعوت الی الله دے او کلام د مهلدا په سورة مریم کیں ذکر دے -

سوال - په کهلوت کیں خو هر څوک خبرې کولے شی نو د دے حالت ذکرې ولے او کړو؟

جواب - په دے کیں ډیرې قانده دی اول دا چه د کلام د مهلداو

د کھولت فرق نیستہ دومہ دا چہ پہ عیسیٰ علیہ السلام باندے ہقہ
حالات رائج کوم چہ پہ عام البشر باندے رائج رورد کوالے زور والے
وغیرہ) دریمہ قائدہ بعض مفسرینو وئیے دی چہ ددہ نبوت او بیا
السمان تہ پور تہ کول د زمانے د کھولت تہ وراثتہ وڈ نو پہ کھولت
کنیں د کلام کول مقصد دادے چہ دے بہ د اسمان تہ راکوزیری او عمر
بہ ئے د کھولت وی او کلام بہ کوی، وَاِذْ عَلَّمْنَا الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ د اعطف د پہ
اِذَا يَدُّنَا بَانَ دے نواول نعمت تائید دے پہ بارہ د دعوت او تبلیغ کنیں
او دا نعمت پہ بارہ د علم کنیں دے چہ شرط د دعوت دے۔

پہ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ کنیں دودہ قولونہ دی اول دا چہ کتاب نہ مراد ظاہری عام
دے کوم چہ لیکلے کیری او حکمت تہ مراد ہقہ السرار او باطنی علم دے چہ
بغیر د کتابت تہ وی۔ دوم قول دادے چہ دا نعمت د نزول د عیسیٰ علیہ السلام
تہ روستو دے او مراد ددے تہ قرآن او سنت د نبی صلی اللہ علیہ السلام
دے۔ او وَالتَّوْرَاتِ وَالْاِنْجِيلِ ورتہ مخکن د رفع الی السماء تہ خود لے
شومے وڈ اول مکلف وڈ پہ تورات باندے بیا ورسو ورتہ انجیل ورکھے
شولکہ پہ دے سورن سک کنیں تیر شویدی۔ وَاِذْ تَخْلُقُ اہ دا ہم تفصیل
دے د نورو نعمتو نو او پیدایکنیں دویم قسم احتیاج د ہقہ ذکر کوی یعنی
پہ تصرفاتو معجزانہ کنیں اللہ تعالیٰ تہ محتاج وڈ پہ دلیل د لفظ د اِذْنِ سکہ
کھینک الطیر کاف پہ معنی د مماثلہ دے او ضمیر پہ فتنفخ فیہا او تگون
کنیں کاف تہ راجع دے حکمہ چہ پہ ہقہ کنیں معنی د تائید دہ۔ بِاِذْنِ
دلہ ئے مکرر ذکر کرو اشارہ دہ چہ تصویر جوہول پہ اذن د اللہ تعالیٰ
سرہ دی او مرغی جوہول ہم پہ اذن د ہقہ سرہ وڈ اول اذن شرعی
وڈ او دویم اِذْنِ تکوینی دے او پہ سورۃ العنبران سک کنیں اذن یو کرت
ذکر کرے دے او دلہ دودہ کرتہ، وجہ دادہ چہ پہ دے سورن کنیں
مقصد تفصیل د حاجاتو د عیسیٰ علیہ السلام ذکر کول دی۔

وَتُبْرِئُ الْاَكْمَةَ ہقہ انسان چہ پروتہ پیدا شی او سترگے ئے بالکل بندے
وی د ہقہ د علاج تہ طیبیان او داکتران عاجز وی۔

وَاِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتِ بِاِذْنِ د اہ ہم معجزہ د عیسیٰ علیہ السلام دہ اوصیغہ
د فعل دلالت تہ کوی پہ استمرار او پہ ہمیش والی باندہ یعنی بعض مری ئے

إِلَى الْخَوَارِجِ أَنْ آمَنُوا بِي وَبِرَسُولِي

یہ زہر تو دے خوارینو کیں چہ ایمان راویں پہ ما او پہ رسول محمدؐ ،

قَالُوا آمَنَّا وَاتَّهَدُ بِأَكْثَرِ مَسْلُكُونِ ۝

اوٹیل دوی ایمان راویں دے مونہ، او تہ گواہ شاہ چہ یقیناً مونہ منو لکے یو ۔

راویستل ۔ او دا معجزات دے پارے دے ثقیق ورکولو وڑ انسانا تو تہ ۔

وَإِذْ كَفَفْتُ لَهُ يَه دے سرہ ہقہ نعمت ذکر کوی چہ پہ ہقہ کیں دفع
دے ضرر دہ او پہ دے کیں دریم حاجت (پہ حفاظت دے ہقہ کیں) ذکر کرے
دے یعنی ہر کلمہ چہ بنی اسرائیلو تہ دے معجزات یے راویل نو بعض
کسانو کفر اوکرو او معجزاتو تہ یے سحر اوٹیل نو بیائے دے عیسیٰ علیہ السلام
دے قتل کولو تدبیرو تہ جو رکول لکہ چہ پہ سورۃ العمران سکے کیں دی
نو اللہ تعالیٰ دے ہقوی دے شر تہ ۔ یچ کرو پہ رفع سرہ لکہ پہ العمران سکے
کیں دی ۔ اِنْ هَذَا دے اشارہ دہ ہولو معجزاتو تہ پہ تاویل دے ماجاء سرہ ۔
سوال ۔ دا مقام خود شمار دے نعمتو دے نو طعن دے کافرانو ران ہذا الا
سحر مبین) یے ولے ذکر کرو ؟

جواب ۔ پہ دے کیں نعمت کففت دے اِنْ هَذَا لَآ اِلٰهَ اِلَّا يَه طریقہ دے دشمنی
دے ہقوی سو ذکر کرے دے ۔

جواب ۔ نیشاپوری وٹیلے دی چہ طعن کول دے دشمنانو پہ غیر دے دلیل تہ
دلالت کوی پہ اوچت والی دے شان یا ندے لکہ چہ شاعر وٹیلے دی
وَإِذَا أُنْتَلَىٰ مِنْ قَرْيَةٍ مِنْ تَأْقِصُ فِيهِ السَّهَادَةُ لِي يَا قِيَامُ
معنی دے شعر :- کلمہ چہ راشی تاتہ بیدی وٹیلے محمداکم اصل سیری تہ سو دا
گواہی دہ محمداچہ محہ کامل یم ۔ اودار تک مشہور متل دے کُلُّ ذِي نَعْمَةٍ مُّخْشَوْدٌ
معنی، ہر عاوتہ دے نعمت سرہ حسد کیبری ۔

تنبیہ :- مرزا غلام احمد قادیانی مدعی دے نبوت کذاب او دجال دے دیرو وجوہ
کافر دے بیو وجہ دادہ چہ ہقہ خیل کتاب ضمیمہ انجام اتھم ص ۱۱۱ کیں دے عیسیٰ
علیہ السلام معجزاتو تہ عمل دے ثرب او جادو وٹیلے دے اویداے ایت کیں تصریح دہ
چہ چاد عیسیٰ علیہ السلام معجزاتو تہ سحر وٹیلے دے تہ نو ہقہ کافر دے ۔
سلا روستو ذکر دے نعمتو نو لازمہ تہ ذکر دے معتدای نعمتو نو کوی او
پہ دے کیں دے عیسیٰ علیہ السلام معلوم احتیاج الی اللہ ذکر کوی یعنی

اِذْ قَالَ الْخَوَارِثُونَ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ

کہ چہ اوٹیل حواریینو اے عیسیٰ خویہ دمرم (طیہما السلام)

هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يَنْزِلَ عَلَيْنَا

اے اوپہ منی ستا رب چہ زانازل کری یہ مونہ باندے

مَا رَدَّةٌ مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ

یو دسترخوان د آسمان تہ اوٹیل ہفتہ اوپریری د اللہ تعالیٰ تہ

اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝۱۳۲ قَالُوا نَرِيكَ

کہ تاسو مؤمنان یئی ۔ اوٹیل دوی غواہو مونہ

حواریین ملگری کول د عیسیٰ علیہ السلام سرہ۔ لکہ چہ زمونہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم صحابہ ہم اللہ تعالیٰ پیدا کری وو د ہفتہ د ملگریا او تائید د پارتہ لکہ چہ یہ سورۃ انفال ۸۲ کیں دی۔ واذ اوحیت الی الخواریین، وسی یہ لغت کیں پیٹے اشارے تہ وٹیلے شی نو کلائے یہ وسوسہ باندے اطلاق کیوی لکہ یہ سورۃ انعام ۱۱۳ کیں نو کلاہام تہ وٹیلے شی لکہ یہ سورۃ قصص ۲۷ کیں او کلاہ قطری تعلیم تہ وٹیلے شی لکہ یہ سورۃ نحل ۸۱ کیں۔ نو دلتہ معنی د الہام دہ یا یہ معنی د امر سرہ دہ۔ الخواریین جمع د حواری دہ او ماخوذ دے د حور تہ یہ معنی د سپین والی نو حواری داسے دوست او ملگری تہ وٹیلے شی چہ مخلص او رازدار وی ذرہ یی سپین وی (خالی وی) منافقت تہ)۔

قَالُوا امَّا وَاشْهَدْ بِاَنَّكَ مُسْلِمُونَ قَاعده داده چہ ایمان او اسلام یوحائے ذکر شی نو یہ ہفتے کیں فرق مقصد وی نو ایمان صفت د ذرہ دے او اسلام نوم د ظاہری اعمالو دے نو دے وچے تہ ایمان یی مخکن کرو یہ اسلام باندے۔

۱۱۳ یہ دے ایت اوور پیسے ایت کیں تہید دے د پارتہ د دعا د مائدے او د نزول د ہفتے دا نعمت تہ دے دے وچے تہ یہ ماقبل باندے تہ دے عطف کرے۔ او یہ دے واقعہ کیں ذکر د پنجم احتیاج د

أَنْ تَأْكُلَ مِنْهَا وَتَضْمِنَ قُلُوبَنَا وَنَعْلَمَ

چہ خوراک اوکرو دھتے نہ او چہ کلک شی زہونہ زہونہ اوخہ پوہہ شو

عیسیٰ علیہ السلام دے اللہ تعالیٰ تہ پہ بارے دے معجزے دے مائداہ کتب۔
یا عیسیٰ بن مریم۔ مہائشی وٹیلے دی چہ دے خطاب کتب اشارہ دہ چہ مونہ
تا عید دے اللہ تعالیٰ گنہرو مونہ تاتہ الہ یا ابن اللہ تہ وایو دے دے وچے ستانہ
دعا غوارو او انزال دے مائداہ ستایہ اختیار کتب تیشٹہ۔ هَلْ يُسْتَطِيعُ رَبُّكَ
سوال۔ حواریین خو کامل مؤمنان دی او هغوی اللہ تعالیٰ او دھتے صفتونہ
پیڑنی نو دھغوی دے اللہ تعالیٰ پہ قدرت کتب شک تیشٹہ نو هل یستطیع
یے وے اوٹیلو؟

جواب۔ دا استفہام تقریری دے هل پہ معنی دے قدرت دے یا یستطیع پہ
معنی دے اجابت دے دعا دے او دا تاویلونہ پدا مے سبب سرہ دی چہ خازن
وٹیلے دی چہ تہ دی جائزہ پیا لہ چہ وھم اوکری پہ حواریین کتب چہ هغوی
شک کوڑ پہ قدرت دے اللہ تعالیٰ۔ او بعضو وٹیلے دی چہ دا پہ ظاہر باندا حمل
دے چہ ہر کلاہ دھغوی پہ زہونہ کتب ایمان محکم شو مے تہ وٹیلو غلط
شول او دا سے لفظ یے اوٹیلو لیکن اول قول اصح دے۔ مَا أَتَاكَ مِنَ الشَّمَاءِ
پہ مائداہ کتب دودہ قولو تہ دی اول دا چہ نفس تیار طعام تہ وٹیلے شی (لسان
العرب دے اخفش تہ نقل کرے دے) دویم دا چہ هغہ دسترخوان چہ پہ هغہ
باندے طعام بیرون وی دا سے بعض اهل لغت وٹیلے دی۔ او قرطبی وٹیلے
دی چہ خوان میز (ٹیبل) تہ وٹیلے شی او حدیث کتب راخی چہ نبی صلا اللہ
علیہ وسلم پہ میز باندے چرے خوراک تہ دے کرے او دا دے بادشاہانو
کار دے او پہ رومال (مکہ) باندا خورل دے عربو طریقہ دہ او مائداہ کلاہ سفرہ
تہ وٹیلے شی۔

قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّكُمْ مَوْمِنِينَ بِنَا پہ اولہ توجیہ مراد دے تہ تقویٰ دہ دے
معاصی تہ او دے کثرت دے سوالو نو او طلب دے معجزاتو تہ، آن پہ معنی دے آد دے
او بِنَا پہ دویمہ توجیہ باندے تقویٰ دہ دے شک قولو تہ پہ قدرت دے اللہ تعالیٰ
کتب او ان پہ خیلہ معنی سرہ دے۔

أَنْ قَدْ صَدَقْتُنَا وَتَكُونُ عَلَيْهَا مِنْ

چہ یقیناً تا رشتہ دار و تھے دی او شو بہ موندہ یہ ہفتہ باندے د

الشَّاهِدِينَ ۱۱۳ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ

گواہی کوونکو نہ (غائبانہ) . اوئیل عیسیٰ خوی د مریم (علیہما السلام)

اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً

اے اللہ ! رہہ زموندہ نازل کرے یہ موندہ باندے دسترخوان

مِّنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا

د آسمان نہ چہ وی موندہ اختر مخکو زموندہ لہ

ملا داد کرد عذر او کہ سبب کہ طلب کہ مائدہ دے او داد دلیل دے چہ
دویمہ توجیہ (شک کول) صحیح نہ دہ۔ ثریداً اَنْ تَأْكُلْ مِنْهَا، ثلثوں
مقاصد اے ذکر کرے دی اول خوراک کول قرطبی کہ ماوردی نہ نقل
کرے دی چہ دلہ مراد خوراک کول پانچ کہ حصول کہ برکت دے یعنی کہ ناکل
مِنْهَا نہ روستو معطوف علیہ پتا دے لِنَمَآلٍ بَرَكْتَهَا دے پارسہ کہ دے چہ
برکت حاصل کرو) اور روستو جملہ یہ دے باندہ عطف دی لیکن وَتُظْفِقُونَ
یے یہ ناکل باندے عطف کرے دے اشارہ دہ چہ دار و ستود کر شوے
فاطمہ یہ اکل پورے خاص نہ دی صرف یہ لیدلو کہ مائدے سرہ
دادے فاطمہ حاصلیری۔ وَتُظْفِقُونَ قُلُوبُنَا مراد کہ اطمینان نہ زیادت
کہ یقین دے یہ قدرات کہ اللہ تعالیٰ باندے حکم چہ علم استدلالی
سرہ علم مشاہدہ یوحائے شی تو یقین زیاتیری۔ یا اطمینان یہ دے
خبرہ چہ اللہ تعالیٰ موندہ دعوت کہ دین کہ پارسہ منتخب کرے یو۔

وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتُنَا مراد کہ علم نہ زیادت کہ علم دے یہ صدقہ رسالت
کہ ہفتہ باندے۔ وَتَكُونُ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ مراد کہ دے نہ شہادت
کہ توحید کہ اللہ کہ پارسہ او رسالت کہ رسول کہ پارسہ یا شہادت پس معنی
کہ خبر و رکود کی دے غائبینو نہ یہ صدقہ توحید او رسالت او کہ دے
معجزے۔ یعنی توحید او سنت بہ غائبینو خلقوتہ بیانوو۔

وَآخِرُنَا وَآيَةٌ مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ

اوروستو زمونہ اور نختہ پہ دی ستا طرف نہ، اور زق را کرے مونہ او تہ ہے

خَيْرُ الرِّزْقَيْنِ ۝ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا

غورہ د رزق ورکوونکو تہ - اور مائیل اللہ تعالیٰ یقیناً تہ نازلونک دھنیم

مکلا ہر کلمہ چہ عیسیٰ علیہ السلام پوہہ شو چہ دوی مقصد صحیح
دے نو دے عائیے او غوختلہ اشارہ دہ احتیاج دہ غہ تہ پہ دے واقعہ
کبن۔ او دارنگ دے نہ معلومہ شوہ چہ انبیاء علیہم السلام پہ
معجزاتو کبن اللہ تعالیٰ تہ محتاج دی۔ اَللّٰهُمَّ رَزُقْنَا صَفَتِ الْوَهِيْتِ او
ریو بیت ہے دوارہ پہ وسیلہ کبن ذکر کرے دی دہیر تصریح دہ پارہ
مآیہ کوفیان وائی چہ پہ دے کبن معنی دہ قاعلیت دہ یعنی لاسو
دہ خوراک والو خان تہ مائل کوی او بصریان وائی داپہ معنی دہ معول
دہ یعنی لاسو تہ دہ خوراک والو ہن تہ مائل کیوری۔ مِنَ السَّمَاءِ تصریح
دہ پہ تعیین دہ مقصد باندے۔ تَكُوْنُ لَنَا عِيْدًا ضَمِيْرُ تَكُوْنُ مَائِدًا تہ
راجع دے نو نزول دہ مائدہ مراد دے یایوم دہ نزول دہ ہن۔ عِيْدًا دہ عودنہ
ما خود دے عکہ چہ ہن پہ ہر کال کبن واپس (دوہ کرتہ) راخی پہ
خوشحالو سورہ نو دلتہ۔ عنی عرفی مراد دہ یا معنی لقوی مراد دہ
رخوشحالی بار بار او دامعنی غورہ دہ او وئیے شویدی چہ مائدہ پہ
ورخ دہ اتوار نازل شوے وہ دے وجہ نہ دوی پہ ورخ دہ اتوار بانہ
عید مناؤ کر و لیکن دا قول خلاف دے دہ حدیث صحیح نہ (مضمون ہے
دادے چہ یہود دہ خان دہ پارہ دہ خالی ورخ او نصاراؤ دہ اتوار ورخ مقر
کرہ۔ او اللہ تعالیٰ مونہ تہ ہدایت او کر دہ پارہ دہ ورخ دہ جمع) نو معلومہ
شوہ چہ ورخ دہ اتوار عید جو رول خلاف دہ دہ ہدایت دہ اللہ تعالیٰ نہ۔
لَا كَوْلْنَا وَآخِرُنَا پہ ہنہ زمانہ کبن حاضریں او روستو را تلونکی، کروستو
دہ پارہ دہ عید کید لو وجہ دادہ چہ ہنوی پہ دے مائدہ نہ خوری او
دابہ باقی وی یعنی یا اللہ دامائدہ جاری اوسائے۔ یا روستنی بہ داخبر
اوری نو پہ دین کبن بہ ہے قوت پیدا کیوری۔ وَآيَةٌ مِنْكَ دہیل دہ توحید
او دہ صدق رسول بہ وی۔ وَارْزُقْنَا یعنی دامائدہ زمونہ دہ پارہ سبب دہ رزق او کر جی

عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ

یہ تاسو یاں ہے، تو چاہے کفر او کرو روستو دینہ پتا سو کیں تو یقیناً کہہ بہ عذاب و کریم ہفتہ نہ

عَذَابًا لَّا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ

ع
(۱۱۵)

داسے عذاب چہ نہ یہ وی و کرے ما داسے عذاب
ہیما تہ د خلقو تہ

یا توفیق د شکر کو لو را کرہ۔ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ د رزق اسباب جو پروو کی
او کسب کوونکی تہ ہم رازق و نیلے شی یہ طریقہ د مجاز سرہ دے و جے نہ
جمع یے ذکر کرو او خیر خواہ اللہ تعالیٰ دے محکمہ چہ ہفتہ رزق پیدا اکوی او
د ہفتہ تقسیم ہم د ہفتہ یہ اختیار کیں دے۔

بھلا یہ دے ایت کیں ذکر د اجابت د دعا د عیسیٰ علیہ السلام دے سورہ د ذکر
د ادب تہ یہ طریقہ د تخویف سرہ۔ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا اَلَا یہ دے کیں اشارہ
دہ چہ یو قوم معجزہ طلب کری او ہغوی تہ نصیحت ہم او کرے شی او د ہفتہ
باوجود د ہفتہ معجزے انکار یا بے ادبی کوی تو ہفتہ د سخت عذاب مستحق وی
خاندانہ۔ یہ نزول د مائدہ کیں اختلاف دے حسن بصری او مجاہدانہ
ابن جریر او ابن کثیر یہ صحیح سند سرہ نقل کرے دی چہ ہر کلمہ دوی
دا سخت تخویف و اورید لو نو دوی مطالبہ پر بخود لہ او مائدہ نازل تہ سورہ
او دے قول تقویت یہ دے وجہ سورہ کیدے شی چہ د نزول مائدہ خبر
یہ نصاریٰ کیں مشہور نہ دے او نہ د ہغوی یہ کتاب کیں شتہ دے۔

دویم قول د جمہور اہل علمو دے چہ مائدہ نازل شویدہ او ابن جریر
دا قول غورہ کرے دے یہ دے دلیل چہ اللہ تعالیٰ وعدہ کر پوہ چہ اِنِّي مُكْرِهًا
او اللہ تعالیٰ خیلہ وعدہ پورہ کوی۔ او یہ دے یاں دے دیرا اثر د سلقونہ
دلالت کوی چہ یو د ہفتہ نہ ترمذی مرقوع سند سرہ نقل کر پکا (یہ کتاب
التفسیر کیں) چہ نازل شوے وہ مائدہ د آسمان تہ دودئی او غوبنہ او دوی
امر کرے شوے و چہ خیانت یہ نہ کوئی او د صبا د پارہ بہ ذخیرہ نہ کوئی
نو دوی خیانت او کرو او ذخیرہ یے او کر لہ او د صبا د پارہ یے کیخود دل شروع کپل
نو دوی شکلو نہ د شاد و کانو او خنزیرانویشان او گر عیدل۔ ترمذی و نیلے دی
چہ دا د عمار رضی اللہ عنہ نہ موقوف ہم نقل دے او موقوف اصح دے د مرقوع
نہ بلکہ پدے باب کیں دیرا آثار مفسرینو ذکر کرے دی یہ ہفتہ کیں یو ہم

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسِي ابْنَ مَرْيَمَ

او کله چه اویہ وائی اللہ تعالیٰ اے عیسیٰ عوہ د مریم (علیہما السلام)

أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي

ایا تا وئیلے دی خلقو ته چه اونیسو ما او مور حما

إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالَ سُبْحَنَكَ

حقدار دیندگن دواہہ سیوا د اللہ تعالیٰ ته ، اویہ وائی هغه پاکي ده تالہ (د شرک نه)

مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي

ته دی جائز مالہ چه او اچ هغه وینا چه نه ده مالہ

بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ

لأنی (نیشته مالہ حق دهغه) - که چرے ما وئیلے دی داسے تو یقینا ته عالم ئے به هغه -

وَقُلْنَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

مرفوع نیشته او په هغوی کښ نکارت دے۔ او قرطبی وئیلے دی چه حدیث د ترمذی اگر چه موقوف دے لیکن هغه دلته غوره دے توفیصله داده چه مائده نازل شو دے او طعام به د هغه نه خوړلے کیدلو لیکن د هغه پوره تفصیل بانی اللہ تعالیٰ ښه پوهیږی۔ او اول قول والا چه وئیلے دی چه د نصاری په کتاب کښ نیشته د هغه جواب دادے چه په دے واقعه کښ د هغوی د مشرانو مسخ ذکر شویده د دے وجه نه دوی دا واقعه پسته ساتله او خپلو کتابونو کښ لیکلے ته ده لکه چه یهودیانو واقعه د سبت د خالی د ورځے هم پته ساتله۔

او امام احمد په مسند کښ او حاکم په مستدرک کښ روایت نقل کړیځه چه مشرکین مکہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته اوئیل چه ته د خپل رب نه دعا او غواړه چه د صفا (غر) نه سره زر جوړ کړی نو موږ په تابان ایمان راوړو نو هغه دعا او غوڅتله توجوئیل علیہ السلام اوئیل چه ستار ب په تابان دے سلام وائی او وائی که ته غواړے نو د صفات به سره زه جوړ کړم خو که بیا چاکفر او کړو نو داسے عذاب به ورکړم چه په عالم کښ به م هینچاله نه وی ورکړے او که ستا خوښه وی نو دوی له به

تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي

تہ پوہیرے پہ ہنچہ چہ حُما پہ زہہ کیں دی او تہ پوہیرم حُہ پہ ہنچہ چہ چہ پہ

نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿۱۱۶﴾

نفس ستا کیں دی - یَقِينًا تہ حہ پوہیرے پہ پتو خیزو نو ۔

کہ دے پہ حُما تے توبے اور رحمت دروازہ کولاً و کرم نوبی صلی اللہ علیہ وسلم
او ٹیل چہ دروازہ تے توبے او کہ رحمت پیرا نیتلے نبہ دہ۔

﴿۱۱۶﴾ دا اعادہ کہ ہنچہ اِذْ قَالَ دہ چہ پہ نکلا کیں ذکر و او دیتہ اعادہ بعد اہر
و ٹیلے شی یعنی دا ماقبل مضمون او کہ دے مضمون وخت یودے۔ کہ دے
مقالے پہ وخت کیں اختلاف دے سداۓ او قطرب و ٹیلے دی چہ داروستو کہ
رفعتہ عیسیٰ علیہ السلام تہ آسمان تہ پہ دنیا کیں دہ او دا قول ابن جریر
کہ دو و وجوہ غورہ کرے دے اول دا چہ صیغہ ماضی دہ دویم دا چہ سرکہ اِذْ قَالَ
او دا قول چہ تَعْلَمُ بِهُمْ قَاتِلُهُمْ عِبَادُكَ پہ دے کیں طلب کہ مغفرت دگنا ہونو
دے چہ کہ ہنچہ حُما تے دنیا دہ۔ دویم قول اکثر مفسرینو و ٹیلے دی چہ دا مخاطبہ
بہ پہ و رُح کہ قیامت کیں وی او ابن کثیر ہم پہ دلیلونو کہ ابن جریر اعتراض
دفع کریں اول دا چہ پہ قرآن کیں صیغہ ماضی ویر کرتہ کہ قیامت کہ پامرہ
استعمال شویدا کہ پامرہ کہ تیقن لکہ تَأْذِي أَصْحَابِ النَّارِ أَصْحَابِ الْجَنَّةِ (اعراف)
او اِذْ پہ معنی کہ اِذَا سرہ ہم استعمال یں۔ وَ اِنْ تَعْلَمُ بِهِمْ دہ شفاعت تہ دے
بلکہ تفویض (سپارل) دے حکم کہ اللہ تعالیٰ تہ لکہ روستو ذکر کریں۔
او دلیل دا دے چہ دا کہ يَوْمَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرَّسُلَ سرہ تعلق لری او دارنگ
روستو يَوْمَ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ہم پہ دے باندا دلالت کوی۔

سوال: اللہ تعالیٰ تہ نحو علم دے پہ حال کہ عیسیٰ علیہ السلام نو کہ دے

سوال کہ جواب حہ فائدہ دہ؟

جواب: کہ دے یو فائدہ الزام کہ دلیل دے پہ نصاریٰ باندا مے حکہ چہ
مغوی پہ عیسیٰ علیہ السلام دروغ جو رکھے و او وائی چہ ہنچہ موثر
تہ حکم را کرے دے چہ مانہ الہ جو رکھے او زما کہ مور تہ لکہ چہ کہ دے
یو جواب پہ سورۃ العمران کہ کیں ذکر دے نو دلالت ہم جواب کہ عیسیٰ
علیہ السلام ذکر کوی پہ تکذیب کہ نصاریٰ کیں۔ دویمہ فائدہ دادہ چہ

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مِمَّا أَمَرْتَنِي بِهِ

نہ دی وئیلی مآ دوی تہ مگر ہفتہ چہ تا حکم کریدا مآ تہ (ذ بیان دہفتہ)

أَنْ اَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُمْ

چہ بندگی خاص کرئی اللہ تعالیٰ لرہ چہ رب حما اور رب ستاسو دے او دوم حما

عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَسَّا

پدا وی بآندے خبر خویورے چہ موجود دوم پدا وی کنیں پس ہر کلا چہ

تَوْفِيَّتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبُ عَلَيْهِمْ

تا حوا و احسم ، نو تہ خاص تہ ساتونکے ئے پدا وی بآندے رہ ہر حال کنیں

وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝۱۱۷

او تہ پہ ہر شیز بآندے حاضر او ناظر ئے ۔

اللہ تعالیٰ پہ صفت کنیں نفس لفظ ثابت دے دے تاویل تہ حاجت نیستہ او تمثیل او تشبیہ ئے کہ مخلوق سرہ جائز نہ دے چا چہ پہ علم او غیب او سر و غیرہ سرہ تاویل کرے دے داخل دے کہ مذاہب کہ سلف صالحین نہ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَامُ الْغُيُوبِ داہم دلیل کہ ملازمے کہ چہ پہ دے قول کنیں دہ "ان كنت قلته فقد علمته"۔

نکال داہم جواب کہ ہفتہ سوال دے اَنْتَ قُلْتَ اہ پہ طریقہ کہ ادب سرہ سوال: "إِلَّا مِمَّا أَمَرْتَنِي" دا استثناء جو جنس کہ ماقبل نہ تہ دہ چہ مآ قلت دے نوموصل نہ صحیح کیبری؟۔

جواب:- مآ قلت پہ معنی کہ مآ اَمَرْتُ سرہ دے لیکن کہ ادب کہ وجہ نہ او کہ مناسبت کہ قلت للناس کہ وجہ نہ تعبیری ئے او کرو پہ قُلْتُ سرہ۔

أَنْ اَعْبُدُوا اللَّهَ، اَنْ تفسیر دے کہ مامور بہ او پہ دے کنیں توحید الوہیت او کہ ربوبیت دوارہ ذکر دی او دا قول کہ عیسیٰ علیہ السلام نہ اللہ تعالیٰ نقل راوپے دے پہ سورہ العمران ۳۴ او زخرف ۶۴ کنیں نو معلومہ شوہ چہ دا اخبار کہ عیسیٰ علیہ السلام نہ بالکل رشتیا دے کہ دروغو ہیچ احتمال یکنیں نیستہ دے۔ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ پدا یکنیں

إِنْ تَعَذَّبْ لَهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ

کہ تہ عذاب ورکھے دوی تہ توفیقینا دوی بندگان ستادی، او کہ تہ تہ بخندہ کوئے

لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۱۱۸

دوی تہ تہ توفیقینا تہ نور اور ہے حکمتون والا ہے۔

نوزہ یہ او وایم لکہ چہ بل صالح بندہ و تیلے دی کنت علیہم شہیداً مادمت فیہم الایۃ؛ نو دا حدیث صریح دلیل دے چہ زمونہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ہم کا اعمال و احوال و وفات نہ روستو کہ وفات نہ علم تہ لری او احادیث کہ عرض رپیشی کا اعمال و صحیح ثابت نہ دی۔

سوال :- دے حدیث تہ مرزائی قادیانی ملعون استدلال کرے دے چہ عیسیٰ علیہ السلام وفات شویداے او یہ دے ایت کین قلنا توفیتنی یہ معنی کہ مرگ سرے دے وجہ کہ استدلال دادہ چہ زمونہ نبی ہم دا ایت پہ خیل مثال کین پیش کوی نوز زمونہ نبی خو وفات شویداے کہ وفات نہ روستو علم کہ امت نہ لری نو معلومہ شہادہ چہ توفیتنی کین معنی کہ مرگ مراد دہ ؟

جواب علیہ موت و مخکین ذکر کرے چہ دلتہ توفی پہ عامہ معنی سرے مراد دہ نو معنی کہ مرگ پہ کین ہم داخل دہ نو تشبیہ پہ اعتبار کہ دیوے معنی سرے دہ۔

جواب علیہ کہ دلتہ توفیتنی پہ معنی کہ مرگ سرے شی توہم اشکال نہ راخی محکہ چہ دا کلام کہ عیسیٰ علیہ السلام پہ قیامت کین کہ اوقیامت تہ مخکین خو یہ ہفہ بانداے مرگ پہ راخی روستو کہ نزول تہ نو پہ دے سرے نفی کہ رفعہ کہ ہفہ تہ لازمیری۔

جواب علیہ عام و مفسرینو چہ معنی کہ توفیتنی پہ رفعہ سرے کرے دہ نو ہم جائزہ محکہ چہ کیداے شی چہ پہ حدیث کین تشبیہ صرف پہ دے جملہ کین وی کنت علیہم شہیداً مادمت فیہم؛

مثلاً دا ہم قول کہ عیسیٰ علیہ السلام دے نو پتا پہ قول کہ سداے او کہ قطرب بانداے دا قول پہ دنیا کین و نو معنی دادہ إِنْ تَعَذَّبْ لَهُمْ کہ تہ دوی پہ کفر بانداے باقی پاتے کرے او بیا آخرت کین عذاب ورکھے

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ

اوبہ وای اللہ تعالیٰ دا دلخ دہ قائمہ بہ درکوی رشتیا ویونکو تہ

صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ

رشتیا وایل ربہ دنیا کنیں دھنوی۔ دوی لریہ جنتونہ دی چہ یھادی لانہ

تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا

دھنہ تہ ولے ہمیشہ بہ وی دوی پہ ہفتے کیں ہمیشہ۔

نو پہ تا اعتراض نیستہ محکمہ چہ قَالَهُمْ عِبَادُكَ۔ اور ان تَغْفِرْ لَهُمْ یعنی کہ توفیق
کے توبے و رکبے تو بخشنہ ورتہ کے توبے پہ وجہ سرہ اوکریے نو تہ کہ دے نہ
عاجز نہ ہے محکمہ چہ قَالَتْ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ۔ لیکن ہر کہ چہ محکمہ ثابت
شود چہ قول کہ سداً ضعیف دے نو پنا پہ قول کہ جمهور و مفسرینو دا بہ
پہ آخرت کنیں وی۔

سوال :- ہر کہ چہ کہ دے غہ نصاراؤ کفر او شرک او دروغ ثابت شول شو کہ
ہنوی کہ پارہ شہ رکب سفارش کوی ؟

جواب :- ابن کثیر او خازن وغیرہ و بیلے دی چہ دا سفارش کول تہ دی
بلکہ تفویض (سیارل) دے مشیت او ارادے کہ اللہ تعالیٰ تہ او براءت دے کہ
عیسیٰ علیہ السلام کہ نصاراؤ تہ او دلیل دادے چہ کہ ان تَغْفِرْ نہ روسستو
غفور رحیم نہ دے و بیلے محکمہ چہ مقصد طلب کہ مغفرت نہ دے۔

سوال :- یہ مبیغہ کہ شرط او جزا کہ دواپو جماو کنیں مناسبت شہ دے ؟

جواب :- یہ عبارت کنیں تقدیر دے یعنی اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكَ
اِعْتِرَاضٌ قَالَهُمْ عِبَادُكَ وَ أَنْتَ الْمَالِكُ الْمُطْلَقُ يَا عِبَادُكَ وَهُمْ عِبَادُكَ
عَمَلُكَ کہ تہ دوی لہ عذاب و رکبے نو پہ تا یا ندے اعتراض نیستہ محکمہ
چہ دوی ستامریان دی او تہ مالک مطلق ہے یا دوی بندگان ستادی او
حال دا چہ بندگی ہے کہ پیدہ سیوا ستانہ کہ دل چاہے و اِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ لَا يُلْحِقُكَ عَجْرٌ
بِذَلِكَ قَالَتْ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ کہ تہ دوی تہ بخشنہ کوے (سرہ کہ شرک
او کفر دوی) نو تہ عاجز نہ ہے محکمہ چہ پہ ہر شیخ زور لرو تہ او حکمت والا
لیکن قانون کہ اللہ تعالیٰ دادے چہ اِنْ اللّٰهُ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ رَبِّیُّنَا اللّٰهُ
تعالیٰ ہمہ قسم شرک نہ بخنی۔

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْقَوْرُ

رضاء سے اللہ تعالیٰ کو دوی نہ او رضادوی دوی کو ہفتہ نہ - دا کامیابی

الْعَظِيمُ ۱۱۹) اللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

لویہ دہ - خاص اللہ تعالیٰ لر بادشاہی د السمانوں او د زمک دہ

وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۱۲۰

او د ہفتہ شے چہ پد یکن دی - او ہفتہ یہ ہر خیز قدرت لرونکے دے -

۱۱۹ د ابشارت دے متعلق دے حال د عیسیٰ علیہ السلام سرہ - ہذا یوم مراد دے نہ ورخ د قیامت دہ دے تخصیص دے وجہ نہ او کروچہ یہ دغہ ورخ بہ یوہا جزا ملا ویری - یَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ مراد د صدق دوی نہ رشتیا وئیل او کول دی یہ دنیا کبن محکہ چہ دنیا د عمل کو محاکمے دے نو الصادقین نہ مراد ہفتہ شوک دی چہ ہمیشہ رشتیا وئیل وی نواول یہ ہفتہ کبن توحید داخل دے دے وجہ نہ ابن کشیر وئیل دی چہ الصادقین مراد المؤمنین دی او دعوت کوونکی د حق دی چہ اول یہ ہفتہ کبن انبیاء علیہم السلام داخل دی لکہ یہ سورۃ احزاب بشکری دی او د نفع نہ مراد ثوابوتہ احر وی دی - یا د صدق نہ مراد صدق دے یہ آخرت کبن لکہ چہ د عیسیٰ علیہ السلام بیان کول د یہ آخرت کبن ذکر شو - لیکن دا صدق د دنیا د صدق سرہ موافق دے نو مراد د نفع نہ دا دے چہ د مؤاخذاے او د خلق کو د ملا متیا نہ بہ مچ شی او ثوابوتہ بہ حاصل کپی او ہر چہ صدق د ابلیس دے یہ ورخ د قیامت لکہ یہ سورۃ ابراہیم د کبن دے نو ہفتہ صدق د دنیا د عمل د ہفتہ سرہ موافق نہ وؤ محکہ ورتہ فائدہ نہ ورکوی - دارنگ نور کافران ہم چہ اقرار او کپی چہ محاکماتو بانداے د کفر او شرک او انکار وغیرہ نو دغہ رشتیا ہم نفع نہ ورکوی محکہ چہ اقرار دوی یہ دلیا کبن نہ وؤ -

لَهُمْ جَنَاتٌ اُھ د ابیان د نفع دے دے وجہ نہ عطف یے نہ دے ذکر کرے - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ یہ سبب د طاعت او د رشتیا وئیل و سرہ دوی

پہ دنیا کیں وَرْضُوا عَنْهُ دوی پہ دنیا کیں رضا پہ قضا کہ اللہ تعالیٰ کرے وہ
 نو پہ آخرت کیں سبب کہ رضا کثرت نعمتوںہ دی کہ اللہ تعالیٰ کہ طرف نہ۔
 مثلاً دا اختتام کہ سورت دے پہ دعویٰ کہ توحید سرہ کہ پارسہ کہ رد کہ نصائر و نو
 اشارہ دہ چہ عیسیٰ علیہ السلام او مور کہ ہفہ لہ اختیاری او قدرت کہ ہر
 شیز نیشہ تو ہغوی اللہ نہ شہ کیڈا لے رد اسے مضمون خازن
 او قرطبی لیکلے دے دارنگ دا جواب کہ وہم دے چہ مخکین او ییل
 شول ینفع۔ لَهُمْ جَنَّاتٌ اہ نو دا جنتونہ بہ خوک و رکی حاصل کہ جواب داد
 چہ دا کار او قدرت کہ اللہ تعالیٰ دے۔ وَمَا فِيهِنَّ ہفہ مخلوق چہ پہ اسمان و نو
 کیں دی او کہ پہ زمکہ کیں دی ملائک انسان، پیریان حیوانات، نباتات
 او جمادات وغیرہ۔

تفسیر کہ سورۃ مائدہ: پہ مفضل کہ اللہ تعالیٰ او کرم کہ ہفہ سورۃ ختم شو

(اللهم انفعنا بفضله وكرمك في الدنيا والآخرة)

سورۃ الانعام مکیہ ۲۰ آیاتہا ۱۶۵ رکوعاتہا

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

خاص پہ نوم دے اللہ تعالیٰ امداد خواہو یہ شور و گولو کہیں چہ رحمن اور رحیم دے

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

تول صفتوں دے خدا اثبتوں خاص اللہ لہ دی حق ذات دے چہ پیدا کریدی اسمائوت او زمک

ربط دے سورۃ انعام دے محکمیں سورت سرے پہ دیرو وجو سورۃ دے اولہ وجہ دادہ چہ محکمیں سورت کہیں ترغیب و دے پہ لوظونو پورۃ کولو چہ ہفتہ پہ بارۃ دے حلال او حرام کہیں و دے اور دو و پہ شرک دے نصاریٰ باندے نو دے سورت کہیں اصل مقصد چہ توحید دے دے ہفتہ تفصیل کوی پہ دلیلوں و سورۃ دویمہ وجہ دادہ چہ پہ ہفتہ سورت کہیں دعویٰ دے توحید اور دو و پہ شرک باندے نو پہ دے سورت کہیں عقلی او نقلی دلیلوں دے ذکر کوی سرۃ دے ذکر دے طریقے او شکالیہ و دعوت نہ۔

دعویٰ دے سورت: توحید ثابت کول دی پہ دلیلوں و عقلی او نقلی سرے، اور دے دے پہ تہو و اقسام و شرک او پہ مشرکانو باندے سرۃ دے طریقہ و تعلیم نہ۔ دلیلوں پہ خلور قسمہ دی (۱) استدلال پہ تصرف سرے پہ اعیانو باندے (۲) استدلال پہ احوال و اعیانو باندے سرۃ دے علم محیط نہ (۳) استدلال پہ القلاب دے احوال و (۴) استدلال پہ خیز و نو و خوراک سرے او طریقہ دے تعلیم ہم خلور قسمہ دی علی پوخ والے پہ توحید باندے علی فرق دے دوارۃ طریقہ و طریقہ دے اہل حی او طریقہ دے اہل باطل علی نفی دے صفات و مافوق البشریۃ علی تفصیل دے صحیح عقیدہ او شہید عقبات دے توحید دی پہ ۱۶۵ ۱۶۴ ۱۶۳ ۱۶۲ ۱۶۱ ۱۶۰ ۱۵۹ کہیں۔

خلاصہ: پہ سورت کہیں دو حصے دی، اولہ حصہ تربک پورے دے پہ ہفتہ کہیں رد دے پہ شرک اعتقادی باندے، او پہ دے کہیں شہید بابونہ دی۔ اول باب تربک پورے دے پہ دے کہیں دعویٰ دے توحید او پہ ہفتہ باندے دے عقلی دلیلوں دی، او پہ ہر یو کہیں دے دے امور دی، بیا زجر دے پہ دے طریقہ سرے، بیا تخویف دنیوی دے پہ دے طریقہ و سورۃ، بیا جوابونہ دے دے سوالونو، او آخر کہیں تسلی دے پہ دے طریقہ و سورۃ۔

وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ

او جوہے کریدانی تیارے او رنرا - بیا ہم دا

كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ۝۱ هُوَ الَّذِي

کافران د رب خیل سرہ برابر کنری نور خلق - خاص اللہ تعالیٰ ہنہ ذات دے

خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ

چہیداکرے بی تاسو د ختہ نہ بیائے فیصلہ کریدہ د نیت د مرگ - او نیتہ چہ

مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ شُرَكَاءُ ۝۲

مقررہ ر ہول مخلوق لہا پد علم د اللہ کنیں دہ بیا ہم تاسو شک کوئی -

۱۔ پہ دے کنیں دعویٰ د توحید اول دلیل عقلی دے چہ ہنہ درے قسمہ دے
علوی سقلی اوسطی - الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ مراد دے نہ عام دے کہ محسوسی وی
لکہ شہ او ورخ یا معنوی وی لکہ شرک او توحید ا جہل او علم - ثُمَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اہ دازجر دے منکرینوتہ او ثمہ تعقیب ذکر دے پارہ دے یا
د استبعاد دے پارہ دے - يَعْدِلُونَ د عدل نہ دے برابرئ تہ وئیلے شی او بِرَبِّهِمْ
متعلق دے پہ یعدلون پورے یعنی د خیل رب سرہ نور مخلوق برابر وی
یعنی شرک کوی یا د عدول نہ دے او برہم متعلق دے پہ کفروا پورے یعنی
عدول (رخ اروی) د حق نہ - ظُلُمَاتِ جمع ذکر کرے دہ محککہ چہ د ہنہ اقسام او اسباب
او افراد دیردی او نور یو دے -

۲۔ دادویم دلیل عقلی دے، او اَجَل نہ مراد مرگ دے او دویم اَجَل نہ مراد نیتہ
د قیامت دہ او پہ دے کنیں ہم درے امور دی - مِنَ الطِّينِ کہ تولو انسانا نواصل مادہ
او اولہ مادہ دادہ - یا مراد دادے چہ خَلَقَ اَبَاكُمْ یعنی سنسوپلار دے ختہ نہ پیدا کریدے
پہ لفظ د طِّين کنیں اشارہ دہ چہ پہ انسان کنیں استعداد د علم او کمال شتہ پہ
محنت سرہ لکہ چہ د ختہ نہ ہنہ شہیزونہ جور پیری پہ محنت سرہ - قَضَىٰ اَجَلًا دا
ولادت نہ ترمرگہ پورے دہ - وَ اَجَلٌ مُّسَمًّى دا د مرگ نہ تربعت پورے دہ دا
یوقول دے دویم داچہ اول اَجَل نفس نیتہ د مرگ او دویم اَجَل ورخ د
قیامت دہ او داغورہ قول دے - تَحْذَرُونَ د مریہ نہ ماخوذ دے پہ معنی

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمُوتِ وَفِي الْأَرْضِ يُعَلِّمُ

او خاص ہوا اللہ تعالیٰ تصرف کوونکہ دے پہ اسکا نونو او پہ نعلک کتب - پوہ لری

سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿۳﴾

پہ پتو ستاسو او پہ بنکار ستاسو او پوہ لری پہ ہوا خچہ کوئی ہے تاسو -

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ

اونہ راچی دوی نہ خہ نونہ د نونو د رب د دوی نہ

إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿۴﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا

مگروی دوی د ہفتہ مخ اہونکی - پس یقیناً دوی دروغترن کرد

بِالْحَقِّ لَنَجَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ

حق لہ ہر کچہ راغی دوی نہ ہوندر دے چہ رایہ شی دوی نہ

أَنْبَاءٌ وَمَا كَانُوا بِهَا يُسْتَهْزِءُونَ ﴿۵﴾ أَلَمْ

خبروت (عذاب) دہفتہ چہ دوی پہ ہفتیورے ہوتے کوئے - ایہ نہ

يَرَوْكُمْ أَهْلُكُنَّامِنْ قَبْلِهِمْ مِّنْ قَرْنٍ

گوری دوی چہ قومہ ہلاک کریدی مونو مہکس د دوی نہ قوموتہ (پیری)

د شک سورہ یاد مرآء نہ دے پہ معنی د جگرہ کولوسرہ او ثم د استبعاد د پارہ دے۔

مک دادریم دلیل دے اول درے دلیلونہ د کار سازی د اللہ تعالیٰ دی۔ او دادرے

امور د علم ہے ذکر کپل پتا قول، شکارہ قول او عملونہ۔

مک ہ د ازورنہ دہ او پہ دے کتب درے مخیزونہ ذکر کریدی۔ اعراض، تکذیب

استہزاء۔ مِّنْ آيَةٍ پہ معنی د دلیل یا معجزہ یا آیت قرانیہ دے۔ مِّنْ اول د پارہ

د استغراق او دویم د پارہ د تبعیض دے۔ فَقَدْ فاء د پارہ د تعقیب دہ یعنی روستو

د اعراض لہ تکذیب او استہزاء لہ اوکرلہ۔ أَنْبَاءُ پہ معنی د عواقب دہ (عاقبتونہ)

سزاخانے)۔ يُسْتَهْزِءُونَ یعنی دوی د تکذیب سورہ استہزاء ہم مرکبہ کریدی۔

مَكْنَهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ يُمْكِنْ لَكُمْ

خافی در کپی و موثر حقوی نہ۔ پہ زمک کیں (دومرہ) چہ نہ دے در کپے موثر تاسو تہ

وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِزْرَارًا وَجَعَلْنَا

او را دلیر و موثر باران (دیرہ نہ) پہ حقوی باندے پرلے پے (دھروٹ مطابق) اوگر کھولے دھوثر

الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ

ڈلے (نہروٹ) چہ بھید لے پہ د لاندے (د بنگلو د دوی نہ) توھدک کپل موثر دوی

بِذُنِّ نُوَيْبِهِمْ وَانْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ

پہ سبب دگناھونو د دوی۔ او پیدا کپل موثر روستو د دوی نہ

قَرْنًا آخَرِينَ ۝ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَيْكَ كِتَابًا

قوم نور۔ او کہ نازل کپے وے موثر پہ تا باندے کتاب (پہ یوحا ف)

نہ دایرہ دنیوی دہ پہ دے کیں درے انعامات ذکر کپے دی، تمکین او باران ونہ

اونہرو نہ۔ او درے احوال یے ذکر کپل چہ ہخہ دودہ کزنہ ذکر د اھلاک دے او دریم

پیدا کول دے نور و قومونو روستو د دوی نہ۔

قَرْنٍ هَٰذَا دَلِيلُ خَلْقٍ هَٰذَا يَوْمَ مَا نَكُنُ فِي يَوْمِ مَوَدَّةٍ دَرَمَانِ چہ

تقریباً سل کالہ وی۔

مَكْنَهُمْ تَمَكِينُ نَهْ مَرَادِ مَكَانَاتِ بِنَظَرٍ اَوْ بَادِشَاهِي اَوْ مَالِدَارِي دہ۔

وَأَرْسَلْنَا اِشَارَةً دہ لکھ چہ دوی سرمایہ داروؤ تو دارنگ جاگیر دار ہم وؤ تو

اوچے زمکے پہ باران ونوسرہ آیا دے شو۔ مزارا پرلہ پے خود حاجت موافق۔

تَحْتِهِمْ د دوی د بنگلو د لاندے او د دوی پہ انتظام او پہ اختیار کیں دی دے

وچہ نہ تختہم یے ذکر کرو۔ قَاھلکنا اول آھلکنا پہ معنی د ارادے د اھلاک دے

او د اھل دھتے دے یا اول اھلاک پہ سبب د شرک سرہ دے او دویم اھلاک

پہ سبب د نور و گناھونو سرہ۔

فِي قُرْطَاسٍ فَلَمْسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ

(انگشت) پہ کاغذ و نوکریں نو لگوئے ہوتے پہ ہفتے ہاتھ دوی لاسونہ تھیل، خانقا او پہ دانی

الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ۝

کافران نہ دے دا مگر جادو دے بشکارہ۔

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا

او دوی دانی ولے نہ شی نازی پیدا دے پہ دہ ہاتھ دے ملک (فرشتہ)؟ او کہ نازل کرے و مونی

مَلَكًا لَّقَظَى الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ۝

ملک خانقا فیصل پہ شوے ولے د کار دوی بیا پہ دوی نہ مہلت نشی ورکیدا دے۔

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا

او کہ جو کر یوے مونی رسول فرشتہ، نو خانقا جو کرے ہو مونی ہفتہ ستر پہ شکل کریں او خانقا شک پہ راوی

ہک داد دے سوال نو جواب نہ دی، اول سوال چہ یو عمل کتاب راوریہ دہے جواب دے پہ ہک کبی فی قُرْطَاسٍ لیکر شوے کاغذ تہ قرطاس وٹیلے شی کتباً پہ معنی د مکتوب سرہ دے یا مراد کتاب دے او تقدیر دادے ملقوفاً (انگشتے شوے)۔ سوال: فرؤہ با عینہم یے ولے ذکر نہ کرو۔

جواب: سمعانی وٹیلے دی چہ لمس دیر ابلغ دے پہ حصول د علم کبی عکھ چہ پہ مری (ہفتہ چہ پہ ستر گولیدا کیدا شی) سحر رائجی او پہ ملموس (ہفتہ چہ پہ لاس سحر مسیح کیدا شی) سحر نہ رائجی او بلہ وجہ دادہ چہ لمس حوراندا وتہ ہم شامل دے۔

بہ داد ویم سوال دے چہ ملک پہ دہ ہاتھ دے ولے نہ رائجی چہ دہ سرہ پیرہ ورکوتے شی لکہ پہ سورہ فرقان ہک کبی دی۔ نو دہے جواب او شو۔ لَقَظَى الْأَمْرُ مراد دے نہ نزول د عذاب دے لکہ چہ سورہ فرقان ہک او سورہ حجر ہک کبی دی۔

عَلَيْهِمْ مَّا يَلْبِسُونَ ۝ وَلَقَدْ اسْتَهْزَأُ

پہ دوی باندے ہنہ چہ اوس دوی کوم شک کوی۔ او یقیناً ہوتے کہے شویدی

بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ

پہ دیور رسولانہ تو پیش متانہ مخکین نور اگیر کزل ہنہ کسانو لڑہ

سَخِرُوا مِنْهُمْ مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

چہ ہوتے (مسخرے) یے کولے ددی نہ (عذاب) دھنہ شہنہ چہ دوی دیورے ہوتے کولے۔

قُلْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ

تہ اودایہ! او گزشتی پہ زمکہ کین بیا او کورٹی چہ شہد

كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ۝ قُلْ لِّسَنُ مَّا

دو انجام د تکذیب کو نکور (حق لڑہ)۔ تہ اودایہ چالہ دے اختیار دھنہ شہ

لف داد دریم سوال جواب دے سوال دا چہ فرسول (بشر) پہ عنائے ملک ولے
نہ راغی؟ جواب او شوچہ ہنہ بہ ضرور پہ شکل د بشر کین راغی، نو بیا بہ پہ
تاسو اشتباہ راغی۔ وجہ دادہ چہ د اللہ تعالیٰ احسان دے چہ ہرے نوے د مخلوق
تہ د ہنوی رسول رالیدی دے د پارہ چہ د ہنہ تہ پورہ قائدہ حاصلہ کری۔
لَلْبَشَرِ یعنی اوس پہ اشتباہ کین دی د رسول نہ چہ دا بشر دے نو بیا بہ ہم
دلے شبہ کین وی۔

سَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۝ نَبِيٌّ صُلِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَهْ أَوْ مَرَادُ دَدِ اسْتَهْزَاءِ نَهْ دَغْه
سوالونہ دی چہ بیان شول او دھنہ پہ مثل نور۔ او د استہزاء سرہ مسخرہ
لازمہ دہ عکہ سَخِرُوا ورپسے ذکر کرو عکہ چہ پہ استہزاء کین معنی د سپکوالی
پرتہ دہ۔ فَحَاقَ پہ معنی د نزل، حَلَّ او احاط سرہ راغلے دے۔

مَلِكًا ۝ تَعْلَقُ لَرِي ۝ عَمَّ كُنْزٍ ۝ سِيرُوا ۝ سِيرًا ۝ قَدْ مَوْنُو مَرَادُ دَدِ اَوْ سِير
د مطالعہ پکین داخلیری۔ ثُمَّ انظُرُوا نظرونہ مراد عام دے عاکتل پہ سترگو
عک فکر او سوچ کول۔

فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلْ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنَّكُمْ كُنْتُمْ عَلٰى

چھ پھاساؤ نو کھن دی او زمکہ کھن دی ۹۔ اوواہ۔ اللہ لڑ دے۔ لازم کر دے پھ۔

نَفْسِهٖ الرَّحْمٰهٖ لِيَجْجَمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيَمَةِ

خپل خان بان دے رحم کول۔ خانجا جیج بہ کوی تاسو پھ وٹھ د قیامت کھن

لَا رَيْبَ فِیْهِ الَّذِیْنَ خَسِرُوْا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ

چہ نیستہ۔ ہم شک پھ ہفے کھن۔ ہفہ کسان چہ تاوان کھن پھے اچولے دی خانوہ خپل۔ پس دوی

لَا يَوْمُ مُنُوْنَ ۝۱۲ وَلَہٗ مَا سَكَنَ فِی الْبَیْلِ وَالنَّهَارِ

ایمان نہ راوری۔ او خاص د اللہ اختیار کھن دھفہ چہ آرام کوی پھتہ کھن راو خور پھ د ورٹھ

وَهُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ ۝۱۳ قُلْ اَغَیْرَ اللّٰهِ

او ہفہ ہرٹھ راوری پھ ہرٹھ پوہ دے۔ نہ ورتہ۔ اوواہ۔ ایسا میوا د اللہ تعالیٰ نہ

ملا دے عھاٹے نہ دویم باب دے تریک پورے پھ دے کھن شلور عقلی دلیلونہ دی او شلور طریقہ د تعلیم دی پھ لفظ قُل سرہ او شلور زجروہ دی او شلور تسلی دی او شلور تخویف اخروی او یوتزہید فی الدنیا او دیو سوال جواب دے۔ دا آیت دلیل عقلی اعترافی سکوتی دے چہ اختیارہ بوجہ او نہکتہ دیو اللہ تعالیٰ دے او ہفہ پھ خان بان دے رحم لازم کرے دے دیا پھ ایمان والو داسے دے سورت پھ ۵۵ او اعراف ۱۵۱ کھن دی اورحم پھ کافرا تو بان دے دادے چہ عذاب پھ دھغوی نہ ترورٹھ د قیامت پورے روستہ کرے دے لیکن کوم خلی چہ خان پھ پھ نقصان کھن اچولے دے او د توحید نہ منکر دی نو ہغوی پس د دلیل نہ ہم ایمان نہ راوری۔

سوال: عدم ایمان سبب دے د پارہ د خسران او دے عھاٹے نہ برعکس معلومیدی؟
جواب: دلته خسران نہ مراد دادے چہ کار د عقل او د علم پھ پرینہودے دے دلیلونہ قرآن تہ غور نہ بدی او پھ تقلید کھن اختہ شویدی نو داسبب دے دیا پھ عدم ایمان۔ نو پھ دے آیت کھن اول دلیل عقلی اعترافی دے بیا ترغیب دے ایمان تہ بیا تخویف دے بیا زجر دے۔

ملا دابل دلیل دے۔ سگن آرام کوی د شپہ او غور پوری والنہار پھ ورٹھ کھن۔

اتَّخِذْ وَلِيًّا فَاِطْرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَ

خدا او تیسیم مرددکار، پیدا کودیکے دے دے آسمانوں اور زمین کے

هُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنِّیْ اَمْرٌ

مذہ خوراک درکوی اونشی و رکید مے خوراک ہفتہ - تہ اووایہ یقیناً حکم کرے شوید مے ماتہ

اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنُ

چہ یم بہ خہ اول (رومیہ) دہ ہفتہ چانہ چہ توحید منی، او مہ کیہ تہ دہ

مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝ قُلْ اِنِّیْ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ

دہ مشرکانو دہ لے نہ - تہ ورتہ اووایہ یقیناً خہ برہرم کہ نافرمانی اوکم خہ

تشر (خوریال) لفظ دلتہ پتہ دے پہ دلیل دہ سورۃ فرقان ککہ سرہ او تخصیص
دہ سکون یے دے وجہ نہ اوکروچہ رحمت او نعمت پہ سکون کہیں زیات دے
دہ حرکت او دہ نشر نہ لکھیں دلیل دہ مکانیا تو پورے متعلق ووا ووا دلیل زمانیا تو
سرہ تعلق لری - اوکہ سکون پہ معنی دہ اوسیدالو سرہ وی نو بیا نشر نہ ضرورت
نہشتہ -

مکک دا طریقہ دہ تعلیم دی او جوابونہ دہ سوالونو او دا اول قسم دے مقصد پکھیں
پہنیدال دی پہ عقیدہ دہ توحید بانداے - اول سوال زمونہ معبودانوتہ مددکار
اووایہ - جواب او شو پہ اول قُلْ سرہ - دویم سوال داچہ توحید منہل شخہ ضروری
خبرہ نہ دہ - جواب او شو پہ دویم قُلْ سرہ چہ داخوما مورہ مسئلہ دہ
تردے پورے چہ دے مسئلہ دہ وجہ نہ براءت کول لازم دی دہ مشرکانونہ
(ولا تکونن من المشرکین) - ولیا رب، معبود او مددکار - قاطر پہ دے کہیں
اشارہ دہ چہ دا دوارہ یے دہ جدا جدا مادونہ راویستل پہ اول راویستلو سرہ
وہو یطعمہ روزی و رکول دہ خہ پہ اختیار کہیں دی - ولا یطعمہ پہ دے سرہ خہ
وہم ردکوی چہ والدین ہم اولاد تہ طعام و رکوی بعض پیران لکری و رکوی؟
جواب دادے چہ اللہ تعالیٰ طعام تہ حاجت نہ لری او نور مخلوقات خو طعام تہ
محتاج دی سورۃ مائدہ ہک سورۃ ذاریات ہک ہک - اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ عہکہ چہ
نبی پہ امت کہیں اول مسلمان وی لکہ دہ سورت پہ سلا کہیں رائجی -

رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝۱۵ مَنْ يَصْرِفْ

دَحْکَ دُرَبِ خیل، دَعَذَابِ دَ وِرِخے لوٹے تہ۔ ہفتہ شوک چہ لرے کرے شو

عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ ۖ وَذَلِكَ الْفَوْزُ

دَہفتہ عذاب پہ دعتہ وِرِخے نو یقیناً رحم او کرو اللہ تعالیٰ پہ ہفتہ باندے او دا کامیابی دہ

الْمُبِينِ ۝۱۶ وَإِنْ يَسْسُكْ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا

بشکارہ۔ او کہ اور سوی تاتہ اللہ تعالیٰ حہ تکلیف نو نیشستہ

كَاشِفٌ لَهُ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِنْ يَسْسُكْ بِخَيْرٍ

ہیچ لرے کوونکے دہفتہ سیوا د اللہ تعالیٰ تہ۔ او کہ اور سوی تاتہ حہ خیر

فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝۱۷ وَهُوَ الْقَاهِرُ

توہفتہ پہ ہر حہ باندے قدرت لرونکے دے۔ اوہفتہ زہد اور دے

بِهَا دے کبھی دے دریم سوال جواب دے سوال دادے چہ یہ نہ متلوخہ نقصان

راخی ۹ جواب یہ دریم قُلُ سرہ دے چہ د لوٹے عذاب یرہ دہ۔

عَصِيَّتُ رَبِّي دلتہ مراد عصیان دے پہ شرک کولو سرہ او خوف عذاب عظیم

دلالت کوی پہ گناہ کبیرہ کید لو باندے۔ یَوْمِ عَظِيمٍ نوم دے نومونو د وِرِخ د قیامت

بلا پہ دے کبھی عظمت د عذاب تہ اشارہ دہ او یہ دے کبھی او فرمائیل چہ د

ہفتہ عذاب نہ ہیچ کیدل رحم د اللہ دے لکہ سورۃ العمران ۱۸ او سورۃ مؤمن

سہ کبھی دی۔

بلا دابل دلیل عقلی دے چہ ضرر (مرض، فقر وغیرہ) لرے کوونکے د اللہ تعالیٰ

نہ سیوا بل شوک نیشستہ او خیر ور کوونکے (صحت مال تور حاجت و پور کوونکے)

د اللہ تعالیٰ نہ سیوا بل شوک نیشستہ او د بشکارہ رد دے پہ ہفتہ چا باندے چہ

اولیاء کہ مرہ وی یا ژوند او تہ پہ امید د نفع اوضار سرہ د لامداد شہ چخ

وہی او د یقیناً شرک او کفر دے۔ پہ دے ایت کبھی رد د شرک فی التصرف

دے لکہ پہ سورۃ یونس بکڑ کبھی او سورۃ فاطر بکڑ کبھی دی۔ یَمْسُكْ مَس

اوضار تکرہ دلالت کوی چہ اگر چہ کہ ضرر قلیل وی یا کثیر وی او د مس

اسنادی د اللہ تعالیٰ تہ کپیدے حکم چہ عام مشرکان مصیبت د طرف د

فَوْقَ عِبَادِهِ ط وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ۝

پورے دے کے بندگان کو خیلونے۔ او ہر حکمت والا خبردار دے۔

قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً ط قُلْ اللَّهُ

تہ۔ اور ایہ شے دیر لوئے دے پہ گواہی کیں بہتہ ورتہ اور ایہ۔ اللہ تعالیٰ۔

شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَادْعِي إِلَى

گواہ دے پہ مینہ حنا۔ او ستاسو کیں۔ او دہی کہے شہیدہ مائے

هَذَا الْقُرْآنِ لَا نُذَرِكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

کے دے قرآن دے کہ پڑھا چہ نہ در کرم تاسو نہ پڑھے سورہ او ہر چاہتے چہ رسیدی ورتہ قرآن

أَيْتَكُمْ لَتَشْهَدُوا أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى ط

ایہا تاسو دا منی چہ بیشک۔ کہ اللہ تعالیٰ سورہ نور کے بند کی لڑتی شہید

اللَّهُ تَعَالَى نَهْ كُنْزِي وَإِنْ يَمْسُسْكَ بِخَيْرٍ آهْ يَهْ عِبَارَت كَبْنِ تَقْدِيرِ دے يَعْنِي وَأَنْ

يَمْسُسْكَ بِخَيْرٍ فَيَقْدِرَ عَلَى اتِّمَامِهِ وَإِنْ أَرَادَ الْغَيْرَ قَطَعَهُ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

فَيَقْدِرُ عَلَى مَنْعِهِ۔ یہ سورۃ یونس کیں وان یردد بخیر وئیل دے حکم

چہ فعل کے مس نہ محکم ارادہ کہ اللہ تعالیٰ وی نو پہ دے سورت کیں مقصد

دلیل دے پہ رد کے شرک فی التصرف تولى لفظ کے مس کے تصرف سورہ مناسب دے

او سورۃ یونس کیں مقصد اصلاح او پوحوالے کے عقیدے دے او کے عقیدے

سورہ کے ارادے مناسب دے

بَلَدٌ دَابِلٌ دَلِيلٌ عَقْلِي دے. الْقَاهِرُ مَعَهُ غَالِبٌ چہ چرے نہ مغلوب کیپی

او یو اے نظام چلوونکے، دامعنی سمعانی ذکر کرے دے او دے دے سورت

پہ بلا کیں شتہ. فَوْقَ لَفْظِ كَمْشَابِهَاتِ نَهْ دے، پہ دے کیں عقیدہ کے

سلف صالحینو دادہ چہ پہ ظاہر معنی حقیقی باندا ہے بہ ایمان لرو او علم کے

حقیقت بہ اللہ تعالیٰ تہ سپارو او تشبیہ کے مخلوق سورہ بہ نہ کو او نہ بہ کے دے

صفت نہ انکار کوؤ. نومرادیہ داوی چہ دے فوقیت او اوچتوالے چہ کے

اللہ تعالیٰ کے شان سورہ خائپی. او ہر فوقیت کے عرش کے پاس دے پہ

سبب کے صریح لصوص سورہ او فوقیت کہ اللہ تعالیٰ پنا سورت بلا او نکل کیں ذکر کے

قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ

تہ وحدۃ اوواہ چہ خوند منہ تہ اوواہ چہ یقیناً حق حقدار د بندگئی یو دے

وَأَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ۝۱۹ الَّذِينَ

او یقیناً چہ محان پاک (برے) ساتھ دھتے نہ چہ شرک کوئی تاسو۔ ہفتہ کسان

اتَّبَعْتَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَ كَمَا يَعْرِفُونَ

چہ ور کرید موندھئی تہ کتاب پیڑنی چینی لہ (پہ صداقت د توحید کیں) لکہ چہ پیڑنی

أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمُ

محان خپل۔ ہفتہ کسان دی چہ تاوائی کرے پے دی محان نہ خپل

مک دا ہم طریقہ د تعلیم دہ جواب د سوال دے چہ تاسو موندتہ پہ توحید بانداے او پہ خپل صداقت بانداے ہیچ گواہ پیش نہ کرو توجواب او شوچہ لوئے گواہ پہ دے خبرہ اللہ تعالیٰ دے او قرآن پے دے دے دپارہہ رالیکھ دے۔ قُلِ اللّٰهُ دے نہ استدلال شویتا چہ کشی اطلاق پہ اللہ تعالیٰ بانداے کیہی لیکن حقہ خبرہ دادہ چہ پہ نقل (قرآن او حدیث) کیں دا اطلاق پہ اللہ تعالیٰ بانداے صراحۃً نہ دے ثابت صرف منطقی قانون دے مسئلہ دپارہہ کافی نشی کیدالے۔ شہید بیٹی اہ شہادت د اللہ تعالیٰ پہ اثبات د توحید او پہ براءت سرہ د انداد او اضداد ونہ دے (پیشاپوری) وَأَفِجِي إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ اشارة دہ چہ شہادت د اللہ تعالیٰ پہ قرآن کیں ذکر دے۔ لَذُنِّرْكُمْ فائدة د وحی د قرآن د متکرینو د پارہہ انذار دے دے وجہ نہ پے بشارت ذکر نہ کرو۔

وَمَنْ بَلَغَ دے نہ معلومہ شہوہ چہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ترقیامتہ پورے رسول دے محکمہ چہ چاہتہ قرآن اوری تودہ ہخہ نذایردغہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے اودا دلیل دے چہ پہ احکامو د قرآن سرہ پہ وخت د نزول کیں اوروستو موجودیدا ونکی تہول مخاطب دی اودا دلیل دے پہ ختم د نبوت سرہ پہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم بانداے۔

أَيُّكُمْ لَتَشْهَدَ وَنُ اسْتَفْهَام د زجر د پارہہ دے۔ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ اولہ کلمہ کیں توحید دے او پہ دویمہ کیں براءت د شرک نہ۔ او پہ دے آیت کیں

فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ

پس دوی ایمان نہ لری - او خوک دیر لوٹے ظالم دے دھنہ چاند

افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَابٌ بِآيَاتِهِ

چہ جو روی پہ اللہ تعالیٰ بات کہ دروغ یا دروغن گنری آیاتونہ دھنہ۔

إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ۝ وَيَوْمَ نُحْشِرُهُمْ

یقیناً نشی بیج کیدے ظالمان - او پھنہ دیر چچہ بکری دے تولولہ

جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا

پہ یو ٹائی بیآپہ او دایو ہنہ کسانونہ چہ شرک یے کریدے

نتیجہ دہ پہ توحید سرہ دے ٹھکن دلیلونو۔

نیز روستو کہ شہادت کہ اللہ تعالیٰ نہ شہادت کہ علماء ذکر کوی نو دا دلیل نقلی دے

دے ٹھکن کتاب منونکونہ۔ اَتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ دالفظ کہ صالحینو کتابیا نو دے پانہ استعمالی

يَعْرِفُونَهُ ضَمِير راجع دے محمد صلی اللہ علیہ وسلم تہ سرہ دے صفاتو کہ ہنہ نہ

یا راجع دے قرآن تہ (سمعی)۔ یا راجع دے ہنہ شیز تہ چہ نبی صلی اللہ علیہ

وسلم را ورے دے (ابن کثیر) اَلَّذِينَ خَسِرُوا یہ سٹ کبن منکرین دے قیامت

مراد وڈ او دلتہ منکرین دے رسول او کہ قرآن مراد دی۔

سٹ دا زور نہ دہ شرک کوونکو تہ او ذکر کہ سبب کہ خسران دے۔ اَفْتَرَىٰ پہ اللہ

تعالیٰ دروغ جو روی یعنی نسبت کہ شرک کہ جواز اللہ تعالیٰ تہ کوی یا دعویٰ کہ

نبوت کوی پہ دروغہ سرہ۔ اَوْ كَذَابٌ یعنی آیاتونہ دے توحید نہ منی دروغن

یے گنری یا آیاتونہ دے قرآن نہ منی او دا دوارہ دے ظالمان دی او دا سے پہ دے

سورت سٹ او سٹ او سورۃ اعراف سٹ او سورۃ یونس سٹ او سورۃ

ہود سٹ او سورۃ کہف سٹ او سورۃ عنکبوت سٹ او سورۃ صف سٹ کبن

ہم دی۔

أَيُّنَ شُرَكَاءُ كُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

چہ خہ شول مددگاران ستاسو هغه جه تاسو پر مے گمان کو و رجا دوی سفارشیان دی

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ

بیا بہ نہوی بھانہ د دوی مگر داچہ واپی بہ قسم دے پانہ

رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ أَنْتَ كَيْفَ كَذَبُوا

چہ رب زمونہ دے، نہ وو مونہہ شرک کوونکی۔ اوگورہ خہ رنگ دروغ اوئیل دوی

عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

پہ خانوو خپو ہاندے۔ اوروک بہ شی د دوی نہ هغه چہ دوی خہ دروغ جوہول۔

بلك دایرہ آخروی دہ هغه مشرکانو تہ چہ نیکان بندگان یے د الله تعالی سرہ شریک کرے دی پہ و ریح د قیامت بہ هغوی د دوی نہ غائب وی او دوی بہ د شرک نہ انکار اوکری۔ الَّذِينَ أَشْرَكُوا شَرِيبِي وَئِيلَ دِي دَاعَام دے هغه چاتہ چہ بندگی یے د بتا نوکری دہ یاد عزیز او مسیح یاد تیارے اورنہا وغیرہ۔ شُرَكَاءُ كُمْ أَضَافَت د دے وجہ نہ دے چہ تاسو دوی مسلی کرے و و پہ شرکاء سرہ۔ تَزْعُمُونَ زعم اکثر قول او عقیدہ باطلے تہ وئیلے شی۔

بلك وَاللَّهُ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ اولہ معنی دادہ چہ قسم پہ الله تعالی چہ مونہہ شرک نہ دے کرے د دوی بہ انکار اوکری بیا بہ الله تعالی خله د دوی بندہ کری او اندامونہ بہ یے گواہی ورکری نو بیا بہ اقرار کوے۔ دویمہ معنی دادہ چہ قسم دے مونہہ چہ کرے دی هغه شرک نہ و و هغه خو و وسیلہ وہ او د بزرگانو سرہ محبت و و۔ د اولے معنی تاکید پہ سورۃ مؤمن بلك کہیں دے او د دویمے معنی پہ سورۃ نحل بلك کہیں۔ هُنْتُنَّكُمْ پہ معنی د قول او د عذر او دلیل او سمعانی وئیلے دی چہ یو انسان مفتون شی پہ یو محبوب شہیز ہاندے بیا ورتہ پدیکش مصیبت اورسی نو دے د هغه محبوب نہ براءت اوکری نو اوئیلے شی چہ نہ وہ د دہ فتنہ مگر داوہ۔

بلك دروغ قصے د شرک چہ دوی د خان نہ جرہ کرے وے هغه بہ د دوی نہ ہیرے شی یا هغه معبودان چہ دوی د هغوی عبادت کو و سیا د الله تعالی نہ

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى

او بعض ددوی نہ ہنہ شوک دی چہ شور کید تاہ (خونہ پوہیری) جگہ چہ پیداکریںی مونہہ پہ۔

قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ

لُزُومٌ دَدَوِي باندے پر دے د پوہے د دے قرآن نہ۔ اوہ غویو نو ددوی کنس

وَقَرِيطُونَ يَتَرُوا كُلَّ آيَةٍ إِلَّا هِيَ

دروند والے د۔ اوکہ اوویقی دوی ہر قسم نہ نو ایمان نہ راوری پہ ہنہ

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ

تردے پوہاچہ راشی تاہ (تردے)، جگرہ کوی تا سورہ وائی دا

كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾

کافران نہ دے دا قرآن مکر قیصے دی د زہو خلقو ۔

ہنہ بہ ددوی نہ غائب شی۔

ہنہ دا ایت زور نہ دہ چہ قرآن تہ غور کیدی پہ ارادہ د تکذیب او استہزاء سورہ

نو پہ مقصد د ہنہ (چہ توحید دے) نہ پوہیری جگہ چہ دضد دوجہ تہ زہو

او غور ونہ او سترکے یے دحق نہ بندای۔ او قرآن بیان کوونکی سورہ جگرہ

کوی او قرآن تہ زہو دروغ قیصے وائی۔ وَجَعَلْنَا آيَاتِهِ دَچہ دا بنداول د

حوا سو ددوی اللہ تعالیٰ کرے دی نو شوک یے بدلوالے نہ شی اودیتہ جعل

تکوینی (تقدیری) وکیل شی۔ وَإِنْ يَكُذِّبُوا كُلَّ آيَةٍ دَا اشارہ دہ پروند والی تہ

دحق نہ چہ د سترگوافت دے داسے پہ سورہ کہف بکھ کنس ہم دی۔

حَتَّىٰ إِذَا آهَ يَعْنِي أُولَٰئِكَ لَرَىٰ نَه غور کیدی بیا د عناد دوجہ نزدے کیدی

د پارہ د جنگ کولو۔ يُجَادِلُونَكَ مُجَادِلَةً دَحُجے بحث کول او مناظرے کولو تہ

وکیل شی۔ أَسَاطِيرُ جَمع د اسطورة دہ لپکے شوے تہ وکیل شی اوس ہم دقرآن

پہ بارہ کنس د منکرینو خیال دے چہ دا د قصو کتاب دے دارنگ بعض وائی

چہ ددے د لزول د پارہ جدا جدا قصے دی نو دا پہ ہنہ قصو پورے خاص دے

پہ بل شیز باندے چسپان نشی کیدلے۔

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْهَوْنَ عَنْهُ

او دوی منع کول کوی د هغه نه او لرمے کیری د هغه نه ،

وَإِنْ يَهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٧٦﴾

او ته هلاکوی دوی مگر مخانو ته خیل او دوی نه پوهیږی۔

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا

اوک او وینے ته هغه وخت چه او په درولے شی دوی د اور په خواکین پس وائی په

يَلَيْتَنَا شُرَكَاءُ وَلَا تَكْذِبُ بَايِتَ رَبِّنَا وَنَكُونُ

هائے افسوس د زمونږ چه واپس کړمے شو مے مونږه (د بیا نه) اونه د دروغ ژمن کم مونه ایون کړې خپل اوک

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ بَلْ يَكْفُرُ الْهَمُّ مَا كَانُوا

د مؤمنانو نه بلکه شکاک شو دوی ته هغه خه چه

بَلْ يَكْفُرُ الْهَمُّ زور نه ده عطف دے په ماقبل باندے دے یومعنی داده چه د قرآن

نه نور خلق منع کوی او پخپله هم لرمے لرمے گرجی بله معنی داده چه د دے

پیغمبر د تکلیف ورکولونه خلق منع کوی لیکن پخپله یی نه منی لکه ابوطالب

چه وؤ او د هغه اشعار شریعتی اوسمعانی وغیره نقل کړمے دی۔

بَلْ دایره اخروی ده او ذکر د افسوس دے په قرآن او په توحید پسه۔

وَلَوْ تَرَىٰ جَزَائِهِمْ یعنی ضرور او به وینے ناکاره حال د دوی) عَلَى النَّارِ په لفظ د

علی کین اشاره ده چه او درول د دوی ډیر قریب دی اورتہ او وَقَفُوا هغه

پیش کیدل دی چه ورسره معنی د خبریدلو وی په حقیقت باندے۔

يَا لَيْتَنَا شُرَكَاءُ په دے کین تمنا د واپس کیدلو ده دنیا ته اودا په ډیر وایا تونوکښ

د کړد لکه سورة الم سجده بک فاطر بک سورة مؤمنون بک۔ وَلَا تَكْذِبُ په زور

د بآء سورة په تقدیر د ان سره جواب د تمنا دے اودا په لفظ د نکون هم دے

یعنی اذا نرد فلا تکذب (کله چه واپس شوبیا به تکذیب نه کوو)۔

يُخَفُّونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا

شود دوی مخکین دے نه - اوک واپس شول دوی دنیائے خاتمہ ادبہ کرئی

لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا

هذه كاذبة - مع شوری دوی دھتے او یقیناً دوی خاتمہ دروغزن دی - او وائی دوی

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

نہ دے دا مگر توتہ دے زمونہ نیردے او نہ یومونہ دوبارہ پورہ کرے شوی -

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَيْسُرُ

اوک او ویستہ هغه وخت چه پیش بستی دوی دب خیل ته - او وائی ایسا نہ دے

هَذَا أَيْ بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبَّنَا قَالِ

دا (زود) حق - دوی بہ او وائی ہاؤ ولے نہ قسم دے رب زمونہ - او وائی اللہ تعالیٰ

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

پس او کھئی عذاب یہ سبب دے هغه چه تاسو کفر کوؤ -

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِإِيقَاءِ اللَّهِ

یقیناً کسان کین پروتل هغه کسان چه دروغزن کرنی پیشی دے اللہ تعالیٰ -

ط ۱۱۱ دا تعلق لری دے مخکین آیت سرہ چه افسوس دے دوی ذرہ دے یقین پہ وجہ

نہ دے - بَلْ يَدْعَاؤُهُمْ مَا كَانُوا يُخَفُّونَ مِنْ قَبْلُ معنی دادہ بشکارہ شو دوی ته هغه

شرک چه پتوو دوی مخکین دے نه پہ دے قول واللہ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ

یعنی بشکارہ شو پہ گواہی دے اندامونو سرہ - بله معنی دادہ بشکارہ شو تعبداروتہ

هغه (حق) چه پتوو مشرانو باغیانو دے نه مخکین دا قول دے زجاج دے دریمہ

معنی دادہ چه بشکارہ شو دوی ته هغه عذاب چه پت وود دوی نه مخکین دا قول

دے مبرور دے -

ط ۱۱۲ دا زور نه پہ انکار دے بعثت سرہ ده او دا علت دے پارہ دے کاذبون - ہی ضمیر راجع دے

حیاء معروفہ ته -

ط ۱۱۳ روستودوہ آیاتونہ دے سرہ متعلق دی دے پارہ دے اثبات دے بعثت دی سرہ دے تخویف نه -

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمْ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا

ترہنے پورے چہ راشی دوی تہ قیامت ناسابہ دوی بہ او وائی

يَحْسِرَتْنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ

ہائے افسوس دے زموٹی بہ کوتاہی پہ بارہ قیامت کیں او دوی بہ

يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ

ہوتہ کوی بیری دگناہونو خیلو پہ شاکانو خیلو ہاتھ ہے

أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

خبردار بددے ہفہ بوج چہ دوی تہ پورہ کوی او تہ دے ژوتہ دنیوی

إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَكَلَسٌ ۖ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ

مگر لوے او مشغلہ دہ او خانہ کور روستے (جنت) غورہ دے

لِّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ

ہفہ چالہ چہ خانہ کوی رد شرک نہ ایہ نو عقل نہ لری تاسو یقیناً پوہیو مونہ

بَلَا سَاعَةً قِيَامَتٍ تَهْتَكُهَا وَائِي چہ حساب بہ پہ ہفہ کیں زر کیبی . دا ہم

اثبات د قیامت دے سرکہ زجر او تخویف اخروی تہ

بَغْتَةً ہفہ دے چہ وخت مقرر ہے معلوم نہ دے اگرچہ علامات ہے معلومی

يَحْسِرَتْنَا حسرت افسوس کول پہ قوت شوے شیز پسے او سخت درد مند اکیدا

اویا حسرتا کیں دیرہ مبالغہ دہ پہ نسبت د انا متحسر۔

فَرَّطْنَا فِيهَا ضمیر دنیا تہ راجع دے نوقی ظرفیہ دے یا راجع دے ساعۃ تہ

اوقی شانیہ دے

وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ اہ ہرکله چہ د تفریط نسبت دوی گمراہا نو مشرانو

تہ کوڈ او وئیل ہے چہ گناہ زموئو دہغوی پہ غارہ دے نوالہ تعالیٰ دا وہم

د دوی رد کرو اودا کنایہ دہ دلزوم دگناہونو تہ پہ دوی پورے

بَلَا دا تزهید فی الدنیا دے دے رغبتی د دنیا تہ او ترغیب دے آخرت تہ پہ

دے جملہ کیں درے توجیہ دی اول دا چہ لکھ شیکہ چہ د لوہو مودہ لڑ دے

إِنَّهُ لَيَحْزَنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ

چہ خائنا خوف کوی تالہ ہفہ خبرے چہ دہی ہے واتے پس یقیناً دوی

لَا يَكُذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ

دروغون نه گهتری تا او لیکن دا ظالمان د آیاتونو د الله تعالی نه

يَجْحَدُونَ ۝ وَلَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلُ

افکار کوی - او یقیناً دروغ‌نویس و بی‌سواد است

مِنْ قَبْلِكَ فَصَبِّرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا

مخکبیں ستانہ تصویر کی پیدائش کے چارویں دروغوں و شبلیہ کی

وَأَوْذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُم نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ

او دوی ته بدوئیله کیدل تردی چا راغی دوی ته مدرز مونی او نسته هیڅ بدلونک

دارنگ ژوند کد دنیا لیر دے دویم داچه سامان کژوند هغه چه اخرت پرے نه طلب کیری په شان دل هو لعب دے چه هېچ انجام او فائده یی نیشته دریم دال هو و لعب باطل او د هو کے ته وائی یعنی دنیا انسان لره کد اخرت نه غافل کوی. لعب هغه خیز ته وائی چه هېچ فائده په کبن نه وی. لهو هغه ته وائی چه زړه پرے مشغوله کیری. دویم فرق دادے چه لعب هغه بے فائده خیز دے چه مقصدا پکبن زر خوشحالی حاصل وی، اول هو کبن خوشحالی مقصدا ته وی بلکه زړه مشغول وی. خبر غوره حکم دے چه باقی او همیشه دے.

۳۳ داتسلی ده نبی ته اوله خبره داده چه دوی ستا تکذیب نه کوی بلکه دوی
 دالله تعالی دایانونو (یعنی توحید) انکارکوی۔ قَدْ تَعْلَمُ دا عنوان دمحبت او
 دتسلی دے۔ اَلَّذِي يَقُولُونَ مراد دے هغه اقوال دمنکرینودی چه مخکس
 د هغونه نقل شول په ۳۲ ۳۳ لیکن او دارنگ سب و شتم نبی صلی الله علیه
 وسلم ته۔ فَانَّهُمْ لَا يَكْذِبُونَ لَكَ دے یو توجیه داده چه دوی ستا تکذیب
 په زړه کبش نه کوی صرف په ژبه باندے دضد دوجے نه انکارکوی۔ دویم دوی
 ناتہ کاذب نه وائی بلکه صادق او امین وائی لیکن دقرآن نه انکارکوی لکه چه
 دابو جهل نه نقل دے چه هغه وئیل چه والله مونږ ستا تکذیب نه کوؤ

يَكَلِّمُتِ اللّٰهُ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَّبَاِى

د کلمو (وعدہ د امداد) د الله تعالى او یقیناً دا غلے دی تاتہ بعض خبرونه

الْمُرْسَلِينَ ۝۳۷ وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ

د پیغمبرانو او که گران وی په تا باندے

إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ أُسْطِطِعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ

نخ اړول د دوی نه نو که ته طاقت لرې د دے چه طلب کرې

نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ

یو سورنگ په زمکه کښ یا اندر پایه آسمان ته

فَتَأْتِيهِمْ بَأْيَةٌ ۖ وَلَوْ شَاءَ اللّٰهُ لَجَمَعَهُمْ

پس چه راوړې نه دوی ته فتحه او که غوښته الله تعالى خالصا جمع کرې یسې و دوی له

عَلَى الْهُدَى ۖ فَلَا تَكُونُ مِنَ الْجَاهِلِينَ ۝۳۸

په هدایت باندے پس مه کپړه نه د ناپوهونه

بلکه تکذیب د هغه خیز کوو چه تارا ورې دے. بَأْيَتِ اللّٰهُ دے نه مراد آیاتونه
د توحید دی لکه چه سورة یونس نه معلومیدی.

سَلَّمَ د دویمه تسلی ده یعنی دویمه خبره داده که دوی ستا تکذیب کوی نو
مه خفه کپړه الله تعالى به در سره امداد او کړی لکه چه تیر شوے رسولانو
سره مدد کړې شوی دے. عَلَى مَا كُنَّا بِمَا عَلَىٰ يَه معنی خپله سره دے یا په
معنی د مع دے ما مصداریه دے. أَوْ ذُوا إِذْءَامَهُ ده د تکذیب نه او ایښاء
قولی عملی ټولنو ته شامل ده. يَكَلِّمُتِ اللّٰهُ که په سورة یونس سَلَّمَ اوصافات
کښ ذکر دی. وَلَقَدْ جَاءَكَ یعنی تفصیل د نصرت په واقعاً تو مرسلینو کښ
او گوره.

سَلَّمَ د دویمه تسلی ده او د ایت دلیل دے چه په معجزه کښ د نبی صلی الله
عليه وسلم اختیار او قدرت نیشته. حاصل داده چه نبی صلی الله عليه وسلم
دیو حرص کوونکے وو په هدایت د گمراهانو باندے که چرې قادر و دے

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ

یقیناً قبولی (حق لڑا) ہفہ کسان چہ اوری اوکا فران (چہ پشاد مرودی)

يُبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا

پورتہ بہ کری اللہ تعالیٰ دوی لڑا بیابہ ہفتہ اوگر حو لے شی ۔ او وائی دوی

لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ

ولے نشی نازلید لے پدہ یاندے نخہ د طرف د رب د دہ نہ ۔ تہ او وایہ یقیناً اللہ تعالیٰ

قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يَنْزِلَ آيَةٌ وَلَٰكِنْ أَكْثَرُهُمْ

قدرت لری پدے چہ نازل کری نخہ او لیکن زیات خلق د دوی

چہ د سوریک د زمکے یا آسمان تہ د ختلو پہ ذریعہ معجزہ حاصلید لے شوے نو
دے نبی بہ داکار کرے وولیکن د ہفہ پہ قدارت کنی نیشتنہ۔ تَقَالُ فِي الْأَرْضِ أَوْ سَلَامًا
اے مطلب دادے چہ منکرینو چہ معجزات طلب کول نو ہفہ د زمکے او د آسمان
سورہ تعلق لری لکہ یہ سورہ اسراء نکل نکل کنی۔ قَتَاتِيَهُمْ بِآيَةٍ نَه روستو
فما فعل پتہ دے۔ وَكُوشَاءُ اللَّهِ اے داہم پہ تسلی د رسول کنی داخل دہ چہ اے
نبی ہدایت پہ مشیت د اللہ تعالیٰ سورہ دے ستا پہ اختیار کنی نہ دے نو پہ
دے خفکان مہ کوه۔ لَجَمَعَهُمُ عَلَى الْهُدَىٰ یعنی دوی تہولولہ بہ یے تنوفیق د
ہدایت ورکھے وے۔ مِّنَ الْجَاهِلِينَ ہفہ خلق چہ ملازمہ د مشیت او د ہدایت
نہ مہی دار تک ہفہ شوک چہ تکذیب او د انکار د خلقو پہ وچے سورہ بے صبری
او کری داکار د جاہلانو دے۔ فَلَا تَكُونُوا كَبَشٍ مَّقْصَدًا مَّج سَاتِل د نبی دی د حال
د جاہلانو نہ۔

نکل داہم تسلی دہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ۔ پہ دے ایت کنی علت د
علام ہدایت د منکرینو د چہ ہفہ د ضدا و عناد د وچے نہ نہ اوریدل د حق دی، وَالْمَوْتَىٰ مراد
د دینہ ہفہ کافران عنادیان دی چہ نہ اوریدل لو کنی پشاد مرودی۔ دے تشبیہ نہ
معلومہ شوعہ چہ مری نہ اوری داہم پہ تفسیر خازن او نیشاپوری او سراج المنیر
وغیرہ کنی لیکلے دی۔ یَسْتَجِيبُ مفعول پتہ دے یعنی دعوۃ الایمان۔
يَسْمَعُونَ سماع د انایت او د فہم حاصلولو مراد دہ۔

صُمْ وَبُكُمْ فِي الظُّلُمِ مَنْ يَشَاءُ اللَّهُ

دوی کا نیکو دی او چار اکان دی پ۔ تیارو کین دی۔ هغ غوک چ۔ او غواری اللہ تعالیٰ

يُضِلُّهُ وَمَنْ يَشَاءُ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ

بے لارے کری هغلہ۔ او هغ غوک چ۔ او غواری اللہ تعالیٰ نو یوخ کری هغلہ پ۔ لار

مُسْتَقِيمٍ ۳۹ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ

نیغہ باندے۔ تورتہ اودایہ خبر را کری ماتہ کہ راشی تاسوتہ

عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ

عذاب د اللہ تعالیٰ یا راشی تاسوتہ قیامت ایسا سیوا د اللہ تعالیٰ نہ

سوال: پہ قرآن کبیں خوهرخه نیشته؟

جواب: نیشاپوری وائی نیشته هیچ علم مکر پہ قرآن کبیں د هغ اصل شته۔

یا مراد د دے نه هغه غیزونه دی چه هغه ته په دین کبیں احتیاج دے اوسنت

دینی هم راجع دے قرآن ته یا مراد د دے نه د ایما نیا تو ذکر دے۔

إِلَّا أَمْرًا مِمَّا لَكُمْ بِشَأْنٍ سَتَأْسُدِي فِي مَخْلُوقَاتٍ فِي حَاجَتٍ دَرْزَقِ كَبْنٍ او په

تولو حاجتو نو کبیں اللہ تعالیٰ ته عاجزی کوونکی۔ مَا فَزَّطْنَا يَعْنِي قرآن کریم

کبیں ایما نیات په تفصیل سره بیان شوے دی۔ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ د دے

یوم مطلب دادے چه دا انسان به پورته کرے شی په ورخ د قیامت کبیں۔

دویم مطلب دادے چه دا شماروی او مرغان وغیره به پورته کرے شی په

ورخ د قیامت، او د دوی کورنه قصاص به واغسته شی او بیا به فنا شی په دے

بارہ کبیں دیر احادیث ابن کثیر ذکر کرے دی۔ دریم مطلب دادے چه

دا شماروی مرغان وغیره به مړه شی۔ او حشر نه مراد د دوی فنا ده۔

مَنْ دَازُورَنه ده چه دواب او مرغان خپلو مصالحو ته هدايت مومی لیکن کافران

هدايت نه مومی۔ او هغ کبیں ایت کبیں عموم د علم د اللہ تعالیٰ ذکر شو نو په

دے ایت کبیں عموم د مشیت د اللہ تعالیٰ ذکر کوی۔ فِي الظُّلُمِ عطف نه دے

کرے اشاره ده چه صرف صُمْ او بکم مانع د هدايت نه نه دے بلکه ورسره

دخول په دیر و ظلماً نو کبیں سبب د کمراهی دے۔

تَدْعُونَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۵﴾ بَلْ اِيْسَاءُ

بدی تاسو کہ تاسو رشتی نی بی (چہ دوی لائق دے یلے دی) ۔ بلکہ خاص اللہ تعالیٰ لہو

تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ اِلَيْهِ اِنْ شَاءَ

یلٹی تاسو نولرے بہ کری ہغہ تکلیف چہ بلند کرہوی تاسو ہفتہ تہ کہ او غواری اللہ تعالیٰ

وَتَنْسَوْنَ مَا تَشْرِكُونَ ﴿۳۶﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا

ادھیرشی ستاسو نہ ہفتہ چہ تاسو بی اللہ تعالیٰ سرہ شریک کنری ۔ او یقیناً لیرے دی مونہ رسولان

اِلَى اَمِيْرٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَآخَذَ نَهُمْ بِالْبِاسِ

دیرد امتونہ مخکس ستانہ پس اونبول مونہ ہغوی پس سختو د مال

وَالظَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿۳۷﴾ فَلَوْ لَا

او مرضون سرہ دے دیارہ چہ دوی عاجزی او کری اللہ تعالیٰ تہ ۔ پس ولے نہ وہ

نک یہ دے ایت کہیں بل دلیل عقلی دے او یہ دے کہیں رد کہ شرک فی الدعاء دے
او ذکر د جہالت کہ مشرکانو دے چہ دوی سرہ دے نہ چہ اللہ تعالیٰ لہو خاص
بلی پہ مصیبتونو کہیں او بیہم و سرہ شرک کوی لکہ سورہ یونس ۱۰۱ او
اسراء ۱۰۱ کہیں دی۔ اَرَّءَیْتُمْ هَٰؤُلَاءِ اِذَا اسْتَفْهَمُوا تَعَجَّبُوا دے او زایت پہ معنی
کہ ابصرت او عرفت دے او مفعول یے پت دے او تا ضمیر فاعل دے او کم حرف
خطاب دے او اعراب نہ غواری صرف بیان کہ حال کوی حاصل معنی دا دہ
ابصرت او عرفت الحالة العجیبة فاخبرنی عنہا کہ تاسو خبریے کہ عجیبه حال
نہ نومالہ خبر را کری۔ صَادِقِينَ چہ دا اصنام الہ دی۔

بلکہ دینہ معلومہ شہ چہ مشرکان ہم بعض حالاً تو کہیں کہ اللہ تعالیٰ نہ دعاء
غواری اورامد د شہ وائی۔ اِیَّاهُ تَدْعُونَ خَاصَّ کَوِّی تاسو ہغہ لہو پہ دعاء سرہ
لکہ چہ نور و عا یونو کہیں لفظ کہ مخلصین را غلہ دے لکہ پہ سورہ یونس ۱۰۱
کہیں۔ فَيَكْشِفُ اِشَارَةَ دہ چہ اللہ تعالیٰ کہ مشرک دعاء ہغہ کہ عجز او تبذرع کہ
وجہ نہ ککہ قبلوی او داپہ ہغہ باندا دے امتحان دے۔

بلکہ دا تخویف کہ دنیوی عذاب دے او ذکر کہ ابتلاء دے پہ نعمتونو او عذابونو
سرہ۔ اوربط کہ دے ایت کہ مخکس سرہ داد دے چہ شوک اللہ تعالیٰ صریح مشکلاتو کہیں

اِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ

کلہ چہ راغی دوی تہ عذاب تو تہ چہ عاجزی پے کرے وی، لیکن سخت شول

قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا

زہد نہ دوی او دلی کرپو دوی تہ شیطان ہفہ عملونہ چہ دوی

يَعْمَلُونَ ﴿۴۳﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا

بکول۔ پس ہر کلہ چہ ہیر کرے دوی ہفہ خبرہ (توحید) چہ بیا شوہ دویہ تو اپراستلے موتیہ

عَلَيْهِمْ اَبْوَابُ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ اِذَا فَرَّجُوا

پہ دوی باندے دروازے دھر تھے ترمے چہ دوی لوی او کرے

بِمَا اَوْتُوا اخَذْنَاهُمْ بِغْتَةٍ فَاذَا هُمْ

پہ ہفہ تھے چہ ور کرے شوے وودویہ او قبول موتیہ دوی ناساپہ پس دقہ وخت دوی

رَابِلِي اَوْ بِيَا هُمْ شَرِكُ كُوِي تُو دے برابر دے پہ گناہ کبیر او عذاب کبیر دہغہ

چا سرہ چہ پہ ہیج حال کبیر اللہ تعالیٰ تہ یادوی۔ اَرْسَلْنَا دَلَّتْهُ رُسُلًا يَتَدَعِي

مِنْ قَبْلِكَ دے نہ روستو فکد بواپت دے۔ بِالْبِاسِ اَوَّلُ الْفِرَاقِ دے

چہ مالی سختی فقر، قحط، لوگہ وغیرہ تہ باسء وٹیلے شی او مرضونو دبدان تہ

ضُرَاءٌ وَتِلْكَ شَيْءٌ كَلَهْ دے یوبل پہ معنی باندے استعمال پوری (قرطبی)۔

يَتَضَرَّعُونَ تضرع یعنی سوال کو پہ تذلل او عاجزی سرہ چہ دے ہفہ سرہ توبہ

دے شرک او گناہونو نہ ہم وی۔

۴۳ پہ دے کبیر دہغوی بد حال ذکر دے چہ سختی پہ ہغوی باندے تھے اثر

او تکرر او دے ہفہ دوعہ موانع پے ذکر کرے دی۔ قُلُوبًا ذُرُورًا دے دے پہ

معنی دے نفی سرہ محل دے ہفہ تضرع او دے او پہ لفظ دے لولا کبیر اشارہ دے چہ دے

ہیج عذاب نہ وؤ سیوا دے عذاب نہ (نیشاپوری)۔

قَسَتْ قُلُوبُهُمْ قسوة دے قلب دادے چہ تذکیر قرآن او دے دلیلونو پہ ہفہ باندے

ہیج اثر نہ کوی۔ وَزَيَّنَ اے یعنی شرک ورتہ پہ صورت دے توحید او بداعت ورتہ

پہ صورت دے سنت بیکارہ کرے۔

مُبِلْسُونَ ﴿۴۴﴾ فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ

نا امیدہ دو دھر خیر نہ۔ نویرے کہے توے جریے دھت۔ قوم چہ

ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۵﴾

ظلم ٹے کریو او قول صفتون۔ د خدا شیوب خاص اللہ لہ دی چہ پالوئکے د خلقو دے۔

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَابْصَارَكُمْ

تہ درتہ او وایہ ایایو ہیرے تاسو کہ واخلی اللہ تعالیٰ غور و نہ ستاسو او سترکے ستاسو

وَحَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِ اللَّهِ

او بند کری زہوتہ (عقلونہ) ستاسو۔ خوکی دے دمہ وار سیوا د اللہ تعالیٰ تہ

۴۴۔ دایت دلیل دے پہ دے خبرہ باندے چہ د شرک او بداعت او فسق سورہ چہ
د دنیا مزے دیرے شی امدائی دیرے وی تودا استدراج او مہلت دے داکرامت
تہ دے۔ کسوا مراد د دینہ پرینودل قصدادی پہ داسے طریقہ چہ پہ شان د
ہیر شوے وی۔ مَا ذُكِّرُوا توحید او ایمان مراد دے۔ فَتَحْنَاهُمْ لَه لفظ د فتح
کنس اشارہ دہ چہ محکنس ”بأساء وضرأ کنس پہ دوی دروازے د خیر بندے
شوے وے ہغہ یے ورتہ پرانستلے او پہ دے کنس برکت او اطمینان تہ وی
او مؤمنانوتہ چہ د وجہ د ایمان او تقویٰ تہ دروازے پرانستلے شی نو پہ ہغ
کنس برکات وی لکہ پہ سورہ اعراف بلا کنس دی۔ اِذَا فَرِحُوا دے تہ مراد
فرح بطردے یعنی تکبر کول د حق منلو تہ لکہ چہ فارون کرے و سورہ
قصص بلا او دیتہ ابتلاء بالنعیم و تیلے شی۔ مَبِلْسُونَ د ابلاس د کرمعالی دی
افسوس، حزن او نا امیدای (امام راغب)۔ دلتہ یومعنی دادہ چہ نا امیدای
کوی د ہر خیر تہ، دویمہ معنی دادہ چہ خبیما تہ او غمژن وی۔

۴۵۔ دایت دلیل دے چہ پہ ہلاکت د ظالمانو باندے د اللہ تعالیٰ حمد لوستل
پکاردی۔ د ابز نہ مراد آخر او نسل دے یعنی د ظالمانو نسل اللہ تعالیٰ عاقوی
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ اہلاک د داسے کافرانو د ایمان والا د پارہ لوئے نعمت اورحمت
دے دے وچہ تہ الحمد للہ و تیل پکاردی۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْظِرْ كَيْفَ نَحَرِّقُ الْآيَاتِ ثُمَّ

چہ راڈری تاسوتہ (دا طاقتوتہ)۔ اوکوڑہ تنگہ قسم قسم بیا تود ایاتوتہ بیا ہم

هُمْ يَصِدُّ قَوْلَ ۖ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ

دوی مخ اردی دھتے نہ۔ تہ ورتہ اووالہ خبر را کرئی تاسو کہ راشی تاسوتہ

عَذَابِ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ

عذاب دے اللہ تعالیٰ دے شپے یا دے ورٹے نہ ہلاکیری (پدے عذاب)

إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ ۖ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ

مگر قوم ظالمان (مشرکان)۔ اوتہ لیرو مونہ رسولان

ہک دابل دلیل عقلی دے محکمن عام تکالیف ذکر کرے وؤ اودلتہ یے خاص مصیبتونہ ذکر کرل۔ مطلب دادے چہ دے غور و نواو دے سترگو او دلیونو ذمہ وار دے جوہر و لو یو اللہ تعالیٰ دے بل شوک دانکلیفونہ نشی لریے کولے۔ دالیت دلیل دے پہ دے عیرہ بانداے چہ الہ پہ معنی دے کار جوہر و ونکی او حاجت پورہ کوونکی راجی۔ قلوب نہ مراد دلتہ عقلونہ دی بنداولو دے عقل نہ مراد لیولے کول دی۔ اَرَأَيْتُمْ دالفظ دلیر تعجب او ارعیتکم دے دیر تعجب پہ عمائے کبن استعمالیبری نو اَرعیتکم سرہ عام عذاب ذکر وؤ اودلتہ خاص مصیبتونہ ذکر دی۔ يٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا داجملہ بیان او تعریف دے الہ دے اوداسے پہ سوئے نسل کبن دے ہک نہ تر ہک پورے او قصص ہک ہک کبن ہم شتہ۔ پہ ضمیر پہ تاویل دے ماخوذ او مختوم سرہ یا پہ تاویل دے ہر واحد سرہ راجع دے۔ نَصْرَفْ تصویف ”پہ مختلف قسمونو عبا راتو سرہ مضمون ذکر کول“ نو قرآن کبن ذکر دے توحید اورسالت وغیرہ پہ عقلی دلیلونو اولقی اوزجر او تخویف وغیرہ سرہ دے۔ ہک دابل دلیل عقلی دے چہ دے عذاب اختیار مند اللہ تعالیٰ دے۔ پہ ہک کبن دوع قسمونہ دے عذاب ذکر وؤ دنیوی او اخروی اودلتہ نور دوع قسمونہ ذکر کوی ”ناشا پہ اوسرہ دے نخونہ“ یا ”دے شپے اودے ورٹے“ اودلتہ تقدیر دے عبارت داسے دے فَمَنْ يُهْلِكُ پہ۔ اوجواب دے ہتے هَلْ يُهْلِكُ اہ یعنی اہلاک پہ مشرکانو پورے خاص دے اوجا چہ مشرکانونہ براءت نہ وی کرے نو پہ ہغوی باندہ تبعا اہلاک راجی۔

إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ فَمَنْ أَمِنَ وَأَصْلَحَ

مگر زبیری و رکودنکی او یرے و رکودنکی نوچاچہ ایمان راوی او تابعدار او کرے

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۴۸﴾

نہ نہ وی ہیشہ یرے پہ ہغوی باندے او نہ بہ دوی خفہ کیری -

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ

او ہفہ کسان چہ دروغزن گنہی آیاتونہ زمونہ، جوخت بہ شی بہ دوی پورے عذاب

بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۴۹﴾ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ

پہ سبب دے چہ دوی نافرمانی کولہ - نہ ورنہ اوایہ نہ وایم خہ تاسوتہ چہ

عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبُ

خماپہ اختیار کن دی خزانے دے اللہ تعالیٰ او نہ پوہیدیم خہ پے غیب (پتہ خیز و تو) باندہ

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِن أَتَّبِعْ إِلَّا

او نہ وایم تاسوتہ چہ خہ ملک (فرشتہ) یم، تابعداری نہ کوم مگر

شہداجواب دے سوال دے سوال دادے چہ دوی پیغمبر علیہ السلام تہ
وئیل چہ مونہ ستا خبرہ نہ منو توپہ مونہ باندے عذاب راولہ یا معجزات
راورہ -

دے جواب حاصل دادے چہ عذاب او معجزات راوستل دے پیغمبر انوپہ اختیار
کنن نہ دی دے هغوی کار ثواب او عذاب بیا تول دی - بیا دا ایت زیرے دے
مؤمنانو دے پارہ -

بلکہ دا ایت یرہ دے عذاب اخروی دے - او گدّا بُوَا پہ مقابلہ دے امن او اصل کنن دے
یَمَسُّهُمْ دلتہ مس پہ معنی دے الحاق او اصابت سرہ دے یعنی او بہ رسیدی
او جوخت بہ شی عذاب پہ دوی پورے -

مَا يُوحَىٰ إِلَىٰ قُلُوبِهِمْ يَسْتَوِي ۚ أَلَمْ يَعْلَمُوا

دھنچا چہ وحی کیدیشی مانتہ۔ تہ دینہ او دایہ ایہا برابر دے ہوتہ

وَالْبَصِيرُ ۚ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ۝۵۰ وَأَنْذِرْ بِهِ

او لیدونکے۔ ایہا پس فکر نہ کوئی تاسو۔ او پیرہ درکیرہ پدہ وحی سارہ

الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ

ہفہ کسانو تہ چہ ہریرہری ددینہ چہ جمع بہ کریشی رب خیل تہ

لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ

نیشہ۔ دوی لہرہ سیوا دہ اللہ تعالیٰ نہ دوست (مچوونکے) او نہ سفارشی

ہے محکمیں ایت کہیں کہ رسولانوصفات ثبوتیہ ذکرشول یعنی مبشرین اومندبین
نواوس صفات سلبیہ ذکرکوی۔ پہ دے کہیں اداہ او طریقہ کہ تعلیم دی او کہ
سوالونوجوابونہ دی۔ اول سوال دادے چہ تہ نبی ہے نوخپل ملگری مالدار
کیرہ۔ دویم سوال دادے چہ تہ پیغمبر ہے نومونترہ ذخزانوہایونہ اوبنایہ
او کہ پتہوخبرونہ خبرراکیرہ۔ دریم سوال دادے چہ تہ نبی ہے نوخوراک شہنشاہ
ولے کوے۔ شلورم سوال کہ تہ داسے نشہ کولے نو بیاحومونہ او تاسو برابر یو
جوابات پہ ترتیب سرہ او شوداسے پہ سورۃ ہود سلا کہیں ہم دی۔ حاصل کہ
جواب دادے چہ زہ نہ دعویٰ کہ الوہیت کووم اونہ کہ ملکیت بلکہ ہفہ دعویٰ
کووم چہ کہ بشریت سرہ مناسب دہ چہ وحی اورسالت دے۔

فَأَمَّا آيَاتُ الْوَهْيِ فَذَلِكَ جَامِعُ صِفَتُونَهُ دِي يُوْتَصِفُ اَوَاقِدَاتِ ذَخْزَانُو
کاسما نونو او کہ زمکو او دویم علم الغیب یعنی علم ہے کہ اسبابونہ او دادوارہ کہ نبی
تہ منتفی دی اول پہ اولہ جملہ سرہ او دویم پہ دویمہ جملہ سرہ۔

وَلَا تَعْلَمُ الْغَيْبُ عَطْفُ دے پہ محل کہ عنادی باندے اول مکرر دے کہ پانہ کہ تاکید
کہ لا اقول لکم۔ اعلم الغیب۔ یا عطف دے پہ لا اقول باندے۔

سوال: کہ اول او دریم سرہ اقول ذکرکرے دے او کہ علم سرہ ہے تہ دے ذکرکرے؟
جواب: اول وصف او دریم خوبالکل ممتنع دی کہ شان کہ بشر سرہ نوہفہ
صرف پہ اذعاسرہ کیرہری او دویم وصف یعنی وجہ امکان کیدے شی چہ علم

لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۱۱﴾ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ

دے دیار چہ ہمیشہ ہمیشی (دعوت دہانہ) اوہ شرہ ہفت کسانو لہ چہ بلی دوی

رَبَّهُمْ بِالْغَدَاوَةِ وَالْعِتْيَةِ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

رب خیل صبائی او بیگانی غواری دوی مخ د اللہ تعالیٰ

مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ

نیشہ یہ تا باندے د حساب د دوی نہ ہیچ ذمہ واری

وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ

او نیشہ دے ستاد حساب نہ یہ دوی باندے ہیچ ذمہ واری

د بعض مغیبا تو دے۔

سوال: لا اقول انی ملک نہ دلیل نیوے شی یہ فضیلت د ملائیکو یہ انبیاء و انبیا؟
جواب: دانفی د ملکیت د بعض صفتونودہ چہ د هغوی پشان قدرت تہ لرم او
د عوراک خبشاک او نکاح نہ د هغوی پشان مستغنی تہ یم او دیتہ فضیلت جزئہ
و ثیلہ شی د دے نہ کلی فضیلت تہ معلومیوی۔ اِنْ اَتَّبِعْ اَهْ سَوال: دا حصہ
دالت کوی چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم مجتہدات و۔

جواب: اجتہاد پے کوؤ یہ وخت د ضرورت کنس لیکن اتباع د هغے بغیر دوحی نہ
تہ کولہ۔ اَلْاَعْمٰی وَالْبَصِيْرُ متبع دوحی بصیر دے او مخالف د هغے اعلمی د دارک
جاہل او عالم او کمراہ او ہدایت والا۔

سہ داہم بیان د ادب دے چہ د قرآن بیان کولو کنس ضرور فائدہ شتہ نو د دوی
د سوالو تو او د ضداد و جے نہ بیان مہ پریردہ۔ اَلْزَّالِمِينَ يَخَافُونَ عِوَف د اعتقاد
مراد دے تو مراد دے نہ اہل کتاب او هغہ مشرکان دی چہ قیامت منی
او اشارہ دہ چہ ایمان پہ آخرت ذریعہ دہ د پارہ د فائدہ اخستلو د قرآن نہ
لَیْسَ لَہُمْ وَلٰی وَلَا شَفِیْعٌ اشارہ دہ چہ سر دہ خوف د حشر نہ مشرک او
کافر دی د دے و جے نہ د هغوی د پارہ شفاعت نیشہ۔ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ پدیکش
اشارہ دہ فائدہ د انداز کولو تہ پہ قرآن سرہ۔ یہ دلیل دے چہ انداز خاص
دے پہ وحی بیان لو پورے۔

فَتَطْرُدْهُمْ فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۵۲﴾

پس کہہ دو ای او شرے تو شے بہ د ظلم کوونکو نہ ۔

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا

او دھسے ہمیشہ مونو ازما یو بعض د دوی بہ بعضو سرہ عاقبت داچہ او دای دوی (منکرین)

۵۲۔ اہم ادب دے او جواب د سوال دے، چہ مونو بہ ہلہ ستا منکر تیا کووچہ داغریبان خلق د عان نہ او شرے جواب او شومہ شرہ دا ظلم دے۔ ربطہ ایک دادے چہ مخکین د تقویٰ د پیدا کولو د پارہ طریقہ ذکر کرے نو اوس د متقیانو اکرام ذکر کوی۔ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ دعا ذکر دے او مراد ترینہ تہول عبادات دی او دھا پہ مخکین اہم عبادت دے اشارہ دہ چہ ہرکلمہ یو انسان کنیں توحیدنی الدعاء والالاستعانت موجود وی نو تہول ایمان یے مضبوط وی یا مراد دعا نہ ذکر دے اللہ تعالیٰ دے۔ بِالْغَدَاوَةِ وَالْعِشِيِّ مراد دے نہ ورخ او شپہ دہ ذکر دے جزء او مراد ترینہ کل دے۔ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ سمعانی لیکے دی چہ وجہ صفی د اللہ تعالیٰ دے بغیر د کیف نہ او پہ غیر د تاویل او تمثیل نہ) او محاورہ ہم داسے شتہ خلق یوبل تہ وائی چہ ما ستاد مخ لحاظ او کرو ستا مخ ہم او کرو ستا مخ تہ ہم او کتل۔ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابٍ اہ دا جواب د قول د مشرکا نو دے ہغوی وئیں چہ دے غریبانو پہ تابانداے ایمان حقیقی نہ دے راوے منافقت کوی حاصل جواب دادے چہ ظاہری علامات د دوی د اخلاص دی او د باطن حساب کول پہ تابانداے نیشستہ ہنہ اللہ تعالیٰ تہ سپارے شویدے۔ او دویمہ جملہ وَمَا مِنْ حِسَابٍ اہ صرف د تاکید د پارہ راوے دہ یا مراد حساب نہ مواخذہ دہ او ہرکلمہ چہ مواخذہ د دوارہ طرف نہ نیشستہ دے دے وجہ نہ دوارہ جملے ذکر کرے۔ فَتَكُونُ مِنَ الظَّالِمِينَ سوال؛ دے نہ معلومہ شو چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ظلم کرے دے ؟

جواب؛ نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ شرپ کرے دی او نہ یے د ہغے ارادہ کریدے او معنی خو پہ طریقہ د تعلیق سرہ دہ یعنی کہ چرے تہ دوی او شرے نو د ظالماتو تہ بہ شے۔

جواب؛ بعض مفسرینو لیکے دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ہم د طرد (شرپ) د ہغوی کرے ووپہ دے ارادے سرہ چہ نور کا قرآن پہ اسلام کنیں

اَهُۥؤُلَاۤءِ مَنِ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنۡ بَيِّنٰتٍ اَلَيْسَ

ایا وہی کسان ہیں جن پر اللہ تعالیٰ پر دلی بابت ہے کہ میں نے تم پر دلی بابت ہے

اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِالشَّاكِرِيۡنَ ۝۵۳ وَاِذَا جَاۤءَكَ

اللہ تعالیٰ خبر دے گا۔ یہ شکر کوونکو بابت ہے۔ اور کلام چہ راشی تاتہ

الَّذِيۡنَ يُؤْمِنُوۡنَ بِاٰیٰتِنَا فَقُلْ سَلٰمٌ

ہم کسان چہ ایمان لری یہ ایاتوں پر زبوتہ نوورہ اووایہ سلامتی دے دی

عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلٰی نَفْسِہِ الرَّحْمَۃَ لَا

یہ تاسو بابت ہے، لازم کریدے رب ستاسو یہ خیل خان بابت ہے رحم کول

اِنَّہٗ مِّنۡ عَمَلٍ مِّنْکُمْ سُوۡءٍ یَّجْہَالُہٗ ثُمَّ

(ہفہ دادے) چاچہ عمل کرے دی ستاسو نہ یہ عمل یہ ناپوئی سرے بیا

داخل شی نو دا ہم گناہ نہ دے او بل داچہ دا اجتہادی خطائی شویدہ۔ اورازی

وَلَیۡسَ لَکُمۡ حَآجٌّ اِلَیَّ اَنْۢبِیَآءُ عَلَیْہِمُ السَّلَامُ یَہۡۤ اَرَاۤءَ کَیۡنَ ظَلَمَ اسْتَعْمَالَ شَوۡعِ دے نو

ہفہ یہ معنی کہ خطا اجتہادی یا خلاف اولی سرے دے ہیچ قسم گناہ نہ دے۔

۵۳۔ دا کہ تبلیغ کہ عقباً تو نہ اولہ عقبہ دے۔ یعنی مشرکین او مؤحدین یہ یو

بل بابت امتحان دے یہ مؤحدینو بابت اول امتحان دادے چہ مشرکان

پرے اعتراض کوی چہ کہ حق پرستی احسان صرف یہ تاسو بابت او شویل

شو کہ نیشہ۔ جواب دادے چہ اللہ تعالیٰ خیل ہندکان نہ پیڑی۔

شَاکِرِیۡنَ نہ مراد بیان کوونکی کہ مسئلے دی۔ وگذا لک کاف کہ پارسہ کہ تشبیہ دے

یعنی ہرکے چہ مالدار و کافرانو غریبان مسلمانان سپک او کنزل یہ مکہ کتب

نو دا سے یہ ہرے زمانہ کتب کیڑی لکے یہ زمانہ کہ نوح علیہ السلام کتب (سورۃ

ہود ۱۱) او سورۃ فرقان ۱۱۔ او اللفظ کہ لک دالت کوی یہ ہمیش والی

کہ دے عادت بابت چہ اوس زمانہ کتب مؤحدینو نہ دا سے امتحان پیش

کیڑی۔ لَبِّقُوۡلُوۡا لَامَ کہ عاقبت دے۔ اَهُۥؤُلَاۤءِ مراد کہ دوی استفہام انکاری کہ

چہ ایمان راوہل غہ احسان نہ دے کہ نہ موید کہ دے احسان دیر حقدار

یولکہ سورۃ احقاف ۱۱ کتب دی۔ الشَّاکِرِیۡنَ یعنی ہفہ شو کہ چہ یہ

تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿۵۴﴾

توبہ اور باسی روستو کے دینہ اور نیک عمل اور کبریٰ توفیقاً اللہ تعالیٰ بخونکے رحم کوونکے کے۔

وَكَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْأَيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ

اور دے تفصیلی بیان تو مومن آیاتوں (دے توحید) اور دے دیا چہ بشارتیں

سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿۵۵﴾ قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ

لار د مجرماتو نہ اورایہ یقیناً منع کرنے شویم

مغوی کہیں اہلیت کے اسلام شتہ تو اللہ تعالیٰ مغوی توفیق کے ایمان ورکوی۔
 سکے دا بیان کے ادب دے چہ کلہ دا بیان کوونکی کے حق سترے ستومانہ راشی
 نو تہ مغوی تہ کے خوشحالی عہدے اوکڑا اوہرکلہ چہ مخالفینو یہ دوی باندے
 طعن کرے وڈ چہ تاسوتراوسہ پورے پہ شرک اوکفر وغیرہ کہیں وئے نو
 اوس مونہ تہ مسئلے کوئے ہ نوڈھے جواب دے پہ دے لفظ وکتاب وکفر الایہ کہیں
 سَلَامٌ عَلَيْكُمْ دے سلام نہ مراد سلام تحیہ نہ دے بلکہ پخیر رائے اودعا
 کے سلامتیہ کے دین اوکے دنیا۔ آگے دا تفسیر کے رحمت دے یعنی روستو کے توبے نہ
 بخنہ کول رحمت دے۔

سوال: سنت کے سلام خود ادا چہ راتلونکے پہ سلام کوی پہ حاضر باندے
 اولتہ حکم برعکس دے۔

جواب: دلہ امر دے پہ رسولو کے سلام کے اللہ تعالیٰ دوی تہ یا پہ معنی کے دعا
 (اللہ تعالیٰ و تاسوتہ سلامتیہ درکری) یا دا خصوصیت کے دغہ صحابو دے یا پہ
 معنی کے مرحبا وئیلوسرہ دے او سلام پہ قرآن کہیں پہ دیر و معانوسرہ دے۔
 ع پہ معنی کے تحیہ معروف لکہ سورۃ نور ۲۴۔ ع سلام کے استیدان سورۃ نور
 ع سلام کے اللہ تعالیٰ پہ انبیاء او پہ صالحینو لکہ سورۃ نمل ۲۷ او سورۃ صافات
 ع سلام کے اعراف والو سورۃ اعراف ۷۷ ع سلام کے اہل جنت پہ معنی کے مبارکی
 کے سلامتیہ لکہ سورۃ یونس ع سلام کے مقاطع لکہ سورۃ مریم ع سلام کے کافرانو
 باندے سورۃ طہ ۲۰ ع پہ معنی کے سالم سورۃ انبیاء ۲۹ ع کلمہ کے سلامتیہ سورۃ
 فرقان ۲۵ ع صفت کے اللہ تعالیٰ سورۃ حشر ۲۷۔

۵۵ دا دویمہ عقبہ کے تبلیغ دے یعنی دوی اعتراض کوی چہ بلہ مسئلہ تالہ نہ درگی

أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

دے دینے چہ بندگی اوکرم دھتہ کسانو چہ را بلئی تأسو هغوی سیوا دے الله تعالى نہ

قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذْ أَوْمَأُ

تہ او وایہ تا بعداری نہ کوم خہ دے خواہشاتو ستاسو یقینا کمرہا بہ شم دغہ وخت اونہ بہ ہم

أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿۵۶﴾ قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ

خہ دے ہدایت والو تہ تہ ورتہ او وایہ یقینا خہ پہ بنکارا دلیل ہائیم

مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ

دے طرف دے رہ خیل نہ او تأسو دروغون گزئی ہغہ لڑہ نیشہ سچا سچا ہغہ خیز چہ پہ تلوار سچا غوارئی تأسو

بِهِ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضُ الْحَقُّ وَهُوَ

ہغہ لڑہ نہ دے اختیار مگر الله تعالى لڑہ دے بیانوی حق لڑہ او ہغہ

خَيْرُ الْقَاصِلِينَ ﴿۵۷﴾ قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي

غورہ دے دے فیصلہ کوونکو نہ تہ او وایہ کہ چرے دے خما پہ اختیار کبن

ہمیشہ دایوہ مسئلہ دے توحید کوئے یعنی تہ جاہل یے ؟ جواب دادے چہ دامئلہ

بار بار حکمہ بیانو چہ دے توحید او دے شرک لارے جدا جدا معلوم شی۔

وَلَيَسْتَبِينَ دے تہ مخکنیں معطوف علیہ پتہ دے لیظہر لک الحق ولتستبین

لک داہم ادب او طریقے دے تعلیم دی او دے سوال تو جوابو نہ دی۔

اول سوال: بندگی دے غیر الله جائزہ ولے نہ کوئی۔

جواب او شو: چہ زہ منعہ کرے شوئے یم۔

دویم سوال: زمونہ دے دین تعبداری ولے نہ کوئی ؟

جواب او شو: داخواہشات دی او سبب دے ضلال او دے ترک ہدایت دے پہ

دے ایت کبن ذکر دے دے سبیل المجرمین چہ عبادت دے غیر الله دے۔

گھٹ نہی پہ قرآن کبن پہ صریحی نہی سرہ او پہ عقلی نقلی دلیلونو سرہ ذکر

دہ او داسے پہ سورہ مؤمن لک کبن ہم دی۔

لک دا دے دریم سوال جواب دے چہ ستا پہ خبرہ یا نہ دے شہ دلیل شتہ ؟

مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لِقَاضِي الْأَمْرِ بَيْنِي

ہفت ٹھیکر چہ تاسو پہ تلوار مے غوار پئی ہے لڑے ، خانہ فیصلہ پہ کریمے شو پئے پہ مینہ حتما

وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿۵۸﴾

او پہ مینہ ستا سو کیں ۔ او اللہ تعالیٰ خہ پوہ دے پہ ظالما تو پا ندے ۔

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ

او خاص دھفسرہ دی کو نیہا نے دغیب (پہو خیزونو) نہ پوہیری پہ ہے مگر ہف (اللہ تعالیٰ)

وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ

او پوہیری (علم لڑا) پہ ہف شہ چہ اوچہ کیں دی او پوہونڈا کیں دی ۔ او تہ پریوئی

جواب داچہ دلیل شتہ لیکن تاسوئے تہ متیخ دا بیان د نہایت دے چہ نہی پہ
بینہ سرہ شویدا او مراد د بینہ تہ قرآن دے ۔ مَا تَسْتَعْجِلُونَ مراد د دینہ
عذاب د دنیا دے لکہ پہ سورہ انفال ۳۳ کیں دی یا قیامت دے لکہ سورہ
شوری ۲۸ کیں دی ۔ اِنْ اِلَٰهَكُمْ اِلَٰهٌ اَحَدٌ فَكَيْفَ يُقْضٰی دے لکہ چہ بل قراءت کیں را غلے دی ہرکلا چہ
سورہ یوسف ۲۱ کیں ہم دی ۔ يَقْضٰی الْحَقُّ ، قص تفصیلی بیان تہ وئیل
شی یا یقص پہ معنی د یقضی دے لکہ چہ بل قراءت کیں را غلے دی ہرکلا چہ
حکم او قضا مستلزم دہ فیصلہ لڑے دے وچہ تہ الفاصلین یئے اوئیلو ۔

۵۸ دا کتلورم سوال جواب دے چہ ہرکلا مونہ پہ باطلہ یونو پہ مونہ عذاب
ولے نہ را ولے کیدیشی چہ تاتہ یئے اختیار د عذاب در کرے وی ۔ جواب او شوکہ
ماسرہ اختیار وے نو ما بہ زر فیصلہ کرے وے ۔

سوال : پہ حدیث د مسلم کیں ذکر دی چہ د طائف تہ پہ واپسئی کیں ملک
الجبال نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ ہکارہ شوکہ تہ غوار پے چہ ستا دا مخالفین
د غرونو تر مینہ او چقووم ۔ نو معلومہ شوہ چہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ اختیار
کیں عذاب وؤ ۔

جواب : پہ وخت د طلب کولو د متکرینو کیں عذاب لڑے د نبی صلی اللہ علیہ وسلم
پہ اختیار کیں نہ وؤ ۔ او حدیث کیں دا نیشہ چہ ہقوی عذاب طلب کرے وؤ داخو
صرف ملک الجبال عرض کرے دے (ابن کثیر) ۔

مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبْلَ فِي ظُلُمٍ

ہیٹے ہو یا نہ ہو مگر ہر جگہ پر علم کہ اللہ تعالیٰ کس کے اون پر پڑی ہو دانہ پر تیارو

الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ

دے زمکہ کبھی او نہ لوند او نہ وچ مگر پہ کتاب

مُبِينٍ ۵۵ وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ

شکارہ کبھی دی او خاص اللہ تعالیٰ ہفتہ ذات دے چہ او دہ کوئی تاسو دے شے

وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ

او پوہی پڑی پہ ہفتہ کارو تو چہ کوئی تے تاسو دے دے بیا راپورہ (راہ بخوئی) کوئی تاسو

میں ہر جگہ چہ او ٹیلے شو چہ کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم سرے اختیارے عذاب نیشہ
نوسوال رائے چہ اختیار خو ورسرے نیشہ لیکن علم کے وقت کے عذاب بہ ورسرے
وی نو پہ دے آیت کبھی کے ہفتے خبرے جواب دے پہ آیت کبھی پہ اولہ جملہ کبھی
علم کلی محیط پہ جمیع مغیبات و بات دے اجمالی ذکر شو بیا کے تفصیل ذکر کرو
چہ موجودات دودہ قسمہ دی اعیان او اعراض نواعیان دودہ قسمہ دی بڑی او
بحری او اعراض ہم دودہ قسمہ دی اوصاف او حرکات اوصاف دودہ قسمہ دی
رطب او یابس او حرکات ہم دودہ قسمہ دی حرکت کے اوچت نہ زمکہ تہ او حرکت
کے سطح کے زمکہ نہ داخل کے زمکہ تہ نو پہ دے کبھی تہول موجودات داخل شول۔
مفاتیح جمع کے مفتوح دہ عزائے تہ وٹیلے شی یا جمع کے مفتوح دہ نوچا بیا نوتہ وٹیلے
شی او حدیث کے بخاری کبھی چہ فرما ٹیلے دی مفاتیح الغیب خمس نودا کے حصر کے
پارہ نہ دی بلکہ تپوس کو و نکو صرف داپٹخہ تپوسونہ کرے و نو نودا کے ہفتے جواب
دے۔ البکر کے پیر (اوپر) نہ کے انسان قائم دے پیرے دی او دے انسان علم کے اوچے سرے
پیر متعلق دے محکہ کے ہفتہ محکبیں ذکر کرو۔ مَا تَشْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ يَه دے کبھی
پیر عموم دے چہ صرف علم کے ورقے نہ بلکہ کے ہفتے کے حرکت علم ہم کہ اللہ تعالیٰ سرے
دے۔ رطب کے لا یابس ہر ژوند دے او مر انسان او جن بلکہ تہول شیز و نوتہ شامل
دے۔ کتب مبین پہ دے کبھی دودہ قولونہ دی اول علم اللہ دویم لوح محفوظ۔
دے آیت کبھی بل دلیل عقلی دے او پہ دے کبھی نفی کے علم غیبی کے غیر اللہ نہ

فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ

پہلے درخیز دے دے دیا ہے چہ پورے کریشی نیہ۔ مقررہ، بیا خاص ہفتہ۔ پیشی ستا سودا

ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۴۰﴾

بیا پ خبر در کری تا سولہ پ ہفتہ عملون چہ تا سو پے کوئی۔

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ

اوہو (اللہ تعالیٰ) زور اور دے پورے دے دبتا کا تو بچلوتہ او رالی پوی

عَلَيْكُمْ حَفْظَةً ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ

پہ تا سو باندے ساتونکی ملائیک (تجوکیداران) تر دے چہ کلہ راشی یوتن ستا سو تہ

الْمَوْتُ تَوْفَرْتَهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿۴۱﴾

مرگ ساہ اخلی دہفتہ نہ ملائیک زمونہ او د ملائیک ہون کو تا ہی نہ کوئی ری حکم داللہ تعالیٰ کہن

ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقُّ ۖ

بیا پ پیش کریشی اللہ تعالیٰ تہ چہ مولا ددوی حق دے۔

دے ایت کہن دلالت دے چہ تہ لو کلبیا تو او جزئیا تو علم صرف د اللہ تعالیٰ سرور

نہ دابل دلیل عقلی دے چہ ستا سو او دہ کیدال او بیدار بیدال پہ اختیار د اللہ

تعالیٰ کہن دی نو محکبن عموم د علم ذکر کرو اس عموم د قدرت ذکر کوئی۔

يَتَوَفَّيْكُمْ تَوَفًى يُؤْخِرُ يُوَفِّرُ يَنْفِقُ ۖ بِمَا تَدْرِكُ عَيْنُكَ لَمْ يَحْصِ

کیدی لکہ پہ سورہ زمر نہ کہن سمعانی وئیلے دی چہ دلتہ مراد قبض د نفس

متمیزہ متصرفہ دے۔ بِالْهَارِدِ دے نہ تیرہ شوے ورخ مراد دے اوفیہ

ضمیر نہ مراد راتلونکے ورخ دہ آجَل مُسَمًّى مراد دے نہ دہر انسان نیہ

د مرگ دہ۔

نہ داہم دلیل عقلی دے چہ زور اور اللہ تعالیٰ دے، او مرگ ہفتہ راولی

تا سو د مرگ نہ نشی پچ کیدے او دے ایت نہ معلومہ شوہ چہ ملائیک د مرگ

دیر دی، ملک الموت علیہ السلام بعض کسانولہ شی د ساہ اخستلو د پاسرہ

ہفتہ ہر محائے حاضر ناظر نہ دے۔ محکبن ایت کہن توفی د خوب ذکر شوہ۔

یہ دے ایت کیں توفی کہ موت ذکر کوی۔ وَهُوَ الْقَاهِرُ قَوُّیْ اہ قہر یہ خیز بانداے غلبہ تہ و ٹیلے شی او غلبہ یہ یو خیز بانداے اوچتوالی لہ مستلزم دہ تحکہ کہ قہر سرہ فوق ذکر کوی او قہرہ اللہ تعالیٰ پہ مختلف طریقو سرہ دے قہرہ مداوم پہ ایجاد سرہ دے او قہر پہ موجود بانداے پہ فناء کولوسرہ دے قہرہ نور پہ ظلمت سرہ دے او پہ عکس سرہ او قہرہ شپہ پہ ورخ سرہ او برعکس یعنی ہولو قسمونوہ انقلابی تصرف تہ قہر و ٹیلے شی داسے پہ ہا کیں ہم تیر شو فرق دادے چہ ہلتہ تصرف کہ نفع اوضرہ ذکر کپرو نو ورپسے ذکر کپرو چہ دایو قسم اثر کہ قہرہ اللہ تعالیٰ دے او دلنہ مخکین تصرف اودہ کولو اورا و بخولو ذکر کپرو نو ورپسے او فرمائیل چہ دابل اثر کہ قہرہ اللہ تعالیٰ دے۔ وَیُرْسِلُ عَلَیْکُمْ حَفَظَةً د اہم یو صورت کہ قہرہ اللہ تعالیٰ دے یعنی غلبہ پہ حفاظت کولوسرہ او مراد کہ دے نہ ہفہ ملائیک دی چہ ذکر دی یہ سورہ رعنا کیں او داسے پہ سورہ انفطار ہا کیں ہم دی۔ تَوَقَّطْهُ رُسُلًا داسے پہ سورہ اعراف ہا کیں او سورہ نساء ہا کیں ہم ذکر دی۔ سوال: پہ دے آیا تو نو کیں نسبت کہ توفی دیرو ملائیکونہ کپے شوے دے او پہ سورہ الم سجداہ ہا کیں ملک الموت تہ نسبت دے او پہ سورہ زمر ہا کیں اللہ تعالیٰ تہ نسبت دے؟

جواب: نسبت نحو اللہ تعالیٰ تہ یہ اعتبار کہ امر او اذن او اختیار کہ اللہ تعالیٰ سرہ دے او ہر چہ نسبت دے دیرو ملائیکونہ کہ دے یو توجیہ دادہ چہ دوی اعوان (مرگری) کہ ملک الموت دی چہ ملک الموت روح قبض کپی نو دوی تربینہ و اعلیٰ او پوریتے او پی یاد ملک الموت پہ امر سرہ داملائیک پہ خلقو بانداہ تقسمیدی۔ بلہ توجیہ دادہ چہ رسل جمع پہ معنی کہ مفرد سرہ دہ۔ او پہ نسبت کہ ملک الموت کیں ہم توجیہات دی اولہ توجیہ دادہ چہ ملک الموت یو خاص مقرر شویداے (پہ خلقو کیں پہ عزرائیل سرہ مشہور دے اگر چہ دانوم پہ نصوص صحیحہ کیں معلوم شوے نہ دے) او دہفہ پہ امر سرہ نور ملائیک کار کوی۔ دویمہ توجیہ دادہ چہ مراد کہ ملک الموت نہ جتنس ملک الموت دے نو دجمع سرہ یے تعارض نہ رائج۔

أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحُسْبَيْنِ ۚ ﴿٤٢﴾

خبردار خاص ہنہ لہ اختیار دے اوہنہ زر حساب کوونکے دے ۔

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

لہ ورتہ اووایہ ! تھوک ۔ پھر کوی تاسو د تیارو د دچے او ددریاونو نہ

تَدْعُوْنَهُ تَضَارِعًا وَخُفْيَةً ۚ لَيْنَ أَنْجَانَا

چہ ۔ بلئی تاسو ہنہ پہ عاجزئی سرہ او پہ پتہ سرہ ، کہ ۔ پچ لے کر د موتیر

مِنْ هَذِهِ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشَّاكِرِيْنَ ۚ ﴿٤٣﴾ قُلْ

د دے (مصیبت) نہ خا مخا شو پہ مونہ د شکر گزارو نہ ۔ تہ ورتہ اووایہ

۴۲ دے آیت کتب اثبات قیامت دے او د اللہ تعالیٰ درے صفات دی ۔ مَوْلَاهُمْ دلتہ
پہ معنی د مالک او متصرف دے نو کا فراتونہ لے ہم نسبت کیدے شی او پہ
سورۃ محمد ۲۱ کتب مَوْلَا پہ معنی د ناصر دے پہ دغہ معنی سرہ نفی دے
د کا فراتونہ ۔ الْحَقِّ د ہنہ ولایت یقینی دے او دارنگ ہمیشہ دے ۔ أَلَا لَهُ
الْحُكْمُ یعنی روستو د رد نہ فرمائی چہ اختیار د فیصلہ کولو صرف اللہ تعالیٰ لہ
دے بل چا تہ لے دا اختیار نہ دے سپار لے پہ بکھ کتب احکام دنیویہ مراد
دی او دلتہ حکم اخروی مراد دے او د فیصلہ سرہ حساب ہم شامل دے د
دے وچ نہ لے پہ عطف سرہ ذکر کرو ۔ اَشْرَحُّ اَہ پہ حدیث سرہ ثابت دہ چہ
اللہ تعالیٰ بہ د یوں مخلوق پہ دومرہ وخت کتب حساب او کری چہ د دنیا د ورتہ
بہ سحر نہ تر غرے پورے وخت وی ۔

۴۳ دے اہل دلیل عقلی دے چہ پہ دیرے سختی کتب تاسو ہم اللہ تعالیٰ تہ رامداد
شہ وایق نو دارنگ پہ ہر تکلیف کتب د ہنہ نہ مداد غواری او د ہنہ بندگی
خاص کری ۔ ربط دے آیت دادے چہ دا دلیل دے پہ دے خبرہ چہ کافران
ہم اللہ تعالیٰ مولا حق کنری حکم د ہنہ د پارہ منی پہ دلیل دے چہ دوی
پہ سختو کتب صرف اللہ تعالیٰ تہ رامداد شہ وایق ۔ ظَلَمْتُ مراد حقیقی تیاری دی
چہ پہ صحرا یا محل کتب تیاری دے او د وریکھ کتب راگیرشی او پہ دریاب
کتب پہ تیاری دے او د وریکھ او پہ تیاری دے سیلی او پہ چپو کتب راگیرشی ۔

اللّٰهُ يَنْجِيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ

اللہ تعالیٰ پہ بچاؤ درکوی تاسو تہ ہغہ مصیبت تہ او د ہر غم تہ بیا ہم

اَنْتُمْ تَشْرِكُوْنَ ﴿۶۳﴾ قُلْ هُوَ الْقَادِرُ

تاسو شرک کوی تہ او وایہ اللہ تعالیٰ قادر دے

عَلٰى اَنْ يَّبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ

پہ دے چہ راولیری پہ تاسو باندے عذاب د بڑا طرف ستاسو د

اَوْ مِّنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلِيْسَكُمْ شَيْعًا

یا لاندے د نیو ستاسو نہ یا پہ کہی رپو حائی کری تاسو سو مختلف خیال والا دے

یا مراد ک ظلمات نہ سختی او تکلیفونہ دی یہ اوچہ یا یہ دریاب کبیں چہ پہ انس
باندے داسے ہیبت راولی چہ بیائے نظرہم نہ لہری پشان د تیارو۔
تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً مراد د تضرع نہ معنی مشہورہ دہ یا یہ معنی د علائہ دے او
جہر پہ ژبہ او خفیہ پہ زبہ کبیں نو مراد ترینہ دواہ طریقہ دی شکارہ اوپت
یا مطلب دادے چہ پہ یو وخت کبیں تضرع پہ ژبہ اوپت والے (اخلاص) پہ
زبہ کبیں وی۔

الشَّاكِرِيْنَ سَمْعَانِ اَوْ شَرِبِيْنَ وَبَيَّلَ دِی چہ شکر پیژندال د نعمت د سرکہ
د ادا کولو د حق د منعم لہ۔ یا نسبت د نعمت دے منعم حقیقی تہ سرکہ د خرچ کولو
د نعمت نہ پہ رضا د منعم کبیں۔

بَلَا د ا جواب دے د مخکبیں سوال او دلیل دے چہ اللہ تعالیٰ د ہر مصیبت نہ
نجات ورکوونکے دے نو تاسو ولے ہغہ سرکہ شریک چوروی۔

کَرْبِ ہغہ غم دے چہ ساء ورسرہ دوبہ شی یعنی نہایت غم۔ او د دے
ایتونو پہ شان پہ سورہ یونس بکلا او بنی اسرائیل بکلا او عنکبوت بکلا او
روم بکلا او محل بکلا کبیں دی۔

وَيَذِيقُ بَعْضُكُم بَأْسَ بَعْضٍ ط أَنْظُرْ

اد او پھشکوی بعض ستا سوتہ جنگ د بعضو - او کونہ

كَيْفَ نَحْرَفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٤٥﴾

خارنگہ قسم اقسیم بیا تو موثر دلیلوں دے دے دیا چہ دوی پوہہ شی ۔

۴۵ دابل دلیل عقلی دے دے عذاب اختیار دے یو اللہ تعالیٰ سرے دے اودا رنگ دا پیرہ دنیوی دے ربط دادے چہ ہر کلمہ دے یو تکلیف تہ اللہ تعالیٰ تاسوتہ نجات درکری او بیا تاسو شرک کوئی تو اللہ تعالیٰ قادر دے چہ یہ بلہ طریقہ پہ تاسو عذاب را اولیری۔ اَنْ يُّذِيقَ عَلَيْكُمْ عَذَابَ مُشْرِكٍ تاسوتہ دے داد حسن بصری تہ نقل دے امت دے محمد صلی اللہ علیہ وسلم دے پیرہ خطاب دے لکے چہ دے مجاہدانہ روایت دے لیکن بنا یہ روستنی قول باندے اول دواہ عذابو اللہ تعالیٰ دے امت تہ معاف کریدی یہ سبب دے عا دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم ابن کثیر دے ایت پہ تفسیر کنیں اولس احادیث پہ دے یو مضمون سورہ ذکر کرے دی۔ دے یو حدیث مضمون دے چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے ایت دے نزول پہ وخت کنیں دے اسمانی عذاب تہ او دے زمکے (دے خسف) دے عذاب تہ دے نزول امت دے پیرہ پناہی او غوختلہ او ٹیلے اے اے دے بوجھلک او ہفہ قبولہ شہہ بیا دے اختلاف دے عذاب تہ پناہی او غوختلہ نو ہفہ قبولہ تہ شہہ نور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او فرمائیل لہذا ايسر او آھون (دے انسان دے)۔

مِنْ قَوِّكُمْ سِلَی، صیغہ، کانپی و رول، طوفان لکے یہ قوم نوح، عاد، ثمود، قوم لوط او اصحاب فیل باندے و۔ اَرْجِلُکُمْ غرق او خسف لکے فرعون او قارون باندے او ابن عباس او مجاہدانہ مفسرینو نقل کریدی چہ مراد دے اول تہ امراء سوء دی او دے دویم تہ نافرمانہ خدا متکبران او اولاد دی۔ اوز محشری وٹیلے دی چہ برے تہ باران بنداول او دے زمکے تہ یوتی بنداول دافوق او تحت عذاب دے۔ شیعہ ہفہ مختلف دے چہ دے خواہشات تو تابع وی لکے چہ حدیث کنیں ثابت دی چہ یہ دے امت کنیں بہ درے او یا دے پیدا کیڑی دے یو نہ علاوہ بہ نزول دے خواہشات تو تابع وی او دے مستقل عذاب دے۔ او دے سبب دے بل عذاب دے چہ یذیق بَعْضُکُم بَأْسَ بَعْضٍ مراد تربیہ قتل و قتال دے یہ کورنی کنیں۔ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ معلو شہہ چہ قسم اقسیم ایا تو نو دے قرآن او دلیلوں نو سورہ فقاہت حاصلیری۔

وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَكُمْ

او دروغزن گنوی دے لڑا قوم ستا او حال داچہ دا حق دے تہ او ایہ نہیم حہ

عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ۶۴ لَكُمْ نَبِيًّا مَّسْتُقَرًّا

پہ تاسو باندے دموار۔ دپارہ دھر خیر وقت مقرر دے او

سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۶۵ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ

زر دکہ چہ تاسو بہ پوہہ شی۔ او کلہ چہ تہ او ویٹہ ہفہ کسان چہ

يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ

(ناروا) بحث کوی پہ آیتونو زمونو کین نوخ اہوہ د دوی تہ

حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا

تو دے چہ مشغولہ شی دوی پہ نورو خبرو کین او کہ چرے

يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ

ہیر کوی ستانہ شیطان نو مہ کینہ روستو د

الَّذِينَ كُفِرُوا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۶۸

یاداشت نہ د قوم ظالمانو سرہ۔

۶۴ دا زور نہ دہ نہ منوت کوتہ اوضمیرہ بہ قرآن یا عذاب یا تصدیق الایات تہ راجع دے۔ یوکیل ہفہ شوک چہ کار او اختیار ورتہ سپارے شوے وی نو تکذیب نہ منع کول کولے شی۔

۶۵ دا جواب د سوال دے چہ دوی انکار کوی نو عذاب و رباندے ولے نہ راعی؟ جواب دادے چہ دے مقرر نیتہ دہ۔ کبیا ہفہ خبر چہ پہ قرآن کین موجود وی د دنیا عذاب یا د آخرت عذاب یا د قرآن عام کول۔

۶۶ دا ادب دے چہ کلہ پہ یو مجلس کین د شرک او بداعت او فسق خبیثہ کیبری نو دغہ مجلس کین شریک کیدال منع دی، صرف د مغوی د نصیحت د پارہ تلل جائز دی۔ ربط دادے چہ محکمین د کرکول مستحقین د عذاب پہ سبب د تکذیب

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ

اور نیشہ پہ ہفہ کسانو (چہ جان ساقی رد شرک نہ) د حساب د هغوی نہ

سورة اوچه ورسره استهزاء او طعن مکررے کری نوڈ هغوی حال اوس ذکر کوی۔
 دارنگ تکذیب کوونکی پو خطعن او استهزاء کوونکے دویم دین لؤلؤل و لہب گنرو نکے
 نوڈ اول قسم ذکر پہ دے ایت کبش کوی اوڈ دویم قسم ذکر پہ دے کبش کوی۔
 وَلَا ذَارِ اُیْتِ رُویہ (لیدل) د سترگو او علم دواپو تہ عام دے۔ اَلَّذِیْنَ یَعُوْضُوْنَ
 حوض پہ لغت کبش پہ اوبوکبش نخوتلو (غو پہ کیدلو) تہ وئیلے شی اویا استعما لیکر
 پہ مشغولہ کیدلو پہ لغو او عبث خبر ویا کار و نوکبش۔ بل قول دادے چہ حوض
 غلط رکھا وڈ کولو تہ وئیلے شی۔ قرطبی د بجا ہد نہ نقل کرے دے چہ مراد د دینہ
 هغه شوک دی چہ استهزاء کوی پہ قرآن پورے۔ ابن عربی وئیلے دی چہ بدیکبش
 اهل کبا اثر داخل دی۔ سمعانی وئیلے دی چہ داخل دے پہ دے کبش ہر بحث چہ پہ
 آیا تونو الہیو کبش وی اوڈ کتاب و سنت سرہ موافقی نہ وی۔ او ابن کثیر وئیلے
 دی چہ مراد پہ دے خطاب سرہ ہر فرد د افراد وڈ دے امت دے چہ نہ بہ
 کبش د هغه چا سرہ چہ تحریف کوی پہ آیا تونوڈ اللہ تعالیٰ کبش اوڈ هغه غلط تفسیر
 کوی۔ او قرطبی د دے دلاندے قول بداعتیان داخل کرے دی اوڈ هغوی پہ
 بداعتیان کبش یے دیر روایات ذکر کرے دی۔ فِیْ اٰیَتِنَا مراد دے نہ قرآن د او تولو
 احکام او دینی مسئلو تہ شامل دے۔ حَتّٰی یَخُوْضُوْا فِیْ حَدِیْثِ غَیْرِہِ ضمیر
 مذکر آیا تونو تہ پہ اعتبار د قرآن سرہ راجع دے یعنی داسے بحث کوی چہ پہ
 هغه کبش استهزاء او طعن د قرآن او د دین نہ نہ وی او تحریف او غلط تاویلا نہ وی
 نو بیا ورسره کبش او تفسیر د حوض اوڈ اعراض پہ سورة نساء کبش ذکر دے۔
وَ اَمَّا یَنْسِفُکَ الشَّیْطٰنُ یعنی ہیر کری عمل پہ دے قول باندے چہ فَاَعْرِضْ
اَوْ لَا تَقْعُدْ او د دلیل دے پہ دے خبر باندے چہ پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
 باندے نسیان راتیلے شی او د مسئلہ سرہ د اختلاف نہ قرطبی لیکلے دے۔
 بَعْدَ الذِّکْرِ ذکر پہ معنی د یاد داشت د حکم د اللہ تعالیٰ پہ اعراض سرہ
 یا پہ معنی د نصیحت کولو او منع کولو د حوض فی الایات نہ دے۔

مِّنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرِيْ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُوْنَ ﴿٤٩﴾

خبر شے۔ اولیکن نصیحت کول دی رہی دوی باتدے دے دیکھا چہ دوی۔ مجھ شے۔

وَذَرِ الْذٰلِیْنَ اَتَّخَذُوْا دِیْنَهُمْ لَعِبًا وَلَهُمْ اٰدِیْرُیْدَةٌ هَٰکِیْنَ

اد پریردہ ہکسان چہ جوہر کیدے دین خیل لوبے اد مشغلہ۔

وَعَرَّتْهُمْ الْحَیٰوةُ الدُّنْیَا وَذِکْرُ رَبِّہِمْ

اد دھوکہ کیں اچولے دی دوی لڑے ژوند دنیوی اد بیان کرہ قرآن

اَنْ تَبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا کَسَبَتْ لَیْسَ لَهَا

چہ راگیر شے یو نفس بہ سبب د عمل خیل نہ بہ وی دہ لڑہ

مِنْ دُوْنِ اللّٰہِ وَلِیُّہٗ وَلَا شَفِیْعٌ وَّانْ تُعْدِلْ

سیوا د اللہ تعالیٰ نہ دوست یح کوئیے او نہ سفارش، او کہ جرمانہ ورکوی

کُلَّ عَدِلٍ لَا یُؤْخَذُ مِنْہَا اُولٰٓئِکَ الَّذِیْنَ

ہری جرمانہ نہ بہ شے اخستے کیدے دھون۔ دغہ کسان ہغہ دی

۴۹۔ اہم متعلق دے دے نکبش ایت سورہ چہ دے مؤمنانوپہ ذمہ باندے تبلیغ او

نصیحت کول دی دے خلقوتہ ہرکہ چہ دے ہغوی مجلس کیں شریک شے پہ

مجبوری سورہ۔ پہ دے ایت کیں دود توجیہ دی اول داچہ مشرکان ستاسو

مجلس تہ راشی او عوض کوی نوپہ تاسو باندے گناہ نیستہ۔

دویم داچہ یتقون معنی دادہ چہ حان یح کوی د شرکت د مجلس د ہغوی نہ

نوپہ ہغوی باندے د مشرکانو د کارونو ہیح حساب نیستہ لیکن صرف

پہ ہغوی باندے تذکیر او نصیحت کول دی۔

أُتِيَ سُلَٰوًا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ

چہ گریہ پڑی یہ سبب دے مخلوق خپلو، دوی دنیا پر خنک دی دے گرمی او پوند

وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤٠﴾

او عذاب دردناک دے یہ سبب دے کفر کوی۔

قُلْ أَنَدُّ عُوًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا

نہ ورتہ ادواہ! ایسا دواہو سیرا دے اللہ تعالیٰ نہ ہفت شوک چہ نہ فائدہ را کولے شی

ہنک دابل ادب دے یہ بارہ دے دویم قسم مخلوق کیں چہ دین یے لہو ولعب کنگرے دے او دا ایت ہم مخکین ادب سرہ متعلق دے چہ دے دغہ نعلقو سرہ قطع تعلق او کربہ او بیایہ اخروی دہ۔ اَلْخُلَٰفَةُ دِيْنُهُمْ لِعِبَادٍ وَلَهُمْ يَوْمَئِذٍ مَّوْعِنٌ دَادَہ چہ دین توحید اوسنت پورے توفے کوی او عبث یے کتری پشان دے لو بو کولویا محان مشغول لکہ کمیوتست وائی چہ دادین صرف دے افیون پشان دے۔ دویمہ معنی دادہ چہ کوم شے چہ لو بے دی دے ہفت نہ یے دین جو رکھے دے لکہ عرسولہ پہ قبرونو دے اولیاء یا قوالی او کما اکول وغیرہ چہ بعض متصوفو او ملنکا نو دیتہ دین و نیلے دے۔

دریمہ معنی دادہ چہ لعب اولہو دنیا دہ، یعنی دین یے دے دنیا دے پانچ ذریعہ گرعوے دہ دے دنیا جاہ یا مال پرے گتی لکہ بعض سیاسیان دے دے زمانے چہ دے قرآن او اسلام پہ نوم محان کرسی تہ اورسوی او بیایہ دے دین تپوس نہ کوی۔ دارنگ اجرتیان چہ قرآن لوستل او دے دین کار دے دنیا حاصلو لو پہ نیت سرہ کوی۔ شلورمہ معنی دادہ چہ دین اختر تہ وائی یعنی اختر پہ لہو ولعب او خواہش پرستی کیں تپہر کری اوسنت طریقہ پکین نہ کوی دارنگ پہ سورہ اعراف لکھ کیں دے او دا معافی نیشا پوری پہ نچل تفسیر کیں لیکے دی۔ لفظ دے لعب پہ لہو یا ندا دے پہ شلور آیا تو نو کیں مخکین راوپے دے لکہ پہ دے سورت کیں سورہ محمد سورہ حدید سورہ اودا ایت او پہ دہ آیا تو کیں لہو مخکین ذکر کریدہ لکہ سورہ عتکبوت سورہ اعراف فرق دے لہو ولعب پہ لکھ کیں ذکر شویدا دے او ہر کلمہ چہ پہ دے سورت لکھ کیں لعب مخکین ذکر کرے دے نو دے ہفت دے موافقت دے چہ نہ پہ دے ایت کیں ہم مخکین ذکر کرو او اشارہ دہ چہ دلنہ دریمہ معنی غورہ دہ او سورہ اعراف کیں اولاد و نو پہ ہفت چا باندا دے چہ لہو (برینا طواف) یے دین کنگرہ نو دے ہفت

وَلَا يَصْطَرِّفُ وَلَا تُرَدُّ عَلَىٰ أَحْقَابِنَا بَعْدَ

اد نہ ضرر را کو لے شی موثر نہ، او واپس شو موثر نہ پہ۔ پوند و خیلد روستو د

إِذْ هَدَيْنَا اللَّهَ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ

ہفت نہ۔ چہ۔ ہدایت کریں موثر نہ اللہ تعالیٰ (راوشوب) پشان دھغا چاہے لے لاسر کہ بوی ہغا لہ شیطانانو

فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ لَهُ أَصْحَابٌ يُدْعُونَكَ

پہ۔ زمکہ کنس چہ حیران وی، دہ لہ بہ ملگری وی بلی بہ۔ دہ لہ

إِلَى الْهُدَىٰ انْتَبَهَ قُلُوبُ إِنْ هُدَىٰ اللَّهُ هُوَ

ہدایت نہ۔ چہ۔ راشہ۔ موثر نہ روتہ نہ۔ راسخ۔ تورتہ۔ او وایہ۔ چہ یقیناً ہدایت د اللہ تعالیٰ ہفت۔

الْهُدَىٰ وَأَمْرُنَا لِنَسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤١﴾

صحیح دین دے۔ او حکم کرے شوین موثر نہ۔ چہ۔ اخلاص د کوو صرف رب العالمین نہ۔

د مناسب د وجہ نہ اعراف بلکہ کنس لہو بخکن ذکر کریداد۔ او ہر کلمہ چہ دلتہ دریمہ توجیہ غورہ وہ چہ دین یے د دنیا د پارہ ذریعہ جو رہ کریداد دے دے وجہ نہ ورپے غَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ذکر کرے دے د ذکر یہ ضمیر قرآن نہ راجع دے او پہ دے کنس اشارہ کچھ پڑ پڑ پڑ پڑ کنس ترک د دعوت مراد نہ دے بلکہ بے پرواہ کیدال او انتظار د عذاب د هغوی مراد دے۔ اَنْ تُبْسَلَ دے پہ معنی کنس مختلف تعبیرادی۔ ع۔ حبس یعنی بندایدال، راگیرول، کانہ کیدال۔ ع۔ فضیحت (شرمیدال) ع۔ محروم کیدال د ثواب نہ ع۔ سوز دل او کلام پہ اصل کنس کراہیۃ یَا لَيْلًا تُبْسَلَ دے۔ شفیع دا خاص دے پہ مشرک کافر پورے یا مراد دا چہ بغیرہ اذن د اللہ تعالیٰ نہ سفارشی بہ نہ وی نوعام دے۔ وَاِنْ تَعْمَلْ داسے پہ سورۃ بقرہ ۲۳۱ کنس ہم دی او داسے پہ سورۃ العمران ۱۸ او مائتہ ۱۸ کنس دی۔

بلکہ د نتیجہ د تیر شو د لیلونودہ اورد د شرک فی الدعا دے او پہ دے سرہ نوراداب او طریقہ د تعلیم ذکر کوئی او جواب د سوال دے کہ دنیا پرست مشرکان او وائی چہ دنیا پرستی ہغا چاتہ نقصان ور کوئی چہ د هغوی ولی او شفیع د اللہ تعالیٰ نہ سیوانہ وی (مؤحدوی) نوراشی د اللہ تعالیٰ نہ سیوانہ ولی او شفیع

وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَهُمْ الَّذِينَ

اور حکم شویید مونو ته چه پایندی کوئی دمانی اور کوی ذوق نه۔ اور الله تعالیٰ حق ذات

إِلَيْهِ تَحْشَرُونَ ﴿٤٧﴾ وَهُمْ الَّذِينَ خَلَقُوا

چه حق نه۔ جم کرے شی تا سو۔ اور خاص الله تعالیٰ حق ذات دے چه پیدا کرے ہے دی

اونیسوی او حق ته رامداد شه وائی نو کامیاب یہ شی نو کھنے جواب دے یہ دے ایت کتب
کبن دمانه ولی او سفارشی مراد دے۔

وَنَزَّلْنَا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ إِيمَانَهُ وَكُنَّا لَهُ ناصِرِينَ ﴿٤٨﴾ وَكُنَّا نَحْنُ الَّذِينَ
ارتداد دے۔ گالائی استهلوته اہ حال دے چه شوبہ یہ داسے حال کبن مونو
مشابه کھفہ چاسره۔ استهلوته کھویہ نه ماخوذ دے یہ معنی ککنده سره یعنی
چه غورحو لے وی شیطاناتو یہ کنده کبن یا کھوی نه ماخوذ دے یہ معنی خواہش
دے یعنی گرحو لے وی شیطاناتو تابع کخواہشاتو او بخاری وائی یعنی کمرہ کرے
وی حق لہ شیطاناتو۔ حیوان حال دے یعنی داسے حیران وی چه صحیح لار نه
پیڑنی۔ لہ اصحاب یعنی دمرگو و خبرہ ہم نه منی حاصل کمثال دادے چه یو
سرے دمرگو سره بھرو تله وی نو پیریان او شیطانات ترینه لار روکھ کری
نو مرگری ہے صحیح لارے ته رابلی او شیطانات یے کما و کوی ک لارے نه نو صحیح
لارے ته نشی راتله نو دارنگ کھفہ شوک چه غیر الله ولی او شفیع کنہی او حاجتو
کبن ورته رامداد شه وائی نور مؤحدین یے توحید ته رابلی لیکن کمرہ انو پیرانو
ملیا نو کھفہ یہ دما غو قبضہ کریدا نو هفہ ک توحید خبرے ته غو یہم نبردی۔
قل جواب سوال دے۔ سوال دا چه هفہ مشرک وائی چه زما لار کهدایت ده
نه بله لار نه منم ۹۔ جواب دادے قل ان هدی اہ۔ و امرنا داهم جواب دے ک
هغوی ک دعوی هغوی وائی زمونہ پیرانو مونو ته دالار خود لے ده مونو ک هغوی
تابع یو جواب او شو و امرنا اہ۔ او دے ایت نه معلومہ شوه چه بله ک غیر الله
یہ حاجتو نو کبن مرتدا کیدال دی مشرک یہ وخت ک حاجت کبن پریشاوی
چه کوم درگاه ته لارشم کله یوله عی او کله بل له عی۔ او د مؤحد ک پارہ یو در
ک الله تعالیٰ دے یہ هر حالت کبن۔

سے دا ذکر کحق ک الله دے یہ توحید سره داعطف دے یہ لنسلم باندا یہ
تاویل سره یعنی ولنقیم الصلوة یا امرنا ان اسلموا وان اقيموا الصلوة داهم عملی

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ

اِسْمَاعِلُۥ - او رَمَكُ - دَ حَقِّ بِنَكَارِہ كُولُو كُ پَارَا - اور (اِخْتِیَارِی) دَ حَقِّ دَرَجَہ او پَ وائی

كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ

اَوْشَ - نُو او پَ شَی - وِیَنَا دَ حَقِّ - حَقِّ (رَشْتِیَا) دَہ - او خَاصِّ مَقَلَّہ بِاَدَشَاقِ دَہ دُ

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عِلْمُ الْغَيْبِ

حَقِّ - دَرَجَہ چَہ پوکے پَہ او کَریے شَی پَہ شَہِیْلَی کُش - مَقَلَّہ عَالَمِ دَہ پَہ مَرِیْطِ

وَالشَّهَادَةِ ۖ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿۴۳﴾

او بِنَكَارِہ بَا نَدَہ - او حَقِّ - حَکْمَتُو نُو وَا لَ دَہ خَبَر دَار دَہ

فرق دے پہ مینج د فریقینو کنس یعنی اصحاب د توحید امرکوی اودارنگ مامور دی پہ اقامۃ الصلوۃ او یہ تقوی سرہ او یہ عقیدہ د حشر سرہ اودعا کوونکی د غیر اللہ د احقوق الہیہ نہ ادا کوں۔

سک د ابل دلیل عقلی د توحید دے چہ پیدا کول د دنیا او ورائول د دنیا دواہ د اللہ تعالیٰ پہ اختیار کنس دی کار ساز ہم دے او غیب دان ہم دے۔

وَهُوَ الَّذِي عَظَّمَ دے وَهُوَ الَّذِي اَلَيْهِ تُخْشَرُونَ بَا نَدَہ - بِالْحَقِّ سُبْحَانِی وَبِیْلَہ دی چہ پہ معنی د اظہار حق دے (یعنی دلیل د توحید) یا پہ معنی د کلام حق دے (شرعی)۔ اودا دلیل دے چہ کلام د اللہ تعالیٰ مخلوق نہ دے بلکہ سبب د خلق دے۔ دَ یَوْمَ عَظَّمَ دے پہ السموات اہ بَا نَدَہ (یعنی تقدیرے کرپے د ورخ د قیامت) یا لفظ د اذکرپت مراد دے۔ کُنْ فَيَكُونُ مراد تربنہ مرہ کول او بیا ژوندی کول د خلقودی پہ کلمہ دکن سرہ۔

فَاِنَّهٗ: پہ کَ ایت کنس قراؤ اختلاف دے د بعضو پہ نیز وقف د ایت دے پہ فیکون بَا نَدَہ او د بعضو پہ نیز ایت نیشته۔

قَوْلُهُ الْحَقُّ فاعل دے د فیکون د پارہ۔ یا مبتدا او خبر دی۔ ابن کثیر و بیله دی چہ داجملہ اوورپے صفتونہ د پارہ د لرب العالمین دی پہ سک کنس۔ او مراد د قول نہ کلمہ دکن دہ یا تول کلام د اللہ تعالیٰ دے۔ وَلَهُ الْمُلْكُ یو توجیہ دادہ چہ دا مستقل کلام (جملہ) دے عطف دے پہ قَوْلُهُ الْحَقُّ بَا نَدَہ

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ أَتَتَّخِذُ

او کله چہ اوئیل (ابراہیم علیہ السلام) پلہ زخیل تہ چہ رتوم ہے (ازدو، ایہا گنہے تہ

أَصْنَامًا إِيَّاهُ أَتَتَّخِذُ آَرَكَ وَقَوْمَكَ

بُتَان حاحت پورہ کوونکی (حقدار دہند گئی) یقیناً تہ ویتن تالہ او قوم ستا

فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝ وَكَذَلِكَ نَسُورُ

پہ گمراہی بشکار کین - او دغسے او خودل مونوہ

او یَوْنُفُخْ بدل دے کیوم یقول نہ۔ یا ظرف متعلق دے یہ المملک پورے او
تخصیص د مملک یہ ہغہ و رخ پورے یہ طریقہ د سورۃ مؤمن بلکہ سورۃ دے۔
يُفْخُ فِي الصُّورِ، نفخ فی الصور یہ قرآن کین لس کرتہ ذکر دہ او دایہ اول آیت
دے ہر کله چہ دا سورۃ د تفصیل د عقیدے د پارہ دے نو دے دے وچے نہ
پہ دے کین اول محل باندا دے دامسلہ ذکر کرہ او نفخ فی الصور د اہل تحقیق
پہ نیز باندا دے دہ کرتہ دہ اول د فنا د پارہ او دویم د بعث بعد الموت د پارہ
او پہ د ایت کین نفخ د وار و تہ عام دہ۔ صُور پہ اصل کین قرن (حکر) تہ وئیلہ شی
او مراد دے نہ ہغہ قرن (شپیلٹی) دہ چہ اسرافیل علیہ السلام بہ پہ ہغہ
کین پہ حکم د اللہ تعالیٰ سورہ پوکے کوی د پارہ د فنا د مخلوق بیا د پارہ د دوبارہ
ژوند او پہ دے بارہ کین دیر صحیح احادیث ابن کثیر پہ تفسیر کین لیکل دی
او چاچہ وئیلہ دی چہ سور جمع د صورت دہ او معنی دادہ چہ ارواح بہ پہ صورتو
د ابدانو کین او پوکے شی او ژوندای بہ کرے شی پہ دے باتن ابن کثیر
قرطبی او شربینی وغیرہم رد کرے دے چہ دا قرآن او حدیث او اجماع
الامت نہ خلاف تفسیر دے۔

لکہ دے آیت نہ شلورم باب دے ترتیب پورے پہ دے کین دلیل نقلی دے
د ابراہیم علیہ السلام نہ تفصیلاً او د اولس انبیاء علیہم السلام تہ اجمالاً
یعنی د اللہ تعالیٰ کیو والی مسئلہ لکہ شککہ چہ پہ عقلی دلیلونو سورہ ثابتہ دہ
نودارنگ پہ ژبہ د ابراہیم علیہ السلام او د نور و انبیاء نہ ثابتہ دہ او مشرکین
مگہ دعویٰ کولہ چہ مونوہ د ابراہیم علیہ السلام پہ دین باندا دے یونوہ
ابراہیم علیہ السلام دین بیان شو۔ أَصْنَامًا د ستور و شکلونہ او د نیکانو

ابراهيم ملكوت السموات والارض

ابراهيم (عليه السلام) نه (دليلونه) د بادشاهي د اسمانونو او د زمكه (چې دليل يې اونيښي)

بندگانه ونيولونه يې جوړ کړي وو او د هغوی ارواح يې مددگار کړل. اصنام جمع د صنم ده ابن جرير وئيل دی هر هغه شکل چه د لرگي يا کتې وغيره نه جوړ کړي شي چه په شکل د انسان يا بل شخړه خيز سره وي او هغه شکل ته هم وئيل شي چه په ديوال وغيره باندې په شکل د انسان وغيره سره جوړ شي او هر معبود من دون الله ته هم وئيل شي. قوم د ابراهيم عليه السلام ستوري معبود کړل او د هغوی بتان يې جوړ کړي وو او وئيل يې چه مونږ هرکله د دے بت عبادت کوؤ نو په دے سره روح د هغه ستوري خوشحال يږي او زموږ حاجتونه پوره کوي نو د ورځې د هغه بتانواو د شپې يې د ستور و عبادت کوؤ. لا يېه ازر ظاهره د قرآن دليل دے چه ازر نوم د پلار د ابراهيم عليه السلام دے او تاريخ والو ليکي دی چه د هغه نوم تاريخ وو نو د قرآن په مقابله کښ تاريخ ته هېڅ اعتبار نديشته هاښکيښ شي چه ازر يې نوم وي او تاريخ يې لقب وي او شوک چه وايي چه دا نوم د معبود د اوعبادت کښ لفظ د عابد ازر پټ دے او دارنگ شوک وايي چه ازر يې د تره نوم وو او تره ته پلار هم وئيل شي نو دا قولونه د قرآن د ظاهره خلاف دي.

اتخذ اهل الدليل دے چه صنم (بت او فوټو) جوړول ناجائز دی او هرکله چه د هغه عبادت کوي او د هغه داسې تعظيم کوي لکه د الله تعالی نو دا خو عين شرک دے. في ضلال مبين سوال: دا خو سخت الفاظ دي په دعوت کښ خو نرم کلمات وئيل پکاردی؟

جواب: نيشاپوري وئيل دی چه اول بيان د هغه په سورة مريم کښ ذکر دے چه ډير نرم دے او هرکله چه په هغه سره هدايت ته رالځي نوروستوي ورته دا الفاظ وئيل دي او دليلونه يې ورته پيش کړي دي او پلار يې په دعوت کښ مخکښ کړي دے محکه دا حق شرعي دے او د پلار حق مخکښ ادا کول پکار دی بل دا چه ازر د هغه مشرک او مشروؤ او هغه خلق به يې شرک ته رابلل د دے وجه نه ده ته مخکښ دعوت او کړي شو.

وَلْيَكُونَنَّ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ

او دے دیا کہ شی دے دے یقین کو نہ کو نہ۔ نوہر کا چہ او غور بدلہ

عَلَيْهِ الْبَلَاءُ رَأَىٰ أَكْوَاجًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي

پدا باں مے شبہ او ٹیلید لو یوستورے، دہ او ٹیل ایآ دا زما رب دے،

فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أَحِبُّ إِلَّا فُلِينَ ﴿٤٦﴾

نوہر کا چہ پت شوق، نو اد ٹیل دہ خہ نہ خووم رخدا ٹیو پیا (پتید و نیکی۔

بھک دا ایت دلالت کوی یہ دے باندا مے چہ ابراہیم علیہ السلام ک شرک رد پہ
دلیلونو سرہ کرے وو۔ وَاذْلِكَ كَافٍ د پآرہ ک تشبیہ دے یعنی لکھ چہ خود لے وو
موتبر ہغہ تہ ضلال ک شرک یا پہ معنی ک علت دے یعنی ک دغہ شرک کرد ک وجہ نہ
خود لے وو موتبر دہ تہ دلیلونہ۔ نثری مراد دے رویت علمی دے لکھ پہ سورۃ
سبا سہ او سورۃ یونس مٹا کتب دی او سورۃ اعراف مٹا کتب۔ مَلَكُوتُ اہ دامبالغہ
ک مَلِكٍ دہ اوہ مجاہد او سعید بن جبیر تہ شریبی نقل را ورے دے چہ مراد
ک دے تہ آیات (دلیلونہ) ک اسمانونو او ک زمکے دی یعنی عقلی افاق دلیلونہ ک
توحید۔ وَلْيَكُونَنَّ اہ ک دے نہ محکم معطوف علیہ پت مراد دے لیستدل د پآر
ک دے چہ دلیل او نیسی د پآرہ کرد ک مشرکانو پہ ہغہ سرہ۔ الْمُؤْمِنِينَ یقین عبارت
دے ک ہغہ علم نہ چہ حاصل شی پہ دلیل سرہ او ہیچ شبہ پاتے نہ شی۔

بک ک کوم ستوری عبادت چہ دوی کوو ہغہ بشارت شو۔ هَٰذَا رَبِّي پہ طریقہ ک
تپوس انکاری سرہ دے یعنی آیا دارب کید مے شی ؟ نہ، اقول ک قطرب دے
لکھ سورۃ انبیاء۔ مَلَكُوتُ۔ یا دامعنی دہ چہ دارب دے پہ عقیدہ ستاسو کتب
لکھ پہ سورۃ حم سجدا مٹا کتب لو دا چہ وٹیلے شویدا چہ ابراہیم علیہ السلام
پہ عقیدہ سرہ وٹیلے وو چہ دارب دے او بیاروستوئے توحید او پیژندا ویا
دائے پہ طریقہ ک شک سرہ وٹیلے دی دا دوارہ خبر مے باطلے دی محکم چہ انبیاء
علیہم السلام ک شرک نہ یقیناً پاک دی او ک ہغوی عقیدہ ک توحید نہ چرے
نہ خالی کیری۔ او دا خبرہ قرطبی او شریبی او ابن کثیر پہ تفصیل سرہ لکھ دہ
او دوی وٹیلے دی چہ جائز نہ دہ چہ پہ نبی باندا مے داسے وخت راشی چہ ہغہ
ک توحید نہ خالی وی۔ نو معلومہ شوق چہ دا بیان ابراہیم علیہ السلام پہ طریقہ

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي

پس هر کله چه اوليدله ده سپورمئي خليداونکي ده اوئيل ايا دا حما رب دے

فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي

نو هر کله چه پتته شوه، ده اوئيل که نه دے کرے خودنه مات۔ رب شما (د توحيد)

لَا كُوثُنٌ مِّنَ الْقَوْمِ الصَّالِّينَ ﴿۷﴾ فَلَمَّا

خا حما دے په خ۔ د قوم گمراهاونو۔ پس هر کله چه

د دليل سره قوم ته پيش کرے وواوپه دے باندے لفظ د فایه فلما کتب دلالت کوی چه روستو د رد شرک او د دليلونو عود لونه دا استدلال ئے کرے دے دارنگ دليل په دے باندے و حاجه قوه و تلك مجتتا اتينها ابراهيم اودارنگ سورة انبياء بک کتب او کو دے قصه چه دلته بعض مفسرينو د ابراهيم عليه السلام په باره کتب ليکله دی هغه اسرائيليات دی۔ اقل پتيدال او بشکارة کيدال عوارض دی او په چاچه عوارض راخي نو هغه الاله نشي کيدے دارنگ په چاچه ژوند پسي مرگ راخي او قبر کتب پتيدال شي نو هغه هم حاجت روانه شي کيدا۔ دليل نيول په اقول سره فائده ورکوي خواصو اوساطو او عوامو لره خواص خلق د دے نه معلوموي امکان لره او هر ممکن محتاج وي او محتاج معبود نه شي کيدے۔ اوساط خلق معلوموي د دے نه حرکت او هر متحرک حادث وي او حادث الاله نشي کيدے او عوام فهم کوي د دے نه پتيدال او په پتيدالوسره شور لار شي او تيدايي راشي اودا دے حالت د الاله د باره نشي کيدا اودا استدلال تمام ممکناتو حوادثو ته شامل دے که انسانان دی که جنات او که ملائک دی ژوندی دی او که مرگ دی او بتان وغيره د دے وچه نه افلين جمع د ذوی العقول د کرکړه ده۔

بک دا دليل نيول دی په احوالو د قمر سره اودا داسه شپه وه چه په هغه کتب د کوکب (ستور) د ما بنام نه روستو سپورمئي بشکارة شوه بازغا بزغ په اصل کتب شق ته وئيله شي نو سپورمئي او نمرکله چه را بشکارة کيدی نو تيارو لره او چوي په خپله رتړا سره نو مراد ترينه شروع کيدال د طلوع د هغه دی لکن لَمْ يَهْدِنِي دليل د اقول خو مجکب ذکر شوه دے اوس پتا جمله کتب

رَأَى الشَّمْسُ بَازِغَةً ۖ قَالَ هَٰذَا رَبِّي

اولیدلو دے سور ، خلیلونکے ، دے اوئیل ایاد احمأ رب دے ؟

هَٰذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ ۖ قَالَ يَاقَوْمِ

دالوئے دے (ستار پگمان) نو هرکله چہ پت شوہف ، دے اوئیل اے قوم عما !

إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تَشْرِكُونَ ۖ إِنِّي وَجَّهْتُ

یقیناً عہ جدا یم دھق نہ چہ تاسو عہ شرک کوئی - یقیناً ما برابر کریدے

حکم و عبادت و ستوری او سپور مئی ذکر کوئی چہ ہفہ ضلال او گمراہی دے او دالیل دے چہ ابراہیم علیہ السلام دے نہ فکبش پہ ہدایت بان دے و و مشرک او شک کوونکے نہ و و او اشارہ دے چہ انبیاء علیہم السلام ہم پہ ہدایت کبش اللہ تعالیٰ تہ محتاج دی۔

ہے بازغہ مؤنث یے ذکر کو و محک چہ شمس مؤنث دے۔

سوال : هرکله چہ شمس مؤنث و و نو ہذا یے مذاکر و لے ذکر کرو ؟

جواب : دا مؤنث سماعی دے علامت و تائیت پکبش نیشستہ نو پہ دے کبش تائیت او تذکیر دوا بہ جائز دی۔

جواب : کسائی و عیلے دی چہ دا پہ تاویل و ہذا الطالع سرہ دے۔

جواب : دا پہ تاویل و ہذا الضوء سرہ دے۔

جواب : عہ پہ رعایت و خبر سرہ دے۔

هَٰذَا أَكْبَرُ ۖ أَكْبَرُ غِثٍ دے پہ اعتبار و ریا سرہ او پہ اعتبار و جسم سرہ محک چہ علمائے ہیئت پہ عقلی دلیلونو سرہ ثابت کرے دے چہ سر دزمکے نہ یومل شہیتہ چنڈہ غث دے۔ او دارنگ دالوئے و و پہ الوہیت کبش پہ نیز و مشرک نو بانڈا۔

يَقُومُ إِنِّي بَرِيءٌ ۖ اَلَدَلَّةُ دے چہ فکبش ذکر شویتا او براءت و شرک او و مشرک نو تہ پہ ہفہ دلیل بان دے بنا او تفریع دے۔

فَأَنذَرْتُ ۖ سَتُورِي ۖ اَوَد سپور مئی عبادت کول و شپ و و پہ ہفہ کبش شرک کول بشکارہ نہ و و نو ہلتہ یے اکتفاء او کرہ پہ لا اوجب او پہ کبش لمر یہدائی بان دے او و سر عبادت کول و ورع و و چہ پہ ہفہ کبش شرک کول بشکارہ و و نو و ہفہ سرہ یے براءت و شرک نہ بشکارہ ذکر کرے دے۔

وَجِہی لَکَی فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

مخ (خان) خیل، ہذا ذات تہ۔ چہ پیدا کریدی آسمانوں۔ او زمکہ۔

حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۷۹﴾ وَحَاجَّاهُ

کلکیم پہ توحید یافتہ اور نہ ہم۔ د۔ مشرکانو دے دے تہ۔ او جگہ او کمرہ دہ سرہ

قَوْمَهُ ط قَالَ أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ

قوم دہ دہ۔ دہ او ٹیل ایسا تاسو جگہ کوئی ماسرہ پہ بارہ دہ اللہ تعالیٰ کہیں او یقیناً

هَدَيْنُ وَلَا أَخَافُ مَا تَشْرِكُونَ بِهٖ

خود نہ تے کریدہ ماتہ (پہ دلیا تو سرہ)۔ اونہ یزیدیم۔ دہ دہ تہ۔ شریکان جو پوری تاسو دہ دہ سرہ

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي

مکر کہ او غواہی رب عبا۔ شہ۔ راگیر کریدہ رب عبا

فَأُثِدَّ عَلَى نِشَاطُورِي وَيُلَى دِي چہ کوکب اشارہ دہ عالم الاجسام تہ او قمر اشارہ
دہ عالم النفوس تہ او شمس اشارہ دہ عالم عقول و مجر دوتہ چہ دا بتول
حق دارہ الوہیت نشی کیدلے۔

مک روستو دہ براءت دہ شرک نہ ذکرہ توحید دے لکہ لا الہ الا اللہ کہیں او پہ
دے کہیں اظہار دہ عقیدہ دے توحید دے او علت دے دہ براءت عن الشرک
دہ بارہ۔ اِنِّی وَجَّهْتُ وَجَّهَی قَرطبی و ٹیل دی چہ مراد دے دے لہ قصداً بعبادتی
و توحید دے (قصداً کرپے دے پہ خیل عبادت او توحید سرہ) او ذکر
دہ وجہ مراد تربیہ بتول بدن او روح دے۔ فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ او شامل
دے ستور او نمر او سپور مٹی تہ چہ ہخہ بتول مخلوق دی۔

حَنِيفًا حنف پہ اصل کہیں میلان او استقامت دوارو تہ و ٹیل شہ یعنی اعراض
کوونکے دہر باطل دین نہ او پوخ پہ دین توحید یافتہ دے دے شریبی
ذکر کرپے دی۔ مِنَ الْمُشْرِكِينَ دا براءت دے دہ جماعت دہ مشرکانو نہ روستو
دہ براءت دہ شرک نہ۔

كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

مر غیظ پہ علم چیل کیں ایسا تو نصیحت نہ قبولی تاسو۔

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ

او شر رکھ۔ او پر یوم کہ دھغہ چانہ چہ تاسو نے شر کی کوئی دالہ سال او نہ یونہی تاسو دالہ نہ

أَنْتُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنْزَلْ

او یقیناً تاسو شر یگان جو کریدی دالہ تعالیٰ سرہ ہغہ شوک چہ نیچے دے نازل کرے

بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَائِ الْقَرِيقَيْنِ

پہ ہغہ سرہ پہ تاسو باندے ہیچ دلیل۔ تو کوم یو دواہو دلو نہ

أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ ﴿٨١﴾

زیات حق دار دے دیکھ کید لو دعدا اب نہ کہ چرے تاسو یو ہیچ۔

نہ معلومہ شوق چہ ابراہیم علیہ السلام دے قوم سرہ دشرک پہ رد کیں مناظرہ کرے وہ داسے مناظرے کول جہاد دے۔ وَحَاجَّةُ قَوْمُهُ دھغوی طرف نہ صرف مجادلہ وہ حجت ورسرہ نہ وو حجاجہ یے ورتہ پہ اعتبار دظاہر سرہ وٹیل دی دھغوی جگہ پہ توحید اکیں وہ۔ وَقَدْ هَدَانِ مراد ددینہ ہغہ دلیلونہ دی چہ مخکیں پہ ملکوت السموات آہ کیں ہغہ تہ اشارہ وہ۔

وَلَا أَخَافُ آہ داجواب دقول دھغوی دے چہ مغوی وٹیل وو چہ زمونہ ددے معبودانہ یرہ اوکڑہ ہسے نہ چہ پہ لیوننتوب او مرضونو کیں دے اختہ کری لکہ چہ پہ سورہ زمرہ او سورہ ہود کہہ کیں دی۔ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ دا استثناء منقطع دہ یعنی رب زما چہ شہ مصیبت او غواری تو ہغہ قادر دے اوداجملہ دے دے دپارہ ذکر کرہ چہ انسان تہ دہغہ پہ ژوند اکیں دالہ تعالیٰ دطرف نہ شہ مرض او مصیبت ضرور رسیری نو مشرک خلق دہغہ نسبت خیلو معبودانہ کو چہ دامصیبت ورتہ یونہی معبودانہ سود تو دہم ددفع کولو دپارہ یے دا استثناء اوٹیل لکہ سورہ اعراف کہیں وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا پہ دے کیں اشارہ دہ ہغہ حکمتونو تہ چہ دالہ تعالیٰ پہ کارو تو کیں پتہ پراتہ دی۔

نہ دوی ورتہ اوٹیل چہ دے معبودانہ زمونہ غلہ کینہ کنی نو دوی بہ درلہ

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ

مذہب کسان چہ ایمان پئے راوڑ دے اونہ پئے دے کہہ کرے کہ ایمان خپل سرے

بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمَنُ وَهُمْ مُبْتَدُونَ ﴿۸۷﴾

جیتہ شرک دفعہ کسان دوی نہ پآر امن دے (نہ پیکر دی دعائے) اودوی ہدایت والا دی۔

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ

او دفعہ دلیل دے توحید زموں دے وکر پوو موں دا ابراہیم (علیہ السلام) تہ یہ مقابلہ

قَوْمِهِ طَرْفَهُ دَرَجَتٍ مِّنْ شَرٍّ أَوَّ

د قوم دفعہ کنیں۔ پورہ کوو موں درجے دفعہ چاچہ او غواہو موں

تکڑہ درکری نوہ دفعہ ورتہ جواب اوکرو اودا یہ طریقہ دفعہ محاکمہ سرے دے یعنی

تأسود قادر ذات تہ پیرہ نہ کوئی نوزہ ستاسود عاجز معبودانوںہ ولے پیرہ اوکرو

أَشْرَكْتُمْ سَمْعَانِ وَتِلْكَ دِي چہ اشراک دیتہ و تیلے شی چہ غیر اللہ لہ جمع کری

کہ اللہ تعالیٰ سرے یہ دفعہ شیعہ کنیں چہ نہ وی جائز مگر صرف اللہ تعالیٰ لہ۔

مَا كُمْ يَنْزِلُ أَهَ دَاقِید کہ مزید تقبیح کہ پآرہ دے یعنی یہ دے بات دے حجت

نیشتنہ نوشہ رنگ بہ نازل کری اودا دلیل دے چہ کہ اثبات کہ داسے مسئلے کہ پآرہ

دلیل منزلہ ضروری دے قیاسولہ پہ دے کنیں ہیچ حجت نہ دے اودا سے قید

یہ سورۃ العمران ۱۸۱ او سورۃ یوسف ۲۱ او سورۃ نجم ۲۳ سورۃ اعراف ۲۳

سورۃ حج ۲۱ او سورۃ روم ۲۵ کنیں ہم دے۔ الْقَرِیْقَتَیْنِ مراد دے دینہ مؤحدین

او مشرکان دی۔ الْأَمْنِ مراد کہ دے نہ امن مطلق دے کہ عذاب کہ اللہ تعالیٰ لہ

یہ دنیا او آخر کنیں۔ اَمْنِ دلتہ بے فکری تہ نشی و تیلے لکہ چہ یہ سورۃ اعراف ۲۳

کنیں دے۔

۲۵۷ دادہ محکمیں ایت جواب دے یا کہ ابراہیم علیہ السلام کہ طرف تہ یا کہ اللہ تعالیٰ

کہ طرف نہ۔ ظُلْمِ نہ مراد پہ دے ایت کنیں شرک دے لکہ حدیث کہ بخاری کنیں

راغلے دی او یہ سورۃ لقمان ۲۱ کنیں دی۔ دے ایت نہ معلومہ شوعہ چہ کہ بعض

خلقوہ ایمان سرے شرک کہہ وی مثلاً اللہ تعالیٰ منی، رسول منی، کتاب منی

لیکن ورسرہ کہ اللہ تعالیٰ نہ سیوا بل شوک لکہ نبی، ولی وغیرہ ہم حاجت روا

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ۝۸۳ وَهَبْنَا لَهُ

یقیناً رب ستا حکمتوں والا دے پوہ دے پھر خہ۔ او او مخلو مونیرہ دے تہ

إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا

اسحاق او یعقوب (علیہما السلام)۔ ہر یونہ خود نہ کر پوہ مونیرہ (د توحید) اونیح (علیہ السلام) تہ

هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ

خود نہ کر پوہ مونیرہ مخین د دینہ او د اولاد د توح (علیہ السلام) نہ (توحید خود کو مونیرہ) داؤد (علیہ السلام) تہ

وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى

او سلیمان (علیہ السلام) تہ او ایوب او یوسف او موسی

وَهَارُونَ ۖ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝۸۴

او ہارون (علیہم السلام) تہ او د غصے بدلہ ور کو د مونیرہ خائستہ عمل کو نکو تہ

مشکل کشا اختیار مندا او غیب دان پشان د الله تعالیٰ کنری نو د دے ایمان تہ اعتبار نیستہ بلکہ دے مشرک دے لکہ پہ سورۃ یوسف ملا کیں دی۔

۸۳ دا آیت دلیل دے پہ دے خبرہ باندا چہ دا تیر شوے کلام د ابراہیم علیہ السلام دے قال ہذا ربی نہ ترمہلتا وں پورے) دا پہ طریقہ د حجت سرہ پہ قوم باندا پیش کرے وو اثینا ہا پہ طریقہ د وحی سرہ دے۔

۸۴ علی قومہ یعنی د پوہ د ابراہیم علیہ السلام د پارسا نہ دے بلکہ استدلال دے پہ مقابلہ د قوم کیں۔ تَرْفَعُ دَرْجَتِ مَنْ نَشَاءُ داسے پہ سورۃ یوسف ملا کیں ہم دی۔ فرق دا دے چہ پہ سورۃ یوسف کیں علم د تدا بیر او سیاست او دفع کول د مضرت د نیویہ سبب د رفع د درجا تو دے او پہ دے سورت کیں علم د حجت او استدلال او دفع د مضرت د اخرویہ سبب د رفع کر محولے شویدے۔

۸۴ دا اولس انبیاء علیہم السلام ذکر دے پہ دے وجہ چہ توحید د دے تہولو عقیدہ وہ او دوی د دے د تبلیغ د پارسا غورہ کرے شوے وڈ نو دا اجماعی او اتفاق مسئلہ دے نو دا دلیل نقلی دے۔ بیا دے انبیاء علیہم السلام جدا جدا صفات وڈ ابراہیم او اسحاق او یعقوب او نوح علیہم السلام د پیغمبرانو پلاران وڈ۔ داؤد علیہ السلام او سلیمان علیہ السلام با دشا ہان وڈ،

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ط كُلًّا

او ذکریا . او یحیی . او عیسی . او الیاس (علیہم السلام) تہ . دا تولد

مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿۸۵﴾ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ

د کاملو نیکانو تہ . او اسماعیل . او ایشاق

وَيُوشَعَ وَلُوطًا وَكَانَ فَاصلًا عَلَى

او یونس . او لوط (علیہم السلام) تہ . او دے تولد غور والے و زکریو مودہ پ

الْعَالَمِينَ ﴿۸۶﴾ وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ

خلقو باندے . او بعض د پدرانو د دوی تہ . او د اولاد د دوی تہ

ایوب علیہ السلام او یوسف علیہ السلام د وارو باندے دیر تکلیفونہ راغلے وؤ،
موسیٰ علیہ السلام او ہارون علیہ السلام معجزات دیر پیش کرے دی،
ذکریا علیہ السلام او یحییٰ علیہ السلام او عیسیٰ علیہ السلام او الیاس علیہ
السلام دوی دیر عابدان زاهدان وؤ۔ اسماعیل علیہ السلام او ایشاق علیہ
السلام او یونس علیہ السلام او لوط علیہ السلام د دوی ملگری مؤمنان
دیر کم وؤ پہ یونس علیہ السلام باندے روستو دیر وخلقو ایمان راوړو
نود دے ایت حاصل دادے چہ دے پیغمبرانو پہ حال د مشرئ کنب
او پہ حال د بادشاہئ کنب او پہ حال د مصائبو کنب او پہ حال د سختہ
کنب او پہ حال د زہد او پہ حال د کمالی د مرگرو کنب احسان (ملکوالے) پہ
توحید باندے کرے وؤ۔ هَذَا يَتَنَا مراد د دینہ وحی د توحید او ملکوالے دے
پہ توحید باندے۔ ذُرِّيَّتِهِ د اضمیر راجع دے نوح علیہ السلام تہ نہ ابراہیم علیہ السلام
تہ محکمہ چہ یونس او لوط علیہم السلام د اولاد د ابراہیم علیہ السلام تہ نہ وؤ۔ وَابْنُ يَاقَانَ
دے بابت صرف ابتلاء وؤ۔ يُوسُفُ بابت نعمت او بلاء د وارہ جمع شوے وؤ۔ وَكَانَ لَكَ
چہ ابراہیم علیہ السلام تہ رفیع د درجاء تو ملاؤ شوے وارنگ دغہ جزا ہفہ چاہے وریبری
چہ احسان (پوځ والے پہ توحید باندے) کوی۔ د تجزی نہ مراد نبوت تہ دے محکمہ چہ
نبوت پہ کسب سرہ نہ ملا ویری۔
ہذا د اخلور انبیاء د کمال زہد او د عبادت د وجہ نہ د صالحینو نہ شمار شوے کمال صلاح
کول د ماینبی او اجتناب کول د مالاینبی (شریبی)۔
بلکہ د اخلور انبیاء غیر مشہور وؤ نو خلقو د دوی فضیلت نہ پیژندالو نو محکمہ

وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ

اد دودو ددوی تہ او غورہ کرپو موبرہ دوی اورسولے وو مونیر دوی

إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝ ذَٰلِكَ هُدَىٰ

لارے تیغی تہ - دا حق لار د

اللَّهُ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

اللہ تعالیٰ دہ ہدایت کوی بد سرہ چاہتہ چہ او غواری د بتدکانو خیلونہ

وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

او کہ پو شرک کرپو دوی خالفا برید شوے بد ددوی تہ حق عملونہ چہ دوی سکول -

د دوی فضیلت یے ذکر کرلو ددے نہ دلیل نیولے شویدے یہ تفصیل د انبیاء و سرہ
یہ ملائیکو بانداے۔ قائد اعلیٰ عیسیٰ علیہ السلام یہ ذریت د نوح یا ابراہیم
کبن شمار شو او حال دا چہ د ہنہ پلار نہ وو نو معلومہ شوہ چہ اولاد د لونپو
ہم یہ اقاربو کبن داخل دی او تفصیل د اختلاف قرطبی ذکر کرے دے۔

قائد اعلیٰ الیسع صاحب د الیاس علیہ السلام وو او د زکریا علیہ السلام نہ محکبن وو
او ہنہ تہ ابن اخطوب بن العجوز وئیے شی او نور تفصیلی احوال معلوم نہ دی۔
کے ددے دا مطلب نہ دے چہ ددے تولو پیغمبران نو پلاران او حاکمان
رونرہ وو بلکہ چہ دچا وو نوپہ ہغوی کبن بعض کسانولرہ دا مقام
ورکرے شو محکمہ چہ من د پارہ د تبعیض دے۔ او دا عطف دے یہ کلا فضلنا
یا یہ نو حاکمان دے اویدیکبن د قرابت د انسان د شیعہ ذکر دی او دوی تہ عصبان
وئیے شی۔ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ جی یہ اصل کبن جمع کولوتہ وئیے شی او مراد ترینہ

خوبنول او غورہ کول دی او غورہ خیر انسان د حاکمان سرہ راجع کوی۔ نواجبتہ
کبن اشارہ دہ د ہغوی صفا تو ذاتیولار موتہ۔ او ہدایت کبن اشارہ دہ علومو
د نبوت او صفا تو متعدد یوتہ۔ او معلومہ شوہ چہ صراط مستقیم د انبیاء ولار تہ
وئیے شی۔

۸۸ دے آیت نہ معلومہ شوہ چہ یہ شرک سرہ د نبی عمل بر باد کیدیشی
نو د بل چا د عمل شہ حیثیت دے۔ ذلک کبن اشارہ دہ ہنہ ہدایت تہ چہ یہ

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اتَّخَذْتُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ

دا مہر کسان دی چہ ورکر یو موہ دی تہ کتابونہ او پوہہ ددین

وَالنَّبُوَّةَ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ

او پیغمبری پس انکار کوی ددے مٹے تہ دا کسان نو یقینا

وَكَلَّمْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ۝۸۹

توبیق ورکر یو موہ دی ددے مٹے قوم تہ چہ نہ دی ددے تہ انکار کوونکی

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ

دا مہر کسان دی چہ خود نہ کرینا اللہ تعالیٰ دویہ نو دلاریے ددے

اِقْتَدِهٖ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ

تا بعداری کوہ تہ ادویہ نہ خواہم ستا سونہ یہ دے پاندے مٹے بدلہ

ہدایتا او وہدایتا ہم کہیں ذکر دے او اشارہ دے چہ انبیاء ہم یہ ہدایت کہیں اللہ تعالیٰ تہ محتاج دی۔ وَلَوْ أَشْرَكُوا یہ دے کہیں ذکر کوی قباحت کشان کشرک او معلومہ شوہ چہ مخکین ذکر شوے ہدایت یہ معنی کپوحوالی دے یہ توحید بانداے او دارنگ بنیاد کہدایت توحید دے۔ وَلَوْ دَا شَرَط دے او وقوع کشرط ضروری تہ وی او داسے یہ سورۃ زمرہ کہیں ہم ذکر دے۔ یہ دے کہیں تفصیل کہدی اللہ دے۔ وَالْكِتَابُ نہ مراد جنس کتب دی او دا مستلزم دے نہ دے چہ تہ لو تہ کتابونہ ورکرے شوے وی بلکہ روستنی تہ چہ کفکی کتاب یہ میراث کہیں ورکری دیتہ ہم اتینا ہم شامل دے۔ وَالْحُكْمُ اللہ تعالیٰ ہر نبی تہ کتب نہ علاوہ زیاتی وجی ہم ورکوی چہ ہن تہ حکمہ او سنت وئیے شی۔ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا اے اشارہ دے چہ کوم دین اللہ تعالیٰ رالیکہ دے نوہ ہن یہ حفاظت کہیں شہ خاص خلقوتہ محتاج نہ کھولاء کدینہ مراد موجودہ کافران دی او قومًا نہ مراد مخکنی انبیاء او ملائک او انصار او مہاجرین او دھرے زمانے مؤحدین دی او دا اقوال قرطبی وغیرہ ذکر کرے دی۔

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

نہ دے دا مگر نصیحت دے دے پارسا دے خلقو۔

۹۰
 دا آیت دلیل دے چہ کہ تلو پیغمبرانو دین یو دے صرف بعض فروعو کنبں
 فرق وی۔ دارنگ اجرت نہ اخستل پہ دین باندے دے تلو انبیاء و طریقہ
 دہ۔ اولیک اہ دا دلیل دے پہ عصمت کہ انبیاء علیہم السلام دے ضلال نہ و اشار
 دہ چہ ہدایت پہ طریقہ کہ انبیاء علیہم السلام کنبں حصر کہ۔ قہلہم مراد
 کہ دے تمام اصول عقائد او اخلاق او طریقہ کہ دعوت کہ انبیاء علیہم السلام
 دی او فروعو کنبں ہغہ مراد دی چہ کہ ہغوی پہ دین پورے خاص نہ دی۔
 او پہ دے کنبں اشارہ دہ چہ کہ تحکمو انبیاء و فضائل او اخلاق زمونہ پہ نبی
 صلی اللہ علیہ وسلم کنبں راجع دی تحکہ پہ ہلہم کنبں کہ نوح علیہ السلام
 صبر او پہ دعوت کنبں کہ ابراہیم علیہ السلام طریقہ کہ استدلال او حجۃ
 اوہ اسحاق اوہ یعقوب علیہم السلام صبر پہ مصائب اوہ داؤد و سلیمان علیہما
 السلام شکرہ نعمتون اوہ ایوب علیہ السلام صبر پہ مرضون اوہ یوسف
 علیہ السلام صبر پہ حسد اوہ خواہا نو اوہ موسیٰ اوہ ہارون علیہم السلام
 کثرت معجزات اوہ لومے طاغی سرہ مقابلہ کول اوہ زکریا و یحییٰ عیسیٰ او
 الیاس علیہم السلام زہد فی الدنیا اوہ اسماعیل علیہ السلام صدق او کہ
 یونس علیہ السلام تضرع پہ سختی کنبں دے تلو امور و تہ پہ ہلہم کنبں
 اشارہ دہ او دا تلو فضائل اللہ تعالیٰ پہ آخری نبی کنبں راجع کرے دی نو
 دلیل شو چہ آخری نبی کہ تلو انبیاء نہ افضل دے۔ اقتداء، اقتداء موافقت
 کہ روستنی شخص دہ کہ تحکمی سرہ پہ قول او عمل کنبں سرہ کہ دلیل مستقلہ
 نہ او اتباع موافقت دے پہ عمل کنبں فقط کہ وجہ کہ دلیل کہ تحکمی نہ او تقلید
 خوہے دلیلہ پہ چا پسے تل دی۔

سوال: امر یہ اقتداء سرہ دلالت کوی چہ زمونہ نبی افضل نہ دے ؟
 جواب: کہ اقتداء چہ کومہ معنی ذکر شوق ہغہ صرف پہ روستوالی دلالت
 کوی ہغہ پہ فضیلت کہ سابق باندے دلالت نہ کوی لکہ اقتداء کہ نبی صلی اللہ
 علیہ وسلم پہ ابو بکر رضی اللہ عنہ پسے پہ مونخ کولو کنبں یا اقتداء کہ صحابہ
 کرامو پہ تابعینو پسے پہ مونخونو کنبں۔ فائدہ: دا دلیل دے چہ شرع کہ

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا

اوقدر نہ دے کرے دوی کہ اللہ تعالیٰ لائق قدر نہ ہوا کلمہ اوٹیں دوی

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّنْ شَيْءٍ

نہ دے نازل کرے اللہ تعالیٰ پہ شے بندہ باندے شے شیز

قُلْ مَن أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ

تہ ورتہ اووایہ چا نازل کریدے کتاب ہوا (کتاب) چہ راؤ پے دے

بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ

ہوے لہ موسیٰ (علیہ السلام) رہا او ہدایت دیارہ کہ خلقو رہی اسرائیلو

تَجْعَلُونَهَا قُرْآنًا طَيِّسًا تُبَدِّلُونَهَا

او گھوڑو تاسو ہوا تکرے تکرے شکارہ کوئی تاسو بعض کہ ہوا نہ

یخکنو انبیاء و رموز و پارہ شرع دہ کلمہ چہ نسخہ کہ ہوا یا تخصیص ثابت نہ وی کہ
وہ نہ یہ حدیث کہ بخاری سورہ ثابت دہ چہ ابن عباس رضی اللہ عنہما کہ اثبات
کہ سجداے کہ سورہ ص کہ پارہ یہ دے ایت سورہ دلیل نیولے دے۔

قُلْ لَا أَشْكُمُ بِهَذَا هُم لَوْ يَخْتَلِفُ فِيهِ مَقْصِدًا طَرِيقًا دَعْوَتُهُ
نویہ دے دہ جملو کہیں دہ ارکان کہ دعوت ذکر کوئی اول اخلاص او دویم
امانت لکہ دہ انبیاء یہ صفت کہیں نا صحہ امین ذکر دے۔

قُلْ لَا أَشْكُمُ بِهَذَا هُم لَوْ يَخْتَلِفُ فِيهِ مَقْصِدًا طَرِيقًا دَعْوَتُهُ
نویہ دے دہ جملو کہیں دہ ارکان کہ دعوت ذکر کوئی اول اخلاص او دویم
امانت لکہ دہ انبیاء یہ صفت کہیں نا صحہ امین ذکر دے۔

وَكُرَىٰ لِلْعَالَمِينَ مراد کہ دے نہ انس او جن دی ترقیامتہ پورے نو معلومہ شے
چہ قرآن اور سالت رموز و نبی صلی اللہ علیہ وسلم ترقیامتہ پورے دے۔

وَتُخَفُّونَ كَثِيرًا وَعَلَّمْتُمْ مَالَكُمْ تَعْلَمُوا

او پتوی دیرے او خود لے شویدے تاسو تہہ شے چہ نہ پڑند لو

أَنْتُمْ وَلَا آبَاءُكُمْ قُلِ اللَّهُ لَا شَرَّ

تاسو او نہ پلارائو ستاسو۔ تہہ دوتہ او وایہ اللہ تعالیٰ ! بیبا

ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

پریرودہ دوی پہ مشغولا ک دوی کبش چہ لو بے کوی۔

۹۱ دے ایت نہ ترکت پورے پنجم باب دے پہ دے کبش درے زجر و نہ دی
۹۲ مت کبش او ترغیب دے قرآن تہہ مت کبش او تخویف اخروی دے
۹۳ کبش، او پنچہ عقلی دلیلونہ دی او تفریع بیان ک توحیدادہ پہ خوارلس
جملو سورہ: وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ رِبْطُ دَا دے چہ دوی (منکرینو) وئیل چہ تہہ ک انبیاء
اقتداء کوئے نو ک مشرانو (مشکانو) او کتابیا نو اقتداء و لے نہ کوئے؟ حاصل جواب
دے چہ دوی ک اللہ تعالیٰ قدار نہ کوی نو دوی لایق ک اقتداء نہ دی اودا
ایت زور نہ دہ پہ انکار ک کتاب ک اللہ تعالیٰ اودا ک اللہ تعالیٰ بے قدار او بے عزتی
دہ او انکار دے ک رحمت ک اللہ تعالیٰ نہ چہ ہغہ انزال ک کتاب او ک بعثت ک رسول
دے اودا سے پہ سورہ حج مت کبش ہم دی ہلتہ ک بے قدار نہ مراد شریک کول
ک کمزورے مخلوق دی ک اللہ تعالیٰ سرہ چہ قدایر دے پہ ہر شیخیز بانداے او پہ
سورہ زمر مت کبش ہلتہ مراد انکار دے ک عظیم قدارت ک اللہ تعالیٰ نہ۔

مَا قَدَرُوا بِهِ مَعْنَى كَمَعْرِفَتِهِ أَوْ بِهِ تَعْظِيمِهِ أَوْ صِفَتِهِ كَوَلَوْ كَحَقِّ قَدَرِهِ أَضَافَتْ
كَحَقِّ مَصْدَرِ كَفَعْلٍ سَابِقَهُ تَه كَپَارَهُ كَمَعْنَى كَكَمَالٍ دے۔ اِدْقَالُوا دَا تَفْصِيل
ک بے قدار دے دے دے پہ سورہ یس مت کبش ہم دے۔ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ اَلَا دوی
سلب کلی کرے وہ نو ک ہغہ جواب پہ ایجاب جزئی سرہ کافی دے اودا الزامی
جواب دے او نقض دے ک قول ک دوی۔ لَوْ ا دَلِيلُونَهُ دے، هُدًى حَكْمُونَهُ دے
تَبْدُوْنَهَا كَوْمَ چہ ک دوی ک طبیعت برابر وی نو ہغہ بہ یے ہنکار کول او کوم
چہ ک دوی ک خواہش نہ خلاف و نو ہغہ بہ یے پتول۔ اودے ایت نہ
معلومہ شوہ چہ کتاب ک اللہ تعالیٰ بے ضرورتہ ہکریے ہکریے کول منع دی
دے قرطبی لیکل دی وَعَلَّمْتُمْ مَالَكُمْ دہ چہ پہ کتاب ک اللہ تعالیٰ سرہ ہغہ

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقٌ

او دا کتاب نازل کریمہ مبرکہ تصدیق کوونکے دے

الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ

دھغہ کتابونو چہ مخکین ددہ نہ دی او ددہ پامچہ او پرومہ تہ امل دکلور مکہ معطیہ والا

وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ

او ہغہ شوک چہ چاہیرہ ددیتہ دی ۔ او ہغہ کسان چہ ایمان لری

بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ

پہ اخروت باندے ایمان لری پہ دے کتاب باندے او دوی ہنجیو مونجونو باندے

يَحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ

ساتہ کوی ۔ او شوک دیر لوئے ظالم دے دھغہ چکانہ چہ جوہوی

علمونہ حاصلیری چہ مخلوق دھغہ علم نہ لری اودا عطف دے پہ تورا بابتہ اللہ دا مفرد مراد نہ دے بلکہ فعل یتہ ورسوہ دے یعنی انزل اللہ اپن کثیر دلتہ رد کریمہ پہ ذکر مفرد والو باندے ۔ ثُمَّ ذَرْنَهُمْ دے عطف دے پہ قل باندے زجر دے منکرینوتہ روستوہ الزام نہ پہ ہغوی باندے ۔ يَلْعَبُونَ دا جواب امر نہ دے بلکہ حال دیا استیناف دے مراد ددینہ استہزاء او مسخرے کول دی ۔ سوال ددہ آیت پہ تفسیر کنیں مفسرینو واقعہ د مالک بن صیف ذکر کریدہ او ہغہ دیہودیہ او امام او عالم وواو حال دا دے چہ سورہ مکیہ دے ۹ جواب ؛ بعضو وئیلے دی چہ دا آیت پکبن مدانی دے یا مالک بن صیف مکہ تہ تلے وواو ہلتنہ دا واقعہ پیش راغلے وہ اودا اسمعانی ذکر کریدہ اودا پنادہ پہ قراءت دخطاب سورہ پہ تجعلوا کہیں یا جواب دا دے چہ ماقدار واللہ کہیں مشرکین مکہ مراد دی او ہرکله چہ ہغوی تقلید کوو دے علماؤہ یہود و نودوی تہ اوئیلے شو قل فامثلواہل الکتاب اودا بنادے پہ قراءت دغائب باندے ۔

بَلَّغْ داترغیب دے قرآن تہ پہ بیان دپنچہ صفاتوسرہ روستوہ ذکر دتورات تہ یعنی چہ ہغہ کتاب منزلہ تاسومنی نودا قرآن ہم منزل او منی ۔ مَبَارَكٌ نَبِشاپوری وئیلے دی چہ خیریت دیر دے او نفع یے دیرہ دہ اوسبب

عَلَىٰ اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ

یہ اللہ تعالیٰ باندے دروغ یا وائی وحی کہے شوبہ ماتہ اونہ وی کہے شوے

يُوحِي إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ

وحی ہفتہ۔ ہمیشہ۔ اودھن شوک چہ وائی خہ بہ را اولیوم پشان

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ

کہنے چہ رالیرے دے اللہ تعالیٰ۔ اوکہ اووینے تہ ہفتہ وقت چہ ظالمان بہ

فِي عَمْرَاتِ السَّمَوَاتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو

پہ سختو کہ مرگ کیر دی او ملائکہ پہ اودودوٹکے دی

أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ الْيَوْمَ

لاسوند خیل روائی بہ را و باسئ ساکہ نکالنے چیلے ، نون ورخ

کہ بشہ کاروتو او منع کوونکے دے کہ منکراتو تہ او طریقہ کہ اللہ تعالیٰ جاری دہ
چہ شوک کہ قرآن کہ علم تفتیش کوی او پہ ہفتہ یا نداے تمسک کوی عزت بہ
حاصل کوی پہ دنیا کہیں او سعادت بہ حاصل کوی پہ آخرت کہیں او کہ تجربہ
شوبہہ او صحیح ثابت شوبہہ۔

مُصَدِّقًا لِّمَا كُنْتَ خَلِّفَ فِيهِ مِنَ الْآيَاتِ وَالنَّبَاتِ
او انذار بانداے اودغہ مضمون دے کہ مخکنو گتب الہیو۔
وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالْحَقُّ عَلَىٰ رَبِّكَ بِمَا تُكَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ

اُمّ القری شربینی وئیلے دی چہ دا قبلہ کہ تہولو خلودہ او بجمع کہ ہغوی دہ او اعظم
شان والادہ یا داچہ تہولہ زمکہ کہ دے نہ غوریدالے دہ یا اول بیت کہ کہ خلکوہ
عبادت کہ پارہ۔

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ الْمُنَافِقِينَ
فکرکوی کہ ہفتہ وجہ نہ ایمان پہ نبی او پہ قرآن لری۔
وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ ذُرِّيَّةٌ وَإِلَهُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ غَيْرُ الْمُنَافِقِينَ

تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ

بدلہ درکیدیشتی تاسوتہ پہ عذاب د ذلت سرہ پہ سبب د ہفتے چہ تاسو

تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ

جوہولے پہ اللہ تعالیٰ باندے ناحق (د شرک پیدعت) خدے او وی تاسو

عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَكُمْ

چہ آیاتونو د ہفتہ تمہو لوئی کولہ - او یقیناً راغلی تاسو موسیٰ تہ

فَرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ

یواھے لکہ چہ پیدا کرپوی مونی تاسو اول حل

۹۳ روستو د صداقت د قرآن نہ زور نہ پہ درے قسمہ ظلمونو سرہ دہ چہ
ہفتہ د مخالفت د قرآن سرہ تعلق لری اول افتاری علی اللہ گنہگار پہ تحریف کولو
سرہ لفظاً او معناً او پہ نسبت کولو د شرک اللہ تعالیٰ تہ دویم سرہ د افتراء
نہ دعویٰ د نبوت کا دہہ کوی دریم دعویٰ کوونکے د مقابلہ د قرآن او دامستلزم
دے دعویٰ د قدرت د الوہیت سرہ او داسے سورۃ انفال سلا کبیں دی۔
الظالمون دا شامل دے دغہ درے قسمہ ظالماں نو تہ او قرطبی و ثیلے دی چہ
داخل دی پہ دے کبیں ہفتہ شوک (صوفیاء) چہ اعراض کوی د قرآن او سنت
او طریقہ د سلف صالحین نہ او دعویٰ کوی د علم د احکامو پہ صفائی د ذرہ
عہل سرہ او دلیل نیسی پہ علم د حضرت علیہ السلام سرہ نو دازنداقہ او کفر
دے۔ عَمَرَاتِ الْمَوْتِ حال د زندگان دے محکبیں د جال د بیرخ او قیامت نہ
بَاسْطُوا آيَاتِيْهِمْ لَاسُوْنَه بہ یے او بدد کرے وی د ہفتے داروا حق قبض کولو د پائل
او آخر ججوا پہ طریقہ د زور نے سرہ دے چہ شاہی عہل ارواح را او باسی او
را ویستلے بہ یے نہ شی۔ بلہ معنی دادہ چہ او بدد کرے بہ وی لاسونہ د پائل د وہلو
د ہغوی، آخر ججوا چہ بچ کرے محانونہ عہل د عذاب نہ۔ اَلْيَوْمَ د دینہ مراد
عذاب برزخی دے یا عذاب د عرش دے۔ غَيْرَ الْحَقِّ اول دواہہ قسمونو تہ راجع
دے۔ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ دادریم قسم تہ راجع دے۔ الْهُونِ مرکہ چہ دغہ درے وارہ
دعوے د تکبر د وجہ نہ دی نو سزائیے پہ سخت امانت سرہ دہ۔

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ رِجَالٌ مُّطَهَّرُونَ وَرَأَىٰ ظُهُورَكُمْ

او پر مخ دو تاسو هغه (نعمتون) چه در کوبیدی موتو تاسو ته دوستو د شاکانو ستاسو نه

وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَ كُمْ الَّذِينَ

او نه ویتو موتو تاسو سره سفارشیان ستاسو هغه چه

زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ لَقَدْ

تاسو خیال کوو چه دوی ستاسو په مال اولاد کین برخه والا دی - یقیناً

تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ

بریکر پی شو تعلق ستاسو او روک شو ستاسو نه هغه چه تاسو

تَزْعُمُونَ ۞ إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ

کمان کوو - یقیناً الله تعالی خیرے کوونکے دے د دانو

۱۰۰ په دے کین ذکر دے زوال د اسبابو د استکبار چه هغه دے دی اول د لے
تا بعد ازان مریدان وغیره - دویم مالونه جائیداد صفتونه وغیره - دریم پیران
متبوعین مدد کاران - وَلَقَدْ جِئْتُمُوْنَا دَاعِطِف دے په اَخْرِجُوْا اَنْفُسَكُمْ باندے
یا کلام مستقل د الله تعالی دے اودا په وخت د برزخ کین و نیلے شی یا دایل امری
ده په بیان د پنجه حال اتو - فَرَادَى بغیر د مال او اولاد او نوکرانو تا بعد ازانو مریدانو
شاگردانو وغیره له - مَا خَوَّلْنٰكُمْ خَوْل هغه نعمتونه چه الله تعالی انسان ته ورکړے
دی په دنیا کین مریان او مالونه جائیداد، بادشاهی، سلطنت او کار خانے وغیره
وَرَأَىٰ ظُهُورَكُمْ یعنی پشان د هغه خیز چه شاته پاتے شی نوک هغه له انتفاع نشی
انستلے کیدلے بلکه چه شاته گوری نوسپ یے کور شی - شُفَعَاءَ کما هغه معبود
بزرگان پیران وغیره چه دوی د هغوی نه حاجتونه غوختل په دے عقیداً چه
چه دوی د الله تعالی سره برخه لری په صفتونو او عبادتونو کین - فِیْكُمْ یعنی ستا
په مالونو او اولاد کین د هغوی نذر و نیاز وو - اودے ایت کین رد دے په شفاعت
شرکیه باندے د نیکانو په باره کین - بَیِّنْکُمْ مراد د دے نه تعلق د محبت بزرگانو
د دے په محبت شرکیه سره یعنی تعلق د پیری مریدای به ختم شی اودا خلاف
د دے د زعم د مشرکانو نه - بَیِّنْکُمْ بین د اضدادو نه دے فصل او وصل د وارو ته

۱۰۰

وَاللَّوِي يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ

او د اڈو کو۔ راوباسی ژوندے دے مرے

وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمُ اللَّهُ

او دادیستونکے دے مرے دے ژوندے نہ۔ دارصقوتووالا (اللہ دے ستاسو)

فَأَنِّي تَوَفَّقُونَ ۝ ۹۵ ۝ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ

تو جھڑنگ اوریدے شق تاسو۔ غیرے کوونکے دے صبا دے۔

وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

او جوہ کریدہ شب د آرام د پامہ او سر او سپور مٹی

وکیل شی اودا پہ نصب (زور) سرہ دے بقی مراد کما بینکم من الوصل لکہ پہ سورہ بقرة ۱۹۴ کنس او پہ رفع (پیچ) سرہ فاعل د تقطع دے۔ وَفَّلٌ داترقی دہ کما قبل نہ یعنی کہ بالفرض تقطع اونشی توهم مقصدا دوی بریاد دے۔ وَفَّلٌ پہ معنی د روکیدلو او بریاد کیدلو دے او ما کنتم تزعمون نہ مراد عقیدہ د شرک او د شفاعت دہ یا پہ معنی د غائب کیدلو دے او ما کنتم تزعمون نہ مراد شرکاء دی۔

۹۵ د دلیل عقلی دے پہ توحید او پہ اثبات د بعث باندے۔ حَبِّ دالے د غلے اونوی د میو و د پامہ وی حب جمع د حبة دہ اونوی جمع د نواة دہ ہرے دالے او اڈو کو تہ شامل دے او قالق نہ مراد دا چہ ہغہ پہ زمکہ کنس سپرے کری (اچوی) تو تیغ ترینہ را اوباسی یا روستو د پیدا ایش د دالے او اڈو کی نہ د ہغہ پہ میخ کنس چود جو روونکے دے۔ یُخْرِجُ داتفسیر د ماقبل دے د ڈو جے نہ عطف یے نہ دے کرے محکہ چہ مراد د حی او میت نہ تازہ او شنہ بوتی د اچو دا نو نہ پیدا کول دی او پہ عکس سرہ۔ عالم د جاہل نہ او پہ عکس سرہ۔ مؤحدا د مشرک نہ او پہ عکس سرہ۔ او ژوندے انسان او حیوان د نطفہ نہ یا د اگئی نہ او پہ عکس سرہ دا نول پہ دے کنس داخل دی۔ وَخْرِجُ اہ دا عطف دے قالق باندے محکہ چہ یخرج الحی اہ تفسیر و د قالق او یخرج الميت تفسیر د قالق نہ دے دے و جے نہ پہ اسم فاعل سرہ ذکر کرو او دا ہم جائز دے چہ عطف شی پہ یخرج باندے محکہ چہ دا اسم مشابہ دے د فعل سرہ

حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۹۵﴾

کَیْنًا دَ حساب ۔ دَا اندازہ ۔ ذَ زور اور ذات دہ چہ پوہہ دے ۔

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ التَّجْوَمَ

او خاص اللہ تعالیٰ ہفہ ذات دے چہ پیدا کریدی تاسولہ ستوری

لَتَهْتَدُوا فِيهَا فِي ظُلُمَاتٍ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

چہ لار معلوموئی پہ ہفہ سرہ پہ تیارو دَ وچہ او دَ دریاب کنیں ۔

قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۹۶﴾

یقینًا پہ تفصیل سرہ بیان کریدی مونہہ دلیلونہ ہفہ قوم لرا چہ پوہہدی ۔

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ

او خاص اللہ تعالیٰ ہفہ ذات دے چہ پیدا کریی تاسو دَ نفس

وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا

پوہہ نو تاسولہ حقای دارام دے او حقای دے سارے دے ۔ یقینًا تفصیل بیان کریدی مونہہ

بیا ہرکہ چہ حی اشرف دے ذمیت نہ نو ہفہ یے پہ لفظ دَ فعل سرہ ذکر کرو
چہ دلالت کوی پہ اعتناء دَ فاعل دَ فعل بانداے ۔ ذَلِكُمُ اللَّهُ دَا نتیجہ دَ
دلیل دہ یعنی دَا تصرف کوونکے طبیعت اودھر زمانہ اومادہ اوولی اوبزرگ
نہ دے بلکہ اللہ تعالیٰ دے ۔

مَلِكٌ يُحْكُمُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ وَهُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
ذکر کوی ۔ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ خیر کوونکے دَ شپے دے پہ صبا بشکارہ کولو سرہ ۔ یعنی فَالِقُ
ظلمۃ اللیل بالاصباح او اصباح مصدر دے یا اصباح پہ معنی دَ صباح دَ او خالق
پہ معنی دَ مظهر دے (پیشا پوری) ۔ وَجَعَلَ آهَ هَرَكَةٍ چہ محکم اسم فاعل کنیں معنی فعلی
مراد وہ نوصیح دے پہ ہفہ بانداے عطف دَ فعل ۔ سَكَنًا وقت السكون ۔ حُسْبَانًا یعنی کرسی
دوی پہ حساب بقری سرہ یا دَ پارہ دَ حساب دَ ورحو او میا شتو او کلونو ۔ یا پہ معنی دَ
ویشنونکو دے ۔ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ اشارة دہ چہ دَا تقدیر ہیشوک نشی بدلولے ۔

کے دابل عقلی دلیل دے او دَ شمس وقمر نہ یے جدا ذکر کوونکے دَ ہفہ او دے
پہ فائدہ کنیں دیر فرق دے اولتہتدوا دایے یوہ فائدہ ذکر کریدہ اونورے

الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُفْقَهُونَ ۝۹۸ وَهُوَ الَّذِي

دلیلوں۔ حقہ قوم لہو چہ خہ پوہینہ۔ او خاص اللہ تعالیٰ حقہ ذات دے

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ

چہ راوردے یے دی د برة طرق نہ اوہ ، نور او یستے دی مونہ پہ حقہ سورہ

نَبَاتٍ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا

یونی د ہر قسم ، پس راویستے دی مونہ د دینہ شینکے

يَخْرُجُ مِنْهُ حَبًّا مِّثْرًا كِبَاءً وَمِنْ النَّخْلِ

راوہاسو د معنہ دانے لاندے پاندے او د کجوریونہ

مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ

د کسور د حقہ نہ غنچکونہ تیزدے او باغونہ

مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ

د انگورو او خونہ او انار

دوہ فائدے ہم شتہ لکہ یہ سورۃ ملک بہ کبن زینت د اسمان او رجم د
شیطانوں۔

قَضَلْنَا بِهِ دے کبن معنی د تفصیل او د وضاحت او د جدا جدا بیان کو لو دے۔
يَعْلَمُونَ یعنی چہ علم لری د طریقہ د استدلال نیولو او داکہ مستقل علم سرہ
تعلق لری محکہ يَعْلَمُونَ یے او فرمائیل۔

۹۸ د اہل دلیل عقلی انفسی دے فلکم مُسْتَقَرٌّ صَلْب د پلاریا د وژگرمیدل
یا د بیوی ژوند، مُسْتَوْدَع د مور رجم یا د شپہ د آرام محائے یا محل د دہ پہ بوزخ
کبن او د الفاظ دے ہولو معانوتہ شامل دی۔ او د اہو نگے علم غواری محکہ
يَفْقَهُونَ یے او فرمائیل محکہ چہ انشاء د ہولو انسانانو د یو پلارتہ دہ چہ آدم
دے او احوال د استقرار او استیاداع معلومو علم دقیق غواری چہ حقہ تہ
حقہ وئیلے شی۔

مُشْتَبِهًا وَغَيْرِ مُتَشَابِهٍ ۖ انْظُرُوا إِلَىٰ

چہ یوشان دی (پہ پانچہ کیں) ادنہ دی یوشان پہ میوہ کیں - اؤکوری

شَرَةٍ إِذَا أَشْمَرُوا يَنْجِعُهُ ۖ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ

میوہ دھتہ تہ کلہ چہ میوہ ادنیسی او یخید و دھتہ - یقینا پہ دے کیں

لَا يَتْلُو لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝ ۹۹ ۚ وَجَعَلُوا لِلَّهِ

دیر دلیونہ دی ہنہ قوم لہ چہ ایمان لری - او گنری دوی اللہ تعالیٰ لہ

۹۹۔ دایل دلیل عقل دے دیتہ دلیل وسطی و ٹیلے شی پہ دے کیں پنٹھہ چیزونہ دے تربیت دے انسان دے پارہ ذکر دی حب و الہ دیکارہ دے غذا دی نخل دے پارہ دے غذا او تفکہ دوار دی اعناب دے پارہ دے تفکہ او دے مشرو با تو حلالو، زیتون دے پارہ دے تیلو، انار دے پارہ دے دوا بی، دا ذکر تربیت اصول دی۔ مِنَ السَّمَاءِ مَرَادُ سَمَاءُ نَہ و ریح دے او من ابتداء ثیہ دے یا سماء پخپلہ معنی دے او من پہ معنی دے جانب دے۔ یہ بآء سببہ دے او دے اعالم اسباب دے او یو سبب دے او مسببات بوقی متفرق دی دا دلیل دے قدرت او دے توحید دے اللہ تعالیٰ دے۔ کُلُّ شَيْءٍ مِّنْهُ قِسْمٌ مِّنْ قِسْمٍ مَّا رَاقُوا كَيْدًا وَنَكُونَهُ مِنْهُ ضَمِيرٌ رَاجِعٌ دے نیات تہ یا ماء تہ یا کل شی تہ۔ تَحْضُرًا تَوَلَّ شَہ بوقی مراد دی۔ مُتَرَكَبًا او دے نہ وکی دے غم و ور بشو جوارو و غیر مراد۔ وَمِنَ النَّخْلِ خَبِرٌ مَّقْدَمٌ دے او مِن طَلْعِهَا بدل دے دھتہ نہ۔ قِنَوَانٌ مبتداء مؤخر دے۔ طَلْعٌ اول ہنہ شیزہ میوہ دے کھجور دے نہ را بشکارہ شی ہنہ تہ کفری ہم و ٹیلے شی۔ قِنَوَانٌ جمع دے قِنَوْدَہ پہ شکل دے تشبیہ سرہ۔ دَانِيَةً یو بل تہ نزد دے دی یا را غستون تہ نزد دے دی او بعض لری دے دھتہ ذکر دے مقاسمًا پر یخود لو یعنی دانیہ او غیر دانیہ۔ وَجَنَّتِ دَاعِطَفٌ دے پہ نیات باندا دے، پہ اعناب کیں دیر قسمونہ دی دے دے وچہ نہ جمع دے ذکر کرو۔ مُشْتَبِهًا اہ زیتون اور مان پہ پانچہ کیں یوشان دی چہ پہ نظر کوونکی باندا دے اشتباہ راوی او پہ میوہ کیں مشابہ نہ دی داسے دے سورت پہ ملا کیں ہم تیر شوے و او ہلتہ دے تشابہ ذکر کریدہ اشارہ دے اشتراک تہ پہ زمکہ او او یو کیں۔ انْظُرُوا مراد دے نہ نظر دے عبرت او دے استدلال دے۔ ثَمَرَةٌ ثمر جمع دے دے ثمرہ دے ضمیر راجع دے ہریو تہ ثمر نہ مراد دے ہنہ ابتدائی احوال دی۔ وَيَنْجِعُهُ داصدار دے یا جمع دے یا نفع دے۔

شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا آلَ

شریکان پیریان او پیدا کریں اللہ تعالیٰ دوی، او جو روی (پہ دروغہ) اللہ لے

بَيْنَيْنِ وَبَتَلْتِ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ

مکرم او لونڊه ٻيڙي ٿو پيو ٿو - ٻيڙي دے الله تعالیٰ

وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بِرَّيْعٍ

او ارجیت دے دھفے نہ پیر دوی ٹے بیانیوی۔ تا اشنا پیدا کوونکے

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ تَوَحَّيداً وَكَهَيْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ دَى - يَوْمُ مَمُوتٍ مراد دے نہ انابت کوونکی دی یا ایمان لرونکی پہ خالقیت دالله تعالیٰ پاندهے۔

تہ داور نہ دے، چاہے پیران او اولیاء او ملائیکہ کہ اللہ تعالیٰ سرہ شویک جو پروی۔ داعطفہ، دے یہ پتہ فعل باندے یعنی "اقروا للہ بما تقدم ذکرہ و جعلوا اہ" (اقرار کوی یہ بخکنیں کار و نو کہ اللہ تعالیٰ کا پارہ لیکن شرک و سرہ کوی۔ او یہ دے کنبں رد دے یہ مشرکین بالجن او بالانس او بالملائیکہ باندے۔

شُرکاء مفعول ثانی الجن مفعول اول دے مخکین والے د مفعول ثانی د وچے
 د تقبیح نہ دے یا شرکاء مفعول دے مبدل منه او الجن نہ بدل دے او د شرک
 د پیر یا نوپہ د پیر و طریق و سرے دے قول د زناد قودا دے چہ شیطان خالق
 د شر دے او د اللہ تعالیٰ رور دے او قول د حاطیہ معتزلہ دا دے چہ اللہ تعالیٰ
 اول ابلیس پیدا کرو تو بیا ئے ہفہ تہ تدبیر د عالم او سپارلو او قول د جن
 یہ سورۃ جن کہیں دلیل دے یہ شرک بالجن یا نہ دے ۔

وَعَرَفُوا بِهِ مَعْنَىٰ دُرُغُو وَيْلُو دَمِ اودا تعبیر کدے کپارہ ذکر دے چہ
پیدا ایش کحما منوا اولونرو سیرے کی دل او تجزئی غواپی۔

وَعَلَّقَهُمْ ذَمِيرًا رَاجِعْ دے جن تہ یا مشرکاً نوتہ۔ سُبْحَنَهُ رَاجِعْ کُ اشْرَک تہ او تَعَالٰی رَاجِعْ دے بتین او بنات تہ۔

السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَتَىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ

د اسمانونو او د زمک دے - خدایک کیدایشی هغلره اولاد

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ

او نیشته هغه لره صبیحه او پیدا کړیدے هر

شَيْءٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۰﴾

خیز، او هغه پر هر خیز باندے پوهه دے

ذِكْرُ اللَّهِ رَبِّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

دا صفتونوالا الله دے، رب دے ستاسو - نیشته دعبادت لائق سیوا د هغه نه

خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ ۚ فَاعْبُدُوهُ ۚ وَهُوَ

پیدا کوونکے د هر خیز دے نو بتدکی خاص کړی هغلره او هغه

ملک دا علت دے د سبحانه د پاره په بیان د کلماتو د توحید سره په دے کیں پنځه کلمات د توحید دی. بَدِيعُ اشاره ده چه په پیدا ایش د اسمانونو او زمکو کیں الله تعالیٰ مخکیں مثال ته محتاج نه دے نو شریک او ولدا ته حاجت نه لری او په دے آیت کیں پنځه واره جمله د پاره د رد د عقیدے د ولایت دی. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ په دے کیں اشاره ده چه کومو خلقو الله تعالیٰ ته د ولدا نسبت کړیدے هغوی الله تعالیٰ د پاره د زوجیت عقیده نه لرله.

کُلُّ شَيْءٍ ۚ او ولدا د خالق خو مخلوق نشی کیدے بلکه د وارو کیں مجانست (مجنس) جنس شرط د او مراد د کل شیء نه هغه دی چه د شان د هغه نه مخلوقیت وی نو ذات اوصفات او کلام د الله تعالیٰ په دے کیں داخل نه دے.

وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ یعنی علم بکل شیء صفت خاصه د الله تعالیٰ دے او که ولدای وے نو لازم ده چه هغه به ورسره په دے صفت کیں شریک وے د وچه د مجانست (هم جنس) تب (نه).

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿۱۰۲﴾ لَا تَدْرِكُهُ

پہ ہر شے پر باندھے دمہ وار دے۔ شے راگیروں نے ہفتہ لڑے

الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ

نظرون۔ او ہفتہ راگیروں نظرون لڑے او ہفتہ

اللطيفُ الْخَبِيرُ ﴿۱۰۳﴾ قَدْ جَاءَكُمْ بِصَافِرٍ

باریک غیزون لڑے لیدو کے خبردار دے۔ یقیناً راضے دی تاسوئے دلیونہ دیوے

مطلب یہ دے آیت کتب ہم پختہ کلمات کے توحید دی اودا نتیجہ دے کے محکبیں دلیلونو
اود کلمات تو کے توحید او پہ دے آیت کتب اثبات کے توحید کے ربوبیت او الوہیت
اود خالقیت اود تصرف دے۔ خالق اہ محکبیں آیت کتب مقصد علت ذکر کول
وؤ او ہفتہ پہ صفت فعلیہ (خلق) سورہ مناسب دے او پہ دے آیت کتب مقصد
تفریع او نتیجہ ذکر کول دی او ہفتہ پہ طریقہ کے اسمیت سورہ مناسب دے (چہ
خالق) دے۔ قَاعْبُدْ وَهُوَ مُرْكَبٌ چہ ماقبل سبب دے کے پارہ کے مابعد کے دے
وجہ نہ فاسرہ یے ذکر کرو۔ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ متولی کے حفظ اود تدبیر
دے نو توکل کول پہ ہفتہ باندھے ضروری دی او ہر کلمہ چہ عبادت کتب انسان
مداد او توکل کے اللہ تعالیٰ تہ محتاج وی لکہ ایاک نستعین روستو کے ایاک نعبد نہ
نودلتہ یے جملہ کے توکل کے عبادت نہ روستو ذکر کرلہ۔

مطلب دے آیت کتب ہم محلو و صفات کے اللہ تعالیٰ دی کے پارہ کے توحید۔ ادراک کے
رویت نہ غیر کے یعنی ادراک خاص دے اورویت عام دے او پہ نفی کے خاص سورہ
نفی کے عام نہ راہی نو دے آیت نہ دانہ دے معلومہ چہ لیدل کے اللہ تعالیٰ امکان
نہ لری لکہ چہ دا کے معتزلو مسلک دے۔ او تفصیل کے دے دادے چہ رویت
(دیدن) کے اللہ تعالیٰ یو پہ دنیا کتب دے دویم پہ آخرت کتب دے پہ دنیا کتب
دے پہ پارہ کتب اختلاف دے پہ میخ کے اہل حق کتب چہ ممکن دے او کہ
نہ دے کے اکثر اہل علمو پہ نیز باندھے ممکن دے پہ دلیل کے قصہ کے موسیٰ
علیہ السلام چہ طلب یے کے رویت کے اللہ تعالیٰ کرے وؤ او ہفتہ پہ تفسیر کے سورہ
اعراف مطلب کتب ذکر دے او شوک چہ ممکن وائی نو بیا اختلاف دے چہ
ایا واقع دے کے پارہ کے نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ شبہ کے معراج کتب او کہ واقع

نہ دے نوک عائشہ او ابن مسعود او ابو ہریرہ رضی اللہ عنہم مسلک دادے
 چہ دغہ رویت واقع نہ دے او کوم چہ پہ سورۃ نجم کتب ذکر دے ہغہ رویت
 کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے جبرائیل لہ او دلیل کہ ہغوی پہ دے ایت سرہ
 کہ عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت کرے شویدے او کہ ابن عباس او انس او
 عکرمہ ربیع الحسن بصری رضی اللہ عنہم وغیرہ نہ نقل دے چہ نبی صلی اللہ
 علیہ وسلم پہ شپہ کہ معراج اللہ تعالیٰ لہ پہ خیلو ساگزگوباندا لے لید لے دے
 او کہ دے ایت جواب روستو ذکر کیوی۔ او ہرچہ مسئلہ کہ رویت کہ اللہ تعالیٰ
 دہ پہ آخرت کتب مؤمنان نو کہ پامرہ نو کہ ہغہ شہ ذکر مونیر پہ تفسیر سورۃ قیامہ
 او سورۃ مطہین کتب کرے دے چہ پہ قرآن او حدیث او تواتر او اجماع سرہ
 ثابت دے او معتزلہ مرجعہ، جہمیہ او نورے باطلہ دے وائی چہ دغہ رویت
 ہم ممکن او واقع نہ دے۔ ہغوی کہ دے ایت نہ دلیل نیو لے او طریقہ کہ استدلال
 یے ابو بکر جصاص او زنجشیری پہ کشاف کتب ذکر کرے دہ حکمہ دادوارہ معتزلہ
 دی پہ عقیدہ کتب۔ کہ ہغہ کہ اہل سنت کہ طرف نہ جوابات دادی:

جواب اول: چہ ادراک پہ معنی کہ علم کہ حقیقت کہ خیر سرہ وی نو حقیقت
 تفصیلیہ کہ اللہ تعالیٰ پہ ابصار او پہ بصیرت سرہ نہ حاصلیری او دامنای
 کہ رویت (دیدان) سرہ نہ دے دا جواب سمعانی او شریبی ذکر کرے دے
 او دلیل یے پیش کرے دے پہ دے قول کہ اللہ تعالیٰ لہ قَلَمًا تَرَاءُ الْجَمْعَانِ
 قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمُدَّ رُكُودًا قَالَ كَلَّا (سورۃ شعراء ۱۸) پہ دے کتب
 رویت یے ثابت کرے دے او ادراک یے نفی کرے دے۔

جواب دوم: چہ ادراک پہ معنی کہ احاطہ کو لو سرہ دے لکہ پہ سورۃ یونس
 نہ کتب دی او نفی کہ احاطے سرہ نفی کہ رویت نہ راخی حکمہ چہ پہ نفی کہ خاص
 سرہ نفی کہ عام نہ راخی داہم ابن کثیر او دیرو مفسرینو اہل سنت والو
 ذکر کرے دے۔

جواب دریم: چہ پہ کہ سرہ نفی کہ رویت پہ دنیا کتب دے او دامنای دے کہ
 استدلال کہ عائشہ رضی اللہ عنہا پہ دے ایت سرہ او کہ رویت کہ اللہ تعالیٰ
 کہ پامرہ پہ آخرت کتب نور نصوص وارد دی۔

جواب ثلث: الابصار نہ مراد تہول نظرونہ دی یعنی کہ تہولو خلقونظرونہ
 سرہ اللہ تعالیٰ نہ لید لے کیوی او کہ دے نہ تخصیص کہ مؤمنان نو کرے شویدے

مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ

کے طرف دیکھ سناؤ نہ ، تو چاہے ۔ پھر حاصل کرے ۔ زفاکدہ ہے دشمن کی پارہ دے ، اوٹوک چہ

عَمَىٰ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ ۝۱۴

ہو نہ شور دے دلیلوں نہ ، تو وہاں بہ ہر ہمت دی اوٹ نہ دیم پہ تاسو باندھے ساتھ کوونکے ۔

وَكَذَلِكَ نَصْرِفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ

اودغے تسماتھم بیان و موبہ آیات (د توحید کی آیت دے پھر پوٹھی دوی) اودوی والی تالو ستلے دے (د فلاتی نہ)

وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝۱۵

اود پآرہ دے چہ بیان کرے دا ہر قوم تہ چہ نہ پوٹھی ۔ تابع اوسے

مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

دھہ شہ چہ وہی شویہ تاتہ د طرف د رب ستانہ تیشہ حقدار د بندگی مگر ہر دے

یہ صحیح تصوصو سرة ۔

وَهُوَ يُدَارِكُ الْإِبْصَارَ كَذَلِكَ نَجْأَسُ كَلَامَ نَهْ شَوِيدے عکھہ چہ

اللہ تعالیٰ کے ہر چیز ادراک کوی ۔ اللطیف نری کوونکے دے دے بندہ کا تو سرة ۔

راویستونکے دے دے نری شیز و نو اود ہر حقیقتونہ ہنکارہ کوونکے ۔

مکات دا ترغیب دے قرآن تہ اود کرد شان د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے چہ

دا بیان پہ دلیلوں تو او پہ ذکر د نتیجے د ہنئی پہ زرو نو کین بصیرت اور نہ پاپیا کوئی

اودا آیت دلیل دے چہ پیغمبر د امت ساتونکے اوچ کوونکے د مصیبتونہ

نہ دے عکھہ چہ بخفیط یومعتی دہ بچ کوونکے د ہلاکت او عذاب نہ بلہ معنی

راکیروونکے د عملونو پہ علم او پہ قدرت کین (ابن کثیر) ۔

بھٹ دے آیت تہ تریکلا پورے شپہم باب دے پہ دے کین دودہ طریقہ د عقباتو

د تبلیغ دی بھٹ ملا کین ، او اداب د تبلیغ درے دی بھٹ ملا کین ، او زور دے دی

پہ درے آیاتونو کین بھٹ ملا ، او ترغیب دے فیصلہ کولو تہ پہ قرآن باتا

اورد دے پہ دلیل د جا ہلاتو باندھے ۔ پہ دے آیت کین دریمہ عقبہ د تبلیغ

داسے دہ چہ بیان د توحید ہر وخت کیبری تو مخالف خلق بد نامی لگول

شروع کبری کلہ وائی دے د فلاتی وہابی شاگرد دے یادہ کین د مرزائیت ،

وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٧﴾ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ

او مخ اروہ دے مشرکانو دے دے نہ۔ او کہ غوغیے اللہ تعالیٰ

مَا أَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا

نودوی پر شرک نہوے کرے۔ اونہیے مقرر کرے مونہ تہ۔ یہ دوی باندے غوکیدار

وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٨﴾ وَلَا تَسُبُّوا

اونہیے تہ۔ یہ دوی باندے دمہوار۔ او کنٹھل مہ کوئی

الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

ہفہ کسانو تہ۔ چہ دوی یے بلی سیوا دے اللہ تعالیٰ تہ

پرویزیت او اعتزال وغیرہ اثر شوے دے۔ نو دے اعتراض تو مقابلہ کنیں
بیان دے توحید پکار دے او دے مشرکانو دے نامو لگولوپرواہ نہ دے پکار او دے
دوی معبودانو تہ کنٹھل نہ دی پکار۔ وَكَذَلِكَ لَكَ چہ مخکنیں مونہ تصریف دے
ایا تو نو کرے نو دا خطہ ائیندہ بہ ہم کوؤ۔ تُصَرِّفُ یومضمون چہ یہ قسم قسم
تعبیرونو سورہ ذکر شی نو ہن تہ تصریف وٹیلے شی نو قرآن کریم مسئلہ دے توحید
یہ مختلف عنوانا تو او دلیلونو او زجرونو وغیرہ سرہ ذکر کوی وَلَيَقُولُوا دے
معطوف علیہ پتے دے لَتَقُومَ الْحُجَّةُ عَلَيْهِمْ (دپارہ دے چہ حجت یہ دوی
باندے قائم شی)۔ وَلَتَصْرِفَ دالام دے عاقبت او کصیرت (گرید) دے۔ دَرَسْتَ یہ دے
کنیں قرطبی او قراء تو نہ ذکر کرے دی یہ دے قراءت باندے یہ معنی
دے تعلیم دے لکہ چہ سورہ نحل ۳۳ اوجے کنیں دی یعنی دوی دے نقل
کولو نسبت یو باند نام سری تہ کوی یا درست یہ معنی دے محوہ کولو دے زور دین دے۔
وَلَيُنْذِرَ ضَمِير راجع دے آیات تہ یہ تاویل دے قرآن یا دے قول سرہ۔

لَتَذَرِبْنَ دَابِیَانَ دے او دے مَا أَوْحَى إِلَيْكَ خَلَاصہ دادہ چہ لَذَالِهَ إِلَّا هُوَ اتَّبِعْ مَوَاد
دے دینہ بیان کول ہمیشہ او عمل کول یہ وحی باندے دی۔ لَذَالِهَ إِلَّا هُوَ داعلت دے
دے اتبع یا حال موکدہ دے دے من ربک یا بدل دے دے مَا أَوْحَى دے پارہ۔ وَاعْرِضْ مَوَادَّ اعْرَاضِ
تہ دے هغوی دے وسوسولہ او مجلسونو او دوستانے نہ بچ کیدال او دے هغوی دے مخالفت پرواہ
نہ کول دی۔

بَلَد دے علتنو نہ دی دے اعْرِضْ دے پارہ یہ درے طریقو سورہ او تسلی دے نبی تہ او

فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدُوًّا بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ كَذَٰلِكَ

پس کھٹل بہ اوکری دوی اللہ تعالیٰ تہ دوجے ددشمنی تہ پہ ناپوہی سرہ۔

زَيْنًا لِّكُلِّ اُمَّةٍ عَلَيْهِمْ نَجْمٌ اِلٰى رَبِّهِمْ

دولی کو پیدی مونوہر امت تہ عملوتہ ددوی بیابہ رب د دوی تہ۔

مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

ورگرخید ددوی وی، نوخبر بہ ودرکری دوی لڑہ پہ ہفہ عملوتہ سرہ چہ دوی تے کوی۔

بیان کوونکوہ توحید تہ چہ ستاسو پہ ذمہ باندے صرف بیان کول دی ہذا ایت کول او نہ کول د اللہ تعالیٰ پہ اختیار کبھی دی نوتہ پس د بیان تہ نورہ پرواہ مکوہ۔ تہ تہ اللہ تعالیٰ ددوی شوکید از جور کرے تے او نہ تہ پخیلہ ددوی ذمہ وارے پہ ایت سکت کبھی نفی د حقیظ وہ د طرف د نبی نہ او پہ دے جملہ کبھی نفی دہ د طرف د اللہ تعالیٰ تہ او وکیل ہفہ شوک دچہ تاوان او ذمہ واری ہفہ تہ راجع وی، او ہفہ لہ اختیار و کرے شوے وی د طرف د مؤکل نہ او د حقیظ وکیل فرق دلتہ دادے چہ حقیظ ہفہ دے چہ د نکالیفو او مصیبتونونہ ہچ کول کوی او وکیل ہفہ دے چہ نفع او فائدے و رکوی۔ نو ددے وچہ نہ ستاسونہ د دوی تیوس نہ کیروی۔

بظاہر دابل ادب د دعوت دے۔ سب پہ معنی د نقصان بیان نولودے چہ پہ ہفہ کبھی د ہفہ خیز د شان کوتاہی او سپکوالے راغی نو دانہ دے جائز پہ بارہ د معبودان باطلہ کبھی۔ اود او ٹیل چہ دوی لائق د بندگئی نہ دی او اختیار مند او ذمہ وارہ نفعے اوضی نہ دی او حاجت روا او مشکل کشا نہ دی د اکٹھل او سب نہ دی بلکہ دابیانول خوضوری دی۔ وَلَا تَسُبُّوا نَبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبًّا د الہ ددوی چرے لہ دے کرے لیکن مقصد پہ دے کبھی ادب خود دی۔ سب دودہ قسمہ دے یو ہفہ دے چہ پہ ہفہ کبھی توہین او دروغ وی ہفہ خوفی نفس ہم منع دے او بل مباح دے چہ پہ ہفوی کبھی کوم عیوب موجود وی او ہفہ بیان کرے شی نو داخوفی نفسہ جائز دی لیکن ہرکلمہ چہ دا ذریعہ گری د پارہ د حرام چہ سب د اللہ تعالیٰ دے نو ذریعہ د حرام ہم حرام وی نو پہ دے ایت کبھی مسئلہ د سن الذرائع دہ نوکلمہ چہ د یومباح نہ

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ

او قسموتہ کریدی دوی پہ اللہ تعالیٰ کک قسموتہ نکل کہ چرے

جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا

راغلہ دوی تہ معجزہ فوجا ایمان پہ راوی پہ حق۔ سورۃ اوایہ یقیناً

الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا

اختیارک معجزاتو ک اللہ تعالیٰ سرہ دے اوٹ پوہیری تاسو ، کیدیشی چہ دامتجزے

إِذَا جَاءَتْ لَكُمْ آيَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَادْعُوا

کہ راشی دوی تہ نو دوی ایمان تہ راوی۔ او (حک) چہ اہود را اہود

فتنہ وغیرہ پیدا کیہی تو دہغہ مباح نہ کہ قول وی او کہ عمل وی عیان پچ کول
پکار دی۔ قَيَسُّوْا اللّٰهَ اَہ سوال : مشرکانو خواللہ تعالیٰ منلو او د عظمت عقیدے
لرلہ نوشکلہ هغوی اللہ تعالیٰ تہ سب کوی ۹۔

جواب : عَدُوِّكُمْ اَوْ دُضَادَ وَجْہ نہ داسے کوی لکہ لفظ عَدَاوَہ پہ دے بآئدلیل دے
عَدُوِّكُمْ وَّیْلَہ دی چہ مراد دے نہ جگرہ کول دی پہ توحید کنس پہ باطلہ طریق
سرہ۔ عَدُوِّكُمْ دے تہ رسول ک اللہ تعالیٰ دے چہ هغہ تہ کنٹلے اوکری۔

یَغْتَرِعِلْمِہ داسبب دے ک عداوَا یا علت دے دے یسبوا اللہ ک پارہ۔ گنلک داهم علت
دے دے کنٹلے ملازمے یعنی سب ک اصنامو ولے مستلزم دے سب ک اللہ تعالیٰ لرہ
یعنی وجہ دے زینت ک بد عمل دے چہ داور تہ ثواب یا غیرت بنکاری۔

لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلٌ دے کہ امت ک ایمان والو وی او کہ کفر شرک بدعت والا وی۔
لک داجواب ک سوال دے یعنی کہ شوک کمان اوکری چہ سب ک دوی اللہ تعالیٰ
لرہ پہ وجہ ک ناکارہ استعداد سرہ نہ دے بلکہ دے وجہ نہ چہ دوی تہ آیات

مقترحہ (چہ دوی طلب کوی) تہ راخی نوجواب او شو۔ وَأَقْسَمُوا اَہ دلیل دے
چہ مشرکان کلمہ کلمہ پہ اللہ تعالیٰ باندے دہغہ د عظمت ک وجہ نہ قسم کوی۔
جَهْدًا أَيْ مَا يَهْمُ قَرطبی و یلے دی چہ مشرکانو بہ پہ غیر اللہ باندے قسم کول

او پہ اللہ تعالیٰ باندے ہم قسم کول لیکن قسم پہ اللہ تعالیٰ باندے دوی پوخ
قسم کنلو او دے زمانے جاہلان پہ غیر اللہ باندے قسم کول دیر خطرناک

أَفَلَا تَهْتَفِهِمْ وَأَبْصَارُهُمْ كَمَا لَمْ يَوْمُنُوا بِهِ أَوَّلَ

نہینہ ددوی اوسترگے ددوی (و حق نہ) حکم چہ ایمان نہ دلاؤ گے دوی پیکر حق) یا تھا اول

مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

محل او پریرد و مونیہ دوی پہ سرکشئی ددوی کیں سرگردانہ۔

کھڑی او پہ اللہ تعالیٰ باندے دقسم کولونہ خہ پرواہ نہ کوی (نودوی پہ دے جہت سرہ د زرو مشرکانو نہ زیات گمراہ دی)۔ آیت مراد دے نہ ہفہ معجزات دی چہ دوی طلب کول د دنیا پرستی او کجھل د وچے نہ لکھ پہ سورۃ اسراء ۱۱۰ کجھ دی اودا سے پہ سورۃ فاطر ۱۰۲ کیں دی۔ کُلُّ رُكْمًا اَلَا يَتَذَكَّرُ اَللّٰهُ دابیل دے چہ معجزات راو کڈ انبیاء علیہم السلام پہ اختیار او قدرت کیں نہ دی دے پہ سورۃ رعد ۱۳ او سورۃ ابراہیم ۱۲ او سورۃ عنکبوت ۲۷ او سورۃ اسراء ۱۰۲ کیں دی۔ وَمَا يَشْعُرْ كَمَآ اِهَ اشعار او شعور پہ معنی د پوہہ دے او ما استفہامیہ انکاریہ دے او خطاب مؤمنانو تہ دے یعنی مومنانو د ایت د مشرکانو د پارہ طلب کول پہ دے گمان چہ دوی بہ ایمان راوری۔

سوال: پہ دے معنی سرہ خو یو مومنون پکار دے؟

جواب: دلہ لا محکم دے د پارہ د تاکید د معنی د انکار (پہ استفہام کیں)۔

جواب: مفعول دویم محذوف دے اصل عبارت دادے وَمَا يَشْعُرْ كَمَا فِي الْوَاقِعِ دے علم اللہ انہا اہ (تاسوتہ د واقع خہ غیز پوہہ درکری او د اللہ تعالیٰ پہ علم کیں دادہ چہ دوی خواہ ایمان نہ راوری)۔

جواب: مفعول ثانی پتہ دے او انہا پہ معنی د لَعَلَّ دے اودا ک تحلیل او کسائی نہ لعل دے اصل عبارت دادے وَمَا يَشْعُرْ كَمَا لَهُمْ لَعَلَّهَا اُھ او بعضو علماؤ و نیلے دی چہ دا خطاب کافرانو تہ دے نو پہ کلام کیں تقدیر دے وَمَا يَشْعُرْ كَمَا اَنْتُمْ اَمْتَمْتُمْ عِنْدَ اَلْاَيَاتِ او کہ انہا نہ نوے کلام دے پہ تقدیر د لہا سرہ یا دا چہ پہ بل قراءت کیں انہا پہ زیرۃ الف او تو مومنون پہ خطاب سرہ دے۔

اودا زور تہ دے پہ طلب د معجزاتو د پیغمبر نہ چہ ہفہ لہہ دے اختیار مند کھڑی اودا ایت دلیل دے چہ د پیغمبر پہ معجزہ کیں ہیچ اختیار نہ وی۔

نک دا علت او وجہ دے د لَا يُؤْمِنُونَ د پارہ واؤ پہ معنی د علت دے او کما کیں کان ہم پہ معنی د علت دے ترتیب دادے چہ اول دوی ایمان نہ دے راوپے

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَكَةَ وَكَلَّمَهُمُ

او کہ مونہہ نازل کرو دوی تہ ملائکہ اوخبرے اوکے دوی سرہ

الْمَوْتِ وَخَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ

موتی او راجع کرو موتی پہ دوی باندھے ہر شیز

قَبْلَ مَا كَانُوا يَلْبِثُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ

مخالف نہ دی دوی چہ ایمان راوری مگر ہفت وخت چہ او عواری اللہ تعالیٰ

وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ۝۱۱۱ وَكَذَلِكَ

او لیکن اکثر دے دوی نہ تا پوہ دی او غیہ

جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطَانِ الْإِنْسِ

گر حوے دی مونہ ہر پیغمبر لہ دشمنان شیطانان دے انسانان

کہ ہفت وچہ نہ دوی زہونہ او سترے کحق نہ راوریدال نوکدغہ وچہ نہ سرہ
کہ معجزاتونہ دوی کہ ایمان نہ محروم شول نوپہ طغیان کبنی ہمیشہ دپاقر پاتے
شول۔

سوال: دلتہ یے اسماع نہ دے وکیلے ۹۔

جواب: دلتہ بحث کہ معجزات محسوسہ دے چہ دوی کہ ہفت مطالبہ کولہ او
داسے معجزاتولہ کہ عبرت کہ پارہ سترے اوزہونہ پکار دی اوپہ دے کبنی غورونہ
لہ استعمالیری۔

ملا دایت بل جواب دے کہ دے قول کہ دوی چہ لئن جاء تهم لایۃ یعنی کہ
دامعجزات دوی تہ راشی توہم ایمان تہ راوری کہ خدا اوکدغہ نہ دامعجزات
دوی غوختلے وولکہ پہ سورۃ اسراء ۱۰۱ او سورۃ فرقان ۱۰۱ او سورۃ انعام ۱۰۱
کبنی پہ دے کبنی دوی کہ ملائکہ پہ راہللو اوکدغہ اللہ تعالیٰ کہ لیدالو طلب کرے دے او
پہ سورۃ دخان ۱۰۱ او جائیہ ۱۰۱ کبنی طلب کہ اباؤ دے چہ مریہ دی قبیل جمع
کہ قبیل دہ یعنی دے دے یا پہ معنی کہ مقابلہ دہ (مخالف)۔ (۱۰۱) أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ اَشَادہ
چہ ایمان ہم پہ مشیت کہ اللہ تعالیٰ سرہ دے لکہ پہ سورۃ یونس ۱۰۱ کبنی دی۔
یَجْهَلُونَ عام دے جہل عنادی او غیر عنادی تہ۔

وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿۱۱۳﴾

او دے دیا کہ چاہے خوش کری دوی (دروغ) او چاہے کوی دوی ہفتہ چاہے کوی پٹے دوی ہمیشہ ۔

أَفَعِزَّ اللَّهُ ابْتِغَىٰ حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي

ایا تو سیوا داللہ تعالیٰ نہ طلب کریم فیصلہ کوونکے او اللہ تعالیٰ ہفتہ ذات دے

أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ

چاہے نازل کریں مے تاسو تہ کتاب پہ تفصیل سرہ او ہفتہ کسان چاہے

اتَّبَعْتُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنْزَلٌ

در کریں مے موتو ہفتی تہ کتاب یقین کوی چاہے بیشکہ دافران نازل کریں شوبہ

مِّنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَاحِقُونَ

د طرف د رب ستانہ دیا کہ حق بشکارہ کولو نو مہ کیرہ تہ

مِنَ الْمُنْتَرِينَ ﴿۱۱۴﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ

د شک کوونکو تہ او پورا دہ کلام د رب ستا

بَلَّغْنَا عَظْمَ دَمِ يَ غُرُورًا بَانَدَامِ اودا ددرے وسوسو مقصد و نہ دی ۔

وَلِتَضَعِي بِاصْغَاءِ قَوِي مِيلَانِ تَه وئیلے شی ۔ اَلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اِیْمَانِ بِالْآخِرَةِ

پہ حقیقت کبن منع کوونکے دے دھر باطل پرستی نہ ۔ حاصل ددے دادے چہ

انسان جاہل اول پہ زخرف القول سرہ دھوکہ شی نو بیا ورتہ غور کیدی او

میلان اوکری او بیا وربانداے خوشحالہ شی نو بیا ہفتہ عملونہ باطلو بانداے

ہمیشگیری شروع کری ۔ مُقْتَرِفُونَ مراد دہے نہ اعمال (شرکیہ) او بدعادی

بَلَّغْنَا آیت مطلب دادے چہ پہ وخت د مناظرے کبن فیصلہ بہ پہ اللہ تعالیٰ

وی یعنی د ہفتہ کتاب او نیکان علماء ہم دے تائید کوی ۔ آیت پہ اول کبن لفظ

د قل پت مراد دے او استفہام انکاری دے یعنی پہ وخت د مناظرے او فیصلہ

کبن داللہ تعالیٰ نہ سیوا بل حکم نشی منے کیدلے اودا سے پہ سورۃ شوریٰ نہ کبن

دی ۔ وَهُوَ الَّذِي اہد بیان د حکمیت داللہ تعالیٰ دے یعنی داللہ تعالیٰ قرآن حکم دے

او تفسیر بمعانی کبن وئیلے دی چہ مشرکینو د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ مطالبہ

صِدْقًا وَعَدًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ

پہ رشتینوالی او پہ انصاف سورہ - نیشہ شوک بدلونکے د کلمہ د حق او حق

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝۱۱۵ وَإِنْ تَطْعَمْ أَكْثَرُ مَنْ

هرخہ آوری پہ هرخہ پوہ دے - او کہ تہ تابعداری کوئے د دیرو د حق چاہ

فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

پہ زمکہ کنس دی نو واپہ پوی تالہ د لارے د اللہ تعالیٰ نہ -

إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ۝۱۱۶

دوی نہ کوئی تابعداری مگر د گمان او نہ دی دوی مگر پہ اہکل (نوک) کار نہ کوئی -

او کہہ "اجعل بیننا و بینک حکماً" (زمونہر او ستا مینج کنس حکم مقرر کرہ) نوجواب
اوشو آفغیر اللہ اہ سورہ - مفضلہ تفصیل پہ اعتبار د ایما نیا تو او د عقیدے
سورہ پورہ موجود دے پہ قرآن کنس - وَالَّذِينَ اتَّخَذْتُمْ مِرَادًا دے نہ نیکان
کتابیان دی او پہ دے سورہ دلیل نقلی او شہادت د هغوی پیش کوئی د تاکید
د حاکمیت د کتاب اللہ د پارہ د دے سورت نہ کنس او سورہ بقرہ ملا کنس ہم
داسے شتہ - فَلَا تَكُونُوا أَهْ عَطَابِ نَبِيٍّ تَه دے او مراد ترینہ اُمت دے -

۱۱۵ دا پہ کتاب اللہ باندا دے د فیصلے کو لو وجہ دہ چہ صدق او عدل د دے کتاب
پورہ دے او پہ دے کنس شوک تبدیل کوونکے ہم نیشہ او داسے بل کتاب
نیشہ د دے وجہ نہ حکم بہ د کتاب وی - صدقاً پہ اخباراتو کنس او عدلاً پہ
او امرو او نواہی کنس - كَلِمَاتٍ رَبِّكَ دَانُوم د قرآن دے مفرد پہ اعتبار د جنس او
مجموعہ سورہ یعنی ہول کتاب اللہ پہ صدق او عدل کنس یوشان دے - لَا مُبَدِّلَ
لِكَلِمَاتِهِ دلتہ یے جمع او ٹیلہ اشارہ دہ چہ پہ یو یو کلمہ کنس ہم تبدیل نشی کیدلے
او داسے پہ سورہ کہف ملا کنس او سورہ یونس ملا کنس دی -

۱۱۶ دلیل د اہل حق ذکر شو تو اس دلیل د مخالفینو ذکر کوئی دارد دے پہ دلیل
د اہل باطل باندا دے چہ اکثریت دے او اتباع د گمان دہ او پہ توک (بے دلیلہ)
خبرو پسے تلل دی تابعداری د ظن پہ عقیدہ کنس کوئی او خرص (اہکل) پہ علمونو
کنس دے دارنگ اتباع د ظن د گمراہو عالمانو کار دے - او خرص (بے دلیلہ)

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ

یقیناً ستارپ ہفتہ خہ یوہ دے پہ ہفتہ چاہہ اوری د

سَبِيلِهِ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٤﴾

لاریے داللہ تعالیٰ تہ او ہفتہ خہ یوہ دے پہ ہدایت والو ۔

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ

پس خوری دہفتہ نہ چہ یاد شویدی نوم خامس د اللہ تعالیٰ پہ ہفتہ باندے

إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا لَكُمْ

کہ یی تاسو پہ احکامو داللہ تعالیٰ ایمان لرونکی ۔ او شہ عذر دے ستاسو

عملونہ کول د مقلدینو طریقہ دہ۔

فائدہ: پہ دے وعیت کبیں اقتدار حاصلول او ووتونہ کول تول بنادی پہ اکثریت
د افراد و باندے اگرچہ جاہلان وی اودا باطلہ طریقہ دہ اودا دے وعیت د
سیاسیانو طریقہ دہ۔

۱۴۔ محکمیں تقابل د گمراہانواونیکانو ذکر شو پہ طریقہ د استدلال کبیں اوس د
ہغوی امتیاز اوفرقی ذکر کوی پہ علم د اللہ تعالیٰ کبیں او علم د اللہ تعالیٰ پہ
فریقینو مستلزم دے جزاء اوسزا ورکولو د پامرہ۔

۱۵۔ دے عحاتے نہ تراخہ پورے دویمہ حصہ د سورت دہ او پہ دیکبیں دے
بابونہ دی اول باب ترہ ۱۳ پورے دے پہ دے کبیں اول رد دے پہ تحریم
د غیر اللہ اوبیا پہ نذر د غیر اللہ باندے اودوہ عقبہ د تبلیغ ذکر دی او تقابل
دے د دو د لو ۱۲۔ ۱۱۔ کبیں او تخویف اخروی دے ربط د دے د ماقبل سورہ
دادے چہ ہرکہ د جاہلانواطل دیلونو باندے رد او کړو نو اوس د ہغوی پہ
باطل تحریم او تحلیل (چہ شرک فعلی دے) رد کوی۔ فکلو نو مراد د کلو تہ
واجب کول د خوراک نہ دی بلکہ عقیدہ لرل د تحلیل د ہفتہ دی چہ مشرکانو
بے دلیلہ پہ عحات باندے حرام کرے دی۔ فکلو یعنی حلال یے گنری اوہ حرامو
ہفتہ حلال خیزونہ چہ نوم د اللہ تعالیٰ پرے یاد شوے وی پہ وعیت د نذر کولو
او پہ وعیت د ذبح کولو کبیں پہ دے آیت کبیں رد دے پہ تحریم لغیر اللہ باندے

الَا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ

چه نه خوری د هغه څیز نه چه یاد کړیستی خاص نوم د الله تعالی په هغه باندی

وَقَدْ فُضِّلَ لَكُمْ مِمَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

او یقیناً تفصیلی بیان کوی تاسو ته د هغه څیزونو چه حرام کړی لې دی په تاسو باندی

إِلَّا مِمَّا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنْ كَثِيرًا

مگر هغه څه چه مجبور شئ هغه نه - او یقیناً دیر خلق

لِيُضِلُّونَ يَا هُوَ أَيْ بِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ

خالفا گمراه کول کوی په خواشانه څپلو سره به د علم (دلیل) نه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

یقیناً رب ستا هغه څه پوه دے په تیرو تنکو د حد نه -

ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ دے نه معلومه شوه چه نوم د غیر الله وریاندے ذکر شی نو هغه حرام

دے لکه شربینی د الیکل دی مُؤْمِنِينَ یعنی ایمان بالآیات تقاضا کوی چه حرام

کول او حلال کول به بغیر د الله تعالی نه د بل هیچا نه منی.

لَهُ داهم رد دے په تحریم د غیر الله باندے او تاکید دے د حکم د ما قبل چه فکولو

دے. وَقَدْ فُضِّلَ سوال: د دینه مخکین تفصیل نه دے شوه ځکه د دے نه

وړاندے مکی سورنو نو کین تفصیل د حلال او حرام نیشته او سورة بقره او

مائده کین تفصیل شته لیکن هغه د دے سورت نه روستو نازل شوه دی نو

فصل فعل ماضی څه معنی لری ۹.

جواب: بلکه مراد د فُضِّلَ نه یُفْضَلُ دے یعنی تفصیل به او کړی.

إِلَّا مِمَّا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ استثناء کین اشاره ده چه مُرْدَارَةٌ وینه خنزیر ما اهل په

وخت د اضطرار کین حرام نه دی نو په وخت د اضطرار کین حکم د دے چه ځان

د مرگ نه د بچ کولو د پاره د هغه نه به خالفا خوراک کوی. وَإِنْ كَثِيرًا په دے کین

عمرو بن لُحی او د هغه مقلدینو ته اشاره ده او دوی نه معتدین وئیل شویدی.

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ

او پر پردی بشکار گناہ اور پنه گناہ - یقیناً ہر کسان چہ

يَكْسِبُونَ إِلَّا تَمَّ سَيِّجُرُونَ بِمَا كَانُوا

کوی گناہوتہ زردے سزا پر ورکریشی دوتہ پہ سبب دہفہ کاروتو

يَقْتَرِفُونَ ۝ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ

چہ دوی کول - او مہ خوری دہفہ نہ چہ نہ وی یاد کرے شومے

اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ

نوم دہ اللہ تعالیٰ پہ ہفہ باندے او یقیناً داوتل دی دحکم داللہ نہ - او یقیناً شیطانان

لِيُؤْخَذَ مِنْهُ إِلَىٰ أُولِيهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ

خاتما وسوسے اجوی دوستانو خیال نہ دے دیار چہ جگہ او کری ستاسو سارہ او کہ

كُفِّرُوا عَنْكُمْ لَكُمْ لِمُشْرِكُونَ ۝ أَوْ مَنْ كَانَ

خبرہ اومتی د دوی نو یقیناً تاسو بہ خاتما مشرکان یقی - ایہ ہفہ شوک چہ وی

نَكَّ ظَاهِرَ الْإِثْمِ نَهْ مَرَاد هَفَهْ كَنَاهُونَهْ دِي چَهْ دَ بَشَارَهْ بَدَانْ سِرَهْ تَعْلُقْ لَرِي

یا بشکارہ کیدی او پہ دے کبش شرک فعلی داخل دے . وَبَاطِنَهُ هَفَهْ كَنَاهُونَهْ چہ

د عقیقہ اوزرہ سِرہ تعلق لری یا پتہ کیدی او پہ دے کبش شرک اعتقادی

داخل دے . سَيِّجُرُونَ اہ پہ ایت کبش تخصیص دے پہ سبب دایا تو نو دے نوپے

او د مغفرت سِرہ یعنی چہ اللہ تعالیٰ نہ وی بخلے او انسان تو بہ نہ وی کرے نو

سزا ورکول لازم دی . او دارنگ لفظ د سَيِّجُرُونَ وعیدادے مستلزم وجوب لہ

نہ دے نو دے وجوہ معتزلہ پہ دے ایت سِرہ دلیل نیولے نشی .

مَلَّکْ دَارْد دے پہ نذر د غیر اللہ باندے دا قول د عطاء نہ نقل دے او دارنگ

مردارے پکبش داخل دی او ذبح د مسلمان چہ ذکر د اسم اللہ قصداً ترک کرے

وی نو پہ ہفہ کبش اختلاف دے . وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ضمیر راجع دے ذبح د غیر اللہ تہ

او د افسق اعتقادی دے لکہ د دے سورت پہ ہکا کبش یا راجع دے اکل تہ او

د افسق عملی دے . وَإِنَّ الشَّيْطَانَ لِيُؤْخَذَ مِنْهُ مَرَاد د شیطا طین نہ علماء سوء دی

مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي

مر پس ژوندے کر دے موندھے لو ور کر دھقہ تہ رتہا گرجی

يَهْدِي فِي النَّاسِ كَمَنْ مَّشَتْ فِي الظُّلُمِ

یہ ہف سورہ یہ خلقو کتہ پشان کہ ہف چا کیدیشی چہ پہ تیارو کس دی

لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا طَغَاكَ لَيْسَ لِلْكَافِرِينَ

اد نہ دی وتو نک د ہف تہ ۹ دغسے دولی کرے شویدی کافرانو تہ

مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي

ہف عملون چہ کوی تے او دغسے گرجولے دی مونہہ پہ

كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرُ مُجْرِمِيهَا لِيُكْرُوا

ھر کلی کس عتہان خلق مجرمان د ہف رکلی دے دیارے چہ چل ول کوی

فِيهَا وَمَا يَكْفُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ

یہ ہف کلی کس (پہ خدق دحق کس) اد نہ کوی چل ول مگر پہ عاتونو خپلو

وسوسے اچوی عواموتہ اوزجاج وئیلے دی چہ دادلیل دے چہ شوک حرام
لہ حلال کنری یا حلال لہ حرام کنری دارنگ نذر دغیر اللہ چہ حلال کنری
نودامشرک دے دارنگ دادلیل دے چہ دے امت نہ چہ شوک شرک
اوکری اگرچہ شرک فی الحکم والتشريع وی توہفہ تہ مشرک وئیلے شی۔
ملا دا تقابل دے دودولو او ترغیب دے توحید او قرآن تہ مَيِّتًا تہ مراد
مشرک دے پہ ہفہ شرکو نو سورہ چہ بخکس آیا تو نو کس بیان شول او حیات نہ
مراد توحید دے او دارنگ کمیت نہ مراد جاہل دے او احياء نہ مراد علم
ورکول دی۔ فَأَحْيَيْنَاهُ داحیات پہ روح د معرفت الہی او توحید سورہ دے
عکہ حیات د روح پہ دے سورہ حاصلیہ نو پہ یوجانب کس حیات او نور دے
اوبل جانب کس موت (شرک او جہل) او ظلمت دے پہ دے ایت کس رد دے
پہ سیکولرازم یا ندے چہ د کفر او اسلام فرق نہ کوی اور دے پہ ہفہ جاہلانہ
باندے چہ یوانسان د کفر او شرک او بدعت او جہل نہ توحید سنت او

وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۳۳﴾ وَإِذَا جَاءَهُمْ أُنْبَاءُ

او دوی نہ پوہیری۔ او کلہ چہ راشی دوی تہ۔ خہ نشہ

قَالُوا لَنْ نَبُوءَ مِنْ حَتَّىٰ نُوْتِيَ مِثْلَ

دوی وائی چرے ایمان نہ دادہو مونہہ تودے پورچہ لاکریشی مونہہ تہ۔ پشان

مَا أُوتِيَ رَسُولُ اللَّهِ أَنَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ

دہے چہ ورکے شویا رسولانودہ اللہ تعالیٰ تہ۔ اللہ تعالیٰ خہ بیوتی ہفتہ خائی چہ مقرر دوی یہ ہفتہ خائی کیں

رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ

پیغام خیل۔ زردے او بہ رسی ہفتہ کسانو تہ چہ جرم نے کویا سیکوالے

عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا

پہ نیز دہ اللہ تعالیٰ او عذاب سخت بہ سبب دہے چہ دوی

علم تہ نقل شی نو دوی ورپسے مسخرے کوی۔ او نورانہ مراد قرآن دے یکتائی نہ مراد دعوت دہ توحید دہ پامہ کر عیدال دی یا یہ قرآن باندے عمل کول مراد دی۔ گڈالک لکہ چہ مؤمن تہ ایمان خائستہ کرے شوے دے تودارنگ کافر تہ کفر خائستہ کرے شوے دے۔

۱۳۳ دا پنجمہ عقبہ دہ تبلیغ دہ چہ کلہ دہ علماؤ دہ مقابلہ انتہا اوشی نو دوی غمنا نو او اقتدار والوتہ رپورٹونہ دہ مؤحدہ پہ خلاف کوی نو ہفتوی دہ مؤحدہ پہ مخالفت کیں سخت مکرونہ اوکری قید پئے کری یا وطن تہ اوشری وغیرہ نو اللہ تعالیٰ فرمائی چہ دوی دہ مکرونہ بواثر بہ پہ دوی باندے پریوٹی۔ وگڈالک داتنبیہ راجع دہ ہفتہ تہ چہ تیر شویدی پہ ۱۳۵ ۱۳۶ ۱۳۷ ۱۳۸ ۱۳۹ کیں۔ آکیر دایے دے وچ نہ مخکین کرو چہ اشارہ اوشی چہ کبر دہ دغہ خلقو سبب دہ جرمونہ او کر عیدال لیمکروا لام دہ عاقبت دے اودا سے پہ سورۃ اسراء ۱۷۱ او سورۃ نوح ۱۷۲ کیں دی او مقابلہ دہ دے کیں دہ قرآن او حدیث ہر قل نہ معلوم دہ چہ تابعداران دہ رسولان تو کمزورے خلق دی او مراد دہ مکرونہ (ابن کثیر و ثیلے دی) دعوت دہ گمراہی دے۔ سفیان نہ نقل دے ہر مکر پہ قرآن کیں عمل دے او ایذا ورکول مؤحدینو تہ ہم پہ مکر کیں داخل دی اودا سے پہ سورۃ فاطر کیں ذکر دی

يَمْكُرُونَ ﴿۱۳۲﴾ فَمَنْ يَرْدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ

چل دل جو رہی ۔ پس ہفتہ شوک چہ او غواہی اللہ تعالیٰ چہ ہدایت او کری ہفتہ نہ

يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِإِسْلَامٍ وَمَنْ يَرُدْ

نو برانجی سینہ دہفتہ اسلام (قبول) نہ او ہفتہ شوک چہ او غواہی

أَنْ يَضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيْقًا حَرَجًا

چہ بے لارے پئے کری نو او گری سبب دہفتہ تنگید ونگے غصہ کید ونگے

كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَابُكَ يَجْعَلُ

گویا کہ پہ زور خیزی پہ برہ طرف کنس دغسے مقرر وی

اللَّهُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۳۳﴾

اللہ تعالیٰ بے خیری (پلیسی) پہ ہفتہ کسانو چہ ایمان نہ راوی ۔

۱۳۲ دا ذکر مکرد اکابرودے او تکبر دہفتہ دے دازور نہ دہ چہ غنآن د تکبر د
وچہ نہ د رسول سرہ خان برابر وی اونزول د ملائیکو اورسالت غواہی
دہفتہ جواب او شوپہ دے قول سرہ اللہ اعلم اہ یعنی دانی پہ خاندان او
قوم او اخلاق او کردار دے نہ اللہ تعالیٰ پیژندالوچہ دے اہل د رسالت
دے ددہ مثل نیستہ۔ عِنْدَ اللَّهِ مَرَادُ دے نہ ورخ د قیامت دہ یا پہ معنی من
عند اللہ دے نو دنیا تہ ہم شامل دے دا قول د فراء دے۔ او دا ایت صریح دلیل
دے چہ د تکبر او مکرونو بدالہ ذلت او عذاب دے۔ سزا دہفتہ متکبرینو غنآنو
دادہ چہ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ یعنی د غتوالی پہ مقابلہ کنس ورو کوالے
اوسپکوالے بہ دوی تہ اوری۔ اَوْحَىٰ تَوَاتَىٰ مِثْلُ اَہ کنس دا مطلب ہم کیدیشی چہ
زمونو ملایان د موت تہ ہفتہ مسئلے او کری کوئے چہ دارسلوان (اوحق پرست)
پئے کوی۔

۱۳۳ دا فائدہ د رسالت حقہ دہ او دا تقابل دے د دو دلو پہ اکابر کنس یعنی اللہ
تعالیٰ چہ چا تہ ہدایت کول غواہی "اوپہ حدیث کنس دے دے دیے علامات ذکر
کریے دی انایت کول جنت تہ۔ پریہیز کول د دنیا تہ۔ او د مرگ د پارہ تیاری کول
مخکنس د را تللو د مرگ نہ" نو ہفتہ پہ توحید اوسنت پوہہ کری او دہفتہ د زہا نہ

وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قُلْ

او دا (قرآن) لار د رب ستاده نیقہ - یقیناً

فَصَلِّ لَنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُدْكِرُونَ ﴿۱۲۶﴾

پہ تفصیل سرہ بیان کریدی موتہ آیاتونہ ہنہ قوم لورہ چہ نصیحت قبولی -

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ

دوی لورہ کور د سلامتیا دے پہ نیز د رب د دوی او ہنہ

شکوہ لرے کپی او تکالیف د دین ورتہ آسان کپی دے درے وار و صفاتو
تہ شرح صدر وائی او تحوک چہ گمراہ کول غواپی نو توحید او سنت اوریدلو
باندے دیر تنکیدی او بیا سخت غصہ شی اودا منل ورتہ دومرہ سخت بشکاری
لکہ برہ دیری یا غزتہ ختل یا ضیق پہ طور د تشبیہ سرہ دے یعنی ایمان
پکبن نہ داخلیری او حرجا پہ زور د راء سرہ پہ معنی د ذاحرج او پہ کسرہ
د راء سرہ پہ معنی د سخت تنگ دے۔ کَاثِمًا يَضْعَدُ ابْنُ جَرِيرٍ د ثیلے دی چہ
داهم یو مثال دے لکہ چہ یو انسان آسمان تہ نشی ختلے نو دارنگ د گمراہ
پہ زور کبن ایمان نشی داخلیدلے۔ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرَّجْسَ لَكَ چہ سینہ
د ہنہ یے تنکہ گرجو لے دہ دغہ شان رجس ہم پہ دوی باندے اچوی زجاج
و ثیلے دی چہ رجس پہ دنیا کبن لعنت دے او پہ آخرت کبن عذاب دے یا
رجس پہ معنی د شیطان دے چہ مسلط کوی یے پہ بے ایمان و خلق و باندے
او محاہد و ثیلے دی چہ رجس ہر ہنہ خیز دے چہ پہ ہنہ کبن خیر نہ وی۔

۱۲۶ دا ترغیب دے قرآن تہ روستو د ذکر د طریقے د گمراہانہ اودارنگ چہ
مخکبن یشیخ صدارہ ذکر کرو نو اوس سبب د شرح صدر ذکر کوی او ہذا
کبن اشارہ دہ بیان او مضمون د قرآن تہ۔ مُسْتَقِيمًا پہ طریقہ د حال سرہ د پارچ
د تاکید دے۔ الْآيَاتِ مراد ترینہ قرآنی آیاتونہ دی چہ د یوبل نہ جدا جدادی
د ہر مسئلے او مضمون د پارہ مستقل آیاتونہ دی۔

وَلِيَهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۷﴾ وَيَوْمَ

مہدکار دے دے پہ سبب دے ہوا عمل چہ دوی کوو۔ او پہ کوو ورخ

يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَمَعُشَرِ الْجِنَّ

چہ جمع بہ کری دے ہولولہ راوہ وائی اے دے دے پیریاو

قَدْ اسْتَكْثَرْتُمْ مِّنَ الْإِنْسِ وَقَالَ

یقیناً دیر کسان تابع کریدی تاسو پہ جان پیسے دے انسانانوتہ، او وائی پہ

أُولَئِكَ هُم مِّنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ

دوستان دے دوی دے انسانانوتہ اے رب زمونہ! فائدے اختہ دی

بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي

بعضو زمونہ پہ بعضو سرہ اور سیدلے زمونہ نیتہ خیلے تہ ہوا چہ

أَجَلْتُمْ لَنَا ط قَالَ السَّارُّ مَشُوكُمْ

تا مقرر کریدہ مونہ لہ۔ اوہ وائی اللہ تعالیٰ اور ستاسو دے اوسیدو حقائق دے

خَلِيلَيْنِ فِيْهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ

ہیش بہ بیئ بدیکس مگر ہوا چہ او عواری اللہ تعالیٰ یقیناً رب ستا

کلا دازیرے اخروی دے دے پارہ دے منونکو۔ کلا السلام حسن وئیلے دی چہ
سلام نوم دے اللہ تعالیٰ دے اور جاج وئیلے دی چہ سلام مصداق دے یہ معنی
دے سلامتی دے ہولو افتونونہ یا سلام تہ مراد تحبہ دے یعنی کور دے دیر و سلامت
دے دے ہر طرف تہ بہ سلام وی۔ عتدا ربہم کنس اشارہ دے چہ دے ہوا نعمتونو
تفصیلی علم صرف اللہ تعالیٰ سرہ دے۔ ولہم ولی پہ معنی دے حافظ ناصر
مؤید (ابن کشیر) اودمہ دار دے کارونو دے دوی بل چاتہ یے نہ سپاری (شرینی)۔

حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۲۸﴾ وَكَذَلِكَ نُؤَيِّنُ بِعُضِّ

حکمتوں والادے پوہ۔ دیکھو۔ او۔ دغے۔ منگرے کوو مونو۔ بعض

الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۲۹﴾

ظالمان۔ د بعض سرہ۔ یہ سبب دھتہ غلو نو چہ۔ دوی ئے کوی۔

مثلاً دایرہ اخروی دہ د پال د نہ منونکو۔ اِسْتَمْتَعَ بِعُضًّا بِبَعْضٍ دا اعتراف دجرم د
لو یو پیریانوبہ انسانانولرہ پہ ٹھنکلا توکین د ورو پیریانونہ ساتنہ کولہ دارنگ
د پیریانوبہ ذریعہ بعض عاملان دجناتو خہ بعض کارونہ کوی دارنگ پہ چاچہ
جن راشی نو هغوی پہ دھوکو اودرو غوسرہ دخلقونہ روپی اوسا مانونہ
جاصلوی دافائدے د انسانانودی پہ ذریعہ دجناتوسرہ اوانسانانوبہ د
پیریانوبہ نوم باندے نذرانے کولے اود هغوی تعبیداری کوی اود پیریانونہ
یرہ کوی هغوی غالب اوزوراورگنری شیخ الاسلام پہ تفسیر کین د استمتاع
دیر صورتونہ ذکر کرے دی تردے چہ جنات زنا کوی د انسانانوسرہ تودا دجن
فائدے دی د انسانانونہ۔ اَلَا مَا شَاءَ اللّٰهُ دے نہ مراد د اور نہ علاوہ سور
عذابونہ دی لکہ زمهریر اومکان د خوراک ٹھنکا یا مؤمنان کشاکش ترینہ
مراد دی اوابن قیم لیکلے دی چہ پہ دے ایت کین ذکر دے د هتہ کسانوچہ
پہ هغوی احوال شیطانیہ اوکشفونہ شیطانی راعی اود بعض مغیباتونہ پہ
ذریعہ دمدد د پیریانوسرہ خلقوتہ خبرونہ ورکوی اخلق گمان کوی چہ دا
اولیاء الرحمان دی اوحال داچہ هغوی اولیاء الشیطان دی اود ایت دلیل دے
چہ انسانان او پیریان دوارہ مکلف دی پہ احکامو شرعیوسرہ۔

مثلاً د اشیرمہ عقبہ د تبلیغ دہ چہ آخری مرحلہ دہ یعنی حق پرست دے تہ
اور سی چہ ظلم یعنی شرک اوبدعت والا تہول دہ پہ مقابلہ کین متفق شی
اود دہ سرہ تعلقات پریردی۔ دے ایت بلہ معنی دا دہ چہ پہ ظالمانوباندا
نور و ظالمانولرہ حاکمان اوگر محوی اوداعذاب دنیوی دے بنا پہ اول باندے
نور و د ولایت نہ پہ معنی د دوستانے دے یعنی باطل پرست ظالمان د یوبل
سہ مرکز تیا کوی پہ مقابلہ دصالحینو کین۔ اوپنا پہ دویمہ معنی باندے نولی
د ولایت نہ پہ معنی حکومت دے پہ اولہ معنی سرہ دا آخری عقبہ دہ پہ دویمہ
معنی حریف تخویف دلیوی دے۔

يَمْعَشِرَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ

(ادبہ وائی) اے دے دے پیر یا تو او انسانا تو ایانہ دی راغلی تاسوتہ رسولان

مِّنْكُمْ يَقْضُونَ عَلَيْكُمْ إِلَيقِي وَيُنْذِرُونَكُمْ

ستاسوتہ چہ ہمانول چہ پہ تاسو یاندے ایاتونہ نما او یرکے چہ درکولہ تاسوتہ

لِقَاءِ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ

د ملاقات دے دے درکھتہ - ادبہ وائی دوی اقرار کوو مونہ چہ

أَنفُسِنَا وَعَٰثَرْتَهُمُ الْحَيٰوةُ السَّٰئِيَا

خانونہ خیلو (چہہ تبلیغ کرے شوپو و مونہ) او دھوکہ کریو دوی لڑا ژوند دتیوی

وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِم أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

او اقرار بہ او کری چہ خانونہ خیلو یاندے چہ یقینا دوی کافران وو۔

۱۳۰ داهم یرہ اخروی دہ او پیر یا تو کبش د آدم علیہ السلام نہ بعد او د محمد صلی اللہ علیہ وسلم نہ مخکبش د رسولانوپہ راتلو کبش د علماؤ اختلاف دے لیکن د حق داعیان پکبش دیر راغلی دی د اکثر علماؤ قول دادے چہ د آدم علیہ السلام نہ روستو جئا تو کبش پیغمبر نہ دے راغلی او د حق داعیان (نذایران) پکبش راغلی د اقول ابن جریر او ابن کثیر غورہ کریدے یہ دلیل سورۃ نساء ۳۴ او سورۃ یوسف ۳۱ او سورۃ فرقان ۳۳ سرہ - تو منکم خطاب کبش دیر اقوال دی اول داچہ خطاب پہ اعتبار د مجموعہ سرہ د تغلیب یے ورکری دے انس لہہ یہ جن باندے دویم داچہ رسل پہ معنی د نذیر سرہ دے دریم داچہ مخکبش د آدم علیہ السلام نہ جئا توتہ رسولان لیکن شویدی نو یہ خطاب د جئا تو کبش هغوی مراد دی - يَقْضُونَ لَوْنِ مقصد د رسولانوا یا تونہ د توحید او تذکیر د قیامت دے - شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنفُسِنَا داروستو د گواہی د اندامونو نہ دہ

وَعَٰثَرْتَهُمُ دَاعِلَت د تکذیب دے او دا د جانب د اللہ تعالیٰ نہ جملہ معترضہ دہ - أَنَّهُمْ كَافِرِينَ اول شہادت د اقرار د رسولانودے او دویم د کفر کولودے۔

ذَلِكَ أَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ

دا دے دے وچ نہ چہ نہ دے ستا رب ہلا کوونکے دے کلو

يُظْلِمُ وَأَهْلُهَا غَفْلُونَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ

پہ سبب دظلم (شہر) کولو دھغوی اور سیدونکی دھغے بے خبری وی۔ اور دھریو دپامہ مختلف درجے دی

مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَّبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا

درجے د عملون دھغوی نہ۔ اور نہ دے رب ستا بے خبری (غافل) دھغے نہ چہ دوی

يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ ط

خہ عملونہ کول۔ اور رب ستا بے حاجتہ دے خاوند د رحمت دے۔

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ

کہ اور غواہی تو بو بہ سچ تاسو اور تائبان بہ کری دوستو ستا سونہ

مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ

ہغہ شوک چہ اور غواہی لکہ چہ پیدا کری یئی تاسو اولاد د قوم

۱۳۱۔ داد رسول د رالیکلو وجہ ذکر کوی قوم چہ مخکنس ایت کنس ذکر د ارسال الرسول
وؤ چہ کلہ خلق پہ شرک کنس اختہ وی لیکن رسول ورتہ نہ وی راعلے اوپیا
د توحید اور حق ورتہ نہ وی شوے نو دوی لہ پہ دنیا کنس عذاب نہ ورکوی۔
یظلم نہ مراد ظلم د خلق دے پہ کفر و شرک اور بد عمل و سرے لیکن مخکنس ارسال
رسول نہ عذاب نہ ورکوی لکہ سورۃ اسراء کہ کنس دی دویم قول دادے چہ
د ارسال رسول نہ مخکنس عذاب ورکول ظلم دے لیکن اول قول غورہ دے
مخکہ اللہ تعالیٰ باندے رسول رالیکل واجب نہ دی۔ غفلون نہ مراد ہغہ شوک
دی چہ دعوت د رسولانو ورتہ نہ وی رسیدے۔

۱۳۲۔ یعنی ہریو د پیر بانو اور انسانانو نہ کہ جنت والادی اوکہ جہنم والادی دوی
د پامہ مختلف مرتبہ دی اور ہر چہ مرتبہ دھغہ د عمل مناسب دہ کہ پہ دنیا کنس وی
اوکہ پہ آخرت کنس وی۔ اور اشارہ دہ چہ مدار د جزا اور سزا پہ عمل باندے دے۔

اٰخِرِيْنَ ۝۱۳۳ اِنَّ مَا تُوْعَدُوْنَ لَا يَتٰى وَمَا

نور نہ ۔ یقیناً ہذا چہ وعدہ ہے کید و نسی تاسو سرہ خاما راتلو نیکے دے اوتہ یئی

اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۝۱۳۴ قُلْ يَقُوْمُ اَعْمَلُوْا

تاسو ۔ کید و نکی ۔ تہ ورتہ ادوایہ اے قوم ۔ عمل کوئی

عَلٰی مَكَانَتِكُمْ اِنِّیْۤ اَعْمَلُۢ فَسُوْفُ

یہ بچلہ طریقہ بات دے ، یقیناً ہذا عمل کو نیکے ہم بچیلہ طریقہ نوزر دے چہ

تَعْلَمُوْنَۚ مَنْ تَكُوْنُ لَهٗ عَاقِبَةُ الدَّارِۚ

تاسو تہ یہ معلوم نہی ، چہ شوک دے چہ وی یہ ہذا لہ خا انجام دے کور دے آخرت ۔

اِنَّہٗ لَا یُقْلِحُ الظَّالِمُوْنَ ۝۱۳۵ وَجَعَلُوْا لِلّٰہِ

یقیناً نہی بچکدے (کامیابیدے) ظالمان ۔ او مقرر وی دوی اللہ تعالیٰ لہ

مِمَّا ذَرَّآ مِنْ الْحَرِّۚ وَالْاَنْعَامِ نَصِیْبًا

دھتے تہ چہ پیدا کریدی دے فصلوتہ ۔ او خاروتہ ۔ برخہ

فَقَالُوْا هٰذَا اِلٰہُ بَرَعِیْمٌ وَهٰذَا الشِّرْکُ بَنَیۡنَۚ

تو وائی دوی دا برخہ ۔ دے اللہ تعالیٰ دہ پگمان دے دوی (بغیر دے مقدس) شرعی تہ) او دا برخہ ۔ دے دے گارو تہونہ دہ

مکملہ دا بیرہ ورکول دی نہ منونکو تہ یعنی اللہ تعالیٰ بے حاجتہ رحم والادے لیکن غضب والاہم دے کہ او غواری نو نہ منونکی بہ فنا کری او نور خلق بہ دے دوی پہ حائے راوی ۔ اِنْ یَّشَآءُ اَہٗ دَا ذَکَرٌۢ بِضَدٍّۢ دَخِیْرٌۢ دَکِیْسٌ دَہنہ تہ یعنی دے رحمت ضدا غضب او عذاب دے چہ پہ اَنْ یَّشَآءُ اَہٗ سرہ یئ دے کوی ۔

مکملہ داہم بیرہ دے عذاب دہ نہ منونکو تہ ۔ مَا تُوْعَدُوْنَ عام دے عذاب دے دنیا او بعث بعد الموت دواروتہ شامل دے ۔

مکملہ دا اعلان براءت دے نہ منونکو تہ او سعتہ زور نہ دہ ۔ مَکَانَتُکُمْ مراد دینہ تمکن او طاقت دے یا مراد ترینہ حال او طریقہ دہ او داسے یہ سورۃ ہود ۱۱۱ کنہ دی ۔ مَنْ مَوْصُوْلَهٗ مَفْعُوْلٌ دے تعلمون دے ۔ عَاقِبَةُ الدَّارِ عَاقِبَتِ مَحْمُوْدَہ

فَمَا كَانَ لَشُرْكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ

نوهو۔ برخہ۔ چہ۔ وی۔ دے۔ دوی۔ دے۔ دکارا۔ تو۔ دے۔ پارا۔ پس۔ نہ۔ رسی۔ اللہ۔ تعالیٰ۔ تہ۔

وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى شُرْكَائِهِمْ

او۔ ہنہ۔ برخہ۔ چہ۔ وی۔ اللہ۔ تعالیٰ۔ لہ۔ نوهو۔ رسی۔ مددکارا۔ تو۔ دے۔ دوی۔ تہ۔

سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۳۷﴾ وَكَذَلِكَ زَيَّنَ

بدہ۔ دہ۔ ہنہ۔ فیصلہ۔ چہ۔ دوی۔ یے۔ کوی۔ او۔ دغیے۔ دوی۔ کوی۔

دے۔ دارا۔ آخرت۔ اُنہ۔ دا۔ ذکر۔ فیصلہ۔ دے۔ فریقینو۔ دے۔ اجمالاً۔

۳۷ دے ایت نہ ترنھا پورے دویم باب دے پہ دے کیں رد دے پہ رسمونو
دے جاہلیت باندے پہ تحلیل او تحریم کیں اول رد دے پہ نذر دے غیر اللہ باندے
بیارد دے پہ تحریماتو دے غیر اللہ باندے بیا عقلی دلیلونہ دی دے دے پارہ دے
رد دے شرک فعلی بیارد دے پہ دلیل دے مشرکانو باندے دازجر اور دے پہ
طریقہ دے مشرکانو باندے چہ پہ فصلونو او خارو وکبن دے اللہ برخہ ہم ورکوی
او دے غیر اللہ پہ نوم برخہ ہم ورکوی چہ ہنہ تہ اوکے یا دپری دے بابا وائی پہ دے
زمانہ کیں بخاری دے ابن عباس رضی اللہ عنہما پہ روایت سرہ وئیلے دی چہ کہ
تہ غوارے چہ جہل دے عربو او پیڑنے نو سورة انعام دے یوسل دیرش ایت نہ
پہ اخوا اولولہ۔ اللہ معلومہ شہوہ چہ دوی دے اللہ تعالیٰ پہ نوم صداقہ خیرات زکوۃ
ورکوؤ۔ یزعمہم پہ دے کیں اشارہ دہ چہ حصہ دے اللہ تعالیٰ کیں دوی دے قدر
شرعی لحاظ نہ کوؤ پخیل خیال سرہ بہ یے حصہ جو رولہ۔ او حصہ دے شرکاؤ اللہ
تعالیٰ تہ نہ رسی دے دے یوم مطلب دادے چہ نذر دے غیر اللہ عامو مسکینانوتہ
نہ ورکوی دویم مطلب دادے چہ نذر دے غیر اللہ شہ دانے وغیرہ بہ دے ہنہ
مال سرہ شریک شہ کوم چہ دے اللہ پہ نوم وی نوزریے ترینہ جدا کری
دریم داچہ کوم خیر دے غیر اللہ نزاروی نو پہ ہنہ دے اللہ تعالیٰ نوم نہ یا دوی
خلورم داچہ پہ کوم مصرف کیں زکوۃ یا صداقہ خرچ کوی او ہنہ بہ کمہ شہوہ
نود نذر دے غیر اللہ نہ یے نہ پورہ کوی او بلہ طریقہ دادہ چہ کوم خاروے چہ
ذبح بہ یے دے اللہ تعالیٰ پہ نوم کولہ نود غیر اللہ نوم بہ یے ورسرہ ضرور ذکر
کوؤ او کوم چہ دے غیر اللہ پہ نوم وؤ نود اللہ تعالیٰ نوم بہ یے پہ ہنہ باندے

لِكثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ

د. پرو مشرکانو تہ وژل د. پچو خیلو

شُرَكَاءَهُمْ لِيَرُدُّوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ

(محبت) د. شریکانو د. دوی دے د. پ. ا. چہ ہلاک کری دوی او گپ و د. کری پہ دوی بات

دِينَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ

دین د. دوی۔ او کہ غوغتے اللہ تعالیٰ نہ بہوے کرے دوی دا کار، نو پیر د. دوی

وَمَا يَفْتَرُونَ ۝ وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ

سورہ دھفہ چہ غہ د. د. غ جو پروی۔ او دوی وائی دا خاری

وَحَرَّتْ حَجَرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ شَاءَ

اد فصل متع دے نہ بہ خوری دا مگر ہفتہ شوک چہ مونہ غوارو

يَزْعِمُهُمْ وَأَنْعَامٌ حَرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ

پہ گمان د. دوی کیں او خاری چہ حرام شوی دی شاکا نے دھغوی (د. پ. ا. د. سورہ) او خاری

نہ ذکر کو و دل سے ابن کثیر ذکر کر پیدی۔ او حصہ د. اللہ تعالیٰ شرکا و تہ رسی

دے دے ہم دغہ خلور مقصدا دی خو پہ عکس سورہ۔

نکلا دا ہم رد دے پہ نذر د. غیر اللہ باندے چہ اولاد د. غیر اللہ پہ نوم منغتہ

کوی او منجورانو او ملتکا نو تہ یے۔ مچی (دا قتل حکمی دے) او کلہ د. غیر اللہ پہ

نوم اولاد ہم ذبحہ کوی دا پہ شیعہ کانو او ہندا وانو کیں شتہ۔ او د. بابا کانو

پہ نوم خیل لونہ د. دھغوی منجورانو او توسوتہ۔ مچی او پہ نکاح یے ورکوی

دا شرک دے او دا نکاح فاسد دے۔ شرکا مراد دے دے نہ محبت د. معبودانو

باطل دے یا مراد دے نہ منجوران او پیران وی۔ پہ قتل اولاد ہم کیں لونہ

یا عا مین ژوندی نخول ہم داخل دی۔ لیرد و ہم اشارہ دہ چہ نذر د. غیر اللہ

سبب د. اور د. جہنم دے۔ ویتہم مراد د. دین نہ دین اسلام دے چہ خلق

پیدا شوے دی پہ ہفت باندے یا مراد دے دے نہ دین د. ابراہیم او اسماعیل

علیہما السلام دے چہ مشرکین عرب د. ہفت دعوی کولہ۔ وکوشاء اللہ مفعول پتی دے یعنی

لا یخیر کول د. خلقو د. شرک کولہ نہ

لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءٌ عَلَيْهِ

چہ نہ یاد وی نوم دے اللہ تعالیٰ کو پہ ہفتے یا تہا رواغے، دروغ جو کہ پہ اللہ تعالیٰ

سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۳۸﴾ وَقَالُوا

زردے سزا پر کہ دوی تہ پہ سبب دے چہ دوی خہ دروغ جو کہ دوی۔ او دوی وائی

مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ

ہفتہ خہ چہ پہ کھپاد دے دے خا رو و کس دی (پٹی او پٹی) خالص دی

لَا تُكُونُ رَنًا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ

نارینو زموتو لہ او حرام دی پہ یعنی زمونہ بانہے۔ او کہ دی

مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ

مردار بچے نو دوی پہ ہفتے کس یو ایر شریک دی۔ زردے سزا پر ورکری دوی تہ

۱۳۸ دارد دے پہ تحریماتو غیر اللہ بانہے او دے ہفتے درے قسمہ یے ذکر کرے۔

الْأَمْنُ لَشَاءٍ مراد دے نہ منجوران دی۔ ہذا مراد ہفتہ دی کوم چہ پہ ۱۳۷

کس ذکر شول "هذا الشركاء" یا نور ہفتہ خا روی او فصلونہ چہ دوی یے تعیین

او کری۔

حَجَرٌ پہ دے لفظ کس مذاکر او مؤنث مفرد او جمع یو شان دی۔

مُحَرَّمٌ ظُہُورُهَا سورلی کول او بار راو پل پہ ہفتے بانہے منع کرے دی ہفتہ

بجیرے سائبے او حام دی۔

لَا يَذْكُرُونَ اہ بلکہ نوم دے غیر اللہ پہ وحت دے کس ذکر کوی یا مراد دے ذکر اللہ

نہ دے دین دے کارونو دے پاسا استعمال لول دی۔

افْتِرَاءٌ دا دے واپہ قسمونو سرہ متعلق دے یعنی اللہ تعالیٰ تہ پہ دروغہ

سورہ نسبت کوی۔

وَصَفَّهُمْ إِنَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۳۹﴾ قَدْ خَسِرَ

دُخْلُ بَيَانِ دَدُی۔ یَقِینًا هغه حکمت و والا دے پوہہ کہ ہر خہ۔ یَقِینًا تا و اتیان دی

الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ

هَفْهَفٍ كَسَانٍ چہ و زلے دی۔ بچی خیل۔ یہ کم عقلتیا بغیر دے پوہے

عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً

دلیل نہ۔ او حرام کریدی ہفہ خہ چہ و رکریدی (حلال کریدی) اللہ تعالیٰ دوتہ۔ دوجہ ددروغ جو پوہہ نہ

عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۱۴۰﴾

یہ اللہ تعالیٰ باندے۔ یَقِینًا دوی گمراہ دی او نہ دی دوی ہدایت والا۔

۱۳۹ داہم رد دے یہ تحریم د غیر اللہ باندے یعنی د بعض خاروؤ۔ بچی بہ ژوندی پیدا شول نوہفہ بہ یے یہ زنا نو حرام کنل چہ یہ دے سرہ زنا تو تہ ضرر دسی اوکہ مر بہ پیدا شو نو بیا بہ پکنیں ہغوی لہ برخہ و رکولہ۔

مَا فِي بُطُونِ عَامٍ دے بچو او پیو تہ یہ دے شرط سرہ چہ ژوندے بہ پیدا شو۔ خَالِصَةً وَتَحَرُّمًا د تانیث د پارہ نہ دہ د مبالغہ د پارہ دہ دے وچہ نہ محرم مذاکر ذکر کرے دے بنا یہ اصل باندے نو خَالِصَةً یہ معنی حلال دے سرہ د خصوصیت نہ۔ وَصَفَّهُمْ وَصَفٍ یہ معنی د بیان کولودے او جزاء لفظ پت مراد دے اوکہ وصفہم تفصیل یہ سورۃ نحل ۱۱۱ کنیں شتہ۔ ہرکہ چہ یہ دے ایت کنیں ذکر د فروعو د خاروؤ دے نوکہ ہفہ سرہ لفظ د وصف مناسب دے او یہ تیر شوی ایت کنیں ذکر د ذوات و الانعام دے نوکہ ہفہ سرہ لفظ د افتراء ذکر کرے دے۔

۱۴۰ دا ایت د نذر د غیر اللہ او تحریم د غیر اللہ د وار و سرہ متعلق دے اوکہ ہفہ درے وجوہ یے ذکر کرے دی۔ سفہ، غیر علم او افتراء او یہ ہفہ یے درے حکمو نہ مرتب کریدی۔ خسران، ضلال او عدم اہتداء خسران خو محکہ دے چہ اولاد نعمت عظیمہ دے او یہ قتل د ہفہ سرہ لوٹے نقصان حاصلیدی ہم د دنیا او ہم د آخرت او ضلال محکہ دے چہ بے دلیلہ او بے علمہ کاریے کریدا۔ او عدم اہتداء محکہ دہ چہ افتراء دہ یہ اللہ تعالیٰ باندے۔

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ

او اللہ تعالیٰ ہفتہ ذات دے چہ پیدا کریدی باغونہ سفرونو والا او پے د

مَّعْرُوشَاتٍ وَالتَّخْلُ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا

سفرونو نہ او کجورے او فصل چہ مختلف دی

أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا

میوے دھنے او خونہ او انار چہ یوشان دی (پہ پانہ کیں)

وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُّوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ

اونہ دی یوشان (پہ میوہ کیں) خورئی د میوہ دھنے نہ کلہ چہ میوہ ادکری

وَاتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا

او درکوی حق د اللہ تعالیٰ پہ ورخ د شوکولو دھنے کیں او اسراف (زیلے) مہ کوئی۔

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿۱۴۱﴾ وَمِنَ الْإِنْعَامِ

یقیناً اللہ تعالیٰ نہ خوخی زیلے کوونکی (مشرکان)۔ (را پیدا کریدی) د خارو نہ

۱۴۰۔ دادلیل عقلی دے د پارہ د رد د شرک فعلی او د اشک پہ فصلونو او خارو
کیں اکثر وی نو دلیلونہ ہم دے دوارو قسمونو سرہ متعلق ذکرکوی
مَعْرُوشَاتٍ ہفتہ چہ غوریدلے دی پہ مخ د زمکہ لکہ ختکے خربوزہ وغیرہ
یا د انگور بعض قسمونہ وغیرہ۔ غَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ چہ پخیلہ پنہائی باندے
ولاروی داخو دیر قسمونہ دی۔ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ ضمیر راجع دے صرف زرع تہ
یا راجع دے نخل او زرع تہ پہ تاویل د کُلِّ واحدٍ منہما سورہ۔ وَالزَّيْتُونَ د دینہ
تیل راوٹی۔ وَالرُّمَّانَ دا د دواہی د پارہ اکثر استعمالیدی۔ مُتَشَابِهًا اہ حال
دے د زیتون او رمان تہ یا حال دے د تبولونہ او مراد داچہ د یوجنس اونہ
او بوٹی وی لکہ کجورہ او پہ میوہ کیں اختلاف وی ہمداسے پہ فصل وغیرہ
کیں۔ کُلُّوا مراد د دے نہ اباحت د اکل دے یعنی حرام جے مہ کنری۔

ثَمَرِهِ ضمیر پہ تاویل د مذاکور اوکل واحد سورہ راجع دے۔
اتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ و رکوی حق د اللہ خاص پہ ورخ د لوکولو کیں او د

حَمُولَةً وَفَرْشًا ط كَلُوا مِن رَّزْقِكُمْ اِنَّهٗ

بار اوڀونکی اوچیت (پست) قدوالا۔ خوری د هغه نه چہ حلال کړیدی تاسو له الله تعالی

وَلَا تَتَّبِعُوا اٰخُطُوٓا الشَّيْطٰنَ اِنَّهٗ لَكُمْ

او تابعداری مه کوئ د قد مونو د شیطان۔ یقیناً دے تاسو له

عَدُوٍّ وَمُبِیِّنٍ ۝ ثَمٰنِیۃً اَزْوَاجٍ مِّنَ الصَّٰنِ

دشمن ښکاره دے۔ (پیدا کړیدی) اته جوړی د مکې وټه

اِثْنِیۡنَ وَمِنَ الْمَعٰزِ اِثْنِیۡنَ ط قُلْ

دوه او د بیزو (چیلو) نه دوه۔ ته او وای۔

اَلَّذِیۡنَ کَرِهَیۡنَ حَرَّمَ اَمَّا الْاُنْثِیَّیۡنَ

ایا دا دوه نران (که اوږدې) حرام کړیدی الله تعالی یا دوه مادے (کهه او بیزه)

اَمَّا اِثْنَمَلَّتْ عَلَیْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثِیَّیۡنَ ط

اوکه هغه شے چه مشتمل دی په هغه باندے رحمته (یعنی دانی) د ما ملک الله

لوکولو قید کښ اشاره ده چه هغه فصل او میوه چه لاس حاصل شوی او مخکښ هلاک شوے نه وی نو په هغه کښ حق د الله تعالی واجب کیدی۔ وَلَا تُسْرِفُوْا اَسْرَافٌ نَّهْ مَرَادُ شَرْکٍ دے یعنی دا فصلونه او میوے په نذر د غیر الله سره مه ورکوی او تحریم پکښ د عان نه مکوی ابن جریر د ایاس نه نقل کړی هرهغه چه مخالف وی د امر د الله تعالی نه نو هغه صرف د ۱۴۲۱ د ابل دلیل عقلی دے د پاره د رد د شرک فعلی او انشاء لفظ پت دے حَمُولَةً هغه خاروی چه بار ورباندے اچولے کیدی او د زمکه نه اوچت وی او ښان اسونه نجر او خړه وغیره او فرشاکه بیزه چه بار نشی اوږلے او زمکه ته نزد دے وی یا د هغه د تحریمونه فراشونه جوړیږی کولو ادا مطلب دے چه د عان نه تحریم مکوی وَلَا تَتَّبِعُوا اَمَّا اَمَّا مطلب دے چه د غیر الله په نوم یې مه نذر کوئ۔

نَبِيُّنِي يَعْلَمُ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۳﴾

خبر کرے گا کہ تاسو کی رشتہ بینی۔

وَمِنَ الْاِہْلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ط

او دو اونٹنوں دوہ او دو گویاؤں دوہ۔

قُلْ اَلَّذِکَرِیْنِ حَرَمٌ اَمَّا الْاُنثٰی

نہ دوہ (ایا دوہ تان راہیں او غویہ) حرام کریدی اللہ تعالیٰ یا دوہ مادے (راہیں غوا)

اَمَّا اِثْنَمَلْتُ عَلَیْہِ اَرْحَامُ الْاُنثٰی ط

یا ہذا شے چہ مشتمل دی پہ ہتے باندے بیچی دانٹی د مائندو۔

اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءُ اِذْ وَصَّی اللہ بِہٖذَا ج

یا وہی تاسو حاضر کلمہ چہ حکم در کوہ تاسوۃ اللہ تعالیٰ پہ دے سرے

۱۔ ادا بل دلیل عقلی دے ثمنیۃ بدل دے دحمولہ وفرشائے وتفصیل پہ طریقہ
دلف نشر غیر مرتب ساڈے۔ ازواج جمع د زوج دہ ہر ہفہ خیز چہ د ہفہ سرے
د ہفہ د جنس نہ مگرے وی نوزوج یوتہ ہم وئیلے شی دلته دامعنی مراد دہ۔
او دے سرے طلب د دلیل دے د مشرکانوہ حاصل یے دادے چہ تاسو چہ
دا بعض شخاروی پہ خان باندے حرام کنری ایا دے حرمت سبب د ذکورت
(نارینہ والے) دے اوکے انوٹ (زنانہ والے) دے اوکے پہ رجم د مورکبن زیکیڈال
دی۔ نوکے اول سبب وی نو بیا تپول نارینہ شخاروی حرام شول اوکے دویم
سبب وی نو بیا تپول مؤنث شخاروی حرام شول اوکے دریم سبب وی نو بیا
خو تپول شخاروی نہ راو مادہ حرام شول نو تاسو پکبن فرق ولے کوئی چہ
بعض حرام کنری او بعض حلال۔ دا طلب د دلیل عقلی وولیکن ہفہ دوی
سرے نیشته۔ نَبِيُّنِي يَعْلَمُ دا طلب د دلیل نقلی دے حکم مراد د علم نہ ہفہ
حکم دے چہ معلوم وی پہ وحی سرے د طرف د اللہ تعالیٰ نہ دامعنی د علم دہ پہ
شرع کنبن۔

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

نوٹوک دیر لوئے ظالم دے دھوکا چاند چوہوی پہ اللہ تعالیٰ بات دے دروغ

لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ

دے دپارہ چہ گمراہ کری خلقو لہرہ بے د علم نہ۔ یقیناً اللہ تعالیٰ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝ قُلْ لَا

توفیق نہ ورکوی قوم ظالماو رعنادیاو نہ۔ تہ اووایہ نہ

أَجَدُ فِي مَّا أُوْحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَائِفَةٍ

موم حہ پہ ہفہ وحی کہن چہ شوبہا ماتہ حرام کرے شرک دھوکا چہ تاسو کے حرام کنڑی پہ بوخودنکی

يُطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا

چہ خوری ہفہ لہرہ مگر چہ وی مردارہ یا ویتہ

مَسْقُوعًا أَوْ لَحْمَ خَيْرٍ فَإِنَّكَ رَجَسٌ

بیہ دلے شوے یا غوبہ د خنزیر نو یقیناً دا پلہت دی

أَوْ فَسَقًا أَهْلَكَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ ۚ فَمَنْ اضْطُرَّ

یاوی (بوخون) ویستونکے د ایمان نہ چہ اواز شوے وی د تندر د غیر اللہ پہ ہفہ بات، پس شوک چہ تاجارہ شو

یہاں آیت ہم د محکمیں آیت پشان دے اول طلب د دلیل عقلی بیا پہ دے لفظ
أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ سِرِّهِ طَلَب دے دلیل نقلی دے یعنی کہ اللہ تعالیٰ تاسو تہ حکم
کرے وی او تاسو حاضر وی اوریدے وی تاسو؟

فَمَنْ أَظْلَمُ سِرِّهِ زَوْر تہ دہ ہفہ مشرک تہ چہ نور خلق ہم شرک تہ رابلی
لکہ ہمرو بن لہی بن قبعہ خزاعی چہ عربوتہ اول دہ شرک راوپے وواو
شریبی وٹیلے دی پہ دے وعید کہن ہر ہفہ شوک داخل دے چہ یہ دین
د اللہ تعالیٰ کہن ہفہ شیعز داخل کنڑی کوم چہ د ہفہ نہ نہ وی او الظالمین نہ
ہمداعہ کسان مراد دی۔

غَيْرِ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ

نہوڑیتے کوونکے پہ یل باندے اون۔ و دیرہ خوبونکے، تویقینا رب ستا۔ بخندہ کوونکے

رَحِيمٌ ۱۴۵ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا

رحم کوونکے دے۔ او پہ ہندہ کسانو چہ۔ یہودیان دی حرام کریدیا مونہ

كُلِّ ذِي ظْفِيرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ

مرو توکون والاخاروی (اوسہ، شتر مرغ اوبطم) او دغویانوتہ او دکھاد بیڑونہ

حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شَحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ

حرام کریدی مونہ پدیدی باندے وازی دے دھغوی مگر ہغہ چہ پورہ کریدی

ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ

شاگانو دھغوی یا کولہر یا ہغہ چہ یوحای وی د ادوکی سرہ

۱۴۵۔ اہم رد دے پہ تحریمات د غیر اللہ باندے پہ دلیل د وحی سرہ روستو د دلیل عقلی نہ چہ محکمن معلومہ شوہ چہ د مشرکانو د تحریم دلیل عقلی او نقلی نیشہ نو اوس فرمائی چہ د اللہ تعالیٰ پہ وحی کبن ہم نیشہ، مخرمین کثیر و بیلے دی چہ مراد ہغہ دی چہ مشرکانو پہ عخان باندے حرام کرے وی۔
إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِيهِ دَمٌ مِّنْ حَيٍّ أَوْ دَمٌ مِّنْ حَيٍّ دے حقیقی نہ دے محکمہ چہ حرام مطعومات د دے نہ علاوہ نورہم شنتہ نو مطلب داشو چہ ستاسو دغہ حرام کرے شوہ د حرام بلکہ حرام خودا اشیاء دی نودا ولے پہ عخان حلال کنری۔ د دے خلور و ذکر دے وجہ نہ شوہ دے چہ دا محرمات دی پہ تولو سماوی دینو توکبن د خوراک د خیزونو نہ او دے تفصیل او ذکر پہ سورۃ بقرہ ۱۷۳ ما کدہ سئل ثعلب کبن ہم دے۔ مَسْفُوحًا پہ دسره د منجمدا وینہ احتراز او شولکہ کید او طحال (ایہ، زہر، سب و غیرہ) او دارنگ ہغہ وینہ چہ روستو د بھید لو نہ پہ غوجہ پورے المختلہ وی دا ابن کثیر ذکر کریدہ۔ قَائِلٌ رَّجَسَ دَاضِلٍ وَخَزِيرٍ تہ راجع دے نو معلومہ شوہ چہ ذات د خنزیر پلین دے اگر چہ ژوندے وی او دانکتہ شربینی او بقای لیکہ دے۔ اَوْ فُسْقًا پہ تقدیر د شیئ ذافسق او مراد د فسق نہ فسق اعتقادی دے او د فسق ذکرے پہ سورۃ ما کدہ سئل کبن ہم کریدے یا فسقًا مفعول لہ دے د پارسہ د اہل۔

ذَٰلِكَ جَزَايُهُمْ بِبَعْغِهِمْ وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ ﴿۱۴۶﴾

دا بدلہ رسوا و رکہ موتیہ دوی تہ یہ سبب دظلم ددوی او یقیناً موتیہ خاٹھا رشتہ یو ۔

فَإِنْ كَذَّبْ بُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ

پس کہ دوی دروغزن وائی تاتہ نو او وای چہ رب ستاسو خاوند رحمت دے

وَإِسْعَاءٍ وَلَا يَرْدُّ بِأَسْءَ عَنِ الْقَوْمِ

فراخہ او نہ شی واپس کیدے عذاب دہغہ قوم

الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۴۷﴾ سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا

مجرمانوتہ - خاٹھا وائی مشرکان

مگر دا جواب دے دیو سوال چہ او بنی او واز پے ہم اللہ تعالیٰ حرام کپی دی
نوتا سوئے ولے حلال کنری جواب دادے چہ داخو صرف پہ یہود یا نوباندا
دہغوی دظلم دوجہ نہ اللہ تعالیٰ حرام کپی دی پہ بل چا باندا نہ دی حرام
شوی۔ دیہود یا نوخہ مظالم پہ سورۃ نساء بتا کنس ذکر کرے شوے ووبیا ہم
دہغوی ظلم داو وچہ دوازدونہ بہئے دل (غوری) جو پول اوہغہ بہئے خرخو
اوہغہ قیمت دہغہ بہئے حلال کنرلو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی
دی چہ دوی پشان حیلے مکیو چہ د اللہ تعالیٰ حرام پہ خان باندا پہ حیلو
سرا حلالوئ او دامرض پہ دے امت کنس پیر شوے دے۔ اللہم واعف عنا
واغفر لنا وارحمنا۔ لصدیقون پہ دے کنس اشارہ دہ چہ یہود و وئیل چہ د
او بنی غوغہ پہ دین ابراہیم کنس حرام وہ نودا دروغ وائی۔

مگر یہ دے آیت کنس تسلی دہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ چہ کہ دوی ستا تکذیب
کوی نو صبر کوہ اگر چہ اللہ تعالیٰ فراخ رحمت والا دے چہ عذاب روستو
کوی پہ مہلت ورکولو سرا یا پہ مؤمنان تو باندا لیکن قہر و غضب والا ہم
دے پہ مجرمان تو باندا۔ وَلَا يَرْدُّ دَا عَطْفُ دُ ضَدَا دے پہ بل ضدا
باندا۔

لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا

کہ غوغھے اللہ تعالیٰ نو شرک بہ نہ وے کرے مونہ او نہ پلار نو زمونہ او نہ بہ حرام کہے مونہ

مِّنْ شَيْءٍ عَظَّمْتَ لَكَ كَذِبَ الَّذِينَ مِنْ

ہیچ شے نہ دغے نسبت د دروغو کہ پور تو حیلہ ہف کسان

قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَاسَنَا قُلْ هَلْ

منگھن د دوی نہ وو تر دے چہ او شکو دوی عذاب زمونہ تہ ورتہ اووالہ ایا

عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَسْنَا

تاسو سرہ خہ دلیل (علم) نشتر! تو را بتکارہ یے کرے مونہ تہ

إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا

نہ کوئی تابعداری تاسو مکر د کسان او نہ یی تاسو مکر

تَخْرُصُونَ ﴿١٢٨﴾ قُلْ فِیْهِ الْحُجَّةُ الْبَاطِلَةُ

پہ توک را ٹکل کارونہ کوئی تہ اووالہ ایس خاص اللہ تعالیٰ لہ دلیل پورہ دے

مَّا دَارَ دَعَا بِهِ دَلِيلٌ مِّنْ شَرِكِنَا وَلَا نَدَّاهُ

اعتقادی یا شرک عملی چہ کوونو پہ دے اللہ تعالیٰ خوخ (رضا) دے عکہ

چہ ہر شے د ہفہ پہ خوخے سرہ دی داد دوی عقیدہ وہ چہ کل شے بمشیہ

اللہ یائے الزامًا و تمیل مؤمنانوتہ چہ تاسو وایے چہ ہر شے د اللہ تعالیٰ پہ

مشیت سرہ دی اول جواب دادے گڈا لک گڈب الیہ یعنی کہ پہ دے اللہ تعالیٰ

رضا وے نو منگھن تکذیب کوونکو تہ یے عذاب ولے ور کرے دے

دویم جواب پہ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَسْنَا

او ہفہ نیشته دوی سرہ دریم جواب پہ دے قول سرہ اِنْ تَتَّبِعُونَ اَہ چہ داد دی

دکمان او د توک خبرے دی او ہفہ خوخہ دلیل تہ دے داسے ایت پہ سوئی فحل

او سورہ زعفر سٹ کنس ہدے سَقُولُ دا پیشنگوی دہ اوسین د پارہ د استقبال

دے او وقوع د ہفہ پہ سورہ فحل او زعفر کنس ذکر دہ یاسین د پارہ د تاکید دے

گڈب اہ نسبت د تکذیب پہ نور و احکام و شرعیو کنس مراد دے یا داچہ لَوْ شَاءَ اَہ

مشرکانو پہ طریقہ د تکذیب سرہ وکیلہ دی

فَلَوْ شَاءَ لَهْلَكَكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٩﴾ قُلْ هَلْ

پس کہ غوغی اللہ تعالیٰ خاتمہ ہدایت لے کر یوں مے ناسو تو لو تہ۔ تہ ورتہ اووایہ! راولقی

تَشْهَدَ آءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ

علماء خیل ہف۔ کسان چہ بیان کری چہ بیشکہ اللہ تعالیٰ

حَرَّمَ هَذَا ۖ فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدُ

حرام کریدی دا نو کہ دوی بیان او کرو (پہ دلیل) نو تہ ملگرتیا مہ کوہ

مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَبُوا

د دوی سرہ، او مہ تابع کیرہ د خواہشاتو د ہف۔ کسانو چہ دروغٹن گزری

بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ

آیاتونہ تمونوہ او ہف۔ کسان چہ ایمان نہ لری پہ اخرت یا ندے

وَهُمْ يَرْبِئُهُمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٤٠﴾ قُلْ تَعَالَوْا

او دوی د خیل رب سرہ نور خلق برادر گزری۔ تہ ورتہ اووایہ! راشق

بلکہ دا بیان د دلیل یقینی دے پہ توحید باندا دے چہ ہفہ کتابونہ نازلول اورسولان
رالیہل دی البالغۃ چہ د صدق او عربی او فصاحت بلاغت انتہاء تہ رسیدے
وی۔ د ربیع بن انس نہ روایت دے چہ ہفہ چا سرہ رچہ نافرمانی د اللہ تعالیٰ او شرک
کوی) ہیج حجت تیشستہ یہ اللہ تعالیٰ باندا دے بلکہ اللہ تعالیٰ الحجۃ بالغہ دے پہ
بند کا نو باندا دے۔ لیکن ہدایت پہ اختیار د اللہ تعالیٰ کہیں دے۔

نہا دا طلب د دلیل دے د دوی د علما و تہ۔ ہذا پہ دیکہیں اشارہ دہ ہفہ تہ چہ
ذکر دی پہ ۱۳۸ ۱۳۹ ۱۴۰ ۱۴۱ ۱۴۲ ۱۴۳ ۱۴۴ ۱۴۵ ۱۴۶ ۱۴۷ ۱۴۸ ۱۴۹ ۱۵۰ ۱۵۱ ۱۵۲ ۱۵۳ ۱۵۴ ۱۵۵ ۱۵۶ ۱۵۷ ۱۵۸ ۱۵۹ ۱۶۰
ایا تو نو انکار د قیامت او شرک کول او د دوی دین پہ خواہشاتو باندا بنا وی۔
فَإِنْ شَهِدُوا نَهْ مَرَاد دے کہ دوی بیان د دے د عجانہ بے دلیلہ او کری نو تہ
ورسره مرگرتیا مکوہ محکہ چہ د خواہشاتو تعبداری کول منع دی۔

أَشْلَىٰ مَا حَزَمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ إِلَّا تَشْرِكُوا

چہ بیان کریم حق شے چہ حرام کریدے رب ستاسو پہ تاسو بات دے چہ شریک مہ کنوی

بِأَشْيَئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ وَلَا

دھفہ سرہ ہیشے او د مور او پلار سرہ نیکی کوئی او مہ

تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٌ طَحْنٌ

وژنی بھی خیل د وچے د لوہے نہ موٹ

نَرْزُقْكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ

رزق درکوو تاسو تہ او دوی تہ او مہ نیردے کیری بدو کارو تہ

مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطْنٌ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ

ہفہ چہ شکاروی د دینہ او ہفہ چہ پت دی او مہ وژنی نفس

الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ

ہفہ چہ حرام کریدے اللہ تعالیٰ مگر یہ حق (رجوم شرعی) سرہ دایوہ حکم درکوی تاسو تہ

بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا

پہ دے سرہ دے د پارہ چہ د عقل نہ کار واخلی او مہ نیردے کیری

بلا دے ایت نہ تراخہ پورے دریم باب دے دے حصہ نہ پہ دے کہیں ذکر د شہید حرامو او پنچہ حکمونہ دے (چہ د ہفہ نہ خلاف کول حرام دی)۔ بیا دلیل نقلی د کتاب د موسیٰ علیہ السلام نہ بیا ترغیب قرآن تہ د پارہ د دفع کولو د عذارو نو بیا تخویف دنیوی دے اوزورنہ مخالف تہ او آخر کہیں بیان د پیغمبر دے یہ رد د شرک کہیں او اختتام پہ ترغیب سرہ دے قل تعالوا یعنی دے خلقت تہ او وایہ چہ تاسو کوم خیزونہ پہ عان حرام کرے دی ہفہ حرام نہ دی بلکہ دوی تہ د اللہ تعالیٰ محرمات بیان کرے او قرطبی وٹیلے دی چہ پہ تولو علما و باندے دے دے محرماتو بیان کول لازم دی او تعالوا کہیں اشارہ دہ چہ دامنل سبب د علو او د رفع دے او ابن ابی حاتم مرفوع روایت ذکر کریدا

مَا لَیْسَ لَیْسَ إِلَّا بِأَلَّتِیْ هِیَ أَحْسَنُ حَقِّ

مال دے یتیم نہ مکر یہ ہذا طریقہ چھ ہذا خائستہ وی (اوسانتہ کوئی دیتیم کمال) ترہیفہ پوسر

یَبْلُغُ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ

چہ اورسی دوی خواتی خیلے نہ او یورہ کوئی پیمانہ او تلہ (تول کول) کوئی

چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دے درے آیا تو نو بانداے دے صحابونہ بیعت اخستلو۔ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ کُومَ بَحْثَہ چہ او امر ذکر شویدی نو دے ہفتے نہ خلاف کول حرام دی دے حَرَّمَ لَا نَدَاے ہفتے دے ذکر کپی بیا دا کارونہ کوم چہ پہ دے آیت کنیں ذکر شوے دی پہ دے بانداے تول عقل والا پوہیری چہ دا قبیح دی لیکن مخالفت کوونکو دے عقل نہ خلاف کرے دے او دینہ بنہ کارونہ وائی نو حکمہ اللہ تعالیٰ او فرمائیل لَعَلَّکُمْ تَعْقِلُونَ۔ وَلَا تَقْتُلُوا دَا قَتْل درے قسمہ دے اول قتل حقیقی لکہ چہ مشرکانو دے جاہلیت کنیں طریقہ دے دویم قتل پہ طریقہ دے اسقاط حمل اوضبط تولید او منصوبہ بندی۔ دریم قتل حکمی یعنی دے دین دے علم نہ محرومہ کول او دے دنیا پہ علمونو او کارونو کنیں مشغولہ کول دے پارہ دے رزق کتلو او پہ دے آیت کنیں منع دے دے غریبانو خلقو چہ دے خیلے روزی دے غم دے وجہ نہ دے بچی قتل کول او سورۃ بنی اسرائیل مَلَّکُنْ مَنَعَ دے مالدارو خلقو چہ بچی دے دے وجہ نہ وژل چہ دوی بہ روزی دے کوم عاتے نہ خوری دے دے وجہ نہ دلته مِنْ اِمْلَاقٍ وَتِلْیَ دے چہ فقر فی الحال موجود وی او سورۃ اسراء کنیں خشیت اِمْلَاقٍ وَتِلْیَ دے چہ مالدار وی خود فقیری دے راتللو نہ بیرہ کوئی او هرکله چہ دے فقیری پہ وخت انسان اول دے عان فکر کوئی نو اول دے پلارانو ذکر او کرو پہ کُرْزُکُمْ سِرَّہ او دے مالدار وی پہ وخت کنیں دے اولاد دے کر کوئی نو هلتہ مُمْ لَحْکُنْ رَاوِیے دے۔ حَرَّمَ سَوَال: دے نہ روستو خہ منہیات او خہ مامورات ذکر دی نو مامورات دے حَرَّمَ لَا نَدَاے شککہ داخلیری او منہیات دے لہی دے لانداے داخل دی او نہی خو مفعول دے حَرَّمَ دے پارہ نشی کیدے؟۔ جواب اول: اَلَا تُشْرِكُوْا اَلَا نہ لَحْکُنْ ہو پتہ دے راجع دے مَا حَرَّمَ تہ لیکن دے ماموراتو دے حَرَّمَ لَا نَدَاے داخلیدلو کنیں اشکال باقی دے۔ جواب دویم: علیکم اسم فعل دے یعنی لازم دی پہ تاسو بانداے اَلَا تُشْرِكُوْا شرک نہ کول۔ او مامورات خو ہم لازم دی او دے حرم سرہ بل فعل (اوجب) پتہ مراد دے۔ جواب دریم: دادے چہ حرم

بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

پہ انصاف سے ، تکلیف نہ ورکو و موثر ہمیشہ یوں نہ مگر یہ قدر دوس دھج

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ

او کلاچہ و بنا کوئی تو انصاف کوئی اگر کہ وی (وینا کریشوے) خیلوان ستاسو

وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَٰلِكُمْ وَطَعْنُم بِهِ

او لوٹ دے اللہ تعالیٰ پودہ کوئی - دا حکم درکوی تاسو نہ پدے سے

لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٣﴾ وَأَن هَٰذَا صِرَاطٌ

دے دیا چہ یاد اوساٹی - او (یہہ شی) چہ دا قرآن لار حما دہ

مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ

برابر نو تابعداری کوئی ددکا او مہ تابع کیری دے نورو لادو

پہ معنی دے فرض او واجب سے دے او مفعول پتہ دے عمل کول پہ دے ماموراتو او منہیا تو باندے۔ جواب شلورم: حَرَمٌ پہ خیلہ معنی دے مفعول پتہ ذکر مخالفہ او الا تشکر کو نہ ممکن ہو پتہ دے۔ وَاِلَّا الْوَالِدَيْنِ دلتہ نہی (لا تسبوا) ذکر نہ کپہ اشارہ دہ چہ حق دے والدینو صرف ترک اساعت نہ دے بلکہ احسان و رسوہ لازم دے۔ الْقَوَاجِشْ مغہ کنا ہونہ چہ دے حیایہی سرہ تعلق لری او عقل یے ہدا گہری۔ بِالْحَقِّ مرند کیدل او قصاص او زنا و ستو د وادہ نہ پہ دے سرہ قتل جائز کیری۔ وَضَّكُمُ وصیت دے اللہ تعالیٰ تاکیدی حکم وی چہ نہ منسوخ کیری۔

بَلَا داکار و نہ مشرکا تو ہم منل چہ دایہ اخلاقی دی لیکن بیا بہ یے دھج خلاف کوؤ نو محک ورتہ او فرمائیل لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ یعنی دے کار و عا یست مہ ہیرئ لَدُکُلِّفُ نَفْسًا داجملہ معترضہ دہ چہ پہ دے احکامو باندے عمل کول ستا د طاقت نہ بھرنہ دی نو مخالفہ یے مہ کوئی یا پہ دے کبش تسلی دہ یعنی خیل وسع صرف کوئی او د وسع نہ چہ بھرشی نو مغہ اللہ تعالیٰ معاف کوی۔ إِذَا قُلْتُمْ قول عام دے کہ پہ فیصلہ کولو کبش وی یا شہادت یاد عوت او تبلیغ وی۔ فَاعْدِلُوا عدل پہ معنی دے حق اور شتیا و بیلود دے۔

فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَلَكُمْ

پس کہو جو یہ کری تاسو دے لارے دھغہ نہ - دا حکم درکوی تاسو تہ

بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۱۵۳﴾ ثُمَّ أَتَيْنَا مُوسَى

پہ لے سرہ دے دیارے چہ متقیان شی - بیارداہم (اوردی) چہ وکرید موسیٰ (علیہ السلام) تہ

الْكِتَابَ شَمًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ

کتاب (مکملہ قرآن تہ) دیارے دیورہ کولو د نعمت پہ ہغہ چاچہ نیک عمل دے

وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً

او تفصیل دے ہر ضروری خبرے (د دین) او ہدایت دے او رحمت دے

لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۱۵۴﴾

دے دیارے چہ دوی پہ ملاقات د رہنمائی ایمان لوی -

۱۵۳ دے آیت کہیں یو امر او یونہی دہ - صراط مستقیم نہ مراد قرآن (اوسنت د)

السُّبُلُ نہ مراد ہغہ تہ لے طریقے او نظریے او مذاہب و نہ دی چہ د قرآن اوسنت

نہ خلاف دی یہودیت، نصرانیت، مرزائیت، رافضیت او تمام بدعات و اجونہ

پہ دے کہیں داخل دی او د قرآن اوسنت اتباع سرہ تقویٰ حاصلیدی محکمہ

تَتَّقُونَ او فرمائیل - او ہذا اشارہ دہ ہغہ مضمون تہ چہ ذکر شو پنا سورت

کہیں یا پہ قرآن کہیں -

۱۵۴ دادلیل نقلی د کتاب د موسیٰ علیہ السلام نہ دے چہ پہ ہغہ کہیں ہم داوامر

اونواہی ذکر دی - ثُمَّ د پارہ د ترتیب د اخبار دے یعنی ثم اخبارکم -

الْبَاقِ أَحْسَنَ نہ مراد پہ بنی اسرائیل و کہیں محسنین کسان دی یا موسیٰ علیہ

السلام مراد دے او د کتاب تورات د ہغوی د پارہ پورہ حجت و د او پہ دوی

باندے پورہ احسان و د اللہ تعالیٰ د طرف نہ یا مراد د الْبَاقِ أَحْسَنَ نہ ہغہ

طریقہ دہ چہ خائستہ وی - ثُمَّ مَا پہ معنی د تَمَّا کا ملادے پورہ کتاب پہ ہغہ

وجہ او طریقہ سرہ چہ خائستہ وی - لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ اشارہ دہ چہ کتاب

د اللہ تعالیٰ سرہ تعلق سا تل سبب د پوخواہی د ایمان دے پہ قیامت باندے -

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مَبْرُكٌ فَاتَّبِعُوهُ

او دا کتاب نازل کریدے مونیر برکت والا دے نو تابع داری کوئی د دے

وَاتَّقُوا لَعْنَكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ أَنْ تَقُولُوا

او او پر برائی دے د پکار چہ پہ تاسو رحم او کریشی - (اودے د پکار) چہ او نہ وایئ

إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابَ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ

چہ یقیناً نازل کرے شوییدی کتابونہ یہ دوو دلو یا تاندے زمونہ نہ

قَبْلِنَا ۖ وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَفْلِينَ ﴿١٥٦﴾

مخکین او یقیناً وود مونہ د لوستلو د دیتہ بے خبرہ -

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ

یا دا او نہ وایئ چہ کہ نازل کرے شوے دے یہ مونہر باندے کتاب

لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ

خاطما دے بہ مونہر خہ لار مونہر وکی د دوی تہ نو یقیناً راعلے دے تاسوتہ

بَيِّنَاتٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ

واضح بیان د طرق د رب ستاسوتہ او ہدایت او رحمت

۱۵۵ ہا دا ترغیب دے قرآن تہ یہ ذکر د دوعہ صفاتو د کتاب او دوعہ او امر او یو حکمت . مُبْرَكٌ د دے سورت ملا کبری د ہفے تشریح دہ - وَاتَّقُوا حَانَ بچ کرئی د مخالفت د کتاب اللہ تہ -

۱۵۶ دادفع د اول عذر دہ - دوعہ د لے یہودیان او نصاری دی چہ ہغوی تہ تورات او انجیل نازل شوے وؤ او مونہر د ہغوی د لوستلونہ غافل وؤ یودا چہ ہغہ عجمی ژبہ وہ سریانی یا عبرانی او عرب پہ ہفے باندے تہ پوہیدال دویم داچہ ہغوی بہ ہغہ پتول او بیان بہ یئ عامو خلقو تہ نہ کوؤ -

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ

پس جو کہ دیر لوگ ظالم دے دے۔ چاند چہ دروغ گوئی آیتوں۔ دے اللہ تعالیٰ

وَصَدَقَ عَنْهَا تُنْجِزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ

اور حق گوئی دے۔ تیرے سزا بہ و رکرو حق کسانوں چہ حق گوئی

عَنْ آيَاتِنَا سُوءِ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا

دے آیتوں زموں تہ۔ بد عذاب یہ سبب دے چہ

يَصْدِفُونَ ﴿١٥٤﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ

دوی حق گوئی۔ نہ کوئی انتظار دوی مگر دے چہ

تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ

راشی دوی تہ۔ ملائکہ (دے عذاب) یا راشی رب سار دخیل شان مطابق

أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي

یا راشی بعض (دے عذاب) دے رب سار۔ یہ کومہ و رخ چہ راشی

بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا

بعض تبسے دے عذاب دے رب سار نفع بہ نہ و رکوی ہیہ نفس تہ۔ ایمان را و رل دے

بِهَا دَافِعَ دَوِيمَ عَذَابٍ دَاسَ دَ سُوْرَةِ فَاطِرٍ مَّا كُنْ هُمْ دِي اَوْ تَقُوْلُوْا اِنَّهُ مَخْشٰى

کراہیہ لفظ یہ نیز دے بصر یا نو اولیلا یہ نیز دے کوفیا نو پتہ دے۔ لکنا اھلای

مِنْهُمْ دَافِعُوْی دَ عَرَبُوْی دَ دے وجہ سرہ دے چہ ہغوی حان کنس دیر عقل

او نیز ذہن او پورہ فکر او اثابت کفری۔ وَرَحْمَةً نَّه روستو کذا بتم جملہ پتہ

دے۔ وَصَدَقَ عَنْهَا لَازِمِ او متعدی دواپہ راتلہ شی لیکن ابن کثیر دلستہ

متعدی معنی غورہ کرے دے یعنی (نور خلق منع کوی)۔ او بیلا زور نہ دے اعراض

کوونکو تہ دے قرآن نہ او داسبب دے عذاب دے دے وجہ نہ یہ دے بانداے

بیلا تصریح کرے دے۔

لَمْ تَكُنْ اٰمَنْتَ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِيْ

چہ نہ تھے وہ راویے ایمان مخکین کہ دیتے۔ یا تھے نہ وہی کہے پہ حال

اِيْمَانِهَا خَيْرٌ اَقْلٌ اَنْتَظَرُوْا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ﴿۱۵۸﴾

کہ ایمان کنیں نیکی۔ توروں اوداویہ! انتظار کوئی موتیہ ہم انتظار کوونکی ہو۔

شہاد دایرہ کہ عذاب دنیوی دہ تکذیب او اعراض کوونکوہ قرآن تہ یعنی دوی تہ دلیلونہ بیان شول او قرآن ہم دوی تہ رائے لیکن دوی نہ منی بلکہ انتظار کوئی کہ عذاب او کہ مرگ چہ کلہ راشی بیا بہ ایمان راوری لیکن ہغہ وخت ایمان نہ قبلیری۔ یا قی رَبِّکَ دَاۤءَ مُتَشَابِهًا تُوْنَه دے پہ ظاہر بَانَاۤءُ اِيْمَان دے بغیر کہ تاویل او تحریف او بغیر کہ تمثیل او تشبیہ نہ او پہ حقیقت کہ کیفیت ہے اللہ تعالیٰ پوہیری۔ بَعْضُ اٰیٰتِ رَبِّکَ دے نہ مراد وخت کہ غرغریہ کہ زندان دے او نہرختل کہ مغرطرف نہ او پہ دے دواہ وخت توکنیں توبہ تہ قبلیری او ایمان راورل ہم نہ قبلیری۔ اَوْ كَسَبَتْ فِيْ اِيْمَانِهَا خَيْرٌ اَيُومَعْنٰی دَاۤءَ چہ فائدہ بہ نہ ورکوی یونفس تہ عمل کہ خیر (یعنی توبہ کول) چہ نہیے وی کری پہ حال کہ ایمان کنیں خیر یعنی توبہ تقدیر کہ عبارت بہ دایے وی اَوْ نَفْسًا لَا يَنْفَعُهَا کَسِبَ عَمَلُ الْخَيْرِ لَمْ تَكُنْ کَسَبَتْ فِيْ اِيْمَانِهَا خَيْرٌ۔ دا ابن کثیر و علی دی دویمہ معنی دَاۤءَ چہ فائدہ نہ ورکوی ایمان بالکل کلہ چہ ایمان ہے نہ وی راورے مخکین کہ دے نہ یا ایمان بہ فائدہ کاملہ تہ ورکوی کلہ چہ نہ وی کرے پہ حال کہ ایمان کنیں نیک عمل۔ کاملہ فائدہ دَاۤءَ چہ بغیر کہ عذاب نہ جنت تہ داخل شی۔ نو پہ دے توجیہ سورہ پہ آیت کنیں عموم کہ نفی دے چہ عدم کہ نفع کہ پار مجموعہ عدم کہ امرینو شرط کرے دے او کہ مفہوم مخالف نہ معلومہ شوعہ چہ کہ نفع کہ پارہ یو کہ امرینو نہ شرط دے پہ طریقہ کہ منع کہ خلوا اودا دواہ توجیہ کہ پار کہ تردید کہ قول کہ معتزلو دی ہغوی وائی چہ دویہ حملہ نہ معلومہ شوعہ چہ چا پہ حال کہ ایمان کنیں عمل کہ خیر نہ وی کرے نو دغہ ایمان ورتہ فائدہ نہ ورکوی یعنی پہ او رکنیں بہ ہمیشہ وی نو دا دلیل دے چہ مرتکب کہ کبیرہ گناہ بہ پہ او رکنیں ہمیشہ وی او دا قول کہ دوی پہ توروں دلیلون تو شرعیو سورہ مردود او باطل دے نو کہ دے آیت چہ مخکین دواہ توجیہا توکنیں یوہ او کہے شی تو اعتراض کہ معتزلو نہ واردیری۔

إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا أَلَسَتْ

یقیناً ہذا کسان چہ تکرے کریدے دین خپل او دوی دے دی مختلف، نہ یے تہ۔

مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ ؕ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ

د دوی سرہ یہ ہم تعلق لرلو کیں۔ یقیناً معاملہ د دوی اللہ تعالیٰ تہ سپارے شویدہ

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۱۵۹﴾

بیا بہ خبر ورکری دوی لرہ یہ ہذا کاروتو چہ دوی یے کوی۔

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرٌ مِّثَالِهَا

چاچہ راتل اوکرہ پہ نیک عمل سرہ نودہ لرہ لس چتہ تواب د ہذا دے

وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰ

او چاچہ راتل اوکرہ پہ بد عمل سرہ نوسزا بہ نہ ورکری

۱۵۹ ایت کس زور نہ د ہذا چہ قرآن او سنت یے پرینود او مختلف دے شوے
او یہ حدیث د عائشہ رضی اللہ عنہا کیں دی چہ دا دے امت بدعتیان دی
عوک دے حدیث رفع ثابت نہ دہ (ابن کثیر)۔ فَرَّقُوا پخپلہ معنی دے یعنی دین یے
توتہ کرے دے او ہریو توتہ تہ یے پورہ دین و ٹیلے دے یا فَرَّقُوا پہ معنی
د فارقوا سرہ دے لکہ چہ بل قراءت کیں داسے وارد دی یعنی د دین اسلام
نہ جدا شوے دی او دا وصف د تفرق او د تفریق پہ یہود و انصاری کیں
موجود دے لکہ چہ سورۃ بینۃ ۷۸ او سورۃ نساء ۷۸ کیں دی لیکن حکم د
ایت عام دے۔ او تفرق د عقیدے او د اعمال و اول وی بیا روستو مختلف دے او
جماعتو لہ جو رشی چہ دیو بل سورۃ عداوت او دشمنی او تعصب کوی دے
وجہ نہ فرقوا پسے وکانوا شیعا ذکر کرے دے او داسے پہ سورۃ روم ۳۰ کیں
دی۔ لَسَتْ مِنْهُمْ یعنی تہ د دوی سرہ پہ ہیچ حال کیں تعلق نہ لرے اوستانہ
د دوی پہ بارہ کیں ہیچ تپوس نشی کیدے۔

إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٤٠﴾ قُلْ إِنِّي

مگر کھینچے پشیمان او پہ دوی پہ ہیٹھ ظلم نہ کیوی۔ تہ او واپس یقیناً

هَدَيْتِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا

رسولے یم رب تھیل لارے نیف تہ، چہ دین

قِيمًا مِّمَّا مَلَأَ اِبْرَاهِيمَ حَنِيْفًا وَمَا كَانَ

پوخ دے، ملت د ابراہیم (علیہ السلام) دے چہ کلک وو پہ توحید بانڈ او نہ وو دے

مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٤١﴾ قُلْ اِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي

د مشرکانو نہ۔ تہ او واپس یقیناً مونہ ٹھا او قربانی (مالی عبادت) ٹھا

مثلاً دا تفصیل د جزا اخروی دے یعنی دلوتہ اعتبار نیشتہ بلکہ اعتبار حسنہ
اوسینہ تہ دے۔ عَشْرُ امْتَالِهَا دا ذکر د ادنیٰ ثواب دے او دے نہ پہ برہ
مقدار معلوم نہ دے۔

سوال ۱ امثالها جمع د مذکورہ نو پکار دا وچہ عشرہ پہ تانیث سرہ ذکر وے۔
جواب ۱ پدیکن لفظ حَسَنَات پتہ مراد د یعنی "عشر حسنات امثالها" یعنی پوہ نیکی داسے د لک۔
چہ لس نیکی اوکری او د ہرے نیکی یو ثواب دے نولس ثوابونہ شول۔
حَسَنَةً ہفہ عمل دے چہ پہ عقیدہ د توحید او پہ طریقہ د سنت بانڈے
بناوی اوسینہ د دے خلاف دے۔

مثلاً دا بیان تفصیلی د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے دا دلیل وحی دے او معلوم
قسم دے د طریقہ د تعلیم چہ بیان د دین حقہ دے۔ پہ دے سورت کبن چہ
بیان او شونو د اصراط مستقیم دے۔ دین قیم دے ملت ابراہیمہ دے۔
ہدائی پہ دے کبن دلیونو نقلیو، و حیو او طرق تعلیم تہ اشارہ دہ چہ پہ دے
سورت کبن نیر شویدی۔ دیناً قِیمًا پہ دے کبن عقلی دلیونو تہ اشارہ دہ۔
دیناً بدل دے د محل د صراط مستقیم تہ یا اتبعت فعل پتہ دے۔ و ملکہ د ابدال
دے د دیناً نہ او دا بیانات د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د پارہ د اظہار د فرق
دی پہ میخ د مؤحدینو او مشرکینو کبن۔

وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣٣﴾

او ژوندنځا او مرګ ځما خام الله تعالیٰ لرا دی چا رب د ټول عالم دے۔

لَا شَرِيكَ لَكَ وَبَدَا لِكَ اُحْمَرْتُ وَاَنَا اَوَّلُ

نېشته ښځه پورته والا دهغه او پدې سره حکم کړم شویږم ماته او ځه اول

الْمُسْلِمِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلْ اَغَيْرَ اللَّهِ اَبْغَىٰ رَبًّا وَّ

یم د توحید والو نه۔ ته ورته اووايو ایا سیوا د الله تعالیٰ نه ځه اول نوم بل رب او

هُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ

هغه رب د هر څیز د مې او عمل نه کوي هر یو نفس (پدې عمل)

اِلَّا عَلَيْهِمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَىٰ ثُمَّ

مګر ضرر به یې په هغه باندې موی او تشې پورته کولې یو کس څه بېرته د بېل چا بیا

اِلَىٰ رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا

ستاسو رب ته ورګرځیدل ستاسو دی نو خبر به در کړی تاسو ته په هغه څه

۱۳۳ دا خلاصه د ملت ابراهیمیه ده چه عبادات بدایه او مالیه او ژوند
تیرول او مړه کیدل صرف د الله تعالیٰ د پاره دی۔ صَلَاتِي عام دے فرض، نفل
ته۔ لُسُكِي ټولو کارونو د تقرب الہی او طاعت ته وئیل شي (قرطبی) یا صرف
ذبح کول (قربانی) او یا صرف طریقہ د ادا کولو د حج مراد دی۔ وَمَحْيَايَ صرف ژوند
تیرول او هغه کارونه چه زه یې په ژوند کېښ کووم۔ مَمَاتِي صرف مړ کیدل او هغه
حالت چه زه په هغه باندې مړ کېږم لکه ایمان او طاعت یا وصیت کول په وخت
د مرګ کېښ۔

۱۳۴ نبي د شرک اعتقادی او عملی دواړو مراد ده۔ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ هر یو
نبي په خپل امت کېږي اول مسلم وی او د اللفظ وئیل خصوصیت د رسول الله
صلی الله علیه وسلم دے او د امتی د پاره بغیر د قرآن لوستلو نه دا کلمه وئیل
نېشته بلکه وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ به وائی لکه چه بعض روایا تو کېښ راغله دی۔

كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٣٧﴾ وَهُوَ الْعَزِيزُ

چہ تاسو پہ حقہ کتب اختلاف کو دے۔ او خاص اللہ تعالیٰ ہفت ذات دے

جَعَلَكُمْ خَلِيفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ

چہ او کر خولیٰ تے تاسو ابادریو بل پسے یہ زمکہ کتب او پور تہ کری یی بعض ستاسو

فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

کریاں د بعضو پہ درجو (د علم اومال) کتب دے دیا کر چہ از حدیث او کری یہ تاسو یاد دے ہفتہ کتب چہ در کربا تاسو

سوال: دابلہ طریقہ دتعلیم دواجوابونہ ددرے سوالونو۔ اول سوال: سیوا د اللہ تعالیٰ نہ بل ہم مدبر د عالم کیدے شی نو مثل تے پکار کے ککہ قطب؟
جواب: دا دے چہ اللہ تعالیٰ رب مدبر د ہر چیز دے نوبل مدبر تہ ضرورت نیستہ۔ دویم سوال: کہ او تیلے شی چہ پہ دے عقیدے سرہ پہ انسان باندے گناہ نہ راخی؟

جواب: وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ مَّرَادَ دَكْسِب نہ کول د گناہ دی لکہ شرک کول د اللہ تعالیٰ کچہ ہفہ نہ معاف کیری بلکہ گناہ د شرک بہ پہ مشرک باندے ضرور راخی۔
دریم سوال: کہ شوک اووائی چہ دے کار گناہ بہ زہ اوچت کریم لیکن تہ داسے کار اوکری؟

جواب: وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى۔
سوال: پیتے د گناہ پہ بل ہیچ چا باندے لشی راتلے بغیر د گناہ کوونکی نہ نو د وازرہ تخصیص تے ولے اوکرو؟
جواب: داسے وسوسہ اچوونکے ہمیشہ وازرہ (گناہ کار) وی ددے وجہ نہ تخصیص تے اوکرو اگرچہ حکم عام دے او داسے سوال جواب پہ سورۃ عنکبوت سلا کتب ذکر شوے دی۔

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ دَا تَخْوِيفُ اخروی دے۔ فَيُنَبِّئُكُمْ انباء د خبر ورکو تہ مراد فیصلہ کول دی پہ مینج کحق پرست او باطل پرست کتب پہ جزا اوسزا ورکولو سرہ۔

اِنَّ رَبَّكَ سَرِيْعُ الْعِقَابِ وَاِنَّكَ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۱۴۵

یقیناً ساری نذر عذاب و رکاوٹ کے دے (تمہاری کوتاہی) اور یقیناً ہفتہ کے گھنٹہ کوڑے کے رحم کوونکے۔

۱۴۵۔ ادا ترغیب دے عمل کو لو تو یہ احکام و دے سورت باندے اوائبات در بوبیت
 دے اللہ تعالیٰ دے کوم چہ یہ مخکنس ایت کبن ذکر شوے دے۔ خلیف سبستان و نیلے
 دی چہ معنی دے دے اوسید و نیکی چہ یہ یوبل پسے نائبان وی او شریب و نیلے دی
 چہ داصفت دے دے آخری امت دے عکے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم خاتم النبیین
 دے نوا امت دے ہفتہ ہم خلیفہ دے دے مخکنس تولو امتیا نو یا مراد دے دے خلفاء یہ
 زمکہ کبن دے طرف دے اللہ تعالیٰ نہ چہ یہ ہفتہ کبن دے ڈوت دے تیر و لو دے پارہ مناسب
 تصرفات کوی۔ وَرَقَعَ بَعْضُکُمْ دَا جَوَابَ دَسْوَالِ دے چہ ہر کلمہ یہ ہریو
 کبن وصف دے خلیفہ دے نو پکار دے چہ یہ تولو کبن مساوات وے؟

جواب او شو حاصل دے جواب دے چہ دوی یے یہ تفاوت سرور کرحولے شی
 شوک عاقل شوک جاہل شوک مالدار شوک غریب شوک مالک شوک
 مملوک دے پارہ دے ابتلاء ستا سو او مقصد یہ ابتلاء کبن معرفت دے توحید دے
 اللہ تعالیٰ دے او فرق کول دی یہ مینے دے شکر کوونکے دے دے نعمت او کفران
 کوونکبن۔ فِی مَا اَتٰکُمْ مَرَاد دے ہر ہفتہ صفت او حالت دے چہ انسان پہ
 ہفتہ سرور متصف وی پہ مالدار باندے ابتلاء دے پہ مالدار ی کبن او پہ غریب
 باندے پہ غریب کبن او خائستہ شکل والا باندے پہ دغہ صفت کبن او پہ
 بد شکل والا دے ہفتہ پہ حال کبن او پہ عاقل عالم باندے پہ علم کبن او پہ جاہل
 باندے پہ جہل کبن۔ اِنَّ رَبَّكَ سَرِيْعُ الْعِقَابِ دے تخویف دے شکر نہ کوونکی
 دے دے نعمت او دارنگ عمل نہ کوونکی پہ دے سورت باندے۔

وَاِنَّكَ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ دے بشارت دے شکر گزار دے نعمت و نوتہ او عمل کوونکی
 تہ پہ دے سورت باندے ہر کلمہ چہ مغفرت اور رحمت دے اللہ تعالیٰ غالب
 دے پہ غضب دے ہفتہ باندے دے دے تہ پہ دے لَغَفُوْرٌ سرور لام دے تاکید ذکر
 کرے دے۔

الحمد لله یہ ختم کولو دے تفسیر سورۃ انعام

سورة الاعراف
مکیہایاتھا ۲۷
رکوعاتها ۲۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خاص پہ نوم ذ اللہ تعالیٰ امداد غوار و پاء شور و کولو کیں چہ رحمان اور رحیم دے

التَّصْلٰۃُ ۙ كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ

اللہ تعالیٰ پوہہ کے پیرا دے دے حرف و تودا کتاب دے نازل کرے شویہ تاتہ نو نہ دے وی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سورة الاعراف

رابطہ دے سورہ مخکبیں سورہ دا کے چہ پہ سورہ انعام کیں دلیلونہ عقلی بیان شول پہ مسئلہ توحید باندے نو پہ دے سورہ کیں دلیلونہ نقلی دی پہ دے مسئلہ او بہادری دے پیغمبرانہ ذکر کوئی دے پارہ بیان دے توحید دارنگ مخکبیں سورہ کیں اثبات توحید او شو پہ تفصیل سورہ نو پہ دے سورہ کیں احوال دے منکرینو ذکر کوئی پہ دولس نمونہ عذاب سورہ چہ ہخہ اوکے تیر شوی قومونہ دی او ابلیس او ہخہ قوم چہ منجوران و و پہ خیلوا صنامو باندے او عبادت کو و نکی دے عجل او بدالو و نکی دے قول شرعی او سبت والا او الذی آتیناہ آیاتنا پہ دوی تولو باندے مختلف عذابونہ راغلے دی۔

دعوے دے سورہ درے دی: اولہ بہادری او کفر دے پارہ بیان دے مسئلہ توحید او دے قرآن پہ سگ کیں دویمہ تابعداری دے کتاب او سنت کوئی دے دے نہ خلاف دے ہیما اتباع مہ کوئی خصوصاً پہ تحلیل او تحریم کیں پہ کیں دریمہ شرک مہ کوئی دے اللہ تعالیٰ سورہ پہ بندگئی او پہ بلند کیں پہ سگ کیں قول سورہ بہ دے درے دعوے سورہ تعلق لری او مرجع او اہمہ دعویٰ پہ دے کیں اثبات دے توحید دے پہ شہر طریقو سورہ چہ ہخہ پہ توجیہ الناظرین کتاب کیں ذکر دی۔

خلاصہ: دے سورہ کیں دوع حصے دی اولہ حصہ ترمکے پورے دے کیں درے بابونہ دی اول باب ترمکے پورے دے پہ دے کیں اولہ دعویٰ او دویمہ دعویٰ ذکر دے ہم تخویف دلیوی کہ ذکر کولو دے حالاتو دے منکرینو پہ سگ کیں او بیا تخویف اخری دے پہ ذکر دے حالاتو سورہ پہ سگ کیں او بیا ترغیب دے پہ سگ کیں تفسیر:-

سگ دے مقطعاتو پارہ کیں تفصیل مخکبیں تیر شوے دے او دلتہ و رسرہ حرف ص کیں لطیفہ اشارہ دے پیر و قصود دے سورہ دے اوصفت دے صمدیت دے اللہ تعالیٰ تہ۔

فِي صَدْرِكَ حَرْجٌ مِّنْهُ لِنُذِرَ بِهِ

یہ سینہ ستا کتب تنگسیا در رسولو ددہ نہ دے دپا چہ یوہ در کپے پدے سورہ

وَذِكْرَىٰ لِمَن يُؤْمِنُ ۖ ۝۲۱ تَابِعُوا مَا أُنْزِلَ

او یادداشت دپا د ایمان والو۔ تابعداری کوئی دھضچہ نازل کریشوید

إِلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ

تاسوتہ د طرف درپ ستاسونہ او تابعداری مہ کوئی خلاق د اللہ تعالیٰ نہ

أَوْلِيَاءَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ۝۲۲

د تورو دوستانو۔ دیر کم نصیحت اخلاقی تاسو۔

وَكَم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا

او دیرو کلو والا چہ ہلاک کریدی مونوہخہ توراغے ہغوی تہ

مطلب دادے چہ د کتاب نازل کرے شویدے دپا رہ د بیان نو دے دے پہ تبلیغ کتب چہ
خہ تکلیفونہ راجی نو صبر کوہ او حمان مہ تنگوہ۔ دے آیت کتب اولہ دعویٰ دہ پہ دیکش
تعریف د کتاب او دودہ فائدے د کتاب او یو ادب د ہغے ذکر دے دے لشتنار عام دے
مشرکانو کافرانو تہ سرگ د مؤمنانو نہ او ذکر لی خاص دے مؤمنانو پورے نوعامہ
فائدہ یے مقدم کریدہ پہ خاصہ باندے او د ادوارہ فائدے پہ قیصود انبیاء
علیہم السلام کتب واضعے دی۔

مطلب دادویمہ دعویٰ دہ د کیفیت د اذار او ذکر دی دے۔ مَا أُنْزِلَ، قرآن او سنت دے
مدارک، حازن، قرطبی، تلو وئیے دی نو کوم کتاب یا پیر ملا وغیرہ چہ د دینہ
علاف وی نو د ہغہ تابعداری مہ کوئی۔ مِّن دُونِهِ ضمیر راجع دے مَا أُنْزِلَ تہ
یا رب تہ۔ أَوْلِيَاءَ، مراد د ولایت نہ تابعداری کول دی سرگ د محبت نہ قرطبی وئیے دی
شوہک چہ راضی شوپہ یو مذاہب نواہل د ہغہ مذاہب د دہ اولیاء شول، او پکا
آیت کتب ہغہ تقلید او مقلد باندے رد دے چہ د کتاب و سنت پہ مقابلہ کتب د بل چا قول
او مذاہب غورہ کوی۔ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ، پہ دے کتب اشارہ دہ چہ دے صفت
خلق پہ دنیا کتب دیر کم دی۔

بِأَسْنَأَ بَيِّنَاتٍ أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٦﴾ فَمَا كَانَ

عذاب زمونیر پہ وقت دُشپے کیں یا بہ دوی آرام کوڈ پہ وقت دُغرمہ کیں۔ نو نہ ود

دَعَوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بِأَسْنَأَ إِلَّا أَنْ قَالُوا

فریاد ددوی کوم وقت چہ راغے دوی تہ عذاب زمونیر مگر داچہ وئیل ددی

إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٧﴾ فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ

یقیناً مونیر ود ظالمان۔ نو خامخا تپوس بہ کوو مونیر دہقہ کسانو (امنون)

أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٨﴾

چہ لیرے شوے دی هغوی تہ رسولان او خامخا تپوس بہ کوو مونیر د لیرے شوو نہ،

فَلَنَقْصُرَنَّ عَنْهُمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿٩﴾

پس خامخا بیان بہ اوکر و مونیر پہ دوی یاندے پہ علم خیل سرہ او تہ یو مونیر غائب (ددوی قصرون)

۱۔ سب دایرہ دنیوی دہ یعنی عذاب، دہ اللہ تعالیٰ پہ وقت د غفلت د خلق و کیں رشتی نو بیا
توبے تہ اور کار نہ وی مگر توبہ کوی پہ وقت د راتلوة عذاب کیں لیکن هغہ نہ قبلیری
پیدا کیں درے احوال د منکرینو ذکر کریدی اهلک، غفلت، اقرار پہ ظلم۔ اهلکنا مراد
دے نہ ارادہ د اهلک دہ یا اجمال دے او ورپے فآ تفصیلیہ دہ۔ قَائِلُونَ د قیلولہ نہ
دے آرام کول پہ وقت د غرمہ کیں کہ خوب ورسرہ وی اوکہ نہ وی او پہ قوم شعیب
باندے عذاب پہ داسے وقت کیں راغے وؤ۔ ظالِمِينَ مراد د ظلم نہ تابعداری نہ کول
د ما انزل دی او تابعداری د غیر دہ۔

۲۔ دایرہ اخروی دہ پہ ذکر دے احوال و سرہ دلته اول حال ذکر دے یعنی سوال،
د هرچا نہ د هغہ مناسب تپوس کیبی نو ذکر رسولان نہ بہ د هغوی د دعوت کولوپہ
بارہ کیں تپوس کیبی لکہ احزاب شکین، او تپوس د امت د حال بہ کیبی لکہ مائتہ
لک کیں۔ او د عامو خلقونہ بہ تپوس صرف د عمل نہ کیبی بلکہ د لیم یعنی وے د
کوؤخہ باعث و وچا د پاره د دا عمل کرے وؤ او کئیف چہ دچا پہ طریقہ ذکرے وؤ
اودارنگ ذکر دے پہ سورۃ مجرمت کیں او عدم سوال چہ ذکر دے پہ سورۃ قصص
شک او سورۃ رحمن شک کیں نو هلته تطبیق ذکر کرے شوے دے۔

۳۔ یعنی کہ شوک پتوی یا انکار کوی نواللہ تعالیٰ بہ پخپلہ بیان اوکری پہ دے ایت کیں دوم
حالت ذکر شو۔

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ

او تول یہ دغہ ورخ یقینی دے پس ہغہ خوک چہ درونداوی

مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۸

وزن د عملونو د هغوی نو دغہ کسان دوی کامیاب دی (بیج کیدنکی د کعداں)

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ

او ہغہ خوک چہ سپک وی عملونہ د هغوی نو دا ہغہ کسان دی

خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا

چہ تاوانی کپیدی خا توتہ خیل یہ سبب د دے چہ دوی پہ ایاتونو زمونو

يُظْلِمُونَ ۹ وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ

ظلم کوؤ۔ او یقیناً خائی در کرے دے مونو تا سوتہ پہ زمکہ کبن

۸۔ یہ دے کبن دریم حال ذکر کوی چہ وزن دے یعنی د قیامت د احوالونہ وزن د
عملونو ہم حق دے اودرونوالے اوسپکوالے د عملونو د توحید اوسنت یہ شتہ والی او
نیشت والی سرہ دے پیر والے اوکم والے نہ دے مراد۔ اود وزن نہ مراد وزن د صحیف
د اعمالو دے لکہ چہ صحیح احادیثو کبن راغلے دی ہاں وزن د نفس عملونو ہم کیثی
بغیر دے نہ چہ شہ جسم ورلہ ورکری لکہ چہ اوسن ہوا کفانے او بخی او کرمی تلے کیبی
او وزن د بعض انسانو ہم پہ حدیث کبن راغلے دے۔ لیکن معتزلہ اومسکرین حدیث
چہ تاویل د وزن کوی پہ نفس عدل اوقضاسرہ اود وزن اومیزان حقیقی تہ انکار کوی
نومغہ د ظاہری اوصریج ایاتونو نہ انکار دے لکہ چہ قرطبی ذکر کرے د اومقصد پد
وزن کولوسرہ اظہار د عدل دے۔ مَوَازِينُهُ جمع د میزان دہ نو ظاہر د ادا چہ میزان
پہ پیروی پہ اعتبار د انسانو یا د اعمالو سرہ یا جمع د موزون دہ مراد ترینہ اعمال
دی۔ او ظاہر د ادا چہ درونوالے سپکوالے پہ پیر والی سرہ نہ دے لکہ حدیث د بطل
د توحید پہ مقابلہ د نورو اعمالو پیر و کبن پنا خبر باندا دے دلالت کوی بلکہ ثقل او عفت
پہ اعتبار د عقیدہ دے د توحید اود سنت سرہ دے اودا سے یہ سورۃ مومنون سطر سطر
او پہ سورۃ قارعہ ۱۷۔ کبن ہم دی اولفظ د خسرُوا او يَظْلِمُونَ دلالت کوی چہ وزن
د عملونو د کافرانو ہم حق دے۔

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ط قَلِيلًا مَّا

او جوہ کر دی مونیو تا سولہ پدے زمکہ کیں اسباب دے ژوند دیر کم

تَشْكُرُونَ ۱۰ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ

شکر کوئی تا سو۔ او یقیناً پیدا کری بی مونیو تا سو بیامونیو شکوہ در کمین تا سو

ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا

بیاد اہم داری) چہ وئیے وو مونیو ملائکہ تہ سرخکتہ کرئی پہ اکرام سرہ آدم تہ

فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ۱۱

نو سجداہ او کرہ دوی رہ ہقہ طریقہ) مگر ابلیس نہ وو دے دے سجداہ کوونکو نہ۔

نہ دا ترغیب دے تعمیل دے احکامو دے اللہ تعالیٰ تہ او پہ اُخری جملہ کیں زجر دے

اودا ایت دلیل دے چہ بغیر دے نہ دے انسان بل عنائی اوسیدال نہ شی کیدے۔

بلکہ دے عنائی نہ دویم باب دے تریلا پورے پہ دے کیں واقعہ دے آدم علیہ السلام

او دے ابلیس دے دے پارہ دے رد دے شرک فعلی (چہ دوی پہ طواف کیں پہ عیان جلمے حرام

کرے دی) او خلور کر تہ خطاب دے پہ یا بخی آدم سرہ اول محل دے پارہ دے تذکیر دے

نعمت دے لباس دویم محل دے پارہ دے بچ کیدالو دے وسوسے دے شیطان نہ او رد دے پہ دلیل

دے مشرکانو باندا دے دریم محل دے پارہ دے رد دے شرک فعلی او ذکر دے تحریمات الہیہ

خلور محل دے پارہ دے نعمت دے رسالت۔ بیاپہ دے ایت کیں تفصیل دے دے اہتداء دے

مکناکم چہ تمکین کیں معنی دے عزت او دے اکرام دے او ہفہ پہ واقعہ دے سجود سرہ بکام

دے۔ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ پہ دے کیں اول قول دادے چہ خلق دے مادے دے آدم

علیہ السلام او بی صورت جو رول دے ہفہ دی نو مراد دے نہ ابا کمر دے۔ دویم

قول دا چہ خلق پہ شا دے پلار کیں او تصویر پہ رحم دے مور کیں او خطاب عام دے

دریم قول دا چہ خلق دے مادے دے انسان پہ مختلفو اطوار و سرہ او بی تصویر و رول

لکہ پہ سورۃ حج ۷۱ او مؤمنون ۷۱ کیں دی۔ ثُمَّ قُلْنَا اے سوال: پہ اُخری دے

توجیہا تو باندا دے تم مشکل دے حکم چہ واقعہ دے سجود دے آدم خود نور و انسانو

دے خلق نہ ورا ندا دے۔

جواب ثمر دے پارہ دے تراخی نہ دے بلکہ دے پارہ دے تعقیب دے دے چہ صرف پہ

بیان کیں روستو دے۔ جواب ثمر پہ معنی دے واو دے او دا قول دے اخفش (طی)

قَالَ مَا مَنَعَكَ إِلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ط

اد فرمائیل اللہ تعالیٰ خہ شی او بللے تہ سجدہ نہ کولو تہ کوم وخت چہ ماحکم او کړو تاتہ

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ

دہ او ٹیل زہ غورہ یم ددہ نہ (خکھ چہ) تا زہ پیدا کړے یم د اور نہ

وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ۝ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا

او دے دی پیدا کړیدے د خچہ نہ - او فرمائیل اللہ تعالیٰ پس کوز شہ ددے حائے نہ

فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ

پس تہ دی مناسب تالہ چہ لوی او کړے تہ پدے حائے کہیں پس. اوزہ

اَسْجُدُوا مراد کسجدے نہ سجدة و تحیہ دہ ک پاره ک اکرام آدم علیہ السلام تہ پہ
سرینکتہ کولو سورہ لیکن زمونہ امت کہیں داہم منع دہ نور تفصیل سورہ بقرہ
کہیں تیر شوے دے۔

ط دہ آیت تہ معلومہ شوعہ چہ د نص یعنی بنکارہ حکم د اللہ تعالیٰ او د رسول پہ مقابلہ
کہیں خیل قیاس پیش کول دا کار اول ابلیس کړے وڈ دارنگ هر مشرک او مبتدع
د نص مقابلہ کہیں قیاسونہ پیش کوی دا قرطبی ذکر کړیدی او دا دلیل یے پہ دے
سورت کہیں ذکر کړو اشارہ دہ چہ شرک فعلی کوونکی دا سے دلیلولہ پیش کوی. او دے
آیت نہ معلومہ شوعہ چہ تکبر او حسد د دین نہ منع کوونکی دی او پہ دے کہیں معلومہ
شوعہ چہ ابلیس هم مستقل مامور وڈ یہ سجدة کولو سورہ. اَنَا خَيْرٌ دَا تَرْكِيهِ دہ محپلہ
او تکبر دے او پہ ضمن کہیں اعتراض دے پہ امر د اللہ تعالیٰ بابت. خَلَقْتَنِي دَاعِلَتُ
دَا خیر لیکن دلیل یے غلط دے حکم چہ خاور وختہ کہیں د اور نہ زیاتے فائدے دی.
مَا مَنَعَكَ إِلَّا تَسْجُدَا ہ پہ دے کہیں یو قول دادے چہ لَا زَا حِدَا دے تکہ پہ سورہ ص
کہ کہیں بغیر د لا نہ دے دویم قول دا دے چہ مَنَعَكَ پہ معنی د دعاک دے او الی پتہ
دے یا پہ معنی د اُجْبُرَكَ دے او علی پتہ دے۔

سوال: دلته کہیں لا راورپا وپہ سورہ ص کہیں لا نہ دے راورپہ؟
جواب: دلته اَمْرُكَ سورہ پہ مخالفت کہیں تری ک سجدة پورہ مناسب دے او
ہلنہ ذکر د امرتک نہ وڈ۔

إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ۝ قَالَ أَنْظِرْنِي

یقیناً تہ د ذلیلا نو تہ ہے۔ دہ اوٹیل مہلت راکرہ مالرہ

إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۝ قَالَ إِنَّكَ مِنَ

د درخ د دوبارہ ژوند پورے۔ او فرمائیل اللہ تعالیٰ یقیناً تہ د مہلت

الْمُنْظَرِينَ ۝ قَالَ فِيمَا أُغْوِيْتَنِ لَا فَعَدَتِ

در کرے شو تہ ہے۔ دہ اوٹیل پس پدا وجہ چہ تازہ محرومہ کریم (دزم چلن) خاٹنا کیم

لَهُمْ صَرَاطُكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ ثُمَّ لَا تَعْنِيهِمْ

دوی تہ پہ نیغہ لارہ ستاکس (دپارہ د متع گولو)۔ بیا خاٹنا راحم بہ دوی تہ

ملا دا ایت دلیل دے چہ تکبر سبب ذلت دے او یہ دے کہیں دہغہ تذلیل پہ درے
طریقہ سورہ ذکر و اول قاضی ط دا مہوط پہ طریقہ د تذلیل سورہ دے پہ قرینہ
کہا یکنون لک اہ سورہ او یہ مہوط آدم کہیں دا قید ایشتنہ نو ہغہ د پارہ د تذلیل نہ دے
دویم الخیج د اللفظ روستوہ اہباط نہ د پارہ د تاکید ذلت دے دریم الصاغرین
اشارہ دہ چہ پہ مقابلہ د تکبر کہیں صغار راجی۔

ملا بھل مہلت غوغختل د ورخ د بعث پورے دے دے د پارہ ووجہ د مرگ نہ بچ
شی۔ لیکن اللہ تعالیٰ دہلہ مہلت و کرپو د ورخ د فنا پورے فقط لکہ پہ سورہ جحر
کہیں او سورہ ص سٹ کہیں دی او ہغہ وخت کہیں بہ نور خلق ہم موجود وی حکم
ورتہ منظرین او فرمائیل۔

ملا دا دلیل دے چہ د صراط مستقیم لوئے دشمن ابلیس دے قیما باء سببیہ یا
قسمیہ دہ او ما استفہامیہ دے اولاً قعدان نہ مستقل کلام شروع کیہی۔ یا
ما مصدریہ دے۔ اغویتنی اغواء پہ معنی د اچولو د غی (سرکشی) دے پہ زہ
کہیں او یہ معنی د اہلاک سورہ ہم راجی۔ لاقعدان کینا ستل کنایہ دہ د لزوم نہ
لہم پہ معنی لا ضلالیہم و اغواہم دے۔ صراطک المستقیم چہ د ہغہ ابتداء د
توحیدانہ دہ لکہ ابن کثیر ذکر کرے دی۔

مِّنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ

دُ بَحْ دُ دوی نہ او دُ شا طرف دُ دوی نہ او دُ

أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ

خی طرفونو دُ دینہ او دُ کس طرفونو دُ دوی نہ او نہ بہ موے

أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٤﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا

دیر دُ دوی نہ شکر کوئی (توحید والہ)۔ او فرمائیل اللہ تعالیٰ او حہ دُ دے عاے نہ

مَذْعُورًا مَّدْحُورًا طَمَسَتْ بَيْنَكَ مِنْهُمْ

بہا دیلے شوے رپلے شوے خاغا چاچہ تابعداری او کم ستا دُ دوی نہ

لَا مَلَكٌ مِنْ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٥﴾

خاغا دک بہ کرم جہنم ستا سوتہ یہ یو عاے ۔

مک دے نہ مراد دادے چہ یہ ہرہ طریقہ بہ دوی گمراہ کوں یا دا مطلب دے چہ
دُ اہمیت نہ بہ یے متکریا غافل کوں او دُنیک کارونو نہ بہ یے منع کوں او دُ بدوکارونو
رغبت بہ ورکوں۔ وِن فوقہم یے نہ دے وئیلے اشارہ دہ چہ رحمت دُ اللہ تعالیٰ نشی
منع کوں او وِن تحتہم یے ہم نہ دے وئیلے چہ دلانیاے نہ راتل نہ کیڑی۔
فائدہ: یہ اول دوارو کنس وِن ذکر کریدے او وِن راجی دُ پارہ دُ ابتداء اشارہ دہ
چہ توجہ دُ ابلیس دے دہ طرفونو نہ شروع کیڑی او یہ روستنو دوو کنس
عَنْ ذکر کرے دے چہ دُ تجاوز دُ پارہ راجی یعنی ابلیس سرہ دُ تجاوز او انحراف
نہ دے دوارو طرفونو نہ راجی۔ شاکرین قرطبی او خازن او ابن کثیر وئیلے دی
چہ مراد دے نہ مؤحدین دی عکہ چہ ابلیس اولہ دشمنی دُ توحید سرہ کوی او
دا قول دُ ابلیس یہ طریقہ دُ ظن غالب سرہ دے۔

مک پہ دے ایت کنس دُ ابلیس دُ دعا اجابت دے سرہ دُ تخویف نہ یہ تابعداری
کولو دُ ہنہ سرہ۔ اخْرُجْ دا اعادہ یعلا عہدہ یعنی اول اخراج پہ طریقہ دُ فیصلہ
الہی وُ او دویم نافذ کول دُ امر دی یا اول اخراج دُ جنت نہ او دویم دُ آسمان نہ
مَذْعُورًا دُ ایت دے دُ م نہ یہ معنی دُ عیب کنس یعنی دیر عیب زن۔
مَذْعُورًا پہ لعنت سرہ رپلے شوے او صیغہ دُ مفعول دلالت کوی چہ دا بدو وئیلے اورتہ بہ

وَيَا أَدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا

او اے آدم (علیہ السلام) او سیدہ او بی بی ستا پہ جنت کنیں پس خوری

مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ

دے جہے جہاں نہ چہ خوگہ وی ستاسو او مہ نردے کیوی دے او نے تہ (قصدا)

فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ قَوْسُوسَ لَهُمَا

پس شی بہ تاسو د گنہگارو نہ نو وسوسہ او کرہ دے دواہ تہ

الشَّيْطَانُ يُبْدِي لَهُمَا مَا وَرَى عَنْهُمَا

شیطان (عاقبت دادے) چہ نکارہ کری دوی تہ ہنہ چہ پتا شو یو د دوی نہ

مِنْ سَوَاءٍ لَّهُمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمْ رَبُّكُمَا

د دجو دونو د دوی تہ او دے ویل نہ پئے منع کری تاسو رب ستاسو

عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا

د دے او نے تہ مکر دے وجہ نہ چہ شی بہ (او گنہگارو)

دھر طرف نہ وی۔ لَا مَلَكٌ اِشَارَةٌ دہ چہ پہ جہنم کنیں بہ د تعذیب د پارہ صرف
تا بعد از د ابلیس وی کہ پہ کفر او شرک سرہ وی او کہ پہ نور و کتا ہونو سرہ وی
اول قسم بہ ہمیشہ وی جہنم کنیں او دویم قسم بہ ہمیشہ نہ وی۔

۱۹۔ مَا اِظْهَارُ اِنْعَامِ اللّٰہی دے پہ ہنہ آدم علیہ السلام چہ ابلیس ہنہ تہ سپک
کتل دامعطوف دے پہ اخرج باندے پہ شک کنیں۔ فَکَلَا یہ سورۃ بقوہ کنیں
تفصیل د انعاماتو مقصد دے نو کلائیے پہ واو سورۃ ذکر کرے دے ہلتہ اشار
دہ مستقل نعمت تہ او پہ دے سورت کنیں تفصیل د انعاماتو مقصد نہ دے
نو کلائیے پہ فاسرہ ذکر کرو اشارہ دہ اصل تہ چہ ہنہ ترتب د خوراک دے
پہ سکتی باندے او دے وجہ نہ سورۃ بقوہ کنیں رغدا ذکر و او دل تہ ہنہ ذکر
نہ دے (واللہ اعلم) وَلَا تَفْکَرَا اہ مراد کہ لہی د قربان نہ قصد او عباد دے چہ ہنہ
سبب د ظلم دے نو یہ سہوہ او نسیان د آدم سرہ ظلم د ہنہ نہ ثابتیری او نو تفصیل
پہ سورۃ بقوہ کنیں تیر شوے دے۔

مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿۲۰﴾

دوہ ملائک یا شیٰ یہ تاسو د ہمیشہ پاتے کیدونکو نہ ۔

بظہر پہ دے آیت کین تفصیل دے وسوسہ د ابلیس دے او عاقبت د عمل کولو دے پہ
 وسوسہ باندے۔ قَوْشَوْسَ سوال: هرکله چه ابلیس د جنت او اسمانونونہ کوز
 کرے شوع وؤ نوبیائے شرک وسوسہ اوکره آدم علیه السلام ته؟
 جواب: هرکله چه ابلیس ته یے اوئیل اخراج او آدم ته یے اوئیل اسکن نوا بلیس
 د راوتلو په وخت کین آدم علیه السلام ته دا خبره اوکرله او دلالت کوی په دے باندے
 فا په هوسوس کین چه د اتصال د پاره راخی او شوک چه وائی چه ابلیس په دروازہ د
 جنت کین اولار وؤ او آدم ته یے اواز ورکړو نو دا به دلیلہ خبره ده او شوک چه وائی
 د مار په مخله کین جنت ته داخل شو نو دا خوب دلیلہ او اسرائیلی قصه ده۔
 لَکُمَا اوسوره طه ملائکین الیه ذکر دے وجه داده چه دلته د مخکین نه تشنیه الفاظ
 ذکر دی نو دا یے تشنیه ذکر کره اوسوره طه کین د مخکین نه صرف د آدم ذکر دے نو
 روستو یے هم ضمیر د مفرد ذکر کره نو وسوسه یے د وار و ته کرے ده لیکن
 بنحیہ تابع د خاوند ده نو کله د هغه ذکر او نشی۔ لَیْبَدَیْ اکثر مفسرینو ویلے دی
 چه لام د پاره د عاقبت دے حکم چه ابلیس ته دا علم نه وؤ چه په دے سره به
 د دوی عورتونه بنکاره کیدری او دا هم جائز ده چه لام د علت وی او کیدایشی چه
 ابلیس ته د دے علم د مخکین نه حاصل وؤ۔ سَوَّاهُ سَوَّاهُ د بدن هغه حصه ته
 ویلے شی چه د هغه په بنکاره کیدلو سره انسان فطرتاً خفه کیدری نو هغه عورت
 دے۔ مَا وَرَى اشارة ده چه عورت د انسان طبعاً پته وی او طبعاً د هغه بنکاره کول
 بدکنری حکم یے صیغه د مجهول ذکر کرله آن تَكُونَا مَلَكَيْنِ دا په طریقہ د تشبیه سره
 مراد دے یا په طریقہ د قلب حقیقت سره هم احتمال لری او تشبیه د ملائکوسره
 په دیر صفتونو کین ده چه خوراک ته به محتاج نه یے او هر قسم شکونه په اختیار
 شی او په الوتلو یا ندے به قدرت لری او عمرو نه به موهم او کیده شی دا هم
 مرغوب صفتونه دی چه انسان یے غواړی۔ او تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ دا ترقی ده
 د ماقبل نه او په معنی د بل سره دے یعنی بلکه د فنا او د مرگ نه به بچ شی دا هم
 د انسان دیر مرغوب شخیز دے اوسوره طه کین صرف دوستی خبره ذکر کړید
 حکم سوره اعراف تفصیلی سورت دے نو پدیکین یے تفصیل ذکر کړید او سوره
 طه کین اختصار مقصد دے د دے وجه نه آخری مرغوب یے ذکر کرے دے۔

وَقَاَسَمَهُمَا اِنِّي لَكُمَا لَيْسَ النَّصِيحِيْنَ ۝۲۱

او قسم ہے اوکرو دے دواہج تہ چہ یقیناً زہ ستاسو د خیر خواہو نہ یس ۔

قَدْ لَهِمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاَقَا الشَّجَرَةَ

نو راکوزیے کرل یہ دھوکہ سرہ پس ہرکلا چہ اوخکلہ دوی اوتہ

بَدَا تَ لَهِمَا سَوَا تَ لَهِمَا وَطَفِيقًا يَخْصِفْنَ

ہنکارہ شو دواہج تہ وجودوتہ ددوی او شوروشو دواہج چہ لکولے ہے

عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ طَوَّادَهُمَا

یہ ٹھان باندے د پانرو د جنت نہ او اواز ورکم دے دواہج تہ

رَبُّهُمَا اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ

رب ددوی ایما نہ وی متح کروی تاسو دے اوتے تہ

وَاَقْلَ لَكُمَا اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ اَعْدُوٌّ مُّبِينٌ ۝۲۲

اوتہ وو وٹیلے ماتاسوتہ یقیناً شیطان تاسو لہ دتیم ہنکارہ دے ۔

۲۱ قَاَسَمَهُمَا داصیغہ دلتہ دپارہ د مبالغہ دہ یعنی کلک قسم ہے اوکرو قسم دپاں
د تاکید دوسو سے دے او دایے مطلق ذکر کرو لیکن مراد دے نہ قسم باللہ دے
او ابلیس اول ہخہ شخص دے چہ پہ اللہ تعالیٰ باندے پہ دروغہ قسم کریداے
اود آدم علیہ السلام کمان ہم داوؤ چہ ہشوک بہ پہ اللہ تعالیٰ باندے پہ
دروغہ قسم نہ کوی نوٹکہ ہے دہغہ خیرہ اصغر ۔

۲۲ قَدْ لَهِمَا، قَا ذلالت کوی چہ دوی پہ وسوسہ باندے سمداستی عمل
کرے دے۔ دَلَّهِمَا مراد دے نہ راکوزول دی د طاعت نہ معصیت تہ یاد اوچتے
درجے نہ کوزے درجے تہ یاداپہ معنی د از لہما سرہ دے۔ غُرُور ہنکارہ کول
د نصیحت او پتہ سائل د نقصان تہ غرور وائی۔ سَوَا تَ لَهِمَا دلتہ معنی ظاہری
مراد دہ دلیل پہ ہخہ روستو جملہ دہ چہ پانرے لکول دی پہ ٹھان باندے
اوبحرالمحیط کہیں ذکر دی چہ شحوک وائی چہ مراد دے نہ ددوی عیبوتہ
اوسخت ژوند ہنکارہ کیدال دی اوبریندا شوے نہ دی نو دا قول دقرآن کریم

قَالَ رَبِّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا

اوتیل دواہ اے ربہ زمونہ نقصان کریں گے مونہ دکھانوں پھیلواو کہہ بخشنہ اونکر تہ مونہ تہ

وَتَرْحَمَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۲۳﴾

او کہ رحم اونکرے پہ مونہ خامخا شو بہ مونہ دے کاوان والو تہ ۔

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

اوفرما تیل اللہ تعالیٰ کوز شئی بعضے ستاسو دے بعضو دے پارہ دشمنان بہ وی ۔

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ

اوتاسو دیاں یہ زمکہ کین خائی داوسیدلودے اومزے اخستل دی

د ظاہر تہ خلاف دے اوتاویل دے پہ غیر کدلیل تہ اومخالف دے کقول دے
جملہ مفسرینونہ او کہ شوک سوال اوکری چہ دلیل پہ دے باندے ولا تعری
دے سورہ ظہ نکلیں توجواب دادے چہ دغہ صفتونہ پہ اصل کیں مقید
وہ پہ شجرے تہ خورلوسرہ چہ مرکبہ شجرہ یے اومخورلہ نوکدغہ صفتونہ
محرورم شول اوتیلے شوے دی چہ دوی پہ بدن باندے دتورجائے وے نو
مغہ ددوی تہ لہے شوے ددے شہ دلیل نیشہ دجاموپہ حقیقت باندے
اللہ تعالیٰ عالم دے اوصرف عانونہ ورتہ ہنکارہ شول بل چا برینما تہ دی
لیدی پہ دے دلیل چہ تشنیہ پہ مقابلہ دہ تشنیہ کیں تقسیم خواہی داجادوپہ
احادوباندے۔ اودوی پہ عان باندے پانپے کجنت لکولے اشارہ دہ چہ
عورت دکھان تہ پتھول لازم دی رہے ضرورتہ۔ وَاَقْلُ لَكُمْ اِقْوَلُ اللہ تعالیٰ
پہ سورہ ظہ نکلا کیں ذکر دے ۔

سظ ظلم پہ معنی کد نقصان دے یعنی مونہ پھیلہ حصہ کہکم محکمہ چہ کجنت تہ
اوتلو۔ وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا دگنا بخل مراد تہ دی محکمہ چہ کناہ یے تہ دے
کرے بلکہ پردہ اچول مراد دی۔ اور رحم تہ مراد ایٹندہ کپارہ دداسے کار تہ
بچ کول دی۔ یادادعا دوجے داتکسار اوک تضرع تہ دہ نودالات تہ کوی پہ
کناہ کولو باندے اودا دمقریبینوعادت دے چہ وروکے نقصان عتہ کپری
اوشربینی لیکلی دی چہ داصرف خلاف اولی کار وڈ او پہ نسیان سرہ شوے وڈ
پہ دلیل کسورہ ظہ نکلا سرہ نور تفصیل پہ سورہ بقرہ کیں تیر شوے دے ۔

يٰۤاٰدَمُ لَا يَفْتِنَنَّكَ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ

اے ہنیا دم دھوکہ دے نکری تاسو لے شیطان لکہ چہ ویستے ہے دی

اَبْوٰیكُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا

مور اوپلار ستاسو د جنت تہ او ویستے ہے دوام نہ جائے د هغوی

لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا اِنَّهٗ يَرٰكُمْ هُوَ وَقَبِيْلُهٗ

دکریا چہ بکری دوی موجود نہ دوی یقینا دے دینی تاسو لہ دے او اولاد ددہ

مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِيْنَ

پدا سے طریقہ چہ تہ دینی تاسو دوی لہ یقینا جوہ کری دی موتہ شیطان

اَوْلِيَاءَ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝۷۴ وَاِذَا فَعَلُوْا

دوستان (د تابعداری) ہتہ کسانو لہ چہ ایمان نہ راوی۔ او کلہ چہ اوکری دوی

اورینہم اور ہر وغیرہ پیدا کیدال اودار لگ لفظ پہ سورۃ زمر لہ اوحدید ۵۷ کہیں ہم راغلے دے۔ دجائے دہ فائدے دی یوعورت پتول دویم د وجود نورہ حصہ د زینت دپارہ پتول دا دوارہ فائدے ہے ذکر کرے اولہ فائدہ دیر ضروری دہ نوہغہ مخکس ذکر کرے اودا ہے یہ فعل سرہ ذکر کرے اشارہ دہ چہ دہے ہر وخت لحاظ پکار دے۔ وَلِبَاسُ التَّقْوٰی ددینہ مراد ہغہ جامہ دہ چہ دشرع مطابق وی یا مراد ددینہ نفس تقوی دہ یعنی ایمان انیک عمل۔ اودا ہے ددے وجہ نہ ذکر کرو چہ بنی آدم د لباس طرف تہ زیاتہ توجہ اونکری او ایمان ہیر نکری۔ تحیر وجہ دادہ چہ پہ صرف ظاہری لباس سرہ جنت نہ حاصلیری اوپہ تقوی سرہ جنت حاصلیری۔

۷۴ دادویم خطاب دے پہ دیکیں منع دہ داتباع دشیطان پہ تحریم دحلال کہیں اور دے پہ دلیل دمشرکانو باندے۔ لَا يَفْتِنَنَّكُمْ مراد ددینہ کمرہ کول دی پہ طریقہ دتحریم دحلال سورہ اودا شرک فعلی دے۔ کما اخرج نہ مخکس عبارت پت دے بتحریم اللباس فی الطواف پہ حرامولو دلباس سرہ پہ حال دطواف کہیں اوپہ دیکیں ہغہ پیران ہم داخل دی چہ پخپلو مرید انوباندے بعض جائز لباس حراموی اوہغہ ملحق ہم داخل دی چہ پہ وخت دگاہا اودہانس کہیں

فَاحْشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ

خه بدکار دوی وائی موندے دی موتیو پدے باند مشران خیل او اللہ تعالیٰ

أَمَرْنَا بِهَا ط قُلْ إِنْ لِلَّهِ لَآ إِلَٰهٌ إِلَّا هُوَ

حکم کریک موتیو ته دے۔ او وایہ یقینا اللہ تعالیٰ حکم نہ کوی

بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَالًا تَعْمُونَ ۝۲۸

د بد کار ایہ جو پوئی تاسو پہ اللہ تعالیٰ باند هغه خبر چہ تاسو پوئی پوئین پوئین

جائے او یاسی۔ د اخراج او یانزع او یوری نسبتو نہ ابلیس ته په طریقہ ک سببیت ساری۔
 ک لفظ ک قبیله نہ معلومہ شوہ چہ ک ابلیس نسل او اولاد شتہ دے۔ بلہ دامعلومہ
 شوہ چہ جن (چہ ابلیس هم ک هغوی نہ دے) داسے مخلوق دے چہ انسانا نونہ
 نہ شکاری پہ اصلی شکل سرہ۔ ماں کہ شکل بدل کری نوبیا انسانا نونہ
 شکاری۔ من حیث نہ مراد شکل اصلی سرہ لیدال دی نوکوم چہ روایا نوکین
 ک ابلیس او کجنا تولیدال راغلے دی نو مراد د هغه نہ شکل مثالی دے او بعض علماء
 وئیلے دی چہ هغه لیدال خاص کرے شویدی ک عموم ک دے ایت نہ۔ اُولَیْئِهِمْ مَلَائِکَةٌ
 اومد ک کاران) دادلیل دے چہ سرکش پیریان پہ ناکارہ خلقو باندے حملہ کوی
 او په هغوی کنیں داخلیدی او په هغه طریقہ سرہ خلق کمرہ کوی۔

بَلْ فَاحْشَةً دالفظ خو عام دے مرہ بدکاری ته شامل دے، لیکن دلته اشارہ
 دہ چہ مشرکین عرب بہ طواف ک بیت اللہ پہ بریندہ باندے کوونارینو کورے
 اور نانو ک شپہ او په خپل عورت خاصہ باندے بہ یے مخکن اور وستولاس کینودے
 وؤ۔ دوی په حال ک حج کنیں جامہ پہ حان حرامہ کنرہ او غور خوراک یے حرام
 کرے وو اودا تحریمات ک غیر اللہ دی۔ نو په دے ایت کنیں رد دے په دوه دلیلونو
 ک مشرکانو باندے اول دلیل اتباع ک مشرانو دویم اللہ تعالیٰ ته نسبت کول
 اول دلیل خو شکارہ باطل دے نو د هغه رد ته حاجت نیستہ او په دویم دلیل
 باندے تفصیلی رد کوی اول دا چہ کُلُّ اِنْسَانٍ لَّهِ رَٰحِقٌ لِّمَعْسَدِهِ یعنی دا افتراء
 دہ۔ مَا لَا تَعْلَمُونَ مراد ک علم نہ دلیل ک قرآن او ک حدیث دے نو هغه چہ چا سرہ
 نہ وی او وائی قَالَ اللَّهُ أَوْ أَمَرَ اللَّهُ نودا دروغ جوړول دی په اللہ تعالیٰ۔ دا ایت دلالت کوی
 چہ ک باطل پرستو دلیل تقلید ک اباؤ وی یَا تَقُولُ عَلَى اللَّهِ۔

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ

اودایہ حکم کریں کہ رب زما پہ انصاف سرہ او برابر کریں بخونہ خچل (اللہ تعالیٰ)

عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ

پہ وخت دھرہ سجدہ کنیں او دُعاء غوارہ دھقہ تہ اخلاص کوونکی یئ

لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٧٩﴾

ہفہ تہ د بیلے لکہ چہ اللہ تعالیٰ اول پیدا کری یئ نو دوبارہ پہ را او گرمی تاسو۔

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ

یو دے تہ تہ ہدایت کرے دے او بلہ دہ بانڈے پورہ شوے دہ کمرای

إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ

يَقِينًا دَوَىٰ نِوَلِے دِ شیطانات دوستان (دے تابعداری)

۷۹۔ دادریم دلیل دے پہ رد دے دلیل دے مشرکا نوکین مطلب دادے اللہ تعالیٰ چہ حکم کوم کرے دے دے ہفہ یا بندہ کوئی۔ قِسْطُ پہ اصل کنیں حصہ دہ یعنی حقدار تہ دے ہفہ مناسب حصہ ورکول نو دے اللہ تعالیٰ مناسب حصہ توحید دے دانقل دے دے ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ۔ وَأَقِيمُوا اُہ دے سرہ بلہ مراد دے۔

مَسْجِدٍ مراد دے نہ سجدہ دہ یعنی سجدہ اللہ تعالیٰ لہرہ خاص کرپہ داہم رد دے پہ مشرکا نو بانڈے چہ سجدے غیر اللہ تہ کوی یا دے سجدہ نہ مراد جماعت اوٹھائی دے موٹھ کولو دے نومعنی دادہ چہ خاص کعبے تہ بخونہ کرزوی پہ ہرٹھائی دے مانٹھ کنیں۔ وَادْعُوهُ پہ دے کنیں رد دے شرک فی الدعا دے۔ مُخْلِصِينَ مراد دے اخلاص نہ بچ کول دی دے شرک او تشبیہ نہ۔

كَمَا بَدَأَكُمْ پہ دے کنیں تخویف دے پہ ذکر دے بعث بعد الموت سرہ۔ اودلفظ دے کما فاشدہ دادہ چہ برہنہ او بے پیزارہ او ناستتہ بہ پیدا کولے شیئ لکہ چہ اول پیدا کنش ہم دے دے وکے دے پہ حدیث کنیں راغلے دی۔

دُورِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّ اللَّهَ مُقْتَدِرٌ ۖ ﴿٣٠﴾

سبوا دَ اللہ تعالیٰ نہ ا۔ گمان کوی دوی چه دوی لار موندونکی دی۔

يَبْقَىٰ أَذْرُخْدُ وَأَزِيْنَتَكُمْ رِعْنَدَا كَلَّ مَسْجِدٍ

۱۔ بنیادمو اونیسی ۲۔ دول رسکار خیل پہ وخت دھر مانجھ کس

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ

او خوری او خشکی او د حد نہ زیاتے مہ کوئی یقیناً اللہ تعالیٰ مجھ سے نہ کوئی

الْمُسْرِفِينَ ۚ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ

محدثہ زیارتے کوونگو سرہ۔ ادوایہ چا حرام کرے دے دول دَ اللہ تعالیٰ

۳۔ فَرِيقًا حال دے دے تَعُوذُونَ کے ضمیر نہ یا کے ضمیر کے پدء کمر نہ او مراد دادے چاہے
 کے چاہے تقدیر کہیں ہدایت دے او کے چاہے گمراہی دے تو یہ قیامت کہیں بہ دودہ چلے وی
 إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا مَا مَتَعَلَقُوا دے دروستو فریق سِرہ یعنی دے گمراہی سبب صرف
 تقدیر نہ دے بلکہ تا بعد ازیں کے شیطانا نو دے۔ وَيَحْسَبُونَ دے شامل دے ہر مشرک
 او بدعت کو ورنہ کی تہ چاہے کناہ کوئی او ہی تہ ثواب وائی۔

ملک دادریم خطاب دے پہ رد دے شرک فعلی کبیں چہ دھر مسجد پہ حواکبیں دے
جائے استعمال ضرور کوئی کہ مسجد حرام وی اوکے نور مساجد وی کہ طواف
پہ وخت کبیں وی اوکے دمانجہ پہ وخت کبیں وی دے آیت نہ معلومہ شوعہ چہ
عورت پتول پہ وخت دمانجہ اوکے طواف کبیں فرض دی او تعبیرے پہ زینت
سره اوکے اشارہ دے چہ دے عورت پتول ونه علاوہ مونغ پہ پا کو اوصفا جامو کبیں
کول غورہ دی پہ نسبت دے چہ دے کار یا دے شپے پہ لباس کبیں کوی او حان ترینه
خلاصوی او عادتاً نور اندام ونه پتول هم پکاری دی لکه سینہ، شا، سر وغیرہ مقصدا
پہ دے کبیں رد دے پہ هغه چا باندے چہ جائے ویستل یے ثواب کنرلو۔

وَكُلُوا اِىَّ يَوْمَ كُنْتُمْ هُمْ مَقْصُودَ الرِّجَالِ يَوْمَ هُمْ بِلَا بُرْءٍ عَلَيْهِمْ كَيْفَ كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ
 کُنیں خوراک (زیادت کقوت) او غوری پہ ٹھان بانداے حرام کریمے وؤ۔

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا خَوْراً وَثِقَالاً ۖ يُقْدِرُ حَاجَتَكُمْ فَرِيضَ دَعَا ۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْآيَٰتِ ٱلَّتِي كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۚ

الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ط

ہفتہ چہ حلال کرے دے بندگان و خپلوں او پاک حلال رزقوتہ

قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

ادوایہ دا حق دے مؤمنان و پیارا پہ ژوند د دنیا کیں (پہ شرکت سرہ)

خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ ط كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْآيَاتِ

یوائے پہ وی دوی لہ پہ ورخ د قیامت د غم پہ تفصیل سرہ احکام بیانود مؤنیر

لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝ قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي

د ہفتہ قوم د پیارا چہ پوہیدی - اووایہ یقینا حرام کری دی رب زما

الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ

بدکاروتہ ہفتہ چہ بیکار وی د دینہ او ہفتہ چہ پت دی او ہر گناہ

وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ

او ظلم کول پہ ناجائز سرہ او شریک جوہول اللہ تعالیٰ سرہ

(۱) د حاجت نہ زیاتے کول (۲) حرام شے جوہول او اغوستل (۳) حلال پہ عان باندا
حرام کول، چہ داشرک فعلی دے۔

نکات ذہم رد دے پہ تحریم د غیر اللہ باندا چہ اللہ تعالیٰ نہ دی حرام کری نوبل چا
حرام کرل؟ زینت نہ مراد جامہ دہ پہ جائز او مناسب طریقہ۔ لِّلَّذِينَ آمَنُوا، یعنی
داحق دے د ایمان والو او مشرکین چہ دانعمتوہ استعمالوی نوپہ ناحقہ استعمال
کوی۔ محکمہ چہ اللہ تعالیٰ انعامات کریدی نو ایمان او توحید والو دہ حق ادا کریا
او مشرکینو دہ حق نہ دے ادا کرے۔ خَالِصَةً پدایکین عبارت پت دے "یخلص الله
هذه الطيبات خالصه للمؤمنين يوم القيامة" یعنی خالص بہ کری اللہ تعالیٰ داطیبات
مؤمنانولہ خاص پہ ورخ د قیامت، اوداقول د عامو مفسرینو دے دویم قول دا دچہ
فی الحیوة الدنیا متعلق دے دامنوا سرہ یعنی کومو معلوچہ پہ ژوند د دنیا کیں ایمان
لوپے دے دہقوی د پیارا داطیبات پہ قیامت کیں خاص دی۔ نَقُصُّ الْآيَاتِ اہ مراد
دچہ تفصیل د احکامو د توحید پہ قرآن کیں موجود دے لکہ پہ دے تیر شوایا توہو کیں۔

مَا لَمْ يُنْزَلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا

ہفتہ شوک چہ نہ دے نازل کرے اللہ تعالیٰ پہ ہفتہ دلیل او جو بول ستاسو

عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ

پہ اللہ تعالیٰ ہاندے ہفتہ خبرے چہ تاسو پیرے تہ پوہیدے۔ او دے پارہ دھرے دے

أَجَلٌ وَأَذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ

یو بیتہ وی (د عذاب) پس کلہ چہ راشی نیتہ دے دوی (نوعذاب پہ ور کرے شی) نہ بہ روستو کیدے

سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۳۸﴾ يَبْقَىٰ آدَمُ

یو ساعت او نہ بہ مخکن کیدے شی۔ اے بنیادمو

مذکرہ ذکرہ تحریماتو دے اللہ تعالیٰ دے پہ مقابلہ دے تحریم دے غیر اللہ کنیں اودیتہ اصول دے
تحریماتو وکیل شی محکمہ دا پہ تہ لوادیانو سما ویو کنیں حرام دی۔ قواش عام دے ہفتہ
تہ لوکنہ ہونو تہ چہ گناہ کیدال پے ہر عقل والا تہ ہنکارہ دی لکہ زنا، دروغ وغیرہ۔
(شمر پہ حقوق اللہ کنیں خلاف کول دی۔ وَالْبَقِيَّةُ) پہ حقوق العباد کنیں گناہ کول
پہ غیر دے حتی نہ او ہرچہ بغی بالحق دے نو ہفتہ جہاد فی سبیل اللہ دے۔

وَأَنْ تُشْرِكُوا شُرَكَاءَ اللَّهِ تَعَالَى تَهْ اشارة دے۔ سُلْطَانًا اشارة دے چہ دے شرک دے جواز دے پارہ
دلیل منزلہ پکار دے۔ وَأَنْ تَقُولُوا شُرَكَاءَ اللَّهِ تَعَالَى تَه اشارة دے۔

مذکرہ جواب دے سوال دے چہ ہر کلہ دوی دے اللہ تعالیٰ دے تحریماتو خلاف کوی نو پہ دوی
باندے ولے عذاب تہ راشی جواب دادے چہ دے ہفتہ دے پارہ مقررہ نیتہ دے۔ اودا ایت
دلیل دے چہ شوک او وکیل شو نو ہفتہ پہ عیالہ نیتہ باندے ہر شو دے اوقات
لہ سزا پہ دے وجہ دے چہ دے اللہ تعالیٰ دے حکم خلاف پے کریدے۔ اودا سے ایت پہ سورۃ
یونس ۱۰۱ او سورۃ نحل ۱۰۱ کنیں ہم راغلے دی پہ سورۃ یونس کنیں پہ اڈا باندے فاء
نہ دے راوپے نو پہ جزا کنیں فاء ذکر کرے او پہ دے سورت او سورۃ نحل کنیں پہ اڈا بات
فاء داخل دے نو پہ جزا کنیں ضرورت نیستہ۔ سوال: کلہ چہ اجل راشی نوروستو کیدال
امکان لری لیکن مخکن کیدال امکان تہ لری نو دے ہفتہ پہ نفی کولو کنیں شہ فائدہ دے ؟
اول جواب دادے چہ جزا دے اڈا پتہ دے یعنی یعذبون۔ دویم جواب دادے چہ
ولا یستقدمون عطف دے پہ اڈجاء باندے دریم داچہ دے دے نفی دے پارہ دے تشبیہ دے
یعنی روستو کیدال دا سے نفی دی لکہ چہ مخکن کیدال امکان تہ لری۔

إِنَّمَا يَا تَيْبَتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقْصُونَ

کہ راغلل تاسو ته رسولان ستاسو ته بیانوی

عَلَيْكُمْ أَيْتِي قَمِينَ اتَّقِي وَأَصْلَحْ

په تاسو باندے ایتوتہ زما پس چاچه خان مچ کرو دے شرک نہ او عمل یے اوکم پی سنبھالندے

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝۲۵ وَالَّذِينَ

نہ نہ به وی یوہ په دوی باندے او ته به دوی غمژن کیری - او هغه کسان

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ

چه دروغژن کوی ایتوتہ زمونږ او لوی کوی د هغه ته دغه کسان

أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝۲۶ قَمِينَ

اُور والا دی دوی به په هغه کین هیشه وی - پس خوگ

۲۵ دا غلورم خطاب دے د پاره د بیان د معیار د جنت او د جهنم - او د خطاب په اول کین قلنا پت دے مطلب دادے چه کله آدم علیه السلام را کوز شو نو هغه وخت دا خطاب د هغه اولاد ته متوجه دے نو هغه سلسله د رسالت جاری وے په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندے ختم شوه -

سوال : د آیت خود دلالت کوی چه د رسولانو د را تلو سلسله د قرآن نه روستوم جاری دے جواب : مخکین مونږ ذکر کړی دی چه دا خطا بات غلور په هغه وخت کین وؤ چه آدم علیه السلام یے را کوز کړو په دے قرینه سره چه دا ۱۱ مضمون والا آیت په سورت بقره ۲۵ او سورت طه ۳۳ کین هم ذکر دے د پاره د غایة تشریعی د اهماط - نو د دے وجه نه د دے په ابتدا کین قلنا پت دے - جواب : ابن جریر د یسار سلمی روایت را وړے دے چه الله تعالی آدم او د هغه اولاد په عیقل کف (ورغوی) کین واچول او دا خطاب یے ورته کړے وؤ نو لفظ د قلنا پت دے روح البانی -

۲۶ دا تخويف دے روستو د بشارت نه - تکذیب مقابل دے د تقوی او استکبار مقابل دے د اصلح - یا تکذیب په ژبه سره دے او استکبار په زړه سره دے - په اول آیت کین فاعی په قَمِينَ اتَّقِي کین ذکر کړے وة او دلته په مخکین فاع ذکر نه کړے ځکه چه پنا د بشارت په تالکید او مبالغه باندے دے او پنا د تخويف په مسامحه باندے دے - د امر تنک

أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ

دیر ظالم دے دھتکہ چارہ چہ جو روی یہ اللہ تعالیٰ باندے دروغ یا دروغن گنوی

بِآيَاتِهِ ۖ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ

البتوہ زمونہ دفعہ کسان او بہ رسی دوی تہ برخہ ددوی لیکے شوے (دعمر اور زنی تہ) یہ تقدیر کن

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ ثُمَّ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۖ

تو رفتہ چہ کلہ راشی دوی تہ ملائک زمونہ سا اخلی د دوی تہ

قَالُوا آيِينَ مَا كُنْتُمْ تُدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ

دوی بہ ورتہ وائی خہ شو ہقہ کسان چہ تاسو یہ بلل یہ مصیبتون کنیں سیوا د اللہ تعالیٰ تہ

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰى أَنفُسِهِمْ

(ادس یے راو بلٹی دوی بہ وائی ورک شول زمونہ او اقرار یہ او کہی یہ ٹاٹونو خیلو

أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ۝ قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ

چہ یقیناً دوی وو منکران د توحید تہ - او بہ وائی اللہ تعالیٰ داخل شو یہ ہقہ دلو کنیں

فَمَنِ اتَّقَىٰ مَعْرَدَ الرَّوْءِ أَوِ الْوَٰلِدَيْنِ كَذِبًا ۖ يَجْعَلْ ذِكْرُكَ أَشَارَةً لَهُ ۖ يَهْدِيهِ إِلَىٰ آيَاتِنَا ۚ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ

نکٹہ دادریم باب دے ترستہ پورے یہ دے کنیں اول زور نہ دہ بیا تخویف دے یہ بیان د حالاتو زنگدان او برزخ او بیا د اخرت بیا زیرے دے اخروی بیا مکالمہ د اصحاب اعراف او اخر کنیں رد دے د شفاعت قہر پیہ و بگ کنیں ذکر دے زجر یہ افتراء کوونکو بیا ذکر دے د حالت د نزاع او برزخ او یہ ہف کنیں رد دے د شرک فی الدعاء - افتراء اہ مراد دے نہ نسبت د شریک او ولد دے اللہ تعالیٰ تہ -

أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِنَا ۖ مُرَادُ دِينِهِ هَفَهُ كَسَانُ دِي ۖ يَهْدِيهِ إِلَىٰ آيَاتِنَا ۚ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ

نصیب ہر انسان د پامراہ یہ تقدیر کنیں عمر اور زنی او اعمال مقرر شویدی ہقہ د دہ حصہ دہ - مِّنَ الْكِتَابِ مراد دے نہ کتاب د تقدیر دے - رُسُلُنَا اشار دہ چہ یہ وخت د مرگ کنیں دیر ملائک رائجی ہاں روح یو ملک قبض کری او بیا یے نور و ملائکو تہ اوسپاری لکہ چہ حدیث کنیں ذکر دی د دے وچ نہ

قَدْ خَلَقْتُمْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

چہ تیرے شوے دی مخکین ستا سوتہ د پیریانو او انسانانو ته

فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلْتَ أُمَّةً لَعَنْتَ أَخْتَهَا

پہ اور کین هروخت چہ داخل شی یوه دله لعنت به کوی په ملگرو خپلو

حَتَّىٰ إِذَا ارْكَبَ فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ

تر دے چہ کله یوحائی شی په هغه کین ټول اوبه وائی

أَخْرَجَهُمْ لَّا وَهْلَهُمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ ضَلُّونَا

روستنی خلق ددوی (مريدان) په باره د مخکونو پیرانو (کین) څه زموږ ته د گسانو په لاس کړی یو مونږ

فَاتَيْتَهُمْ عَدَاوَةً بَاطِلَةً مِنَ النَّارِ قَالَ

نور دکه دوی ته عذاب دوچند د اور نه - اوبه وائی الله تعالیٰ

لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ۝

هر یو لږ دوچند عذاب د او لیکن نه یو هیږی تاسو -

په سورة سجده سلا کین یو ملک ذکر دے. قَالُوا آذَانُ جَرَّ وَیْنَادَه. ضَلُّوا عَنَّا اشارة چہ ددوی معبودان چہ صالحین ووهغه ددوی ددعا نه ناخبر وو ددے وچ نه هغوی د دوی ته به غائب وی. اَلْاَکْثَرُ کَاوُکُفْرَیْنِ د دلیل دے چہ دعا د غیر الله کفر دے. ددے آیت نه معلومه ده چہ مشرک ته په وخت د زنګدان کین وټیله کیږی چہ خپل مددکاران را اوبله که هغوی در سره مدد کولے شی. لیکن هغه معبودان نه په جسمانی اونه په روحانی طریقہ امداد کولے شی.

۱۵ دے آیت کین حال د برزخ دے او عذاب ارواحو ته دے یا د حال د حشر دے او عذاب به په ورځ د قیامت وی او دا آیتونه په باره د مشرکانو پیرانو او ملایانو کین دی چہ هغوی به د خپلو مویدانو او مقتدیانو سره د مکالمه کوی. لَعَنْتَ أَخْتَهَا داسه په سورة عنکبوت هلا کین هم دی. اَلْاَکْثَرُ نه مراد مشایخ دی په شرک او کفر کین او تعبیر په مؤث سره د سپکوالی د پاره دے. وَضَعْنَا یُوْهَاطَ د خپله گمراهی اوبل عذاب د گمراه کولو مخکه چہ حدیث کین راغله دی چا چہ دعوت او کفر

وَقَالَتْ اُولٰٓئِهٖمْ لَا خُرْهُمُ فَمَا كَانَ لَكُمْ

او ادبه وائی مخفی نہ ہوئی روستنوتہ پس نیشتنہ تاسو لرو

عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَاذْكُرُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ

پہ مونہ پاندے خہ احسان پس او شکی عذاب پہ سبب دھوچو تلو

تَكْسِبُونَ ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِآيٰتِنَا

کول - یقیناً ہخہ کسان چہ دروغزن کری دی ایتونہ زمونہ

وَاَسْتَكَبرُوا عَنْهَا لَا تَفْتَحْ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَاءِ

او ٹخانے لوٹے کنزے دھفہ نہ یہ شی پرانستے کیدہ دوی ارواحوتہ دروازے د آسمان

وَلَا يَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلْبِسَ الْجَمَلُ فِيْ سِمِّ

اوتہ بہ داخلیدے شی جنت تہ ترمے چہ ورنوچی اوبس پہ سوم

الْخِيَاطِ ۝ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِيْنَ ۝

دستن کتب او دغسے سزا ورکوڈ مونہ مجرمانو تہ -

گمراہی تہ نوپہ ہخہ پاندے بہ دخیل گناہ نہ علاوہ گناہ کتابعداری کوونکو دھفہ ہوی۔

لِكُلِّ ضَعْفٍ عَذَابٍ كَاتِبٌ اَرُوْهُ پَارَہ ہم دوہ وجہ دی یو گمراہی قبلول او بل تقلید

کول دگمراہانوا اشارہ دہ چہ دجہل دوہ تقلید پہ کفر او شرک کتب عذارنشا ہاں

ضعف د عذاب د مشرانو بہ پیروی پہ سبب د پیروالی کتابعدارانو سرہ -

لَا مِنْ فَضْلٍ ستاسوپہ مونہ خہ احسان نیشتنہ محکہ کہ مریدانودوی لہ تحفہ

ورکپیدی نوپیرانو ورلہ لنگرے ورکپے دی یاستاسوپہ مونہ خہ غولوالے نیشتنہ

تاسوہم زمونہ پہ شان گنہگارے اودا دوی تہ د لکلی ضغف نہ معلومہ شوہ -

تَكْسِبُوْنَ کسب ہخہ عمل تہ وئیلے شی چہ ہمیشہ کیدی یعنی مشرکانو دخیل

شرکی عملونہ ہمیشہ کول -

نشد محکب ایتونو کتب ذکر د دخول د دوی ووجہم تہ اوس دے ایتونو کتب ذکر

د محروم کیدالو د دوی دے دجنت نہ - لَا تُفْتَحْ لَهُمْ اَیْہ یعنی د مؤمنانو د اعمالو او

دعاکانو او د ارواحو د پارہ عودروازے د آسمان پرانستے کیدی او د کافرانو د پارہ

۱۰۶۲

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهًا ذُو مِنْ فَوْقِهِمْ

ذیابہ ددوی د جہنم تہ توریانے بہ وی او دپاسہ ددوی بہ

غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ۝۳۱

پرستے (دآور) وی او دغسے سزا ورکوو مونو ظالمانو تہ۔

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ

او ہفہ کسان چہ ایمان یے راوریڈ او عملونہ یے کریڈا بہ طریقہ دنی تکلیف نہ ورکوو مونو

نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ

ہیج چاتہ مگر یہ قدر دوس دہفہ دغہ کسان جنت والا دی

هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝۳۲ وَنَزَعْنَا مَا فِي

دوی بہ یہ ہفہ کتب ہمیشہ وی۔ او ادبہ پاسو مونو ہفہ چہ چہ

نہ پرانستے کیڑی بلکہ حدیث کتب راغلے دی چہ د کافر روح چہ دروازے د آسمان تہ او غیثوی نو واپس یے بنکتہ سبحین تہ راگوذار کری او ہفہ تہ روح عبیث وٹیل شی شنگہ چہ آؤخ ورنوتل پہ سوم دستنہ کتب ممتنع دی نو دارنگ د ک مشرکانو جنت کتب داخلیدال ممکن تہ دی او دے تہ تعلیق بالمحال وٹیل کیڑی۔ د ابن مسعود رضی اللہ عنہ نہ یوکس تپوس او کپوچہ جمل شہ غیث دے نو ہفہ ورتہ اوتیل د اوغے خاوند۔ یعنی اشارہ یے او کپہ جہالت د تپوس کوونکی تہ چہ طلب د بلے معنی پہ دے کتب تکلف دے (شریبی)۔ او بعضو وٹیل دی چہ پہ بل قراءت کتب الجمل پہ شد سر راغلے دے او ہفہ رسئی د کبشتی او د جہارونوتہ وٹیل شی چہ د سمندر پہ غارہ یے پہ ہفہ سرہ تری۔

بلک داہم پہ تخویف اخروی کتب داخل دے۔ مہا د ہفہ بسترہ چہ غوریدالے وی د پارسہ د سمل ستلو او غواش ہفہ چہ د پاسہ نہ یے پتوی او د اشارہ دہ چہ اورہ جہنم بہ پہ دوی بانداے احاطہ کپے وی د ہر طرف نہ ہجرمین یے د حرمان سرہ ذکر کرو او ظالمین یے د احاطہ سرہ ذکر کرو محکمہ چہ ظلم غتہ کناہ د دجرم نہ۔ بلک دازیرے اخروی دے۔ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا اَاجْمَلہ معترضہ دہ چہ ایمان او عمل صالح ستاسو دوس نہ بھرنہ دی او اشارہ دہ چہ مؤمن د پار ضروری دی چہ خیال وس اوطاقت د جنت د حصول د پیام خرچ کری

صُدُّوهُمْ مِّنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ

سیتو د دوی کیں وی غلہ خفکان بھیری پہ لاندے د بٹھو د دوی تہ

الْأَنْهَارِ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا

ولے او وائی پہ دوی صفتونہ د خدا ایتوب اللہ تعالیٰ لہ دی حقہ ذات کچہ را اور سیتو

لِهَذَا أَقْفًا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنَّ هَدَانَا

دے غلہ تہ او مونہ تہ شو را سیدالے دلہ کہ تہ را رسولے مونہ لہ

اللَّهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ط

اللہ تعالیٰ یقینا داخل دو رسولان د رب زمونہ پہ حق بیان سرہ

وَنُودُوا أَن تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا

او آواز پہ او کپیشی دوی تہ چہ دا جنت دے درکے شویدے تاسو تہ

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٣﴾ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ

پہ وجہ د حقہ عمل چہ تاسو کوؤ۔ او آواز پہ او کپری جنت والا

مطلب دادے چہ کہ شوک او وائی چہ پہ جنت کیں چہ د یوبل درجے اوچتہ وی

نولاندے درجے والا بہ خفہ کیپی اودیتہ غل وٹیلے شی نوجواب اوشو چہ دا

طبعی خفکان پہ اللہ تعالیٰ دوی د زپوونہ او باسی دلے پہ سورۃ حجر کپیں م

دی۔ کھانا لہذا دے ایت کپیں د ہدایت اُخری مرتبہ مراد دہ چہ حقہ جنت تہ

داخلول دی۔ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ، سوالے، حدیث کپیں را غلے دی چہ جنت تہ

پہ عمل نہ شی داخلیدالے بلکہ پہ رحم د اللہ تعالیٰ پہ داخلپی؟

جوابے: یو توجیہ دادہ چہ ہلتہ د رحمت نہ مراد توحید دے او دے ایت کپیں

د مَا تَعْمَلُونَ نہ مراد ہم توحید دے بلہ توجیہ دادہ چہ رحمت سبب باطنی

دے او عمل سبب ظاہری دے۔ بلہ توجیہ دادہ چہ رحمت سبب د دخول

جنت دے او عملونہ سبب د درجہ تو د جنت دی۔ غل داپے اختیارہ خفکان

دے نوکناہ نہ دے پہ دے شرط چہ حسد او بغض تہ او نہ رسپی۔ و

تَحْتِهِمْ لاندے د بٹھو دوی نہ یا لاندے د تصرف او اختیار د دوی نہ۔

أَصْحَابِ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا

اور والوتہ

چہ یقیناً موندے دے مونہ ہند (جنت) چہ وعدہ کریدہ مونہ

رَبَّنَا حَقًّا فَبَلَّغْ وَجَدْنَا نِعْمًا وَعَدَ رَبُّكُمْ

ربا زمونہ حقہ

نواہا

اوموندو تاسو ہنہ (اور) چہ وعدہ کریدہ دب ستاسو

حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذِنَ مَوْلَانُ يَكُونُ

حقہ ادبہ واپی دوی ہاؤ

نواہلان بہ اوکری و اعلان کوونکے پہ مینخ ددوی کنیں

أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٢٢﴾

چہ لعنت دے اللہ تعالیٰ دے پہ ظالماتو باترے، داہنہ کسان دی

لَقَدْ جَاءَتْكَ آيَاتُنَا دَكْرَةً سَبَبَ حُصُولِ جَنَّتِ دے پہ طور دے خوشحالی سورہ او دے

جملہ نہ روستو عبارت پتہ دا دے "فأهتدینا مونہ ہدایت اوموندالو۔ اور تہمونہا

دکر دے میراث اومراد ترینہ استحقاق دے پشان دے میراث چہ حق دے وارث دے

او بعض مفسرین نو دکر کریدی چہ حدیث کنیں راغلے دی چہ دے ہر شخص دے پارہ پہ

جنت او جہنم کنیں منزلونہ دی توجہ کافران جہنم تہ داخل شول نو دے ہنوی منزلونہ

دے جنت مؤمنانوتہ پہ میراث کنیں پاتے شول دے وچے نہ اور تہمونہا پتے دکر کرو۔

بلکہ دے اوازونو دے وچے نہ دے ورج یونوم یوم التناد دے تکہ پہ سورہ مؤمن

بلکہ کنیں دے او دیتہ یوم الاذان ہم واپی۔ طاؤس هشام بن عبدالمکک بادشاہ

تہ اوئیل اِنِّی اللّٰہُ وَاحِدًا یَوْمَ الْاِذَا نِ، ہنہ ورتہ اوئیل یوم الاذان شہ دہ نودا

ایت پتے ورتہ اولوستلو او هشام بے ہوشہ پریوتو۔ طاؤس اوئیل ہذا ذل الصفة

فکیف ذل المعائنة، یعنی دا ذلت دے بیان نہ پیدا شو نو دے معائنے ذلت بہ شکلو وی

او دے ایت تہ منادات شروع کیوی پہ خلور و طریقہ سورہ اولہ طریقہ نداء دے جنت

والودہ جہنم والوتہ او پہ دے کنیں مقصد تخویف اخروی دے۔

مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا مراد ہنہ دی چہ دے تہ نہ تر بلکہ پورے تخویفات دکر شول کافران

بہ دے ہنہ اقرار اوکری او دے ہنہ و عید و نواختتام پتے پہ الظالمین سورہ کریم و ونود

لعنت سورہ پتے ہم ظالمین دکر کرو۔

يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا

چه منع کول ئے خلق د لار د الله تعالى نه اولتوویئے په هغه کین

عَوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَفِرُونَ ﴿۴۵﴾

کوږوالے رپ شکوتو اچولوم او دوی د آخرت نه منکر دی -

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ

او په مینه د دوی کین په پرده وی او په اوچت څانګ د دے حجاب په څه کسان وی

يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ وَنَادُوا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ

چه پیژنی په هر یو لره په څو د هغوی او اواز په اوکړی دوی جنت والته

أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ قُلْ لِمَ يَدْخُلُونَهَا

چه سلام و وی په تاسو باندے ته دی داخل شوی (دا اعراف والا) جنت ته

په د تفسیر د هغه ظلم دے چه په هغه سره دوی مستحق د دغه عذابونو او کړیو ل

عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ عَمَ دے توحید، ایمان، قرآن او سنت ته د هغه نه منع کول غت ظلم دے -

عَوَجًا په معنی د معوجة دے یعنی لټوی کړه لار - یا بېغونېا په معنی د بېغون

فیه د دے عوجا په خپله معنی دے یعنی لټوی په دغه حقه لار کین کوږوالے په شها تو او طعنونو سره -

شریږنی د ابن عباس رضی الله عنهما نه نقل کړے دی چه مونږ څو نه کوی د پاره

د غیر الله او تعظیم د هغه شیزو نوچه الله تعالی ور له تعظیم نه دے ور کړے او عوج

په زیره عین سره استعمالیږی په دین او معنوی شیزو نوکین او په زور د عین

سره استعمالیږی په اجسامو کین او دا په آیت په سورة هود کین راغله د هغه په

د شهادتونو نه روستو ذکر کړے و و و د تاکید د پاره هم ضمیر په دوه کړنه ذکر کړی د

وَهُمْ يَظْمَعُونَ ﴿۳۷﴾ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ

او دوی طمعہ لری او کھچہ وارولے شی نظرونہ ک دوی

تَلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا

طرف ک اور والوتہ دوی بہ اودائی اے ربہ مہ مگرخوے مونو

مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۳۸﴾ وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ

سرہ ک قوم ظالمانو نہ (ربہ اور کیں) او اواز بہ اوکری اعراق والا

رَجَالًا يَعْرِفُونَ نَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَّا أَعْطَى

مغہ کسانوتہ (ربہ جہنم کیں) چہ پیڑنی یہ مغوی لہ پہ نحو دہغوی اوبہ وائی غہ فاشدہ درکپہ

عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿۳۹﴾

تاسوتہ جمیع کولو ستاسو او ہتہ چہ تاسو یہ ہتہ لوئی کولہ ۔

۳۷ دے حجاب تہ سور (دیوال) ہم وائی لکہ سورۃ حدیدہ ملاکین، اود دے پور تہ حصہ تہ اعراق وائی دے محائی نہ ک اعراق والودوہ ندا ک لے ذکر کوی اولہ نداہ جنت والوتہ۔ ک اعراق ک اوسید و نکو پہ بارہ کیں ک مفسرینولس اقوال دی غورہ قول پہ ہتہ کیں چہ حدیث مرفوع ابن کثیر نقل کرے دے دادے چہ دا ہتہ خلق (مؤمنان) دی چہ نیک اعمال اوبدا اعمال یے برابر وی نوخہ وخت پورے بہ دوی ک جنت نہ حصار کرے شی اود جہنم نہ بہ یے بچ ساقی لکہ یہ ک آیت کیں لم یداخلوها ذکر دے بیا بہ یے روستو جنت تہ داخل کری لکہ چہ پہ ملاکین رائجی۔ بِسِيمَاهُمْ نَحْنُ ک جنت والوسیین مخونہ اولاسنوا و نچہ۔ اونچے ک جہنم والو تور مخونہ اوزیرے سترے ائی سَلَامٌ عَلَیْکُمْ دایہ طریقہ ک سلام تحیہ سرہ دے یا جملہ خبریہ دہ یعنی بچ یے تاسوہ آفاتو اود اور ک جہنم نہ۔ وَهُمْ يَظْمَعُونَ وجہ ک طمع دا دہ چہ ک اور والوسرہ یے نہ دی یوٹائی کری نو طمع ک جنت یے پیدا شوہ۔

۳۸ اشارہ دہ یہ صیغہ ک مجھول کیں چہ دوی پہ خیالہ رضا سرع جہنم طرف تہ نہ گوری اللہ تعالیٰ بہ ک دوی مخونہ بغیر ک اختیاریہ دوی تہ اور طرف تہ اوگرخوی نو دوی بہ اویریری ہسہ نہ چہ اللہ تعالیٰ مونوہ جہنم تہ یوزی نو دے اے او غواری ک بنا اہ۔

۳۹ شہ دادویمہ ندا دہ ک اعراق والو جہنمیانوتہ۔ رجالات مراد ک دے نہ مالدار او متکبرین دی چہ متکرو و ک توحید نہ۔ مَّا اَعْطَى ما نافیہ یا استفہامیہ دے۔ جَمْعُكُمْ نہ مراد جمیع کول

أَهْوَلَاءَ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ

(اوپہ وائی مردئک کافرانو تہ) ایآ داہفہ کسان دی چہ تاسو پہ قسم کوؤچہ اوپہ نہ رسوی دوی تہ اللہ تعالیٰ

بِرَحْمَةٍ ط ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ

ہیچ رحمت (اوپہ وئیے شی اعراق والوتہ) داخل شی جنت تہ نہ بہ وی ہیچ پورہ پہ تاسو باندے

وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿۷۸﴾ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ

او نہ بہ تاسو خفہ کیڑی - او 'اواز بہ اوکری اور والا

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ

جنت والو تہ چہ راتوے کری پہ مونو باندے داوپو (د جنت) تہ

أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ ط قَالُوا إِنَّا نَالَهُ حَرَمَهُمَا

یا (را او غورخوئی) دہفہ نہ چہ درکریہ تاسو تہ اللہ تعالیٰ دوی بہ اوائی یقیناً اللہ تعالیٰ منع کریہی دادواہ

عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۷۹﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ

پہ کافرانو باندے (د کافران) ہفہ کسان دی چہ جو رکھے دو دین خپل

كَمَالُونِ يَا دَلَّ كَمَلَكُ رُودِي - وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ مراد دے نہ جاہ د دنیا یا
تابعداران (مریدان وغیرہ) دی -

سَلَّ دَا قَوْلَ كَمَلَا نَكُو دے خطَاب دے جہم والوتہ - ادْخُلُوا دَا قَوْلَ كَمَلَا نَكُو
دے اصحاب اعراف تہ - اَقْسَمْتُمْ لَکَہ پہ سورۃ انعام ۳۵ اوپہ سورۃ
تطہیف ۳۷ نہ ترکہ ۳۷ پورہ ذکر دی -

نہ دا خلورمہ ندا اده هرکله چہ اعراف والا دے مینخہ کرکشل - او دا ایت دلیل دے
چہ پہ جہم والو باندے لوکے او تنہا راوستلے شی او د جنت د نعمتونو تہ دوی
ہمیشہ محرومہ دی - وَمِمَّا رَزَقَكُمُ مراد دے نہ نور مشروبات د جنت دی نو
افیضوا سرہ متعلق دے یا مراد دے نہ د عوراک ٹھیزونہ دی او القوا پتہ
دے - حَرَمَهُمَا مراد دے نہ تحریم لغوی دے یعنی منع کول ٹکک چہ پہ قیامت
کئی تحریم او تحلیل شرعی نیشته دے -

لَهُوًّا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

مشغلہ او لوہے او دھوکہ کپے وو دوی لڑے ژوند دنیوی

قَالِیَوْمَ نُنَسِّهِمْ كَمَا نَسُوا الْإِقَاءَ یَوْمَیْهِمْ

پس نن به ہیر و (پر بودو) دوی پہ عذاب کنیں لکہ ٹنکھہ چہ ہیر کو پوہ دوی پستی (ملاقا) کدور

هَذَا اَوَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا یَجْحَدُونَ ﴿۵۱﴾

او (ٹنکھہ) چہ وو دوی چہ زمونہ دے آیتونو نہیئے استکار کدو۔

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

او یقیناً راویئے دے مونہ دوی تہ کتاب پہ تفصیل بیان کریئے مونہ ہفے لڑے علم سرہ

هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ یُّؤْمِنُونَ ﴿۵۲﴾

ہدایت دے او رحمت دے دپارہ دھتہ قوم چہ ایمان لری۔

۱۔ دے تفسیر سورۃ انعام تک کنیں ذکر شوئے دے او اسباب دے عذاب دوی
یوانکار دے قیامت دویم دے آیتونو نہ انکار کول نو گما کنیں کاف تعلیلیہ دے ما مصدریہ
دے واما کانوا عطف دے پہ ما نسوا باندا۔ لہو و لعبا شریبی فرق ذکر کریئے
یعنی ہفہ کارچہ مناسب نہ دے ہفے تہ ہمت صرف کول او ہمت ورتہ صرف کری تو
او خوشحالی طلب کول پہ ہفہ شیزچہ پر ہفے خوشحالی تہ حاصلیری دالعب دے۔ او الوسی
وہیلے دی چہ دوارہ لفظونہ شریک دی پہ اشتغال کنیں پہ بے مقصدہ شیز باندا
او فرق یئے دادے چہ لعب ہفہ دے چہ مقصد پہ ہفے کنیں زر مسرت حاصلول
وی او لہو ہفہ شیز دے چہ مشغولتیا پیدا کوئی اگرچہ خوشحالی پکنیں نہ وی۔
فائدہ: پہ سورۃ انعام کنیں لعب لکھنیں کرے او پد سو لکھنیں لہو لکھنیں کرے دہ وجہ
دادہ چہ سورۃ انعام ۱۱۱ کنیں لعب اول ذکر کریدا نوہ ہفے پہ مناسبت سورہ
پہ تک کنیں ہم اول ذکر کرو او پہ دے سورت کنیں دے مشرکانو پہ برہنہ باندا
طواف او نور خیزونہ حرامول ذکر کرل او ہفہ مشغولتیا دہ او دوی ورتہ ہم
لوہے لہ و ہیلے نوہ ہفے پہ مناسبت سورہ لہو یئے دلتہ لکھنیں ذکر کرو۔

غَرَّتْهُمْ غَرَّةٌ غفلت دے پہ حال دے بیداری کنیں او طمع کول د انسان دی د او گدا عمر او خائستہ
ژوند او پیرمال او حصول دجاہ او کد شہوات نوہ پارہ او ہفہ سبب او گری د غفلت د دین نہ۔
۲۔ ترغیب دے قرآن تہ او علت د ہفہ زجر دے چہ لکھنیں آیت کنیں ذکر شوئے دے

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلَهُ

انتظار نہ کوی دوی مگر دعا قیت دا نکرد د کتاب پہ کومہ ورخ چہ راجی عاقبت دا کار دے

يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ

اڈوائی ہغہ کسان چہ ہیر کپے د کتاب د مخکن نہ یقیناً راجی وو

رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ

رسولان د رب ز موندہ پہ حق سرہ لیکن موندہ اونہ مل (نوا یا شتہ موندہ لہ شہ سفارشیان

فَيُشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدَّفَ نَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي

پس چہ سفارش اوکری موندہ لہ یا واپس کریشو (دنیا تہ) پس عمل بہ اوکر و غیر د ہغہ عمل

كُنَّا نَعْمَلْ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ

چہ موندہ کوڈ۔ یقیناً تاوان کنس و اچول دوی ٹاٹونہ خیل او ورک بہ شی

عَنْهُمْ مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ۝ إِنَّ رَبَّكُمْ اللَّهُ

د دوی نہ ہغہ چہ دوی دروغ جوہول۔ یقیناً رب ستاسو اللہ تعالیٰ دے

یعنی موندہ دوی لہ تفصیل د احکام و پارسہ ہدایت اور رحمت د کتاب راوپے دے
نودوی ولے انکار کوی۔

۳۵ دا ہم بیرہ انخروی دے۔ تَأْوِيلَهُ ضمیر کتاب تہ راجع دے او مراد د تاویل تہ
عاقبت د انکار د کتاب دے او ہغہ عاقبت (چہ عذاب ابدی دے) بشکارہ
کیدہ بہ یہ ورخ د قیامت او قَدْ جَاءَتْ رُسُلُہ پہ دے کنس اشارہ دے چہ د قرآن
منکرین دے تلو رسولان و منکران دی اودا منکرین دے مخکنو رسولان و حال نہ خبر شوی وڈ پہ
قرآن کنس یا ضمیر د کسوة راجع دے یَوْمَ تہ نوید یکبنی حال دے مخکنو اوروستونو تلو
منکرینو دے۔ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ یعنی دوی تہ معلومہ شوعہ چہ دے کیدالو سبب نحو یا
شفاعت دے یا د نیک عمل د پارسہ دنیا تہ واپس کیدال اودا دواہ نشی کیدالے۔

شُفَعَاءَ دے نہ سفارشیان قہری ریعنی بے اڈ نہ) مراد دی محکہ دا عقیدہ د مشرکانو
وہ پہ بارہ د معبودان و خپلو کنس لکہ چہ پہ سورۃ یونس ۱۰۱ کنس دی آو تکر د فَنَعْمَلْہ
دے جواب پہ سورۃ النعام ۱۰۱ او سورۃ مومنون ۲۵ او سورۃ سجدہ ۱۸ او سورۃ فاطر ۲۲

الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ

ہفتہ ذات چہ پیدا کړی دی اسمانونہ او زمکہ یہ رائدازہ (د شپږ

آيَاتٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۚ يُغْشَىٰ

ورځونې بيا برابرشور د خپل شان مناسب) په عرش ياندے اغونډوی

الْكُلَّ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ

شپه ورځ ته چہ طلب کوي يو بل لږ په تيزۍ سره او پيدا کړے دے تسر

وَالْقَمَرُ وَالتَّجُومُ مُسَخَّرَتٍ بِأَمْرِ ۙ

او سپوږمۍ او ستوري تابع کړے شوی دی د حکم د هغه - خبردار الله تعالیٰ لږ

الْخَلْقِ وَالْأَمْرُ تَبَرُّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۷۰﴾

پيدا کول دی او اختيار دے برکات ورکوونکے د الله تعالیٰ، پالونکے د عالمو دے -

نشته دے - قَدْ تَعَسَّرَ ۙ متعلق دے نرد فعل عمل سره یعنی دوی خپل ژوند په ناکامۍ
اعمالو کېن بر باد کړیدے - وَصَلَّ ۙ اه متعلق دے د شفعاء سره -

په دے دے دے نه دویمه حصه د سورت ده په دے کېن درے بابونه دی اول باب
تر منځ پورے دے په دے کېن اول درے آیا تو نو کېن مسئله د توحید ده په لس

جملو سره او په هغه کېن تعریف د الله تعالیٰ دے په رد د شرک فی الربوبیت والخلق
والأمر والبرکات او په دُعَا سره - بیا یو مثال دے بیا د پنځه انبیاء واقعات اول درے

او پنځمه واقعه کېن ذکر دی چہ دے انبیاء مسئله د توحید په بهادرۍ سره بیان
کړے وه او څلورمه واقعه کېن ذکر دی چہ لوط علیه السلام د الله تعالیٰ نازل کړے

شوی حکم ته خپل قوم راوبللو او د شیطان د تابعداری نه یې خلق منع کړل
او آخر کېن آیا توله د دے قصو سره تعلق لری او ابتلاء بالنعم والتقم ذکر کوی -

ربط د ما قبل سره دادے چہ مخکېن او ټیله شوچه د دوی شفعاء فاشده نشی
ورکولے مخکے چہ هغوی معبودان نشی کیدلے معبود هغو صرف الله تعالیٰ دے

چہ موصوف دے په دے صفتونو سره د دے ایت حاصل دادے چہ الله تعالیٰ
ستاسو رب دے خالق دے عرش والادے نظام چلوونکے دے هرڅه د هغه

د حکم د لاندے دی اختیار مندا دے برکات ورکوونکے دے - إِنَّ رَبَّكُمْ شَرِيفٌ

وٹیلے دی چہ رب پہ معنی کسید او مولا او مصلح دکاروتواو فائداے رسوئیکے اومصیبتونہ
دفع کوونکے دے۔ فی سئۃ آیام مراد دے نہ ورے دکاخرت دی چہ ہرۃ ورخ زرکالہ
دہ ابن کثیر وٹیلے دی چہ داقول دکجاہداو دکضماک دے دکابن عباس نے روایت
کوی یا مراد دے نہ ورے دکدنیا دی۔

سوال: ورے دکدنیا دکنمر دکخلو او پریوتلو نہ معلوم پری اوہفہ خو پہ دغہ وخت
نہ وڈپیدا شوے؟

جواب: مراد دے نہ مقدار دکشپرو ورخو دے لکہ پہ دے قول دکاللہ تعالیٰ کہیں
لَهُمْ فِيهَا رِزْقُهُمْ بُكْرَةً وَعَشِيًّا۔ اودا شپرو ورے سورۃ خم سجداہ سہ کہیں ذکر دی
اولہ ورخ دکاتواردہ او پہ جمعہ باندے ختم شویداے او دکخالی ورخ خالی دہ یعنی
پیدا ایش دکزمکے اسمانونو وغیرہ ہے پہ شپرو ورخو کہیں کرے وو او دکخالی
رشیہ ورخ ہم دغسے پاتے وہ۔ اوکوم حدیث چہ مسلم پہ باب دکخلق آدم کہیں
راوپے دے چہ پہ ہخ کہیں ابتدا دکخلق دکخالی ورخ دہ او تولے ورے دکپیدا ایش
او دہ دی نوہفہ باندے ابن کثیر رد کرے دے۔ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ دا دغہ
صفاتونہ دے چہ پہ معنی سرہ محکما ت دی حکمہ چہ معنی ظاہری ہے معلومہ دہ
او پہ اعتبار دککیفیت سرہ متشابہات دی یعنی کیفیت ہے مجھول دے لکہ چہ دک
عرش معنی معلومہ دہ او حقیقت ہے معلوم نہ دے دارنگ استواء او علو دکاللہ
تعالیٰ معنی معلومہ دہ لیکن کیفیت ہے معلوم نہ دے نو عرش او استواء او
اوچت والے معنی ظاہری مراد دہ بغیر دکتشبیہ او تمثیل او تاویل او تکلیف
او تجسیم نہ اودا مذہب دکسلف صالحینو دے پہ تولو متشابہاتو کہیں دکامام مالک
اوزاعی، ثوری، لیث، شافعی، احمد، واسحاق بن راہویہ امام ابوحنیفہ وغیرہم
دکامام مالک مشہور قول دادے چہ الاستواء غیر مجھول و الکلیف غیر معلوم
والایمان بہ واجب والسوال عنہ بداعیہ دکنعیم بن حماد (د بخاری استاد) نہ
روایت دے چہ چا اللہ تعالیٰ مشابہ کرو دکخلوق سرہ نوکفریے او کرو اوچاچہ
دکاللہ تعالیٰ دیوصفت نہ انکار او کرو نوکفریے او کرو او قول دکسلف صالحینو
تفویض نہ دے حکمہ چہ تفویض پہ صفا تو کہیں دادے چہ دکاستواء اویدا وغیرہ
بنکارہ معانی (لغوی حقیقی) نہ منی یعنی متشابہ معنی او کیفیہ ہے کنہی او قول
دکسلف کہیں معنی حقیقی لغوی سرہ بہ تعبیر کیداے شی لیکن کیفیت نہ بہ بحث
نہ کیبری او دے مسئلے زیات تفصیل او سوال وجواب دکشیخ الاسلام پہ

فتاویٰ جلد ۵ او جلد ۳ او ابن قیم کتاب الصواعق المرسلہ او امام ذہبی مختصر کتاب العلو او نور دیر کتابونہ ک سلف صالحین و کتب او کورئی او ایتونہ ک استواء پہ قرآن کریم کتب پہ گنرو سورتو نو کتب دی یونس م رعد م طہ م فرقان م حم مجدہ م حدید م۔ او ثوک چہ ک دے تاویل کوی پہ بادشاہی سرہ یا ک استولی معنی کوی پہ استولی سرہ نو شربینی پہ ہخ باندے رد کرے دے چہ داشا ذوقل دے دویم داچہ دا ک حقیقت نہ مجازتہ اوریدال دی او کوم شعرونہ چہ پیدش کیری چہ استولی پہ معنی ک استولی دے پہ ہخ باندے رد کرے دے او ک دے مسئلہ تفصیل بحما پہ یو مستقلہ رسالہ (غیر مطبوعہ) کتب شتہ۔

یُغْشِي الْغَيْلَ الْغَائِيَّ داجملہ دوارو طرفونو تہ شامل دے مراد دے نہ تصرف انقلابی زمانی دے چہ دا دے اللہ تعالیٰ پہ اختیار کتب دے۔ يُظْلِمُ حَتِّثًا یعنی پہ مینخ کتب داس وخت نہ راجی چہ نہ شبہ وی او نہ ورخ وی۔ وَالشَّمْسُ عطف دے پہ السموات باندے ک خلق ک لاندے دے۔ تَسْخَرُ یعنی تابع کرے شویدی ک ہخہ حالاً توجہ اللہ تعالیٰ تربینہ ارادہ لری بِكَارِهِ كَيْدَالٍ۔ پتیدال۔ کسوف او خسوف راتل او لری کیدال نزد دے کیدال وغیرہ۔ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ بخت کتب صرف خلق ک امور خاصو ذکر کرے دے او پہ دے جملہ کتب عام خلق او پہ طریقہ ک حصر سرہ ذکر کریدے دے کپارہ ک افادے ک توحید۔ وَالْأَمْرُ تبول تصرفات تکوینیہ او تشریعیہ دی نو کلام اللہ ہم امر دے سفیان بن عیینہ نہ نقل دے چہ امر کلام اللہ دے او معطوف دے پہ الخلق باندے او عطف مغایرت غواری نو معلومہ شو چہ کلام اللہ مخلوق نہ دے او دما مذہب ک سلف صالحینو دے او ابن جریر او ابن کثیر دلتہ حدیث ک پلار دے عبدالعزیز الشامی نہ نقل کرے دے وَمَنْ رَعِمَ آتَى اللَّهُ تَعَالَى جَعَلَ لِلْعِبَادِ مِنَ الْأَمْرِ شَيْئًا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى أَنْبِيَائِهِ ترجمہ: چاچہ عقیدہ اوساتلہ چہ اللہ تعالیٰ ور کریدے بند ک نولہ ک عیال اختیار اتونہ شہ حصہ نو ہخہ کفر او کرو پہ ہخہ کتابونو چہ اللہ تعالیٰ نازل کریدی پہ عیالو انبیاء علیہم السلام باندے۔ تَبَارَكَ داصفت خاص دے پہ اللہ تعالیٰ پورے دارک مبارک لفظ پہ زیور دے سرہ اللہ تعالیٰ پورے خاص دے او مبارک پہ کور دے سرہ اللہ تعالیٰ تہ نہ شی و عیال کیدے۔ برکت و عیال کیدیشی فائدے پیداکول ک اسمان او ک زمکے او نمر سیور مٹی وغیرہ فائدے او دارک فائدے زیاتول او پیداکوونکے ک ہرخہ اللہ تعالیٰ دے نو ک فائدو پیداکوونکے

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يَرْضَى

دُعا غواہی دے رب خیل نہ یہ عاجزی او یہ پتہ یقیناً اللہ تعالیٰ مینہ نہ کوی

الْمُعْتَدِينَ ۝ وَلَا تَقْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

دُحدتہ تیرو تو نکو سرہ۔ او ورائے مہ کوی رہے شرک کو لوسرے پہ زمکہ کیں

ہم اللہ تعالیٰ دے نوبرت و رکوونکے صرف اللہ تعالیٰ دے اودا صیغہ پہ قرآن کہیں
اتہ کرنے ذکر دے او تفصیل دے دے پہ تنشیط الاذہان کہیں مونہ ذکر کرے دے۔

۵۵۔ دارد دے پہ شرک دے دعا باندا دے تفریح دے پہ ما قبل باندا چہ مالک او اختیار مند
او برکت و رکوونکے صرف اللہ تعالیٰ دے نور امداد شہ وئیل او حاجت غوشتل
ہم پہ ہفہ پورے خاص دی اودے ایت کہیں دے دعا رکن او شرطونہ ذکر دی
رکن دادے چہ خاص دے رب نہ غواہی او شرطونہ ظاہری تضرع او یہ پتہ سرہ
غوشتل او اعتداء نہ کول یعنی دے طریقہ دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ خلاف کول
اعتداء دے۔ ادْعُوا مراد دے نہ سوال او دعا دے چہ خاص قسم دے عبادت دے (خازن
سراج المنیر)۔ تَضَرُّعًا عاجزی او تذلل پہ ظاہری اندامونو سرہ چہ پیدا کیہ
دے خشوع ذریہ نہ اودے پورہ یقین نہ پہ وحدانیت اور ربوبیت دے اللہ تعالیٰ (ابن کثیر)
و خُفْيَةً پہ ربه سرہ پہ غیر دے اوچت والی دے آواز نہ اودے حسن بصری نہ روایت دے
چہ صحابہ کرامو بہ کوشش کوو پہ دعا کہیں او آواز دے غوی بہ اور پیدا دے نشو یہ
غیر دے نری آواز نہ اودا ادب سنت دے زکریا علیہ السلام دے لکہ پہ سورہ مریم
کہیں دی۔ تُولُو مفسرینو او فقہاء دے ایت نہ استدلال کریدے چہ رفع دے صوت
پہ ذکر او یہ دعا سرہ پہ غیر دے مواضعو شرعیہ نہ بدعت دے۔

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ پہ دے کہیں دریم شرط دے دعا دے پہ پتہ عبارت سرہ یعنی
وَلَا تَقْسِدُوا او إِنَّهُ لَا يُحِبُّ دے علت دے او اعتداء دے حدودو شرعیہ نہ تجاوز
کولو تہ وئیل شی نو دے اعتداء پہ دعا کہیں مختلف صورتونہ دی (۱) پہ الفاظو کہیں لکہ
تُحَوِّكُ اللَّهُمَّ التَّسْلِيمَ الْكَثِيرَ الْفَظْزِيَّانِ کہی "حینا ربنا بالسلام" (۲) پہ رفع صوت
او جہر کو لوسرہ (۳) پہ مطلوب کہیں لکہ چہ قَضَرَ أَبَيْضُ پہ یَمِينُ (سپینہ مانری)
پہ بنی طرف دے جنت کہیں) دے جنت کہیں غواہی (حدیث) (۴) اجتماعی شکل پہ ہفہ
مخایونو کہیں چہ جمع پہ ہفہ کہیں پہ دلیل شرعی سرہ ثابت نہ وی لکہ فرض اوست
موخونو نہ روستو او جنازے پسے پہ جمع دعا کول (۵) لا سونہ او چتول

بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ط

پس د اصلاح د هغه نه (پہ توحید سره) او د دعا غوازی د الله تعالیٰ نہ پہ پرہ او طمع سرہ

إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۶﴾

یقیناً رحمت د الله تعالیٰ نیز دے دے خاشتہ عمل کوونکو تہ ۔

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ

او خاص الله تعالیٰ ہفہ ذات دے چہ رالیری ہوا کلتہ زیرے در کوونکی مخکین

يَدَيْ رَحْمَتِهِ ط حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا

د رحمت د ہفہ نہ تر ہفہ چہ کلاہ راپورتہ کری دریختہ

ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَاهُ إِلَى الْمَاءِ

درنے رہہ اوبو یوٹو مونو ہفہ زمکے اوچے تہ پس را اور و مونو پہ ہفہ ہاتھ اوبہ

فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ط كَذَٰلِكَ

نورا اوباسوپہ ہفہ سرہ ہر قسم میوے د غسے

پہ ہفہ عبا یونوکین چہ ثابت نہ وی اولاد سونہ پہ عامودعا کونوکین د حدانہ زیار پونہ کول
 بلا دے آیت کین رد دے پہ شرک بانداے عککہ فساد پہ معنی د شرک دے او
 اصلاح پہ معنی د توحید دے او دادوہ شرطونہ یے ذکر کرکے خوف او طمع چہ د باطن
 سرہ تعلق لری۔ رَحْمَتٌ نہ مراد دلته قبول د دعا او ثواب دے۔ مُحْسِنِينَ ہفہ
 محوک دی چہ عمل پہ عقیدہ د توحید او پہ طریقہ د سنت سرہ کوی اودارک
 لَا تُفْسِدُوا آيَةَ الْفُطْرِ عام دے افساد د نفوسو پہ قتل سرہ او افساد د مالونو پہ
 غضب او غلا کولوسرہ او افساد د دین پہ کفر او شرک او بداعت سرہ او افساد د
 نسبونو پہ۔ زنا او عمل د قوم لوط سرہ او اصلاح نہ مراد پہ رالیکلوک الیاء او کتابونو
 الہیوسرہ دے۔ خَوْفًا وَطَمَعًا دا دوارہ پہ دعا ک صالحینوکین پہ سورۃ السجدہ ملا
 کین ذکر دی اوہ باران پہ وخت کین پہ سورۃ رعد ملا اوہ ہری پہ وخت پہ سورۃ
 روم ملا کین ذکر دی۔ رَحْمَتٌ اللہ رحمت پہ دیر معانوسرہ دے دلغہ معنی د
 دعا قبول دی۔ قَرِيبٌ مذکور اوپے دے عککہ چہ رحمت اللہ تعالیٰ تہ مضای دے

نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۵۷﴾ وَالْبَدْدُ

را او پاسو به مری (د قبرونو نه) دے د پاره چه نصیحت واخلی - او زمکه

الطَّيِّبُ يَخْرِجُ نَبَاتَهُ بِأَذْنِ رَبِّهِ ۚ وَالَّذِي

خوبه (ښه) را اوچی بوی د هغه نه په حکم د رب د هغه او هغه زمکه

خَبَثٌ لَا يَخْرِجُ إِلَّا تَكْدًا طَكْدًا إِلَيْكَ نُصَرِّفُ

چه خورای (پکاره) ترا او پاسی مگر بے کاره بوی دغسے قسم قسم بیانوو مونږ

الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿۵۸﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا

ایتونه هغه قوم لره چه شکر کوی - یقینا لیرلے دے مونږ

نوپه دے کښ ادب دے یا رحمت په معنی د ثواب دے یا د دے وجه نه چه تانیث
د رحمت حقیقی نه دے.

۵۷ ۵۸ دایودلیل دے د توحید عطف دے په دے قول باندے یغشی الیل او مثال
هم دے د پاره د قرآن او بیان د توحید لکه څنگه چه د باران نه څکښ هواوی او درلے
وریځی وی دغسے د قرآن نه څکښ کتابونو کښ بشارتونه وو د قرآن او د رسول په
باره کښ او په ابتداء کښ مشرکینو ویرے سختے مقابلے او تیرے جوړے کړے وے
او څنگه چه زمکه دوه قسمه وی د یونه په باران سره فائدے والا بوی را اوچی
او د بل قسم نه بے کاره بوی را اوچی دغسے د قرآن بیان بعضی خلقتونه فائدو درکوی
او بعضو ته نقصان - کَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى په دے سره الثبات د قیامت دے په طریقه
د قیاس کولو. بل دا چه هرکله چه انسان د زمکه فصل ته اوکوری نو هسے نه چه
د خوشحالی د وجه نه دوباره ژوند هیږ کړی نو ورسره یې دا ذکر کړو د پاره د ذکر
د آخرت. رِيَّاحٌ خَلُورٌ قَسَمُوهُ دى صَبَا وَرِيَّاحٌ رَا اوچتوی شمال وریځی جمع کوی
جنوب وریځی گرځوی د بور وریځی جدا جدا کوی. بُشْرًا لکه په سورۃ ربه کښ.
الْمُحْرِتِ هر قسم امدانئ د زمکه ته عام دے غلے، میوے، معدنیات وغیره. لِقَوْمٍ
يَشْكُرُونَ یعنی هغه خلق چه دا نعمتونه الله تعالی ته نسبت کوی او نفع اخلی په اوریځ
د قرآن سره او توحید او طاعت قبلوی.

نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمٍ اعْبُدُوا

نوح علیہ السلام کہ وہ کہتا تھا کہ تم لوگوں کے لیے ایک خاص کبریٰ

اللَّهُ مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۚ إِنِّي أَخَافُ

اللہ تعالیٰ میری نیشہ تانے والے کے سوا کہ اللہ تعالیٰ نہ یقیناً نہ

عَلَيْكُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝۵۹ قَالَ الْمَلَأُوا

یہ تانے والے کے عذاب کے ورے لوگے نہ۔ اوٹیل غنا

مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝۶۰

کہ قوم کے ہفتہ نہ یقیناً مونہ وینو تالہ یہ گمراہی ہنکارا کیں۔

۵۹ دے ایت نہ واقعات کے شہید و انبیاء علیہم السلام ذکر کوی چہ تعلق لری کے ذکر و اہو
دعوہ و سورت سرکہ لیکن اول درے ہنکارا تعلق لری کے درے دعوے سرکہ چہ اشہاد توحید
دے۔ اوہرے قصے خلاصہ درے امور دی اول دعوت کے نبی دویم تکذیب کے قوم دریم
نزول کے عذاب پہ مغوی باندے اوربط کے دے مخکن ایت سرکہ دا دے لکھ چہ مونہ
ہو اٹھانے لیکوہ باران سرکہ اختلاف کے زمکونہ نو دارنگ لیکے دی مونہ انبیاء کے شرع
سرکہ اختلاف کے قوم نہ چا تصدیق اوکرو اوچا تکذیب دا واقعہ اول دلیل نقلی کے
یہ مسئلہ کے توحید فی العبادت باندے اشارہ دے چہ دا کے ہولو انبیاء و اتفاق مسئلہ دے
نوح علیہ السلام اول رسول و وچہ دے مشرکین نو مقابلے کے پارہ رالیکے شوے و و
دے نہ مخکن ہم انبیاء و لیکن دے شرک سرکہ بے مقابلہ نہ وہ نور اصلاحی احکامو
باندے رالیکے شوے و و۔ اِلٰی قَوْمِهِ دا دلیل دے چہ نوح علیہ السلام کے ہولو
انسانا نو پارہ رسول نہ و و صرف کے خپل قوم و و لیکن ہفتہ وخت پہ ہولو زمکہ
صرف دغہ خلق و و نور شوک نہ و و دے وچے نہ مشہورہ دے چہ ہفتہ ہم ہولو مخلوق
تہ مبعوث و و یہ حقیقت کیں دا خصوصیت زمونہ کے نبی آخر الزمان صلی اللہ علیہ
وسلم دے او پہ دے ایت کیں ذکر کے دعوت او دے تخویف دے۔ اِلٰی پہ معنی حقدا
دے ہنکارا دے نو دا تفریع دے پہ امر باندے یا مراد کے الہ نہ واکدا رمتصف دے
نو دا علت دے دے امر چہ اعبدا و دے او دا دلیل دے چہ مراد کے اعبدا و نہ توحید دے

عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ کہ دنیا او دے آخرت دوا و تہ شایع دے۔
ملا پہ دے ایت کیں تکذیب کے قوم کے ذکر کرو اِنَّا لَنَرَاكَ یعنی توحید دے و کول

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ

او ٹیل ہفہ ے قومہ زما نیستہ بہ ما باندے گمراہی لیکن زہ رسول یم

مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۷۱﴾ أَبَلَّغُكُمْ رِسَالَتِي رَبِّي

د طرف د رب العالمین نہ۔ رسوم تاسو تہ پیغامونہ د رب خپل

وَأَنْصُرْ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۷۲﴾

او خیر لہویم ستاسو او یو ھیرم د طرف د الله تعالی تہ پہ ہفہ شاہ چہ تاسو پرے نہ پو ھیرئ۔

أَوْ عَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ

ایا تعجب کوئی تاسو چہ را غلے دہ تاسو تہ وحی د طرف د رب ستاسونہ

عَلَى رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا

پہ یو سہری باندے ستاسونہ دے دہاڑ چہ او یرو ی تاسو او چہ مچ شی د شرک نہ

او د پنخور و د، سواع، یغوث، یعوق او نسر) د بتما کئی نہ منع کول دا گمراہی دہ نو
اہل حق تہ د گمراہی او د کم عقل والی وغیرہ بد نسبتونہ د زہ و کافرانو عادت
دے۔ الملاء د قوم غتناں او مالدار نسب دار خلق چہ پہ ہغوی سرہ مجلسونہ
دک ہنکاری یا ہغوی دک وی د دنیا پہ مالونو او اقتدار سرہ دلہ د ملائ سرہ
کفر و نہ دے ذکر کرے اشارہ دہ چہ ہفہ تہول کافران وو۔

ملک دا جواب دے د طرف د نوح علیہ السلام نہ قوم نہ لیکن ھیر پہ نرمہ طریقہ
سرہ۔ ضللۃ پہ جنس باندے دلالت کوی پہ خلاف د لفظ ضلال۔ نو نفی جنس
سرہ نفی کاملہ رانی۔ وَلَکِنِّي رَسُولٌ د توحید د بیان سرہ دا دعوی د رسالت دہ۔
۷۱۔ دا ہم پہ جواب کنس داخل دے پہ ذکر د درے احوال د رسول سرہ اول ابلاغ
دویم نصیحت (خیر خواہی او اخلاص) دریم علم د وحی۔ مِنِّي اللہ دلیل دے چہ
علم د نبی صرف د الله تعالی د طرف نہ وی۔ مَا لَا تَعْلَمُونَ او علم د نبی د اُمت
نہ زیات وی تحکہ چہ پہ وحی سرہ وی۔

وَلَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿۴۳﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ

وَدَيَّارَ دَدے چہ رحم اوکریشی پہ تاسو باندے۔ پس دوی دروغزن اووئیل حقہ تہ تو۔ یحکم مونہ دوزخ

وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَعْرَقْنَا

او ہفہ خوک چہ دھفہ سرہ وو پہ کشتی کین او غرق کرل مونہ

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا

ہفہ کان چہ دروغزن کری وو ایاتونہ زمونہ یقینا دوی وو

قَوْمًا عَمِينَ ﴿۴۴﴾ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا

قوم راندہ - او اولیہو مونہ عادیاونہ رور دھغوی ہود (علیہ السلام)

۴۳۔ دے مخکن نہ دمنکرینو پہ ذہن کنن داوہ چہ کرسالت او بشریت پہ مینج کنن منافات دے نو داوہم دے قوم وو بلکہ دوی دا قول پہ سورہ مؤمنون مکتب کنن دکر دے او دا عقیدہ اوس ہم پہ باطل پرستو کنن شتہ دے چہ دبی د بشریت نہ انکار کوئی لیکن موجودہ منکرینو بی نہ دے لیدل نو وائی تی وو خوبشر نہ وو او فکتو مخلوقو انبیاء لیدلے وو او ورتہ معلومہ وہ چہ دا بشر دی نو دھغوی د نبوت نہ یے انکار کوو نو سبب د انکار د ٲولو یو دے چہ ہفہ منافات دے پہ مینج د بشریت او نبوت کنن او داکفر دے۔ لَیْسَ لِیَٰرَکُم دافائدا کرسالت دہ پہ ترتیب سرہ یعنی رسالت د پارہ د انذار دے او انذار سبب د تقویٰ دے او تقویٰ سبب د رحم الہی دے او دایت دلیل دے چہ انبیاء علیہم السلام بشر اوسری وی۔

۴۴۔ پہ دے ایت کنن دوام د تکذیب ذکر شو یعنی کما دوا رہیش والے اوکری دوی پہ تکذیب باندے، وَالَّذِينَ مَعَهُ دوی تعدا دکن دیر اقوال دی راجع دادہ چہ شیرکسان وو دے محامن دھفہ سام حام یافت اودرے دھغوی بیبیانے وے الَّذِیْنَ كَذَّبُوا اہ دالفظ دلیل دے چہ طوفان د وخت د نوح علیہ السلام پہ تولہ زمکہ باندے نہ وو صرف دھفہ د قوم پہ علاقہ باندے وو اوہفہ علاقہ د عراق وہ محکہ چہ پہ ہفہ وخت کنن پہ زمکہ باندے نور خلق آباد نہ وو ماسیوا ددھ قوم تہ نو دا خبرہ چہ مشہورہ دہ چہ طوفان پہ تولہ زمکہ باندے

قَالَ يَقُومُ عَبْدُ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ

اوٹیل دے اے قومہ زما ہندگی خاص کریں اللہ تعالیٰ لہ نیشہ تاسو لہ

إِلَهِ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۶۵﴾ قَالَ السَّبَلُ

مددگار سیوا دھغہ نہ ایسا نہ ہیج کیری د شریک نہ۔ اوٹیل غنائو

الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِ إِبْرَاهِيمَ

جہ کفر یے کرے دو قوم دھغہ نہ یقیناً مونہ خاٹھا وینو تالہ

فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنُظُنُّكَ مِنَ الْكَذِبِينَ ﴿۶۶﴾

یہ کم عقلتیا کنس او یقیناً کمان کوو مونہ یہ تا پاندے د دروغزنو نہ۔

راغلے وڈ مراد دادے چہ ہغہ تولہ زمکہ رچہ انسان پرے آباد وڈ اودار یک چاچہ
اشارہ دے طوفان موندلے دی توصیف یہ زمکہ عراق کوہ ارات د موصول سرہ
نزدے یے موندلے دی۔ اِنَّهُمْ كَانُوْا عَلٰى عَذَابٍ دے۔ عَمِيْنٌ نہ مراد زہونو
ہوندا والے دے لکے یہ سورۃ حج بلا کبیں دی۔

۶۵ دادویم دلیل نقلی د توحید دے۔ عاد د اولاد د سام بن نوح نہ ووپہ پنٹھ
پشتہ کبیں اوہود د عاد پہ اولاد کبیں ووپہ درے پشتہ کبیں بیا عاد د تولے قبیل
نوم شو۔ اَنْحَاھُمْ مراد د اخوت نہ نسبی وڈ یعنی یہ قومیت کبیں ورسرہ شریک
وڈ اوکلہ اخوت پہ معنی د غیر خواہی سرہ وی۔ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ سرہ تخویف ذکر
دے سوال: یہ اولہ قصہ کبیں فقہال وڈ اودلتہ قال دے۔

جواب: فَا اِشَارَۃٌ اِتِّصَالَ اودوام تہ یعنی نوح علیہ السلام د مبعوث کیدلوسرہ
متصل او ہمیشہ دعوت شروع کرے وڈ اودا دھغہ خصوصی فضیلت وڈ۔
جواب: فَا د تفصیل د پارہ د اودلتہ قال جملہ مستانفہ دہ جواب د سوال دے
چہ شہ یے اوٹیل نوجواب او شوجہ قال اہ۔

بلا دا تکذیب دے د طرف د قوم نہ او اشارہ دہ چہ چا توحید بیان کریدے
نوہغہ تہ کم عقل اودروغزن وٹیل شویدی۔ اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْا یہ دے کبیں
اشارہ دہ چہ دھغہ د قوم نہ بعض غنائو ایمان راوپے وڈ۔ فَا سَفَاھَۃٌ د عقل او
پوے اودرائی کمزور والی تہ وٹیل شی د لفظ متعلی دے د مسئلہ د اَعْبَادُ اَسْرَہ

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي

اوئیل دے اے قومہ زما نیشته پہ ما یاندے میو کم عقل تیا لیکن زہ

رَسُولٌ مِّنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝۷۷ أَبَلِّغُكُمْ

رسول یم د طرف د رب العالمین نہ ۔ رسوّم تاسو تہ

رَبِّسَلِّتُ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ۝۷۸

پیغاموتہ د رب خیل او زہ تاسو لہرہ خیر خواہ امانت دار یم ۔

أَوْعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَبِّكُمْ

ایا تعجب کوئی تاسو چہ راضی دہ تاسو تہ وحی د طرف د رب ستاسو تہ

عَلَى رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَأَذْكُرُوا

پہ یو سری باندے ستاسو نہ دپارہ ددے چہ ادیروی تاسو لہ او یاد کری

إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ

کوم وخت چہ جوہ کری تاسو اللہ تعالیٰ ابا دوئی د زمکے پس د قوم د نوح نہ

اَوْ مِنَ الْكُذَّابِينَ متعلق دے دتقون سرہ چہ پہ ہفت کین عذاب راتلوتہ اشارہ دہ
نہ اشارہ دہ چہ رسول کم عقل نہ وی بلکہ دہفہ عقل او علم دوارہ کامل وی او پہ
دے کین دعویٰ د رسالت دہفہ ذکر دہ ۔

نہ پہ دے کین دے اوصاف د رسول ذکر دی ۔ نَاصِحٌ أَمِينٌ پہ صیفہ د امیم فاعل
سرہ اشارہ دہ شہرت د دے صفاتوتہ عمومًا ۔ یا ناصح پہ دعوت د توحید
کین او امین پہ دعویٰ د رسالت کین ۔

سوال : پہ بارہ د نوح علیہ السلام کین أَنْصَحُ فعل ذکر و ؟

جواب : فعل دلالت کوی پہ تجمہاد باندے یعنی دہفہ دعوت پہ نوے نوے طریقہ
سرہ وگتہ چہ پہ سورہ نوح کین ذکر دی ۔ اوہرکہ چہ وصف د سفاهت کین تیا
تہ اشارہ دہ عکسہ کم عقل سرے پورہ خبرہ نہ کوی نوہ دعویٰ پہ رد کین یے دہود
دپارہ امین لفظ زیات کری ۔

وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً ۖ فَادْكُرُوا آلَاءَ

او زیات کیے کمرہ ناسولہ پہ پیدا ایش کیں خواہی تو یاد کریں نعمتوںہ د

اللّٰهُ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴿۹۹﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا

اللہ تعالیٰ دے دیا رہ چہ کامیاب شی تاسو ۔ اوٹیل دوی آیا نہ راغلے مونہ تہ

لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهُ وَنَذَارِ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ

دے دیا رہ چہ مونہ بندگی او کرو دیو اللہ تعالیٰ او پریر دو ہفہ کسان چہ بندگی کو لہ

اَبَاؤُنَا قَاتِلَنَا بِمَا تَعْبُدُونَ اِنْ كُنْتُمْ مِنَ

مشرانو زمونہ پس راو رہ مونہ تہ ہفہ (عذاب) چہ تہ یو مے مونہ کہ تہ کیے د

الصّٰدِقِيْنَ ﴿۱۰۰﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ

رشتینو نہ ۔ اوٹیل دہ یقیناً لازم شوے دے یہ تاسو باندے

مَلَكٌ دَعَا بَانَدَاۤءَ دَاۤءِ اَعْتَرَاۤءُ وَّوَجَّهَ تَهۡ بَشَرِيۡۤهٖ اَوْ سَرِيۡۤهٖ فَيۡ نَوۡتَحَنۡكُمۡ رَسُوۡلُ شُوۡمِ لَكۡہ

چہ یہ سورۃ ابراہیم سل او سورۃ مؤمنون سل کیں ذکر دے تو ہفہ و تہ جواد کر

اَوْ عَجَبْتُمْ سُوۡہٗ بَصْطَہٗ دِیۡرُوۡلَہٗ کَنۡسَلۡ مَرَادۡ دَہٗ یَاۡعَتِ وَاِلَہٗ دَہۡ دَانۡ سُوۡہٗ دَہۡ لَکۡ وَاِلَہٗ

دہ نہ مراد دے ۔ دہ حدیث صحیح نہ معلوم دہ چہ دہ آدم علیہ السلام قد شپیتہ

ذراعہ دو او اولاد بہ کیے دہ ہفہ نہ کعبی نو کوم اسرائیلی روایات چہ دہ عادیانو

یہ بارہ کیں راغلے دی چہ ہغوی سل ذراعہ و یا یہ دوی کیں عوج نوم والا

سرے آسمان تہ رسید لو داروایات بے اعتبار دی ۔ لَیۡسَ ذَا رَکُمۡ ہُوۡکَہٗ چہ دہ بیان

کیں اَعۡلٰہٗ تَنۡتَقُوۡنَ مَخۡکِبِیۡنَ ذَکَرُوۡہُ دَہٗ وَّجَّہَ تہ دلتہ کیے لَتَتَّقُوۡا ذَکَرۡہٗ کَہۡو ۔

وَ اَذۡکُرُوۡا دَاۡتَا کِبِدَا دَعُوۡتۡ دَہٗ یہ ذکر دہ نعمتوں سورۃ دہ پارہ دہ ترغیب ۔

فَاَذۡکُرُوۡا اَوۡلَ ذَکَرِہٖ مَعۡنٰی دَاۡیَا دَاہۡتۡ دَہٗ اودا ذکر یہ معنی دہ شکر کو لو دے ۔

اَلۡاٰۤءَ لُوۡۤتَیۡۤہٗ اَوۡ یٰۤسَکَاۤرَہٗ نَعۡمَتُوۡنُوۡتَہٗ وَاِیۡلَہٗ کِبِیۡرِہٖ ۔

نک دہ طریقہ دہ تکذیب دہ ہغوی وہ یعنی دہ توحید نہ تعجب کول الوسی وئی دی

چہ دہ دیر انہماک دہ ہغوی وڑ یہ تقلید دہ ابا و کیں ۔ اَجِئۡتَنَا مَیۡیۡتَہٗ دَہٗ دَہٗ وَّجَّہَ

اوٹیل چہ دے دہ نبوت نہ مَخۡکِبِیۡنَ دَہٗ ہغوی نہ جدا او سیدالو لکہ چہ زمونہ نبی

صلی اللہ علیہ وسلم یہ حراو کیں او سیدالو مَخۡکِبِیۡنَ دَہٗ نبوت نہ یا داقول یہ طریقہ

مِنْ رَبِّكُمْ رَجُسٌ وَغَضَبٌ أَنْ جَادَ لُونِي

د رب د طرف نه زنگ (عداب) او غضب ایا جگره کوئی تا سوزما سره

فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ

پہ بارہ دھو نو مونو کہیں چہ کیغورے دی حقہ تاسو او مشرانو ستاسو

مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ فَاٰتِظِرُوْا

نہ دے نازل کرے اللہ تعالیٰ یہ دُعا نادمے **ہیچ** دلیل

إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٤١﴾

يَقِينًا زُهْ ستاسوسره د انتظار کوونکو ته یم -

۱۰ استہزاء سرہ دے چہ دوی وئیل آیا تہ کاسمان نہ کدے خبرے کپاکہ راعلیٰ یے
یاد اچہ نوے مسئلے راورلوتہ دوی کنایہ اوکریہ پہ نوے راتللوک ہغہ سرہ دادلیل ک
چہ کدہغوی (او دارنگ کتولو مشرکانو) جکریہ پہ نفس عبادت کبیں اوصوف
پہ اللہ تعالیٰ کبیں نہ دہ بلکہ پہ توحید کبیں وہ چہ ہغوی دُعا، سجدے، نذر وغیرہ
اللہ تعالیٰ لہرہ خاص نہ منل بلکہ نور کسائیے ورسرہ پہ دے کبیں حقدار کٹرل اوداسے
پہ سورۃ اسراء بک اوصافات بک اوصاف ہوزمریک او مؤمن بک کبیں ہمدی
قائمتا ہما تعذباتا اہ دا طلب کد عذاب دے کد وجہ کضدا او عناد نہ۔

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴

فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مِنْ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا

پس بچ کر دے اور ہفتہ کسان چہ ددہ منگری دو پہ سبب رحمت زمونہ

وَقَطَعْنَا دَايِرَ الَّذِينَ كَفَرُوا بَايَاتِنَا

اور پرکریے مونہ جریے دہ ہفتہ کسانو چہ دروغترن یے کنول ایاتونہ زمونہ

وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ۝ وَالِى شَمُودَ

او تہ دو دوی مؤمنان - اولیہ لے وو مونہ شودیانو تہ

أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقُومِ عَبْدُ اللَّهِ

رود دہغوی صالح (عباس) او وئیل ہفتہ لے قومہ زما بندگی خاص کریں اللہ تعالیٰ لہ

مَا لَكُمْ مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَاتٌ

نیشستہ تاسولہ ہمیشہ شوک مددگار سیوا دہفتہ تہ یقیناً راغلہ دہ تاسولہ شکارہ معجزہ

اوسورۃ نجم ۳۱ کتب ہم ذکر دی فرق دادے چہ پہ دے سورت کتب معبودیت دالہو

دوی باندے رد دے اوسورۃ یوسف کتب پہ عبادت کولو دہغوی باندے اوسورۃ

نجم کتب پہ دغہ نومونو کیخودلو باندے رد دے او پہ لفظ نزل او الزل سرہ یے

ذکر کرل اشارہ دہ چہ پہ ہفتہ کلام الہی کتب چہ لولہ نازل شوے وی او ہفتہ چہ

پہ یو کرت نازل شوے وی پہ دواہہ طریقو کتب دلیل دہ شرک نیشستہ۔

۳۱ پہ دے کتب دہ نجات سبب یے صرف رحمت وئیل دے اور رحمت پہ اصل کتب

توفیق دایمان او دہ توحید دے او دہ رحمت خاصہ دے او اشارہ دہ چہ دہ البیاض

او دہغوی دہ منگری نجات دہغوی دہ عمل پہ وجہ (وجوب) سرہ نہ دے۔

دایر الذین کذبوا پہ دے کتب استیصالی عذاب مراد دے چہ ٹول نسل یے

ورلہ تباہ کرو۔

وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ۖ داعطف دے پہ کذبوا باندے یعنی تکذیب او عدام ایمان سبب

دے دپارہ دہ عذاب دہغوی عذاب یے پہ سورۃ احم سجداہ ۳۱ احقاف ۳۱ او

الحاقہ ۳۱ کتب ذکر کرے دے۔

مَنْ رَّبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ

دُ طرُق دُ رب ستاسو نه دا دده اوبنه دُ الله تعالى

لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي

تاسو لره معجزه پس پريږدئ دا چه خوراک کوي پره

أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ

زمنه دُ الله تعالى کنس او مه رسوئ هغه ته هيڅ تکليف

فِي أَخَذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۴۳ وَادْكُرُوا

پس اوبه نيسي تاسو لره عذاب دردناک او ياد کړئ

إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ

کله چه اوگر خولئ تاسو الله تعالى آبادوونکي د زمکه روستو

سکه دا دريم دليل نقلی دے په مسئله د توحيد باندا ۷. ثمود مخوے د عاد و بيا د هغه نسل ته قبيله د ثمود و ټپلے کيږي. اوصالح په پنځه پشته کنس د ثمود په اولاد کنس و داود دى د حجاز او د شام په مينځ کنس په لار د تبوک باندا ۷ آبادو و اوس هغه محاي ته مدائن صالح وايي او هغه کنديرات دى په دے ايت کنس د هود عليه السلام دعوت د توحيد د کر دے بيا د هغه قوم د طلب د معجزے د وچه نه دوى ته يے اظهار د معجزے اوکړو. بَيِّنَةٌ مَعْجَزَةٍ سِرَّةً اَظْهَارًا د رسالت او اثبات د توحيد کيږي د دے وچه نه هغه ته بيينه و ټپلے شي. مَنْ رَّبِّكُمْ کنس اشاره ده چه معجزه د نبی احتیاً رکښ نه وى. هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ دا بيان د معجزے دے. نَاقَةُ اللَّهِ اضافت الله تعالى ته اضافت د مخلوق دے خالق ته او تخصیص يے د وچه د شرافت نه دے اوبله وجه داده چه بغير د اسباب و ظاهريو نه پيدا شوه او اضافت په اَرْضِ اللَّهِ کنس همداغه مخکن په شان دے. تَأْكُلْ فِي اَرْضِ اللَّهِ مراد داده چه په تاسو باندا د دے رزق او مشقت نيشته ليکن د دے بے عزتي مه کوي د دليل دے چه د معجزے بے عزتي کول سبب د عذاب دے.

عَادٍ وَبَوَاكِرَ فِي الْأَرْضِ تَتَّخِذُونَ

د عادیانو نه، او حائے شکر کرو تاسو ته یہ زمکہ کنس چہ جو روی تاسو

مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجِتُونَ الْجِبَالَ

د میدانونو د حقہ بنکے او کنی د غرونو ته

بِیُوتَانَا فَادْكُرُوا الْآعَاءَ اللَّهُ وَلَا تَعْشُوا

کوئی، پس یاد کریں نعمتوں د اللہ تعالیٰ او مہ کر عشی

فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۚ قَالَ الْمَلَأُ

یہ زمکہ کنیں درانی کوونکی۔ او ٹیل غنائو

الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَكِنَّ

ہقہ چہ لوئی نے کربوہ (د مال دوجہ نہ) د قوم د حقہ نہ ہقہ چاہتہ چہ

اسْتَضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ

کمزورے کنلے کیدل (دوجہ د غریبی نہ) ہقہ چاہتہ چہ ایمان نے رادر دودو نہ، ایاتاسو یقین کوئی

أَنْ صَالِحًا مَرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ ط قَالَ سَوْا

چہ صالح (علیہ السلام) رسول دے د طرق د رب خیل نہ۔ دوی او ٹیل

سے پہ دے آیت کنیں تذکیر دے پہ نعمتونو سرہ د پارسہ د دے چہ توحید او منی
نعمتونہ د عادیانو نفسی او بدنی و او نعمتونہ د ثمودیانو د آباد او د صنعت کار
و۔ سہولہا یعنی یہ میدانی زمکہ کنیں نے دنگے بنکے بے ضرورتہ جو پولے او یہ
غرونو کنیں ہم دگتو آبادی کو لے او قوم ثمود د عماراتو او گتو یہ تراش کو لو
کنیں پیر ہنر مند او دے وچہ نہ پیر سرمایہ دار وو۔

مفسدین فساد عظیم دا وچہ نہہ کسان و او خلق بہ نے د ایمان او د مکر تیا
د صالح علیہ السلام نہ منع کول لکہ یہ سورۃ نمل شک کنیں دی۔

إِنَّا يَمَّا أَرْسَلْنَا بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ

یقیناً مونہ پر ہف۔ خہ چہ دے رالیہ شویکا پہ ہفے بات، ایمان راوہے دے۔ اوئیل

الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِينَ

ہفہ چا چہ ٹخان یٹے اوے کنڑلو یقیناً مونہ پر ہفہ خہ

أَمْنَتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٤٦﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ

چہ ایمان پے راوہے دے تاسوا نکار کوونکی یو۔ نومہ (ہلاکہ) کپہ دوی اوئیل

وَعَتُوا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُصْلِحُ

اونافرمانی اوکپہ دوی د حکم د رب خیل نہ او اوئیل دوی اے صالح (علیہ السلام)

۴۵ پہ دے قوم کبنی سرمایہ داران پیر وو نوک ہغوی کفر د وجے د دے نہ وو
چہ ٹخان یٹے لوٹے کنڑلوٹککے یٹے دلتہ استکبروا اوئیل۔

استضعفوا کمزوری د ہغوی د وجے د غریبی یا د نسب د وجے نہ وہ اوحدیث ہرقل
(چہ بخاری ذکر کریدے) کبنی دی چہ تابعدار د انبیاء علیہم السلام اکثرضعفاء د قوم
وی لیکن لفظ د باب استفعال او صیغہ د مجہول دلالت کوی چہ ہغوی پہ حقیقت
کبنی ضعیف نہ وو بلکہ مخالفینو ضعیف کنڑل۔

لَمَّا آمَنَ اشارة دہ چہ تہولوضعفاء ایمان نہ وو راوہے۔

اتعلمون داوینا د دوی پہ طریقہ د دباؤ اچولووہ پہ مؤمنانوباندا دے لیکن ہغوی
پہ ترقی سرے جواب وکر و یعنی صرف صالح باندا دے ایمان نہ دے بلکہ پہ مسئلہ
د توحید باندا دے ہم مونہ ایمان راوہے دے نو مخالفت پیر بنکارا شو۔

۴۶ داہم بیان د استکبار او د ضداد دوی دے او اشارة دہ چہ مونہ ستاسود
وجے نہ ایمان نہ راوہوٹککے چہ زمونہ او ستاسو پہ مینج کبنی پیر فرق دے۔

اٰتَيْنَا بِمَا تَعُدُّ نَا اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝۷۷

دوہرہ موتہ نہ ہفت عذاب چہ تہ پیرہ وے موتہ، کہ تہ نہ د پیغمبرانہ نہ ۔

فَاَخَذَ تَهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِيْ دَارِهِمْ

پس او تہو دوی لرہ زلزلے نو شول دوی پہ کورو نو رکی) خپلو کیں

جَاثِمِيْنَ ۝۷۸ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰ قَوْمِ

پہلے پراتہ (مرہ)۔ نودوان شو صالح علیہ السلام) ددوینہ او او تیل تہ اسے قومہ !

لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّيْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ

یقیناً رسولے دی ما تاسوتہ پیغامونہ دہ خیل او خیرے لہولے دے تاسولہ

۷۷۷ عَقَرُ پہ اصل کیں خپو پریکولو تہ وائی لیکن دلتہ مراد نحر دے نحر دے او پنے یو کس او کپو لکہ پہ سورۃ قمر ۱۹ کیں دی دہغہ نوم قدار بن سالف ذکر شویہ او حدیث دے مسلم کیں دی رجل عزیز عارم حیث مَنِيْعٌ فِيْ رَهْطِهِ مثل اَبی رَمْعَةَ، یا مراد داچہ اول تہ ورلہ خپے پرے کپے بیائے مرہ کپہ۔ او نوراتہ کسان ورسرہ منکری وو۔ عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ، امر پہ ۷۷۷ کیں ذکر وؤ۔ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ دادلیل دے چہ دوی دیر مفسدان وؤ د رسالت نہ منکرو وؤ او قوم مادرسل تہ الصادقین و تیل وؤ یعنی صرف تکذیب کوؤ پہ اخبار د عذاب کیں۔

۷۷۸ رَجْفَةُ زلزلہ دے مکہ دہ۔ او سورۃ ہود کیں (صیحہ) دہ یعنی دوارہ عذابونہ پہ دوی بانداے جمع شوے وویا د رجفہ نہ مراد تزلزل د زہرہ دے پہ سبب د صیحہ سرہ یا مراد د صیحہ نہ ہیبت ناک اواز دے پہ وخت د سختہ زلزلہ کیں او پہ زلزلے سورہ د دوی تہول مکانات او غور زیدان۔ فَاَصْبَحُوا دلالت کوی چہ عذاب د شپے راغلے وؤ۔ دَارِ پہ معنی دہغہ کلی دے چہ مشغل وی پہ دیر و کو تو بانداے ددے وچہ نہ مفرد ذکر شو۔

جَاثِمِيْنَ د جثم نہ دے پہ معنی د جو محتثیلو پہ زمکہ بانداے او دار تک کینا ستل پہ زکسانو بانداے دوارہ معافی لسان العرب کیں ذکر دی۔

وَلَكِنْ لَا تَجِبُونَ النَّصِيحِينَ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ ظَا

او لیکن نہ خو خوی تاسو خیر خواہان خیل۔ اور لیولے وومونہ (لوط علیہ السلام)

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ

کوم وخت چہ اوئیل دہ قوم خیل تہ ایہ داتلل کوئ تاسو بدکاری تہ

مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

چہ مخکین والے نہ دگپے ستاسونہ پدمے کار کین ہیچا د خلقو تہ۔

۴۹ یَقُومِرَہ سوال دہ دے چہ دامرو تہ خطاب دے معلومہ شوہ چہ مری اوری؟
جواب: دا خطاب د عذاب د راتلونہ مخکین دے لکھ چہ د سورة ہود د ترتیب نہ
معلومہ پری آیت ۴۸۔

جواب: دا خطاب پہ طریقہ د معجزے دے لکھ واقعہ د بدکاری کین دا سے شوی وو
او معجزہ پہ نبی پورے خاص وی۔

جواب: چہ دا افسوس دے لیکن افسوس د هغوی پہ انکار باندے دے نہ پہ
عذاب باندے نو د آیت د قَلَّا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ سرہ تعارض نہ رائجی۔

پہ دے کین اول جواب غورہ دے حکم چہ مقصد د نبی الزام حجت دے لکھ چہ
زمونہ نبی پہ خطبہ د حجة الوداع کین فرمائیلے وَاَلَا هَلْ بَعَثْنَا
الْاٰلِیَہ دا دے چہ د عذاب راوستلونہ مخکین نبی او مؤمنان د هغہ وطن نہ او پاسی
اودلتہ فا پہ قَتَوٰی کین د پارسہ د تعقیب نہ دہ بلکہ کلام کین تقدیم او تاخیر دے۔

نہ دا خلورمہ واقعہ دہ دے تعلق د سورت د دویعہ دعویٰ سرہ دے چہ
لوط علیہ السلام قوم لوط د شیطان د تابعداری نہ منع کرے وو خو هغوی منع

نہ شول نو عذاب پرے رائج اودا قوم پہ شرک کین ہم مبتلا وولوط علیہ السلام
د دے قوم د نسب نہ نہ وو بلکہ ورارہ وود ابراہیم علیہ السلام (لوط بن ہاران

بن تاریخ (ازہر) د دے وجہ نہ اخو ہم یے اونہ وئیل بیاہ مَا سَبَقَكُمْ لَفْظ نہ معلومہ
شوہ چہ د دے قبیلہ گناہ ایجاد دے قوم کرے وو نو دا لوئے گناہ دے پہ نسبت

د هغ چہ د بل تابعداری کوی دارک یو بداعت کول دی اوبل بداعت ایجاد
کول دی دا دویم د اول نہ غتہ گناہ دے۔ لِقَوْمٍ د قوم د هغہ پہ دے اعتبار

وؤ چہ د هغوی د قیام (نظام دینی) د پارسہ را لیگل شوہ ووا پہ دے وجہ چہ

إِنَّكُمْ لَتَنَافُثُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ

یقیناً تاسو خالصاً راتل کوی نارینو ته په شهوت سره تیردوئیکه بی د

النِّسَاءِ طِبْلٌ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿۸۱﴾

زنانو (بنحو) نه بلک تاسو قوم یو مشترکان -

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا

او نه دو جواب د قوم د هغه مگر داچه وئیل ئی

أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ

اوباسی دوی لره د کلی ستاسو نه یقیناً دوی داسه خلق دی

يَتَطَهَّرُونَ ﴿۸۲﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ

چه حان پاک کنی - پس یو کړو مونږه دے او کورنی دده مگر بنحو د ده

سخرنی د لوط علیه السلام وه - الْفَاحِشَةُ هغه کنهه چه بیکاره وی او عقل او عرف
کېن سره د شرع نه بد کنهه کیږی قرطبی وئیل یکه زنا ته ئی قرآن کېن فاحشه
وئیل ده او دے عمل د قوم لوط ته ئی هم فاحشه اوئیل معلومه شوه چه په دے
عمل باندے هم سزا د زنا به جاری کیږی -

له دابیان د هغه فاحشه دے . مُسْرِفُونَ نه مراد مشرکون دی او دارنگ د دے
تفسیر په سورة عنکبوت بلل کېن راغله دے -

له د دے قوم یو جواب داد دے او داسه په سورة نمل بلل کېن دی او بل جواب
د دوی په سورة عنکبوت بلل کېن دے او په دواړه کېن طریقه د حصرده نو
فرق داد دے چه دا جواب د دوی په باره د لوط علیه السلام کېن و د او هغه د سورة
عنکبوت جواب په باره د خپلو مخالفانو کېن دے . أَخْرِجُوهُمْ، لَخْرَجْنِ ئی نه د وئیل
اشاره ده چه دا قوم په سبب د دے عسیس عمل سره به غیر ته شوه و نو
یو بل ته وائی چه دوی اوباسی - إِنَّهُمْ أَنَاسٌ اه داوینا د هغوی په طریقه د مسخره
سره وه قتاده وئیل دی عَابُوهُمْ وَاللَّهُ بِغَيْرِ عَيْبٍ (قسم په الله تعالی چه دوی د هغوی
نقصان وئیلو په غیر د عیب نه په هغوی کېن) -

كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۸۳﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ

دھ دھ دے یا تکیدا و نکو تہ (پہ عذاب کبھی) - او را اور و مو تہ یہ دوی باندے

مَطَرًا طَقًا نَظَرَ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿۸۴﴾

باران تا آشنای - نو او کو را چہ شکہ شو انجام دے مشرکانو -

وَالِی مَدَیْنِ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ط قَالَ يَقَوْمِ

او لیوے دو مونیر مدین والوتہ زور دھقوی شعیب (علیہ السلام) - او تیل دے اے قومہ خما

اَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ ط

بندگی خاص کوئی اللہ تعالیٰ کو نہ نیشہ تاسو را ہیڈ مددگار سیوا دھقہ (اللہ) نہ -

قَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَافْزُوا

یقیناً راغے دے تاسوتہ معجزہ شکارہ دے طرف دے رب ستاسونہ نو پورے کوئی

الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ

بیانہ کول او تول کول او مہ کسوی دے خلقونہ

۸۳ بخہ دے لوط علیہ السلام مشرکہ وہ محکہ عذاب کبھی پاتے شوعہ داپہ سورۃ تحریم کبھی ذکر دی۔ و اھلۃ دے سورۃ ذاریات ۲۱ نہ معلومہ دے چہ سیوا دے کور دھقہ نہ بل چا ایمان نہ ووراوپے او تاریخ کبھی لیکے دی چہ دھقہ صرف دہ لونپہ وے الغابریئن غبر دے اضدادونہ دے تیر شوے او باقی پاتے شوے دواپوتہ و تیل شی دلتہ دویمہ معنی مراد دے اوصیغہ دے مذکور کبھی اشارہ دے چہ دے دے شی عذاب ہم پہ شان دے نارینو دھقہ قوم وڈ اگرچہ سبب ہے جدا جدا وڈ۔

۸۴ دے ایت کبھی دے دوی یو قسم عذاب ذکر شو یعنی باران دے کاترو پہ دلیل دے مَطَرًا تکرہ سرہ اوپہ سورۃ ہود ۲۵ او حجر ۱۷ کبھی نور عذابونہ ہم ذکر شوے دی دلتہ دے دے یو عذاب ذکر خاص او شو اشارہ دے چہ اصل عذاب دے ہلاکت دے دوی دایو وڈ او تور ورسرہ مقدمات دے عذاب وڈ او دارنگ داسزا دے دے عمل کو و نکوپہ دنیا کبھی ہم دے۔

أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ

مالوتہ کے لغوی او ورانے میں کوئی پر تمکد کہیں پس کے

إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ

اصلاح کے لغوی نہ۔ دا (کارون) فائدے والا دی تاسو لہ کہ یہی تاسو

مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ

ایمان والا ۔ او نہ کینٹی پر ہرہ لار کہیں

تَوْعْدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

چہ۔ برکہ دی او منع کوئی کے لارے کے اللہ تعالیٰ نہ

بہ۔ دا پختہ واقعہ دہ کے دویے او دریے دعویے سرہ تعلق لری دلیل نقلی دے یہ مسئلہ کے توحید بانداے او منع کول کے قوم دی کے تابعداری کے شیطان نہ یہ بارہ کے حرامہ امدانی کہیں۔ مداین خوی و وک ابراہیم علیہ السلام او کے لغوی یہ نوم سرہ دایمار مشہور شو او شعیب علیہ السلام پہ دوا پشستہ کہیں کے اولاد کے مداین نہ وو اودہ تہ خطیب الانبیاء و بیله کیپی۔ یہ دے قصہ کہیں اول دعوت کے توحید کے بیا اثبات کے رسالت او ذکر کے معجزے (چہ معین نہ دہ) دے بیا دعوت دے احکامو مالیوتہ کے بارہ کے اصلاح بیا نہی دہ کے عام افساد نہ۔

یٰٓئِیْنَہ دے نہ معجزہ مراد دہ لیکن قرآن او سنت کہیں کے لغوی تعین نیشستہ۔ الکلیل والمیزان پہ سورۃ ہود بہ کہیں المکیال لفظ دے وجہ کے فرق دادہ چہ دلہ کے الکیل والمیزان نہ معنی مصداق مراد دہ او پہ لغوی سورۃ کہیں آلہ کے کیل او وزن مراد دہ۔

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْءَ الْفِظْ شَامِل دے غلا او غصب او لوٹ مار او حیلے کول کی بارہ کے حرام مال اخستلو وغیرہ۔

بَعْدَ اِصْلَاحِهَا اصلاح پہ بعثت کے انبیاء علیہم السلام اور الیکل کے احکامو شرعیو سرہ دہ اِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِیْنَ یعنی خیر (ثواب) پہ لغوی وخت وی چہ تاسو ایمان راوری یا خیر نہ مراد غیریت دے پہ وصف کے انسانیت کہیں او ایمان نہ مراد معنی لغوی دہ یا دا خطاب کے دے وجہ نہ و وجہ دوی دعوی کے ایمان کولہ۔

مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبِعُوا نَهْأَعُو جَاءَ وَاذْكُرُوا

ہذا شوک چہ ایمان راوی پہ ہفتہ او لہوئی پہ ہفتہ کیں کوہ والے، او یاد کریں ہفتہ وخت

اذْکُنْتُمْ قَلِيلًا فَکَثَرْکُمْ وَانْظُرُوا کَیْفَ

کوم وخت چہ وی تاسو لہو نو دیرے کریں تاسو او اوکریں خہ رنگ

كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ۝۸۴ وَانْ كَانَ

دو انجام دہ درانی کوونکو۔ او کہ دی

طَآئِفَةٍ مِّنْکُمْ اٰمَنُوا بِالَّذِیْ اُرْسِلْتُ

یوہ دلہ ستاسو نہ چہ ایمان لری پہ ہفتہ خہ چہ رالہیلے شوے ہم خہ

بِهِ وَطَآئِفَةٍ لَّمْ یُؤْمِنُوْا فَاصْبِرْ وَاٰتِی

پہ ہفتہ او بلہ دلہ وی چہ ایمان نہ لری نو انتظار اوکریں تردے چہ

یَحْکُمُ اللّٰهُ بَیْنَنَا وَهُوَ خَیْرُ الْحٰکِمِیْنَ ۝۸۵

فیصلہ اوکری اللہ تعالیٰ پہ میں زموونو کیں او ہفتہ غور فیصلہ کوونکے دے۔

۸۴ روستو ذکر ضلال نہ اضلال ذکر کوئی پہ منع سرہ وَلَا تَقْعُدُوا اَہَ مَرَاد

د صراط نہ ہفتہ لار دہ چہ د شعیب علیہ السلام کوہ تہ رسوونکے وہ او مراد د

قعود نہ بنکارہ کینا ستل دی یا مراد د صراط نہ لاری اوکارو نہ د دین دی چہ

روستویے ہفتہ تہ سبیل اللہ وئیلے دے۔ تَوَعْدًا وَنَ مَنع کول پہ دودہ طریقہ سرہ

وَوِیو دباؤ کول او پیرہ ورکول دویم پہ طریقہ د شبہاتو او طعنونو سرہ پہ

حی والا بانداے۔ وَتَبِعُوا نَهْأَعُو تفسیر دے د دویہ معہ۔ عَو جَا پہ ریرد عین

سرہ استعمالیوی پہ معنوی شیعرونو کیں او پہ زور سرہ پہ جسمونو کیں۔

وَاذْکُرُوا تَرْغِیْب دے۔ وَانْظُرُوا تَخْوِیْف دے۔ قَلِیْلًا پہ اعتبار مال یا د

عداد د اشخاصو سرہ اودا او امر نواہی او ترغیب او تخویف ذکر کول پہ تبلیغ

کیں صفت د خطابت دے محکہ دہ تہ خطیب وئیلے کیدالو۔

الْمُفْسِدِیْنَ دالفظ شامل دے د دوی شرک، حرام خوری او دحق نہ منع

کولو تہ۔

۸۵ د اہم داخل دے پہ قول د شعیب علیہ السلام کیں او دیتہ بحاکمہ د دعوت

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ

او ٹیل غتآنو هغه چه لونی بکریوہ د قوم د هغه نه

لَنُخْرِجَنَّكَ يَشْعَبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا

خاٹنا او به یاسو مونو تا اے شعیب (علیه السلام) او هغه څوک چه ایمان ییے راځي دے

مَعَكَ مِنْ قُرَيْبَتِنَا أَوْ لَتَعُوذُنَّ فِي مِلَّتِنَا

ستا په ملگرتیا کښ د کلی زمونږ نه یا به واپس شی په دین زمونږ کښ

قَالَ أُولَؤُكَ كُنَّا كِرْهَيْنِ ۖ قَدْ افْتَرَيْنَا

او ٹیل هغه اگر چه مونږ بد گنډو یقینا مونږ جوړ کړی به وی

عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ

په الله تعالی باندے دروغ که چرے واپس شو مونږ په دین ستاسو کښ

بَعْدَ إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا ط وَمَا يَكُونُ لَنَا

پس د هغه نه چه یو سائلے یو مونږ الله تعالی د هغه نه او نه دی جائز مونږ لږه

وٹیل شی او تخويف دے په نرم عنوان سره. قَاصِدًا په معنی د انتظار دے په معنی د صبر او د کلک کیدلو نه دے ځکه چه په غلط دین باندے د مضبوط کیدلو امر نبی نه کوی لفظ د حاکمین دلیل دے چه انسان ته هم حاکم وٹیل جائز دی. او تخیریه په حکم د الله تعالی کښ دادے چه هغه پوخ وی او بناء وی په عدل کامل او څوک یی مقابلہ نشی کولے.

۸۸ په دے ایت کښ طریقه د تکذیب د هغوی ذکر ده. اَوْ لَتَعُوذُنَّ اکه سوال دادے چه عود په معنی د واپس کیدلو مخکښ حال ته نو شعیب علیه السلام خو مخکښ د دوی په ملت کښ نه وو؟

اول جواب دادے چه هر گاه شعیب علیه السلام د نبوت نه مخکښ چپ وو نو دوی بحیال او کړو چه دے زمونږ ملگرے وو په دین کښ.

دویم جواب دادے چه دا په اعتبار د نورو مؤمنانو سره وٹیل شوے دی چه هغوی مخکښ د دوی په دین کښ وو.

أَنْ تَعُوذَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا

چہ واپس نہ پدیکیں (دین ستاسو کیں) مگر داچہ او عواری اللہ تعالیٰ رب زمونہ۔

وَيَسِّرْ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عَلَيْنَا ط عَلَى اللَّهِ

راکیر کریدے رب زمونہ ہر خیز پہ علم خیل کیں . خاص پہ اللہ تعالیٰ باندے

تَوَكَّلْنَا ط رَبُّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا

ٹھان سیار لے دے مونہ . اے رب زمونہ ! قبیلہ او کرے پہ مینہ زمونہ او پہ مینہ قوم زمونہ کیں

بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ۝۹۹ وَقَالَ

حقہ فیصلہ او تہ غورہ د فیصلے کوونکو نہ تھے . او اوٹیل

الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِيَنِ اتَّبِعُوا

عتانہ ہفہ کسان چہ کفر تے کرے وو د قوم د ہفہ نہ کہ تاسو تابعداری او کرے

شُعَيْبًا إِنْكُمْ إِذْ الْخِيسِرُونَ ۝۱۰۰ فَآخَذَ ثَمَمُ

د شعیب (علیہ السلام) یقیناً تاسو یہ شئی د تاوار، والو نہ۔ نو اوٹیوو دوی لڑے

دریم جواب دادے چہ عود پہ معنی د داخلہ لودے د ابتداء نہ او دامعنی پہ ہفہ حدیث کبی ہم دہ چہ "یَعَادُ رُوحَهُ فِي جَسَدِهِ" اَسْتَلْبِزُوا دوی ہم سرمایہ دار وو دے وجے د دوی پہ وصف کیں استکبار ذکر کرو پہ شان د ثمود یا نو۔ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كِرَاهِينَ دا جواب دے د طرف د شعیب علیہ السلام نہ پوخ جواب دے پہ نرمہ لہجہ سرہ چہ مونہ خوش اسودین بدگنہ۔

۹۹۔ دا آیت ہم دے قال د لاندے داخل دے قول د شعیب علیہ السلام د دلالت کوی چہ مرقدا کیدال دیر لوئے گناہ دے دا پہ اللہ تعالیٰ باندے افتراء کول دی او پہ دے کیں اشارہ دہ چہ بدگنہ د عود کفر تہ پورہ ایمان دے تکہ چہ حدیث د "وَأَقِطْعَمَ الْإِيمَانَ" اہ کیں دی۔ "إِلَّا أَنْ يَشَاءَ" دا استثناء منقطع دہ یا متصل مفرغ ہم کیدیشی او مقصد پہ دیکیں تفویض الی اللہ دے تعلیق مراد نہ دے او داصرچہ دلیل دے چہ کفر ہم پہ مشیت د اللہ تعالیٰ کیں داخل دے۔ "وَيَسِّرْ رَبُّنَا" دا دودہ جملہ پہ طریقہ د وسیلہ سرہ دی پہ صفا تو د اللہ تعالیٰ سرہ او ورپسے پہ رَبُّنَا افْتَحْ سرہ دعا دہ رَبُّنَا افْتَحْ دا دعا دشر دہ پہ لہجہ د دعا د خیر کیں او دہم خطابت د شعیب علیہ السلام دے۔ ۱۰۰۔ او ہر گلہ چہ د باؤ د ہغوی مہ فائدہ او کرے نو بلہ طریقہ تے اختیار کرلہجہ ہفہ

الرَّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جُثَيِّمِينَ ﴿٩١﴾

زلزلے نو شول دوی پہ کلی خیل کین پر مخی پراتہ (مرہ)۔

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَمْ يَغْنَوْا

ہغہ کسان چہ دروغ ژن یے کنرو شعیب علیہ السلام کو یا کہ نہ دو دیرہ شوی

فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا

پہ ہغہ (کلی) کین، ہغہ کسان چہ دروغ ژن یے او کنرو شعیب علیہ السلام لہرہ شول

هُمْ الْخَسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ

دوی تاوان والا۔ پس روان شو ددویتہ او ٹیل یے

يَقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَتِي رِجْئِي

اے قوم زما، یقیناً رسولے دی ما تا سوتہ پیغمامونہ د رب زما

وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آتَىٰ قَوْمِي

او خیرے لہولے دے ستاسو، نو خنکہ خفگان او کرم پہ رھلاکتہ (د) قوم

منع کول وو مؤمنانولرہ د ایمان نہ اتباع د نبی تہ یے خسران او ٹیلو دا زعم د باطل پرستودے۔

۹۱ د دوی ہم بل عذاب صبحہ دہ چہ پہ سورۃ ہود سک کین ذکر دے دا ایت پشان دے دے۔

۹۲ دا پہ مقابلہ د کافرانو کین دہ هغوی وٹیل چہ تا بعداری د شعیب علیہ السلام سبب د خسران دے اللہ تعالیٰ او ٹیل چہ تکذایب د شعیب علیہ السلام سبب د خسران دے۔

الَّذِينَ كَذَّبُوا مَبْتَدَا دہ او خیرے محذوف دے یعنی ہنوا رھنا شول۔

يَغْنَوْا دا د غنی نہ ماخوذ دے (دیرہ کیدال پہ یومکان کین پہ عیش عشرت سرہ)۔

كَانُوا هُمُ الْخَسِرِينَ دا حصر پہ نسبت د اتبعتم سرہ دے یعنی حصر اضافی دے۔

كُفْرَيْنِ ۚ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ

کافرانو بانڈھے۔ اونہ دے لیں لے مونہ پر کلہ (یا بنار) کس شوک پیغیر (چھوئی انگار لکھ)

إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبِأْسَاءِ وَالضَّرَآءِ

مگر اوتیوں مونہ: اوسیدونگی دھنچہ سختو د مال اور مرضونہ سرہ

لَعَلَّهُمْ يَخْشَعُونَ ﴿٩٢﴾ ثُمَّ بَدَأْنَا مَكَّانَ

دے دیا یہ چمدوی عاجزی اور کبریٰ (اللہ تعالیٰ تہ)۔ یہاں بدل کر ہاں ہونے پر محاشے

السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةُ حَتَّىٰ عَفَوْا وَقَالُوا

دِ سختی خوشحالی تَر دے پورے زیات شودوی او اوٹیل دوی چہ

قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ

بقیہ رسید لے دی عشر انوار صوفیہ تکلفونہ اور خوشمالی

۱۳۔ دادلیل دے چه کله په کافرانو او ظالمانو عذاب او مرگ راشي نو په هغه باندې
غم او حزن کان نه دے پکار داسے آیت په ۱۹ کښ تیر شو۔ فرق دادے چه هلته
رسالة مفردوؤ او دلته جمع ده وجه دادده چه شعيب عليه السلام په خپل دعوت
کښ ډیر پیغامات ذکر کړل۔

اللہ غمغوری اوہمداردی کولوتہ وٹیلے شی۔ علی قَوْمِ نہ علی عذابہم مراد ک
نوکہ دھنوی پہ کفر کولوبانداے عفتگان کوی نوجا بڑدے لکہ نورو نصوصونہ
معلوم پاری۔

مکمل داد دے ایتونہ کہ مخکین واقعاتو سورۃ تعلق لری چہ پہ دے قومونو بانداے
امتحان دے مصیبتونو او بیا دے نعمتونو را غلے وو اشارہ دہ چہ اللہ تعالیٰ دے قومونو
ہیچ معذرت نہ دے پرینودے پہ ہر طریقے سرہ دوی تہ سبب دے ہدایت جوہر
کرے وو او دیتہ ابتلاء بالنعم والنقم وئیلے شیئ لکہ پہ سورۃ انعام مکمل کن دی۔

اَلَا اَحَدٌ تَا دے نہ ممکن کتا ہوا پتہ دے چہ دلیل پہ عفو بان سے تیرے شوے قصہ دی۔ بِالْبَاسَاءِ پہ سختی کہیں انسان اکثر اللہ تعالیٰ تہ رجوع کوئی او توبہ کوئی دائے محکمہ ممکن کرلہ۔

فَاَخَذُ نَهِمُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

نو اونیول مونیز دوی لہ ناگاہ او دوی نہ پوھیدل ۔

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا

او کہ چرے یقیناً دے کلر والو ایمان را دے وے او حان یے بیج کرے وے (دشکر نہ) خاتما برانے بدو نہ

عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن

پہ دوی باندے برکتوں د آسمان او د زمکے نہ لیکن دوی

كَذَّبُوا فَآخَذْنَا نَهِمُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

دروغٹن او کڈل (پیچیدان) نو اونیول مونیز دوی (پہ عذاب سرے) پہ سبب دھے عملونو چہ دوی کول ۔

۹۵ پہ دے ایت کیں ابتلاء بالنعم ذکر کوی۔ الْحَسَنَةُ نہ مراد وسعت د مالونو او صحت د بدانونو دے۔ عَفَوَ زِيَا ت شول۔ عَفْوُ زِيَا ت بدالوتہ وائی لکہ حدیث کیں رائجی و اعفوا اللہی ”زیاتے کرئی گیرے۔“ وَ قَالُوا قَدْ مَسَّ آه یعنی دوی وٹیل چہ دا د زمانے رفتار او انقلاب دے چہ کله تکلیف وی او کله خوشحالی دا د گناہونو پہ وجہ سرے نہ دے دالویئے قسوة (سخت والے) د زہونو دے چہ پہ ہیچ حالت کیں اللہ تعالیٰ تہ رجوع نہ کوی او داسبب د عذاب دے۔ بَغْتَةً چہ تاریخ و رخ او وخت یے معلوم نہ وی سرے د غفلت نہ دے تہ بغتہ وٹیل شی اگرچہ علامات را غلے وی لیکن دھے نہ عبرت نہ اخلی۔

۹۶ داہم تعلق لری د محکبیں واقعاتو سرے مطلب دا دے چہ ایمان او د شرک نہ حان یے کول سبب د نازلیدالو د برکتونو دے لیکن ہغہ قومونو شرک او کړواو د اللہ تعالیٰ د حکم خلاف یے او کړونو پہ ہغوی عذابونہ را غلل او پہ دے ایت کیں مقصد و عظ دے روستو قومونو تہ چہ ایمان او تقویٰ حاصل کرئی د پارہ د ترقیٰ دنیوی۔ تقویٰ نہ مراد د ہر قسم کفر شرک او گناہونو نہ یچ کیدل دی لکہ چہ پہ سورۃ طلاق کیں ذکر دے۔ بَرَكَاتٍ نہ مراد بارانونہ او بوقی غلے میوے او وسعت د رزق دے دا سے پہ سورۃ ہود ۱۲۵ او نوح ۱۲۷ کیں ذکر دی۔ فَآخَذْنَا نَهِمُ مراد دے نہ ہغہ مختلف عذابونہ دی چہ تیر شوے قومونو باندے را غلے وڈ۔

أَفَأَمِّنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا

ایا پہ امن دی دا کلو والا د دینہ چہ رابشی دویۃ عذاب زمونہ

بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ۙ وَأَمِّنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ

د شپے او دوی بہ اودہ وی اوایا پہ امن دی دا کلو والا

أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يُلْعَبُونَ ۙ

د دینہ چہ رابشی دوی تہ عذاب زمونہ پہ وخت د ساخت کنش او دوی بہ لو بے کوی۔

أَفَأَمِّنُوا مَكَرَ اللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ

ایا بے یرے دی دوی د عذاب د الله تعالیٰ نہ، پس نہ بے یر کیری د عذاب د الله تعالیٰ نہ

إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ۙ وَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ

مکر قوم تاوان والا ایآ تہ دہ شکار شومے حقہ کسانو تہ

۱۰ دا غلورایتونہ د موجودہ خلقو حال ذکر کوی کوم چہ شرک کوی چہ دوی ہم د الله تعالیٰ د عذاب نہ نشی بچ کیدے کہ د شپے عذاب زامی او کہ د ورعے زامی۔ پہ دے ایت کنش عذاب د شپے ذکر کرے دے۔ أَفَأَمِّنَ قَا د پارسہ د تعقیب دہ او الْقُرَىٰ نہ مراد موجودہ خلق دی یعنی روستو د تکذیب نہ د عذاب راتل ضروری دی۔

۱۱ پہ دے ایت کنش عذاب د ساخت وخت (د ورعے) ذکر دے او اشارہ دہ چہ منکرین یا پہ خوب اودہ وی یا پہ لو بو کنش مشغولہ وی دا دوی ژوند د دنیا دے چہ پہ خوب اولعب کنش تیریری معلومہ شولہ چہ توله شپہ خوب کول او د ساخت وخت کنش لو بے کول د مؤمنانو د شان سورہ مناسب نہ دی۔

۱۲ روستو د خاص اوقاتونہ اوس عموم د وختونو تہ اشارہ دہ۔ مکر عذاب د الله تعالیٰ پہ طریقہ د استدراج او مهلت سورہ دے۔ پہ دے ایت کنش دامن نہ مراد بے خوفہ کیدل دی پہ دنیا کنش یعنی د دوی پہ زبونو کنش د الله تعالیٰ د عذاب نہ هیچ یورہ نہ وی او سورہ انعام ایت ۱۲۵ کنش د آمن نہ مراد بچ کیدل دی د عذاب د الله تعالیٰ نہ پہ توحید سورہ نو تعارض نہ زامی۔

يَرْثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ

چہ وارثان شویدی دے زمینکے روستو دے اوسید ونگو دھتہ داخبرہ او غواہ مونہ

أَصْبَحْنَاهُمْ يَوْمًا تُؤْيِيهِمْ وَنُطْبِعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ

او پے رسو دویۃ عذاب پہ سبب دے کنا ہونو دے دوی، او مہر لگوو مونہ پہ تہونو دے دوی

فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ۝ تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ

پس دوی غویہ تہ یردی - دے کھ کلی ! بیاتود مونہ

عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ

پہ تاسو بات دے بعض دے خبرونو دھتہ نہ، او یقینا راضے دو دویۃ

رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا

رسولان دے حق پہ بنکارہ حکونو (دلیلونو) سارے، پس تہ وہ غوی چہ ایمان یے راوے دے

بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ

پہ سبب دھتہ چہ انکار کرمے وودو دے مخکس تہ - دے دے وجہ تہ مہروہی اللہ تعالیٰ

عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ۝ وَمَا وَجَدْنَا

پہ تہونو دے کافرانو یاندے - او تہ دے مونہ لے مونہ

تہ پہ دے آیت کس زور نہ دے اویرہ ہم دے پہ عذاب دنیوی سرے او پدایکس
ناکیدا دے مخکس آیاتونو دے پہ عذاب راتلو سرے۔ یہا لہم دلتہ دے ہدایت نہ
مراد ہدایت عقلی دے یعنی عقل تہ بنکارہ کیڈال۔ یڈا تو یہم اشارہ دے چہ
پہ دے موجودہ مخلوق کس ہغہ ہول کنا ہونہ جمع شویدی کوم چہ پہ مخکس
قومونو کس یو یو دے دے موجود وڈ او دے دوی دے غفلت سبب یے ذکر کرو
مہر پہ زہونو او حق نہ اوریدال مہر دے زہ سبب دے دے پارہ دے مہر دے غویہ
دے وجہ نہ فہم کس فا ذکر کرلہ۔

سک پہ دے کس دے مخکس قومونو ذکر دے دے پارہ دے تذکیر دے موجودہ مخلوق چہ
حالت دے موجود و مشابہ دے دے حالت دے مخکس سرے چہ غوی تہ رسولان راضے وڈ

لَا كُتِرَ لَهُمْ مِّنْ عَهْدٍ وَإِنَّا أَكْثَرُهُمْ

دیرو خنقو لہ یورہ والے دے لوظ ، او یقیناً موند لہ دی مونہ دیو خنقو لہ

لَفٰسِقٰیۙ ۝۱۰۲ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْۢ بَعْدِهِم

خا مخا نا قرمان ۔ بیا اولیو لو مونہ دیو ستو ددغے پیغمبرانوتہ

مُوسٰی بِآیٰتِنَا اِلٰی فِرْعَوْنَ وَمَلٰٓئِہٖ

موسی (علیہ السلام) پہ معجراتو ز مونہ فرعون تہ او غتا نو د قوم دھن تہ

فَظَلَمُوْا بِہَاۙ فَانْظُرْ کَیْفَ کَانَ عَاقِبَةُ

نوظلم (اککار) تھے او کرو دھن نہ عتاداً ، نو او گورہ چمٹنگہ شو انجام

الْمُفْسِدِیۡنَ ۝۱۰۳ وَقَالَ مُوسٰی یٰ فِرْعَوْنُ

دے وراقی کوونکو ۔ او اوئیل موسی (علیہ السلام) اے فرعون

او دوی تہ ہم رسول راغلے دے لیکن پہ ہغوی کنیں درے درے دے مخالفت وے
ہفہ پہ دے موجودہ کنیں ہم دی ہفہ درے درے دے منکرینو دادی اول تکذیب
دویم دے ایمان نہ محروم ولے دریم مہرنگول ۔

۱۰۲۔ دامتعلق دے دے مخکنو او روستنو تہ لوکا فرانو سرہ او مشترک علت دے
عذاب دے۔ عہد تہ مراد وفا دے وعدے دے توحیدادہ چہ پہ عالم الارواح
کنیں تختہ شوے دے او پہ واسطہ دے پیغمبرانوتازہ شوے دے۔ وَاِنَّا مُخَفَّفٌ دے
دے مشقل تہ ۔

۱۰۳۔ دے ٹھائے تہ دویم باب دے ترشٹلا پورے پہ دے کنیں تفصیلی واقعہ
دے موسی دے تقسیم دے پہ شپہ مقاماً نوکنیں او دے تعلق دے سورت دے اولے دعو
سرہ دے۔ یعنی موسی علیہ السلام دیو مصیبتونہ دے اللہ تعالیٰ دے دین دے پیارہ
تیر کرے دی اوزرہ یے تہ دے تنک شوے قصہ دے موسی علیہ السلام پہ
شعراء او سورتونو کنیں پہ تفصیل سرہ راغلے دے دے سورت او سورہ طہ او سورہ
شعراء او سورہ قصص پہ ہر سورت کنیں ابتدا او اختتام یے پہ جدا جدا
طریقے سرہ دے او حکمتونہ پکنیں دیو دی لیکن لوک حکمت پکنیں تشبیح
دے پہ بیان دے حق کنیں۔ پہ دے اول آیت کنیں خلاصہ دے واقعہ دے بعثت دے

إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾ حَقِيقٌ

یقیناً رسول یم دے طرف دے رب العالمین تہ ، کلک یم

عَلَىٰ أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ

پہ دے چہ تہ بہ وایم بہ اللہ تعالیٰ سیوا دے حق نہ ۔

قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَاتٍ مِّن رَّبِّكُمْ

یقیناً راہے دے مآتاسوہ بیان شکاکہ دے طرف دے رب ستاسو نہ

فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٣٨﴾

نو اولیوہ زما سرہ بنی اسرائیلو لہرہ ۔

قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَآتِ بِهَا

اوٹیل (فرعون) کہ راہے وی تا خہ معجزہ نو راواہاندے کرہ ہفہ

موسیٰ علیہ السلام تکذیب دے فرعونیا نو اویا ہلاکت دے ہغوی۔ مِّنْ بَعْدِهِمْ دَادِلٌ

دے چہ پہ شعیب علیہ السلام پسے موسیٰ علیہ السلام را لیکھے شویدے۔ فَظَلَمُوا بِهَا

مراد دے عنادی انکار دے لکہ پہ سورۃ نمل نکل کیں۔

نکل دے عمارت نہ تربلا پورے اول مقام دے پدا یکنں دعوت دے فرعون تہ

اوہفہ تہ معجزے پیش کول بیا دے ساحرانو سورہ مقابلہ کول او دے ساحرانو بہادری

پس دے ایمان را ورلو تہ یعنی شجاعت دے موسیٰ علیہ السلام او دے ساحرانو روستو

دے ایمان را ورلو تہ پہ دے کیں دوعہ مدعا کافے دی یورسالت دے موسیٰ علیہ السلام

دویم توحید دے ربوبیت۔ اَوِیْفِرْعَوْنُ کیں خطاب دے پہ نرمہ لہجہ سرہ عککہ

چہ دادہفہ لقب و و پہ نوم سرہ یے خطاب نہ دے کرے اودا دے طریقو دے دعوت نہ دے

بہا پہ اول جملہ کیں اثبات دے توحید دے دویمہ جملہ کیں تاکید دے توحید

او دے رسالت دے پہ معجزہ سورہ دریمہ جملہ کیں ازادول دے مؤحدینو دی۔

حَقِيقٌ مَّالِفُهُ دے پہ حق کیں پہ معنی دے ثابت، او مبتدا حذف دے اَنَّا ثَابِتٌ مُّسْتَمِرٌّ

یا حَقِيقٌ پہ معنی دے حریص دے۔

إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۱۰۶﴾ فَالْقٰی

کہ تھے تہ د رشتینو نہ نو اوغور زولہ ہغہ

عَصَاہُ فَاِذَا هِیَ تَعْبٰۤیٰنٌ مُّبِیِّنٌ ﴿۱۰۷﴾

ہمسآ خیلہ نو تا گاہہ ہغہ خامار وو بیکار

وَنَزَعُ یَدَہٗ فَاِذَا هِیَ بَیْضَاۤءٌ لِّلنّٰظِرِیْنَ ﴿۱۰۸﴾

اورا ویستولاس خیل (دگریوان تہ) نو تا گاہہ ہغہ تک سپین دو کتونکو لہ

قَالَ الْمَلَاۤءُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ

اوئیل عتہانو د قوم د فرعون نہ

ملک اشارہ دہ چہ فرعون ہم د مطلق معجزات وقائل وو لیکن ضدا دی وواو ہغہ ہم منلہ چہ معجزہ دلیل د صداق د رسول دے۔

نکتہ دا اولہ معجزہ دہ دلالت کوی پہ انقلاب باندے سرے د تخویف او غلبے نہ یہ مقابلیتو باندے۔ مبین یعنی حقیقت د ہغہ بدل شوے وو صرف نظر بند نہ وہ اولتہ شریبہ د ہغہ اژدہا مقدار او ہیبت ذکر کرے دے ترے پورے چہ یہ فرعون باندے دیرے د وجہ نہ دستونہ اولکیدال خلورسودہ دستونہ او شول۔

سوال: دلته اوسورہ شعراء کتب یے ثعبان وئیل دی اوسورہ نمل نکتہ اوقصص ملکہ کتب جان (ترے مار) وئیل دے دے شہہ تطبیق دے؟ جواب: پہ صورت کتب ثعبان حقیقی وو لیکن پہ رفتار کتب پہ شان کجان تیزو د دے وجہ نہ ملتہ یے کانہا وئیل دی

جواب: پہ ابتداء دوحی کتب جان وو او د فرعون پہ محکب ثعبان وو دے دپاں چہ یہ ہغہ باندے نہ رعب راشی۔

نکتہ دا دویمہ معجزہ دہ دلالت کوی پہ انقلاب سرے د رنرا او د بشارت نہ۔ د نزع نہ محکب ادخل یدای پتا دے پہ قرینہ د سورہ نمل نکتہ اوقصص ملکہ۔ للنظرین لفظ دلیل دے چہ سپینوالے نا اشنا وو خلق یے پہ تعجب کتب اچول۔

إِنَّ هَذَا السَّحَرُ عَلِيمٌ ۝ ١٠٩ سِيرِبُ

یقیناً دا خائن جادوگر دے پوہ (ماہر)، غواری

أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ۝ ١١٠

چہ او پاسی تاسو د ملک ستاسونہ نوخہ حکم کوئی تاسو۔

قَالُوا أَرْجَاهُ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ

دوی او ٹیل مہلت و رکہ دہ لہ او رور دہ لہ، او اولیہ پہ بشارونو کیں

حَاشِرِينَ ۝ ١١١ يَا تَوَكُّلْ بِكُلِّ سَحَرٍ عَلِيمٌ ۝ ١١٢

راجہ کوونکی، رابہ ولی تاتہ ہر جادوگر پوہ (ماہر)۔

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا

او راغلل جادوگر فرعون تہ نو او ٹیل دوی یقیناً مونہ لہ پہ۔

ہا اول فرعون سردارانوتہ او ٹیل چہ داسا حردے لکہ سورۃ شعراء ۱۱۱
کین دی بیا دے مشرانو دہغہ پہ تقلید کیں عامو مخلوقوتہ داسے او ٹیل۔ ہر کھ
چہ سحر پہ ہغہ زمانہ کیں دیر موجود وؤ او داسے سحر وؤ چہ پہ ہغہ سرہ بہ
پہ نظر بانداے اثر کیدالو دے وچہ نہ دوی موسیٰ علیہ السلام بانداے داطعن
اولگوؤ۔

ہا دابدا نامہ لکول دی چہ دے ستاسونہ دا وطن قبضہ کوی اساحر وٹیل عامو
مخلوق دہو کہ کولو دہ پارہ وؤ او دا قول د اقتدار والو د غصہ کولو د پارہ دے۔
ہا دے ایت کیں مشورہ و رکول د عامو مخلوق دی د مقابلہ کولو د موسیٰ علیہ
السلام سرہ۔

ہا ہغہ وخت پہ مصر کیں د سحر دیرہ چرچہ وہ او د سحر مدارے وے او د
ہغہ استاذان او ماہران وؤ۔ او عادت اللہیہ دادے چہ ہرنی لہ ہغہ معجزہ
ورکوی چہ د ہغہ زملے سرہ مناسب وی او سبب د غلبہ شی۔

لَا جَزَاءَ إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ۝ قَالَ

خاتمہ مزدوری وی کہ شو مونہ زور اور - اوٹیل (فرعون)

نَعْمَ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ۝ قَالُوا

ہاڈا! او یقیناً تاسو بہ خاتمہ تیردے کرے شوو تہ ہے - دوی اوٹیل

يَهُوسَىٰ إِنَّمَا أَنْتَ ثَلَاثِي وَإِنَّمَا أَنْتَ كَوْنٌ

اے موسیٰ (علیہ السلام) یا تہ - او غور زوہ او یا یہ شو

نَحْنُ الْمَلُوقِينَ ۝ قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا

مونہ (مخکن) غور زودنکی - اوٹیل موسیٰ علیہ السلام او غور زوی تاسو توھر کلہ چہ

أَلْقُوا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَأَسْأَرَهُمْ

او غور شو گھوئی (رسی او ہمساکانے) نو جادوئے او کپو یہ ستر کوڈ خلقو باند او پرول ہے گھوئی

وَجَاءَ وَرَيْسُ جِرِّعَظِيمٍ ۝ وَأَوْحَيْنَا

او رائے وہو جادو لوئے (پہ نیز دوی) - او وی او کپہ مونہ

۱۱۳ باطل پرست خلق ہر عمل کے دنیا پہ مقصد باندے کوی عکھ دوی کے اجرت

ذکر مخکن کوی۔ قَالُوا کہیں قہ داخلہ تہ کپہ اشارہ دہ چہ دا قول استیناف دے

پہ جواب کے سوال کہیں دے کے تاکید کے پارہ - اِنْ كُنَّا نَحْنُ دہ دلیل کے الصاف گھوئی

دے چہ ہسہ اجرت بغیر کے قلب تہ تہ غواری۔

۱۱۴ ہنہ ورلہ زیات رغبت و رکرو عکھ چہ نزدیک بادشاہ تہ دیرہ لویہ

مرتبہ دہ۔ شربینی لیکل دی مداد غوختل کے فرعون کے دوی تہ ہسکارہ دلیل کے

چہ ہنہ عاجز دلیل بندہ وودارنگ طلب کے اجرت کے ساحرانو دلیل و چہ

گھوئی قادر نہ و و یہ قلب کے اعیانو باندے کنہ عخان لہ بہ ہے سرہ اوسپین ر

جو پرول او اجرت طلب کولو تہ بہ محتاج نہ و شوک چہ کے قلب اعیان دعوی

کوی دروغ وائی۔

۱۱۵ ہنہ دا ادب کے ساحرانو دے کے پارہ کے موسیٰ علیہ السلام او دے پہ وجہ اللہ تعالیٰ

دوی تہ ایمان نصیب کپو دا شربینی لیکل دی۔

۱۱۶ دہ دلیل دے چہ سحر اثر حق دے او دا کمال کے چا سرہ منافی نہ دے عکھ چہ

إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ

موسیٰ (علیہ السلام) نہ چہ او غور زوہ ہمساختہ ، نو ناکاہ ہف تیر کول

مَا يَأْفِكُونَ ۚ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ

ہف حق چہ دوی جورول - پس ہسکارہ شو حق او بے کارہ شول

مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۚ فَغَلِبُوا هَٰذَا لَكَ

ہف غلوتہ چہ دوی کول - نو کمزوری شول دوی پدائہ وخت کیں

موسیٰ علیہ السلام باندے ہم اثر او شو لکہ پہ سورۃ طہ ملا کیں دی اودا سحر
دے نظر بندای ووپہ دے سرہ صرف دے موسیٰ علیہ السلام پہ قوت عیالیہ باندے
اثر شوے دے سحر دے انبیاء پہ قوت عاقلہ باندے اثر نشی کولے۔
وَاسْتَزَكُّوهُمْ سِین دے پارہ دے مبالغہ دے۔ عَظِيمُ اشارة دے چہ عصا کافے اور سئی
او ساحران دیر زیات وؤ داعظمت دے ہف دے یا مراد عظمت نہ دے دوی پہ نیز
باندے وؤ۔

بکہ موسیٰ علیہ السلام دے وحی انتظار کو و عکہ یے او فرمائیل وَاَوْحَيْنَا اِلَیْهِ
اشارہ دے چہ معجزہ پہ اختیار دے نبی کیں نہ وی چہ شہ وخت غواہی نو کولے
شی نہ بلکہ ہر وخت وحی تہ محتاج وی۔ تَلْقَفَ ہسکارہ معنی دادہ چہ ہفہ
بنامارہ عصا دے موسیٰ علیہ السلام تہ لے رسی او عصا کافے دے ہغوی خیلہ خلہ
کیں تیرے کرے بعض علماء وائی چہ تیریدالونہ مراد دادے چہ دے ہغوی
اثریے ختم کرو۔ يٰۤاَفٰكُوْنَ افک معنی اہول دے شیعہ دے اصل نہ او پہ باطل کیں
استعمال لیدی نو دوی صورتونہ دے رسو او ہمساکا نو بدل کرے ووپہ مارانو
سرہ نواثر دے ہف ختم کول دا ہم تیرول دی یا ہفہ ختم کول دا ہم کیدایشی لیکن
اول قول غورہ دے۔

بکہ دادے مقابلے اولہ نتیجہ دے لفظ دَوْقَح دلالیت کوی پہ یقینی ظہور باندے
چہ ہیچ شک پکین نہ وی پاتے شوے۔ وَبَطَلَ بے کارہ او بے اثرہ شول یا فنا
شول دوارہ احتمالونہ دی۔

وَأَنْقَلِبُوا صَاحِرِينَ ۝۱۱۹ وَالْقَى السَّحَرَةُ

او شول دوی (دافرعونیان) ذلیلان - او اوغورزولے شول جادوگر

سَاجِدِينَ ۝۱۲۰ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝۱۲۱

سجداہ کوونکی ، اوئیل دوی ایمان لولے مومنو پر رب العالمین باندے ،

رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ۝۱۲۲ قَالَ فِرْعَوْنُ

چرب د موسیٰ او دہارون دے - اوئیل فرعون

أَمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَذَا

ایا ایمان راو پوتاسو پدہ باندے مخکن د اجازت حمانہ تاسوتہ ، یقینا دا معاملہ

لَكُمْ مَكْرٌ شَوْهٌ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا

خاتما یوجرکہ دہ چہ کپیدہ تاسو پہ شہارکین دے دیار چہ او یاسی

مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝۱۲۳ لَا قِطْعَن

د دینہ او سیدونکی د دے ، نو زردہ چہ پوہہ بہ شئی تاسو - خاتما پرے ۷ کرم

۱۱۹۔ یہ دے کہیں ضمیرولہ فرعونیا نوتہ راجع دی او صریح دلیل دے چہ فرعون
إِلَهِ يَارَبِّ نَشَى كَيْدَ لَ اودا د مقابلے بلہ ظاہری نتیجہ دہ ۔

۱۲۰۔ دہ غوی نیک بختی وہ چہ د حق شکارہ کیدالوسرہ یے زیر ایمان راو پلو
اود حق د اثر د وجہ نہ دوی ایمان راو پلو تہ مجبورہ شول محکہ یے مجھولہ
صیغہ ذکر کرکہ ”وَالْقَى“ یا د جلتی د سجداہ کو لو پہ وجہ یے صیغہ د مجھول
ذکر کرکہ ۔

۱۲۱۔ دا اقرار او اعلان د ایمان دے او بخکنی ایت کہیں عملی ایمان وو ۔

۱۲۲۔ دے محکہ اوئیل چہ فرعون وہم اونکپی چہ رب العلمین نہ یم ۔

وہارون لفظ کہیں د وہم دفع کول وڈ یعنی فرعون اولہ وائی چہ رب موسیٰ
نہ یم محکہ ما دہ تربیت کرے دے ہر طہ چہ ہارون یے ورسرہ ذکر کرو نو
معلومہ شولہ چہ ہخہ رب مراد دے چہ موسیٰ او ہارون دہغہ توحید طرف تہ
دعوت وراکوی ۔

۱۲۳۔ دا د فرعون تلہیس دے پہ عامو خلقو باندے ورنہ ہغہ تہ ہنہ معلومہ

أَيُّدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ شِرًّا

رسونه ستاسو . او خپه ستاسو ادل بدل بيا به

لَا صَلِّبَتْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٧﴾ قَالُوا إِنَّا

خا مخا په سولئ کړم تاسو ټول (په يوځای) - اوئیل دوی یقیناً مونږه

إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٣٨﴾ وَمَا نُنْقِمْ مِّنْ

خپل رب طرف ته گرځیدونکي یو . او بدانه کړې ته زمونږه

چه موسی علیه السلام د دوی سره هیڅ جزا نه ده کړې قبل آن اذن لکړ په دې سره فرعون د خپل استکبار ذکر کوی چه هرڅه د هغه اذن ته محتاج دی او حال دا چه ایمان راوړل او حق منلو کښ د هیڅ اذن ته حاجت نیشته .
إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ دَاخِلٌ لِّصُدُورِهِ دِی اوصریچ دلیل دے په عجز فرعون باندے چه هرکله هغه د مصر د حال تونه خبر نه لری نو اله اورب شرک کیدا شی .
لَمُخْرِجُوا مِنْهَا اَشَارَةً کوی چه د موسی علیه السلام مقصد حکومت قبضه کول دی حال دا چه د هغه مقصد اقامت د دین ووداد باطل پرستو خلقو عادت دے چه په حق پرستو باندے د دنیا پرستی طعن لکوی .

فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ کښ د باؤ ذکر کوی او په طه ک او شعراء کښ وئیلے دی چه داستاسو مشر استاد دے نو په هغه کښ اشارة کوی چه سبب د موافقت ستا په مشوره کښ د دے سره دا دے چه د ستاسو استاد دے نو په هغه سورتونو کښ سبب ذکر دے او په دے کښ مسبب ذکر دے سره د غایه نه چه لمخروجوا دے ستا د تفصیل د فسوف تعلمون دے لاس خپه ادل بدل پریکول او بیا په سولئ خپل وړ دا د فرعون د وخت نه شروع شویدی داسے ابن عباس له نقل دے په دے کښ اشارة ده لوئے ظلم د فرعون ته مخکه چه کومه سزا الله تعالی د قطع الطریق او محاربه کوونکي د الله اورسول د پاره مقرر کړې ده مائده ستا کښ نو هغه فرعون د ایمان والو د پاره مقرر کړه .

۱۳۸ دا د ساحراتو (چه مسلمانان شول) یهودی او تنهن دے یعنی په مرګ کښ خپله فائده

کړی چه خپل رب ته ورتلل دی .

إِلَّا أَنْ أَمَّنَا بِأَيِّتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْ نَا ط

مگر ذخیرہ چہ ایمان را و پیکر موندہ پہ آیتونو ذکر خیل، کلہ چہ را غل ملونہ تہ۔

رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوْفِقًا مُسْلِمِينَ ۱۳۷

اے رب زمونہ! را تویے کہے پہ موندہ دیر صبر او مرقہ کرے مونہ مسلمانان (یعنی دوجہ)

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَدْرُ

او اوٹیل غمانو د قوم فرعون نہ (ہفہ تہ) آیا پریر دے تہ

مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

موسى (علیہ السلام) او قوم دھتہ دے دیار چور لے اوکری پہ دے ملک کیں

وَيَذَرُكَ وَالْهَتَكِ ط قَالَ سَنُقْتِلُ أَبْنَاءَهُمْ

او پریر دی بتاگی ستا او د معبودانو ستا۔ اوٹیل فرعون زردے چہ ورتو بہتامن ددوی

وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ۱۳۸

او دونگا بہ پریر دورے جیا کو بہ زناتہ ددوی، او یقیناً موند ددوی دیاسہ نور اور یو۔

بلا یعنی قوم کا رچہ سبب ک اکرام دے ہفہ تا سبب ک عیب اوکری لو دا دلیل دے
پہ دے خبرہ چہ ہمیشہ ک حق پرستو سرہ خلقو ک دشمنی ک ایمان پہ وجہ کریڈا
لکہ پہ سورہ بروج ش کہیں دی۔ مفسرینو لیکلے دی چہ فرعون ک دوی
لاس خیمہ پر پیکرل او پہ سولئی یے کرل۔ د مرگ وخت کہیں دوی دا دغا
لو ستلہ۔ افرغ دلالت کوی پہ کامل صبر بان دے او دارنگ طلب ک صبر چم
فعل ک بندہ دے) ک اللہ تعالیٰ تہ دلیل دے چہ بندہ پہ خیل فعل کہیں اللہ تعالیٰ
تہ محتاج دے۔ تَوْفِقًا مُسْلِمِينَ اشارہ دہ چہ دلہ ایمان او اسلام یو خیز
دے او دارنگ دین ک قبولو البیاء اسلام دے۔

بکلا دے محائے نہ دویم مقام دے پہ درے آیتونو کہیں او پہ دے مقام کہیں
نور مصیبتونہ پہ موسی علیہ السلام او ک ہفہ پہ قوم بیانیہری او ورسرہ
دھوی تثبیت۔ دے آیت کہیں ک فساد نہ مراد اختلاف پیدا اکیدال دی پہ
سبب ک بیان ک حق سورہ او دے تہ ہمیشہ باطل پرستو فساد وٹیل دے

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ

او ٹیل موسیٰ (علیہ السلام) قوم خیل تہ مدد غواڑی پہ اللہ تعالیٰ سرہ

وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ قَبِيْرُهَا مَنْ

او صبر کوئی، یقیناً زمکہ دُ اللہ تعالیٰ پہ اختیار کیں دہ ورکوی ہے ہفتہ چاند چہ

يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

او غواڑی دُ بندگانو خیلو نہ۔ او تہ انجام دُ یار دُ پرہیزگارو دے۔

قَالُوا أَوْذَيْنَا مِنْ قَبْلُ أَنْ تَأْتِيَنَا

او ٹیل دوی تکلیفونہ راگرمے شویدا ی مونونہ مخکین دُ راتلو ستانہ

وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَلَىٰ رَبِّكُمْ

او روستو دُ راتلو ستانہ مونونہ۔ او ٹیل (موسیٰ علیہ السلام) نیزدے دہ چہ رب ستاسو

أَنْ يَهْلِكَ عَدْءُكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي

ہلاک پہ کری دشمن ستاسو او روستو بہ آباد کری تاسو پہ دے

الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

زمکہ (ملک) کیں یس کوئی بہ (پہ طریقہ دُ امتحان) چہ پہ کومہ طریقہ عمل کوئی تاسو۔

وَالْهَلْكَ دے نہ مراد ہفتہ معبودان دی چہ پہ مصر کیں دُ فرعون پہ امر سرہ دُ ہغوی عبادت کیدا لوچہ پہ ہفتہ کیں شکلو نہ دُ فرعون او غوا او پیسہ اونمر او سپورہ صئی موجود وو فرعون ہم پخینہ دُ پیسہ عبادت کولو اگر چہ فرعون پہ مناظرہ کیں مغلوب او عاجز شولیکن سرہ دُ دینہ عمان غالب کتری دا نہایت بے عقلی دہ۔

۱۳۸ پہ آیت کیں موسیٰ علیہ السلام عیل قوم تہ دُ مصیبتونو پہ خلاف کیں دہ علاجونہ او خود استعانت باللہ او صبر کول او دہ زیری ہے بیان کرل یو دُ دنیا بل دُ آخرت۔
الْأَرْضِ لِلّٰہِ ملکیت حقیقی دُ تو لے زمکہ او دُ زمکہ دُ مصر اللہ تعالیٰ لہ دے او پہ ملکیت حکمی سرہ ہے اللہ تعالیٰ ورکوی او تقسیم کوی۔
۱۳۹ دا قول دُ بنی اسرائیلو پہ طریقہ دُ اظہار دُ تثبت وو حکمہ موسیٰ علیہ السلام

۱۳۸

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّينِ

اور یقیناً نبولے وو مونہ فرعونیاں پہ کلوتو دے سوکرے سرہ

وَنَقَّصِ مِنَ الشَّجَرِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ﴿۱۳﴾

اور پہ کھوالی دے میوؤ سرہ دے دیارچہ دوی نصیحت واخلی

فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ

تو ہرکلمہ پہچہ راتل دویتہ خوشحالی دوی پوٹیل دا زمونہ حق دے

وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى

او کہ او پہ رسید و دوی تہ غہ تکلیف نو سپرہ والے بہئے کنہو دے موسیٰ (علیہ السلام)

وَمَنْ مَّعَهُ إِلَّا نَمَاتٌ طِرْهُمْ عِنْدَ اللَّهِ

او دھغچاچہ دھغہ ملگری وو۔ خبردار یقیناً سپرہ والے ددوی مقرر و دے تیز دے اللہ تعالیٰ تہ

وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۴﴾ وَقَالُوا

لیکن دیر د دوی تہ نہ یوہیری۔ او وٹیل دوی

مغوی تہ نور دودہ زیری دنیوی پیش کرل۔ اُو ذینا دھکتی۔ اُدی نہ مراد قتل
او استعیاء دے او نور کارونہ د ذلت دے بنی اسرائیلونہ اخستل او داذی روستی
تہ مراد د تذلیل کارونہ او بیا ارادہ د قتل او د استعیاء دے۔ کئیف تَعْمَلُونَ دا دلیل دے
چہ پہ عملونو کنیں مقصد، کیفیات او شرعی طریقے دی او دایے پہ سوئم یونس
نکلا کنیں ہم ذکر کرے دے۔

نکلا دے دے محائے نہ دریم مقام دے تریکلا پورے یو پکنیں ذکر د امداد د
اللہ تعالیٰ دے دے بنی اسرائیلو سرہ پہ رالیرلو د او و عذابونو پہ فرعونیا نو
باندے او پہ آخر کنیں د مغوی غرقول۔ یہ دے ایت کنیں دودہ عذابونہ ذکر شول
سینین عذاب د باندہ او صحرا والودے۔ وَ نَقَّصِ مِنَ الشَّجَرِ د عذاب بنارونو
والودے او ثمرات د زمکے تولو امدانیا تو او تجارتی منافعتہ شامل دے۔

نکلا لکنا ہذا محان بہئے د فراحتی او خوشحالی حقدار کنہو دے اللہ تعالیٰ فضل
اورحم تہ یے ہیچ دخل نہ ورکوؤ۔ یَطَّيَّرُوا تطیرنہ مراد دادے چہ ہرکلمہ

مَهُمَّا تَأْتِيَانِي مِنْ إِلَیَّ لِتَسْخَرَنِي بِهَآ

مهمہ چہ راو پئے تہ مونہ تہ خہ نشہ دہا تہ ددے چمجاو اوکے پہ مونہ تہ ہفہ سارہ

فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۳۳﴾ فَأَرْسَلْنَا

تو نہ یو مونہ پہ تا ایمان راوہونکی۔ پس راو لویو مونہ

عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ

پہ دوی باندے طوفان او مولخان او سپرے

وَالضَّفَادِعَ وَاللَّامِأَتِ مُفَصَّلَاتٍ

او چیتداخان ، او وینے را تو لے نشہ دے جدا جدا ،

فَأَسْتَكَبرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿۳۴﴾

تو دوی لوئی اوکے (کا ایمان راوہونہ) او وو دوی قوم مجرمان ۔

مصيبتوں نہ مہر عوانہ راشی تو عہل بد عمل تہ نسبت نہ کوی بلکہ بل چا تہ

نسبت کوی وائی چہ دا قلا تہ شخص یا قلا تہ کور یا سفر وغیرہ سپیرہ وو او

حدیث کنن را غلے دی چہ لا طیرہ فی الاسلام دے آیت تہ معلومہ شوعہ چہ

ہمیشہ باطل پرستونیکا تو خلق تہ سپیرہ وٹیلے دی او دے عہلے بد حالی نسبت

یے مغوی تہ کرے دے لکھ پہ سورہ یس شک کنن دی۔ عذاب اللہ کا ابن عباس

رضی اللہ عنہ نہ نقل دے چہ مصيبتوں نہ کوی طرف ک اللہ تعالیٰ نہ دی یا

مقرر دی ک اللہ تعالیٰ سرہ پہ تقدیر کنن۔ شریبی وٹیلے دی چہ سبب دوی

ک سپیرہ والی عملونہ ک دوی دی چہ مکتوب دی ک اللہ تعالیٰ سرہ۔ لَا یَقْنُوتُونَ لَیْکِن

اکثر خلق ک حوادثو مصيبتوں نسبت اسبابو محسوس تہ کوی او ک اللہ تعالیٰ نہ

غافل وی او ک ہفہ تقدیر ہم نہ مٹی۔ فَأَعْلَاہُ الْحَسَنَةُ یے معرفہ ذکر کریدہ او

سیرۃ نکرہ دہ اشارہ دہ چہ حسنات دیردی اوسیات لہردی۔

لَا دَا دوی سخت ضد او عناد و وعکھ چہ ہم ورتہ آیت وائی او ہم ورتہ ک

سحر نسبت کوی۔

لَا بعض مفسرینو لیکل دی چہ موسیٰ علیہ السلام دوی تہ دُعا د شر او کرلہ

نودا عذابونہ پہ دوی باندے شروع شول۔ فَأَرْسَلْنَا پہ دے کنن اشارہ دہ

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا لِمُوسَى

ادھو کہہ چہ را بہ غی پر دوی یا ندے یو عذاب (دے دھن ابونو نہ) دوی بہ وئیل اے موسیٰ

ادْعُنَا رَحْمَةً مِنْكَ بِمَا عَاهَدْتَ عَلَيْنَا

دعا اور غماز موت پر کہ در پخیل نہ بہ سبب دھنے چہ لوظ اے کہے دے ستا سرہ ،

لَمِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لِنُؤْمِنَ بِكَ

کہ چوے لرے کر دتا رہ دے سرہ زمونہ نہ دا عذاب خا مخا ایمان بہ را دیو بہ تا

وَلَتُرِيَنَّكَ مَعَكُمْ بَنِي إِسْرَءِيلَ

او خا مخا او بہ لیردو ستا سرہ بنی اسرائیل -

دیروالی تہ او معلومہ شوہ چہ دے دے پارسہ اسمانی اسباب و طوفان تہ مراد ہر ہفہ
شے دے چہ عام ملاکت را ولی کہ سخت بارانوتہ وی یا عامہ و باروی لکہ دلتہ
بعض مفسرینو مرض د شری لیکے دے نو دا عذاب مالی او بدانی دواپو تہ
شامل دے۔ وَالْجَزَاءُ دَا عَذَابُ مَالِي دے حکمہ ملخانو دے دوی تہول فصلونہ او
میوے او خورپے او دا د قحط تنہ وی۔ او ملخان خورپ بغیر د ذبح نہ جائز دی
کہ ہرہ نوعہ وی ہاں بہ حدیث ابو داؤد کنن را غلے دی چہ نبی صلی اللہ علیہ
وسلم نہ خورپ حکمہ چہ طبعاً پے یدانہ نول لکہ ضرب (خادمی د صحرا)۔ وَالْقَتْلُ دے
یو قسم ہفہ دی چہ تیاریے غلے او خوری ہفہ تہ سپکئی وئیلے شی دویم قسم ہفہ
دی چہ پہ ویستو او بدان کنن وی او چیمپل کوی دریم ہفہ دی چہ پہ خارو و
پورے او غلی او خوراک کوی ہفہ تہ گنی وئیلے شی دا تہول قسمونہ دلتہ مراد
دی نو دا ہم مالی او بدانی عذاب دے۔ وَالصَّفَادُ دے دہم دے دوی پہ خوراک او حبسکا
کنن دا علیدال او دے دوی پہ سرونو او بدان نو باندنا و رختل۔ وَالْكَاهُ دے دوی
پہ خوراک او حبسکا کنن ہسکارہ کیدالہ۔ مَقْصَدَاتِ عَذَابُونہ جدا جدا او یو
روایت کنن را غلے دی چہ دے ہر دو عذابونو پہ مینج کنن او وہ یا اتہ و ر وقفہ
وہ یا داچہ دے دے دلالت کول پہ ایت اللہ باندے ہنہ ہسکارہ او واضح وؤ۔

فَأَمَّا تَكْبَرُوا دَا مَرَضَ عَقِيدَا دے او مجرمین مرض د عملونو دے۔

سکتا دا ایت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ فرعونیا نو اللہ تعالیٰ منلو او پہ
مصیبت کنن د اللہ تعالیٰ نہ د دعا د غوشتنہ قائل وؤ او پہ دے ایت کنن

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ

پس ہرگز چہ لرے یہ کہو موتیہ دوی نہ عذاب تریو نیو چہ دوی نہ

بِالْغَوَةِ إِذَا هُمْ يَنْكُشُونَ ۝ فَاَنْتَقَمْنَا

رسید ونگی روہے تہ دغا وخت دوی نہ ماتو لو لوط لرحہ پس بدل و اخستو موتیہ

مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ يَأْتُهُمْ

د دوی نہ نو غرق کول موتیہ دوی نہ دریاب کیں پہ دے وجہ چہ دوی

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ۝

دروغون کرہ آیاتو نہ زموتیہ او وردوی دہے نہ بے پرواہ

معلومہ شوعہ چہ د موسیٰ علیہ السلام دوة مقصداہ وؤ یومسئلہ د توحید
اوبل ازادول د مؤحدینو۔ بِمَا عٰهَدَاكَ مراد د عہدہ نہ نبوت د یا مراد
تربینہ اجابت د دعا دے اوبہ پہ بما کیں متعلق دہ پہ ادع پورے یعنی پہ حق
دے چہ اللہ تعالیٰ تالہ نبوت ذکر کرے۔ یا وسیلہ اونیسہ پہ ہغہ عہدہ سرہ
یا با د پارہ د قسم دہ۔ لَیِّنْ کَشَفْتَ نسبت د کشف مجازی دے یعنی پہ سبب
د دعا ستا سرہ چہ پہ ادع سرہ ذکر دہ او داسہ پہ سورۃ زخرف لک کیں ہم دی۔
۱۳۱ دے ایت کیں د دوی ضدا او عناد ذکر شویدے۔ اِلٰی اَجَلٍ مراد دے نہ
ہغہ اووہ یا اتہ ورعے دی چہ اللہ تعالیٰ د ہر عذاب د پارہ مقرر کرے وے او
داسہ پہ زخرف تہ کیں ہم دی۔

۱۳۲ پہ دے ایت کیں د دوی اُخریٰ عذاب د غرق ذکر شوے دے او دہے
دوة وجہ ذکر کرے دی۔ فَاَنْتَقَمْنَا نقمت پہ اصل کیں زائیل کول د نعمت دی
پہ عذاب سرہ۔ اَلْیَمِّ دوتکی دریاب یا غولجی د دریاب تہ وئیلے شی اوازہری
نہ نقل دے چہ یم بحر مالہ او بحر عذاب دوار و تہ وئیلے شی لکہ فَاَقْدَفِیْہِ
فی الیم کیں عذاب مراد وؤ او دلتہ بحر مالہ قلزم مراد دے او بحر صرف
مالہ تہ وئیلے شی۔ او دوة وجہ د عذاب تکذیب او غفلت یے ذکر کرو اگرچہ
د دوی نورہم دیر کتا ہونہ وؤ لیکن دادوارہ د تہولو کتا ہونو چہے وے۔
سوال: غفلت نحو امر غیر اختیاری دے نو دایے وے سبب د عذاب کیں

وَأَوْزَنَّا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يَسْتَضَعُّونَ

او وڌرڪرل مونڙو هغه قوم ته - ڇهه ڪمزور ڪري ڇڏيو (پهه مصر ڪيئن)

مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَمَغَارِبِهَا لَئِي يَآرْكُنَّا

مشرقون ته - ڏکڻ زمڪي او مغربون ته - ڏهه، هغه زمڪي ڇهه - برڪتون اڇول ڏي مونڙي

فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ

پهه هغه ڪيئن - او پوره شوهه وعدا ڏکڻ رب سٺا خاتمه ڏ

بَنِي إِسْرَءِيلَ بِمَا صَبَرُوا وَدَمَّرْنَا

بني اسرائيلو سره، ڀڄو ڇهه ڏڏي ڇهه صبر ڪريو - او هلاڪ ڪرل مونڙو

مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ

هغه ڇهه جوڀول فرعون او قوم ڏ هغه

وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٢﴾ وَجَاوَزْنَا

او هغه باغون ڇهه دوي اڇول ڏي پهه سفرون - او پوره وڻن مونڙو

ڏڪر ڪريو؟

جواب: مراد ڏڏي نه اعراض ڪول اوڀر پرواهي ڪول ڏي اوڊيته تغافل وٺي ٿي
ڏا مستلزم ڏي توهين ڏا ايا تونولر -

۱۳۱ ڏڏي زمڪي نه مراد زمڪي ڏ شام ده ڇهه پهه هغه ڪيئن دنيوي او اخروي برڪات
ڏيڍي بني اسرائيل اول ڏ شام ڏ زمڪي وارثان شول بيا ڏ داؤد عليه السلام
او سليمان عليه السلام پهه وخت ڪيئن ڏ مصر وارثان هم شول -

يَسْتَضَعُّونَ مراد ترينه ڏ دوي نه عبیدان جوڀول اوڏ اولاد ذبح او استحياء
او سخت ڪارونه ڪول اوڏليل ڪول ڏي اوڀر سورة قصص ۱۳۱ هڪ ڪيئن هم ڏڪر
ڏي - مَشَارِقِ او مَغَارِبِ اشاره دهه ٿولو طرفون ته او هر ڪجهه ڏ هر ڪجهه علائقي
مشرق او مغرب جدا جدا وي ڏڏي نه جمع ٿي ڏڪر ڪرل - الْأَرْضِ مراد
ڏڏي نه هغه علائقي دهه ڇهه ڏ فرات نه تر بحر سرف (هلم) پورده ڏا بقاعي
ڏڪر ڪري ڏي پهه سورة مائده ڪيئن اوڏا زمڪي پهه سورة انبياء ۱۳۱ او سورة

بَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ

بنی اسرائیل د دریاب نہ نوراعلل دوی پدیو قوم پاندے

يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا

چہ هغوی بندگی کول د معبودانو خپلو دوی اوئیل

يَهُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ

اے موسی (علیه السلام)! جو کرے مونو لری د بندگی حق دار لک شہ رنگہ چہ دوی لری

إِلَٰهَةً قَالُوا إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿۱۳۸﴾

معبودان دی اوئیل هغه یقیناً تاسو قوم یی ناپوهه

اسراء پکښ ذکرده - کَلِمَتٌ رَبِّكَ هغه ذکرده په سورة قصص هه پکښ

مَا كَانَ يَصْنَعُ مراد د دے نه بڼه او کار خانے وغیره وے

۱۳۸ دا خلورم مقام دے تر بلکلا پورے په دے کښ بیان د کمزوری والی د عقیدت

د بنی اسرائیل دے او پوهه کول د موسی علیه السلام هغوی لری اشاره ده چہ

په بنی اسرائیل وکښ په وخت د وجود د نبی د هغوی کښ کمزوری دینی شروع

شویده - وَجَاءَ زُنَّا د ا مجاوزه (پچ کول) په ورځ د عاشورا د دے وچے نه هغوی

دغه ورځ روژه نیوله او په دے اُمت کښ دغه روژه نیول سنت دی

عَلَى قَوْمٍ دا قوم د لخم قبیل وواو شکلونه یی د غواؤ جوړ کړے وواو د هغه عبادت

یی کوو بعضو ناپوهو بنی اسرائیل ودا مطالبه کړے وه د وچے د زور عادت نه

او د وچے د نوی ایمان رار پلونه او د غصے وینا په غزوۍ د حنین کښ بعض

نوی مسلماً نانوهم کړے وه چہ مونو لری یوه ونه مقرر کړه چہ په هغه پورے

۱ سلجی زور پنده وود پاره د برکت لکه خرنگ چہ دے مشرکا نولری داسه ونه

ده او هغه ونے ته ذات انواط وئیل کیدا و نور سول الله صلی الله علیه وسلم

هغوی ته زور نه اوکړه چہ تاسو هم د بنی اسرائیل وپه شان وینا کوئ

سوال: دا دواړه واقعے خو د هغوی په کفر او ارتداد پاندے دلالت کوی ؟

جواب: دا دے چہ د کفر نه دے ځکه چہ د خپل نبی نه یی د دغه مثل مطالبه

کړے ده په دے عقیده پاندے چہ حلول د لاله ممکن دے او دا جهل عذار د

إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ مَا هُمْ فِيهِ وَيَاطِلُ

يَقِينًا دَا خَلَقْ هلاک بہ کریشی هغ۔ چہ دوی مشغول دی پہ بندگی کھتے کس او باطل دی

مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۹﴾ قَالَ غَيْرَ اللَّهِ

هغ۔ عملونہ چہ دوی پئے کوی۔ اوئیل (موسیٰ علیہ السلام) ایسا سوا کہ اللہ تعالیٰ نہ

أَبْغَيْكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضْلُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۱۴۰﴾

طلب کریم تاسولہ بل معبود او هغ۔ (اللہ تعالیٰ) غور دالے در کرے تاسولہ پہ خلق و ذکر مالے (یوسیف زکریا)

وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ

اوکلہ چہ۔ پلج کرئی مورتو تاسو د فرعونیا نونہ چہ رسول پئے تاسو تہ

سُوءَ الْعَذَابِ يُقْتِلُونَ آبْنَاءَكُمْ

بن عذابونہ دتل پئے شامن ستاسو

وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ

اولے حیائی پر بخود لے زقانہ ستاسو او پہ دیکھن

پہ نوی مسلماً نانو کس۔ یَقْتُلُونَ عِوَف وئیلے کیہی لازم نیول د یوشیز او توجہ
کول هغہ تہ پہ طریقہ د تعظیم سرہ۔ تَجْهَلُونَ اشارہ دہ چہ مشابہت د مشرکانو
سرہ ہم جہل دے۔

۱۳۹ د اولے جملے مطلب دادے چہ دامعبودان فنا کیدا ونکی دی پہ لاسونو
د مؤحدینو او د طرف د اللہ تعالیٰ نہ ہم پہ بلے طریقہ سرہ۔ د دوی عبادت نہ دے
جائز۔ د دویہ جملے مطلب دادے چہ د دوی د شرکی عملونہ بے فائدے دی
نہ نفعہ و رکولے شی اونہ ضرر دفع کولے شی۔

۱۴۰ د اذورنہ دہ قوم تہ د موسیٰ علیہ السلام اول پئے ذکر کرہ چہ دامعبودان
اہل د عبادت نہ دی اوس ذکر کوی چہ اللہ تعالیٰ حقدار د بندگی دے پہ
توحید سرہ محکمہ چہ د اسبب د فضیلت دے او طریقہ د فضیلت د کردہ پہ سورۃ
مائداہ متکین۔

بَلَاءٍ مِّنْ رَبِّكُمُ عَظِيمٍ ۝ وَاعْدُوا نَارَ

نعت (امتحان) دو د طرف د رب ستاسو ته لوئے - او وعدہ اوکړه مونږه

مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَّنَّا بِعَشْرِ

د موسی (علیه السلام) سره د دیر شو شپو او پوره کړیو مونږه هغه په لسو نورو سره

فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۖ وَقَالَ

نو پوره شو وخت مقرر د رب د خوا له خوا لوبښت شپه او اوښل

مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي

موسی (علیه السلام) خپل دود هارون (علیه السلام) ته چه تائب شو په قوم خپل کس

وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ۝

او اصلاح لخوا د دوی او م حه په لار د وران کونکو په

ملا دے ایت کتب بیان د سبب د فضیلت د بنی اسرائیل دے او تذکیر د نعت

د الله تعالی دے او داسے ایت په سورة بقره ملا او ابراهیم ملا کتب هم ذکر دے

ملا د دے محاش نه پنجم مقام دے تر ملا پورے په دے کتب ذکر د اول

میقات دے د پاره د کتاب ورکولو او استخلاف د هارون علیه السلام دے او

بیان د طلب د رویت (لیدل) دی د موسی علیه السلام الله تعالی لخواه او بیا شرک

د بنی اسرائیل په عبادت د سختی سره او غصه د موسی علیه السلام په هغه

داخلوینت شپه میاشت د ذوالقعدة اولس ورځ د ذالحجه وے اور وایاتو

کس راغله دی چه د میاشت نه روستو موسی علیه السلام مسواک مستعمل

کړو نو الله تعالی ورته لس ورځ نورے زیاتی کړے د دے وچه نه یخ شپه

سوال: فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ ا ۖ دے ته هه ضرورت و ۖ

جواب: مواد په دے کتب دفع د وهم ده یعنی شوک دا وهم او کړی چه عشر

د ثلاثین نه جزء دے بلکه روستو دے د ثلاثین نه - فرق په مینځ د میقات

او وقت کتب دا دے چه وقت مطلق و نعت ته و ۖ شپه او میقات هغه و نعت

دے چه دغه کار د پاره مقرر کړے شپه - و ۖ قال موسی اشاره ده چه په و نعت

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ لَا

او ہر گاہ چہ راغنی موسیٰ (علیہ السلام) دیا کہ دینے مقرر زمانہ اور خبر او کہے دے سورہ رب ددہ

قَالَ رَبِّ ارْنِيْ اَنْظُرْ اِلَيْكَ قَالَ لَنْ تُرِيَنِيْ

دہ اوٹیل! اے رب! اور نہ آیتا۔ مانتہ خان خیل چہ آو گورم تاتہ۔ اللہ تعالیٰ او فرما ٹیل ہجرتہ نشہ لید مارید نیکیاں

وَلَكِنْ اَنْظُرْ اِلَى الْجَبَلِ فَاِنْ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ

لیکن او گورہ دے غرتہ کہ تینگ شودے پہ آٹاے خیل باتکا

فَسَوْفَ تُرِيَنِيْ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ

نور دہ چہ او بہ ویتہ تہ مالہ، نو ہر گاہ چہ نور (جلوہ) نیکا کہ کرور رب ددہ غرتہ

جَعَلَهُ دَكَاةً وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا فَلَمَّا اَفَاقَ

او گر خور و ہتہ ہوار د زمکے سورہ او پر یو تو موسیٰ (علیہ السلام) بے ہوش، تو ہر گاہ چہ را وچت شوریدہ و شوش

قَالَ سُبْحٰنَكَ ثَبَّتْ اِلَيْكَ وَاَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِيْنَ

اوٹیل یے پاک دہ تالہ ما تو یہ کرید کثات اوٹہ اولیم دہ مؤمنانوتہ زیدے وخت کین

دہ حیویت دہ امیر کین استخلاف ضروری دے کہ امامت کبریٰ وی یا صغریٰ وی سوال! ہارون علیہ السلام خوئی وڈ نوئی خود بل چا نہ خلیفہ نہ جو پئی؟ جواب! انبیاء کین درجات دی تو ہارون علیہ السلام نبی وڈ لیکن کار دہ خلافت پہ ذمہ دہ موسیٰ علیہ السلام وڈ نہ پہ ذمہ ددہ۔ وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْلَ بَاغِ الدَّارِ تاکیدا دی تکہ سورہ ص ۲۱ او بک کین دی۔

۲۱۔ دہ کلام دہ اوریدالونہ شوق دہ دیدان پیدا شو او دہ سوال دہ موسیٰ علیہ السلام دہ وجہ دہ محبت تہ دے او سوال دہ نبی اسرائیلو (ارثا اللہ جہرہ) دہ ادبی او دہ انکار دہ وجہ تہ وڈ عہدہ ہخہ سبب دہ عذاب شو او حق مسلک دادے چہ لیدل دہ اللہ تعالیٰ پہ دنیا کین ممکن دی لیکن واقعہ تہ دی او دہ بعض علما وپہ نیز پہ دنیا کین معتنع دے۔ دہ امکان دہ پارہ دہ دلیلونہ دادی (۱) موسیٰ علیہ السلام دہ دے طلب کرے دے او انبیاء علیہم السلام معتنع نہ طلب کوی عہدہ چہ طلب دہ معتنع جہل دے او انبیاء دہ جہل نہ پاک دی (۲) لن ترانی و تیلہ دہ لن ازی یے

قَالَ يٰمُوسٰى اِنِّىْ اصْطَفٰىتُكَ عَلَى النَّاسِ

اور مائیں اللہ تعالیٰ اے موسیٰ (علیہ السلام) یقیناً مآخوڑ کرے ہے تہ یہ خلق باندے

بِرِسَالَتِىْ وَبِكَلَامِىْ رَفَعْتُ مَّا اتٰىتُكَ

یہ پیغام تو خفا او یہ خبر و خفا سرہ، تو اونیسہ ہفتہ (کتاب) چہ در کرو ما تا تہ

وَکُنْ مِّنَ الشَّاكِرِیْنَ ۝ (۱۳۳) وَکَتَبْنَا لَهُ

او شہد شکر کو و نکونہ (یہ بیان لو دے سرہ) او لیکلے دے موین ہفہ لہ

نہ دے و ٹیلے (۱۳۳) تعلیق ہے یہ استقرار د جیل پورے کریدے او دامکن دے
او تعلیق پہ ممکن پورے امکان فائدہ کوی۔

سوال: حرف دل دلالت کوی پہ نفی تابیدی باندے او دالہ معتزلو و ٹیلے
جواب: لن دلالت کوی پہ نفی مؤکدا باندے کہ تابیدی وی او کہ نہ وی
او دے تحقیق شربینی پہ سراج المنیر کیں ذکر کرے دے۔

سوال: موسیٰ علیہ السلام ثبُت و ٹیلے دی ؟

جواب: دا توبہ د تواضع او د عبادیت د وجہ نہ دہ د گناہ د وجہ نہ دہ دہ بالاجماع
ہاں توبہ دہ دے وجہ نہ چہ بے اجازتہ ہے دا دعا کرے دہ۔ اولیاد اللہ تعالیٰ
پہ آخرت کیں د پارہ د جنت والو یقینی دی دے تفصیل پہ سورۃ قیامہ ۱۲
او سورۃ تطہیف ۱۸ کیں شتہ۔ فَإِنِ اسْتَفْزَزَ مَكَانَهُ دایومثال دے چہ د
غر ظاہری قوت دیرزیات دے نوچہ ہفہ د اللہ تعالیٰ د تجلی طاقت
نہ لرو نو کمزورے وجود د انسان بہ محکمہ طاقت اولری، او اجماع دہ د
امت چہ دا توبہ د موسیٰ علیہ السلام د گناہ نہ نہ وہ محکمہ چہ ہفہ گناہ نہ دہ کرے
او حدیث صحیح کیں راغلے دی چہ اللہ تعالیٰ پہ تجلی کیں صرف طرف د گوتے
(کچہ گوتہ) بنکارہ کرے وؤ۔ او شربینی دلتہ و ٹیلے دی چہ دلالت صاحب کشاف
د خیل مذاہب فاسد پہ اثبات کیں تاویلات دی د ہفہ نہ محان اوسا تی۔
نکلا دا تسلی دہ د اللہ تعالیٰ د طرف نہ موسیٰ علیہ السلام تہ چہ کہ دیدان ہم
منع کرو ستانہ لیکن نور احسانات ہم پہ تا کریدی الناس نہ مراد امتیان دی
او د شکر نہ مراد بیانول د کتاب د اللہ تعالیٰ دی اورازی و ٹیلے دی چہ دا تسلی ہم
دلالت کوی پہ امکان د رویت باندے۔

فِي الْأَوَاجِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً

پہ تختو کتب د ہر قسم ضروری کار تہ وعظ

وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخَذُّهَا بِقُوَّةٍ

او تفصیل د ہر ضروری حکمو نو ، نو او نیسہ دا پہ کوشش سرہ

وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَا خُذْ وَأَبَا حُسَيْنَهَا طَسَاوِرِيكُمْ

او حکم کوہ قوم خیل تہ چہ او نیسی (عمل کو) دایہ خائستہ طریقہ سرہ زرد چہ او بہ بنائیم تاتہ

دَارَ الْفَاسِقِينَ ۝ سَاَصْرِفُ عَنْ آيَتِيَ الَّذِينَ

ملک د تافرو مانو خلقو - خانقا منع کوم د بوسہ د آیتو نو خیلو تہ حق کسان

يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ

چہ لوئی کوئی پہ زمکہ کتب پہ تاحقہ سرہ -

وَأَنْ يَسْأَلُوا كُلَّ آيَةٍ إِلَّا يَوْمُ مَنَاجِرِ

او کہ او ویٹی دوی ہرہ نبتہ د حق نو نہ راوی ایمان پہ ہفے باندے ،

۱۷۱ تورات پہ تختو کتب نازل شوے ولیکن د ہفے تختو شمار او جنس پہ

صحیح روایا تو کتب نہ دے معلوم نو پہ ہفے کتب بحث کول عبث کار دے۔

مَوْعِظَةً دے نہ مراد زجرو نہ او تحویفات وغیرہ دی۔

وَتَفْصِيلًا دے نہ مراد احکام د تورات دی۔

يَا حُسَيْنَهَا دا اضافت بیانہ دے یعنی ہول احسن دے یا اشارہ دہ چہ احسن

عزیمت تہ وئیہ شی او حسن رعصت تہ وائی۔

دَارَ الْفَاسِقِينَ دے نہ مراد یا خوزمکہ د شام دہ چہ پہ ہفے کتب جبا یز او سیدال

یا ملک د مصر دے یا دے نہ مراد جہنم دے پہ ورخ د قیامت پہ روستنی

توجیہ سرہ خطاب دے مخالفت کو و نکو د کتاب اللہ تہ او پہ دے معنی

سرہ دا تحویف دے او محکمی معنی سرہ دا بشارت دے۔

وَإِنْ يَكُورُوا سَبِيلَ الرَّشِيدِ لَا يَتَّخِذُوهُ

اوکه ادویق دوی لار د هدايت نو نه نيسي هغه لره

سَبِيلًا وَإِنْ يَكُورُوا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ

لار (دنگ) - اوکه ادویق دوی لار د گمراهي نو نيسي هغه لره

سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا

لار (دنگ) - دا پدایه وجه چه دوی دروغزن کنړي ایتونه زمونږ

وَكَاثِبُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٢٧﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا

او دوی د هغه نه بې پروا دي - او هغه کسان چه دروغزن کنړي

بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ

ایتونه زمونږ او ملاقات د آخرت نو برباد دي عملونه د دوی -

۱۲۷ مخکښ ایت کښ ترغیب ذکر شو د پاره د عمل په تورات باندې نو په دے ایت کښ زور نه ده د پاره د هغه چاچه هغوی د الله تعالی د کتاب نه مخ اړوونکی دی د وچه د ضد او عناد نه او روستو جمله دلالت کوی د دوی په عناد کولو باندې دا ایت دلیل دے په دے خبره چه د چا په زړه کښ هه تکبروی نو هغه د پوه د کتاب الله نه محرومه وی او علماؤ هغه نهه صفات ذکر کړيدي چه هغه منع کوونکی دی د پوه د قرآن نه چه هغه په اتقان ص ۳۳۲ د سیوطی، او البرهان ص ۳۸۱ د زکشی کښ ذکر دی - عَنْ آيَتِي دلیونه د توحید او ایتونه د تورات او د قرآن مراد دی - سَأَصْرِفُ یعنی د فهم د قرآن نه منع کول په سبب د عتیم او د طبع (مهر) سره زړه نو د دوی باندې - يَغْيِرُ الْحَقَّ مراد د دے نه دین باطل دے یعنی په دین باطل سره تکبر کوی او دا اشاره ده چه تکبر بالحق جائز دے یعنی تکبر د اهل حق په اهل باطل باندې او شریعی مشهور متل ذکر کړيدې چه تکبر په مقابله د متکبر کښ صدقه ده -

هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٤﴾

نہ شی وریکے دویہ بدلہ مگر دے حق عملونو چہ دوی نے کوی۔

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ

او جور کرد قوم د موسی (علیہ السلام) روستو د تللو د حق نہ

حُلِيِّهِمْ عَجَلًا جَسَدًا آلَهِ خُورًا أَلَمُ

کالو د دوی نہ سخی یوہ جوسہ وہ چہ حق لہ اواز دو۔ الہ دوی

يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ

سورہ نہ کو چہ داسخی خاڑے شے کولے د دوی سرہ او نہ خودے شے دویہ نہ

سَبِيلًا ۚ اتَّخَذُوا ظُلُمًا

لار (د فائدے) او نور دوی حق سخی لورہ (پہ خدایی سخی) او و دوی ظلم (شرک) کو دکی۔

نکلا دے ایت کہیں بیرہ اخروی دہ د پاریہ د منکرینو۔ وَلِقَاءَ الْآخِرَةِ کہیں اشارہ
دہ چہ د دوی نہ امید دے توبے کولو نیشتنہ محکمہ چہ اعرت نہ منی نو مراد
دادے چہ سرہ دے تکذیب نہ مرشی بغیر دے توبے کولو نہ۔ اَعْمَالُهُمْ مراد د دینہ
نیک عملونہ دے حق دوی لکہ صلہ رحمی او صداقہ کول او بہہ اخلاق دے حق
نکلا دا بلہ واقعہ دہ پہ وخت د سفر کولو د موسی علیہ السلام مہقات اول
تہ او دے تفصیل پہ سورہ ظہر کہیں شتہ۔ د ایت دلیل دے پہ دے
خبرہ چہ حق دے سامری صرف جوسہ وہ او اواز دے سخی تربیہ وتلو د حق
نہ غوبہ او وینہ نہ وہ جورہ شومے او دا قول غورہ دے او پہ دے ایت کہیں
دے معبود حق دہ صفات ذکر دی اول دا چہ حق لہ بہ صفت د کلام وی دویم
دا چہ حق بتو نہ د فائدے کولے شے او دا دوارہ صفتونہ پہ سخی کہیں نیشتنہ
اونہ پہ مرو کہیں اونہ پہ معبودان باطلہ کہیں۔ اول اتخذا پہ معنی د جورولو
دے او دویم پہ معنی د معبود گنہ لودے۔ حُلِيِّهِمْ دا اگرچہ مستعار و لیکن
روستو د ہلاکت د فرعونیا نونہ حق میراث او ملکیت د بنی اسرائیل او کو حقیقت
لکہ پہ سورہ دخان کہیں دی۔ لَا يُكَلِّمُهُمْ د صریح دلیل د چہ اللہ تعالیٰ لہ

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ

او هرکله چه او غور زوله شو ددوی به مخکین او پوهه شو دوی چه یقیناً

قَدْ ضَلُّوا اذْ قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا

ددوی گمراه شویداي، نو اوئیل ددوی که اونکړو رحم په مونږه رب زمونږ

وَيَغْفِرَ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٢٩﴾

او بخښيې اونکړه مونږ ته نو ځانغل شو به مونږ د ناوایانو نه -

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ

او هرکله چه واپس شو موسی (علیه السلام) خپل قوم ته غصه ودر (په شرک کولو د قوم)،

أَيْسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي

غږن ودر، اوئیل ئې بد دے هغه کار چه کړیدے تاسو روستو زما نه،

أَعَجَلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَالْقَى الْآلُؤَاخَ

ایا تلوار اوکړه تاسو د وعده د رب ستاسو نه او کیږدے ئې تڅرے

صفت دکلام شته دے محکه چه داوصف که معبودیت دے. قَوْمُ مُوسَى مراد ددینه بعض کسان دی، ټولو د سني عبادت نه دے کړے په قرینه د سورة اعراف ۱۵۹ لره. ۱۴۹ د دے یو مطلب دادے چه موسی علیه السلام هغه ښځه او سیزلواوایرې د هغه ئې دریاب ته او غورخوله لکه په سورة طه ۷۱ کېن دی. دویم مطلب دادے چه هرکله دوی ښپیمانه شو په عبادت د سني محکه چه غور محیدال کنایه ده د ښپیمانه کیدلونه او سبب د ښپیمانه روستو ایت کېن ذکر دے.

قَالُوا اءَاذْکَرْدَ تَوْبَةٍ دَ بَنِي إِسْرَءِیْلَ و دے د عبادت د سني نه او د سبب د عفو د چه په سورة بقره ۷۷ کېن ذکر دے. ټیږ ځمکا دلته رحم په معنی د اجابت توبه دے او هغه مقدم دے په مغفرت باندے. او هرکله چه رحم په معنی د پیچ کولو دی دگناه نه، نو بیا مغفرت مقدم کیږی په رحم باندے لکه په دعا د ادم علیه السلام سورة اعراف ۷۷ کېن. او نور ځایونه هم دا ښه ویر ذکر دی.

وَآخِذْ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ ط قَالَ

او ادنیولوئی سر د رور خیل رانکلوئی محانتہ - اوئیل (ہارون علیہ السلام)

ابْنِ أَمْرِئِ الْقَوْمِ اسْتَضَعَفُونِي وَكَادُوا

لے د مورخویدا یقیناً دے قوم کمزورے گزلیے دومہ حہ او نیز دے وہ

يَقْتُلُونَنِي ز فَلَا تُشَبِّهْ بِي الْأَعْدَاءَ

چہ وڈلے دے حہ پس مہ خوشحالوہ پہ ما باندے دشمنان

وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

او مہ گنہ ما د قوم ظالماتو سرہ

نہا د کتاب ورکولونہ روستو اللہ تعالیٰ دہا تہ خبر ورکرو پہ بارہ د شرک د قوم د ہفہ
کبن د دے وجہ نہ ہفہ غصہ او واپس شو او اصل ترتیب د واقعہ سورۃ طہ
کبن ذکر دے چہ اول خطاب یے د قوم سرہ او کرو بیا د ہارون علیہ السلام سرہ
بیا د سامری سرہ او دے سورت کبن ترتیب مقصود نہ دے

تَحَلَّفْتُمُونِي أَهْ عَطَاب دے عبادت کوونکو د سخی تہ یعنی شرک د توحید پہ
عنائے کیبنودل دانا کارہ خلافت دے یا خطاب دے ہارون علیہ السلام او
نور و مشرانو تہ چہ تاسوز ما صحیح خلافت نہ دے کرے محکمہ چہ تاسو
د شرک نہ منع نہ دہ کرے۔ اَعَجَلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ تلوار نہ مراد بدلول او
امر نہ مراد دین د توحید دے یا امر نہ مراد وعدہ د خلویبنبتوور خودہ
اودا سے پہ سورۃ طہ بلا کبن ذکر دی۔ وَالْقَى الْأَكْوَاحَ مراد د دینہ کیبنودل
دی پہ حالت د غصہ کبن غور حول پہ بے ادبئی سرہ نہ دی مراد محکمہ چہ دا د
نبی د شان سرہ تہ بنائی اودارنگ صحیح دلیل نیستہ پہ دے عبرہ چہ شہ
تختہ د ہفہ ماتے شویدی اودلتہ ابن جریر د قتادہ نہ ہفہ اسرائیلی روایات
نقل کریدی چہ پہ ہفہ باندے ابن عطیہ او ابن کثیر رد کریدے

وَآخِذْ بِرَأْسِ أَخِيهِ دانیول د وجہ د غصہ نہ دی د خیل گمان د وجہ نہ د پارہ
د دلیل کولو او سورۃ طہ کبن ذکر شویدی چہ سر او گبرہ دواہ وولیکن پہ
ہفہ کبن تصریح نیستہ پہ نیولو د گیرے باندے صرف لا تاخذا ذکر دے او ہفہ

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلَا تَجْعَلْ لِي
 اوتیل (موسى علیہ السلام) اے رب مجھ کو بخشتے اور کرماتے اور درگھماتے اور داخل کرمہ موتیہ

فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾
 یہ خاص رحمت ستائیں، اور تہ تجھے زیات مہربان د مہربانوں نہ۔

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعُجْلَ سَيِّئًا لَّهُمْ
 یقیناً ہفتہ کسان چہ نیولے دے سے پیخدا ایسی سورہ زندگہ او پرسی دویہ

غَضَبٌ مِّنْ رَبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ
 غضب د طرف د رب د دوی نہ او رسوائی پہ ژوند

الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾
 دنیوی کہیں او د غصہ سزا ورکو موتیہ دروغ جوہوونکو نہ۔

صریح نہ دے۔ ابْنُ اُمِّ هَارُونَ علیہ السلام د موسیٰ علیہ السلام شکہ روروو
 مور او پلاریجے شریک وولیکن ذکر د مورجے صرف د رحم د وجہ نہ کریدے
 وگاڈو یَقْتُلُوْكَ نَحْنُ دا دلیل دے پہ دے خبرہ چہ ہارون علیہ السلام دوی تہ
 مسئلہ د توحید بنہ پہ وضاحت سورہ بیان کرے وہ محک دوی د ہفتہ قتل تہ
 تیار شول۔ او د ہفتہ بیان پہ سورہ طہ بت کہیں ذکر دے۔ تَشْمِيتُ شِمَاعُ
 عوشحالی ہنکارا کول پہ بد حالئی د دشمن بانگ دا اشارہ دہ چہ اختلاف
 د مؤحد بنو پہ کورنئی کہیں سبب د خوشحالئی د مشرکین دے دے دے وجہ نہ
 دا اختلاف حرام دے۔

بَلَا دَا دَعَا د دے وجہ نہ دہ کہ د موسیٰ علیہ السلام نہ پہ حالت د غصہ
 کہیں شہ قصور شوی وی او د ہارون علیہ السلام نہ پہ بارہ د اصلاح د قوم
 کہیں شہ کوتاہی شوی وی نو ہفتہ معاف کرے د مستلزم تہ دے چہ دوی
 دے گناہ کرے وی۔

بَلَا دے آیت کہیں زور نہ دہ ہفتہ بنی اسرائیلو تہ چہ د عبادت د سعی نہ یے
 توبہ نہ وہ کرے لکہ سامری او د ہفتہ ملگری او ہفتہ اولاد د بنی اسرائیلو
 چہ پہ دے عمل بان دے راضی وی۔ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ امام مالک نہ

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا

او ہفہ کسان چہ عملونہ کوی ناکارہ بیا توبہ او پاسی

مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا بِرَبِّكَ مِنْ بَعْدِهَا

پس ددے (عملونہ) نہ او ایمان یے راورد، یقیناً رب ستا پس ددے توبے نہ

لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى

خافاً. بخونیکے رحم کوونکے دے۔ او هرکله چہ پہ آرام شوه دے موسیٰ علیہ السلام نہ

الْغَضَبِ أَخَذَ الْأَلْوَابَ ۖ وَفِي نُفُسِهِمُ

غصہ راواخستے یے تختے، اوپہ لیکلوشو دے هفت کین

هُدًى وَرَحْمَةً لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ۝

هدایت وو اورحمت دو هفہ خلقو لره چہ هغوی خاص درپن چیل نہ برہ کوی۔

روایت دے چہ مفترین نہ مراد مبتدا عین دی او هر بداعتی د هغه پہ سر باندا
ذلت وی او ابن کثیر نقل کرے دے د حسن بصری نہ چہ ذلت د بداعت بہ
د دوی پہ او بدو باندا وی اگرچہ پہ نچر او ترکی اسونو باندا دے دوی سوارہ
وی او ابو قلابہ نہ روایت دے چہ دا هر بداعتی تہ ترقیامتہ پورے شامل
دے او نورهم د اسبابو د غضب او ذلت نہ پہ دوی باندا پہ سورہ بقرہ ملا
او العمران ۱۳۱ کین ذکر دی۔

۱۳۱ دا ایت ترغیب دے توبے تہ پس د شرک نہ۔ مِنْ بَعْدِهَا کین اشارہ دہ
قرب د توبے تہ یعنی بخکین د مرگ نہ۔ وَآمَنُوا پہ دے کین اشارہ دہ چہ پہ
السَّيِّئَاتِ کین کفر او شرک داخل دے او دارنگ اشارہ دہ استقامت تہ پہ
توبہ کولو باندا دے۔ دویم مِنْ بَعْدِهَا کین ضمیر راجع دے التوبہ تہ۔

۱۳۱ دا ایت دلیل دے پہ دے عبرہ چہ موسیٰ علیہ السلام کوم الواح لیخے وو
نو هغه توله یے راواخستے نو معلومہ شوه چہ د هفت نہ ہیخ نہ وومات شوی
ٹمکہ چہ اکثرہ قاعداہ دادہ چہ معرفہ معاد شی معرفہ تہ نو دویم بعینہ اول
وی نو کو تختے یے چہ کیخود لے وے بعینہ هغه یے راواخستے سکوت، سکون او
زوال تہ وئیلے شی توصفت د غضب جہا کیدیشی اوسکت پہ معنی د ترک کلام سورہ

وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا

او غور کول (ادنا کل) موسیٰ (علیہ السلام) د قوم چیل نہ

سری

اویا

لَمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ

دپام د وخت مقرر زمونږ، نو هر کله چه او پیل دوی له

زلزلے او پیل (موسیٰ علیہ السلام)

رَبِّ لَوْ يَشَاءُ أَهْلَكَتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ

اے ربہ خبا کہ تا غو تبتله نو هلاک کړے په دے دے دوی مخکین د دینہ او مال له .

أَتَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ

ایا هلاک وے نه مونږ له په هغه کار چه کریک که عقلو زمونږ نه ، نه دے دا

إِلَّا فِتْنَتُكَ نُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي

مگر امتحان دے ستا . گمراه کړے نه پر دے سره چالاره چه ادخواپے او هدایت کړے

مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيْنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا

چالاره چه ادخواپے . ته مدد کار یې زمونږ تو بخښه او کمه مونږ له او رحم او کمه مونږ له

وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ۝ وَكَتَبَ لَنَا

او ته غوره د . مونږکو نه یې . او توفیق را کړه مونږ له

راځي هغه دلت مراد نه دے . يَرْكَبُونَ اشاره ده چه رهبت سبب دے د پاره فاصلا
اخستلو د کتاب الله نه . نَسَخْتَهَا کښ اشاره ده چه موسیٰ علیہ السلام لره
لیکل شوے کتاب (نخست) ورکړے شوے وو .

هغه د دے ایت نه شپږم مقام دے تر پاره پورے په دے کښ ذکر د دویم میقات
دے او نزول د عذاب دے او دعا د موسیٰ علیہ السلام ده او بیا صفات د آخری
لوی دی او ذکر د رسالت د هغه دے بیا تذکیر دے په نعمتونو او په عذابونو
سره . د دے زلزله د راتلو سبب سورة بقره هغه کښ تیر شوے دے تندار په
دوی باندے د برے طرف نه راغی زلزله د لاندے نه یا مراد د رجف نه هیل کیدل
د زړونو د وچې د تندار له . قَوْمَهُ د دے یا داچه سبعین عطف

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ

دا ہفتہ کسان دی چہ تابعداری کوی د رسول د نبی اُمی

الَّذِي يَجِدُ وَنَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ

ہفتہ چہ موی دوی ذکر د ہفتہ لیکلے شوی د دوی سرہ

فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَا مَرْهُمْ

پہ تورات او انجیل کیں حکم کوی دوی تہ

بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ

پہ مرہ نیکو او منع کوی دوی لہ دہرے بدی تہ

وَيُحِلُّ لَهُمُ الْخَبِيثَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ

او حلالوی دوی لہ پاک خیزونہ (پہ بیان کولو سرہ) او حراموی پہ دوی باندے

الْخَبِيثَاتِ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ

گندہ خیزونہ (پہ بیان کولو) او لہ کوی د دوی تہ دراتہ حکوتہ د دوی

أَوْ مَرَادٌ دے تہ رحمت عامہ دنیویہ دے او داسے پہ سورۃ مؤمن یک کہیں دی۔

وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ بعض مفسرینو وٹیلے دی چہ دانازل شونو ابلیس

او وٹیلے نہ ہم طبع کوم د ہفتہ رحمت نو پہ ہفتہ باندے رد او کرے شو پہ دے

قول سچہ کَسَا كَتَبَهَا اے بیابھودیا نو نصاراؤ دعوی او کرے دے صفاتو چہ

دا پہ موتہ کہیں شتہ دے نو اللہ تعالیٰ نازل کرو وریسے ایت چہ پہ ہفتہ کہیں

رحمت د اللہ تعالیٰ خاص کرے شو پہ آخری امت پورے دوجے د صفت دالذین

يَتَّبِعُونَ اہ تہ او داسے پہ سورۃ انعام بلا سہ کہیں ہم تیر شویدی۔ يَتَّقُونَ مراد

دے تہ دے تولو اقسا مو د شرک او کفر او کنا ہونو کبیرہ تہ پچ کیدال دی۔ وَيُؤْتُونَ

الزَّكَاةَ ہر کہ چہ ادا د زکوٰۃ پہ بنی اسرائیلو باندے دیر گران وونو حکمہ د ہفتہ

تخصیص ہے او کرو ابن کثیر وٹیلے دی چہ مراد دے تہ ہم دے کہ زکوٰۃ د

مال وی او کہ د نفس وی۔ بِأَيِّتِنَا تُولِ احکام منزلہ مراد دی چہ پہ تورات کہیں

وَوَيَا الْغٰفِلِ یا قرآن کہیں۔

وَالْأَعْلَى الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ طَقَالِذِينَ أَصْنَوْا

ادستختے سزا کا لئے ہفت چھوٹے پہ دوی باندھے ۔ نو دفعہ کسان چہ ایمان پہ راہ دے

بِهِ وَعَزَّوْرُوهُ وَتَصَرُّوْهُ وَاتَّبَعُوا السُّورَ

پہ پیغمبر اور منکر تباہی کریدے ددہ او مدیہ کریدے ددہ او تابعداری کریدے ددہ ہفت رستا

الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ لَوْ لَيْكَ هُمُ الْمَفْلُحُونَ

چہ نازل کرے شوبہ پدہ باندھے نو دفعہ کسان خاص دوی کامیاب دی۔

بکھا ہر کلمہ چہ یہود و نصاریٰ دعویٰ او کر لہ چہ تیر شوی درے صفتوں لہ یہ مونبر
کبن موجود دی نور رحمت پہ مونبر پورے خاص دے نو داصفت یے ذکر کرو
چہ مخوی ترینہ خارج شی او پہ دے ایت کبن دہ انجری دی چہ لس صفات ذکر
دی نو د غصے صفات دہغہ پہ تورات او انجیل کبن ہم ذکر و رسول پہ اعتبار
دہ پیغام راور لودے دہ اللہ تعالیٰ د طرف نہ اوئی پہ اعتبار دہ خبر و رکولو دہ امت تہ
او پہ اعتبار دہ لویہ مرتبہ سرہ اوئی صفت دہ مدے دہغہ دے دا دہل چا دہ پانچ
دہ مدے صفت نہ شی کیدے او پہ دے صفت کبن معجزہ دہ او دہغہ تفصیلی وجہ
تفسیر سراج المنیر لیکل دی او بل قول دادے چہ ائی منسوب دے ام القری تہ
یَجِدُ وَكَهْ مَكْتُوبًا يَفْتَنُ اوصفات دہغہ او دلیل پہ دے باندھے حدیث دہ مسند
احمد دے چہ ابن کثیر ہفت تہ حدیث جید و ثیل دے او یہود نصاریٰ اگرچہ
پہ تحریف دہغہ کبن دیر کوشش کرے دے لیکن ہیا ہم دا سے عبارات موجود دی
چہ دلالت کوی پہ رسالت دہ نبی اعر الزمان باندھے ۔ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَى
نقل دے چہ یہ معروف کبن ترک دہ شریک تہ او خائستہ اخلاق او صلہ رحمی
سائل داخل دی او منکر کبن قبول شریکات او قطع دہ صلہ دہ رحمی داخل دہ۔

مَعْرُوفِ ہغہ شیعہ دے چہ پہ کتاب او سنت سرہ دہغہ بنہ والے معلوم وی او
منکر ہر ہغہ شیعہ دے چہ مخالف وی دہ دلیل شرعی نہ ۔ وَيُحِلُّ نَسَبَ دہ حلال
او حرمت نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ طریقہ دہ بیان کولو سرہ دے نہ پہ طریقہ
دہ تشریع سرہ پہ دلیل دہ حدیث دہ بخاری ص ۳۸۸ پہ بارہ دہ نکاح کولو دہ علی رضی اللہ عنہ
دہ لور دہ ابو جہل سرہ او حدیث مسلم ص ۳۱۱ کبن پہ بارہ دہ اولہ کبن۔
الظُّلُمَاتِ مراد دے نہ ہغہ شیعہ نہ دی چہ مشرکین او یہود او نصاریٰ بخیر

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ

تہ ورتہ ادوایہ اے تلو خلقو ! یقیناً حق رسول دے اللہ یم

إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ

تاسو تلو تہ راویان کووم چہ اللہ تعالیٰ ہفہ ذات دے چہ خاص ہفہ لہ بادشاہی کاسما نونو

وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ

او دے مکے دہ ، نبشتہ حقہ ار دے بدگئی بغیر دہفہ تہ ژوندی کول او مرہ کول کوی ،

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ

تو ایمن راوری چہ اللہ تعالیٰ او پ رسول دہفہ چہ نبی امی دے

الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ

ہفہ چہ ایمان لری پ اللہ تعالیٰ او پ احکامو دہفہ او تابعداری او کلمہ دہفہ

دے دلیل نہ پہ عخان باندا مے حرام کرے وؤ چہ ہفہ تہ تحریم دے غیر اللہ وئیہ شی
او تحبایت نہ مراد عنزیر وینہ اوربوا وغیرہ دہ چہ یہود و نصارا و عخان لہ
حلال کرے دی یا مراد دے نہ عام دے ابن کثیر دے بعض علما و نہ نقل کرینکا
چہ ہفہ شعیز چہ شرعاً حلال دے تو ہفہ طیب دے او بدن او دین لہ نفع
ورکوونکے دے او ہفہ شعیز چہ حرام دے شرعاً تو ہفہ عیبٹ او ضرور و رکوونکے
دے دین او بدن دے . اِضْرَهُمْ وَالْأَعْلَالَ دے دوار و کہیں فرق داد دے اِضْرَهُمْ
کنا ہونو تہ وائی چہ ہفہ بغیر دے توبے نہ نہ معاف کیدی یا مراد دے دینہ گران گران
عملو نہ دی او اِغْلَالَ نہ مراد سختے سزا کافے دی پہ سبب دے بد و عملو نو دوی
وَعَزَّ رُؤُة دے نہ مراد حفاظت دے دین دے رسول اللہ دے پہ رد کولو دے مشرکانو
او دے مبتدا عینو سرہ . وَتَضَرُّوْة دے نہ مراد اشاعت دے دین دے رسول اللہ دے
پہ جہاد او پہ قتال سرہ . حاصل داد دے چہ دعا دے موسیٰ علیہ السلام چہ مخکین
ایت کہیں ذکر دہ دہفہ قوم تہ یے ہم فائزہ و رکپہ لیکن خاصہ فائزہ یے دے نبی
صلی اللہ علیہ وسلم اُمت تہ و رکپہ -

لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۱۵۸﴾ وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٍ

دے دہاڑا چہ ہدایت او موئی ۔ او بعض ذ قوم ذ موسیٰ (علیہ السلام) نبیوہ دولہ دہ

يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿۱۵۹﴾

چہ بیان کوی د حق (حق تہ یلنہ کوی) او پدے حق سرہ فیصلے کوی ۔

وَقَطَّعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا

او تقسیم کپل موتہ دوی دولس خاندانوں مختلفے دے ۔

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذَا اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ

او وحی اوکڑ موتہ موسیٰ (علیہ السلام) تہ کڈ چاویہ او غوشے ڈھنہ قوم ڈھنہ

۱۵۸ ہر کھ چہ صفات ذ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ذکر شول نو اوس ذکر کوی دعوت عامہ ڈھنہ سرہ ذکر مقصد ذ رسالت نہ چہ ہنہ توحید دے او امر دے پہ ایمان او اتباع ڈھنہ سرہ ڈ پارسہ ڈ حصول ڈ ہدایت او پہ دے ایت کنیں بیان ڈ عموم ڈ رسالت ڈ آخری پیغمبر دے یہود او نصاریٰ وغیرہ نولوا انسانوں تہ ترقیامتہ پورے او داسے پہ سورۃ العمران نکل او انعام نکل کنیں دی ۔ او الذی کہ اہ سرہ بیان ڈھنہ مسئلے ڈ توحید دے چہ پہ ہنہ سرہ دا نبی صلی اللہ علیہ وسلم زالیرے شوے ڈ اول توحید ڈ ربوبیت دویم توحید ڈ الوہیت دے الذی صفت یے ڈ دے وجے ذکر کرو چہ دا صفت خاصہ ڈ آخری نبی دے ۔

یومئذ باللہ دا دلیل دے پہ دے خبرہ چہ پیغمبر ہم مکلف دے پہ احکامو ڈ اللہ تعالیٰ سرہ او دارنگ ڈ دے نبی عقیدہ ہم ڈ عہل دعوت سرہ موافق دے ۔ فائدہ : پہ دے ایت کنیں ایمان یے سرہ ڈ اتباع نہ سبب ڈ ہدایت گر عہولے دے نو معلومہ شہوہ چہ صرف تصدیق ذ نبی پہ غیرہ اتباع نہ فائدہ نہ ورکوی ۔ ۱۵۹ دے ایت کنیں اشارہ دے چہ ذ بنی اسرائیلونہ داسے خلق شتہ دے چہ ڈ آخری نبی تابعدار دی دوی پہ زمانہ ڈ موسیٰ علیہ السلام کنیں و او دارنگ پہ زمانہ ڈ نبی آخر الزمان کنیں ہم بعض کسان و ۔

أَنْ أَضْرِبَ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ

ادوہہ پہ عسا خیلے سرہ دفعہ کھپے لہ تو را او و سٹے

مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ

دہ ہفتے نہ دولس جینے یقیناً پڑندالو ہرے

أُنَاسٍ مِّشْرَبُهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ

چلے گودر خیل اوسورے (سایہ) کوہ موثر پہ دوی باندے

الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّانَ وَالسَّلَوىٰ

وریج او را اولیدل موثر پہ دوی باندے تورنجبین اد مرذان

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا

راوٹیل موثر خوری در مزیدار ہفتہ چہ در کوییدی موثر تاسوتہ اونہ واکھ موثر پہ دوی ظلم

وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٤٠﴾

لیکن وہ دوی چہ پٹھا تو خیل باندے یے ظلم کوو

ننگ ہر جگہ چہ عموم ک رسالت ک آخری نبی او دعوت ک ہفتہ ذکر شو نو اوس
بنی اسرائیلوتہ تذکیر بالتعم والنعم ذکر کوی ک پارہ ک ترغیب او تخویف تر ۱۳۸
پورے نو پہ دے ایت کبن تذکیر دے بنی اسرائیلوتہ پہ خلورو انعاماتو
سرہ اول انعام تقسیمول ک دوی وو پہ دولس جماعتونو کبن ک تنظیم ک پارہ
بنی اسرائیل ک یعقوب علیہ السلام ک دولس محامنو اولاد وڈ اوڈ ہریونہ مستقل
خاندان او جماعت جور شو اوڈ ہریو جماعت جدا جدا نقیب وڈ نو دامنظم
کیدال سرہ ک کثرت نہ انعام وڈ دویم انعام اوبہ راویستل وو ک کتے نہ دریم
انعام سورے کول ک وریج خلورم انعام من اوسلوی قائم جہست، انجاس
پہ معنی ک لبرے لبرے اوبو راوتلودے او انفجار پہ معنی ک دیر او بو راوتلو
دے نو اول اوبہ لبرے لبرے راوتے بیا دیرے شوے اوڈ دے انعاماتو ذکر
پہ سورہ بقرہ ننگ کھ کبن تیر شوے دے اثنتی عشرہ حال دے او اسباطا
بدل دے ک حال نہ او امما صفت ک اسباطا دے فائدہ: پہ سورہ بقرہ کبن

وَإِذْ قِيلَ لَهُمْ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ

اد کلہ چہ او ٹیلے شو دوی تہ او سیرئی پدے کلی کتب

وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ

او خوری د ہفتہ کوم خائی چہ خوبہ وی ستاسو او وائی لفظ د حطہ

وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ

او ورتنوخئی دروازے تہ سرختہ کوونکی نو ادبہ پتو تاسو تہ

خَطِيئَتِكُمْ سَتَرْنَاهُ بِالْمُحْسِنِينَ ﴿١٧١﴾

گناہونہ ستاسو - خا مخا زیان بہ کرو تواب د خائستہ عمل کوونکو -

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا

پس بدل کرہ ظالمانو ددوی تہ دینا

غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ

(واختہ ٹی) غیر د ہفتہ کوم چو ٹیلے شویہ دوی تہ پس راولیرو مونہ یہ دوی باندے

مقصدا تفصیل د انعاماتو و نو د کمال د انعام د پارہ یے ہلتہ انفجار ذکر
کرو او دلتہ انبجاس ذکر شو۔

۱۷۱ دے کتب ذکر د پنجم انعام دے چہ مشتمل دے پہ خلورو اوامرو باتنا
دوہ انعامات دی او دوہ احکام دی تفسیر یے تیر شوے دے سورۃ بقرہ ۲۵
کتب۔ سورۃ بقرہ کتب داخلیدال ذکر کرے وواو دلتہ کتب یے اوسیدال
ذکر کرے حکمہ داخلیدال محکبں وی د اوسیدالونہ او ترتیب قرانی کتب
سورۃ بقرہ محکبں دہ پہ دے سورت باندے۔

رَجَزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٤٢﴾

سخت عذاب دے برہ طرف نہ پہ سبب دے جہ دوی ظلم کو۔

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ

او تپس او کہ ددوی نہ پہ بارہ دھقہ کلی کنس چہ دو ہقہ

حَاضِرَةً الْبَحْرِ اِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ

پہ غارہ دے دریاب، کلہ چہ دوی تیریدل کول (حد شرعی نہ) پہ ورغ دے خالی کنس

اِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ

کلہ چہ راتل دوی نہ مہیان دے دوی پہ ورغ دے خالی کنس

شُرَعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ

شکارہ، او کلہ بہ جوج دے خالی نہ وہ پہ دوی باندے، نہ بہ راتل دوی (مہیان)

كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٣﴾

دھسے آزمیت کو و مونو پہ دوی باندے پہ سبب دے جہ دوی تیریدل دھمک دے اللہ تعالیٰ نہ۔

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ

او کوم وخت چہ اوٹیل یو دے دے دوی نہ دے دے عظ کوئی

۱۴۲ دا تذکیر دے پہ اول عذاب سورہ تفسیرتے بیان شوے دے پہ سورہ بقرہ ۱۵۹ کنس او سبب دے عذاب تبدیلی دے قول شرعی او عمل شرعی دے او پہ دے آیت او سورہ بقرہ ۱۵۹ کنس اختلاف دے عبارت دے پہ اتہ طریقو سورہ چہ دے تفصیل پہ سورہ بقرہ کنس ذکر دے۔

۱۴۳ دا تذکیر دے پہ دویم عذاب سورہ چہ سبب یے حیلہ کول وڈ۔ او دا واقعہ یہود دیا نو پتبولہ دے وچے دے شرم نہ تو حکمہ اللہ او فرمائیل و سألہم او دے کلی نوم ایلہ و او دے زمانہ کنس ہفتہ عقبہ داؤد وائی۔ دے آیت کنس اشارہ دے چہ کلہ اللہ تعالیٰ امتحان کوئی نو حرام شیعزو نہ دیرکری او حلال کم کپری۔ دویم پہ دے کنس اشارہ دے چہ حیلہ کول پہ احکامو شرعیو کنس

قَوْمًا لِلّٰهِ مُهْلِكُهُمْ اَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا

ہفت قوم تہ چہ اللہ تعالیٰ یہ ہلاک کرے (یہ دنیا کیس) یا یہ عذاب و رکوی ہغوی تہ عذاب

شَدِيدًا اَوْ اَقَالُوا مَعَذْرَةَ اِلٰی رِسْكُم

سخت (یہ اخرون کیس) - دوی اوئیل (داخو) کیا دے عذر پیش کولورب ستاسو تہ

وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۱۶۳﴾ فَلَمَّا نَسُوا

او امین دے چہ دوی بہ - پچ شی (دے گناہ نہ) - نو ہر کچہ - ہیر کچہ دوی

مَا ذَكَرُوا اِلَّا اَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ يَنْتَهُونَ

ہفت ذکر (حکم) چہ بیان شویو دوی تہ، نو - پچ کرل مونہ ہفت کسان چہ منع یے کولہ

دے تہ عداوان وائی اودا حرام دی - اہل علم وائی چہ ہر ہفتہ حیلہ چہ حکمت شرعیہ باطلوی یا پہ ہفت سرہ رسیدال کیوری حراموتہ نو ہفتہ ناجائزہ با اتفاق مثال دے ہفت پہ دے زمانہ کین حیلہ دے استقاط مروجہ دے چہ پہ دے سورہ حکمت شرعی تہ نقصان رسی محکمہ چہ خلق پہ سبب دے زہ و رشی پہ پریبیو دلو کمانجہ اود غصہ دے نور و فراٹضوبل دا چہ فدا یہ شرعیہ کمانجہ اود روٹے دا حق دے فقیرانو دے اود دے حیلہ پہ وجہ یے مالدار و لہرہ اعستل جائز کوی نو دا حیلہ حرام دے اویداعت دے اودا سے پہ سورہ بقرہ ہلا کین تیر شویدی و سئلہم مراد دے سوال نہ تو بیج او تقریر دے گناہ دے دوی دے او پہ دے واقعہ کین دلیل دے پہ صداق دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم چہ امی و وچہ دا واقعہ یے نہ دے چانہ اوریدالے دے او نہ یے لوستلے دے او علما و دیہودوتہ یے وریادہ کرلہ - حاضرة البحر مراد دے نہ بحر قلزم دے او مراد دے حاضرة نہ مجاور (پہ غارہ) دے محکمہ چہ حضور نقیض (مقابل) دے غیبت دے دے وچہ نہ غائب شخص تہ حضور او حضرت وئیل موہم شرک دے -

۱۶۳ داییت دلالت کوی پہ دے بانداے چہ پہ ہفت خلقو کین درے دے لے شوے یوے دے منع کولہ دے حیلہ نہ او دویم دے منع کول ہغوی لہرہ دے تبلیغ دے مسئلہ نہ نو ہفتہ محکمہ دے ورتہ جواب او کچہ چہ پہ دے بیان کولو کین دوا فائدہ دی یو فائدہ زمونہ ذمہ واری ادا کول دی چہ اللہ تعالیٰ زمونہ

عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا

دُ بَدِئُ تَه اِد اوتبول مونڊ ظالمان

بِعَذَابٍ بَيِّسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٤٥﴾

پہ عذاب سخت سرہ یہ سبب دے دے چہ دوی نافرمانی کولہ ۔

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ

پس ہر کہ چہ دوی نافرمانی اوکڑہ دھتے نہ چہ دوی منع شو بود دھتہ، نو اوئیل مونڊ دوی

كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٤٦﴾ وَإِذْ شَأْنُ

شیئ شادوگان (بیزوگان) ذلیل ۔ اوکڑہ چہ اعلان اوکڑہ

غبارہ آزادہ کری او دویمہ فائدہ امید دے چہ داخلق پوہہ شی او دے گناہ نہ بہ
عنان یچ اوساتی ۔ او دریمہ دلہ ہفہ وہ چہ داخلیلہ یے کولہ نو پہ آیت ۱۴۳ کنس ذکر
د حیلہ گرو وڈ او پہ ۱۴۳ کنس ذکر د دویمہ دلے رچہ منع یے کولہ د وعظ کولونہ
صراحتہ) او دریمہ دلہ پہ کنس ضمناً ذکر شویدہ ۔ معذرتاً دا دلیل دے چہ نہی
عن المتکر فرض دہ اگرچہ اورید وکی وربانداے عمل نہ کوی او غیر ضروری عذر دے
۱۴۵ دا آیت دلالت کوی پہ دے خبر چہ د عذاب تہ یچ شوے دہ صرف اولہ
دلہ او پہ دویمہ دلہ ہم سخت عذاب راغلے دے چہ د ہفہ علم د اللہ تعالیٰ
سورہ دے ۔ نو پہ دے آیت کنس مراد د الذین ظلموا نہ ہفہ دویمہ دلہ دہ ۔
دا قول قرطبی د ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ روایت راوپے دے اگرچہ د ہفہ
نہ دے خلاف روایت ہم شتہ دے ۔

۱۴۶ پہ دے آیت کنس عذاب د دریہ دلے ذکر دے او دے دوی جرم د دویمہ
دلے نہ زیات و وعظک د دوی پہ بارہ کنس لفظ د عتوا او فرما ئیلو او عذاب
د دوی د ہغوی نہ سخت وڈ ۔ فائدہ: ہر کہ چہ پہ حیلہ سورہ مسیح د دین رائجی
د دے وجہ نہ عذاب پہ مسیح سورہ ورکڑے شود پاره د مناسبت ۔

رَبِّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

رب ستاچه خاٹھا را الیوری یہ دوی باندے ترورخ د قیامت پورے

مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ

ہفتہ شوک چہ رسوی یہ دوی تہ ید عذاب + یقیناً رب ستا

لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّكَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۶۷﴾

خاٹھا زر عذاب ور کوونکے دے، او یقیناً ہفتہ خاٹھا بخونکے رحم کوونکے دے۔

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمْ

او تس تس کرل مونوہ دوی پہ زمکہ کیں مختلفے دے، بعض د دوی تہ

الضَّالُّحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ

نیکان دی او بعض د دوی تہ سیوا دی د دے تہ

وَبَلَّوْنَهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ

او از میست او کرو مونو یہ دوی باندے پہ خوشحالو او پہ تکلیفونو سورا دے دپاڑا چہ دوی

يَرْجِعُونَ ﴿۱۶۸﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعدِهِمْ

راوگرچی ردنا فرمائی تہ۔ پس پیدا شول روستو د دوی تہ

۱۶۷ دے ایت کیں یروہ دنیوی دہ ہخہ چالرا چہ ہغوی دین د اللہ تعالیٰ بدالوی
 پہ حیلو وغیرو سورا چہ پہ دوی باندے بہ حاکمان مقررشی چہ دوی لڑبہ
 ذلیل کری او جزیہ بہ تربیتہ اخلی لکہ چہ مقرر شو پہ دوی باندے یونان والا کشدانیین بیا
 کلدانیین بیا نصاری بیامت د محمد صلی اللہ علیہ وسلم او پہ آخر کیں پہ عیسیٰ علیہ السلام مقررشی۔
 ۱۶۸ دے ایت کیں ہم یروہ دنیوی دہ چہ دے دغے کناہ نہ روستو پہ دوی کیں
 مختلفے دے پیدا شوے او پہ زمکہ کیں مختلف مکانو نو کیں تقسیم شول
 د پاسہ د دے چہ یو عاٹے کیڑی تہ او اتفاق ئے رانشی نو دا ہم عذاب دے او
 امتحان او شو پہ دوی باندے پہ نعمتونو او پہ عذابونو سورا۔

خَلْفٌ وَرَثَتُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ

ناکارہ خلق واپسے خستہ کتاب پہ میراث کیں اخلی (حرام) مال

هَذَا الْأَذَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا

دے دے ذلیل ڈونڈ او وائی دوی خامخا۔ بخند۔ یہ کہہ رہی مونس تہ

وَأَنْ يَأْتِيَهُمْ عَرَضٌ مِّثْلَهُ يَأْخُذُوهُ

او کہ راشی دوی تہ حرام مال دغیبہ نور نو ہفتہ ہم اخلی۔

أَلَمْ يَأْخُذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ

ایا نہ دے اخستے شومے ددوی نہ کلک لوظ پہ کتاب کیں

أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ

چہ نہ۔ وائی دے اللہ تعالیٰ پہ بامرا کیں مکر حقہ خبرہ

وَذَرَسُوا مَا فِيهِ وَاللَّهُ آخِرَةُ خَيْرٌ

اولو سئلے دی دوی ہفتہ حکونہ۔ چہ۔ دے کتاب کیں دی۔ او کور روستنے (جنت) غورہ دے

لِلَّذِينَ يَشْقُونَ أَفْلا تَعْقِلُونَ ﴿١٤٩﴾

ہفتہ کسانو لڑ چہ۔ حآن ساقی دے شرک نہ۔ ایسا تو عقل نہ لری تاسو ؟

۱۴۹ دے محال نہ تراخوہ پورے دے حصے دریم باب دے پہ دے کیں دے یهودیانو یوقول پہ خلورو طریقو سرہ رد کریاے او بیا ایتونہ دی چہ تعلق لری دے سورت دے وارو دعووسرہ اوہغہ اولہ زواجردی۔ اور دے شرک دے تفصیلاً اوپہ انحرکتیں اداپ دے دعوت الی اللہ دی۔ یہ دے ایت کیں ذکر دے روستو خلقو دے پس دے بیان دے حال دے مشرانو دے دوی نہ۔

خلف پہ سکون دے لام سرہ ناکارہ ناٹیانو تہ وائی مطلب دادے چہ دے روستو ملایا نو دے دین پہ ذریعہ حرام مالونہ خورل او وٹیل بہ یے چہ دامونسرتہ حلال دی عکھ چہ مونہہ بچیلے شومے یو۔ لکہ پہ دے امت کیں ہم بعض پیران او ملایان حرام خوری او دا بہانہ کوی چہ دامونسرتہ حلال دی زمونہ مرتبہ

وَالَّذِينَ يُسَيِّئُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

او هغه کسان چه عمل کوی په کتاب د الله تعالی او پایندی کوی د مانځه.

إِنَّا لَنَرُنْصِيْعُهُمْ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ۝ وَإِذْ نَتَقْنَا

یقیناً نه یرباد د دوی ثواب د داسه اصلاح (نیکي) کوونکو. او کله چه پورته کړ موږ

الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظِلَّةٌ وَسَطُوا

غور د دوی د پاسه گویا که دا چترۍ وه او یقین او کړو دوی

أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ

چه یقیناً دا راپورته نکې د په دوی باندې (او ټول موږ) او نیستی هغه کتاب چه درکړید موږ تاسو ته

بِقُوَّةٍ ۝ وَادْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝

په کوشش سره او یا دوی هغه چه په دې کتاب کې دی دې د پاره چه متقین شئ.

دوچه نه او مفسر الوسی د دې په شرح کېن حال د بعض پیرانو او صوفیاء ذکر کړې دے. عرض په زور د راسره ټول سامان د دنیا ته وئیل شې او په سکون د راسره سامان ته بغیر د روپو اشرفونه. اَلَمْ يُؤْخَذُوا د اول رد دے د دوی په قول باندې چه که دوی پښلې شوه وے نو ولې د دوی ته د الوظ اخستل کېدایو. اَلَا الْحَقُّ حَكْمٌ قَطْعِيٌّ فَجَلَّ مَغْفَرَتٌ سِرٌّ د کولو د گناه نه دا ناحقه خبره ده. د رَسُوْلِهِ اشارة ده چه د حال د علماء د کتاب دے. وَالَّذِي الْاُخْرَةُ د آیت په ابتداء کېن د دوی دنیا پرستی ذکر کړه نو په آخر کېن تر عیب الی الاخر ذکر کوی. بک د آیت کېن د نیکانو ذکر دے او دلیل دے په دے خبره چه څوک د الله تعالی په کتاب باندې عمل کوی او بیا نوی ټی هم او د مانځه یا بندوی نو داسې د امر مصلح (د څو کوونکي نیکي) د اوشکا نه بده د تسک بال کتاب او هغه اصلاح کوونکي دی اگرچه مخالفین هغوی ته شریان وایي.

بلک د دویم رد دے د هغوی په قول باندې. مطلب دا دے که تاسو پښلې شوی یئې نو ولې ستاسو په مشرانو باندې د الوظ اخستلو په وخت کېن غر پورته کړې شوه وؤ او مجبوره شوئ لوڅ کولو ته بیا دا آیت صریح دے په دے خبره کېن چه دا غریه دوی باندې په حقیقت کېن پورته کړې شوه وؤ

وَإِذَا أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ

او کله چه واخستو رب ستا د بتيادمو (انسانانو) ته د شاکانو د هغوی نه

ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ

اولاد د هغوی او حال دا چه گواهان کړيو د دوی په مخانو خپلو باندې

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا

چه ايا تېه رب ستا سو ؟ دوی اوښل وېله نه ئې ، گواهي کوو مونږ .

أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا

(نو دا وخت در ياده کړه مونږه) چه او نه وايئ تاسو يو ورځ د قيامت چه يقيناً مونږه د دې (توحيد) نه

غَافِلِينَ ۝ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ

بې خبره وو ، يا او نه وايئ تاسو چه يقيناً شرک کړې وو

او دا په سورة بقره ۲۳۰ کښ ذکر دی .

تَعَفُّنًا، نتق په لغت کښ څه غيظ زړه د ويچ نه راويستل او ويشتل دی دلته مراد پورته کول دی په دليل د فوق او ظله سره . او ظله هر هغه شيز ته وئيل شي چه سورې کوي که چت د کوټې وي يا وريچ وي يا چترى وي .

لکه دا دريم رد دې د هغوی په قول باندې که تاسو پخپله شوي يئ نو ولې ستا سونه دا عهد د توحيد اخستل کيداو او بيا ولې يئ په واسطه د پيغمبرانو او د کتابونو سره يا دولو . دې ايت کښ وعده د عالم ارواح د وخت مراد ده د هغه په باره کښ اگر چه مرفوع صحيح حديث نيشته ليکن موقوف صحيح حديث شته او په دې باب کښ موقوف حديث پشان د حديث مرفوع قبلېږي حاصل د هغه دا دې چه د آدم عليه السلام د شاکه د هغه ټول اولاد په شکل د نرو ميرو کښ راويستل شو او هغوی نه د الوظ واخستل شو او بعض مفسرينو د دې ايت نه مراد کړې دې پيدا ائش د هر چي په توحيد باندې او هغه نه کنا يه کړې شوې ده په لوظ اخستلو سره . په اول تفسير باندې د بني آدم نه مراد آدم عليه السلام دې يا دا چه هغه وخت يئ دوی داسې پيدا کړل لکه چه روستوي په سلسله سره پيدا کړې دي ليکن دا قول د صريح حديث نه خلاص دې

أَبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِمَّنْ بَعْدَهُمْ

مشرانو زمونو د دیتہ مخکین او وومونو اولاد دوستو د حقوی نہ

أَفْتَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْبَاطِلُونَ ﴿۱۴۳﴾

نو ایہا ہلاکوئے تہ مونو پہ حقہ کارچہ کریدے باطل پرستو خلقو ۔

وَكَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ

او دغیس تفصیلی بیان وومونو آیاتونہ (د دوی دیاداشت دیاکے) او دیکھیاں چہ دوی

يَرْجِعُونَ ﴿۱۴۴﴾ وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي

را اوگرچہ (حق تہ) ۔ او بیان کرہ پہ دوی باندے خیر د حقہ چا

او پہ اول قول باندے ہم اعتراض دے چہ دا کہ فصیح کلام نہ خلاف دے چہ کہ آدم پہ عھا ئے یے بنی آدم ذکر کرے دے نو عزالدین بن عبدالسلام توجیہ ذکر کریدہ چہ واشہدہم حال دے یہ تقدیر کہ قدس سرہ او معنی دادہ چہ اللہ تعالیٰ اولاد آدم ک شاگانو نہ اولاد اخستلے دے تر زمانے (امت) کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم پورے او حال دادے چہ دوی یے پہ ورخ کہ ذریعہ عھا نونو باندے ہم گواہان کرے وؤ نو پہ دے کین کہ آیت پہ ظاہر او پہ حدیث موقوف دوارو باندے عمل او شو دا غورہ قول دے ۔

۱۴۳ کہ آیت حاصل دادے چہ کہ مشرکانو نہ عھدا نہ وے اخستلے شو او د رسول پہ ذریعہ یا داشت نہ وے ورکے شوے چہ دوی بہ دودہ بھانے کولے یوغفلت (ناخبری) او دویم تقلید کہ مشرانو نوروستو کہ الیچلو کہ رسولانو نہ کہ چا جھل عکا نہ دے او دارنگ تقلید ہم جائز نہ دے ۔

۱۴۴ دا ہم تاکید کہ ماقبل دے یعنی تفصیل کہ آیاتونو سبب کہ ازالے کہ غفلت او کہ رجوع دے کہ تقلید نہ ۔

اَلَيْتِنَا اِلَيْتِنَا فَاَنْسَلَخْ مِنْهَا فَاتَّبِعْهُ

په ورکړي د مونږ هغه نه علم د اياتو تو زموږ نو او وتلو د هغه نه (په پرېځودلو د عمل سره) نور پيسې او لکيدلو

الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَوِيْنَ ۝

شیطان نو شو دے د گمراهانو نه -

وَلَوْ يَشَاءُنَا لَرْفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ اَخْلَسَ

او که غوښتلې مونږه څا مخا پورته کړې به وده مونږه مرتبه دده په عمل د ايتو نوسره ليکن د کوز شو

اِلَى الْاَرْضِ وَاشْبَعْ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ

دنیا ته او روان شو پخواهش خپل پيسې ، نو حال دده

كَمَثَلِ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ

پشان د حال د هغه پسي شو ، که حمله کوي ته په هغه باندې نو ژبه راوياسي

هکدا د اخلورم رد دے په قول د هغوی باندې که تاسو پېښل شوي يې نو بيا
 شخه وجه ده چه ستاسو عالم د وچه د بد عمل نه په شانتې د سپي شو. د ديرو
 صحابه کرامونه دا نقل کړې شوي ده چه دغه عالم بلعام ابن با عوره
 و وچه دے د پير لوي عالم وؤ دولس زره شاگردان دده په مجلس کېن به
 وؤ او دعوت يې کوؤ ايمان ته ليکن د هغه وخت يو باد شاه ورله د مال
 حرص ورکړ وچه د هغه په وجه يې د موسلي عليه السلام خلاف شروع کړو
 او د تورات نه يې مخ او گرځو او وويل شويدي چه په دنيا کېن اول دده کتاب
 ليکل و و په دے مسئله باندې چه د دنيا د پاره څوک جوړ و و لکه نيشته يعنې
 دنيا قديم ده . په دے ايت کېن اشاره ده چه شيطان انسان لره په هغه وخت
 کېن کمراه کوي چه هغه د الله تعالی د ايتو نو نه مخ واري . ايتنا مراد د دينه
 اياتونه وحييه دي يعنې په تورات او د هغه نه وړاندې په نور و کتابونو
 الهيو باندې عالم و و او د علم دده د اسم اعظم د پاره صحيح دليل نيشته .
 فَاَنْسَلَخْ مِنْهَا . انسلاخ په اصل کېن د څاروي نه څرمن ويستلو ته ويلي شي
 يا مارچه پوستک او غورزوي يعنې دده د کتاب الله نه انکار او کړو او په هغه باندې

أَوْ تَزْكِيهِ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ

او کہ پرینو دھغہ لہ نو ہم ژبہ را و باسی دا مثال د هغه قوم دے

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا قُلْ أَقْصَصُ

چہ دروغ ژن کذری آیاتونہ زمونہ پس بیان کرے

الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۷۹﴾

دا بیان دے دپارے چہ دوی فکر اوکری -

عمل پرینو دلو۔ قَاتِبَةُ الشَّيْطَانِ اتباع کنا یہ دہ د لزوم نہ یعنی شیطان ددہ پہ
کمرہ کولو پسے اولستلو۔ الْغَوِيْنَ کمرہاں د عقیدے او د عمل۔

بَلَا كَوْ شَيْئًا اشارة دہ چہ ہدایت پہ اختیار د اللہ تعالیٰ کنس دے۔ کَرَفَعْنَاهُ بِهَا
پہ عقیدہ او عمل کولو سرہ پہ کتاب اللہ باندا رفعت، عزت اولو یہ مرتبہ
حاصلیری۔ دے آیت کنس اول ددہ دو لگنا ہونہ ذکر شوے دی یو محبت د دنیا
سرہ، اُخْلَدَا کنس میلان اولزوم دوارہ داخل دی۔ بل تا بعداری د خواہش او
دا دوارہ جر د تولو لگنا ہونو دے۔ دے د سپی سرہ مشابہہ کرے شو پہ
لہث کنس اولہث وائی دے تہ چہ ژبہ یے را ویستلے وی اوخلہ خو عوی اوہنکی
لکہ چہ دا حالت د سپی پہ هر وعت کنس وی کہ تہ یے شرے اوکہ نہ شرے نو
دارنگ حال د هغه عالم شوچہ هغه تہ وعظ کیدے شو یا نہ شو کیدے خو
د خپل ذلت تہ نہ منع کیدلو۔ اَنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ تَشْبِيه د مطلق سپی سرہ نہ دہ بلکه
هغه سپے چہ لاهث وی تو بنکاری (معلم سپے) ددے نہ خارج دے۔

كَمَثَلِ الْكَلْبِ پہ دے کنس دودہ قولونہ دی اول داچہ دے پہ شکل د سپی لاهث
شو یعنی ژبہ یے حقیقت کنس را بہر شوہ دویم قول، دا تشبیہ دہ پہ صفت کنس
یعنی لہث دلالت کوی پہ دیر حرص د دنیا او د خوراک باندا۔

فَأَمَّا هَؤُلَاءِ مفسرینو لیکلے دی چہ دامثال شامل دے علماء ددے امت تہ ہم
چہ هغوی پہ قرآن او پہ سنت عمل پرینو دے وی او پہ کفر شرک بدعائو
خواہشا تو کنس اختہ شی د دنیا د محبت او د هغه د حصول د پارہ نو هغه ددغسے
سپی سرہ مشابہت لری۔ لکہ غنکہ چہ سپے چا پسے غپیچی خوچہ لہ خوراک
ورته واچولے شی نو غلے شی۔ او دارنگ پہ خپل ہم جنسو باندا حملہ کوی۔

سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا

چہ دروغزن گزری

بد دے پہ مثال کیں حق قوم

بِأَيْتِنَا وَآنفُسِهِمْ كَانُوا ظَالِمُونَ ﴿١٤٤﴾

ظلم کوی -

او پہ خپلو محانونو دوی

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَ مَنْ

هف-خوک چہ ہدایت اوکری حق تہ اللہ تعالیٰ نو ہف۔ لار موندا ونکے دے ، او هف-خوک چہ

يُضِلُّ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٤٥﴾

تاوان والا دی -

بس دوی

نو دفعہ گسان

لے لارے پکری

او دارنگ خپل قہ ہم واپس ستي کدے وچے نہ پہ حدیث ک بخاری کیں کد هغه
چا مثال یے کد سپی سرہ ورکری دے چالہ چہ بخشش یا خیرات ورکری او بیای
ترینہ واپس اعلیٰ اودارنگ دے چہ پہ لارے روان وی نوخرطم پہ زمکہ
راکابی او بوئیول کوی . دارنگ دے کد بدن نور اجزاء نہ بوئیوی ماسیوا
کد دیرخپل نہ . اودارنگ کلہ چہ پہ گتہ باندے اویشتلے شئی نوگتہ پسے منڈا کری
اوپہ هغه باندے چک اولکوی . اودارنگ مردارہ ورتہ دیرہ خونہ وی پہ
نسبت کد تازہ او حلالے غوبے اودارنگ پہ مردارہ باندے کد عھان سرہ بل سپے
ھیچرے نہ پریو دی . اودارنگ چہ متیازے کوی نوخپہ اوچتہ کری اوپہ پاک
بوتی یا گتہ باندے بول کوی کدے کد پارہ چہ زہ پلینت لشم . اوداتول اوصا
دلالت کوی پہ دیرحرص او حساست باندے . يَتَفَكَّرُونَ علامہ طیبی لیکل
دی چہ چا کدے زمانے پہ ناکارہ ملایا نوکین فکر اوکرہ نو یقینا اوپہ موی دوی
کد بلعام نہ زیات ناکارہ . او سمعانی پہ تفسیر کین لیکل دی چہ دا دیر سخت ایت کد
پہ بارہ کد علما و کین محک دیر لبر اهل علم به وی چہ کد محبت کد دنیا او اتباع کد هوا
نہ خالی وی . یا اللہ مونر کدے نعلتو نو نہ مچ کرے اوخوک چہ دا ایت پہ حق
والو باندے تطبیق کوی نو هغه هلاک کرے .

یہا دا ایت دلالت کوی پہ تعمیم او تقبیح کدے مثال باندے .

یہا دا ایت تعلق لری کد سورت کد اولے دعویہ سرہ اودارنگ پہ دے ایت کین

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ

او یقیناً پیدا کریدی موتوہ دجہنم دپارے دیر د پیریانوتہ

وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ

او انسانانوتہ دوی لہ داسے زبونہ دی چہ نہ پوہیری پھہ سیرا (پہ خونہاتہ او دوی لہ)

أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ

داسے سترکے دی چہ نہ ویری پھہ سیرا (حق لہ) او دوی لہ داسے خوبونہ دی چہ نہ اوری

بِهَا أُولَئِكَ كَانُوا لَنَا عَامِرِينَ وَلَهُمْ أَسْطِ

پہہ سیرا (حق لہ) دغہ کسان پشان د بخارو دی بلکہ دھوی نہ زیات دی (پہناپوہی کیں)

أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَلِلَّهِ السَّمَاوَاتُ

دغہ کسان ہم دوی بے پروا دی او خاص اللہ تعالیٰ لہ نومونہ او مقنوتہ دی

الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذُرُوا الَّذِينَ

خائستہ خائستہ نو دغاوارئی دھہ نہ پوسیلہ دھہ سیرا او پیری دی ہغہ کسان

دوہ دے ذکر دی چہ پس دغہ مثال نہ داہلے معلومیری او دے ایت نہ زواج شروع شول دا اول زجر دے۔

بلکہ دا ایت تعلق لری دسورت ددویمے سرہ او دارنگ پہ تیرشوی ایت کیں چہ دویمہ دہ وہ دھہ حال ذکرکوی او دویم زجر دے۔

سوال: سورة الذاریات کیں یے فرمائیلی دی چہ جن او انس ے دعبادت د پارہ پیدا کرے دی او دے ایت کیں ذکر دی چہ دیرہ دجہنم دپارہ پیدا دی؟
جواب (۱) سورة الذاریات کیں غایۃ تشریعی ذکر دے او پہ دے ایت کیں غایہ تکوینی ذکر دے۔

جواب (۲) دا دے چہ پہ ایت کیں لام پہ لجنہم کیں دپارہ د عاقبت دے۔
لَهُمْ قُلُوبٌ اَشَارَةٌ دے چہ اسباب د علم ددوی برباد دی دا پشان د ایت د ختم اللہ علی قلوبہم اذ دے او تشبیہ پہ دے ایت کیں د بخارو سرہ پہ دے خبرہ کیں دے چہ دھوی مقصد ہم صرف بخوراک او خبثت کاک او شہوت چلول دی

يُلْجِدُونَ فِي أَسْمَاءِهِ طَبِيعُ جَزْوَن

چہ کپڑیہ کوی بہ نومونو (او صفونو) دالله تعالیٰ کیں۔ ددے بدالہ بہ ورکیشی دویہ۔

مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا

دہقہ عملونو چہ دوی پئے کوی۔ او دہقہ چانہ چہ پیدا کپیری مونوہ

دغہ مقصد دے کافرانو ہم دے۔ بَلْ هُمْ أَقْصَىٰ دَا دے وجہ نہ چہ بخار و کیں شعور دے خبرے شتہ چہ دخیلے فائدے او د نقصان پہ عایونو پوہیری دارنگ خپل مالک پیڑنی او دہقہ تابعدا روی او پہ دے کسانو کیں داسے بیشہ نہ دایت تعلق لری دسور ددریہ دعویہ سرہ چہ حاجات صرف دے یواللہ تعالیٰ نہ غوار پئے اوہقہ سرہ پہ بلنہ کیں شریک مہ جو پروئے او دادریم زجر دے او داسے پہ قرآن کیں پہ خلورو سور تو نو کیں دی سورة اسراء تک طہ تک حشر اولتہ نومونو دے اللہ تعالیٰ تہ حسنی عکہ وائی چہ دا دلالت کوی دہقہ پہ پیڑنہ کلئی او پہ توحید او پہ وجود او پہ کمال دہقہ باندا دے۔ او د حسنی بلہ وجہ دادہ چہ دا خاص دی پہ اللہ تعالیٰ پورے دے اطلاق پہ غیر اللہ نہ کپیری سیوا دہقہ تہ چہ اللہ تعالیٰ مستثنیٰ کپیری او بلہ وجہ دادہ چہ دا نومونہ اللہ تعالیٰ دے پابراہ پخیلہ دی اللہ تعالیٰ پہ دے تسمیہ کیں ہیچا تہ محتاج نہ دے بلہ وجہ داچہ دا اسماء قدیم دی حادث تہ دی۔ بلہ داچہ اسماء دے اللہ تعالیٰ توقیفی دی پہ نقل دے قرآن او حدیث باندا بندا دی۔ فَادْعُوهُ بِهَا دالیل دے پہ دے باندا چہ پہ دعا کیں وسیلہ دے اللہ تعالیٰ نومونہ او صفات پیش کول پکاری لکہ شے کہ چہ دے قرآن او د سنت پہ دیرو دے عاکانو کیں نومونہ او صفات دے اللہ تعالیٰ پہ طریقہ دے وسیلے سرہ ذکر دی او دے ایت پہ تفسیر کیں قول دے امام ابوحنیفہ فقہا نقل کرے دے۔ چہ نہ دی مناسب ہیچا لہ چہ دے دعا او غوار پئے دے اللہ تعالیٰ نہ مکر پہ وسیلہ دے نومونو او صفات نومونو دے اللہ تعالیٰ۔ دارنگ دے فادعوا بلہ معنی دادہ چہ ذکر کوئی اللہ تعالیٰ لہ پہ دغہ نومونو سرہ نو دے وجہ نہ ذکر دے اللہ تعالیٰ او دعا دہقہ پہ لفظ دے خدائی سر خوشل جائز نہ دے صرف دے معنی پہ لحاظ سرہ دے اطلاق کول جو از لری لکہ دے خالق معنی پیدا کوونک نو دے مالک معنی خدا دے۔ يُلْجِدُونَ كُوبُوا لے پہ نومونو دے اللہ تعالیٰ کیں پہ یو شو طریقہ سرہ دے

أَمَّا يَسْهَدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ۝ (۱۸۱)

یہ دہ دہ چہ بیان کوی د حق او پہ ہف فیصلہ کوی۔

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ

اد ہفہ کسان چہ دروغزن کنری ایتونہ زمونہ پس زردہ چہ او بنیسو ہغوی لہ

مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ۝ (۱۸۲) وَأُمْلِي لَهُمْ

پہ اسے طریقہ چہ دوی بہ نہ پوہیری۔ او مہلت ورکوم دوی نہ۔

إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ۝ (۱۸۳) أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا

یقیناً نیول شما دیر کلک دی۔ ایہ دوی سوچ نہ کوی (پہ قرآن کیں)

مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جَسَدٍ إِنْ هُوَ

چہ نیستہ ددوی پہ خیرخواہ باندے ہیم لیونتب۔ نہ دے ہف

یو طریقہ شرک کول دی پہ ہفہ کیں چہ کہ اللہ تعالیٰ نومونہ اوصفتونہ بل چالہ ہم منی۔ دویمہ طریقہ صفت کول کہ اللہ تعالیٰ دی پہ داسے صفت سرہ چہ دہفہ دشان سرہ نہ نہائی اونہ نقل وی۔ دریمہ طریقہ انکار کوی کہ ہفہ کہ بعض نومونہ اود صفتونہ۔

بَلَا د ایت دلیل دے پہ دے خبرہ باندے چہ ترقیاً مت پورے پہ دے امت کیں داسے کسان بہ وی چہ دعوت بہ کوی حق طرف تہ او مقابلہ بہ کوی ملحدینو سرہ۔ اوداسے مضمون پہ صحیح حدیث کیں ہم داغلے دے چہ ابن کثیر نقل کرے دے۔

بَلَا د ایت تعلق لری کہ سورت کہ اولے دعوے سرہ اودارنگ دا ذکر دویمہ دے دے پہ مقابلہ دہفہ دلہ کیں چہ پہ پرمبی ایت کیں ذکر شو اوخلویم زجر دے۔ استدراج دے تہ وائی چہ یوانسان گنا ہونہ کوی او توبہ تہ او باسی (یعنی پخیلہ گمراہی کیں یوخ شویوی) او سرہ کہ دے تہ اللہ تعالیٰ ہفہ لہ نعمتونہ کہ دنیا ورکوی اوکلہ نا اشنا کارونہ ہم کہ ہفہ تہ شکار کوی او بیا ہم دے کہ اللہ تعالیٰ شکر نہ کوی۔ لکہ داسے حالت بہ کہ دجال وی۔

بَلَا د اہم کہ استدراج یو قسم دے چہ مہلت ورکوی او عذاب پرے نہ راولی

إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۱۸۳﴾ أَوَلَمْ يَنْظُرُوا

مکر - یرہ درکوونکے دے بتکارا - او الیا دوی نہ گوری رہ نظر د عبرت

فِي مَلَكُوتِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا

پہ بادشاہی د اسمانون او د زمکہ کن او پہ ہفت کن

خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ ؕ وَاَنْ عَلٰى

چہ پیدا کریدے اللہ تعالیٰ ہر یو شیز، او پہ دے خبرہ کن

اَنْ يَّكُوْنَ قَدِ اقْتَرَبَ اَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ

چہ یقیناً نیز دے راغلے دہ نیتہ د دوی، نو پہ کومہ

حَدِيثٍ بَعْدَ اٰیٰتٍ مُّؤْمِنُوْنَ ﴿۱۸۴﴾ مَنْ يُّضِلِلْ

خبرہ یاتدے پس د قرآن نہ دوی ایمان راڑی - ہفت شوک چہ لے لارے کری

او پہ آیت کن یرہ و رکول دی د عذاب دنیوی نہ او داسے پہ سورۃ العمران ۱۸۳
کن ہم دی۔

۱۸۳ دا پنجم زجر دے متکرینو د رسالت تہ چہ دوی کہ پہ قرآن پاک کن سوچ کرے
وے یاد دے نبی پہ حال تو او صفا تو کن فکر کرے وے دوی تہ بہ معلوم
شوے وے چہ دارسول رشتینے دے بچون نہ دے۔

۱۸۴ دا شپہم زجر دے متکرینو د توحید تہ چہ دوی وے سوچ نہ کوی
د اسمانون او د زمکہ پہ نظام چلیدا لو کن او دارنگ پہ تولو مخلوقا تو کن
چہ دوی تہ توحید معلوم شی دارنگ دوی داسوچ وے نہ کوی چہ زمونہ
نیتہ د مرکب یاد عذاب را نزد دے دہ نوچہ د ہفت نہ محکن مسئلہ د توحید
اومنی - حدیث ہفتہ کلام تہ وئیل شی چہ نقل کیڑی نو قرآن ہم داہے دے چہ
نقل کرے دے جبرائیل د اللہ تعالیٰ نہ او نبی صلی اللہ علیہ وسلم نقل کریدے
د جبرائیل تہ دا پہ معنی د حادث نہ دے لکہ چہ معتزلہ وائی او دا آیت دلیل دے
چہ روستو د قرآن نہ بل منزل کتاب نیشہ او روستو د محمد صلی اللہ علیہ
وسلم نہ بل رسول نیشہ۔

اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي

هغه لاه الله تعالى نو نيشته په لار روانو نکه هغله - او پرېږدي دوی لره په

طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٧﴾ يَسْأَلُونَكَ

سرکشي د دوی کيښ سرگردانه (گروږ) - ټپوس کوی دوی ستانه

عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا

په يان د قيامت کيښ چه کله به وي راتلل د هغه - ته ورته او وايه يقينا

عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا

علم د هغه د دې حما سره دے ، نه به ښکاره کوی هغه لره په وخت د هغه

إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

مگر الله تعالى درنه خيره ده په - اسمانونو او په زمکه کيښ

لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ

نه به راجي تاسوته مگر ناساپه - ټپوس کوی دوی ستانه ، چه گویا که ته

خَفِيَ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ

تلاش کوونکي د هغه په - ته ورته او وايه يقينا علم د هغه د الله تعالى سره دے

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾

ليکن ډير خلق نه پوهېږي -

۱۸۷ دا اومه زورنه ده منکرينو ته او وجه ده د پاره د سوچ نه کولو چه مخکي
ايت کيښ تېر شو او هغه وجه اضلال او طغيان او عمه (گروږ کيدل) دی -

۱۸۸ دا اومه زورنه ده په پاره د انکار د قيامت کيښ او دا علت د سرکشي د هغوي
دے چه مخکي ايت کيښ ذکر شو - يَسْأَلُونَكَ داسوال په طريقه د استهزاء سره

دے او ساعو قيامت ته وټپله شي اول د دے وجه ته چه ناگه واقع کېږي
دويم د دے وجه ته چه د اعمالو فيصله به کېږي په يوساعت کيښ دريم د دے

لَقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ

حق قوم لہ۔ چہ ایمان لری۔ خاص اللہ تعالیٰ ہفت ذات کے چہ پیدا کری بی تاسو

مِنْ تَفْئِيسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا

د جنس یونہ او پیدا کریہ ددے جس تہ بی بی ددے

لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ

دے دیتہ چہ آرام او کری ہفت ترسہ۔ پس ہر کلہ چہ پتہ تے کرہ ہفت لہ، نو حمل تے واخست

حَمَلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا

حمل سپک نوتلہ راتلہ کوی سورہ دہفتہ تہ، نو ہر کلہ چہ

أَثْقَلَتْ دَعَا إِلَهُ رَبِّهِمَا لَئِنْ آتَيْنَا

درہ شوق، نو دعا او کرہ دواہم ذ اللہ تعالیٰ نہ چہ رب ددوی کے، کر او تاسو سیر تہ

۱۸۸ دام ترقی دہ پہ جواب د سوال مخکن کین چہ زہ خان لہ اختیار نہ لرم د
تفع او د ضرر نو د قیامت علم بہ ٹھکے اولرم۔ پہ دے ایت کین رد د شرک فی التصرف
او شرک فی العلم دواہو دے د پیغمبر نہ۔ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ دے تہ استثناء منقطع والی
معنی دادہ چہ شہ اللہ تعالیٰ او غواہی ہفتہ کیہی۔ اول وجہ دادہ چہ دا استثناء
پہ سورہ جن ۱۱۱ کین نیشہ او متصلہ استثناء لازماً ذکر کیہی بلہ وجہ داچہ
مشیت د اللہ تعالیٰ د تفع او ضرر نہ غیر دے۔ فائدہ: دا سے پہ سورہ یونس ۱۰۱
کین ہم شہ۔ سوال: ہلتہ۔ ضراً مخکن کریدے او پہ دے ٹھکے کین تفعاً
مخکن کرے دے؟۔ جواب: دلہ ذکر د علم دے او علم تفع دہ او ہلتہ ذکر د
عذاب دے او عذاب ضرر دے۔ وَلَوْ كُنْتَ، لَوْ پہ عربی کین د پائر د نفی استعمال
یعنی زہ پہ غیب نہ پوہیدم ٹھکے ما تہ تکلیفونہ رارسید لے دی پہ خیر حاصلو
کین۔ یعنی کلمہ دَلَالَت کوی پہ نفی د جزئیو سورہ نو علم غیب او استکثار د تفع
دواہ منفی دی۔ وَمَا مَشَى السَّوْءُ دا جملہ حال دے پہ طریقہ د قید سورہ د پائر
د ما قبل یعنی کہ علم د غیب وے نو مالک تکلیفہ دیر خیر حاصل کرے وے لیکن
نبی صلی اللہ علیہ وسلم دیر تکلیفونہ تیر کرے دی۔

صَالِحًا تَنْكُوشَنَّ مِنَ الشُّكْرِ ۝ (۱۸۹)

روح موت بچے غافلان شویہ موتیہ ذکر شکر گزارونہ ۔

فَلَمَّا أَتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ

تو ہر کلمہ چور کر دوی تہ اللہ تعالیٰ روح موت بچے، تو جو رکول دوی اللہ تعالیٰ لڑے شریکان

فِيمَا أَتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝ (۱۹۰)

پہ ہفہ پھی کیں چور کریدے دوتہ، پس لوستہ دے اللہ تعالیٰ دھتے نہ چمدوی و سگر شریکوی ۔

۱۸۹ دا ایت تعلق لری کہ سورت کہ دویہ او دریہ دعویہ سرہ او پہ ایت کیں نہمہ زور نہ دہ ہفہ بیٹے غاونداتہ چہ ہغوی اولاد کہ اللہ تعالیٰ نہ غواری او ہر کلمہ چہ اولاد بیٹے پیدا لشی بیا کہ ہفہ نسبت کہ اللہ تعالیٰ نہ سیوا بل چاتہ کوی او شرک کوی۔
مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ داسے پہ سورہ فعل ملکہ اوزوم ملکہ کیں دی پہ معنی کہ جنس سرہ نو دلتہ ہم پہ معنی کہ جنس سرہ دے او ایت کہ ابتداء نہ کہ تولد انسانو سرہ تعلق لری او دا قول سمعانی کہ عکرمہ نہ نقل کرے دے۔

فائدہ: بعض روایا تو کیں ذکر دہ چہ دا ایت پہ بارہ کہ آدم علیہ السلام او حوا کیں دے ابن کثیر پہ ہفہ باندے پہ تفصیل سرہ رد کرے دے اول دا چہ ہمر بن ابراہیم تہ ابو حاتم ضعیف و ٹیلے دی دویم دا چہ دا کہ سمرہ نہ موقوف نقل دے دریم دا چہ حسن بصری کہ دے راوی دے او ہفہ پخپلہ و ٹیلے دی چہ دویم ایت کیں مراد اولاد آدم او حوا دی او راوی چہ کہ عیسیٰ روایت نہ خلاف کوی نو دا دلیل دے چہ دغہ حدیث مرفوع ثابت نہ دے او ابن کثیر پہ آخر کہ بحث کیں او قرطبی او رازی و ٹیلے دی چہ دا واقعہ کہ اسرائیلیا تو نہ دہ کہ دے یقینی تصدیق نشی کیتا او چا چہ و ٹیلے دی چہ دا شرک فی التسمیہ دے حقیقی شرک نہ دے دا قول باطل دے محکمہ چہ روستو آیا تو نہ قول کہ شرک حقیقی پہ رد کیں دی۔ سو مراد پہ ایت کیں پہ اولاد کہ آدم علیہ السلام کیں مشرکان غلطی دی او کہ نفس نہ مراد دے محاکمے کیں جنس دے۔

نقل اللہ تعالیٰ سرہ شریک جو رول پہ اولاد کیں پہ یوحنا و طریقو سرہ دی یو دا چہ وائی چہ دا اولاد مالہ فلائکی ولی او بزرگ راؤ بنبلو دویم دا چہ کہ ہفہ نوم عبد النبی یا ہندہ علی یا پیر بخش وغیرہ کیہ دی۔ بل دا چہ ہفہ اولاد لڑکی

أَيُّشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ

ایسا دوی شریکوی ہف چا لڑچہ نشی پیداکولے ہیمہ خیر او دوی

يُخْلِقُونَ ۝ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ

پیدا کرے شوییدی۔ او نہ طاقت لری (دا شریکان) دے مشرکانو لڑ

نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ۝ وَإِنْ

د مدد کولو او نہ د خیلو محاکوتو سرہ مدد کولے شی۔ او کہ

تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُوكُمْ

تاسو بلٹی دے شرکاؤ لڑ لا ر خود نے تہ نوہ شی در رسیدے دوی تاسو تہ

سَوْأَاءٌ عَلَيْكُمْ أَذْعَوْهُمْ أَمْ أَنْتُمْ

برابر حال دے ستاسو کہ بلٹی دوی لڑ او کہ تاسو

صَامِتُونَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ

چپ بیئ۔ یقیناً ہف کسان چہ بلٹی تاسو ہغوی لڑ (پہ حاجتونیکن)

یہ نوم کہ غیر اللہ باندے اودا طول اقسام کہ شرک حقیقی دی پہ دلیل کہ قول
سورہ چہ فتعالی اللہ عما یشرکون۔

ملک دے ایت کہن او ورپے ایت کہن رد کہ شرک فی الخالقیت دے یعنی مخلوق
کہ خالق سورہ لشی شریک کیدلے لکہ سورۃ نحل بتل کہن ہم دی۔

بتل کہن دے کہن رد دے پہ شرک فی الاستعانت باندے۔ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ
یعنی کہ خیل عخان نہ ہیچ ضرر مصیبت نشی دفع کولے پہ دے معبودانوبانتا

مرضونہ تکالیف راغی مرگ پرے راغی خودوی یے کہ عخان نہ نشی دفع کولے
کہ شوک کہ دوی قبرونہ ماتوی ریاد دوی قبرونہ نہ وی ریارتیہ علافونہ او جمنہ

لرے کوی او سوزوی نو دوی یے مدافعت نشی کولے اودا یے وصف والا معبود نشی کیدلے۔
بتل کہن دے ایت کہن او ورپے ایت کہن رد کہ شرک فی الدعاء دے۔ ہم ضمیر

راجع دے معبود من دون اللہ تہ۔ اِلَى الْهُدَى مراد کہ دے نہ طلب کہ ہدایت
او کہ غیر دے لکہ چہ کہ اللہ تعالیٰ نہ طلب کہ غیر او کہ ہدایت کیدے شی او ہف

مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَلُكُمْ قَدْ دَعَوْهُمْ

سیوا دے اللہ تعالیٰ نہ دا بندگان دی ستاسو پیشان پس اوہلٹی دوی

فَلَيْسَتْ جَبُورًا لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۹۷﴾

نوبور دے کوی خہ حاجت ستاسو کہ ستاسو رشتینے یئی۔

الَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا آمَلَهُمْ

ایا دوی لہ غیہ شتہ چہ تلے شی پہ ہفے سرہ ایہ دوی

أَيُّ يَبْطِشُونَ بِهَا آمَلَهُمْ أَعْيُنٌ

لاسو نہ شتہ چہ تہیکول کولے شی پہ ہفے سرہ ایہ دوی سترگے شتہ

يُبْصِرُونَ بِهَا آمَلَهُمْ أَذْأَبٌ

چہ لیدل اوکری پہ ہفے سرہ ایہ دوی غوبونہ شتہ

يَسْمَعُونَ بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ

چہ اور لیدل اوکری پہ ہفے سرہ (نیشہ) تہونہ اووالہ را اوہلٹی شریکان ستاسو (دیار دے ضرر حصا)

اجابت کوی لیکن دا معبودان ہیچ اجابت نشی کولے کہ بتان وی اوکہ قبرونہ وی۔ پہ دے ایت کتبیں بل قول دادے چہ ہم ضمیر مشرکانوتہ راجع دے او مراد دے نہ عنادیان مشرکان دی لیکن دادے سیاق دے کلام تہ لہے تفسیر دے حکیم پہ دے کتبیں اشارہ دے چہ دے دوی نہ پہ حاجت طلب کولو اولہ کولو کتبیں تاسوتہ ہیچ فائدہ نیشہ۔

۱۹۷ دا ایت ہیکارہ رد دے پہ ہفے کسانو چہ دے بندگانو عبادت کوی کہ ژوندی وی اوکہ مرہ وی اوکہ هغوی نہ حاجتو نہ غواری او دے پہ سورہ کہف تہ کتبیں ہم دی نو دارد دے پہ مشرکین بالعباد بانداے خصوصاً اشارہ دے چہ عبادت منافی دے دے معبودیت سرہ اوکہ مراد دے نہ بتان شی نو شریبئی او رازی و تیلے دی چہ مطلب دادے چہ تاسودا پہ شکل دے انسانو بانداے جو روٹی نو کہ دوی واقعی ژوندی انسان شی ستاسو پیشان نو ہم ستاسو حاجت روائی نشی کولے۔ قَدْ دَعَوْهُمْ دا پہ طریقہ دے زورے سرہ دے نوکدینہ مراد صرف بتان نہ دی۔

شُرَكَاءُ وَلَا تَنْظُرُونَ ۝ إِنَّ وَلِيَّ اللَّهِ

بیاجل ول او کړی ما سره او مهلت مه را کوئ ماته۔ یقیناً پچ کوونکے خدا الله تعالیٰ دے

الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى

هف ذات چه نازل کړید کتاب او هغه پچ کوی (پچاؤ ورکوی)

الصَّالِحِينَ ۝ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ

تیکانو لکه - او هغه کسان چه رامداد شه وایی تاسو هغوی ته

مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ

سیوا د الله تعالیٰ نه طاقت نه لری د مدد کولو ستاسو

۱۹۱ دے ایت کښن هم رد دے د شرک فی التصرف او بیان د عجز د دغه معبودانو دے د پاره د تاکید د مخکښ ایت په نفی کولو د خلورو طاقتونو سره چه د دوی په خپو کښن طاقت د رسیدا ونیشته اولاسونو کښن یئ طاقت د راتپونکولو نیشته او په سترگو کښن یئ طاقت د لیدلو نیشته او په غوړونو کښن یئ طاقت د اوریدلو نیشته بیا ولے دوی ته رامداد شه وایی په دے کښن نفی د قید ده فقط مخکے چه د معبودانو د دوی خودا اندامونه شته د که بتان وی نوهم ورله عابدانو جوړ کړی دی او که مړه وی نوهم د هغوی اعضاء خوشته دے په دے شرط چه خاورے شوے نه وی تونفی د مقید دلته مراد نه ده او هرکله چه مدد کولو د پاره دا خلور قوتونه ضروری دی نو د هغه ذکر یئ او کړو۔ قُلِ ادْعُوا شُرَكَاءَ کُمْ داجواب دے د سوال د مشرکینو چه هغوی وایی چه دا خبرے مه کوو کښی دا معبودان به درته ټکړه اورسوی توجواب او شو چه دے را وبللی ماته د ضرر رسولو د پاره او تاسو هم ورسره ملگری شئ او مالره مهلت مه را کوئ زه نه یریږم۔

۱۹۲ دا علت دے د دے خبرے چه مؤحد د غیر الله نه یرنه کوی او وایی چه پچ کوونکے زما هغه الله تعالیٰ دے چه قرآن یئ په دے مسئله رالیرلے د اشاره ده چه قرآن بیان کوونکے او توحید ته دعوت ورکوونکے د صالحینو نه دے او الله تعالیٰ د مؤحدینو امداد کوی۔

وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٤﴾ وَإِنْ تَدْعُهُمْ

او نہ دے خپو جانو تو سرہ مدد کو لے شی ۔ او کہ رابلی تاسو حقو

إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا وَتَرْسَهُمْ

خیر خود لو تہ دوی نہ اوری ۔ او خیال کو تہ پہ دوی پاندے

يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٥﴾

چہ گوری تاتہ او حال دا چہ دوی ہیر نہ دینی ۔

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنْ

خوف او کرخوہ پہ معافی کو لو او بیان کوہ پہ شرعی طریقہ (د توحید) او لغز ابروہ د

الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٦﴾ وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ

جاہلانو نہ ۔ او کہ اور ہی تاتہ د طرف د شیطان تہ

۱۹۴ دا ہم رد د شرک فی الدعاء دے چہ دامعبودان طاقت د ہیچ مدد کو لو
نہ لری نوو لے دوی تہ رامدادشہ وایی دلتہ لَا يَسْمَعُوا دے دلیل دے
د پاسہ د رد د شرک فی الدعاء او پہ ملاکبن دلیل د رد د مطلق شرک یا
رد د شرک فی التسمیہ و۔

۱۹۵ دا ہم رد د شرک فی الدعاء دے چہ دامعبودان تہ ستاسو حال وینی
نہ ستاسو خبرے اوری نوو لے دوی تہ رامدادشہ وایی ۔ الْهُدَى مراد د دینہ
د خیر او فائدے خبرہ دہ ۔ وَتَرْسَهُمْ يَنْظُرُونَ کہ ایت د بتا نو پہ بارہ کبن شی
نوہخوی خو بتا نولہ ساترکے جو پے کرے وے حکمہ وائی تَرْسَهُمْ اولہ مراد
تربینہ مری شی نو تَرْسَهُمْ خطاب دے مشرک تہ اورویت پہ معنی د عقیدہ
دے یعنی عقیدہ د مشرکانو چہ دامری مونہ وینی او مونہ تہ حاضر
او ناظر دی ۔

۱۹۶ روستو د رد نہ پہ مشرکانو باندے ذکر کوی طریقہ د رد کو لو دے
ایت تہ تراخہ د سورت پورے لس اداپ بیانوی د پاسہ د مبلغ د حق
او پہ دے ایت کبن دے اداپ ذکر دی ۔ خُذِ الْعَفْوَ، مُحَدُّ نہ مراد پہ عمل کبن

نَزَعَ فَأَسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۳۰﴾

خود سوس، تو پناہی خواہ۔ یہ اللہ تعالیٰ سرکہ یقیناً ہر جہاں اور یہ ہر جہاں دے۔

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ

یقیناً ہر کسان چہ بر پری د اللہ تعالیٰ نہ کل چہ اور سیر پی دویتہ خہ د سوس

مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿۳۱﴾

د شیطان نہ نو یاد کری دوی اللہ لرہ پس د غسخت دوی پوہید ونگ دی

وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّوهُمْ فِي الْغَيِّ شُومًا

اور نو پڑ د دے شیطانو را کابی دوی لرہ سرکتی طرفہ بیا دوی

راو ستل دی ابن کثیر او ابن جریر و ثیل دی چہ د دے نہ مراد معافی کول
د مشرک نو دی کلہ چہ مغوی سب او شتم او ظلم کوی نو د مؤمنان نہ عفو کول
خو پکین طریقہ اولی سرہ داخل دی۔ الخَرْفُ یہ معنی د معروف سرہ بتولو
طاعاتوتہ شامل دے یعنی سرہ د معافی کولو د ظلم او سختی نہ د معروف
بیان کوہ او د بیان نہ روستو کہ ہخہ بیا ضدا و جہل کوی نو اَعْرَضُ یعنی
د جاہلانہ جواب پہ جہل سرہ مہ و رکوہ بلکہ پہ سورۃ فرقان بآئنا عمل کوہ
فائدہ: امام جعفر صادق فرمائیل دی چہ نیشہ پہ قرآن کیں د دے آیت
پہ شان چہ راجع کرے وی عا ئستہ اخلاق پہ اختصار سرہ۔ او پہ دے آیت
کیں دے ادب دی۔

نتہ داخلورم ادب دے کلہ کہ مبلغ لہ غصہ راشی د وجہ د عمل د جاہلانہ
نوا عوذ باللہ دے او وائی او داسے پہ سورۃ حم سجداہ بلکہ کیں ہم دی۔
سمیع کیں اشارہ دہ چہ اعوذ باللہ پہ ژبہ سرہ و ثیلہ شی۔ او عَلِيمُ کیں اشارہ
دہ چہ پہ زبہ کیں یہ د ہخہ عقیدہ او علم لری۔ شربینی لیکل دی چہ صرف
لفظی ذکر فائدہ نہ ورکوی بغیر د معرفت قلبیہ نہ۔

بلکہ ہر کلہ چہ نزع د شیطان ذکر شو۔ دلہ او س د ہخہ عموم ذکر کوی او
اودوہ قسمو نہ د انسانانو د ذکر کوی۔ طَائِفٌ پہ معنی د غضب او د ارادے د گناہ
او گناہ کول او د پیر یا نو حملہ کول دی پہ دے تولو معانوسہ راخی۔ تَذَكَّرُوا یاد کری

لَا يُقْصِرُونَ ﴿۲۷﴾ وَإِذَا الْمَثَلُ ثَابِتٌ بآيَةٍ

میں نہ کوئی ۔ او کلاچہ راونہ تہ دوتہ یومعجزة (چہ دوی تہ غواہی)

قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ

دوی وائی ولے دھان تہ نہ جوہ و دار معجزة ۔ تہ ورتہ او وایہ یقیما تہ خو تا بعداری کوم

مَا يُوحَىٰ إِلَىٰ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرُ

دھیفہ چہ وحی کیدیشی ماتہ د طرف د رب حمانہ ۔ دا قران د یوہے خبرے دی

مِنْ رَبِّكُمْ وَهَدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ

د طرف د رب ستاسونہ او ہدایت او رحمت دے ہقہ قوم لہ

يَوْمَنُونَ ﴿۲۸﴾ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ

چہ ایمان لری ۔ او کلاچہ لوستلے کیدیشی قران نو غور کیدائی ہقہ تہ

وعدا او وعید اے اللہ تعالیٰ یا یاد کری استعاذہ وئیل۔ پہ دے ایت کہیں پنجم ادب
ذکر دے پہ لفظ ذکر و تذاکروا سرہ۔ او اشارہ دہ دے تہ چہ شیطان غلبہ نہ شی
کولے پہ متقیان نو بانداے۔

نظ دے ایت کہیں ذکر دے چہ شوک د شیطان تا بعداری کوی نو دے د ہغہ
روردے او دا دویمہ دہ دہ د شیطان ملگری دی غاویان دی پہ مقابلہ د
متقیان نو کہیں۔ لَا يُقْصِرُونَ ضمیر شیطانا نو یا اخوان تہ راجع دے یعنی شیطانا
پہ وسوسہ کولو کہیں او اخوان د ہغوی پہ کناہ کولو کہیں قصور او کمے نہ کوی
نظ دے ایت کہیں ذکر د گمراہی د ہغوی دے چہ دوی ایتونہ او معجزے
د پیغمبر خود ساختہ گہری دے دے وجہ نہ د ہغہ نہ د جوہ و لو طلب کوی بیا
پہ دے ایت کہیں شپہرم ادب ذکر دے پہ قل اہ سرہ۔ هَذَا بَصَائِرُ د تفسیر د
د مایوحی الی د پارہ او اشارہ دہ کہ سناسو غوختلے شوے معجزہ را نورم
نوحہ حرج نیشہ عککہ چہ قران کافی معجزہ دہ۔ بَصَائِرُ مراد د دینہ داسے
جحتونہ او دلیلونہ دی چہ د عقل د پارہ بصیرت پیدا کوی نو دا تسمیہ د سبب
دہ پہ اسم د مسیب سرہ۔ فائدہ اخستونکی د قران نہ دے قسمہ دی اول چہ

وَأَنْصِتُوا لَكُمْ تَرْحَمُونَ ﴿۳۳﴾ وَادْكُرْ

او چپ شی دے دیا رچہ پہ تاسو رحم او کریشی ۔ او یاد دہ

رَبِّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً

رب خیل پہ زہ خیل کنیں پہ عاجزی او پہ یرے سرہ

مرتبہ دعین الیقین کنیں وی نوک هغوی د پاره بصائر دے۔ دویم چہ علم الیقین والاوی نوک هغوی د پاره هدی دے او دریم چہ حق الیقین والاوی نوک هغوی د پاره رحمت دے۔

﴿۳۳﴾ دے آیت کنیں دوه اداب ذکر دی اووم او اتم پہ وخت د لوستلو د قرآن کنیں یعنی قاری له پکار دی چہ اورید و نکوته دا ادب بیان کړی او صحیح داده چہ دا آیت عام دے۔ مونځونو او خطبوته شامل دے دارنگ عام اوقاتو کنیں چہ قرآن لوستلے کیرپی نو دا ادب واجب دے۔

فائده: استماع اوریدال دی په قصد او په اراده سره او سماع عام دی که قصد وی او که نه وی او انصأت پرینودل د نور و مشاغلوته وائی۔

په آیت کنیں دوه بحثونه دی۔ اول بحث په باره د نزول او خطاب د دے آیت کنیں امام رازی په دے کنیں ویرا قوال ذکر کړی دی اول دا چہ دا آیت په خیل عموم باندے جاری دے په هر وخت کنیں چہ یو انسان قراءت د قرآن کوی نو په هر چا باندے د هغه اوریدال واجب دی که په موخ کنیں وی یا خطبه کنیں یا درس د قرآن وی تر دے پورے چہ شامی لیک دے یکه ان یقرؤ القرآن جمله واحده اها یعنی ویرکسان چہ یو محله د قرآن قراءت په اوچت او از سره کوی (لکه عثمیان) نو دا مکروهه کار دے۔ دویم قول دا دے چہ دا نازل شویدے په رد د خبر و کولو کنیں په مانجه کنیں دریم قول دا دے چہ دا نازل شویدے په باره د منع کولو د سلامونونه په یو بل باندے په مانجه کنیں محلوم قول دا چہ دا نازل شویدے په باره د خطبه کنیں پنجم قول دا دے چہ دا نازل شویدے په باره د قراءت خلق الامام کنیں او دا اقوال ابن کثیر او ابن جریر هم ذکر کړیدای۔ او شپږم قول دا دے چہ دا خطاب دے کافرانو ته او دهم نه مراد حصول د هدايت دے او امام رازی دا قول په دے وجوه غوطه کړی

اولہ وجہ ربطہ آیت کے ماقبل سورہ دے ہفہ داسے دے چہ ہرکہ قرآن بصائر و ہذا
 اور حمت دے او پورہ معجزہ دے صدقہ رسول کے پارسہ نوکافرانوتہ اوٹیلے شول
 چہ کے قرآن کے لوستلوپہ وخت ورتہ غوپرکیدا کے پارسہ کے دے چہ کے دے فصاحت
 بلاغت او اعجاز تاسوتہ معلوم شی نورحم بہ دربانائے اوشی پہ ہدایت سورہ
 دویمہ وجہ دادہ چہ دا پہ رد کے کافرانوکین دے چہ کے ہغوی حال کے پہ سورہ
 حم سجدہ کے کین ذکرکپے وکے (لا تسمعوا) پہ مقابلہ کین فاستمعوا اور والغول
 پہ مقابلہ کین وانصتوا دے۔ او دریمہ وجہ دادہ چہ کے مؤمنانوپہ بارہ کین
 اوٹیلے شول چہ رحمۃ لقوم یؤمنون نو دا پہ طریقہ کے یقین سورہ نوکہ
 روستوایت ہم خطاب شی مؤمنانوتہ نولعلکم یثی وے اوٹیلو۔
 سوال: امام احمد وٹیلے دی چہ پہ اجماع سورہ ثابت دے چہ دا آیت پہ بارہ
 کے صلوة کین دے؟

جواب: امام زیلعی کے دے ہیچ سند نہ دے ذکرکپے او دارنگ بیہقی پہ
 ہیچ کتاب باندے حوالہ نہ دے ورکپے او بلہ دا چہ ابن کثیر پہ دیرو سند نو
 سورہ نور اقوال (چہ مخکین ذکر شویدی) راوپے دی نو اجماع پہ یوقول
 باندے مخکے ثابتہ شوع۔ ہاں اعتبار عموم کے لفظ لڑے وی نہ خصوص سبب
 لڑے اوکلہ آیاتونہ نازل شوے دی پہ بارہ کے کافرانوکین او کے ہتے نہ کے مؤمنانو
 پہ بارہ کین استدلال کیدے شی لکہ آیت ان الذین یکتبون اہ پہ بارہ کے یهودو
 کین دے لیکن شامل دے ہفہ مسلماً نا نو علما و تہ چہ بعض حق مسئلے
 پتوی۔ او ہرچہ لفظ کے نزول وٹیلے شویدے کے دیرو اقوال سورہ نو ہفہ
 پہ اصطلاح کے مفسرینوکین سبب نزول پورے خاص نہ دے بلکہ ہرمصدق
 کے آیت باندے کے نزول اطلاق کیدے شی۔

دویم بحث: آیات دے آیت استدلال پہ منع کے قراءت بحلف الامام سورہ
 صحیح دے اوکہ نہ۔

جواب دا استدلال ضعیف دے پہ دیرو وجو سورہ اولہ وجہ دادہ چہ
 کے آیت مطلب دادے چہ پہ امام پسے پہ اوچت او از سورہ قراءت مہ کوئی مخکے
 ہفہ کے استماع او کے انصات سورہ منافی دے او قراءت پہ پتہ سورہ کے استماع
 او کے انصات سورہ ہیچ منافات نہ لری۔ او تا ئید کے دے دادے چہ صاحب
 ہدایہ پہ باب کے عطفہ کے جویع کین وٹیلے دی چہ استماع او انصات عطفہ تہ

وَذُوْنَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ

او خکته د جهری (راچی) ویتانہ پہ صباقی او

وَالْأَصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿۳۵﴾

او بیگانی وخت کنس او مہ کیرہ د غفلت کوونکوہ۔

واجب دے لیکن کلمہ چہ عطیب اولوی یا ایہا الذین امنوا صلوا علیہ وسلموا تسلیماً
تواوریدا وکے دے پہ پتہ درود اووائی۔ کفایہ کنس وٹیلے دی چہ پہ ژبہ
سره د پت اووائی نو داپت وٹیل پہ ژبہ سرہ د استماع او انصات سرہ منافی نہ
دی کہ نہ دے فقہاؤ بہ د هغه اجازت نہ ورکولے۔ دویمہ وجہ دادہ چہ مقتدی
قراءت کوی پہ سکتا تو کہ امام کنس لکہ چہ امام ترمذی پہ ذکرہ مذاہب اصحاب
المحدث کنس وٹیلے دی او امام بخاری پہ جزء القراءۃ کنس وٹیلے دی چہ پہ اولہ
سکتہ کنس د قراءت اوکری۔ دریمہ وجہ دادہ چہ دا ایت اگرچہ سورۃ فاتحہ تہ
شامل او عام دے لیکن پہ احادیث لا صلوة..... اہ۔ ولا تجزئ صلوة..... اہ
محتاج سرہ دا خاص کرے شویدا نے ابن حاجب پہ مختصر الاصول کنس وٹیلے
دی چہ تخصیص د قرآن پہ خبر واحد سرہ قول د ائمہ اربعہ د او پہ احنافو
کنس صرف عیسیٰ ابن ابان او کرنی خلاف کریدا نے بلہ دا چہ کوم حدیث
خبر واحد چہ اکثر صحاح و سننو پہ صحیح سند سرہ ذکر کرے وی نو هغه
ظنی نہ وی بلکہ قطعی وی چہ بالاتفاق تخصیص د ایت کولے شی دویمہ وجہ
او دریمہ وجہ امام ابوالمظفر سمعانی ہم پہ عیال تفسیر کنس لیکلے دی۔ نو
د ذکر جوہود وچہ تہ مولانا عبدالحی الکلہنوی وٹیلے دی چہ دا ایت دلالت نہ
کوی پہ عدم جواز د قراءت پہ سریہ او جہر نو تھو تھو کنس بحال د سکتہ کنس۔ او پہ
دے طریقہ سرہ عمل پہ قرآن او پہ صحیح احادیثو بانداے حاصلیدی او اصل
پہ دلیلونو کنس اعمال دے نہ اعمال۔ وصیت ہر کلمہ چہ پہ مسئلہ کنس
استدلالی اختلاف د صحابو او د ائمہ و مجتہدینو موجود دے تو پہ دے کنس
نشد کول او پہ یوبل پسے مو تھو تھو پرینودل جائز نہ دی۔

۳۵ دے ایت کنس ہم دودہ اداب ذکر دی تھم اولسم او د ذکر د رب دودہ طریقہ
د ذکر کرے دی یوفی نفسک پہ زہرہ کنس ذکر کول بغیرہ حرک د رہے نہ او دا

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

یقیناً ہر کسان چہ نیردے دی رب ستاتہ لوی نہ کوی

عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْبَحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ

دھغہ دے بتا گئی نہ او پاک وائی ہغہ لڑہ او خاص ہغہ تہ سجدے کوی۔

اعنی ذکر دے اورازی او الوسی و علی دی چہ فی نفسک کین اشارہ دہ چہ عالم بہ وی بہ معنی ذکر باندے نو ذکر لسانی بغیرہ علم د معنی نہ ثواب نہ لری او چا چہ کلمہ طیبہ اولو ستلہ او د معنی لحاظ نہ کوی او جاہل وی دھغہ د معنی نہ نو دے د اللہ تعالیٰ پہ نیز مؤمن نہ دے۔ دویم و دُونَ الْجَهْلِ پہ ژبہ ذکر کول پہ پتہ د ابن عباس رضی اللہ عنہ نہ روایت دے چہ داسے قوائی چہ عخان تہ یے اوروی۔ دایت دلیل دے چہ اصل پہ ذکر و نو کین پتہ والے دے شو پورے چہ خاص دلیل شرعی نہ وی نو اوچت ذکر کول بداعت دے۔ او داقول د امام ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ پہ استدلال د دے ایت سورہ د فقہ حنفی کتابو نو لیکلے دے (کبیری۔ بحر الرائق۔ فتح القادیر۔ تبیین الحقائق۔ اوروح المعانی)۔

او پہ دے ایت کین ابن جریر یوقول دا ذکر کرے دے چہ مراد د دینہ قراءت خلع الامام دے پہ پتہ سورہ لیکن پہ ہغہ قول باندے ابن کثیر رد کریدے۔ بِالْعُدَاوَةِ وَالْاَصَالِ مراد د دینہ هر وخت دے لیکن تخصیص د د دوع وختو نو د شو و جو نہ یے کرے دے اولہ وجہ دادہ چہ وخت د عداۃ وخت د بیداری دے او وخت د اصال وخت د راتلو د خوب دے نو اشارہ دہ چہ ابتدا کول د بیدارے او د خوب پہ ذکر د اللہ سورہ پکار دہ۔ دویمہ وجہ دادہ چہ روستو د موخ د صبا او د مازیکر نہ نور تفل و غیر موخو تہ کول مکروہ دی نو ہغہ وخت کین نور ذکر کول پکار دی۔ دریمہ وجہ دادہ چہ پہ دے دوع وختو نو کین ملائک حملو تہ دورے او د شپہ برہ و رخیزوی نو پہ دغہ وختو نو کین کثرت ذکر پکار دے۔ ایت کین مقصد ترغیب دے مبلخ تہ پہ بیان د حال د مقربینو سورہ چہ دا درے صفات لری یوصفت د زہ دے او دویم د ژبے دے او دریمہ د اندامو نو دے۔ ختم شو تفسیر سورہ اعراف پہ فضل د اللہ تعالیٰ سورہ۔

سورة الانفال
مدنیہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایاتہا ۷۵
رکوعاتہا ۱

خاص یہ نوم کہ اللہ تعالیٰ امداد عوارو پہ شور و کو لو کہیں چہ رحمان اور رحیم دے

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ

تپوس کوی دوی ستانہ پہ یارہ دَغْنِمَتُونُو کہیں ، تہ اد وایہ (اختیار) دَغْنِمَتُونُو اللہ تعالیٰ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سورة الانفال

ربط دے سورت کہ مخکن سورت سرہ پہ دوو وجوہو سورہ دے اولہ
وجہ دادہ چہ مخکن سورت کہیں تشبیح وہ پہ بیان دے مسئلہ سرہ پہ ژبہ
پاندامے او پہ دے سورت کہیں ترغیب دے قتال دے پارہ دے اشاعت دے مسئلہ
د توحید دویہ وجہ دادہ چہ پہ مخکنو سورتو کہیں توحید ثابت شو پہ
دلیلونو سورہ نو پہ دے سورت کہیں امر دے پہ قتال کولو سورہ متکینو سورہ
دعوے دے سورت دودہ دی: اولہ داچہ پہ غنیمتو کہیں چل اختیار
مہ چلوئ بلکہ کہ اللہ تعالیٰ او کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے حکم موافق ہے
تقسیموٹے پہ مل او پہ ملکہ کہیں دویہ دعویٰ امر دے پہ قتال فی سبیل اللہ
سہ۔ خلاصہ دے سورت: پہ دے سورت کہیں دیارلس علتونہ دی دے
اولے دعوے دے پارہ او دیارلس قوانین دی دے دویہ دعوے دے پارہ او دیارلس
کلمات دے توحید دی او دیارلس اساء حسنی دی۔

تفصیلی خلاصہ دادہ: پدے سورت کہیں دودہ حصہ دی پہ اولہ حصہ کہیں
دودہ بابونہ دی او دا ترخلوینتم ایت پورے دے۔ اول باب تر نورس ایت پورے
دے پہ دے کہیں اولہ دعویٰ دے بیانیہ صفات دے مؤمنانو مجاہدینو دی
بیان علتونہ دی دے اولے دعوے او یوقانون دے دے دے قتال دے پارہ۔

فائدہ: پہ دے سورت کہیں حالات دے غزوہ بدر دی چہ ہفہ پہ دویم کال
دے ہجرت دے رمضان پہ میاشت کہیں واقع شویہ پہ ہفہ کہیں درے سورہ دیارلس صحابہ
کرام وو او تقریباً زرکسان کافرون وو پہ دے غزا کہیں مؤمنانو فتح
حاصلہ کرے او دیر غنیمتونہ ہے پہ لاس کہیں راغلل ہرکلا چہ دے غنیمتونو
پہ بارہ کہیں دے نہ مخکن حکم شرعی نہ وونو دے وچے دے دوی

وَالرَّسُولَ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ

او رسول لہ دے پس برہ کوئی د اللہ تعالیٰ نہ او جو رسائی تعلق د میخ خیل

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ①

او تابعداری کوئی د اللہ تعالیٰ او د رسول د ہخہ شکہ چہ ناسو مؤمنان ہے .

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ

یقیناً مؤمنان ہخہ کسان دی چہ کلہ یاد کرشی اللہ تعالیٰ او بربری

قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تَلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ

زہوتہ د دوی او کلہ چہ لوستلے کیری پہ دوی بانہے آیوتہ د ہخہ توزیاتوی

پہ میخ کہیں اختلاف رائے ہو دلہ وہ چہ ہغوی جنگ کرے وو ہغوی
وٹیل دازمونہ حق دے او دویمہ دلہ چہ ہغوی د جنگ کو وکوتہ روستو
ولا روو یہ تیت د امداد کولو ہغوی وٹیل پہ دے کہیں زمونہ ہم حصہ
دہ او دریمہ دلہ چہ ہغوی د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حفاظت
کولو نو ہغوی ہم د حصہ دعویٰ کولہ نو اللہ تعالیٰ پہ دے اول ایت
کہیں او فرمائیل چہ تقسیم د غنیمتو نو ستاسو پہ اختیار کہیں نہ دے نو
دکور نئی د اختلاف نہ محان اوسا تئی او د اللہ تعالیٰ او د ہخہ د رسول
د حکم مطابق ہے تقسیموئے . او تفصیل د دے بہ د سورت پہ ایت
یوشلویشتم کہیں راشی .

الْأَنْفَالِ داجمع د نفل دہ او نفل زیاتی تہ وائی اشارہ دے تہ چہ
مقصد د جہاد اعلاء د کلمۃ اللہ دہ ، غنیمت نہ دے دویمہ اشارہ دہ
دیتہ چہ پہ نفل خیر کہیں اختلاف جو پول نہ دی جائز .

او پہ دے ایت کہیں پنخہ ادا ب دی . یلہ و الرسول یعنی حکم د غنیمت
خاص دے پہ اللہ تعالیٰ او رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پورے
اللہ تعالیٰ امر کوی او رسول ہے تقسیم کوی پہ امر د اللہ تعالیٰ سرے
او تقسیم د دے بل چاتہ نہ دے سپارے شوے . إِنْ كُنْتُمْ إِنْ وٹیل شوے
دے د پیر ترغیب د پیارہ یا ان پہ معنی د اذ سرہ دے .

إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ الَّذِينَ

ایمان دے دے اور خاص پہ خپل رب پائسے تھان سپاری دوی، داہقہ کسان دی

يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾

چہ پابندی کوی دے مانجھ اوڈھقہ مال نہ چہ ورکریدے مونودویہ خرچہ کوی رزق اللہ

أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَّهُمُ دَرَجَاتٌ

دشہ کسان خاص دوی مؤمنان دی پہ رشتیا ریقینا، دوی دپار دیرے درجے دی

مک۔ مک۔ پہ دے ایتونو کتب ذکر دے صفات و بجا ہدینودے چہ دے اول
مصدق صحابہ کرام و واد پتھہ صفات دی اول درے صفات عبادت
قلبی دی اوخلورم عبادت بدانی دے او پتھم عبادت مالی دے۔

سوال: پہ دے ایت کتب فرمائیلی دی چہ پہ وخت ذکر دے اللہ تعالیٰ زبونہ
ریبیری او سورۃ رعدا کتب فرمائیلی دی پہ ایت مک کتب چہ پہ ذکر دے اللہ سر
اطمینان دے زبہ حاصلیری نو پہ دے کتب شہہ تطبیق دے۔ ۹

اول جواب دادے چہ یریدال دے زبونو پہ ہفہ وخت کتب دی چہ ذکر
شی عذابونہ دے اللہ تعالیٰ او اطمینان دے زبونو پہ ہفہ وخت کتب دے چہ
ذکر شی ثوابونہ دے اللہ تعالیٰ۔ دویم جواب دادے چہ دایوصفت لازم دے
دے بل سرہ یعنی کلہ چہ زبہ او یریری دے اللہ تعالیٰ نہ نو دے کمال دے
یقین دے وچہ نہ اطمینان پہ زبہ کتب پیدا شی او دے وچہ نہ یے دا
ہوارہ جمع کرے دی پہ سورۃ زمر مک کتب او ہر کلہ چہ مقام دے جہاد
مقام دے خوف الہی دے نو پہ دے سورت کتب صفت دے خوف یے ذکر کرو
او سورۃ رعدا کتب مقام دے دلیلونو او دے مثالونو دے توحید دے او ہفہ مقام
دے اطمینان دے۔ زلہ تھم ایماناً، ابن قیم بدائع الفوائد کتب وئیلے دی چہ ایمان
دوہ قسمہ دے یو ایمان مطلق دے چہ ہفہ صرف یقین دے زبہ دے پہ
ہفہ کتب زیاتوالے یا نقصان راتل اختلافی مسئلہ دے صحیح دادہ چہ پہ
ہفہ کتب زیادت او نقصان راعی۔ او دویم ایمان مقید دے یقین سر
دے عمل نہ، نو پہ ہفہ کتب زیاتے کسے راتل پہ سبب دے زیاتوالی دے عمل
او دے نقصان دے عمل اتفاق خبرہ دے لیکن شوک دے ہفہ نہ پہ زیادتس

عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝ كَمَا

پہ نیز د رب د دوی او بخشنه ده او رزق عزتمند دے ۝ څکه چه

اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا

د پستلے یی ته رب ستا د کورستانه په حکمت سره او یقینا یوه دله

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكِرْهُونَ ۝ يُجَادِلُونَكَ

د ایمان والو ته څڅا خفه وو (طبعاً) ۝ بحث کوو دوی تاسره

فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَانْتُمْ بَسَاقِوْنَ

په باره د جنګ کڼ پس د هغه نه چه بکاره شو (فرض کیدل د هغه) ګویا که یو تللے کیدل دوی

تعبیر کوی او څوک په پوځ والی سره تعبیر کوی او دا څه په سورة توبه بکلا
کڼ هم دی ۝ یسوا کون ۝ په توکل کڼ رجا (امید ساتل) او پناهی طلب کول
او حاجات غوښتل او رغبت کول ټول داخل دی چه دا خاص دی په الله تعالی
پورے (ابن کثیر) ۝ او دا د سره واره صفتونه قلبی دی او روستودوه صفتونه
عملی ظاهری دی ۝ ظاهر داده چه په دے آیت کڼ دویم قسم ایمان مراد دے
که حق مؤمن دیته وایي چه ظاهراً و باطن په ایمان کڼ برابر وی او
دیته کمال ایمان وایي او په دے آیت کڼ زیرے دے د پاره د مجاهدینو په
پنځه طریقو سره ۝

۝ د لفظ د کما په تعلق کڼ د مفسرینو دیر اقوال دی لیکن غوره قول
پکښ دادے چه دا (ک) د پاره د علت دے دا بحر محیط کڼ ذکر دی او دا
متعلق دے د حیل الانفال الله والرسول سره یعنی دا اول علت دے د اولے دعوے
د پاره حاصل د هغه دادے چه په ورځ د پاره د قتال د پاره راوتل ستاسو د
طبیعت نه خلاف وو لیکن الله تعالی را اویستو او غنیمتونه یی د رکړل نو په
هغه کڼ ولے اختلاف کوو او پدے آیت کڼ مراد د کراهت نه کراهت طبیعی
غیر اختیاری دے دا قول د مجرد دے تقدیر د عبارت دادے قبل الانفال الله
والرسول وان کرهوا کما کانوا یکرهون الخروج ۝ یا کافی په معنی د طووسره دے
بالحق په معنی د حکمت یا په معنی جهاد سره دے (مدارک او کبیر) ۝

إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمْ

مرگ ته او دوی ورته کتل - او کوم وخت چه وده او کوم تاسو سره

اللَّهُ إِحْدَى الظَّالِمِينَ أَتَاهَا لَكُمْ وَتُؤَدُّونَ

الله تعالی د یو د دواړو د لونه چه دا به ستاسو د پاره دی او تاسو غوښته

أَنْ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَه تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ

چه دا به د یو دله دے ستاسو د پاره شی او غوښته

اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعِ

الله تعالی چه ښکاره کړی حق لره په وعدو وخیلو سره او پر یو کړی

دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ

جرم د کافرانو دے د پاره چه غالب کړی حق لره او ختم کړی

۱. د جدال نه مراد بحث کول دی چکه نه ده او هغه صرف دا قول وود دوی چه دوی وئیل رسول الله ته که تا مخکښ مونږ لره خبر د قتال را کړه وے نو مونږ به حان پوره تیار کړه وے. تَبَيَّنَ یعنی دوی ته واضح ده چه الله تعالی د خپل نبي مدد کوی او دارنگ نبي چه څه وایي نو په وحی سره وایي. كَانَتْ أَيْسَاقُونَ، دامثال د کراهت دے نو د کارهون سره متعلق دے او دا دلیل دے چه د اکراهت طبعی دویا متعلق دے دَيَّجَادِ لِيُوْثِقَ سره او په عبارت کښن تقدیر دے یخاقون کانهم یساقون اه -

۲. دا دویم علت دے د اولی دعوے د پاره حاصل یه داد دے چه الله تعالی دوی ته په خوب کښن ښودله ووجه د کافرانو په یوه ډله بانن موږ به غلبه حاصله کړه ده. لیکن دوی دا غوښتنه چه هغه ډله " قَائِلَهُ د ابوسفیان دی " لیکن الله تعالی هغه ډله لښکر د ابوجهل او کرمجو او مؤمنانو لره یه په هغه غلبه وراکړه نو فرمائی " چه تاسو په غنیمت کښن ولے اختلاف کوئ " أَتَاهَا لَكُمْ یعنی د دوی مالونه تاسو ته حاصلیږی او تاسو به ورا پانده غالب یه. الشُّوْكَه اسلحه او قوت ته وئیل شی

الباطل ولو كره المجرمون ۸ اذ تستغيثون

باطل لڑے اگرچہ بد کنزی مجرمان خلق - کوم وخت چہ فریاد کوڈ

شوکت پہ لغت کہیں از شی تہ و ثیل شی۔ ذات الشوكة نہ مراد لشکر ابوجہل و
اوڈ غیظ نہ مراد قافلہ ک ابوسفیان و۔ ویرید اللہ، دا پہ معنی کہیں علت دے
کہتے عبارت ک پارہ یعنی اراد اللہ ذات الشوكة لکم لڑتہ بیرید اہ۔ یحق الحق
مراد کہ دے نہ بشکارہ کول او پختہ قل ک دین حق دی۔ یکلیمتہ، ایا تونہ پہ پارہ
ک قتال کہیں یا وعدے ک نصرت ک اللہ تعالیٰ۔ کابر الکافرین، اشارہ چہ ابوجہل
او ہفہ کافران کسان چہ پہ بدار کہیں قتل کرے شوے وودا جریے او بیخ وڈ
ک کفر نوڈ ہغوی پہ قتل سرہ ک کفر جریے پری کرے شوے۔

قائد اہ: ک غزوہ بدار پہ وخت کہیں یو قافلہ ک ابوسفیان و چہ ک تجارت
ک پارہ شام تہ تلے و او واپس راتل ک مدایف منورے پہ عوا کہیں پہ ساحل
ک سمندار باندے او ہغوی سرہ سامان ک تجارت وواو سامان ک جنگ ورسرہ
نہ وونودوی تہ غیر و ثیل شی او دویمہ دلہ لشکر ک ابوجہل وچہ پوکر
تیار ی گئے کرے و ک پارہ ک جنگ، او مقام ک بدار تہ ک جنگ ک پافر را اور سیدال
اودوی سرہ اسلحے ک جنگ دیرے وے اودوی تہ لفر و ثیل شی۔

مے دا ایت تعلق لری ک دے لفظ سرہ چہ و یقطع یعنی جریے ک کافران وڈ
دے قائدے ک پارہ پری کوی چہ حق غالب شی او باطل مغلوب شی۔

سوال: یحق الحق اہ کہیں تکرار وے شوے دے ؟

جواب: دا تکرار نہ دے بلکہ علت دے ک پارہ فرضیت ک قتال ک مشرکین
(ابوجہل وغیرہ) سرہ او دویم علت دے پہ قطع ک جریو ک مشرکین و سرہ
او اول یحق کہیں اظہار مراد دے او پہ دویم کہیں پختہ قل مراد دی
او اول حق سرہ جہاد ک بدار مراد دے او پہ دویم حق سرہ تول دین
حق مراد دے۔

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النَّعَاسُ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ

کوم وخت چہ پٽ کړئ تاسو الله تعالى په پرکله سره د امن د پار د طرف د هغه نه او را او ورو لے ټي

عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ

په تاسو باندے د طرف د آسمان نه او په دے د پار چہ پاک کړي تاسو په هغه سره

وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ

او لرے کړي ستاسو نه بليقي (دوسو) د شيطان او چہ کلکوالے راوړي

عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ۝ اِذْ يُؤَيِّتُ

په زړونو ستاسو او کلک کړي په سبب د دے سره قدمونه ستاسو کوم وخت وکړي

وَمَا النَّصْرُ دَ نَصْرٍ مِّنْهُ دِي اُولَئِكَ اَمَّا اِسْبَابُ بَوْنَهُ دَا دَ مَخْلُوقِ صِفَتِ

دے لکه سورة العنبران ۱۲۵ او په دے سورة مائده ۱۰۱ او په سورة النور ۲۵ او په سورة النور ۲۵ او په سورة النور ۲۵

اِسْبَابُ بَوْنَهُ دے هغه خاص دے په الله تعالى پورے او هغه په معنی د غلبے

سره دے په دے ایت کښې مراد دے د ایت په سورة العنبران ۱۲۵ کښې

ذکر دے فرق ټي په درے طریقو سره دے اول په هغه کښې لکم ذکر دے

او دلته نیشته محکه هلته ټي سبب د غم ذکر کړو چہ د کافرانو په کفر سره

راتلل دی نو د بشارت ټي په لکم سره تخصیص او کړو د پار د تاکید

دویم فرق هلته په د قلوبکم نه روستو ذکر کړي دے او دلته محکمې

محکه چہ دلته د اول اعداد ذکر دے رچه زه ملائیک دی، او داسب اول

دے نو په په سره ټي اول سببیت ذکر کړو دریم فرق هلته اَلْاَمِنْ

عِنْدَ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ او دلته اَلْاَمِنْ عِنْدَ اللّٰهِ ذکر کړو او بیا ټي او فرمائیل

اِنَّ اللّٰهَ مُحْكَمٌ چہ دلته استغاثه ذکر دے نو د بیر تاکید د وچے نه دواړه

جمله جدا جدا را وړي او دویمه جمله ټي موکدا کړي په اِنَّ سره او هر طه

چہ په هغه سورة کښې اِنَّ نه وو ذکر کړي نو د تاکید د پار العزیز

الحکیم ټي معرفه ذکر کړل

مَلِكٌ دَاخِلُورَمِ عِلْتِ دے او د نصرت الهیه نورے طریقے دی نفاس او

باران د نفاس یوه فاشده او د باران شلور فاشده ټي ذکر کړي دی

رَبُّكَ إِلَى الْمَلِيكَةِ أَرَأَيْتُمْ مَعَكُمْ فَتَيَاتُوا الَّذِينَ

رب ستا ملائیکو ته چه زہ ستاسوسرہ یم نوکک کری ہفہ کسان

أَمِنُوا سَالَتِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا

چہ ایمان یے راویے دے، خامخا اچوم زہ پہ زردنو د کافرانو کیں

الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا

برہ دھیت نو دھے برہ د ستونو ته او دھے

حاصل دعلیت دادے چه په میدان د بدار کین په ضحابه کرامود کموالی
کوچه نه خوف رائے اوبل داچه شیطان وسوسے و اچولے چه تاسو
سرہ اوبہ نیشته اویہ شکوکین یئی نو تاسو به جنگ شنگه اوکری
نوالله تعالیٰ یو پرکالی راوسته په دوی په هغه سرہ یے ترینه خوف لرے
کرو او باران یے او وروچیه هغه سرہ پاکوالے حاصلیدالو او د شیطان وسوسے
لاپے۔ الثعاس، لر خوب چه د هغه اثر د سر په دروندا والی ستر معلومی
آمنه هغه ته و نیلے شی چه سبب د خوف موجودی لیکن خوف زائله شی
اودا معجزه او کرامت وی۔ او امن هغه ته وائی چه سبب د خوف هم زائله
شی دلته خو مقابله کین کافران تیام ولاردی جنگ موجود دے لیکن
خوف زائله شو نو حکه آمنه یے ذکر کرو داسے په سورة العمران نکلا
کین هم ذکر دی هلته یے یو طایفه ذکر کرے ده حکه چه جنگ احدا کین
منافقان و خو په هغوی باندے نعاس رائے اویہ غزوه بدار کین
منافقان نیشته نو دلته یے تولوته خطاب اوکرو۔ لِيُظْهِرْكُمْ، په اودس
کولو او غسل کولو سرہ۔ رَجَزَ الشَّيْطَانِ بے اودسی او جنابت یا هغه
وسوسے چه شیطان اچولے په زردنو د مؤمنانو کین چه تاسو سرہ
اوبہ نیشته نو معلومه شوه چه تاسو په حق باندے نه یئی۔

لِيُظْهِرْكُمْ، ربط القلب هم صفت د اولیاء الله دے ربط او اطمینان کین فرق
دے د اطمینان سرہ سبب ذکر وی او د ربط سرہ سبب ذکر ته وی او ربط عبارت
د د پوحوالی دل په عقید اویہ دعوت اویہ جهاد کین بغیر د خه خوف نه۔ وَلِيُظْهِرْكُمْ
پدیکین لام ذکر کرو اشاعره چه د کتلی د نعاس او پالمن دواړو سرہ د یثیت په ضمیر
ربط قلب ته راجع دے یا اوبو د باران ته۔

مِنْهُمْ كُلٌّ بِنَايٍ ﴿١٤﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ

دَدُوی نہ ہر پند دَکھوتی۔ دا پیہے وجہ چہ دوی خلائی کہے دے دَاطل تفل

وَرَسُولُهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

او د رسول د هغه نه او چا چا خلاق او کړو د الله تعالی او د رسول د هغه نه

فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوا

نو یقیناً اللہ تعالیٰ سخت عذاب و رکاوٹ کے دے ہوا ہے۔ اے عذاب ستاسویس اور شکستہ دار ہے دنیا کی

ملا دا پنجم علت دے دے اولے دعوے، حاصل یے دادے چہ اللہ تعالیٰ ملائیکو
 لے پہ جنگ کولو کہیں تاسو سرے شریک کہل اودھے دے وچے نہ غنیمت
 حاصل شو نو پہھے کہیں اختلاف مہ کوئے۔ فَتَيَّبُوا الَّذِينَ آمَنُوا، یو
 تثبیت قوی وو مطلب یے دادے چہ زیرے ورکپئے مؤمنانولے پہ
 مدد دے اللہ تعالیٰ۔ دویم تثبیت یے عملی ووچہ ملائیک حاضر شوی وو
 دے پارہ دے قتال پہ شکل دے سر و کہیں مؤمنانو بعض دھے نہ اولیہال او
 دے بعضو یے اواز اوریہال لیکن دوی نہ پیڑندال مخکین دے اعتبار دے رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وسلم نہ۔ دریم تثبیت دے پہ طریقہ دے الہام سرے پہ
 زہونو دے مؤمنانو کہیں۔ اَلَيْسَ مَعَكُمْ نَصْرٌ مِّنْ رَبِّكُمْ مَعْلُومٌ شوق
 چہ ملائیک ہم دے اللہ تعالیٰ نصرت تہ محتاج دی او یوا احتمال دادے چہ
 دلنہ قولوا پتہ دے بعض او وایغی مؤمنانو دے اللہ تعالیٰ دے طرف نہ چہ انی معکم
 سَالِقِیْ، دا تفسیر دے معکم دے یا نتیجہ دے فَتَيَّبُوا دے۔ رُغِبَ، زہ دے یے نہ
 دے کیدال پہ امید دے مصیبت سرے۔ فَوَقَّى الذَّاهِقِیْ مراد دے نہ دے سر
 روستنئے حصہ دے یا تبول سر دے۔ ہَتَانِ، دایئے محکمہ معاص کہے پہ وھلو
 سرے محکمہ چہ پہ دے پاندے جنگ کیدے شی۔

مکمل دے آیت کہیں سبب ذکر دے کہ پھر کہ وژ لو کہ کافرانو چہ ہفہ
شفاق دے۔ شفاق پہ اصل کہیں دے تہ وائی چہ دوزہ تہ کہے جو کہ شی
او یو کہ بل پہ مقابلہ کہیں وی۔ علما و لیکن دی چہ ہر مشرک او مبتدع
مشیاق کہ اللہ تعالیٰ او کہ رسول دے بحکمہ چہ کہ مغوی پہ خلاف کہیں
یہ دین جو کہ کہے دے کتاب الاعتصام ص۔ داسے آیت سورۃ حشر

وَأَنَّ يَكْفِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ

(اوپوہہ شی) چہ یقیناً کافرانو لڑ عذاب د اوردے۔ اے

أَمَنُوا إِذَ الْقَيْتَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا

ایمان والو کله چہ مخافہ شی تاسو د کافرانو سرہ پہ وخت د جنگ کولو کن

فَلَا تَوَلَّوْهُمْ إِلَّا دُبَارًا ﴿١٤﴾ وَمَنْ يُوَلِّهِمْ

پس مہ مکرخوئے هغوی تہ شا کاف۔ او چاہہ اوگرخولہ دویتہ پہ دغہ

يَوْمَئِذٍ دُبْرَةٌ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا

درج کنن شا خیلہ مکرکہ هنر کوونکی وی دبار د جنگ یا یو خائے کیدونکی وی

سک کنن هم دے دا ایت پہ بارہ د خوا مو کافرانو کنن دے او د هغوی شقاق خفیف
دے دے وجہ نہ دلته یے پہ یشاقق کنن ادغام اونکرو او سورہ حشر کنن
حال د یهودیا نو دے چہ د هغوی شقاق چہ دیر شدیدا دے دے وجہ نہ
یے پہ ادغام (شدا) سرہ ذکر کرے دے۔

سک دا خطاب کافرانو تہ دے او پہ دے کنن اشارہ دہ قتل او قید او ذلت
د کافرانو پہ بدرا کنن۔

فَدَا وَفَوْكَةً، دا پہ طریقہ د استهزاء سرہ یے ذکر کرے دے محکہ چہ ذوق
پہ خویر و خیز و نو کنن ذکر کیدی و آق نہ محکن لفظ "واعلموا" پت دے۔
بھل دا اول قانون دے مجاہدینو لڑ چہ د میدان جنگ نہ تیبنستہ
اونکرے او دا تیبنستہ کول گناہ کبیرہ دے۔

لفظ د اذبار، د کار پہ قباححت باندا د دلالت کوی۔

زحفاً، پہ اصل کنن خریپو سے کولو د پی تہ وٹیلے شی یعنی لہکر د دیروالی
د وجہ نہ پہ دمہ دمہ شی۔ او دارنگ زحف نزد کیدالوتہ وٹیلے شی
یعنی پہ وخت د جنگ کنن چہ یو بل تہ نزد شی۔

إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَا أُولَٰئِكَ

دے لے جیل سرہ نو یقیناً اختہ شودے بہ غضب دے اللہ تعالیٰ اوٹائے دورتو ددے

جَهَنَّمَ وَيَسْبُغُ الْبَصِيرُ ۝ ۱۷ قَلَمَ تَقْتُلُوهُمْ

جہنم دے ، او بد دے ٹائے دگر جیدو (داجہنم) پس نہ دی وڑی تاسو ہقوی لے

وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ

لیکن اللہ تعالیٰ وڑی دی ہقوی لے او نہ دی رسولی تاکا نوی سترگو دکافرانوہ کلہ چہ نکذ

وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ

لیکن اللہ تعالیٰ اور رسول سترگو دھقوی تہ (اودا کارے او کم) دپارہ ددے و رکھ مؤمنانوہ دخیل طرفہ

بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

انعام خاشتہ یقیناً اللہ تعالیٰ ہر خہ ادری یہ ہر خہ پوہ دے داکار خود اسے اوٹو

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

بَلَاءٌ حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝ ۱۸ ذَلِكُمْ

وَأَنَّ اللَّهَ مُوْهِنٌ كَيْدَ الْكَافِرِينَ ۖ إِنَّ تَسْقِطُوا

او (پڑھو) یقیناً اللہ تعالیٰ کمزور دے کوی چل دل د کافرانو . کہ تاسو قیصرہ غوثہ

فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَبُخَيْرُكُمْ

پس یقیناً راغلہ تاسو ته فیصلہ او کہ منع شوی (د کفر نه) پس دا غور دہ تاسو لہ

وَأِنْ تَعُودُوا نَعُدْ وَلَكِنْ نَغْفِي عَنْكُمْ فَتْنَكُمْ

او کہ راؤ گرجیدے (جنگ ته) نوراد به گرجو مونو مدد د مؤمنانو ته اوچر کشتی لڑکولے ستاسو دل ستاسو

شویدے پیغمبر علیہ السلام ته اوهم ترے نفی شوی دہ د کج و جہ دہ ؟
جواب دادے چہ نسبت د ری پہ اعتبار د ظاہر سرہ دے چہ رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یوموتے کانری راواختستل او د کافرانو طرف ته یے
او ویشتل او نفی د ری پہ دے وجہ سرہ دہ چہ هغه کانری سترگو د کافران
ته رسول داد پیغمبر کار نه ووداد اللہ تعالیٰ کار و و حکه چہ دامعجزہ دہ -
فائدہ: (۱) کوم فعل چہ د بندہ پہ اختیار او کسب سرہ دے چہ هغه ری دہ
(کانری ویشتل دی د لاس نه) د هغه نسبت یے نبی ته او کړو په اذرمیت سرہ
او کوم کار چہ د بندہ کسب او اختیار نه بهر دے نو هغه یے د نبی نه نفی کړو
او اللہ تعالیٰ غان ته نسبت او کړو -

فائدہ: (۲) ابن جریر او قرطبی وغیرہ مفسرینو وئیلے دی چہ دا دلیل
دے په دے خبره باندا دے چہ د بندہ کانوتول کارونه اللہ تعالیٰ پیدا کوی
او بندہ صرف کسب کوی -

سوال: په قتل کین و لے نسبت ظاهری یے مؤمنانو ته او تکر و پشان ری؟
جواب: قتل نه مراد روح قبض کول دی روستو د عمل د قاتل نه او د
روح اخستلو نسبت صرف اللہ تعالیٰ ته کیدایشی او د بندہ په کسب سرہ
استعمال د لے د قتل دے هغه ته هم قتل وئیلے شی لیکن دلته د معنی
مراد نه دہ -

مثلاً دا خطاب دے مؤمنانو ته ذَلِكُمْ كُنْ اشارة دہ بَلَاءٌ حَسَنًا ته مبتدا
مخبروف دہ یعنی الغرض ذلکم او وَاَنْ عطف دے په ذلکم باندا دے یا اعلما
حذف دے -

شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۱۹

خہ تکلیف اگر کہ دیو دی (او پوہہ شی) یقیناً اللہ تعالیٰ ملکرے کہ مؤمنان کو دے کر یہ مدد کو (سورہ)۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

اے ایمان والو تابعداری کوئے اللہ تعالیٰ او رسول دہقہ

وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَاتَّبِعُوا مَعَهُ وَلَا تَوَلَّوْا

او مخ مہ اردئے دہقہ نہ او حال دادے چہ اورئے تاسو (قرآن اوست) او مہ کیرئے

ملک دازجر او تخویف دے او خطاب دے کافرانو تہ او پہ آخر کین بشارت دے مؤمنانوتہ دے حاصل دادے چہ کافرانو یو دے غوشتلے وہ او دہقہ بد اثر اللہ تعالیٰ پہ ہغوی باندے او غور عو او ہغوی پے مغلوب کرل بیا دے ایت کین دہ توجیہ دی اول دا چہ دا خطاب دے کافرانوتہ او دا توجیہ غورہ دہ عکہ چہ روستو جملے پہ دے باندے دلالت کوی دویمہ توجیہ دادہ چہ دا خطاب دے مؤمنانوتہ مفسرینو لیکلی دی چہ ابو جہل او دہقہ ملکر ویدار تہ د وتلوتہ مخکین د کچے خلاف اونیو او دادعا ئے لوستلے وہ چہ یا اللہ تعالیٰ پہ دے دوارو دلو کین چہ کوم پہ ہدایت باندے وی او کوم ستا پہ نیز باندے غورہ وی نو ہغوی سرے امداد او کرے لیکن دا دوارہ صفتونہ پہ مؤمنانوکین وونو اللہ تعالیٰ دادعا دہغوی پہ بارہ کین قبولہ کرے۔ وَأَنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ هُوَ الْغَنِيُّ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ ۚ دے مؤمنانوتہ پہ نصرت خاصہ سرے۔

نک دے عاتے نہ دویم باب دے ثلویسہم ایت پورے پہ دے کین شلور قوانین د جہاد ذکر کوی او پہ مینج کین ترغیب دے جہاد تہ او د پنجم قانون نہ روستو آثار د تقویٰ ذکر کوی وجوذاً او عدماً او دہ علوتہ ذکر کوی او تخویف دے پام دے مکرینو او دویمہ دعویٰ دے سورت دے پنا ایت کین دویم قانون دے مطلب دہقہ دادے چہ بجا ہدایت لایم دی چہ اللہ تعالیٰ او رسول پورے تابعداری او کرے۔ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ مِمَّنْ ضَلَّ ۖ إِنَّكُمْ قَدْ جَاءْتُمْ دِينَ بَاسًا ۚ طاعت اللہ تعالیٰ او رسول یو دے۔ وَاتَّبِعُوا مَعَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ مِمَّنْ ضَلَّ ۖ إِنَّكُمْ قَدْ جَاءْتُمْ دِينَ بَاسًا ۚ تاکید یعنی سرے د علم نہ اعراض اونہ کرے۔ اوسماع تہ مراد اور پنا دے پنا ہو د تصدیق کو یو دی۔

كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

پشان دے گئے کسانو چہ وائی اور بیدارے دی مونہ او حال داچہ دوی ندی اور پیا (پو ذرہ سہ)

إِنَّ شَرَّ الدِّينِ وَآبٍ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ

یقیناً بدتر دے زندہ سرونہ پہ نیر دے اللہ تعالیٰ کانہ دی (دحق نہ) چارگان دی

الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ

ہقہ کسان چہ نہ پوہیری (پہ حق باندہ) او کہ معلومہ دے اللہ تعالیٰ تہ پہ دوی کیں

خَيْرًا إِلَّا سَمِعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا

طلب دحق خامخا اورولے بے عیہ وکویتہ (پہ پوہ ولسورہ) او کہ واوروی اللہ دویتر پدا سے حال کیں (خامخا دی)

بَلَدًا دمرے ایتونہ زور نہ دے منافقینوتہ چہ هغوی سستی کوی پہ جہاد کیں او منع کول دی مؤمنانولرہ دے اخلاقو دے منافقینوتہ دے ایت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ شوک پہ تحلے اقرار کوی چہ زہ تابعدا ریم او امتی بیم لیکن پہ هغه باندے دے اثر نہ بشکاری نو دا قول بے فائدے دے او دا علامت دے نفاق دے۔

لَا يَسْمَعُونَ، نفی دے سماع نہ مراد نفی دے قبولیت او دے تصدیق دے۔
بَلَدًا دا دلیل دے دے محکبیں ایت دے پارہ چہ دے منافقانو پہ شائے مہ کیبرہ حکمہ چہ دوی بدتر دی او دے ایت نہ معلومہ شوہ چہ عنادی کافر او مشرک دے اللہ تعالیٰ پہ نیز دے تہول مغلوبی نہ بدتروی۔ او دا علت اصلی دے دے پارہ دے قتال حکمہ چہ دے شر و الاغیز و زل ضروری دی۔ او دا ایت عام دے منافقانو او بشکاریہ کافرانوتہ او دے پہ دے سورت ۵۵ او سورۃ بینہ ۵۶ کیں ہم شتہ۔ او وجہ دے شریت (بدترکیہ) دے دوی دادہ چہ دے نور و زندہ سرونہ او چہ غوبونہ او ژبہ او دماغ دی نو هغوی ترے پیل مناسب فائدہ اخلی او دا کافران او منافقان فائدہ نہ اخلی نو کہ هغوی نہ بدتر شول لکہ چہ پہ سورۃ اعراف ۷۶ او فرقان ۷۷ مکتہ کیں دی۔

وَهُمْ مَعْرُضُونَ ﴿۳۳﴾ يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا

او ددی همیشه مع ارڈنکی دی۔ اے ایمان والو

اَسْتَجِیْبُوا لِلّٰہِ وَیَلِّرْسُوْلٍ اِذَا دَعَاکُمْ

حکم قلوئ د اللہ تعالیٰ او د رسول کلا چہ راادلی تاسو

لِمَا یُحْیِیْکُمْ وَاَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰہَ یَحُوْلُ

ہفتہ خیز تہ چہ ژوندی کوی تاسو او یوہہ شی یقینا اللہ تعالیٰ پردہ اجوی

بَیْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِہٖ وَاَنْتَ اِلَیْہِ تَحْشُرُوْنَ ﴿۳۴﴾

بہ مینخ دسری او د زہ دہفتہ کنش او یقینا خاص ہفتہ تہ بہ جمع کہے شی تاسو۔

۳۳۔ علم ریوہہ) د اللہ تعالیٰ پہ بارہ د خیر کنش کنایہ دہ د وجود د ہفتہ نہ
 ٹککہ چہ موجود وی نو اللہ تعالیٰ پہ پرے خامغا عالم وی او حاصل ددے
 جملے دادے کہ چرے موجود وے پہ دوی کنش طلب دحق نو اورولے بہ
 وے دوی تہ پہ افہام اولتصدیق سورہ ٹککہ چہ پہ انابت سورہ ہدایت حاصل
 او دا جملہ جواب د سوال دے یعنی کہ سوال اوشی چہ سرے ددے نہ چہ
 دوی صم پکم دی لیکن اللہ تعالیٰ دے دوی تہ اسماع د پوہے ورکری؟
 جواب دادے چہ پہ دوی کنش انابت نیستہ دے نو ٹککہ فہم ورتہ نہ
 حاصل بری۔ وَلَوْ اَشَآءُ لَمُکِّنْهُمْ داجواب د بل سوال دے سوال دادے چہ
 دوی اگر چہ پہ حال دضدا او عناد کنش دی لیکن اللہ تعالیٰ دورتہ واورو کنہ
 نو جواب اوشو کہ پہ داسے حال رعناد کنش ورتہ واوروی نو دوی مخ
 گرٹھوی۔ معلومہ شوہ چہ پہ دے ایت کنش دوارہ جملے مستقل دی صغری
 او کبری نہ دی۔

۳۴۔ دادریم قانون د جہاد دے او حاصل ددے دادے چہ د جہاد فرض
 کیدلو پہ وعت کنش نقل کارونہ پریردی او پہ جہاد کنش ضرور شریک
 شی۔ او دلیل پہ دے باندامے حدیث د بخاری دے د ابو سعید ابن المعلی
 نہ چہ ہفتہ وٹیلی دی "ما پہ مسجد کنش نقل موخ کو و پس ماتہ رسول اللہ
 اواز رکرو لیکن ما اجابت او نکرو چہ د مانغہ نہ فارغ شوم نو ورتہ را غلم

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا

او ٹھان بچ کرے (یہ جہاد کو لو سرے) کہ ہفتہ عذاب نہ چہ نہ رسی ظالمانو ته

مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ

ستاسو ته یوازے او یوہہ شی یقیناً اللہ تعالی سخت

الْعِقَابِ ۷۵) وَإِذْ كَرُّوا إِذَا ابْتِغَايَ قَلِيلٌ

عذاب و رکونکے دے۔ او یاد کرے ہفتہ وخت کلمہ چہ تاسو لپو دی

او عذراے ورتہ پیش کرو چہ ما مونج کوو نوہفتہ او فرمائیل چہ تا دالیت نہ دے
اور پیدائے نو دے نہ معلومہ شوق چہ کہ فرض کار د پاسا ہر نفل پرینودل
ضروری وی۔

لِمَا يُخَيِّبُكُمْ، مراد دے نہ جہاد دے ٹککہ چہ ہفتہ سبب دے وندادے۔ دارنگ
دے نہ مراد قرآن کریم او سنت دی ٹککہ چہ ہفتہ ہم سبب دے حیات دے او
شریعتی و نیلے دی چہ مراد دے دینہ علوم دینہ دی او صحیح عقیدہ او ایمان
اوجہاد دے۔

يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ، کہ پردے اچولونہ مراد مہرنگول دی لکہ بل محائے
چہ دے نہ کہ ختم او طبع و نیلے شویدہ ادا قول د مجاہد دے اوضحاک و نیلے دی
چہ دا عام دے یعنی کہ مؤمن او دے معصیت او دے کافر او دے طاعت پہ منج کبش حائل
اومانع پیدا کوی۔

۷۶) داعطف دے پہ استعجبوا یا نداے او ترغیب دے جہاد تہ کہ پہا رہے
سرے وی او کہ پہ تورہ سرے وی او پیرہ دے عذاب دے پہا وخت دے پرینودلو
دے جہاد کبش۔

حاصل دادے چہ کلمہ پہ یو محائے کبش کناہ کیوری او نور علی دے ہفتہ منع
او تکرری نو عذاب دے دنیا بہ پہ ہولو بانداے عام راجی، بے ادب تنہا نہ خود
راداشت بد، بلکہ التشر درہم افاق زد، او پہ دے بارہ کبش دیر احادیث ابن
کثیر ذکر کرے دی او دے لیت کہ مفہوم تہ معلومہ دے چہ جہاد او دعوت کحق
دے دفع کولو دے عذاب دے نیوی سبب دے۔

مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ

کمزوری کرے شوے وئے یہ زمکہ کتب یریدے تاسو چہ اویہ تختوی تاسو ل

النَّاسُ قَاوُكُمْ وَأَيْدِيكُمْ يُنْصِرُهُ وَرِزْقُكُمْ

خلق پس حائے درکم تاسو ل او کلک ئے کرئی یہ مدد خیل سرہ اورزی ئے درکم تاسو ل

مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا أَيُّهَا

دے یاک خیزونو نہ دے دیما چہ تاسو شکر او کرئی ۔ اے

الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ

ایمان والو خیانت مہ کوئی دے اللہ تعالیٰ او دے رسول سرہ

وَتَخُونُوا أَمَانَتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

او خیانت مہ کوئی یہ امانتونو خیلو کتب او تاسو پوہیوی ۔

۲۶ دے ایت کتب ہم ترغیب دے جہاد تہ او اشارہ دہ چہ دادرے انعامات
دے اللہ تعالیٰ دے طرف نہ یہ چا باندے وی نو پہ ہغہ باندے جہاد فرض دے
اول انعام خیل حائے لکہ مدینہ منورہ، دویم امداد دے اللہ تعالیٰ پہ ظاہری
اسبابو سرہ لکہ پہ بدار کتب، دریم رزق حلال لکہ غنیمتونہ حلالول۔ دے
ایت کتب دے شکر نہ مراد جہاد کول دی۔ یَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ، تختف دے تہ
وئیلے شی چہ تپوس چرگوری او تختوی یا باز خیل بنکار لہہ پہ پنجو کتب
اوچت کری۔

۲۷ دے ایت کتب ہم ترغیب دے جہاد دے چہ مجاہد لہ ہیج قسم خیانت کول
نہ دی جائز۔ خیانت دے اللہ تعالیٰ سرہ دے ہغہ پہ حکمونو کتب زیاتے یا
کے کول دی او خیانت دے رسول سرہ دے ہغہ دے سنت خلاف کول دی
او کہ اماناتونہ مراد ہغہ ہول حقونہ دی چہ بندہ پہ ہغہ سرہ مکلف
دے۔ خیانت مخالف کول دے حق دی پہ بے لوری کولوسرہ پہ پتہ باندے
او دے علامت دے نفاق دے دے امام رغب پہ مفردات کتب ذکر کرے دی۔

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا آمَاكُمُ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ

او پوچھ تھی چہ یقیناً مالونہ ستاسو او اولاد ستاسو امتحان دے

وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۷۸ يٰۤأَيُّهَا الَّذِينَ

او یقیناً کہ اللہ تعالیٰ سرہ ثواب لوٹے دے۔ اے ایمان

آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَّكُمْ فُرْقَانًا

والو کہ یرہ کوئی تاسو کہ اللہ تعالیٰ نہ نو درہہ کری تاسو لہہ فتح

وَيُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ

او لہے بہہ کری ستاسو نہ بدی ستاسو او بختہ بہہ او کری تاسو تہ او اللہ تعالیٰ

ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۷۹ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ

خاوندہ فضل لوٹے دے۔ او کلہ چہ جرگہ کولہ ستاپہ سارہ کیں

۷۸ دا علت کہ مخکین آیت دے چہ خیانت کیبری تو دے کہ مال یا اولاد نہ کیبری او هغه فتنہ دہ تو مراد کہ فتنہ نہ امتحان دے یا سبب کیبری تو دے بہ گناہونو کیں او بہ خیانت کولو کیں او داصفت بہ مالونو کیں دیر دے بہ نسبت کہ اولاد سرہ او داصفہ بہ سورہ منافقون ۷۸ او سورہ تغابن ۷۸ کیں ذکر دی کہ دے وجہ نہ ذکر کہ مالونو مخکین کرے دے۔

۷۹ دا پنجم قانون کہ پارہ کجہاد دے، مطلب ہے دادے چہ مجاہد باندے لازم دہ تقویٰ کول او هغه سبب دے کیچ کیدلو کہ خیانت او فتنہ نہ او مراد کہ تقویٰ نہ تابعداری کہ او امر و نہی اللہ تعالیٰ دہ او کیچ کیدال کہ تواھی کہ اللہ تعالیٰ نہ او پریشودل کہ شبہا تو دی او بہ دے آیت کیں کہ دے تقویٰ ہے درے فائدے بیان کرے دی یو فتح حاصلیدال دویم بدی او سختی لگ کیدال دریم گناہونہ معاف کیدال او دے نہ روستو او قاربیا نوی کہ تقویٰ کہ شتہ والی او کہ نیشست والی۔ قرآن کیں دیر اقوال دی او دالفظ هغه تہولوتہ شامل دے یعنی شور بہ زہہ کیں چہ بہ هغه سرہ کہ حق او باطل تمیز کیدالے شی، فتح، غلبہ، مجاہد کہ دارینو، وتل کہ شبہا تو، شہرت کہ نوم کہ مؤمنانو، سیئات گناہونہ، صغیرہ او ناکارہ صفتونہ او سختی

كَفَرُوا بِالْيَتِيمَتِ بِكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ

کافرانو چہ قید کری تالہ یا ادوڑنی تالہ یا او پاسی تالہ

وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينَ ۝۳۰

او چل دل کوو دوی او پیت تدبیر او کرو اللہ تعالیٰ (دیکھ کو لوستا) اللہ تعالیٰ دیر نہ دے تدبیر کو کرے

وَإِذَا تَشَلَّى عَلَيْهِمُ آيَتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا

او کلا چہ اولوستے شی پہ دوی باندے آیتونہ ذمونیہ دوی وائی یقینا واوریدو موتی

لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا آتَانِ هَذَا إِلَّا

کہ غواہو موتی نو خامخا اویہ وایو پشان دے نہ دے دار قرآن مکر

دری معانوتہ شامل دے۔

اَوْ يَغْفِرْ لَكُمْ كُنَّا هُوَ كَبِيرٌ تہ شامل دے۔

ذُو الْفَضْلِ اشارة دہ چہ دارے فائدے پہ فضل ک اللہ تعالیٰ سرہ

دی صرف پہ تقویٰ سرہ نہ دی۔

مَثَلِ دَابَّيْنِ كَاشْرَكَ وَجُودَ كَ تَقْوَى دے چہ پہ چاکش تقویٰ وی

نَوَاللَّهِ تَعَالَى یے ک مکر ک دشمنانوںہ بچ ساقی۔ بل د ایت اووم علت

دے ک اولے دعویٰ د پارسہ۔

مَطْلَب د ایت دادے چہ مشرکانو پہ دارالندوة کیں جرگہ اوکرہ

چا وئیل چہ داپیغمبر قید کوؤ اوچا وئیل چہ دے ک کلی نہ او پاسو

خَوَاخِرِ اتِّفَاقِ پہ دے رائے چہ ک ہرے قبیلہ نہ دے یویومشر

رَاشِی اویہ یوٹھائے باندے دے پہ دہ حملہ اوکرہ او قتل بہ یے کری

لِیَکِن اللّٰہ تَعَالٰی دوی راندہ کرہ اورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سرہ

ک ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ک شپے ک دوی نہ اووتلو او ہجرت یے اوکرہ

اودا سبب شو ک پارسہ ک غزوہ بارسا او ک غنیمتونو ک حاصلولو ک پارسہ نو تاسودھے

پہ پارسہ کیں اختلاف مہ کوئی۔

وَيَمْكُرُ اللّٰہ مکرپیت تدبیر کولو تہ وئیل شی کہ ک خیر او کہ ک شروی

او ک اللہ تعالیٰ پہ صفت کیں پہ تدبیر ک خیر کیں استعمال یے داسے پہ سو قمر العمران

سکھ کیں شتنہ دے نو داسیت اللہ تعالیٰ تہ حقیقت دے بھارت نہ دے۔

أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ

قصی دی دے مخنو خلقو - اوکوم وخت چہ دوی اوئیل اے اللہ تعالیٰ کہہ دی۔

هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا

دا قرآن حق دے طرف ستا تہ پس راوڑوہ پہ مونہ بانٹے۔

حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ آتِنَا بِعَذَابٍ لِّيمۡ

کا تری دے آسمان تہ یا را کرہ مونہ تہ عذاب درد ناگ۔

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ط

او نہ وو اللہ تعالیٰ چہ عذاب پئے ور کرے و دوتہ او حال دا چہ تہ دوی کیں وے

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ۝

او نہ وو اللہ تعالیٰ عذاب ور کو تہ دوی تہ حال دا چہ دوی بخنہ غواری۔

ملک دازور نہ دہ منکرینو تہ او اثر دے دے نیش توالی دے تقویٰ تیر شوی
ایت کیں مکر عملی دے مشرکانو ذکر و اوپہ دے ایت کیں مکر قوی ذکر
کوی ہنہ پہ مقابلہ دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم کیں و او دا پہ مقابلہ دے قرآن
کیں دے۔ کو نشاء کقلنا اے دا قول دے دے سخت ضد او عناد نہ دے
کئی نو اعجاز دے قرآن کریم دوی تہ واضح شوے و او دوی پہ یوسورت
او پہ یو خبرے سرہ ہم دے قرآن مقابلہ کو لے نشوے۔ اساطیر جمع دے اسطورت
دہ مکتوبہ (لیکے شوے تہ وائی) یا جمع دے اسطوردہ او ہنہ جمع دے سطر دہ
دے لیکے شوے۔

ملک دا ہم زور نہ دہ منکرینو تہ او اثر دے دے نیش توالی دے تقویٰ او اتم علت
دے دے پارہ دے اولے دعوے۔ او دا وینا دے دوی بناء دہ پہ عناد بانٹاے او
دے دے پارہ چہ نور خلق پہ شک کیں و اچوی۔ پکار دا وڈ چہ دوی و عیہ و
یا اللہ کہ دا حق وی نو مونہ تہ دے ہدایت او کرے او دا رنگ دے عذاب طلب
پہ سورۃ معارج او عنکبوت او پہ مخنو قومونو کیں پہ سورۃ شعراء کیں ذکر دے
ملک دے ایت کیں دہ جملے دی پہ جواب دے دو سوالونو کیں اول سوال

وَمَا لَهُمْ إِلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ

او گھے عذاب دے دوی لڑ چہ عذاب بہ تہ و رکوی دوی تہ اللہ تعالیٰ (اوس) اوحال داد چہ دوی منع کور کور

عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ

د مسجد حرام تہ او تہ دی دوی اختیار مند د ہف،

إِنْ أَوْلِيَاءُ هَٰؤُلَاءِ الْمُتَّقُونَ وَلَٰكِنْ أَكْثَرُهُمْ

تہ دی اختیار مند د ہف مکر متقیان خلق لیکن دیر د دوی تہ

لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۲﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ

تہ پوہیری۔ او تہ دے موغ د دوی د بیت اللہ پہ خوا کہن

دادے چہ ہرکھ دوی عذاب غوشتو نوولے پہ دوی باندے عذاب نہ راتلو
اودا طلب د دوی پہ ہفہ وخت کین و وچہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ مکہ کین د
جواب او شوچہ پیغمبر پہ یوقوم کین موجود وی نو پہ ہفہ عذاب نہ راجی۔
دویم سوال دادے چہ ہرکھ نبی ہجرت اوکرو بیا ولے پہ دوی باندے ر
عذاب نہ راتلو بلکہ عذاب د دوی غزوۂ بدر تہ روستو کپے شو؟
جواب او شوچہ دے دے استغفار غوشتلو نہ روستو کپے شو او پہ دے استغفار
کین دودہ قولہ دی اول داچہ دے مشرکینو بہ پہ حالت طواف کین و ثیل
غفرانک نو ہفہ سبب شو د روستو والی د عذاب د ابن عباس رضی اللہ عنہما
نہ نقل دے چہ استغفار اگرچہ د غبار و طرف نہ وی خود دفع کیبی پہ ہفہ
سورۃ بعض شرو نہ اواضرا (قرطبی) حالانکہ چہ پہ ہفہ سورۃ پورۃ عذاب
نہ دفع کیبی۔ دویم قول دادے چہ مراد دے نہ استغفار د ہفہ مؤمنانو دے
چہ ہجرت یے نہ وکپے دے دے کمزور والی نہ او ہفہ پہ سورۃ فتح ہفہ کین
ذکر دی۔ دایت دلیل دے پہ دے خبر چہ امن د عذاب نہ، یا پہ وجود د پیغمبر
سورۃ وی یا پہ استغفار سورۃ۔ اول سبب د امن خوا اوس نیشته لیکن دویم سبب
ترقیامتہ پورے جاری دے اودا روایت دے دایو موسیٰ اشعری او ابن عباس
رضی اللہ عنہما نہ۔

نکات پہ دے ایت کین بیان د سبب د ہفہ عذاب دے چہ نازل شو پہ مشرکانو

إِلَّا مُكَّاءً وَتَصَدِيَةً طَفْدٌ وَقُوا الْعَذَابَ

مگر شپیلی او لاسونہ وهل (تپول) پس او ٹکٹے عذاب

بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ۳۵ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا

پہ وجہ دے چہ تاسو کفر کوؤ . یقیناً ہفہ کسان چہ کفریے کریڈے

يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ط

خرچ کوی مالونہ خیل دپلمہ دے چہ منع کری خلق د لارے د اللہ تعالیٰ نہ،

باتدے یہ بدس کبن او ذکر د اثر و عدم تقویٰ دے۔

إِنَّ أَوْلِيَاءَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَّا الْمُتَّقُونَ، دے دوه معنی دی اول داچہ اختیار مندا کہ مسجد صوف مؤمنان خلق دی کافران کہ هفہ نہ کہ منع کولو حق نہ لری۔ دویہ معنی دادہ چہ دوستان کہ اللہ تعالیٰ متقیان وی نہ لیونی او مجذوبان لکہ داعقیلا کہ جاہلانودہ او دے تفصیلی رد پہ روح المعانی کبن کرے دے او دار تک پہ سورۃ یونس ۳۳ کبن دی خود لته کہ تقویٰ اولہ مرتبہ مراد دہ یعنی توحید او ایمان پہ اولہ معنی سرۃ او سورۃ یونس کبن تقویٰ کاملہ مراد دہ۔ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ أَكْثَرُ يَهْمُ مَعْنَى كَلِّ دے یا وجہ دادہ چہ لبر دوی نہ سرۃ کہ علم نہ عنادیان دی۔

۳۵ داهم زور نہ دہ منکرینوتہ او بیان کہ اثر د نیشتوالی کہ تقویٰ دے۔ دے ایت دوه معنی دی اول داچہ مشرکین قریشو بہ طواف کوؤ دبیت اللہ او شپیلی بہ یے وهل اولاسونہ بہ یے تپول او دا دوی پہ گمان کبن عبادت وو۔ لکہ اوس دے دے مثال بعض پیران دی چہ پہ وخت د ذکر کبن گناہ کوی اولاس تپوی، دا تپول کہ شرع نہ خلاف دی دا عاقلانوکا نہ دے داسے قرطبی ذکر کرے دی۔ دویم تفسیر دا کچہ هفہ مونخ کہ دوی کہ بیت اللہ پہ خوا کبن هفہ داسے برباد او عبث دے لکہ شپیلی وهل اولاسونہ تپول چہ عبث دی دامعنی الوسی اوراغب ذکر کرے دہ معلومہ شوہ چہ پہ دوی کبن صلوٰۃ (مونخ) وولیکن کہ شرک دوجہ نہ برباد وو۔ او مُكَّاءٌ وَتَصَدِيَةً پہ طریقہ کہ تشبیہ سرۃ دی۔

فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً

پس زردے چہ خرچ بہ کری دوی هغه مالولہ بیابہ شی یہ دوی باتدے ارمان

ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ

بیابہ کمزورے کرے شی . او هغه کسان چہ کافران دی بیابہ جهنم ته

يُحْشَرُونَ ۝ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ

جمع کرے شی ، دے دیارہ چہ جدا کری اللہ تعالیٰ پلین لہ پاک ته

وَيَجْعَلِ الْخَبِيثَ بَعْضُهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكَبُ

او کیبہ بردی پلینان بعضو لہ یہ بعضو باندے پس دند لئی پکری دوی

جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ ۝ أُولَٰئِكَ

تولو لہ پس وابہ ئے چوی یہ جهنم کین . دتہ کسان

۳۳ یہ دے ایت کین ہم زور ته ده منکرینوته اوبیان ک اشرد نیشتهوالی
ک تقوی دے چہ هغه بریادی ک عبادت مالیه ده روستو ک ذکر کولو ک بریادی
ک عبادت بدانیه ته .

لَيَصْدُقُوا، هر هغه انفاق چہ ک دین باطل ک اشاعت ک پارساوی په مقابله
ک دین حق کین هغه په دے کین داخل دے .

حَسْرَةً، په سبب ک نه حاصلیدلو ک مقصد ک انفاق .

ثُمَّ يُغْلَبُونَ، داترقی ده یعنی اول جوابه ک مقصد نه محروم شی تو بیا به
ک مؤمنانو مقابله کین کمزورے شی .

الَّذِينَ كَفَرُوا، مراد ک دے له هغه کسان دی چہ په کفر باندے پاخه پاتے
شی .

اوبیا تخويف اخروی دے په دے دواړو ایتونو کین .

هُمُ الْخَيْرُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا

ہم دوی پورے تاوان والا دی۔ تہ اوداویہ دھتہ کساتوپہ بارے کبن چہ کافران دی

إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مِمَّا قَدْ سَلَفَ

کہ دوی منع شول (دکفر او شرک تہ) اوہ بخیلے شی دوی تہ ہتہ کتاتھونہ چہ تیر شوی دی

وَأِنْ يَعْزُبُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٥﴾

اوکہ دوی را اوگر حیدل جنک تہ نویقیئا تیورہ شویدہ طریقہ دمخکو خلقو۔

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ

او جنک کوئی د دوی سورہ تردے چہ پاتے شی ہیتر شرک او شی

الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ

دین قول دہ اللہ تعالیٰ پس کہ منع شول دوی نویقیئا اللہ تعالیٰ

کے دے ایت کبن د منکرینو بد حالی د آخرت پہ پنحو طریقو سورہ ذکر شویدہ
لِيَمِيزَ اللَّهُ، لام علت دے دے یحشرون یا لام د عاقبت دے۔

خَبِيثٌ وَطِيبٌ، پہ اعتبار د عقیدے د شرک سورہ خبیث دے او پہ عقیدہ
د توحید سورہ پاک دے اودا تمیز پہ آخرت کبن دے لکہ پہ سورہ یس
او یونس سٹ کبن او یا پہ دنیا کبن دے لکہ پہ سورہ العمران سٹ کبن۔

سٹ دادعوت دے منکرینو تہ د پارسہ د توپے روستو د ذکر د خبائثونو د ہفتی
نہ۔ دا ایت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ پہ "ایمان را واپو سورہ تمام کتاتھونہ

معاف کیڑی کہ حقوق اللہ وی اوکہ حقوق العباد وی لیکن دا د کافر حربی
د پارسہ" او کافر ذمی تہ حقوق العباد نہ معاف کیڑی۔ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ، مراد

د دینہ نصرت د اللہ تعالیٰ دے انبیاء او د مؤمنانو سورہ او عذاب او مغلوبہ
کول دی د کافرانو او مراد د اولین نہ انبیاء او مؤمنان یحکمی دی لکہ پہ سورہ

اسراء سٹ کبن یا مراد دے نہ یحکمی کافران دی لکہ سورہ فاطر سٹ کبن۔
او پہ دواپو معانو سورہ اضافت د سنت اولین اضافت دے مفعول تہ اوکہ

اضافت وی فاعل تہ لکہ سورہ اسراء سٹ او سورہ فاطر سٹ۔

بِمَا يَعْمَلُونَ بِصِيرٌ ۝۳۹ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكُمْ

پہ ہفہ عملون چہ دوی ئے کوی لیدونکے دے، او کہ دوی منخ واپرد نو پوہہ شی

إِنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ يُعِمُّ الْمَوْلَىٰ وَيُعِمُّ النَّصِيرُ ۝۴۰

چہ یقیناً اللہ تعالیٰ مولیٰ ستاسو دے، نبہ مولیٰ دے او نبہ مددگار دے۔

۳۹ دادویمہ دعویٰ دسورت دہ اودا ایت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ قتال

بہ جاری وی ترہفہ پورے ترثوچہ شرک پہ دنیا کین موجود وی۔

وَقَاتِلُوا عِطْفَ دے پہ معنی د مضت سنت الاولین او د یعودو ک لاندے دے

فِقْنَةُ، شرک او مؤمن لہ د دین نہ اړول لیکن دلته اولہ معنی مناسب دہ

او پہ سورۃ بقرہ ۱۹۱ کین دویمہ معنی مناسب دہ او حقول د شرک مستلزم

دے دے چہ ټول عالم کین بہ توحید او وی د دے وچہ نہ پہ دے ایت

کین کُلُّ ذکر کرے دے او پہ سورۃ بقرہ کین کُلُّ نہ و ذکر کرے او دے

معنی د وچہ نہ دلته حتیٰ پہ معنی د اِلٰی سرہ دے او پہ سورۃ بقرہ کین پہ

معنی د علت سرہ دے۔

نک مطلب د ایت دادے چہ کہ دوی د قتال نہ نہ منع کیږی نو تاسو

ورسره قتال کوئ او اللہ تعالیٰ بہ ستاسو امداد کوی حکم چہ هغه ستاسو

مولا دے۔

مَوْلَاكُمْ، مولا پہ معنی د متولی (سنبالونکے) دے۔

يُعِمُّ الْمَوْلَىٰ، اللہ تعالیٰ چہ د چا ټولی (سنبال) کوی نو هغه ټپیر نہ پربا دیږی

او چہ د چا نصرت کوی نو هغه نہ کمزور به کیږی اودا مقصد د یعم دے

پہ دواړه ټایو نو کین۔ دلته پہ سورۃ حج ۱۷ کین هم دی هلته مقام د جهاد

وو او هغه پہ معنی د دعوت سرہ وؤ او دلته مقام د قتال دے او مقام د قتال

ډیر سخت دے د دعوت نہ د دے وچہ نہ پہ دے ایت کین تاکید ذکر شو

پہ (فَاعْلَمُوا انَّ اللَّهَ) سرہ۔

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ رَبَّكُمُ

او پوچھو شیء یعنی ہفتہ چھ حاصل کړی تاسو په جنگ سره ذکرانونه هر شیء وی، یو یقیناً اللہ

خُمْسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ

پنجمہ حصہ دھندہ او رسول لره او خپروانو (د رسول) لره او یتیمانو

وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ أَمْنَةً

او غریبانانو او مسافرو لره ، که ایمان راوړئ وی تاسو

بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ

په الله تعالیٰ باند او په هغه (مدا) چرالیو له وومونو په پنده خپل په ورځ د فیصل (روز د بیان)

يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ

په هغه ورځ چرماخ شوم دوه دله او الله تعالیٰ په هر شیء

قَدِيرٌ ۚ إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدُوِّ الدُّنْيَا وَهُمْ

قدر والا دے - کوم وخت چر وی تاسو په نڅاره نږدے او دوی وو

بلک د دے محال نه د سورت دویمه حصہ ده او په دیکنې هم دوه بابونه دی
اول باب بلاه ایت پورے دے په دے کبې اول تشریح د اولے دعوے ده او د
هغه د پاره پنځه علتونه دی او یو قانون د جهاد دے او زور لے دی او تخويف
دنیوی او اخروی دے - مطلب د ایت دادے چه مال غنیمت به امیر د جهاد پنځه
حصه کړی دا حکم د الله او د رسول دے لکه په اول ایت کبې تیر شویدی شلور
حصه به په غانمینو کبې تقسیم کړی او پنځمه حصه حق د بیت المال دے چه
د هغه پنځه مصرفونه په دے ایت کبې ذکر دی ربط د غنکبې سره دا چه غنکبې
ایت کبې حکم د قتال ذکر شونو په دے ایت کبې حکم د هغه مال ذکر کوی
چه په قتال سره حاصل شی چه هغه غنیمت دے - او حلال لیدل د غنیمت
دا د دے اُمت خصوصیت دے لکنو امتونو کبې په مال غنیمت باندے به
د قبولیت د پاره او را د اسمان نه نازل لیدلو - لکه ذکر د الله تعالیٰ په طوره اختیار
مطلقه او تبرکی دے - وللرَسُولِ دا حصه د بعض علماء په نږد هغه په ژوند

بِالْعُدَّةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبِ اسْفَلَ مِنْكُمْ

یہ غارہ لوے کنیں او قافلہ دسودا گرو سیکتہ روانہ وہ ستاسو نہ

وَلَوْ تَوَاعَدُ ثُمَّ رَاحَتْ لَفُتِمُ فِي الْمِيعَةِ

او کہ وعدہ کریوے تاسو تو خا مخا اختلاف بہ کریوے تاسو یہ وخت مقرر کنیں،

وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

لیکن (اللہ تعالیٰ جمع کریں تاسوے وعدہ) دے دیارہ چہ پورا کری اللہ تعالیٰ ہفتہ کا چہ مقرر شو پورا

لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ

دے دیارہ چہ مرتبی ہفتہ شو کہ چہ مر شو پس د دلیل نہ او ژوندے پاتے شی ہفتہ شو کہ

حَيٍّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ

چہ ژوندے و پس د دلیل - او یقیناً اللہ تعالیٰ خا مخا ہر خہ اوری او یہ ہر خہ پوہ دے

پورے خاص وہ د ہفتہ او د ہفتہ د اہل او میلنو وغیرہ دیارہ اور ستود و ف

د ہفتہ نہ ساقطہ شویدا او د بعض علما و یہ نیز د حصہ بہ یہ بیت المال

کنیں جمع کیبری دیارہ د مصالحو د مسلمانانو د علما و چہ مدارسین د تفسیر

وفقہ او حدیث دی خرچہ بہ دے نہ ورکیدے شی (شریبینی او ابن کثیر)

ولای القربی، مراد دے نہ ذوی قربی د رسول صلی اللہ علیہ وسلم دی چہ

ہفتہ فقط بنی ہاشم او بنی مطلب دی۔ او یہ دے ایت کنیں بیان د اول علت

دے یہ ان گنتہ امتہ سرہ چہ ہر کلمہ تاسو ایمان پہ اللہ تعالیٰ لرے

او یقین کوئی چہ یہ و ریح د بدار بانداے اللہ تعالیٰ ستاسو امداد کریدے نو

غنیمت کنیں ولے اختلاف کوئی - د ان جزا پتہ دہ چہ واعلموا یہ ہفتہ ہادے

دلالت کوی (نو تقسیم د غنیمت یہ دے طریقہ سرہ او کریں) او د دلیل دے چہ ادا

د خمس د غنیمت د ایمان جزو دے لکہ چہ یہ حدیث د وفدا عبد القیس کنیں ذکر

دی ابو بخاری باب ذکر کرمی د باب اداء الخمس من الایمان۔

لکہ د اہل علت دے دیارہ د دغے دعویٰ حاصل دا دے چہ ستاسو جنگ د دے

د ابو جہل سرہ بغیر شہ د وعدے نہ اللہ تعالیٰ او کرو او تاسو تہ یے فتح در کپہ

اذْیُرْیَکُمْ اللّٰهُ فِیْ مَنَاصِکَ قَلِیْلًا ۖ وَلَوْ اَرٰیْکُمْ

کوم وخت چا اذ خود دل ددی تا تہ اللہ تعالیٰ پہ خوب ستا کیں لہ - او کہ خود لے یے و ددی تا تہ

کَثِیْرًا الْفِشْلُ ثُمَّ وَلَکُم مَّا تَشَآؤُنَ ۚ وَلَکُم فِی الْاَمْرِ وَلَیْکِنْ

دیر تو خا لھا کمزوریے شوی بہ دی تا سو او خا لھا اختلاف بہ کر یو و تا سو یہ بارہ د جنگ کولو کیں لیکن

اللّٰهُ سَلَّمَ اِنَّہٗ عَلِیْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۴۳﴾

اللہ تعالیٰ ہیج کر یے تا سو (د کمزوری او اختلاف نہ) یقیناً ہر پوہ دے پہ ہر حق خبر و چہ پہ سید و کیں وی

نو غنیمت کیں جگر پہ مہ کوئی ۔

تفسیر ذہبت دایت دادے چہ پہ بدار کیں یوہ خوب کئی دہ کہ ہفت پہ ہفتہ طرف
باندے چہ کوم مدینے تہ نزدے وو د مسلمانانولشکروو او ہفتہ بل طرف
چہ کہ مدینے تہ لرے وو او مکے تہ نزدے وو او د مکے نہ لار ہفتہ تہ راوتلے
دہ پہ ہفتہ کہ ابوجہل لشکروو او قافلہ د ابوسفیان کہ مدینے تہ پہ ہفتہ
طرف باندے کہ سمندار پہ غاپہ روانہ وہ کہ بدار نہ درے میلہ لرے وو۔
لَا تُخْتَلَفُ اَمْرًا ۚ اَخْتَلَفْتُمْ اَخْتِلَافَہٗ کہ دو اہو طرفونوہ واقع شوے وے عکسہ چہ پہ
یوبل باندے بہ مو د دیر والی گمان کرے وو۔

اَمْرًا اَنَّ مَفْعُولًا، مراد د امرتہ غلبہ دہ پہ قتال کیں مؤمنانولرے۔

لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ، کہ دے یو مطلب دادے چہ پس کہ فتح کہ بدار نہ دلیل
کہ صداقت کہ اسلام ہنکارہ شو نو کہ شو کہ مرہ شی نومرگ یے پس کہ
لیدالو کہ دلیل نہ دے او کہ شو کہ ژوندی وی نوہم دلیل یے اولیدالو دویم
مطلب یے دادے چہ مراد کہ ہلاکت نہ کفر دے او مراد کہ حیات نہ ایمان
دے او دیر و مفسرینو دویم قول غورہ کرے دے۔

وَاِنَّ اللّٰهَ، دامعطوف دے پہ احوالوہ مؤمنانو او کافرانو باندے چہ
پہ محکمن جملو کیں ذکر شول۔

مَنْ دَارِیْمُ عِلَّتْ کہ ہفتہ دعوی دے مطلب یے دادے چہ اللہ تعالیٰ
خپل نبی صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ خوب کیں او بنودلہ چہ کافران
لہ دی کہ دیر یے ورتہ بنودلے وے نو بیا د جنگ کہ نہ کیدالو
احتمال ووہ وچے دیرے ستا سونہ لیکن اللہ تعالیٰ پہ دے طریقہ

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّقِيْتُمْ فِي آعْيُنِكُمْ

ادکوم وخت چه او خود کاسو ته الله تعالى دوی کله چه مخامخ شوی، په سترگو ستاسو کښ

قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي آعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ

لېږ او لږي ښکاره کړي تاسو په سترگو دهغوی کښ دے د پارتا چه پوره کړي الله تعالى

أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ۝

هغه کار چه دو مقرر شوی، او خاص الله تعالى ته به ورکړئیدل شي ټول کارونه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيْتُمْ فِئَةً

اے ایمان والو کله چه مخامخ شي یو دله د کافرانو سره

د جنگ او غنیمت سبب جوړ کړو د دے وچه نه غنیمت کښ پیل اختیار مه چلوی -

سوال: کافران پیر وؤ نو د هغوی کم بشودل خو په ظاهري ډول د دوی ډیر جواب: بیا د خوبونو په باطني امور و بانده وی نو په حقیقت کښ کافران لږ دی د وچه د سپکو والی او د ذلت د هغوی نه په نيزه الله تعالى یا د دے وچه نه چه په مستقبل کښ بعض قتل شول او بعضو ایمان راوړو.
 إِنَّهُ عَلِيمٌ بِغَيْرِ ذِوَانِهِ يَے ذکر کړو مخکه چه دا دلیل د مخکښ ملازم دے چه په لوار کم اړه کښ ده -

مکه دا خلورم علت دے د پاره د دعوی حاصل یی دادے چه په میدان جنگ کښ دواړه دله الله تعالى یو بل ته لږ د لږ د ښکاره کړی دے د پاره چه جنگ اوشی او غنیمت حاصل شي نو غنیمت کښ جگړه مه کوئ -
 أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا، دے ایت کښ د دے نه مراد جنگ کول دی او په تیر شي ایت سکه کښ مراد د هغه نه فتح او غلبه وه -

يُرِيكُمُوهُمْ، ضمیر د فاعل الله تعالى ته راجع دے او کُم او هُم دوه مفعولونه دی او قلیل حال دے -

فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿۵۵﴾

نوکل کرئی محانونہ چل او یادوئی اللہ تعالیٰ لے دیر دے دبارہ چہ کامیاب شی۔

وَاطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهُ وَلَا تَنَازَعُوْا فَتَفْشَلُوْا

او تابعداری کوئی داللہ تعالیٰ او د رسول د هغه او اختلاف مگوئی پکورتی کیں پس کمزوری بہشی

وَتَنْهَبْ رِيْحَكُمْ وَاصْبِرُوْا اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۵۶﴾

اولاد بہشی دیدیہ ستاسو او صبر کوئی۔ یقیناً اللہ تعالیٰ ملگرمے د صبرنا کو۔

ہر گھمکہ چہ مخکنس آیا تو نوکین نعمتو نہ پہ صحابہ کرامو بانداے ذکر کرے شوں
چہ هغه اسباب د قتال و نو او وس اداب د قتال ذکر کوئی مخکنس حصہ کنیں پنہ
قوانین ذکر شوے دی او دا بیان د شیپریم قانون دے پہ درے ایتو نوکین
او پہ دے کنیں شیپر خبرے دی د هغه نہ دوه پہ دے ایت کنیں دی اول داچہ
پہ میدان جنگ کنیں ثابت قدام شی دویم داچہ اللہ تعالیٰ دیر یادوئی دادوہ
ہم پہ حقیقت کنیں کافی دی د کامیابی د پاسرہ عکہ ددے سرہ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ
ذکر شو۔

وَادْكُرُوا اللّٰهَ، مراد دے نہ ذکر د ذرہ او ڈرے د وارو دے خو شرط دادے
چہ پتہ بہ وی عکہ ابن کثیر حدیث مرفوع او قرطبی د قیس بن عباد نہ روایت
راوپے دے چہ اصحابو د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مکروہ کنہل او ازونہ
راویستل پہ وخت د قتال کنیں او پہ دے ذکر کنیں د عاکانے د طلب د نصرت او د
غلبہ ہم داخل دی او هغه تہ ترغیب دے۔

پہ دے ایت کنیں درے خبرے دی د جہاد د پاسرہ اطاعت د اللہ تعالیٰ او د
رسول صلی اللہ علیہ وسلم او د اختلاف نہ بیچ کیدال او صبر کول، او اختلاف
سبب دے د کمزوری او د زوال د طاقت او صبر سبب دے د مگر تیا د اللہ تعالیٰ
رِيْحُكُمْ پہ دے کنیں دوه قولونہ دی اول داچہ مراد دے نہ قوت او دیدیہ
دہ پہ طریقہ د تشبیہ سرہ لکہ چہ ریچ پہ هر عاکانے کنیں وردا خلیجی نو دارنگ
قوت او دیدیہ ہم نا لیر کوئی۔

دویم قول دادے چہ مراد ددے نہ معنی حقیقی دہ عکہ چہ دمداد د اللہ تعالیٰ سرہ
هو اکانے د امداد رائی، اوچہ مدد الہی نہ وی تو هو اکانے بندے شی۔

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ

او مہ کی پٹی پشان دے ہفتہ کسانو چہ راوتل دے کورونو خیلون

بَطْرًا وَرِغَاءِ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ

پہ لویٹی کولو او پہ حان خودتہ سرہ خلقوتہ او چہ منع کوی خلق دے لارے دے

اللَّهُ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ۝۷۷ وَإِذْ زَيْنٌ

اللہ تعالیٰ نہ۔ او اللہ تعالیٰ دے دوی عملوتولہ راگیر ویکے دے رہہ خیل علم او قدر کیں۔ او کوم دخت چہ دوی کل

لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ

دوی تہ شیطان عملوتہ ددوی او ویکلے نیشہ زور اور

لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَّكُمْ

پہ تاسو یاندے نہ ورخ کیں ہیشوک دے خلقوتہ او یقینازہ امدادی ستاسویم،

فَلَمَّا تَرَأَتْهُ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ

نو ہر کلہ چہ اولیدو دوارو دلو یوبل، نو واپس شو دے (شیطان) پہ پوتدو خیلو

وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ

او ویکلے یقینازہ جدا یم ستاسونہ یقینازہ ویتہ ہفتہ شے چہ تاسو یے نہ ویکلے

نکد دے ایت کیں شاپرہ خبرہ دے دپارہ دجہاد چہ مشابہت مہ کوئی دے کافرانو
سرہ پہ درے صفتونو کیں یوتکبر کول دحق نہ دویم ریا کول پہ عمل سرہ
دریم خلق دے اللہ تعالیٰ دے نہ منع کول۔

بَطْرًا، پہ اصل کیں ویکلے کیری تعبتونہ دے اللہ تعالیٰ پہ گنا ہونو کیں خرچ کولوتہ۔
وَيَصُدُّونَ، دایے پہ فعل مضارع سرہ ذکر کرو اشارہ دے چہ دے دوی خروج
پہ، طریقہ دے بطر اور یاء سرہ خو یو محل وڈ او منع کول دے سبیل اللہ نہ خو
دے دوی ہمیشہ عادت دے۔

إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

بَقِيَّتًا زَكَاةً يُبْرِيمُ دَرَدًا بِرَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى نَهْ- اَوَاللَّهُ تَعَالَى سَخَتْ عَذَابٍ وَرَكُوعًا دَعَا

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ

كَلَهْ جَهْ وَتَبِيلْ مَنَاقِقَانُو اَوْهَعَه كَسَانُو جَهْ يَهْ زَهْرُونُو دَهْغُو كَنَسْ

مَرَضٌ عَرَّ هُوَ لَا عَزِيَّتُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ

مَرَضُ (شَكْ) وَوَجْهْ دَهْوَكَ وَرَكُوعًا دَعَا كَسَانُو تَهْ دَرِينْ دَعُو- اَوْجَا جَهْ اَوْسِيَارُو تُحَانْ

عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

يَهْ اَللَّهُ تَعَالَى بَانْدَا نُو يَقِيَّتًا اَللَّهُ تَعَالَى زَوْرَا وَرَدَا حَكْمُونُو وَالَا دَعَا- اَوْكَ وَفِي تَهْ رَا سِيَارُو كَنَسْ

مَنْ دَعَا اَيْتْ كَنَسْ پَنُجْمْ عِلْت دَعَا دَاوَلْ دَعُو- حَاصِلْ دَا دَعَا جَهْ اَبْلِيَسْ يَهْ وَرَخْ دَ بَدَا سَ كَافِرَانْ زَهْ اَوْرَا كَرِي وَوَبَا هَرْ كَلَهْ جَهْ مَلَا ئِيَكْ يَهْ اَوَلِيْدَالْ نُو اَوْتَبَسْتِيْدَا- اَوَاللَّهُ تَعَالَى دَوِي كَمَزَوْرِي كَرَلْ اَوْتَا سَوَلَهْ يَهْ غَنِيْمَتْ دَرَكْرَلْ نُو يَهْ هَغْ كَنَسْ اَخْتِلَافْ مَهْ كَوِي - رَوَايَتْ دَ بِيَهْلَقِي كَنَسْ رَا غَلِي دِي جَهْ اَبْلِيَسْ يَهْ وَرَخْ دَ بَدَا يَهْ شَكْلْ دَ سُرَاقَهْ بِنْ مَالِكْ كَنَسْ رَا غْ رَدَا دَا يُوْمَهْ قَبِيْلَهْ سَرْدَارْ وَوْ اَوَا بُو جَهْلْ تَهْ يَهْ تَبَزِي دَ جَنَكْ وَرَكْرَهْ اَوَلَا سْ دَا يُو مَشْرِكْ يَهْ نِيَوَلْ وَوَجْهْ حَارِثْ بِنْ هَشَامْ وَوْ مِيْدَانْ جَنَكْ تَهْ لَارُو هَرْ كَلَهْ جَهْ دَا جَبْرَائِيْلْ عَلَيْهِ السَّلَامْ اَوَلِيْدَالُو نُو اَوِيْرِيْدَا وَوْ اَوْتَبَسْتِيْدَا- دَا دَا هَمْ مَعْلُوْمَهْ شَوْهْ جَهْ شَيْطَانْ كَلَهْ دَ اَنْسَانْ يَهْ شَكْلْ بَانْدَا مَكِيْرِي اَو خَلْقُو تَهْ تَبَزِي وَرَكُوِي يَهْ كَنَاهْ كُو لَوْ سَرَهْ اَوَا دَا لِيْلْ دَعَا يَهْ دَعَا خَبْرَهْ جَهْ شَيْطَانْ مَلَا ئِيَكُو لَرَهْ وَبِنِي اَو يَهْ دَعَا اَيْتْ كَنَسْ جَهْ كُوْمْ خُو دَ شَيْطَانْ ذَكْرَدَا دَا خَوْفْ طَبْعِي غَيْرِ اَخْتِيَارِي دَعَا لَكَهْ اَنْسَانْ جَهْ دَا مَارْ اَوَلَرْمْ وَغَيْرَهْ نَهْ بِيْرَهْ كُوِي دَغَسَهْ دَعَا دَجْبَرَائِيْلْ نَهْ اَوِيْرِيْدَالُو اَوَا دَا قَتَادَهْ نَهْ رَوَايَتْ دَعَا جَهْ اَبْلِيَسْ اِيْ اِيْ مَا لَا تَرَوْنَ كَنَسْ رَشْتَهْ وَوْ اَو اِيْ اَخَافُ اَللَّهُ كَنَسْ دَرُو غَثْنْ وَوْ- اَو يَهْ حَدِيْثْ كَنَسْ رَا غَلَهْ دِي جَهْ اَبْلِيَسْ يَهْ وَرَخْ دَ عَرَفَهْ اَو يَهْ وَرَخْ دَ بَدَا كَنَسْ دِيرْ ذَلِيْلْ وَوْ- اَو خَوْفِ دَ شَيْطَانْ يَهْ سُوْرَهْ حَشْرْ مَلَا كَنَسْ هَمْ ذَكْرَدَا اَوَا دَا خَوْفْ اِيْمَانِي نَهْ دَعَا- مَلَكْ دَا هَمْ عِلْت دَعَا دَا يَارَهْ دَاوَلْ دَعُو جَهْ مَنَاقِقِيْنُو يَهْ تَا سُو پُوْرَهْ عَصْدَالْ لِيَكْنْ اَللَّهُ تَعَالَى دَهْغُو عَتَا يَهْ خَفْكَانْ بَدَالَهْ كَرَهْ اَوَا دَا عِلْتْ دَا خَلْ دَا

إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ

ہفتہ وخت چہ ساء اخلی د کافرانوہ ملائک دہی

وُجُوهُهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ وَذُقُوا عَذَابَ

مخونہ د دوی او شاکانہ د دوی (اورائی ورتہ) او حاکم عذاب

الْحَرِيقِ ۝ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ

د اور سوز وونکی - داسزا پہ سبب د هغه علوتو دہچہ کړیدی مخکښ لاسونو ستاسو او یقیناً

اللَّهُ لَيْسَ بِظُلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ۝ كَذَابُ الْفِرْعَوْنَ

الله تعالیٰ نه دے هیچ ظلم کوونکے په بتلاکانو خپلو باندے حال د دوی پشان د حال د فرعونیا نو دے

په مخکښ پنځم علت کښ یعنی په هغه کښ ذکر شول محروم کیدل د کافرانو د

خپل مقصد ته او په دے کښ ذکر کیدی خلاف کیدل د کمان د منافقانو نه -

الْمُفْقُونَ، نه مراد منافقان اعتقادی د مداینه وچه په ژبه د ایمان دعوی

کوله او په زړه کښ پوره انکار لرلو -

وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ، مراد د دے نه شک والا وچه د مکره او د نوم

اطراخونه بدرا ته راغله وودوی هم کافران دی ځکه چہ ایما په شک ستره حاصلی

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ د اصف د مجاهدینو د بدار دے یعنی هغوی چہ د پیر و کافرانو

مقابل ته راوتله وودودا د وچه د غرور نه نه ووبلکه د وچه د توکل نه وؤ -

نه مخکښ ایاتونو کښ حالات دنیو په کافرانو او منافقانو ذکر شول نو په دے

ایات کښ یوه ورا کول دی د عذاب، په وخت د محنت کمان او په برزخ کښ اودا

عذاب واقع شوی وؤ په هغه مشرکانو چہ په بدار کښ او وړلے شول -

يَضْرِبُونَ آه وهل د مخ او د دبر کښ د پیر ښه عزتی راغی نو ځکه دایک خاص کړل

یا ترینه مراد هر طرف دے اودا په په سورة محمد ص کښ هم دی -

عَذَابُ الْحَرِيقِ، سوز وونکے د ظاهر او باطن دواړو دے -

سأله ایات کښ الشارح د چہ د عذاب دوه سببونه دی یو بد عملو د خلقو او دویم عدل

د الله تعالیٰ دا په سورة العمران ص کښ هم ذکر دی -

أَيُّ يَكْمُ نه مراد د بدن ټول قوتونه دی لیکن اکثر عملونه په لاسونو کړی ځکه په خاص

ذکر کړل -

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ

اور ہر کسان چہ مخکین وڑ دے ہغوی نہ۔ کفر کرے وڑ ہغوی پہ آیات تو دے دے اللہ تعالیٰ

فَاَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ اِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ

تو اونہوں دوی لڑے اللہ تعالیٰ پہ سبب دے گناہوں دے دوی۔ یقیناً اللہ تعالیٰ قوت والا دے

شَدِيدُ الْعِقَابِ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا

سخت عذاب و رکوؤنکے دے۔ دا عذاب پد وجہ دے چہ یقیناً اللہ تعالیٰ تہ دے بدلہ لوونکے

نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا اَبَا نَفْسِهِمْ

نعمت لڑے چہ کرے دے ہغوی پہ یو قوم ناندے تہ دے چہ دوی بدلہ کرے ہغوی عقیدہ چہ زور و دے

وَاَنَّ اللَّهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ كَذٰبٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ

اور پوہ شے چہ یقیناً اللہ تعالیٰ ہر شے اور ی پہ ہر شے پوہ دے، حال دے دوی پشان دے حال دے فرعون تہ دے

سہ پہ دے ایت کبیں تشبیہ دے موجودہ کافرانودہ دے مخکنو کا خزانو سرہ چہ دے

ہغوی عادت او دے دوی عادت یوشان دے پہ کفر کو لو کبیں او دے رنگ پہ عذاب

دے دنیا او دے برزخ کبیں چہ مخکنی ذکر شو پہ بارہ دے مشرکینو دے بدار کبیں نو پدایکبیں

زیات قباحت شان دے دوی ذکر کوی او پہ دے کبیں تفصیل دے ماقدمات ایدایکم دے

پدائو بہم پہ دے کبیں اشارہ دے چہ کفر مستلزم دے دیر و گناہونو لڑے۔

سہ دا تفسیر دے دے ہغہ جملہ چہ لیس بظلام للعبد، او دا سبب دے دے عذاب چہ

مخکنی ایت کبیں ذکر شو جواب دے سوال دے چہ کفر نحو پہ دوی کبیں دے مخکنی موجود

وڑ نو پہ ہغہ وخت کبیں تھو لے عذاب نہ وراکوؤ حاصل جواب دا دے چہ نفس کفر

خونا کارہ حالت دے لیکن دے ہغے سرے سرے دوی تہ امن وڑ۔ او ہر کلمہ چہ دوی

تہ نبی رلے او آیاتو نہ ورتہ راغلل نو کفر دے دوی سخت شو نو اللہ تعالیٰ دے دوی نعمت

پہ نعمت (غصہ) سرہ بدل کرو۔ نو مراد دے نِعْمَةٌ نہ ہغہ امن او طعام وڑ چہ

سرے دے کفر دے دوی تہ جاری وڑ او مراد دے یُعَذِّبُکُمْ نہ کفر بالآیات والنبی دے

یا مراد دے نعمت نہ عام دے فراشی، امن او صحت او دین دے پیغمبر او دے ایت

کبیں اشارہ دے چہ بدلہ دے دین دے اللہ تعالیٰ سبب دے عذاب دے۔

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ

او دھتے کسانوچہ مخکس ددوی نہ وو۔ دروغتون کریو دوی ایوتہ د رب خیل

فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَعْرَفْنَاهُ الْقُرْعُونَ

تو هلاک کرل مونره دوی په سبب دگناھونو ددوی او غرق کرل مونو فرعونیان

وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿۵۳﴾ إِنَّ شَرَّ الدِّنَارِ وَآبِ

او دا ټول وو ظالمان - یقیناً بدتر د زندهه سرونه

عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۵۴﴾

په نیز د الله تعالى هتکسان دی چه کفری کړیدے پس دوی ایمان نه راوړی۔

يُخَيِّرُ مَا بِنَفْسِهِمْ، مراد د دے نه بدلول د نیکو عملونو دی په بد عملونو سره یا بدلول د کفر دی په زیات کفر سره۔ او هغه سبب د تغیر د حال دے د امن نه عذاب ته اودا په په سورۃ رعدا ملا کښ هم راغی۔

مکه دا ایت تکرار نه دے ځکه چه تیر شوی ایت کښ تشبیه وه په کفر کښ او په دے ایت کښ تشبیه ده په بدلولو د نعمت کښ دارنگ مخکښ ایت کښ ذکر د کفر وو او په دے ایت کښ ذکر د تکذیب دے چه زیات کفر دے او په هغه کښ ذکر د اخلاص جمالی وو او په دے ایت کښ د هغه تفسیر او تفصیل دے په قاهرکناهم سره او اشاره ده چه عذابونه د مکتبیدنو مخکښ په مختلفو طریقو سره وو په سیلې په رجفه په کاترو راوړولو او په غرقولو سره نو عذاب د مشرکینو د مکه په توراه او په قتل سره راغی۔ ظالمین، اشاره ده چه دغه عملونه د دوی ځکه سبب د عذاب وو چه هغه خالص ظلم وو۔

هغه هرکله چه صفت مشترکه د ټولو کافرانو ذکر شو چه هغه ظلم دے نو اوس یو صفت خاصه ذکر کوی دیو نوع د کافرانو چه په هغوی کښ شلو قبایح دی اودا سبب هم دے د تیر شوی عذاب چه دا عذاب په دوی ځکه راغی چه دا شریر خلق دی او د دوی خلور قبایح ذکر کړیدی دوه په دے ایت کښ اودوه ورپسې ایت کښ۔

لَا يُؤْمِنُونَ، یعنی پابنه دی په کفر باندے د ایمان امید توبینه بېشته

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ

داہدہ کسان دی چہ لوظ کریدے تا ددوی سرہ بیا ماتوی دوی لوظ خیل

فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿۵۷﴾

پہ ہر محل کیں او دوی تھان نہ ساتی رد نور گناہو نو تہ۔

فَإِذَا تَشَفَّعْتَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرَّدَبِهِمْ

پس کہ تہ لاتدے کرے دوی لڑہ پہ جنگ کیں نو اویرہ دہ پہ سبب ددوی

مَنْ خَلَقَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿۵۸﴾

د دوی تہ روستو خلقو لڑہ دے دیارہ چہ دوی رداروستو خلق نصیحت قبول کری۔

اوسبب کہ ہفے ذکر و پہ ملک کیں کہ ہفہ ایت مقصد او ذکر د عناد کہ منافقانہ
اوپہ دے ایت کیں ذکر د عناد کہ ہکارہ کافرانو دے۔

ملک دے ایت کیں دہ قباغ ددوی نور ذکر دی یولوظ ماتول دویم عدم تقویٰ
حاصل دادے چہ شریہ خلقونہ کافرانہ او شریہ کافرانو کیں ضدیان دی او شریہ
دہ ضدیانو کیں بے لوظہ دی۔ اَلَّذِينَ عَاهَدْتَ اُولَ مَصْدَاقٍ دے یہود دہ بنی نصیر
اوبنو قریظہ دی او مشرکین مکہ دی اوبیا عام دے۔ وَهُمْ دالفظ ددے وجہ
نہ دے چہ عہد پہ اصل کیں کہ بعضو سرہ وی چہ ہفہ مشران وی۔

بکہ ددے عہد نہ آخر پورے دویم باب دے ددے حصہ۔ پدیکیں قوانین
دجہاد ذکر کوی پہ ہفے کیں یوقانون عامو مجاہدینو دیارہ دے اونور کہ
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دیارہ خاص دی او ہفہ دیارہ دامیر کہ جہاد
ہم دی اوپہ آخر کیں پنٹھ اقسام دخلقو دی او دمو منانو دیارہ زیرے دے۔ دا
اووم قانون دے مخاطب پہ دے سرہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم دے او دہفہ
نائب چہ امیر دے۔ مطلب ددے قانون سختی کول دی پہ جنگ کیں کہ مشرکینو
سرہ چہ نور خلق ترینہ عبرت واخلی۔

كَشَرَّدَبِهِمْ دا ذکر دمسبب مراد ترینہ سبب دے چہ دوی سرہ داسے عمل
اوکرہ یعنی قتل کول لڑیرے وینے تو یولچہ سبب اوکرچی دیارہ دیرہ ولو
دروستو خلقو ادعبرت اوکرچی۔

وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ

او کہ پریشانے نہ دے یو قوم نہ دے لوظ مانتولو تو خبر ورکھے دوی لہ (د لوظ ختمولو)

عَلَى سَوَاءٍ إِنْ أَلَّفَ اللَّهُ لَدَيْكَ الْخَائِبِينَ ۝۵۸

چہ شیء دواہ برابر۔ یقیناً اللہ تعالیٰ نہ خوخی خیانتگر (د لوظ ختمولو)

وَلَا يَحْسِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنْهُمْ

او گمان دے نہ کوی کافران چہ دوی بہ شیء یقیناً دوی

لَا يُعْجِرُونَ ۝۵۹ وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ

نہ شیء عاجز (کمزور) کو لے اللہ تعالیٰ لہ۔ او تیار کری دوی مقابلے لہہ تومرہ موچہ وس کیڑی

مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ

د سامان د جنگ نہ او د سائلے شوے اسونو نہ چہ پروٹی تاسو پہ ہفتے سرہ

۵۸ نقہ دہ دے مخکن قانون چہ ہرکہ یو لے د کافرانو سرہ جنگ کیڑی او پلے
دے سرہ لوظ کرے شوے وی د امن لیکن د ہغوی نہ معلومہ شی چہ دوی
لوظ ماتوی تو ہغوی لہ بہ خبر ورکھے کیڑی د لوظ د عتیدالو۔

تَخَافَنَّ، مراد دادے چہ غالب گمان کنیں معلومہ شی پہ علامتو سرہ چہ
دوی لوظ ماتوی او دا قبچہ کار دے نو واقع کیدالو د مشکل کار تہ خوف و تیلے کیڑی
فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ، نبذ پہ معنی د ترک عہد دے اولفظ د إِلَيْهِمْ نہ مراد دادے
چہ دوی تہ خبر اولیہ چہ پس دے نہ لوظ ختم دے د پارسہ دے چہ دوی
تاتہ د خیانت گرنسبت او تگری۔

عَلَى سَوَاءٍ، یعنی چہ تاسوتہ کوم علم حاصل شووی د ترک د عہد چہ دغسے ہغوی تہ
ہم دا علم حاصل شی۔

۵۹ دازور نہ دہ متکرینو تہ چہ کلہ دوی بے لوظہ شی نو عذاب د اللہ تعالیٰ
نہ نشی بچ کیدے۔

سَبَقُوا پہ تہ دے د مفعول دے د پارسہ د لَا يَحْسِبَنَّ پہ معنی د ان یسہوئا سرہ
إِنَّهُمْ داعلت دے د لَا يَحْسِبَنَّ د پارسہ۔

عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ

دُشمن دِ اللہ تعالیٰ اور دُشمن ستاسو، او نور کسان سیوا دِ حقوی نہ (منافقان)

لَا تَعْلَمُونَهُمْ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا

چہ تاسو نہ پڙنئ حقوی لره، اللہ تعالیٰ پڙنئ حقوی لره، او حق چہ خرچ کوئ تاسو

مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوفِّيْكُمْ وَأَنْتُمْ

خه شے په لار دِ اللہ تعالیٰ کښ نو پوره به در کړ بښئ تاسو ته ثواب کھنئ

لَا تَظْلُمُونَ ۝۶۰ وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا

هیڅ ظلم نشئ کړئ - او که دوی مائل شو روغ ته پس ته هم مائل نشه هغه ته

نک دا اتم قانون دے د پاره د مجاهدینو مراد د دے نه تیاری کول دی د سامان جنگ او د پیاده فوج او د شور فوج او د جنگ نه محکمین په دے کښ فائده داده چہ مشرکانو او منافقانو باندے به رعب وی۔

مِنْ قُوَّةٍ، مراد د قوت نه هر قسم سامان جنگ دے د هرے زمانے مناسب او په حدیث کښ الرمی (ویشتل) ذکر دے هغه یو مثال دے د قوت د پاره او هغه پد زمانه کښ مختلف قسم بموت او میزائل وغیره ویشتل او جوړولو د هغه ته شامل دی۔

وَمَا تُنْفِقُوا، په دے کښ اشاره ده چہ د جهاد په نیت خومره سامان باندے پیسے خرچ کړے شی نو هغه ثواب دے۔

مِنْ رِّبَاطِ الْخَيْلِ، اسونو ته په هرے زمانه کښ د جنگ د پاره ضرورت دے او دا معلومه خبره ده د دے وجه نه نبی صلی الله علیه وسلم فرمائیلی دی الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْدُ اِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، رد اسونو په تننداو کښ ترقیامته پوره خبر ترپے شوه دے) نو خیر نه مراد جهاد او غنیمت دے دلیل دے چہ جهاد به ترقیامته پوره جاری وی۔

لَا تَعْلَمُونَهُمْ اِه داسے په سورة توبه نک کښ راغی، دا ایت ښکاره دلیل دے پدے خبره چہ رسول الله صلی الله علیه وسلم او صحابه کرام په غیب نه پوهیدل۔

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۴۱﴾

اد بخان سپاره په الله تعالى پاتدے یقیناً الله تعالى هرڅه اوری په هرڅه پوهه ده.

وَإِنْ يَرِيدُ وَأَنْ يَخْذَ عْوَكَ فَإِنْ حَسْبُكَ

اد که دوی او غواړی چه د هوکه کوی ستاسره پس یقیناً پوره دے تالار

اللَّهُ هُوَ الَّذِي آيَسَّكَ بِنَصْرِهِ وَالْمُؤْمِنِينَ ﴿۴۲﴾

الله تعالى. الله تعالى هغه ذات د چه کلک کړے ټے ته په مدد خپل او په ملګرتیا د مؤمنانو.

وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ فِي الْأَرْضِ

او مینه ټے راوسته په مینځ د زړونو د دوی کس که خرچ کړے دے تا هغه څیزونه چې په زمکه کس د

جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ

ټول نه په دے پیدا کړے تا مینه په مینځ د زړونو د دوی کس لیکن الله تعالى

۱۱۸ دانهم قانون دے د پاره د جهاد او مطلب د دے دادے چه مؤمنان به د

صلح دعوت کافرانو ته نه ورکوی او که کافران طلب کوی نو صلحه کون جائز دی.

فَأَجْنَحْ، دا امر د پاره د وجوب نه دے. او چه هغوی طلب نه وی کړے نو صلح

کول منع دی او هغه ته وهن و ټیله شی لکه چه په سورة محمد ص ۳۲ کس دی.

۱۱۹ دا تعلق لری د محکمې ایت سره که دوی په صلحه کولو کس اراده د د هوکے

لری نور پیره مه کوه د دوی نام د اجزا پته ده.

فَأَشَدُّ: لفظ د حسب خاص دے په الله تعالى پوره په دلیل د سورة توبه ۱۲۹

او سورة العمران ۱۶۸ او تائید په مخلوق سره هم کیدے شی.

هُوَ الَّذِي يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ يُعْلِمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْغَنِيُّ ﴿۴۳﴾

سوال: تائید په نصرت الهی سره بالمؤمنین ته څه حاجت دے ؟

جواب: تائید دوه قسمه دے اول په غیر د اسبابو ظاهرونه دا په نصرت سره مراد

دے دویم په اسبابو سره دا په بالمؤمنین کس مراد دے.

فَأَشَدُّ: بالمؤمنین سره اشاره ده مداحه د صحابه کرامو ته لکه په حدیث د اخْتَارَ اللَّهُ

فِي صَحَابَةٍ (الله تعالى زما د پاره صحابه غوره کړیدی).

أَلْفَ بَيْنَهُمْ إِنَّ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾ يَأَيُّهَا النَّبِيُّ

مینے پیدا کر کے پہنچ دے دے کیں۔ یقیناً اللہ تعالیٰ زور اور دے حکمت و والادے۔ اے نبی (صلی اللہ علیہ وسلم)

حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾

پورہ دے تالوہ اللہ تعالیٰ اوہف چالوہ چہ تا بعد ار دی ستا دے مؤمنان تو نہ۔

يَأَيُّهَا النَّبِيُّ خَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ

اے نبی (صلی اللہ علیہ وسلم) تیزی در کوہ مؤمنان تو لہہ پہ جنگ کو لو باندا دے

إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا

کہ وی ستاسو نہ نسل کسان صبرناک نو غالب کی پری بہ

مِائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا

پہ دو سو ستاسو نہ وی او کہ وی نسل کسان نو غالب کی پری بہ

مکمل دایمان کے تائید دے یہ مؤمنان سو سہ چہ ہفہ بغیر دے اتفاق نہ نہ حاصل پری۔
مَا أَلْفَتْ، یہ دیکھیں اشارہ دہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم کے چاہے زہر باندا دے
قدرت نہ لری نو مختار کل نہ دے۔

فائدہ: دایمان دلیل دے یہ دے خبرہ چہ دے صحابہ کرامو پہ مینج کیں مینہ او محبت
وہ دے ہغوی پہ مینج کیں دشمنی نہ وہ۔ نو ہفہ تاریخ چہ دے ہفہ نہ دشمنی دے صحابو
معلوم پری ہفہ دے ایت خلاف دے ہفہ نہ ہفہ اعتبار نیشہ او داسے پہ
سورۃ العمران مکمل او سورۃ فتح مکمل کیں ہم را غلے دی۔

مکمل دالسم قانون دے دے پارہ دے امیر چہ توکل پہ ہر حالت کیں پہ اللہ تعالیٰ
باندا دے پکار دے حکم چہ اللہ تعالیٰ کافی دے پہ ہر حال کیں۔
سوال: داخو تکرار دے دے مکمل سورہ۔

جواب: ہلتہ حسبیت خاصہ مراد و دے پارہ دے دفع کو لو دے ہر دے دشمنان تو نہ او دولت
عامو حال تو کیں حسبیت مراد دے۔ وَمَنِ اتَّبَعَكَ، دے عطف دے پہ (ک) باندا دے
او یا مبتدا دے خبر لحن و دے (ک) حسبہم اللہ) او نحوک چہ وائی چہ دے معطوف دے پہ اللہ باندا دے
نو دے غلط قول دے حکم چہ حکم دے ذکر شوہ چہ حسبیت صفت خاص دے پہ اللہ تعالیٰ پورے
پہ ہفہ کیں شرکت ممکن نہ او شیخ الاسلام ابن تیمیہ پہ دے باندا دے تفصیل دے کرے دے۔

الْفَاقِمِينَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ۝

پہ ذر کسانو دے کافرانو تہ پدے وجہ دوی داسے قوم دے چہ نہ پوہیری.

الَّذِينَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ رُضْعًا

اوس اسانیا راوستہ اللہ تعالیٰ پہ تاسویا ندے او پوہ شو چہ پتا سوکین کمزور تیا دہ

فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ رِجَالٌ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا إِمَّا تَيْنِ

نو کہ وی ستاسوتہ نسل کسان صبرناک غالب کیری بہ پہ دوو تسو

وَأِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ

او کہ وی ستاسوتہ زر کسان غالب کیری بہ پہ دوو زر

۱۔ دایوولسم قانون دے دے پارہ ک امیر حاصل دادے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم
اوبیا امیر باندے لازم دی چہ مجاہدینو تہ داسے تیزی و رکری پہ جہاد باندے
چہ یوکس مقابلہ کلسو تنوکولے شی اوکے داسے نشی کولے نوکم ازکم یوکس دے
دے دوو کسو مقابلہ کوی دا فرض دی۔ نوپہ حرّض سرہ یے دا قانون ذکر کروکے
پہ سورۃ نساء سکھ کین او ان یکن منکم اھ سرہ طریقہ دے تحریر ذکر کریدہ۔
سوال دے دے ایت مقصد دادے چہ یوپہ لس باندے مقابلہ کوی نو دو مہرہ
اوپد عبارت یے ولے ذکر کرو؟

جواب: یہ ابتداء ک اسلام کین دصحا بو شمار کم وڈ نو اکثر سر یے بہ کشلونہ
زیاتے ترسلو پورے تعداد باندے مشتمل وے۔

صَابِرُونَ، شریینی و نیلے دی چہ دے حکم شرط صبر دے او مراد دصبر نہ
دادے چہ بدن یے قوی اوسالم اندامونو والاوی اوزیہ یے طک او شجاع وی
اودارنگ ایمان یے مضبوط وی او پابند وی دھغہ قوانینو چہ پہ دے سورت
کین بیان شوے دی۔ اوہرکہ چہ یوکرت داصفت ذکر شو نو دویم کرت د
مائتہ سرہ ذکر کولونہ حاجت نیستہ۔

يَا ذِي اِلٰهِ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۶۷﴾ مَا كَانَ لِغِيْظِ

پہ امداد کے اللہ تعالیٰ سرور۔ اور اللہ تعالیٰ خاص منکرے دے کے صبر ناکو۔ نہ دی مناسب نبی لہ

اَنْ يَّكُوْنَ لَكَ اَسْرٰى حَتّٰى يَنْخَنَ فِي الْاَرْضِ

چہ دی دے ہفت لہ قیدیان تو دے پورے چہ دیرے دینے تو دے کوی پر زمکہ کیں

تُرِيْدُوْنَ عَرْضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيْدُ الْاٰخِرَةَ

غواہی تاسو سامان کے دنیا۔ اور اللہ تعالیٰ غواہی آخرت (سناسود پائے)

ملک دا ایت پہ نیز کے مقدّمینو علماؤ ناسخ دے کے محکمیں ایت کے پارسا اوپہ نیز کے روستو
علماؤ دا تخفیف دے اودا غورہ خبرہ دہ یو وجہ دادہ چہ ایت کیں لفظ کے خفف
موجود دے دویم دادہ چہ پہ تیر شوی ایت باندے عمل کول ہم ثواب دے
اوپہ منسوخ باندے خو عمل نشی کیندے نو معلومہ شوع چہ محکم حکم منسوخ
نہ دے۔ وَ عَلٰی اَنْ فَيَكْمُرَ ضَعْفًا، مراد دے دینہ کمزور والے کے ہمت دے لیکن داصفت
کے بدائی نہ دے بلکہ دلالت کوی پہ دے خبرہ چہ کے صحابو پہ درجا تو کیں فرق و
اوسفیان بن شبرمہ و ثیلے دی چہ کے امر بالمعروف والنہی عن المنکر دا حکم
دے چہ پہ دے ایت کیں ذکر دے۔

فاثداہ کے اول ایت پہ آخر کیں سبب ذکر کرو عدم فقاہت کے کافرانو او مراد کے ہفت
نہ جہل کے توحید او ایمان بالرسول او قرآن او آخرت دے اوپہ طریقہ
مفہوم سرور معلومہ شوع چہ مؤمنان مجاہدین پہ فقاہت سرور موصوف
دی او دے صفت کے وجود سرور زیات تعداد تہ حاجت نیستہ۔

او دویم ایت کیں سبب یا ذی اللہ او مع الصّٰبِرِيْنَ ذکر کرے دے اشارہ دہ چہ
کے صفت کے فقاہت نہ اذن کے اللہ او صبر او تمسک الہی دیر ضروری دے۔ او دار تک
اول ایت کیں ذکر کے صفت سلبیہ دے علت کے پارسا کے مغلوبیت کے کافرانو اوپہ
دویم ایت کیں ذکر کے صفت ثبوتیہ دے کے پارسا کے غلبہ کے مؤمنانو۔

وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۶۷﴾ لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ

او اللہ تعالیٰ زور اور دے حکمت و دانہ دے۔ کہ نہ وہ حکم اللہ تعالیٰ چہ مخکین فیصلہ شریعت

لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُم مِّنْ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿۶۸﴾

اوتھا محاربت میں بہوئے تاسوت۔ پسوجہ دھق مال چہ واخستہ تاسوت (دقید یا تو یہ قیدیہ کین) عذاب لوئے

مکمل داد و سلم قانون دے دے امیر دے پارہ حاصل داد دے چہ پہ ابتداء کین دے کافرانو قتل ضروری دی دے دے دے پارہ چہ رعب قائم شی پہ دشمنانو۔ دایت نازل شوئے و پہ واقعہ دے بدرا کین چہ کله پہ ہفت کین دے کافرانو نہ اوٹیا کسان پہ قیدیہ کین راوستے شول اوتردغہ وختہ پورے دے قیدیانو پہ پارہ کین حکم شرعی نہ وٹنازل شوئے نو نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے صحابہ سیر مشورہ اوکریہ نو بعضو رائے پیش کریہ چہ دا تہول قتل پکاری دی او بعضو رائے پیش کریہ چہ دے دوی نہ بہ فدا یہ واخلو او پہ ہفت بہ عہان لہ سامان جنگ واخلو نورسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم پہ دے روستنی رائے اتفاق اوکرو او دے ہغوی نہ فدا یہ واخستہ شوہ۔ نو دایت نازل شو چہ داسے کول نہ وٹپکار۔

لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُم مِّنْ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿۶۸﴾

آسری، یعنی داسے قیدیان چہ پہ فدا یہ وکولو سورہ خلاصیری بغیر دے قتل نہ۔ نو پہ دے کین اشارہ دے چہ قتل دے مشرکانو بدرا غورہ وڈ دے فدا یہ واخستلو او پر بخود لو دے ہغوی نہ۔ او دا واقعہ دلیل دے چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ وخت دے عدم وجود دے وحی کین رجوع کرے دے اجتہاد تہ چہ طریقہ دے شوری کول دی۔ او ہر کھ چہ دا اجتہادی فیصلہ اللہ مسترد نہ کریہ صرف اولی جانب تہ بے توجہ وکریہ نو معلومہ شوہ چہ اجتہاد دے نبی ہم وحی دے۔ ثریاؤن، دلتہ خطاب صرف صحابہ تہ او شو دے پارہ دے لحاظ دے ادب دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم۔

مکمل دا جواب دے یوسوال دے، چہ ہر کھ دوی دا فدا یہ واخستلہ نو کینہکار شول نو پکار وڈ چہ پہ دوی عذاب راغلے وے ہ

دے جواب حاصل داد دے کہ اللہ تعالیٰ دے مخکین نہ قانون نہ وے ایہو دے نو واقعی عذاب بہ راغلے وے لیکن اللہ تعالیٰ قانون ایہو دے دے ہفتہ دے دے چہ عذاب چالہ نہ وکوی ترہے چہ مخکین تہ دغہ حکم نہ وی را لیرے

فَكُلُوا مِنَّمَا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ

بِسُورَةِ هُفِّ مَالِ نَبِيٍّ غَنِمْتُمْ كُنْزٍ وَاحْشِيتُمْ تَأْسُو حَلَالٍ يَأْكُ أَوْ يَرَهُ كَوَيْ دَ اللَّهُ تَعَالَى نَه

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ ۶۹ ۖ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ

يَقِيْنَا اللَّهُ تَعَالَى مَحْنَهُ كَوَيْكُ رَحْمَ كَوَيْكُ دَعَى اے نبی (صلی اللہ علیہ وسلم) او وایہ

لِمَن فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَىٰ إِنَّ يَعْلَمُ اللَّهُ

هُفَّ جَانَهُ چہ پہ رسو نو ستا سو کیں دی دَ قید یا نو نہ کہ معلوم کرد اللہ تعالیٰ

فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُّوْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ

پہ زرو نو ستا سو کیں ایمان نو در بہ کری تا سو نہ غورہ دَ هُفَّ مَالِ نَبِيٍّ غَنِمْتُمْ شَوِي

مِّنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۖ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝ ۷۰

ستا سو نہ او مَحْنَهُ بہ او کری تا سو نہ او اللہ تعالیٰ مَحْنَهُ کَوَيْکُ رَحْمَ کَوَيْکُ دَعَى

اوداہ سورۃ توبہ بھلا کیں ذکر دے او دَ فدا یے دَ مَنَعَ پہ ہارہ کیں دَ بھکشی نہ حکم نہ وڑا لیرے شوے نو مخالفت دَ حکم نہ دے را غلے بل دا قانون چہ اللہ تعالیٰ دے اُمت دَ ہارہ مال غنیمت حلال کرے دے بل دا قانون و وجہ اللہ تعالیٰ بدامان بھادین ہول بھلی دی لفظ دَ کِتَابُ مِّنَ اللّٰهِ دے درے وار و خبر نہ شامل دے۔

ہلک ہر کلمہ چہ بعض صحابہ کرام و دے زور نے نہ رو ستو دَ هُفَّ فدا یے دَ استعمال ہو تہ نفرت کوؤ نو دا ایت نازل شو چہ نفرت مہ کوئی دامال غنیمت دے او حلال دے فَا کُلُوا کُنْزِ فَا دَ سببیت و او شرط بخلاف دے یعنی لما ابیت لکم الغنائم (ہر کلمہ چہ حلال کرے شو ستا سو دَ ہارہ غنیمت نہ)۔

نک دا دیار لسم قانون دے دَ امیر دَ ہارہ حاصل دا دے چہ پہ داسے قید یا نو کیں شوک دعویٰ دَ ایمان کوئی دَ ہارہ دے چہ دَ فدا یے و رکول نہ خلاص شی نو ہفہ تہ او وایہ چہ فدا یہ و رکول پہ تا لازم دی او کہ دعویٰ دَ ایمان صحیح وی نو اللہ تعالیٰ بہ دے دیر عوض در کری اودا خبر پہ واقعہ دَ ہار کیں عباس تہ پیش را غلے وہ اگر چہ ایت عام دے او حکمت دے قانون دا دے کہ پہ دعویٰ دَ ایمان سرہ یوتن دَ فدا یے نہ معاف کرے شی نو داسے بہ ہر یو دعویٰ کوئی

وَإِنْ يَرِیدُوا خِیَانتَکَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ

او کہ دوی غواری دھوکہ کول ستا سرہ نو یقیناً دھوکہ کریوہ دوی ذالہ تعالیٰ سرکہ ددینہ

قَبْلُ فَأَمْکِنْ مِنْهُمْ ۖ وَاللَّهُ عَلِیمٌ حَکِیمٌ ﴿۴﴾

مخکین پس قدرت ہے درک و تاسولہ پہ دوی باتک۔ او اللہ تعالیٰ پوہہ دے حکمت و اولادے۔

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا

یقیناً ہغہ کسان چہ ایمان ہے راویدے او ہجرت ہے کریدے او جہاد ہے کرے دے

بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

پہ مالونو خپلو سرہ او پہ خانونو خپلو سرہ پہ لار ذالہ تعالیٰ کتین

وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَٰئِكَ بَعْضُهُمْ

اوہغہ کسان چہ خائے ورکریکے او امداد ہے کریدے (ہاجریتو سرہ) دغہ کسان بعض ددوینہ

أَوْلِيَاءُ بَعْضُهُم وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا

دوستان ذک بعضو دی اوہغہ کسان چہ ایمان ہے راویدے او ہجرت ہے نہ دے کرے

أَوْصَفَتْ ذَٰلِیْمَانَ خَوِیْتُ دے نوہریوتہ بہ فدا یہ معاف کرے شی توقانون د
فدا ہے عبث او مہمل کرچی۔

إِنَّ یَعْلَمُ ذَٰلِکَ نَایَہ دہ وجود د خیر نہ او د خیر نہ مراد ایمان او اخلاص دے
یونیکم اہ دا وعدہ عامہ دہ دنیا او آخرت تہ۔

فَإِشَادَہ: د ایت دلیل دے چہ طاعت ذالہ تعالیٰ او د رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم سرہ برکات دنیویہ او اخرویہ حاصلیدی۔

بَلْ خَانُوا اللَّهَ، د خیانت نہ مراد کفر او شرک د دوی دے او جنگ کول دی
د مسلمانانو سرہ۔ مِنْ قَبْلِ مَخْکِنِ د واقعہ د بہار نہ۔

فَأَمْکِنْ مِنْهُمْ، مراد دے نہ غلبہ د مؤمنانو دہ پہ کافرانو باتا پہ بیکرکین
وَإِنْ یَرِیدُوا، جزا پتہ دہ (دلیل بہ کری دوی پہ دنیا او آخرت کین)۔

مَا لَكُمْ مِّنْ وَلَا يَتِيهِمْ مِّنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ

نہشتہ تاسولہ د دوستانہ دھغوی نہ ہیر حق ترمے چہ

يُهَاجِرُوا ۚ وَإِنِ اسْتَنْصَرُواكُم فِي الدِّينِ

ہجرت اوکری ہغوی او کہ مدد غواری ستاسونہ پہ بارہ د دین کن

فَعَلَيْكُمْ النَّصْرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم

نوبہ تاسو باندہ رزم د مدد کول دھغوی سرہ مگر پہ مقابلہ دھغہ قوم کن چہ پستہ ستاسو اد پستہ دھغوی کن

مِيثَاقٌ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٧﴾

وعدہ وی (دامن)۔ او اللہ تعالیٰ پہ ہغہ عملونو چہ تاسو پستہ کوئی لیدونکے دے۔

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِعَصِهِمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٌ

او ہغہ کسان چہ کفر پستہ کپیدے بعض د دوی دوستان د بعضو دی۔

ہک ہرکہ چہ قوانین دجہا د تفصیلی بیان شول نو اوس بجا ہدینو تہ یوبل سرہ
د ولایت او د نصرت کولو ترغیب ورکوی د بارہ دے چہ د دوی پہ محبت سرہ
پہ کافرانو باندہ رعب پریوٹی۔ پہ دے ایت کن د مؤمنانودرے قسمہ
د کردی او د ہغہ احکام۔ یو قسم مہاجرین، دویم قسم انصار، دے دواپو
حکم دا دے چہ دوی بہ یوبل سرہ پورہ دوستانہ ساقی او پورہ امداد بہ
کوی دامعتی د ولایت دہ او بعضو مفسرینو پہ دے کن توارث ہم داخل کرے
دے یعنی دوی بہ د یوبل وارثان وی لیکن داروستو منسوخ شوے دے پہ
ہک سرہ او سورہ احزاب ہک سرہ۔ دریم قسم مؤمنان غیر مہاجرین
دی دھغوی حکم دا دے چہ ہغوی سرہ دوستانہ او ہر قسمہ مدد نہ دے
جائزہ وچہ د عدم ہجرت نہ اونہ توارث دھغوی شتہ مگرکہ ہغوی د دین پہ
بارہ کن شہ مدد غواری نو امداد ورسہ پکار دے عوپدے شرط سرہ چہ د نور او
معامد یخو سرہ مقابلہ نہ کوی پہ دے کن دیر ترغیب دے پہ ہجرت کولو
باندہ او دے نہ معلومہ شوہ چہ د دوی سرہ دشمنی جائز نہ دہ بلکہ دینی
نصرت د دوی واجب دے۔

إِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ

اگر اونکری تاسودا امداد نو پیدا به شی فتنه په زمکه کین او فساد

كَبِيرٌ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا

لوئے - او هغه کسان چه ایمان یی راوړیدے او هجرت یی کړیدے او جهاد یی کړیدے

فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَتَصَرُّوا

په لار د الله تعالی کین او هغه کسان چه ثبات یی او مد یی کړیدے کړیدے مهاجرینو سره

أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ

دغه کسان بس هم دوی مؤمنان دی په رشتیا دوی لویه . مخه ده

وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدِ

او رزق دے عزتمند - او هغه کسان چه ایمان یی راوړیدے روستو د هغوی نه

نک په دے کین خلورم قسم د خلقو ذکر دے چه هغه کافران دی او مقصد یی داد دے چه هغوی دیوبل سره امداد کوی په کفر کین نو تاسو ولے دیوبل سره امداد نه کوی په اسلام کین مراد د ولایت د کافرانو نه دیوبل سره مشا بهت دے په کارونو د کفر کین او مدد او پله کول دیوبل سره او د دوی به جملے مطلب داد دے که تاسو دیوبل سره په دین کین امداد اونکری نو دے نه به فتنه پیدا شی په غلبه د کافرانو سره په مسلمانانو باند دے اولوئ فساد به جوړ شی په شرک عام کیدلو سره - تَفْعَلُوهُ، ضمیر ولایت او نصرة راجع دے -

نک دے ایت کین زیر دے مؤمنانو ته اوشان د صحابه کرامو ذکر دے چه هغوی یقینی او کامل مؤمنان دی او هغوی بینه شو دے دی د دے سورت په اول کین پنځه صفات ذکر و او بیا دا جمله ذکر و چه اولئک هم المؤمنون حقا نو د دے ایت او د هغه ایت د اتصال نه دا نتیجه راووتله چه مهاجرین او انصاریه هغه پنځه صفتونو سره متصف دی او دوی مستحق د هغه بشارت دی چه په اول د سورت او په دے ایت کین ذکر دے نو د دے وجه نه لعنت دے په

وَهَاجِرُوا وَجَاهِدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنْكُمْ

اور ہجرت کیے کریں اور جہاد کیے کریں یہ منکر تباہ ستاسو کہیں نودغہ کسان ستاسو کہلے نہ دی

وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي

اور بولنسب والا خیلوان بعض ذدوی خقدار دی (ذ میراث) ذ بعضو پہ

كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

حکم ذ اللہ تعالیٰ کہیں۔ یقیناً اللہ تعالیٰ پہ ہر چیز باندے پوہہ دے۔

ہغہ چاچہ ہغوی صحابہ کراموتہ بد وائی اوپہ ہغوی طعن کوی چہ ہغہ
شیعہ اور وافض دی خصوصاً امامیہ اثنا عشریہ ذدوی نہ۔
ہک پہ دے ایت کہیں ذکر د پنجم قسم ذ خلقودے چہ ہغہ صحابہ کرام دی چہ
ہغوی پس ذ فتح نہ ایمان لاوپہ دے او ہجرت او جہاد کیے کرپہ دے نو
دوی ذ مخکنو صحابہ کراموپہ جماعت کہیں شمار دی او ذ فتح نہ مراد یا ذ حدیبیہ
صلحہ دہ چہ پہ شپرم کال ذ ہجرت شوے وہ۔ یا فتح ذ مکہ دہ چہ پہ اتم
کال ذ ہجرت شوے وہ۔

نوپہ دے کہیں اشارہ دہ تقسیم ذ صحابہ کراموتہ چہ ذ ہغوی پہ مینج کہیں
تفاوت او تفاضل شتہ لیکن صفت ذ صحابیت کہیں تہول شریک دی۔
وَأُولُوا الْأَرْحَامِ مطلب ذ دے دادے چہ میراث پہ سبب ذ نسب سرہ وی
پہ سبب ذ دوستانے سرہ نہ وی۔

فِي كِتَابِ اللَّهِ نہ مراد حکم ذ میراث دے پہ قرآن کہیں چہ پہ سورۃ
نساء کہیں پہ تفصیل سرہ ذکر دے او ہغہ ذوی الفروض او عصبہ دی
او مسئلہ ذ ذوی الارحامو کہیں اختلاف دے۔
او دا ایت ناسخ شو ذ مکہ ذ پارہ چہ پہ ہغہ کہیں سبب ذ میراث ہجرت او
اخوت گرحو لے شوے وہ۔

(ختم نشو تفسیر ذ سورۃ انفال)

عَاهَدُ شَرِّكَائِي الْمَشْرِكِينَ ۝ فَيَسْجُدُوا لِي

چہ لوہ ورسرہ کریدنا سو د مشرکانو نہ (اولو پئیے مات کریدے) پس او گرجئی پہ

الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ

زمکہ کنس خلور میا شے او پوہہ شی چہ یقینا تاسو

غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُحْزِي الْكَافِرِينَ ۝

نہ شی کمزورے کولے . اللہ تعالیٰ لہرہ او یقینا اللہ تعالیٰ شرموونکے دے کافرانو لہرہ .

وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ

او اعلان دے د طرف د اللہ تعالیٰ نہ او د رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) د ہونہ خلقونہ پہ ورخ

الْحَجَّةِ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

د حج لوئے چہ یقینا اللہ تعالیٰ جدا دے د مشرکانو نہ

او گدے احتمال دوجے نہ چہ مستقل سورت دے نو نوم د سورت پہ اول کنس
اولیٰ پیل شو۔ او دارنگ د بسم اللہ د نہ لیکو یو حکمت دادے چہ بسم اللہ د پارہ د
امن دہ او داسورت د پارہ د لکولو د امن دے۔ دویم حکمت دادے چہ طریقہ
داوہ چہ چاتہ بہ خط د اعلان جنگ لیکے کید و نو دھے پہ سرکنس بہ بسم اللہ وہ
بہ پہ دے اول آیت کنس اولہ ولہ د مشرکینو د کردہ چہ مغوی تہ بحار بین وائی
محکمہ چہ مغوی عہد مات کرپے دے او ہغہ پکنس ہم داخل دی چہ د مغوی سرہ
عہد غیر موجل وک۔ او دھے یو حکم براءت دے او مراد د براءت نہ ہر قسم
امن او ذمہ لہرے کول او ہر تعلق قطع کول دی او دھے بیان پہ ہک ہک ہک نکل ہک
ہک ہک ہک ہک ہک کنس دے۔

بہ پہ دے آیت کنس دھے مشرکینو دویم حکم دے چہ ہغہ مہلت د خلور میا شتو
دے۔ سوال، ذوالقعدة، ذوالحجہ او محرم محکمہ چہ د ازہری نہ نقل دچہ داسورت
د سوال پہ اول کنس نازل شوے دے دویم قول دادے چہ د حج اکبر د ورخ نہ
خلور میا شتہ بہ حسابیری تراخرد ربیع الثانی پورے۔ لیکن اول قول غورہ دے
پہ قرینہ د ہک سرہ۔ او د مہلت د پارہ د فکر کولو دے د پارہ د دے چہ ایمان

وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ

اور رسول (مولا علیہ السلام) دھرم۔ پس کہ تاسو توبہ ویستد (دشمن نہ) بودا بے غور وی تاسو لڑو۔

وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ عِزٌّ مَّعْزَى اللَّهِ

او کہ تاسو میخ وارڈ توبہ نہ شی چہ بقیہ تاسو نہ شی کمزورے کوئے اللہ لڑو۔

وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝۳

او زیرے ورکرہ کافرانو لڑو یہ عذاب دردناک سرہ۔

راوری۔ وَأَعْلَمُوا، یہ دے سرہ دوا و ہمو نہ دفع کوی اول و ہم دا چہ ایادامہلت
دو جے دے عجزہ اللہ تعالیٰ تہ دے دوی دے مقابلہ نہ؟ جواب او شو یہ اَنَّكُمْ عِزٌّ
سرہ۔ دویم و ہم دادے چہ دامہلت دلالت کوی دے دوی یہ اکرام او یہ عزت
بانتا دے؟ نوجواب او شو وَأَنَّ اللہ مَخْرَى الْكَافِرِينَ۔

سک پہ دے ایت کبیں اعلان دے براءت ذکر دے روستو فیصلہ دے براءت نہ مشرکینو
بخاری بینو تہ چہ ہنوی لوظ مات کرے وؤ۔ بیا ہر کلمہ چہ دا اعلان پہ وریج دے حج
بانتا دے دے او دے ہفتہ نہ تر محرم پورے خلور میا شے نہ وے پاتے نو عہدہ دے
ایت کبیں دے خلور و میا شتو ذکر نہ دے شوے۔

سوال: اول ایت کبیں الی الذین عاہدا تم اہ ذکر دے او پہ دے کبیں الی الناس
ذکر دے؟

جواب: ہفتہ براءت خاص دے پہ ہفتہ معاہدینو پورے چہ لوظیے مات
کرے وؤ او دا اعلان عام دے تلو مشرکا نو تہ کہ معاہدوی او کہ نہ وی بلکہ
دے اعلان پہ اوریدلو کبیں مؤمنان ہم شامل دی۔

وَرَسُولُهُ، دا پہ رفع (پہنیں) سرہ دے مبتداء دے خبریے حذف دے یا عطف
دے پہ محل دے اسم دے اَنَّ بابتا دے۔ فَإِنْ تُبْتُمْ، پہ دے کبیں ترغیب دے توبہ
کولوتہ پہ زمانہ دے مہلت کبیں۔ فَأَعْلَمُوا اہ پہ دے کبیں تہداید مقصدا دے
او پہ سک کبیں دفع دے وہم مقصدا و لکہ چہ محکمیں تیر شول۔ وَبَشِّرِ، بشارت ہے
پہ طریقہ دے تہکم (مسخرے) سرہ و ثیلے دے۔ عَذَابٍ أَلِيمٍ، پہ دیا کبیں پہ
قتل اوقید کولو سرہ او پہ آخرت کبیں پہ عذاب ابدی سرہ۔

فَاعْلَمُوا: حج اکبر وریج دے عرفہ دے یا وریج دے نحر دے او ہریو حج تہ اکبر و ثیلے کیبری

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدُوا مِنْ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ

مگر هغه کسان چہ لو ط کر یو و تاسو د هغوی سره د مشرکانو نه بیا ئے

لَمْ يَنْقُصُوا شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ

کے نه دے کر یے ستاسونہ هیڅ او نه ئے امداد کریدے ستاسو مقابلہ کیں

أَحَدًا فَأَتَتْهُمْ إِلَىٰ عَهْدِهِمْ إِلَىٰ مَدَنِيَّتِهِمْ

د هیڅا سره نو پورہ کرئ د هغوی سره لو ط د هغوی تر مو د ریتہ خپله پورے

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝ فَإِذَا انْسَلَخَ

یقیناً الله تعالیٰ خو خوی متقیان (بچکیدونکی د بے لوطی نه) پس هر کله چہ تیرے شی

الْأَشْهُرِ الْحَرَمِ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ

میاشته عزت والا نو وژئ مشرکان کوم خاکے چہ

او عمرے ته حج اصغر و عیله کیری اودا وینا چہ مشهوره ده چہ حج اکبر
هغه دے چہ عرفه په ورځ د جمعے وی دا خبره ثابت نه ده لیکن کوم حج چہ
رسول الله صلی الله علیه وسلم کړے وؤ "حجة الوداع" په هغه کښ ورځ د عرفه
ورځ د جمعې وه نو په دے وجه باندے کوم حج چہ د هغه سره موافق شی نو
خلق یے مسئلې کوی په حج اکبر سره.

نک په دے آیت کښ دویم قسم مشرکان ذکر دی او هغوی ته معا هداین
وا ئې په عهدا مؤجل سره محکه چہ هغوی خپل عهدا نه وومات کړے او
هغه دوه قبیلې وے یو بنو ضمره دویم کنانه، د هغوی حکم دادے چہ
د هغوی عهدا پوره کړئ تر هغه مودے پورے کوم چہ مقرر شوه وه او د
هغوی په عهدا کښ نهه میاشته باقی پاته وے. لیکن د هغوی د پاره دوه
شرطونه دی (۱) لم یَنْقُصُوا شَيْئًا (۲) لم یُظَاهِرُوا او حکم د هغوی ذکر دے په
دے قول سره چہ فَأَتَتْهُمْ او إِنَّ اللَّهَ أَعْلَمُ دے د اتلوا د پاره اودا دلیل
دے چہ په عهدا باندے وفا کول عمل د تقوی دے.

وَجَدُ تَوَهُُّهُمْ وَخَدُّهُمْ وَاحْصَرُوهُمْ

مومنی ہتھی لڑے او تیسٹی ہتھی لڑے او راگیروی ہتھی لڑے

وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ إِن شَاءُوا

او کینٹی ہتھی تہ ہرہ مورچہ کنیں، پس کہ دوی توبہ کہ (دشمن تہ)

وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا

او پابندی تے کولہ دمانہ او ورکوڑے زکوٰۃ نو خالی کری

سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

لار دہتھی۔ یقیناً اللہ تعالیٰ بخونکے رحم کوونکے دے۔

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ

او کہ یو تن دشمن کاونہ امن او غواری ستانہ (دیانہ دداخلیلو دارالاسلام) تو امن ورکے ہتھی

مہ یہ دے ایت کنیں بل حکم د اولے دے ذکر دے مطلب تے دادے کلہ چہ
مودہ د مہلت (چہ شلور میاشتہ دے) او اُخری میاشتہ دے ہرم وہ تیرشی
دوی سرہ قتال کوئے۔ الْمُشْرِكِينَ، مراد د دوی تہ ہتھی کسان دی چہ عہدے
مات کرے دے۔ وَجَدُ وَهُمْ، مراد د دے تہ قیداکول دی ہیا خوبنہ د امیر دہ
کہ قتلوی تے اولہ خدایہ ترے اخلی او احسانی تے پیرید دی۔ وَاحْصَرُوهُمْ، د دے
یومعنی دادہ چہ د دوی د قلعہ کاونہ محاصرہ اوکری او راگیرے کری۔ دویسہ
معنی دادہ چہ دارالاسلام تہ د داخلیلوونہ دوی منع کری بغیرہ اجالت ستاسوہ
وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ، مراد دادے چہ د دوی لارے بندے کری د پارہ د دے
چہ یہ دارالاسلام کنیں آزاد اونگری۔ تَابُوا، توبہ د کفر او شرک نہ چہ دے تہ یہ
حدیث کنیں تعبیر کرے شوے دے یہ یشہدا وان لاله الا الله وان محمدًا رسول الله
سرہ۔ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ، د دلیل دے یہ دے خبرہ چہ د کافر صرف پہ توبہ لفظ
باندے اعتبار نہ شی کیدلے شو پورے چہ د عملوونہ ورسرہ نہ وی یو عاکری
د پارہ د تحقیق د توبہ۔ وَآتَوُا الزَّكَاةَ، ابی کثیر و ثیل دی چہ ابوبکر رضی اللہ عنہ
د زکوٰۃ منع کوونکو سرہ د قتال د پارہ یہ دے ایت سرہ دلیل نیولے و۔ فَخَلُّوا مراد

حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغُهُ مَا مَنَعَكَ

تو دے پھر سچہ وادری کلام دے اللہ تعالیٰ بیا اور سورہ ہقلہ لکھے دامن دہنہ تہ۔

ذَلِكَ يَا تِلْكَ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ كَيْفَ يَكُونُ

دا پدے وجہ دوی داسے قوم دے چہ نہ پوہیری۔

بَلْ مُشْرِكِينَ عَهِدًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ

مشرکانو لہ لوظ پہ نیز دے اللہ تعالیٰ او پہ نیز رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دہنہ

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدُوا عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

مگر ہفہ کسان چہ لوظ ورسوہ کریدے تاسو پہ خوا (قرب) دے مسجد حرام کین

فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ

نو غوپو سچہ کلک وی دوی تاسو سورہ (یہ وعدہ بابت) نو کلک او سپیری تاسو ہم دوی سورہ۔

دے نہ عصمت دے وینو او مالونو دے هغوی دے لکہ چہ پہ حدیث دے بخاری او احمد کین ذکر دی۔

مکہ پہ دے کین دریم قسم دے مشرکینو ذکر دے چہ هغوی تہ مستاء منین وائی حکم یے دادے چہ کافران کہ دار اسلام تہ دے داخلیدلو اجازت غواہی نو هغوی لہ اجازت ورکول پکار دی لیکن مقصد بہ داوی چہ هغوی پہ دار اسلام کین قرآن پاک وآوری چہ هغہ ذریعہ دے حصول دے علم دے توحیدادہ او دا ذکر دے اہم مقصد دے او بغیر دے نہ نور و مقصد و نو دے پارہ (چہ شرعاً منع نہ وی) ہم امن ورکول جائز دی لکہ پیغام راورل، طلب دے صلح۔ راورل دے جزیرے (دالین کثیر ذکر کرے دی)۔

يَسْمَعُ كَلَامَ اللَّهِ، دے صریح دلیل دے چہ مسموع کلام اللہ دے او دے مذاہب دے سلف صالحینو دے چہ متلو او مسموع او مکتوب کلام اللہ دے او هغہ قول غلط دے چہ وائی چہ دے کلام لفظی دے دال دے پہ کلام نفسی بابت دے او کلام نفسی کلام اللہ دے۔ أَبْلِغُهُ مِمَّا مَنَعَكَ، یعنی بیا یے دے چیلے سرحدی پو لے تہ وارودہ چہ خیل وطن تہ اورسی، راہل علمو وئیے دی چہ ترکال پورے دے دیرہ کیدلو اجازت نشی ورکیدا او خلو رو میا شتو پورے اجازت ورکید لے شی)۔

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝ كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا

بِقِسْمَةِ اللَّهِ تَعَالَىٰ خَوْفِي مُتَّقِيَانِ (مُحِبِّانِ سَاوَنَکِی دَیْ لَوْظِی نَه) - شُکْه بَیْ وِی (اَعْتِبَارِ دَ لَوْظِ دَوِی) اَوَک دَوِی زَوْر اَوَرَش

عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ

بِه تَاسَوِیَاتِکُ نَو لِحَاط تَه کَوِی دَوِی بَی تَاسَوِکِش دَ خَیْلَو لَیْ اَو تَه دَ لَوْظ ، رَضَا کَوِی تَاسَوِ

بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ۝

بِه خَلَو خَیْلَو اَو اَنکَار کَوِی زَبَو تَه دَوِی اَو دَیْر دَوِی تَا فَرَمَان دَی -

بک دارد دے ک اول مانع ک قتال چه چا داخیال کوؤ چه مشرکین مکہ سره خو
عهدا شوے وؤ نوک هغوی سره قتال کول شُکْه جا شُز شول ؟

حاصل ک جواب دادے چه هغوی خپل عهدا مات کرپے دے او وعدا چه مات
کرپے شی نوک هغه ک الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نیز باندا
هیچ اعتبار نبشته ما سوا د هغه دویمے ولے ته چه هغوی په خپل عهدا باندا
مضبوط وونو هغوی سره په عهدا (لوظ) پوره کیداے شی - او په دے ایت کبن
حکمت ک براءت ذکر کوی - اَلَّذِیْنَ ، د دوی نه مراد هغه دی کوم چه په سک کبن ذکر
وؤ یا مراد د دے نه مکه والا دی چه ک هغوی سره حدایبیه کبن صلح کړ شوے وؤ
او عهدا یے نه وؤ مات کرپے تر دوه کاله پورے بیا دوه کاله روستو یے عهدا
مات کړو -

بک د دے ایت نه تفصیل ک هغه صفاتو ک مشرکینو شروع دے چه هغه اسباب
ک قتال دی او په دے ایت کبن شلور ذکر دی - کَیْفَ ، دا اعاده ده ک هکبن کيف
او فعل یے پښ دے کيف یكون لهم عهدا - اَلَّذِیْنَ ابْن عباس رضی الله عنهما نه
اکثر راویانور وایت کرپے دے چه اَلَّذِیْنَ په معنی د خپلو لئی سره دے او ک قتاده په
روایت کبن په معنی ک حلف سره دے او د مجاهد په روایت کبن په معنی ک الله
سره دے لیکن اول قول غوره دے - یُرْضُونَكُمْ مراد د دے نه په باره ک
وفا ک عهدا کبن خبرے کول دی په باره ک ایمان کبن دا س نه دی شُکْه چه دا
صفات ک مشرکانو دی په باره ک منافقانو کبن نه دی -

وَأَكْثَرُهُمْ ، سوال ، کافران خو ټول فاسقان دی نو اکثر یے ولے او ټیل ؟

جواب (۱) دلته ک فاسقون نه مراد بنسکار بے لوظی کوونکی دی -

اَشْتَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا

اچھے دے دوی پہ بدل دے ایٹونو دے اللہ تعالیٰ کیں عوض لیر نو متع کوی دوی خلق

عَنْ سَبِيلِهِ اِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

دے لارے دے اللہ تعالیٰ نہ۔ یقیناً دوی چہ دی، بدل دے ہف۔ عمل چہ دوی ئے کوی۔

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ اِلَّا وِلَا ذِمَّةً وَاُولٰٓئِكَ

لحاظ نہ کوی دوی دے ہیچ مؤمن پہ یا رہہ کیں دے خپلوئی او نہ دے لوظ۔ او دفعہ گسان

هُمْ الْمُعْتَدُونَ ۝۱۰ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلَاةَ

خاص دوی دے حد نہ تیرو تو نہ کی دی۔ پس کہ دوی توبہ و سستہ (دے کارونہ) او پابندی ئے کولہ دے مانجہ

وَاَتَوْا الزَّكَاةَ فَاَخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَتَفَصِّلُ

او ورکود ئے زکوٰۃ نورونہ ستاسردی پہ دین کیں۔ او تفصیلی بیانونہ مونہ

جواب (۲) بعضوہ دوی نہ روستو ایمان راوپے وڈ او مراد دے فاسقون نہ ہفہ دی

چہ تر مرکزہ پورے پہ کفر بانہ دے ملک وڈ۔

۱۔ پہ دے آیت کیں نور دے صفات ذکر دی۔ اَشْتَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ، دے نہ

مراد دادے چہ دے مشرکانو قرآن پاک او احکام دے اللہ تعالیٰ پر بخود لے دی

او دنیا ئے غورہ کرے دے۔ او دھر مشرک او کافر دا حال دے چہ دے اللہ تعالیٰ

دے دین پہ مقابلہ کیں دنیا ئے غورہ کرے دے۔

قَصْدًا، لازمی او متعدی دواپہ احتمالونہ شتہ یعنی پخیلہ منع شول یا شور

خلق منع کوی دے لارے دے اللہ تعالیٰ نہ۔

۲۔ دے آیت کیں دوہ صفات ذکر دی۔

لَا يَرْقُبُونَ، پہ دے کیں تکرار نیشته دے محکمہ چہ محکمیں خاص ذکر

شوے وڈ او دا عام دے۔

الْمُعْتَدُونَ، دا ترقی دے پہ، عبارت کیں یعنی صرف ترک دے لحاظ نہ دے

بلکہ ظلم و سرفہ ہم یو عکسے کوی۔

الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝ وَإِنْ تَكْفُرُوا أَيمَانَهُمْ

احکام دپارہ دھتہ قوم چہ پوہیری - او کہ مات کول دوی قسمونہ خیل

مَنْ بَعْدَ عَهْدِهِمْ وَطَعْنُوْا فِي دِيْنِكُمْ

پس د کلکوالی د هتہ نہ او طعن تے کوو پہ دین ستاسو کین

فَقَاتِلُوا أَيْمَةَ الْكُفْرَانِ لَهُمْ لَا أَيْمَانُ لَهُمْ

تو جنگ کوئی د مشرانو د کفر سرہ یقینا دوی، نیشته هیچ قسمونہ د دوی

لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُوْنَ ۝ أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوا

دے دپارہ چہ دوی منع شی (د کفر نہ) - وے جنگ نہ کوئی د هتہ قوم سترہ چہ مات کپیدی

ملا دے ایت کین ترغیب دے توجہ تہ لیکن پہ ہ کین مقصد منع د قتال او حصول د عصمت د وینو او د مال و د دے وجہ نہ ہلتہ قَحْلُوْا سَبِيْلَهُمْ د پیلہ و د او پہ دے ایت کین مقصد اعتبار کول دی پہ عہد د هغوی باندے او پہ چا باندے چہ اعتبار کیداے شی نو هغہ تہ رور و ٹیلہ شی د دے وجہ نہ دلتہ تے قَاتِلُوا نَكْمَرًا او ٹیلہ نو تکرار ایا تو نو کین نیشته دے - وَتَفْصِلُ الْآيَاتِ، مراد د ایت نہ اوصاف د ماتو نو تکو د عہد دی چہ هغہ علتونہ د قتال دی او دارنگ بیاد صفا تو د توبہ کوو تکو دے -

ملا دے ایت کین دوا توجیہ دی اول توجیہ دادہ چہ مراد د دے نہ مشرکان معاہدین دی، محکمہ لفظ درائی تے راوپے دے یعنی کہ دغه معاہدینو د مودے د پوٹ کیدا لونہ محکمہ لوظ مات کپرو نو قتال و سرہ کوئی - او دویمہ توجیہ دادہ چہ مراد د دے نہ هغہ بے لوظہ مشرکان دی، اوران پہ معنی د اذا دے معنی دادہ "او کہ چہ دوی مات کپرو لوظ خیل" بیا پہ دے ایت کین درے صفات ذکر دی، دا ایت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ چا طعن او کپرو پہ دین اسلام کین نو هغہ کافر دے یا کافر معاہد او ذی طعن او کپری تو د هغہ ذمہ او امن ختم شو (خازن مدارک) طعن دادے چہ نسبت او کپری دین تہ د هغہ خیز چہ مناسب نہ وی یا سپک او کپری دین لہ او دارنگ کنخل او کپری پیغمبر تہ یا قرآن پاک تہ یا نور و د دین احکامو تہ نو دا طعن کول کفر دے او دوی تہ تے اما مان د کفر او ٹیلہ محکمہ چہ دلہے سرہ بنیاد د کفر جو پوی او نور خلق تے تابعداری کوئی - اَيْمَانُهُمْ، پس وعت

أَيْمَانَهُمْ وَهَبُوا بِأَخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ

قسموں خیل او کوشش ہے کہ پوپہ ویستلو د رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) او دوی

بَدَأُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ قَالَ اللهُ أَحَقُّ

شروع او کہ یہ تاسو پانچ پہلے کولو کیں) اول محل۔ ایسا پریری تاسو د دوی نہ، پس اللہ تعالیٰ زیان حقدار د

أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ قَاتِلُوهُمْ

چہ بڑا او کہی دھقتہ محکمہ چہ تاسو مؤمنان ہی۔ جنگ کوئی د دوی سرہ

يُعَذِّبُهُمُ اللهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْرِجُهُمْ

عذاب پرور کہی د دوی تہ اللہ تعالیٰ پہ لاسو تو ستاسو او او پشروی دوی ملو او امداد پہ او کہ تاسو سہ

عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ۝

پہ مقابلہ د دوی کیں او شفاء پہ ورکری سینو د قوم مؤمنانو تہ۔

د عہد کیں قسم ذکر کردی محکمہ ہے ایمان او ٹیلو۔ اِنَّهُمْ لَا اَيْمَانَ لَهُمْ اُولَئِكَ دوی

لہ ایمان (قسمونہ) ثابت کرل او اوس ہے ترینہ نفی کرل محکمہ چہ ہر ملہ ہے ایسا

مات کرل نو پشان د نیشست شول۔

مکلا پہ دے ایت کیں نور دوا صفات دی او ترغیب دے مؤمنانوتہ پہ قتال

دھے مشرکانو مار چپہ ہوی کیں د اصفات موجود دی او ترغیب پہ بنحو طریقو

سرہ دے۔ (۱) لفظ اَلَا د پآرہ د تحضیض (۲) ذکر د دوا علتونو (۳) اتخشونہم (۴) قالہ

احق (۵) ان کنتم مؤمنین۔ وَهَاتُوا، ہم پہ معنی د کوشش کولو دے محکمہ صرف

ہم دگناہ خوگناہ نہ دے۔ اور اخراج نہ مراد اخراج دے دے کہ نہ او پہا ہفہ

ہم کیں دوی کامیاب شول یا اخراج د مدد پہ نہ او پہ دے کیں دوی کامیاب

لہ شول۔

مکلا پہ دے ایت کیں اعلان قتال دے پس د بیان د اسبابو دھے نہ او د

ہفہ شلور فائدے ذکر کوی۔ یَقَاتِلُ فِيْهِمْ، مراد د دے نہ قتل دے۔ وَيُخْرِجُهُمْ

شامل دے قید کولو او ذلیل کولو تہ۔ يَشْفِي، مراد د شفاء نہ عو شحالی د

زہر نو دہ۔

وَيَذْهَبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَىٰ

اولے بہ کری غصہ دے دے کہ قلوب کا غم نہ ہو۔ اور مہربانی یہ کہ اللہ تعالیٰ یہ ہفتہ چاہا کہ

مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ حَكِيمٌ ۝۱۵ أَمْ حَسِبْتُمْ

جو اویسے غواہی (دے تو فیکہ ایمان) اور اللہ تعالیٰ پوہہ حکمتوں والا دے۔ ایسا کہان کوئی تاسو

أَنْ تَتْرُكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا

جو بہرے بخود دے تھی (بغیر امتحان نہ) اور تو اس نہ دی نیکارہ کری اللہ تعالیٰ ہفتہ کسان جو جہاد کیے کریوی

مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ

سنا سونہ اور نہ کیے وی نیولے سیوا دے اللہ تعالیٰ نہ اور نہ دے رسول دھقہ نہ

وَلَا إِلَهٍ مِثْلُكُمْ وَلِيَجْهَدُوا لِلَّهِ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝۱۶

اور نہ دے مؤمنان نہ رازدار دوست۔ اور اللہ تعالیٰ خبردار دے یہ ہفتہ عملوں جو تاسو کیے کوئی۔

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ

نشی قبلہ دے دے مشرکانو دے پیرا چاہا آبادی دوی جو مانتوں نہ دے اللہ تعالیٰ

بہ دے ایت کہیں دودہ فائدہ دے کہ قتال دے کری۔ اور ضمیر دے قلوبہم کافر انوتہ راجع دے۔

وَيَتُوبَ، داکلام مستائف دے عکے مرفوع دے۔

مَنْ دے کہیں ترغیب دے جہاد نہ، مطلب کیے دادے چہ اللہ تعالیٰ مؤمنانولہ بغیر امتحان نہ نہ پریددی لکہ دوی امتحان بہ یہ دودہ طریقہ سرہ وی یو جہاد دویم براءت دے مشرکینونہ۔

وَلَمْ يَتَّخِذُوا، داجملہ کیے دے وجہ نہ راوہہ چہ یہ دے سورت کہیں اعلان براءت و او براءت وائی دے تہ چہ ہغوی سرہ تعلق پریددی۔

وَلِيَجْهَدُوا، قراء وکیل دی چہ ولیجہہ دے راز دوستانے تہ وکیلہ شی لولما راغب وکیلہ دی ولیجہہ ہر ہفتہ شوک کیدے شی چہ انسان یہ ہفتہ باندے اعتقاد کوئی۔

شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ

اقرار کوونکے دی پہ ٹھانوںو خپلو پاندے پہ کفر سرہ . دہکے کسان

حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٤﴾

برباد دی عملونہ کدوی او پہ اور کسں یہ دوی ہمیشہ وی .

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ أَمَنِ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

یقیناً آبادی جو مانتونہ دے الله تعالى هغه شوک چہ ایمان لی پہ الله تعالى او پہ ورخ

الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَسْ

روستئی او پابندی کوی دے مانجھ او ورکوی زکوٰۃ او نہ یوری دے ہیجانہ

إِلَّا بِاللَّهِ فَعَلَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ

سیوا دے الله تعالى نہ . پس لائقہ دے چہ ہم دے کسان پہ وی دے

الْمُهْتَدِينَ ﴿١٥﴾ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ

ہدایتوالونہ . ایا گنئی تاسو او بہ خشکول پہ حاجیانو

نک پہ دے آیت کسں جواب دے دے دویم مانع ک قتال . چہ سوال راتلو چہ دا
مشرکان خو خدا مت کوی ک مساجد او عاصکر دے مسجد حرام او پہ حاجیانو
پاندے او بہ خشکوی نو کدوی سرہ قتال ولے جائزدے ؟

نوجواب ورکریے شو چہ دے مشرکانو عملونہ دے برباد وی . شَاهِدِينَ ، اقرار
دے کفر دے (پہ ژبے سرہ) چہ خیل معبودانوتہ مخلوق وائی او بیا ہم الله تعالى
سرہ شریکوی او اقرار پہ عمل سرہ دادے چہ کارونہ دے شرک بنکارہ کوی نکه
سجدہ او دعا دے غیر الله . مانگان کسں اشارہ دے چہ مؤمنان بہ مشرکانوتہ دے جو مانتو
دے جو رولو تمکین (طاقت) نہ ورکوی . مساجد الله ، جمع یے ذکر کرہ دے پارہ دے
تعمیم دے حکم تولو مساجدوتہ .

نک دے آیت کسں صفات دے مؤمنانو ذکر دی چہ دے وچے نہ دے هغوی آبادول
جو مانتو نولرہ قبول دی . او آبادول دے قسمہ دی یوظا هری آبادی دا هم عبادت
دے دے صفائی او پہ هغه کسں رنراکول وغیرہ . دویم آبادول دے جو مانتو توبہ

وَعِمَارَةُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ

او آبادول د مسجد حرام پشان د هغه چا چه ایمان لری په الله تعالی

وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ

او په ورځ روستن او جهاد کوی په لار د الله تعالی کین.

لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي

ته دی برابر دی په نیز د الله تعالی - او الله تعالی نه درکوی ثواب

الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۱۹ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا

قوم ظالماو ته - هغه کسان چه ایمان پکې راوړی دے او هجرت پکې کړیدے

عِبَادَتِ سِرَّةٍ دِيْ يٰۤهَ عَقِيْدَةُ كَتُوْحِيْدَا اُوْپَه طَرِيْقَه كَسَدَت بَانْدَے - وَكَمْ يَخْشَى الْاَللّٰهَ

عشیت هغه یرہ دہ چه سرہ ك تعظیم نه وی اودا خاص دہ په الله تعالی پورے۔

اَقَامَ الصَّلٰوةَ وَآتٰى الزَّكٰوةَ، يٰۤه دے کین اشارة دہ چه نفل کارونه رنکه تعمیر

د مسجدا روستو دے د ادا کولو د فرضونه چه فرض بدانی وی اومالی وی۔

وَكََمْ يَخْشَى كِبْنَ اشارة دہ اخلاص ته په ټولو هېادا توکین د دے وجه نه روستو

ذکر کرو۔ فَخْشَى، عَسَى د الله تعالی ك طرف نه ك وجوب (یقین) ك پاره وی لیکن

هرکله چه اهتداء نه مراد قبولیت دے او ك هغه علم ك الله تعالی سره دے نو ك

دے وجه په لفظ ك عَسَى سره ذکر کرو۔

بَلَدَ دَا ایت هم ك مخکین جواب سره متعلق دے، حاصل دادے چه نیک

عملونه ك مشرکانو پر باد دی دے وجه نه مغوی په دغه عمل سره ك

ایمان والو سره نه شی برابر کیدلے۔ او په دے ایت کین رد دے په هغه

چا باندے چه فخر کوی په نیک کارونو باندے لکه جو مآتو نه جوړول او غیرالتو

کول سره ك عقیدے ك شرک او کفر نه۔

يَسْأَلُۙ، د دے نه مخکین لفظ ك اهل پت دے یا په گمن سره لفظ ك ایمان پت ك

لَا يَهْدِي، مراد ك هدايت نه قبولیت او ثواب وگول دی یا مراد د دے بصیرت

او پوهه دہ ك پاره ك فری کولو ك خیر او شر۔

وَقَدْ اَمَرُوا

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ

او جہاد کیلئے کریدے یہ لڑ دے اللہ تعالیٰ کہیں یہ مالونو خپلو سرہ

وَأَنْفُسِهِمْ لَا أُعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ ط

او یہ ٹھانڈو خپلو سرہ، لوٹے درجے والا دی یہ تیز دے اللہ تعالیٰ .

وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿۳۰﴾ يُبَشِّرُهُمْ

او دغا گسان خاص دوی کامیاب دی۔ زیرے ورکوی دوی لڑے

رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتْ

رب دے دوی یہ مہربانی خپلے سرہ او پر رضامندی خپلے سرہ او پر جنتونو سرہ

لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿۳۱﴾ خَالِدِينَ فِيهَا

چہ دوی لڑے یہ ہفتے کہیں نعمتونہ ہمیشہ وی، دوی ہمیشہ بہ وی یہ ہفتے کہیں

أَبَدًا ط إِنَّ اللَّهَ عِنْدَكَ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿۳۲﴾

ہمیشہ۔ یقیناً دے اللہ تعالیٰ سرہ دے اجر (بہلہ) لوٹے،

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ

اے ایمان والو! مہ نپستی پلارن خپل

مَنْ دَا أَيْتِ عِلَّتْ دے یا تفسیر دے کہ محکمیں ایت کے پارہ چہ یہ ہفتے کہیں
فرمائیلے وولا کیستون۔ او یہ دے کہیں بل جانب مرجوح نہ دے ذکر کرے
محکمہ چہ کالعدم دے۔

مَنْ دَا یہ دے دوارو ایتونو کہیں اخروی زیرے دے اودا تفسیر دے
دے الْفَائِزُونَ کے پارہ۔

بِرَحْمَةٍ مَّرَاد دے نہ بچ کول دی کہ ہر عذاب نہ تکہ یہ سورۃ انعام مَن
او مؤمن مَن کہیں دی یا مراد دے نہ قبول کے عملونو کے دوی دی۔

وَإِخْوَانَكُمْ أُولِيَاءَ إِن اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى

ادرونه خیل دوستان که خوخی دوی کفر لره ده

إِلَّا يُمَانٍ ۖ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُولَٰئِكَ

ایمان باندھے۔ او چاچہ دوستانہ اوکڑے ددوی سرے ستاسونہ پس دغہ کسان

هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ

خاص دوی ظالمان دی ته ادوابه که دی یلاران ستاسو

وَابْنَاؤُكُمْ وَأَخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ

ادحامن بستاو او رونره ستاسو او بيبيانے ستاسو او قبلے ستاسو

وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ

ادھقہ مالوند چہ گنتی تاسو هف لره او تجارت چہ یریری تاسو

كَسَادَهَا وَمَسْكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبُّ إِلَيْكُمْ

د کوبه کیدلو د هغه نه ادهغه کورونه چه خوځوځی تاسو هغه لره ډیر خواږه دی تاسو ته

مکملہ جواب دے کہ دریم مانع کفالت - سوال داو وچہ دے مشرک نو سرة
 زمونبرہ خیلوی ده اوصله رحی ساتل خو واجب وی نو دوی سرة قتال
 ولے واجب شو ۹

نوجواب اوشوچه ۛ مشرکانوسره دوستانه کول اگرچه خپلوان وی حرامه ده او ۛ دوستانه تفسیر دادمے چه په کار ۛ کفر او ۛ شرک کبښ ۛ دغوی تابعداری کوی یا په دغه کارونو کبښ ۛ دوی امداد کوی یا ۛ دغه ۛ وجے نه جهاد پریږدی فاعدا: په دے ایت کبښ یئ ۛ ذکر ۛ محاموعکله نه دے کرپے چه محامن تابع ۛ پلاروی. نو پلار ۛ دغوی سره دوستانه په طریقہ ۛ تابعداری ۛ دغه نه کوی.

اودے آیت پہ تفسیر کرنی کہ عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہما نہ نقل دے چہ ثوک پہ شرک بانداے رضا شو نو ہغہ مشرک دے۔

مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهًا ذِي سَبِيلٍ

کہ اللہ تعالیٰ نہ او کے رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) کے ہمت نہ او کے جہاد نہ یہ لارہ نہ ہفتہ کہیں

فَتَرْبُصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ

پس انتظار او کریں تردے چہ راہ ولی اللہ تعالیٰ فیصلہ خیلہ او اللہ تعالیٰ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٣﴾ لَقَدْ

توفیق نہ ورکوی قوم نافرمان نہ یقیناً

نَصَرَكُمْ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ

امداد کریں تاسو سرکہ اللہ تعالیٰ پہ بخایو تو دیرو کہیں او پہ ورخ کہ حنین

إِذْ أَجَبْتَكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا

کہ چہ خوشحالہ کریں تاسو دیروالی ستاسو پس فائدہ ہے درکریہ تاسو نہ ہیچ فائدہ

۲۳ دا آیت ہم کہ محکمیں آیت سرکہ تعلق لری او کہ محکمیں نہ ترقی دہ پہ بیان کہیں محکمہ چہ محکمیں ہے ولایت منع کرو کہ کافرانوسرہ او پہ دے آیت کہیں ہر قسم تعلق سائل کہ ہر چا سرکہ پہ مخالفت کہ اللہ او کہ رسول کہیں منع کوی۔ او زور نہ دہ ہفتہ چاہہ چہ کہ اللہ تعالیٰ او کہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم کہ حکم پہ مقابلہ کہیں خیلوان یا کہ دنیا خیز نہ غورہ کوی دارنگ کہ ہغوی کہ مینہ کہ وجہ نہ ہجرت او جہاد پریں دی۔

کشاف و تیل دی چہ دا دیو سخت آیت دے پہ بند کا نو باندے یعنی ہر مسلمان دے دشمن سرکہ انصاف او کری چہ آیا دے خیل خان لرو کہ اللہ تعالیٰ پہ دین کہیں داسے کلک موی لکہ چہ کہ دے آیت تقاضا دہ۔ اور آری و تیل دی دا آیت دلیل دے چہ یو طرف تہ کہ دین یو مصلحت وی او بل طرف تہ کہ دنیا بے شمار مصلحتونہ وی لیکن پہ مسلمان باندے فرض دے رعایت کہ مصلحت کہ دین او ترجیح کہ دین پہ دنیا باندے۔ و جہاد ذی سبیل، کہ دے تخصیص پہ دے وجہ سرکہ او شوچہ دا ذریعہ کہ اعلاء او غلبہ کہ دین الہی دہ۔ امر، مراد کہ دے نہ عذاب دے کہ دنیا پہ مختلفو طریقوسرہ۔ الفاسقین، مراد ہفتہ خلق دی چہ ہیکارہ و تیل دی کہ طاعت کہ اللہ او کہ رسول نہ او توبہ ہے نہ دہ کرے۔ اولاً یہدی نہ مراد کہ عذاب نہ ہیچ کول دی۔

وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ

او تنگہ شوہ یہ تاسو باندے زمکہ سرۃ دارتوالی نہ بیا

وَلَيْتُمْ مُدِيرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ

ادگر خیدئی تاسو ردمیدان جنگ نہ شکوونکی۔ بیا را اولیلہ۔ اللہ تعالیٰ تسلی دخیل طرفہ

عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ

پہ رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) خیل او پہ مؤمنانو باندے او را اولیلہ لے ہے

جُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَابَ الَّذِينَ كَفَرُوا

داسے لشکرے چہ نہ لید لے تاسو ہق۔ او عذاب ہے ورکرو کافرانو لہ۔

۲۵ ربط د محکمیں سرۃ دادے لکہ چہ اعتماد پہ دغہ ذکر کرے شوے شہیزونو باندے منع دے نودانک اعتماد کول پہ خیل دیروالی باندے ہم منع دے او یہ دے ایت کیں زیرے دے پہ امداد ک اللہ تعالیٰ سرۃ د پارہ د ترغیب د جہاد، دویم مقصد دادے چہ اعتماد پہ خیل دیروالی باندے مہ کوئی بلکہ توکل کوئی پہ اللہ تعالیٰ۔

مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ، مراد د دے نہ مغازی (غزائے) دی۔ مؤرخینو وٹیلے دی چہ اتیا مغازی پہ ژوند د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کیں موجود شول او پہ روایت د بخاری کیں دی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پخپلہ پہ نولس غزائے کیں شریک شوے دے۔

وَيَوْمَ حُنَيْنٍ، دے تخصیص ہے د دفعہ د وہم د وچہ نہ اوکرو کہ غوک وہم اوکری چہ پہ حنین کیں خوہزیمت شوے دے تو معلومہ شوہ چہ نصرت الہی نہ وؤ نو دھے جواب ہے اوکرو۔ او حنین د مکہ او د طائف پہ مہجے کیں وادی دہ او پہ مقابلہ کیں د ہوازن او ثقیف قبیلو خلوزرہ کسان وچہ۔ ہغی د غشو ویشتلو دیر تکرہ وؤ غزوہ د حنین د فتح مکہ نہ روستو وہ او لشکر د مؤمنانو دلس زرہ کسان وؤ لیکن پہ ہغوی کیں نوی مسلمانان وؤ چہ دا د ادابو نہ پورہ خبر نہ و و شو دے وچہ نہ د جنگ پہ ابتداء کیں تنگ شول او میدان ہے پرینودلو۔

وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ۝ تَتوبُ إِلَهُ

او دا سزا دہ د کافرانو ۔ بیا مہربانی اوکرہ اللہ تعالیٰ

مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَفْوٌ

روستو د دے (غلیب) نہ پہ ہفتہ چاچہ اوئے غوثیتل۔ او اللہ تعالیٰ بخونکے

رَحِيمٌ ۝ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ

رحم کوونکے دے۔ اے ایمان والو یقیناً مشرکان

نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ

پلیت دی نو نہ دے تیز دے کیری مسجد حرام نہ روستو د

عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ

دے کال نہ (نہم کال دھجرت)۔ او کہ یورپی تاسو د فقیرئ نہ تو زردے چہ

يُغْنِيَكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ

مالدار بہ کپی تاسو لہ اللہ تعالیٰ د فضل خیل نہ کہ او غواری۔ یقیناً اللہ تعالیٰ

۲۳ دے ایت کہیں ذکر د امداد د اللہ تعالیٰ دے پہ ورج د حنین پہ روستو
حالت چہ اللہ تعالیٰ ملائیک را اولیہل او کافران یے مغلوب کرل۔

علی رسولہ، داسے پہ سورۃ فتح ملا کہیں ہم دی او پہ دے کہیں اشارہ دہ چہ
رسول ہم د اللہ تعالیٰ سیکنے تہ محتاج دے اگرچہ پہ ہفتہ باندے پہ دے
واقعہ کہیں ہیچ اضطراب نہ ووراعلے صرف خفکان وربا ندے رائے دمرکرو
د تللو د وچہ نہ۔

وَعَذَابُ الْكَافِرِينَ كَفُورًا ۝ فِي قَتْلِ كَرَل او دیرئ قید کرل بیا روستو د
ایمان را ورلونه یے واپس ورکرل۔

۲۴ دے کہیں اشارہ دہ چہ پس د جنگ نہ دیر و کافرانو تہ توفیق د ایمان
ورکرے شو دار تک پہ دے ایت کہیں بخنہ د صحابو کرامو تہ ہم اشارہ دہ۔
یتوب حکایت د حال ماضیہ دے د پارہ د دے چہ راتلو کے زمانے تہ شامل شی

عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۲۸﴾ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

پوہ دے حکمت والا دے۔ جنگ کوئی دھتکہ کسانو سر پہ ایمان نہ لری

بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ

بہ اللہ تعالیٰ باللہ او نہ پہ ویرہ روستنی رہ شان دایمان دھتکہ کرامی او حرام نہ گنہری

مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ

ہفت خیزہ حرام کرید اللہ تعالیٰ اور رسول (ﷺ) دھتکہ او تابعداری نہ کوی دین

الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّىٰ

حق دے دھتکہ کسانو نہ چہ ورکے شوے دے ورتہ کتاب ترے

مث پہ دے ایت کہیں کہ براءت یو طریقہ ذکر دے، او ہتہ دادہ چہ مشرکانو سرہ
دج او دے عمرے او دے حرم دے داخلیدلونہ منع کری او دے ہتے علت ذکر شو چہ دوی
نجس (پلٹ) دی۔ اکثر و علماؤ و تبلی دی چہ مراد کہ نجاست نہ نجاست باطنی
دے چہ ہتہ شرک دے او دے بعضو اہل علمو پہ نیز باندے مراد کہ نجاست نہ
نجاست ظاہری کہ بیان دے۔

فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ، مراد کہ دے نہ دج او عمرے او طواف نہ منع کول
دی او مسجد حرام نہ او نور و مساجد و تہ داخلیدل پہ نیز کہ احنا فوجا شردی او
پہ نیز کہ امام شافعی صرف مسجد حرام تہ منع دی نور و مساجد و تہ جاشردی
او پہ نیز کہ امام مالک تہ لو مساجد و تہ منع دی۔ غورہ دادہ چہ مراد کہ مسجد حرام
نہ تہول حرم دے او دے مشرکانو کافرانو داخلہ حرم تہ منع دے۔

بیا پہ دے ایت کہیں جواب دے کہ تلورم مانع کہ قتال۔ سوال دا وچہ کہ مشرکانو
کہ طرف نہ موثر لہ مالونہ رائی نو کہ ہغوی سرہ قتال کوو او دے حرم نہ پے
بند کرو نو ہتہ مالونہ بہ بنداشی؟

نو جواب او شو چہ پرواہ مہ کوی اللہ تعالیٰ بہ کہ بل طرف نہ شہ سبب جو پکری
ان شاء، دادلیل دے پہ دے باندے چہ مالنداری او غریبی پہ اختیار کہ
بنداشی نو کہیں نہ دی بلکہ دا اختیار کہ اللہ تعالیٰ دے۔

يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٧٩﴾

چہ ورکوی بہ جزیہ (تیکس) بمحفل لاس سرہ او دوی بہ ذلیلان وی۔

وَقَالَتِ الْيَهُودُ دُعَاؤُ ابْنِ اللَّهِ وَقَالَتِ

او وائی یہودیان عزیز (علیہ السلام) حوئیے دُ اللہ تعالیٰ دے او وائی

النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ

نصاری چہ عیسیٰ (علیہ السلام) حوئیے دُ اللہ تعالیٰ دے، دا وینا دُ دوی دہ

ملا دے ایت تہ دویہ حصہ د سورت دہ تراوو دیرش ایت پورے اوپہ
دے حصہ کینں ذکر د اہل کتابو کافرانو دے اوک ہغوی د قتال د پانچ دیارلس
وچے یے ذکر کرے دی۔ پہ دے ایت کینں د ہغ نہ درے ذکر دی، او دے ایت
نہ دا معلومہ شوعہ چہ د قتال د دے کافرانو نہ مقصد کمزوری کول د دوی
دی توکہ دار اسلام کینں اوسی اوجزیہ ورکوی یا د دار اسلام نہ بہر وی
لیکن مسلمانا نو سرہ صلحہ اوکری پہ جزیہ ورکولو نو دا جائز دی او تفصیلی
احکام د جزئیے پہ احادیثو کینں اوپہ کتابونو د فقہہ کینں ذکر دی۔

وَهُمْ صَاغِرُونَ، دادالت کوی پہ دے خبرہ چہ اہل ذمہ پہ دار اسلام کینں بہ
د عزت پہ طور نہ شی اوسید لے۔

لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ، مراد دے نہ نفی د ایمان شرعی دہ چہ
ہغہ ایمان د صحابو دے او یہودیان عقیدہ د تجسیم او تشبیہ لری او نصاری
عقیدہ د حلول او تثلیث لری او بوٹ د ارواحو بغیر د اجسا دونہ منی او جنت
د عہان د پارہ خاص کوی۔

مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، یعنی تحریمات د قرآن او د سنت نہ منی یا د تورات او انجیل
ہم نہ منی پہ ہغہ کینں یے تحریف کرے دے۔

عَنْ يَدٍ، پہ خپل لاس پہ یے ورکوی او نقد بہ ادا کوی اوپہ زور سرہ بہ
ورکوی دے تہ عَنْ يَدٍ وئیے شی۔

وَهُمْ صَاغِرُونَ، دادلیل دے چہ معاہدہ او اہل ذمہ بہ دار اسلام کینں پہ عزت
سرہ نہ اوسیدی اہل علمو وئیے دی چہ پہ بنارونو کینں بہ نہ اوسیدی د تکہ ابادی
بہ نہ کوی د اسلامی حکومت پہ فوج کینں او نور و اعلیٰ عہد و پانگاہ نہ مقرر کیجی

يَا قَوْمِهِمْ يَضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ

پہ خلودی (بے دلیل) یو شان والے کوی دوی دویا دھتے کسانو سرہ

كُفَرُوا مِنْ قَبْلِ قَتْلِهِمُ اللَّهُ نَسِ

چہ کفریے کریدے دوی نہ مخکس۔ لعنت دے اوکری اللہ تعالیٰ پہ دوی بات، حقہ رنگہ

يُؤْفَكُونَ ۝ اَتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ

ادریدے کیری دوی دحق نہ۔ جو کریدی دوی ملیان خیل اور پیران خیل

نہ دے ایت کیں نور خلور اسباب ک قتال دھغوی ذکر دی۔ او شرک د یهود و داو و چہ عزیر علیہ السلام تہ یے ابن اللہ و ٹیلو او شرک د عیسا یا نو داو و چہ عیسیٰ علیہ السلام تہ یے ابن اللہ و ٹیلو۔ او پہ دوی کیں د عوامو عقیدہ داوہ چہ دوی حقیقتاً حاکمین د اللہ تعالیٰ دی۔ او ک خاصو خلقو عقیدہ داوہ چہ دوی د اللہ تعالیٰ د پاره پشال تہ ک نازولو حاکمو دی چہ پلار دھغوی خبرہ منی او هغوی تہ یے اختیارات سپارے وی او دا داوہ عقیدہ د کفر دی۔ او دے امت پہ جاہلانوکین دادویمہ عقیدہ پہ کثرت سرہ موجودہ۔ ابن عطیہ پہ محرر الوجیز کیں و ٹیلی دی چہ دا حوالے د محبت او د شفقت دے حقیقی تہ دے اونیشا پوری و ٹیلی دی چہ هرکله عزیر علیہ السلام یهود و تہ دیرہ زمانہ روستو تورات پہ یا دو بات اولوستلو نو هغوی عقیدہ اوساتلہ چہ دے مظهر د صفت د علم د اللہ تعالیٰ دے یعنی دے یے علیم بکل شیء گر حوالے دے او هرکله چہ عیسیٰ علیہ السلام معجزات پیش کرل نو نصاراؤ عقیدہ اوساتلہ چہ دہ تہ اللہ تعالیٰ صفت د تصرف دکل شیء و کریدے او مظهر د صفت د قدرت او تصرف یے گر حوالے دے یعنی اثر د الوهیت پہ عزیر او عیسیٰ علیہما السلام کیں بنکارہ دے لکہ چہ اثر د پلار پہ حوئی کیں بنکار پی قولہم باقواہم، مراد دے نہ وینا بے دلیلہ دہ۔ قول الذین کفروا، مراد دے نہ هغه امیان کافران دی چہ هغوی ملائیکوتہ بنات اللہ و ٹیل (لونیہ د اللہ تعالیٰ) یا مراد د دینہ مشران د دوی دی چہ دوی پہ کفر کیں د هغوی تقلید کوو یا مقصد دادے چہ موجودہ یهود او نصاریٰ تقلید کوئی د مشرانو کمر اھاتو۔ دارکک مراد د دینہ یو ذیہ او براہمہ کافران دی چہ د یهود او نصاراؤ تہ مخکس تیر شویدی او هغوی د یوذا او دبرہما پہ باہرہ کیں عقیدہ ساتلہ چہ دوی حاکمین د اللہ تعالیٰ دی (تاریخ ابو زھرہ)۔ قتلہم اللہ، دادعاء شردہ (خیرے) او مراد د دے نہ لعنت دے۔

أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ

اختیار من (د احکام و حلال و حرام) سیوا د الله تعالیٰ نہ او مسیح خوی د مریم

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا

او نہ دے کرے شوئے حکم دویتہ مگر دے خبر چہ بندگی دے خاص کر دے ممد و کار بو،

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۳۱﴾

نیشته حقدار د بندگی سیوا د هغه نہ پاک د الله تعالیٰ د هغه تہ چہ دوی دربره خہ شریک جو روی۔

۳۱ یہ دے آیت کہیں نور اسباب د قتال ذکر دی۔ اخبار ہفہ علماء و تہ وائی چہ الفاظ او معنی پہ خاکستہ طریقہ سرہ راوی۔ اور ہبان ہفہ کسانو تہ وائی چہ یرہ کوی د الله تعالیٰ نہ او خیل وعت او عمل خاص د الله تعالیٰ د پارہ خرچ کوی۔ لیکن پہ دے آیت کہیں چہ اضافت د دوی ئے ضمیر د هغوی تہ او کرو دا دلیل دے پہ دے باندے چہ مراد دے تہ ناکارہ ملایان او پیران دی چہ هغوی بہ دوی تہ شرک او کفر او بداعات خاکستہ کول او وئیل بہ ئے چہ دادین دے۔ آربابا، مراد دے تہ دانہ دے چہ دوی ملایان او پیران خدا یان کنرل۔ دار تک هغوی لہر عبادت ئے ہم نہ دے کرے لیکن مراد دادے کہ هغوی بہ دوی لہر یو حرام شعیز جائز کو و نو دوی بہ جائز کنرلو او کہ یو حلال شعیز بہ ئے حرامولو نو دوی بہ حرام کنرلو لکہ دا رنگ حدیث د عدای ابن حاتم کہیں راغلے دی چہ ترمذی روایت کرے دے نو د دینہ دا معلوم شوہ چہ د ملایان نو او د پیرانو وغیرہ تقلید کول پہ خلہ د حکم شرعی کس شرک دے۔ او معلومہ شوہ چہ رب پہ معنی اختیار مند د حکم سرہ دے او دیتہ شرک فی الحکم اوفی التشریع وئیل کیبری اولفظ د یشرکون پہ دے دلالت کوی۔ او امام رازی پہ تفسیر کہیں د ابو العالیہ نہ نقل کریدی چہ دوی بہ هر طہ پہ کتاب د الله کہیں داسے حکم او مند لو چہ د قول د احبار و اور ہبانو تہ بہ مخالف و نو دوی بہ قول د کتاب الله پر بخود لو او د هغوی قول بہ ئے اخستلو بیا ورپسے ذکر کریدی چہ داسے حال زمونہ د زمانے د مقلدینو ہم دے چہ د دوی د مذہب نہ خلاف آیت یا حدیث دوی تہ اولو ستلے شی نو هغه تہ التفات نہ کوی۔

وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ دایے جدا محکمہ ذکر کر و چہ هغه ئے د الله تعالیٰ سرہ صوف پہ عبادت کہیں شریک کرے و و تہ پہ تابعداری کہیں بلکه د هغه تابعداری ئے

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نَوَارِدَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ

کوشش کوی دوی چہ مرقہ کری رنہا کہ اللہ تعالیٰ پہ خپلو خلو سرہ

وَيَا بَنِي اللَّهِ إِلَّا أَنْ يَتَمَنَّوْهُمْ وَلَوْ كَرِهَ

او نه غواری اللہ تعالیٰ مکر دا خبرہ چہ پورہ کری رنہا خپلہ اگر کہ بد ئے گنہری

الْكَافِرُونَ ۳۲ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ

کافران - اللہ تعالیٰ ہفت ذات دے چہ رالین لے ئے دے رسول خپل

بِالْهُدَىٰ وَدَيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ

پہ ہدایت سرہ او پہ دین حق سرہ دے دیارہ چہ غالب ئے کری پہ دینونو

كُلِّهِ ۳۳ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ۳۴ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

تولو باتہ اگر کہ بد ئے گنہری مشرکان - اے ایمان والو

النصف

پرینبودے وہ اودا شرک فی اللوہیت دے اودا دوارہ قسمہ شرکونہ کہ دے اُمت
پہ جاہلانوکین ہم موجود دی۔ فائدہ: دالیت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ کتابی
عمل کہ شرک کوی اگر چہ ہفتہ شرک نہ وائی تو دے مشرک دے۔
۳۲ دابل سبب کہ قتال دے۔ نَوَارِدَ اللہ نہ مراد دین توحید دے۔ اَوْ بِأَفْوَاهِهِمْ نہ
مراد بے دلیلہ خبرے دی۔ يُرِيدُونَ، مراد کہ ارادے نہ کوشش کول دی او داسے
پہ سورۃ صف ۳۲ کہیں ہم دی۔ اَنْ يُطْفِئُوا، بغیر کہ لام نہ ئے ذکر کرے دے اشارہ چہ
نور (رنہا) مہکول کہ دوی اصل مقصد دے۔

۳۳ دے ایت کہیں بیان کہ اتمام کہ نور دے اَوْ بِأَفْوَاهِهِمْ دے اُمت پرینبودے
کہ ہدای نہ مراد اصول او عقائد دی۔ اَوْ دَيْنِ الْحَقِّ احکام او فروع دی۔ لِيُظْهِرَهُ
دا ضمیر یا راجع دے دین نہ، معنی دادہ چہ دین اسلام لورہ پہ تولو دینونو غالب
کوی پہ اعتبار کہ دلیلونو سرہ غالب دے پہ ہرہ زمانہ کہیں او پہ اعتبار کہ تسلط سرہ
غالب پہ وی پہ زمانہ کہ نزول کہ عیسیٰ علیہ السلام کہیں یا مراد کہ دے نہ غلبہ
کہ دین دہ پہ جزیرۃ العرب کہیں او دا پہ زمانہ کہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم کہیں
موجود شوے وہ۔ یا دا ضمیر راجع دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ معنی

إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَا كُفْرُونَ

یقیناً دیر دُ ملیا تو نہ او پیرا تو نہ خامتا خوری

أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيُصَدُّونَ عَن

مالونہ دُ خلقو پہ تاروا طریقہ او منع کوی خلق دُ

سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْتِزُونَ الذَّهَبَ

لارے دُ اللہ تعالیٰ تہ، او ہغہ کسان چہ جمع کوی سرہ زر

وَالْفِصَّةَ وَلَا ينفقونها فِي سَبِيلِ اللَّهِ

اد سپین زر او نہ خرچ کوی ہغہ پہ لارے دُ اللہ تعالیٰ کین

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۳۲﴾ يَوْمَ يُحْصَىٰ

تو زیرے و رکہہ دوی لہ پہ عذاب دردناک سرہ۔ پہ ہغہ ورخ چہ گرموے بہ شی

داشودہ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لہ خبر ورکوی پہ تول دین اسلام یا نہ دے
اودا دے ایت پہ سورہ صف ۱۱۱ او سورہ فتح ۲۵ کہیں ہم دے۔ فائدہ: داول ایت
فاصلہ پہ لفظ کافرون سرہ دہ او دے ایت فاصلہ پہ لفظ کاشرون سرہ دہ
محکمہ چہ اول ایت کہیں لفظ کتور دے او مقابل کتورتیار دہ۔ او کفر تیرے تہ وائی
او پہ دے ایت کہیں ہمدانی توحید دے او مقابل کتہ مشرکان دی۔

۳۲ ربط دادے چہ محکمہ ایاتونو کہیں کدوی دشمنی ک اسلام سرہ ذکر کرہ نو پہ دے
ایت کہیں مؤمنانوتہ تنبیہ ورکوی ک ہغوی ک مشابہت نہ پہ ذکر کتور قبیح صفتونو
سرہ چہ ہغہ حرص ک مال او کمراہ کول ک خلقو او بخل دی اودا نور اسباب ک قتال دی
مراد ک کثیراً نہ ہغہ ملیان او پیران دی چہ پہ ایت یودیرش کہیں ذکر شول۔

لَیَا کُفْرُونَ، مراد ک اکل نہ اخستل او حاصلول دی لیکن لوئے مقصد کتہ خوراک دے
کدے وجہ نہ تعبیر ہے پہ اکل سرہ او کپرو اودارنگ پہ دے تعبیر کہیں ہیرہ بدی دہ
چہ دوی ک کیدرے ک پاریہ دین پر یاد کپے دے۔ الثانی نہ مراد کدوی مقلدین او
مریدان دی چہ پہ ۱۱۱ کہیں ذکر شول۔ بِالْبَاطِلِ، باطل نہ مراد ہغہ تہوے طریقہ
دی ک مال ک حاصلول چہ ک شرع نہ خلاف وی او ہغہ خلقوتہ ثواب بشکارہ کوی کہ

عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتَكْوِي بِهَا جِبَاهُهُمْ

دفعہ خیزونہ پہ اور دُ جہنم کیں نو دا غلے کیری بہ پڑھتے سترہ تندی دُ دوی

وَجَنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كُنْتُمْ

او ارجونہ دُ دوی او ستا کانی دُ دوی (وکیلے کیری بہ) چہ دا ہفتے دے چہ جمع کپو و تاسو

لَا نَفْسِكُمْ قَدْ وَفَوْا مَا كُنْتُمْ تَكْتَرُونَ ﴿۳۵﴾

دُ خانو و ستا سو دُ پانے نو او و کئی سزا دُ ہفتے چہ تاسو جمع کول ۔

إِنَّ رِعْدَةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا

یقیناً شمار دُ میا شتو پہ نیز دُ اللہ تعالیٰ دولس میا شتے دی

رشتونہ، آپے، تدارنے وغیرہ۔ سَبِيلُ اللَّهِ نہ مراد توحید، سنت او قرآن دے۔ وَالَّذِينَ

يَكْتَرُونَ، داهم عطف دے پہ مخکنس باندے اوصفت دُ احبار اور مہبان دے او مراد کمال جمع

زکوٰۃ او واجبات نہ ورکول دی اگرچہ مالدار وی او دا قول دُ جہور صحابہ کرام و سیوا

دُ ابوذر رضی اللہ عنہ نہ لیکن تا ئید دُ دے دُ ابو داؤد حدیث دے دُ عمر رضی اللہ عنہ چہ ہنہ

دُ دے تفسیر دُ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ او تپوسلو او ہنہ جواب ورکرو حاصل دُ جواب

دا و چہ اللہ تعالیٰ چہ پہ زکوٰۃ کیں تخلو بیتکہ او عشر مقرر کرے دے او میراث پے کورنو

حق گر عھولے دے دا دلیل دے چہ زیاتی مال جمع کول جائز دی۔ وَلَا يُتَفَقَّهُونَهَا، ہا

ضمیر کنوز او اموال تہ راجع دے۔ فَأَمَّا هَٰؤُلَاءِ دے ایتونو کیں اگرچہ صفات دُ یہودیانو

او دُ نصاریٰ دی لیکن دُ دے امت ہنہ ملیان پکین ہم داخل دی چہ پہ ہنوی کیں

دا درے صفات وی۔ حدیث دُ بخاری پہ دے باندے دلیل دے چہ پہ ہنکین دا الفاظ

دی "نزلت فینا و قہم" (دا ایت نازل شویدے زمونہ پہ بارہ کیں او دُ دوی پہ بارہ

کیں) او دارنگ ابن کثیر وکیلے دی چہ پہ دے کیں تحذیر دُ تپو لو علماء سوء او کمرہ

پیرانہ دے۔ اورازی پہ تفسیر کیں دُ دے زمانے دُ علماء سوء بد اخلاق دُ کور کپی

ہنہ دے ایت کیں بیرہ اخیروی ذکر دے دُ پارہ دُ دے مخکنس صفات و الو او پدے ایت کیں

دا درے اندامونہ ذکر دی ٹکے چہ پہ وخت دُ لیل لود فقر و کیں دُ دوی تنہاے تریشو

اویا پہ پے ارج بدلولو نوبیا پہ پے شاگر عھولہ۔ اویلہ وجہ دادہ چہ دا کنا یہ دہ دا حا طے

دُ خلور و طرفونہ پہ دے کیں ہم علیہا او بہا ضمیر ونہ کنوز او اموال تہ راجع دی۔

فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

یہ حکم کہ اللہ تعالیٰ کتب دھتہ ورخ نہ چہ پیدا کریدی السموات۔ او زمکہ

مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ

دھتہ نہ خلور میا شتہ د عزت دی . دا دین کلک دے

فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا

تو مہ کوئی ظلم پہ دے میا شتو کتب پہ عخانوتو خپو باندے او جنگ کوئی

الْمُشْرِكِينَ كَأَنَّكُمْ كَفَرْتُمْ

د مشرکانو تلو سرہ لکچہ جنگ کوئی دوی تاسو تلو سرہ

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿۳۷﴾ إِنَّمَا النَّبِيُّ

او پوهه شی چہ یقیناً اللہ تعالیٰ ملکرے د متقیانو دے یقیناً روستو کول (د عزت میا شتو)

۳۷ پہ دے ایت کریمہ کتب ہم رد دے پہ اهل کتابو باندے چہ د هغوی پہ نیز باندے
پہ کال کتب د دولسو میا شتو نه شه ورخے زیاتے وی او بعض کلونو کتب د هغوی پہ نیز
دیارس میا شتے وی او داسبب دے دگلو و د کولو د حج او د رمضان دارنگے رد دے پہ
مشرکین عرب باندے چہ هغوی د حرمت پہ میا شتو کتب تبدیلی کوله او اهل کتابو هم
د هغوی سرہ پہ دے کتب اتفاق کوو۔ الدِّینُ الْقَیِّمُ، قرطبی و تیل دی چہ حق داده چہ
دین پہ معنی مشهور سرہ دے او قَیِّمُ پہ معنی د مستقیم سرہ دے عکله دادین د ابراهیم
علیه السلام دے۔ او پہ دے ایت کتب بیا امر د قتال دے د تلو مشرکینو سرہ۔

فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ، معنی داده چہ ظلم مہ کوئی پہ دے تلو میا شتو کتب پہ زیاتوالی سرہ
دارنگ پہ تبدیل سرہ او پہ لک کتب کولو روستو کولو سرہ او پہ نور و گنا هونو سرہ۔
فائدة (۱) د ایت دلیل دے پہ دے خبره چہ اعتبار په احکامو د شریعت کتب حساب
د سپور مئی ته دے نه حساب د نمرته۔ فائدة (۲) د میا شتے پہ حساب سرہ د کال توله
ورخے د کسوه پتخه پنخوس دی او د نمر په حساب سرہ دے سوه پتخه شیتته او خلور مہ
حصه د ورخے نو شمسی کال د قمری کال ته تقریباً لس ورخے زیات وی نو په دے
کاله کتب یو میا شت زیات تیری نو دیارلس میا شت د کال جو ریبی اودا د اللہ تعالیٰ د قانون

زِيَادَةً فِي الْكُفْرِ يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا

زیادتو لے دے پہ کفر کیں زیاتی کیدیشی پد سرہ کسراھی د کافرانو

يُحِلُّونَهُ عَامًّا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًّا لِيُوَاطِّئُوا

حلال کنری دوی هغه میاشتہ یو کال او حرامہ کنری هغه میاشتہ بل کال دے د پارسہ چہ پورہ کری

عَدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيَحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللَّهُ

شمار دھتے میاشتہ عزت ور کریگا الله تعالی نو حلالوی دوی (پد طریقہ سرح) هغه میاشتہ چہ حرامہ کریگا الله تعالی

زَيْنَ لَهُمْ سُوءَ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي

دولی کرے شوی دی دوی تہ بد عملونہ د دوی او الله تعالی توفیق نہ ورکوی

الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ۝ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا

قوم کافرانو تہ اے ایمان والو

عَلَّاف دے۔ فائدا (۳) کہ عند الله نه روستو کتاب الله لفظ دلیل دے چہ دا حکم پہ لوح

محفوظ کیں لیکل شوی دے۔ فائدا (۴) کافۃ، یعنی تول قسمونہ مشرکان یا تولے میاشتہ

پنار پہ روستو معنی سرہ دا ایت ناسخ دے حرمت د قتال پہ میاشتہ عزت متو کیں۔

نکط دے کیں رد دے پہ یورسم باطل د مشرکانو چہ هغه تعلق لری د میاشتہ سرہ

لکہ چہ تیر شوی ایت کیں ردو پہ کتا بیانو پہ زیادت د میاشتہ سرہ۔ تفصیل یے دادے

چہ درے میاشتہ د حرمت پرلہ پسے وے ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم۔ تو عرب مشرکینو

با ددے دا گرانہ وه چہ درے میاشتہ پرلہ پسے د جنگونو کولونہ صبر او کری تو دوی به

چہ کلہ پہ حج کیں د منانہ واپس شول تو یوسرے به د بتو کنا نه او دریدلو چہ د هغه

نوم قلمس وو او د هغه فیصله به چانه شوه واپس کولے دوی به ورته اوئیل چہ به

حرمت د محرم کیں مونبر لره النسئ (روستوالے) او کره تو هغه به اوئیل چہ د محرم نه

حرمت صفر ته نقل شو تو میاشتہ د محرم به دوی حلاله کره بل کال به دا حرمت

ربیع الاول ته نقل شو په داسے طریقہ هر کال کیں یلے یلے میاشتہ ته به یے نقل کوو

نو په دے رسم کیں کفر دا وچه د حرامو تحلیل به یے کوو نو عکله په دے ایت کریمه

کیں دیته د کفر زیاتوالے اوئیل شو یعنی د دوی نور کفریات هم وڈ لیکن تحریم او

تحلیل د میاشتہ غیل محان د طرف نه دا بل کار د کفر و ونولکه چہ په ایمان کیں

۵۲۲

مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَقَرُّوْا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

خبر دے سنا سو کھچہ اوٹیش تاسو تہ اوٹئی یہ لار دے اللہ تعالیٰ کہیں

إِنَّا قُلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ

نودراتہ شی تاسو زمکے تہ (دُنیا تہ) - ایہا خوش کریدے تاسو ژوند

الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

دنوی پہ بدالہ دے آخرت کہیں پس تہ دے سامان دے ژوند دنیوی

فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ۚ (۳۸) إِلَّا تَتَفَرَّوْا يُعَذِّبُكُمْ

پہ مقابلہ دے آخرت کہیں مگر لہو دے کہ او تہ تھی تاسو (جہاد لہ) نودراتہ پیدر کری اللہ تعالیٰ

زیاتوالے راہی نودارتک پہ کفر کہیں ہم زیادت راہی۔ فائدہ ادا دلیل دے پہ دے باتتہ
چہ شوک دے یو عبادت دے پاسہ وخت شرعی بدلوی او بل وخت دے ہی دے پاسہ مقرر کوی
نودا حرام کار دے دارتک تحریم تحلیل بے دے شرعی دلیل نہ کفر دے۔ یُضِلُّهُمُ الْفِتْنُ
گُفَرُوا، اضلال دے شیطان پہ وسوسہ دے کہ انسی او کہ جنی دی۔ لِيُؤَاظَمُوا، یعنی
دوی صرف شمارتہ اعتبار ورکوی او وصف دے تحریم بدلوی دے ہی پرواہ نہ کوی۔

۳۸ دے عائد نہ تریو کم سل ایت پورے دریہ حصہ دے سورت دے او پہ دے کہیں
زور نے دی منافقان تہ او دے مغوی شیپہ او یا صفات قبیحہ ذکر دی بغیر دے تکرار نہ! پہ
ہر صفت باندے دے پاسہ رقم (نمبر) لکولے شویدے او پہ دے ایتونو کہیں اشارہ دے
واقعہ دے غزوہ تبوک تہ چہ نهم کال دے ہجرت باندے وہ او بعض منافقینو پہ ہی سفر
کہیں شمولیت کر یو او بعض دے ہی نہ پاتے شوی وودوچے دے نفاق نہ او دے منافقونہ
ہم بعض پاتے شوی ووبیا مغوی توبہ ویتلہ او دے مغوی ذکر پہ پہ خلوص حصہ
کہیں راہی۔ دے ایت کریمہ کہیں مراد پہ اَمَّا اسرۃ منافقان خلق دی او پدایک کہیں
دے منافقینو دے خصلتہ ذکر دی۔ اِنَّا قُلْتُمْ، مراد دے نہ سستی کول دی دے جہاد نہ
دے دنیا سرہ دے جنت و جنت۔ اَلْأَرْضِ، کنایہ دے دے مزو او سامانونو دے دنیا نہ او دے پہ ہی
وخت کہیں خلور وچے وے (۱) سخت والے ذکر معنی (۲) لے والے دے مسافت (۳)
فصلونہ او میوے پہ مدینہ کہیں پختیدال (۴) مقابلہ دے سخت دشمن سرہ۔

وَمِنَ الْآخِرَةِ، من پہ معنی دے بدل دے لکہ پہ سورۃ زحرف نک کہیں دی او دے ایت

عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلُ قَوْمًا غَيْرَكُمْ

عذاب درد ناک او ستاسو بدل کیں بہ راوی بل قوم غیر ستاسو نہ

وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ

او ضرر نہ شئی و رکولے تاسو اللہ تعالیٰ نہ ہیتم ضرر۔ او اللہ تعالیٰ پہ ہر خیر باندے

قَدِيرٌ ۝۳۹ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذَا

قدائم لرونکے دے۔ کہ امداد نہ کوئی تاسو دے رسول سرور، تو یقیناً امداد کریگا ذرہ سرہ اللہ تعالیٰ کلہ چہ

أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا

دیستے دو ذرہ لڑے کافرانو دیم د دو نہ کلہ چہ دداریہ

فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ

پہ غار کیں دو کلہ چہ اوئیل پیغمبر خیل منگری تہ مہ خفہ کیریہ

إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ

یقیناً اللہ تعالیٰ زمونہ منگری دے، نورا اولیلہ اللہ تعالیٰ تسلی (ذرہ) پہ حق باندے

وَأَيَّدَاهُ بِجَنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ

او کلکے لے کر دے پدا سے لیکر و سرہ چہ نہ لید لے تاسو حق او او گرو لہ اللہ تعالیٰ کلہ (خبرہ)

دلیل دے یہ دے خبرہ چہ تول شعبز ونہ کڈنیا پہ مقابلہ ک عمل اخروی کیں لودی او داسے پہ سورۃ تساء یک کیں ہم دی۔

مک دے ایت کیں یرہ و رکول دی پہ عذاب او پہ ملاکت سرہ پدا سبب ک پرینو دلو ک جہاد۔ عذاب اگرچہ عام دے لیکن بعضو روایات تو کیں روایات (ابوداؤد) ک ہف مثال ذکر کپے دے پہ سو کپے سرہ۔

عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، تو قدرت لری پہ بدل لولو ک قومونو او پہ نصرت باندے بخیر ک لیکر نہ لکہ چہ وزپے ایت کیں ذکر دی۔

الَّذِينَ كَفَرُوا السَّفَلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا

د کافرانو لاندے • او کلمہ د الله تعالیٰ هغه اوچتہ ده

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝۲۰ اَنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا

او الله تعالیٰ زور اور دے حکمت و دال دے۔ او غنی که سپک یقئ او که درانه یقئ

وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي

او جهاد کوئ یہ مالو تو خپلو سره او تحانونو خپلو سره په

سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ

لاره د الله تعالیٰ کتب۔ دا دیره فائده ده ستاسو دپاره که تاسو

که دے ایت کتب زور نه ده په پرېښودلو د جهاد او په دے کتب اشاره ده واقع د هجرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم ته چه په دے هجرت کتب ابو بکر رضی الله تعالیٰ عنه د هغه ملگر دے و د ابوبکر دواړه په غار شور کتب درے ورغے پاتے شوه وو تفصیل د واقع محدثینو ذکر کړې دے او په دے ایت کتب فضیلت د ابو بکر صدیق رضی الله عنه دے او دلیل دے د هغه په صحابیت باندے نوچه شوک د هغه نه انکار کوی نو هغه کافر دے۔

إِلَّا تَنْصُرُوهُ، جَزَاءُ حَذَافٍ دے ۱ فالله متکفل به ۲ (الله تعالیٰ دمه وار دے دمد د هغه)۔ ثانی الثنّین، په معنی د احدهما دے او اللفظ دلیل دے چه د دوؤ نه زیات نه وؤ او دلیل دے په اولیت د نبی صلی الله علیه وسلم یعنی هغه اول وؤ او ابو بکر رضی الله عنه دویم وؤ لِصَاحِبِهِ، مراد په دے کتب صحبت د یتیم دے محکه چه صحبت د غاری غوښک کتب ذکر کړو لَا تَحْزَنَ، حزن او خوف په انبیاء علیهم السلام باندے هم راغی لکه په یعقوب او ابراهیم او موسیٰ اولوط علیهم السلام باندے راغله وو نودا نقصان نه دے او قرطبی وئیل دی چه دا حزن د ابو بکر په پاره د نبی صلی الله علیه وسلم کتب دے نودا خو کمال دے۔

عَلَيْهِ وَضَعَهُ ابو بکر رضی الله عنه ته راجع په قرینه د ماقبل سره۔ د آیات، ضمیر راجع د نبی صلی الله علیه وسلم ته نو عطف دے فقد نصرة الله باندے او دا تأکید مختص په غار پورے نه دے بلکه د هغه نه روستو په ډیر و غزاهانو کتب ملائیکه رالیږه شوی وؤ۔ کَلِمَةُ الْإِثْنَيْنِ اه مراد د دینه ټول اقوال او اعمال د کفر دی او د ارتکاب ارادے د کافرانو په باره د قتل د نبی صلی الله علیه وسلم کتب۔

تَعْلَمُونَ ۝ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا

پڑھیں۔ کہ (غزوہ تبوک) دے سامان اسان حاصلید ویکے اور سفر

قَاصِدًا إِلَّا تَبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ

درمیانیہ خافا دوی پہ تیلے دے تاسوہ لیکن لرے شوبدے پیدوی پاندے

الشَّقَّةُ وَسَيَحْلِقُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا

سفر اور دے چہ قسموتہ یہ اوکری دوی پہ اللہ تعالیٰ، کہ طاقت لرے مونوہ

لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ

خافا ویکے بہ مونوہ سنا سوسر ہلاکوی دوی بخاتونہ چل رہے دریغ قسم سرہ، او اللہ تعالیٰ

يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ

پڑھ دے چہ یقیناً دوی خافا دروغون دی - معافے کریدے اللہ تعالیٰ تاتہ

۱۔ دے ایت کہیں امر دے د پارة د فرضیت د قتال پہ ہر حالت کہیں، او خفاً و ثقلاً پہ
دے کہیں د مفسرینو لیس اقوال دی بعض د ہنے نہ دادی (۱)، خفاً قلوبے و سلعے والد
او ثقلاً د پیرے و سلعے والد (۲)، خفاً قلوبان، ثقلاً مالدار (۳)، خفاً قلوبے عیال،
ثقالاً عیال والد (۴)، خفاً قلوب بدن والد، ثقلاً بیچاران پہ لہوہ بیجاری سرہ وغیرہ۔
لیکن پہ دے کہیں معلورین داخل نہ دی نواہت منسوخ نہ دے۔ یا مَوْرِدُکُمْ، مالوہ
یے محکمیں ذکر کرل محکمہ چہ اول تیاری د وسلو او خرچ پکار دے او ہفہ پہ مال سرہ
کیڑی۔ تَعْلَمُونَ، د شرط یے د دے وجہ نہ اولگوو چہ پہ علم سرہ تمیز د خیر او شر
حاصلیدہی یا مراد د علم نہ علم د حق دے یعنی ایمان محکمہ چہ خیر و ثواب بغیر
د ایمان نہ نہ حاصلیدہی۔

۲۔ پہ دے ایت کہیں زور نہ دہ منافقینو تہ پہ پرینود لو د جہاد سرہ او شلور صفات
قبیحہ دی او مطلب د ایت دادے چہ سفر د تبوک دیر او بدوؤ او د مداینے منوبے
نہ تقریباً اتہ سوہ کلومیتر لہے وؤ او پہ ہنے کہیں غنیمت حاصلول ہم کران وؤ
محکمہ چہ دشمن قوم ہم سخت و و پہ جنگ کہیں د دے وجہ نہ بعض منافقان
د دے سفر نہ پاتے شول او دے ایت کہیں دلیل دے پہ دے خبر چہ پہ دروغہ

لَمْ أذْنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَتَّبِعِينَ لَكَ الَّذِينَ

پہ خود چہ تا اجازت او کرو دوی نہ ترفیع چہ بشکارت شریعت دے تاتہ ہفتہ کسان

صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ ۝ لَا يَسْتَأْذِنُكَ

چہ رشتیا دانی او پیژندہ دے تا دروغ زن۔ نہ غواری اجازت ستا نہ

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

ہفتہ کسان چہ ایمان لری پہ اللہ تعالیٰ او پہ ورخ روستنی

أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ

را بہر خود لو دے چہ جہاد او کری پہ مالونو خیلو او پہ محالونو خیلو۔ او اللہ تعالیٰ

قسم کول سبب کہ هلاکت دے۔ عَمْرَأًا، کہ دنیا تو لو مالونو تہ عرض و نیلے شی عہکہ عارضی شیزونہ دی او پہ وجود کیں اللہ تعالیٰ تہ محتاج دی نو جو و ہر پہ کیں نیشته کوم چہ کہ منطقیاً نو اصطلاح دہ۔ وَسَيُخْلِفُونَ، اس کہ استقبال پے کہ دے وچہ نہ ذکر کرو چہ دا ایاتونہ پہ سفر کہ تبوک کیں نازل شوے وؤ یعنی ہر کلمہ چہ اے نبی تہ دوی تہ واپس لار پشہ نو دوی بہ قسمونہ کوی۔

۱۳۳ پہ دے آیت کیں پہ نیز کہ عمرو بن مہمون عتاب دے رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ نرے لہجے سرہ محکہ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعض منافقینو تہ اجازت و رکپے وؤ کہ پاتے کید لو کہ جہاد نہ کلمہ چہ هغوی اجازت طلب کرپے وؤ لیکن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یوہ نہ وؤ کہ هغوی پہ دروغو بانداے نو پہ دے کیں شہ گناہ پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم بانداے نیشته اوقاضی عیاض پہ شفاء کیں و نیلے دی چہ دا عتاب نہ دے محکہ چہ اللہ تعالیٰ کہ دے وخت نہ مخکین نہی نہ دہ کرپے او نہ اللہ تعالیٰ پہ دے بانداے کہ معصیت اطلاق کریداے نو عفا پہ معنی کہ غفر نہ دے بلکہ پہ معنی کہ لم یلزم سرہ دے کہ عفا اللہ عنی صدقاً و الخیل نو مطلب اشوجہ پہ تاباندہ خہ لزوم نیشته۔ او مکی و نیلے دی چہ دا استفتاح کہ کلام دہ کہ چہ اعزک اللہ و نیلے کیری۔ اورازی و نیلے دی چہ دا مبالغہ دہ پہ اکرام او تعظیم کہ هغہ کیں دا اقوال عطیب شریبہ نقل کریداے۔

فائدہ: اودا آیت صریح دے پہ دے عبرت چہ پیغمبر غیب دان نہ دے۔

عَلَيْهِمُ بِالْمُتَّقِينَ ﴿۳۳﴾ اِسْمَايَسْتَاذِنُكَ الَّذِيْنَ

پوہہ دے پہ متقیانو باندے ۔ یقیناً اجازت غواری ستانہ (دجہاد پر بخود لو) حقہ کسان

لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ

چہ ایمان تہ لری پہ اللہ تعالیٰ او پہ ورخ روستنی او شک کریدے

قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿۳۴﴾

زہود ددوی پس دوی دوجے د شک خیل تہ کہہ دد دی ۔

وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدَّ اِلَهُ عُدَّةً

او کہ دوی نیت لری د وتلو جہاد لہ خاتمہ دوی بہ تیارے کرے دے ہفے لہ د سامان

وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ اَنْ يُبْعَاثَهُمْ فَتُغْلَبَهُمْ وَقِيلَ

لیکن بد گزری دی اللہ تعالیٰ پور تہ کیدل ددوی (جہاد تہ) پس منع پے کرل دوی لہ، او اوئیل ددوی

نکد دے آیت کبن صفت د مؤمنانو ذکر دے چہ ہغوی بغیر د عذار نہ د جہاد نہ نہ پاتے کیدری او نہ د پیغمبر نہ د پاتے کیدلواذن غواری ۔ نو د تائید دے د ماقبل د پارہ چہ پہ دے موقع (تبوک) کبن رشتینی مؤمن او دروغٹن پیژدال انسان دی معلومیدری پہ اجازت طلب کولو او پہ نہ طلب کولو سورہ ۔

سوال : پہ سورہ نور تک کبن صفت د مؤمنانو استیذان دے او دلتہ عدم استیذان؟
جواب دادے چہ پہ ہفہ سورت کبن ذکر د استیذان دے د پارہ د رخصت کیدلو د مجلس د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ او پہ دے سورت کبن ذکر د استیذان دے د پریں دلو د جہاد ۔

نکد دے آیت کبن زورتہ دہ منافقینو تہ او پہ دے کبن ہم د ہغوی مخلو رصفت قبیحہ ذکر دی او دلتہ استیذان پہ بارہ د پریں دلو د جہاد کبن مراد دے ۔
وَارْتَابَتْ، د اسیغہ دلالت کوی پہ کلک شک باندے چہ ہفہ پہ طریقہ د انکار سورہ دے او د اعلت دے د لایؤمنون د پارہ ۔

يَتَرَدَّدُونَ، یعنی حیران دی چہ مؤمنانو سورہ شی او کہ د کافرانو سورہ شی ۔

اقْعُدُوا مَعَ الْفَجَرِيِّينَ ۖ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ

چہ کینٹی سورہ ذہ کیا ستونکو کہ دیکھ دوی پہ لیکر ستاسو کیں

مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا وَضَعُوا خِلَالَكُمْ

نہہ ووزیان کرے دوی تاسو لکھ مگر نقصان او خالفا منہ پہ وھے دوی پہ مینے ستاسو کیں (پہ چھڑی سٹال)

يَبْغُونَكُمْ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمْعُونُ لَهُمْ

غواہی دوی پہ تاسو کیں اختلاف او پہ (لینکر) ستاسو کیں جاسوسان شتہ ذہ دوی۔

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ۖ لَقَدْ ابْتَغُوا

او اللہ تعالیٰ نہہ پوہہ دے پہ ظالمانو یقیناً غوینٹے وھ دوی

مکھ دے آیت کیں ہم زور نہ دے منافقینو نہ چہ مغوی د جہاد نیت ہم نہ لری اونہ دھے
دپارہ تیاری کوی عمکہ چہ لفظ د کوء دلالت کوی پہ لئی بانہ دے او تیاری نہ کول مخالفت
دھغہ امر نہ دے چہ پہ سورۃ انفال نک کیں وؤ۔ او پہ دے آیت کیں دوه صفات قبیحہ
د منافقینو دی۔ و لکن نہ روستو درے جملہ دلیل دے چہ معصیتونو د انسانانو
پورے ارادہ د اللہ تعالیٰ متعلق دے۔ اَلْبَغَاثُ لَهْ د دوی د جہاد د پارہ تلل پہ صحیح
نیت سرہ نہ وؤ او پہ ناراستی سرہ وؤ دے وچہ نہ پہ دے لفظ سرہ یے تعبیر او شو
پہ لفظ د خروج سرہ یے تعبیر نہ دے کرے۔ قَبِيلُ اِه داقول د تقدیر الہی دے یا
قول د رسول او د صحابو دے منافقانو نہ۔ قَاعِدَاتِنَ نہ مراد بانہ د او کو د اوزنانہ
او وارہ دی۔

مکھ دے آیت کیں مؤمنانو نہ تسلی دے پہ پلے کیدالو د منافقینو د جہاد نہ اوزور نہ دے
منافقینو نہ پہ ذکر د یغزو صفاتو قبیحو او داعلت دے د پارہ د کورۃ اللہ اہ یعنی د دوی
پہ وتلو کیں دیر مفاسد دی۔ اَلْاَخْبَالُ کہ ماقبل کیں لفظ د شیئا مقدارشی نو دا استثناء
متصل دے او کہ خیرا مقدارشی نو استثناء منقطع دے اولہ توجیہ غورہ دے۔ الْفِتْنَةُ مراد
دے نہ اختلاف او د جہاد نہ واپس کول او د دین نہ اپول دی۔ وَفِيكُمْ اہ پہ دیکیں
مراد ہغہ منافقان دی چہ پہ سفر د تبوک کیں شریک وؤ د پارہ د جاسوسو کولو۔

الْفِتْنَةُ مِنْ قَبْلُ وَقَلَبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ

فتنه مخکین د دینہ او جوړ کړې وو دوی ستا په خلاف کین و یرمکړه تر دے

جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونِ ۚ

چه راتلے حق او ښکاره شو دین د الله تعالی او دوی (هغه) بد گنړی.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِي ۚ

او بعض د دوی نه هغه څوک دی چه وايي اجازت را کړه ما ته (د پاتې کيدلو) او مډاچوه ما په فتنه کين

اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا ۚ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ

خبر شي په فتنه کين دوی پريوتے دی او يقيناً جهنم خامخا را کير وونکے دے

بِالْكَافِرِينَ ۚ اِنْ تُصِيبْكَ حَسَنَةٌ تَسُوءُهُمْ

کافرانو لره - که اورسي تاته خوشحالی نو خفه کوي دوی لره

۱۰۰ په دے کين هم زور نه ده منافقينو ته په ذکر د ريوصفا تو قبيحو او د دليل دے

د پاره د لزوم د هغه مناسدا وچه په تير شوي ايت کين ذکر دی.

لَقَدْ ابْتَغُوا الْفِتْنَةَ، په دے کين اشاره ده ښکاره کولو د منافقت ته په تير و شوؤ

غزوا نو کين لکه غزوة احدا او غزوة احزاب.

وَقَلَبُوا لَكَ الْأُمُورَ، د دے يو مطلب دادے چه دوی د پيغمبر د قتلولو د پامل وخت

په وخت تدابيرونه جوړ کړي وو. دويم مقصد دادے چه دوی خپله را ئے او خيالات

گرځولے دی په مقابلہ د دين د پيغمبر کين او تدابيرونه يے جوړ کړيدي.

لَقَدْ اَهِمَّ زُورُهُ د منافقينو ته او يو قسم د هغه منافقينو ذکر دے چه د غزوة تبوک

نه پاتے شوي وؤ چه د هغه يونوم جدا بن قيس وؤ او په دے کين د هغوی دوه

صفات قبيحه دي.

حاصل دادے چه څوک د پيغمبر تا بعد اړي ته فتنه وايي نو هغه منافق دے.

فِي الْفِتْنَةِ، پاتے کيدل د جهاد نه او مخالفت کول د نبی صلی الله عليه وسلم نه فتنه ده.

بِالْكَافِرِينَ، اشاره ده چه په دے لفظ (لا تفتني) سره دوی خپل کفر ښکاره کړو. محکه

چه اتباع د نبی صلی الله عليه وسلم او جهاد ته يے فتنه وئيلے ده.

وَإِنْ تُصِيبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا

کہ اور سی تاتہ خہ مصیبت وائی دوی یقیناً عمل کریدے مونہ

أَمْرًا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿۵۰﴾

پہ تہا بیوخیل مخکس ددیتہ او اوگرچی دوی او دوی خوشحالی کوی (ستاسویہ مصیبت بلکہ)

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا

تہ او او ایہ ہیٹ گلہ او بہ نہ رسی مونہ تہ مگر ہفہ چہ مقرر کریدے اللہ تعالیٰ مونہ لہ

هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ

ہفہ مولیٰ (مدا دکاں) زمونہ دے او خاص پہ اللہ دے محان سپاری

الْمُؤْمِنُونَ ﴿۵۱﴾ قُلْ هَلْ تَرَبُّصُونَ بِنَا

مؤمنان - تہ ورتہ او وایہ چہ تہ کوی تاسو انتظار پہ باہر زمونہ کیں

إِلَّا أَحَدَى الْحُسَيْنَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ

مگر یو دہ دوو خوشحالونہ - او مونہ انتظار کوو

نہ داہم زور نہ دہ منافقینوتہ او پہ دے کیں دہغوی درے صفات قبیحہ دی۔
 أَخَذْنَا كَأَمْرِكَ، مراد کہ دے نہ خیل عجان تہ ہو بیار وئیل دی چہ کہ ہفہ دے وجہ نہ دہ
 قتال نہ پاتے شول۔ تَسَوُّهُمْ، دا دہ حسدا دے وجہ نہ۔ حَسَنَةً، مراد کہ دینہ نصرت
 او غنیمت دے چہ بیکارہ اولوے نعمت دے کہ دے وجہ نہ تُصِيبُكَ سرہ یے
 ذکر کرے تمسک سرہ یے نہ دے ذکر کرے۔

بلکہ دا اول جواب دے منافقانوتہ چہ گلہ ہغوی پہ مصیبت دہ مؤمنانوخوشحالہ
 شی نو ہغوی تہ بہ داہے جواب کیدے شی او دا دلیل دے چہ تقدیر دہ اللہ تعالیٰ
 لیکل شوے دے کہ مخکس نہ او پہ ہفہ باندے ایمان راوپل فرض دی۔

مُؤْمِلَانَا، پہ دے کیں اشارہ دہ چہ پہ تقدیر دہ اللہ تعالیٰ کیں ہر قسم خیر دے دہ
 باریہ دہ مؤمنانہ۔

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ، یعنی ایمان پہ تقدیر باندے مستلزم دے توکل کولولہ۔

بِكُمْ أَنْ يَضْرِبَكُمْ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِ

ستاسو په بامر کښ چا او پر سوي تاسو ته الله تعالی عذاب د خپل طرف ته

أَوْ بِأَيْدِيِنَا فَمُتَرَبِّصُونَ أَمَّا مَعَكُمْ

یا زموږ په لاسونو، نو انتظار کوئ یقیناً مونږ تاسو سره

مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا

انتظار کوونکی یو - ته او وایه خرچ کوئ په خوښه یا په ناخوښه

لَنْ يَتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِلَّا مِمَّا كُنْتُمْ قَوْمًا

هیڅ کله به قبول نه کړی شي ستاسو نه یقیناً تاسو قوم یی

فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ يَقْبَلَ مِنْهُمْ

نا فرمان - او نه دے منع کړې دوی چه قبول کړی شي د دوی ته

نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

خبر اتونه د دوی مگر دے خبر دے چه دوی کفر کړید په الله تعالی او پر رسول د هغه

بله دادویم جواب دے د قول د منافقینو او په دے کښ د هغوی دوه

صفات قبیحه ذکر دی - مُحْسِنَاتٍ نه مراد فتح ده سره د غنیمت نه اوشهادت

دے - نَتَرَبِّصُ بِكُمْ، د دے نه روستو احدای السَّوْثَيْنِ مقدار دے اوروستو

د هغه دواړو تفصیل ذکر دے -

فائدو ۱۵: تربص اکثر په هغه محال کښ ذکر کیږی چه ضرور واقع کیږی او انتظار

عام دے واقع کیدونکې او نه واقع کیدونکې دواړو کښ استعمالیږی -

بله دے ایت کښ هم دوه صفات قبیحه دی د منافقینو - أَنْفِقُوا، دا امر په معنی د خبر

دے یعنی انفاق دواړه قسمونه په نه قبلیدلو کښ برابر دے او دا ایت دلیل دے

په دے خبره چه نیک اعمال په کفر او په نفاق سره باطلیږی -

فَاسِقِينَ د فسق نه مراد فسق اعتقادی دے یعنی کفر -

وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى

او نہ رائج دوی مانع تہ مگر یہ داسے حال چہ تاراست وی

وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كِرْهُونَ ۚ فَلَا يَجْعَلُكَ

اد خرچ نہ کوی مگر پیداسے حال چہ بدیئے گنری - نو تعجب کنیں کہ ماجوی تالک

أَمْوَالَهُمْ وَلَا أَوْلَادَهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ

مالونہ کدوی او نہ اولاد کدوی - یقیناً غواری اللہ تعالیٰ ریند ویر والے کمالون اولاد

لِيُعَذِّبَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَرْهَقَ

چہ عذاب و رکری دوی لہ پہ ہفتہ سرہ پہ ژوند ک دنیا کنیں او ادی

أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ۚ وَيَحْلِقُونَ

روحونہ رسالکے کدوی پیداسے حال چہ دوی بہ کافران وی - او قسمونہ کوی دوی

بلکہ دا ایت تفصیل ک فسق دے چہ مانع دے ک قبولیت ک نفقاتونہ اوپہ دے ایت کنیں درے صفات قبیحہ ک مغوی ذکر دی یعنی یہ دوی کنیں ایمان نیشته او عبادات بدنیہ او مالیہ ہم ک عبادت پہ طور باندا دے نہ کوی - وَهُمْ كَسَالَى داسے پہ سورۃ نساء ملا کنیں ہم دی۔

بھے ہرکله چہ محکمن ایت کنیں ذکر شوچہ کدوی نفقات نہ قبلیدی نو دے ایت کنیں پہ ہفتہ باندا دے تفریح دہ پہ حرف ک فاء سرہ چہ کدوی مالونہ بے فائدے دی چہ پہ ہفتہ شہ ثواب نہ ملا ویری او اولاد یے ہم بے فائدے دی چہ ک مغوی پہ عمل کنیں دوی تہ شہ فائدہ نہ رسی بلکہ دا دوارہ سبب ک عذاب کدوی دے دے پہ حاصلو کنیں او بیا ک ہفتہ پہ ساتنہ کولو کنیں سترے والے او مشقتونہ او غمونہ وغیرہ برداشت کوی او ہیج ثواب یے نہ کیبری او ہرچہ مؤمن مالدا دے نو کدھہ کسب مشقت مصیبتونہ سبب ک اجر دے نو ہفتہ عذاب نہ دے۔

اودا پیر والے کمالون او ک اولاد کدوی دا خواستند راج دے کدوی کپارہ اوپہ دے ایت کنیں دوا صفات قبیحہ دی آخری جملہ کنیں اشارہ دہ چہ کدوی دے شغل کمالون او اولاد نہ ترمرکہ پورے توبہ کولو تہ نہ اوز کار پیری نوپہ کفر کنیں مریشی۔

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا هُمْ يَقُولُونَ وَلَكِن مَّا هُمْ قَوْمٌ يَفْقَهُونَ ۚ (۳۷) لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَأَ

یا اللہ تعالیٰ جو یقیناً دوی ستا سوز لے نہ دی۔ او حال داچہ نہ دی دوی ستا سوز لے نہ لیکن دوی

داسے قوم دے چہ یریری - کہ دوی موند لے وے ٹھائے د پناہی

أَوْ مَغَارَاتٍ أَوْ مُدْخَلًا لَّوَلُوا إِلَيْهِ وَهُمْ

یا غارانو یا سمستے خاٹھا ورغلے ہوو ہفتہ پناہی حال چہ

يَجْمَحُونَ ۚ (۳۸) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

منہ دے بیٹے وھے۔ او بعض دوی نہ ہفتہ غوک دی چہ عیب لکوی پناہی بانٹا پر تقسیم

الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ

د زکوٰۃ نو کیں، نو کہ ورکے شی دوی نہ دھتے نہ تو خوشحال شی (صدای) او کہ

يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ۚ (۳۹) وَلَوْ أَنَّهُمْ

ورنکے شی دھتے نہ نو دغہ وخت دوی خفگان کوی۔ او کہ چرسے دوی

لَمْ يَكُنْ لَهُمْ مَوَازِينُ ۚ (۴۰) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

بلکہ پہ دے آیت کیں ہم زور نہ دہ منافقینو تہ او کہ ہغوی دودہ صفات قبیحہ دی

هَرَكَةٍ ۚ (۴۱) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ ۚ (۴۲) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

ھرکے چہ دوی علامات د کفر د کر شول نو دوی د مؤمنانو د دھوکہ کولو د پانچ

دروغ قسمونہ شروع کرل چہ مونبر د کافرانو سرہ نہ یو بلکہ ستا سومنگری

یو۔ وَلَكِنَّهُمْ نَهَارًا مُّجِئًا ۚ (۴۳) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

یو۔ وَلَكِنَّهُمْ نَهَارًا مُّجِئًا ۚ (۴۳) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

دوی ایمان شکارہ کوی دوجے د یرے نہ۔ يَفْقَهُونَ، دفرق نہ ماخوذ دے یرے سرہ

د جزع او دھیت نہ نو دا د خوف نہ زیاتہ دہ۔ مراد د يَفْقَهُونَ نہ دا دے چہ

دوی یریری د دے خبرے نہ چہ ہسے نہ چہ زمونبر اتفاق شکارہ شی او مسلمانان

مونبر لورہ قتل کری۔

يَكْفُرُ بِهِمْ لَبِيسٌ ۚ (۴۴) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

بکھ دا ہم زور نہ دہ منافقینو تہ او بیان د خوف دھتے دے او پناہی یوصفت قبیحہ

دے۔ مَلْجَأَ غَائِيٍّ ۚ (۴۵) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

دے۔ مَلْجَأَ غَائِيٍّ ۚ (۴۵) وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي

رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا

خوشحال شوئے کہ جو دے دے اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دے دے، اودھیلے دے دے

حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُوفِيْتِنَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

چہ پورا دے مونہ لہ اللہ تعالیٰ، زردے چہ راہ کری مونہ لہ اللہ تعالیٰ دے فضل خیل نہ۔

وَرَسُولُهُ إِتْنَا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دے دے تقیم کو لو سرے۔ یقیناً مونہ خاص اللہ تعالیٰ نہ رغبت کوونکی یو۔ یقیناً ہفتہ

الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَجِلِينَ

زکوٰۃ نہ (ورکھ لیتی) محتاجو نہ اور مسکینانو (غریبانو) نہ اوکار کوونکو نہ

قبیحہ دی اودا ایت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ شوک کہ پیغمبر پہ یو طریقہ باندے
اعتراض کوی نو ہفتہ منافق دے۔ دار تک ہفتہ شوک چہ کہ دین کار کوی کہ مالی مفاداتو
کہ پارتو ہفتہ منافق دے اودے پشان پہ سورۃ بقرہ مثلاً اوسورۃ نور تک اوسورۃ
چہ ملاکین ہم دی۔ یٰلَیْمُزَک، لہمز مخاطب تعیب وکیل اودار تک کہ سترگو پہ اشارو
سرہ بے عزتی کول دی اودے نہ تھی پہ سورۃ حجرات ملاکین او پہ دے باندے
زجر پہ سورۃ ہمزہ ملاکین ذکر دی۔ یَسْخَطُونَ، سخط پہ معنی کہ خفکان دے سورۃ
دے غضب نہ۔ او اذائے کہ مفاجات کہ پارہ محکمہ راوپے دے چہ دوی ہیچ فکر نہ کوی
پہ سبب کہ نہ ورکولو کین بلکہ ناخا پہ بے فکرہ خفکان او غصہ کوی۔

بے دا ترغیب دے کہ خائستہ اخلاقو چہ پہ ہفتہ سرہ کہ نفاق نہ ہیچ کیہی۔

وَلَوْ لَا جَزَاءُ دَعَا يَعْقِي لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ (کہ دوی کہ پارہ بہ غورہ وے)۔

وَرَسُولُهُ، کہ ورکولو کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ مراد پہ دے حاتمے کین کہ
زکوٰۃ اود غنیمت نہ حصے ورکول دی پہ امر کہ اللہ تعالیٰ سرہ اودے تشریح پہ حدیث
صحیح کین دے چہ "انما انا قاسم واللہ یعطی"۔ نو کہ دے ایت نہ کہ مشرک نو دلیل نیول
(چہ نبی ہم اختیار من کہ نفع اوضار دے) دا غلط دے محکمہ پہ دے کین مراد پہ
طریقہ کہ تقسیم سرہ ورکول دی۔ اِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ، معنی دا چہ مونہ مال طرف
تہ رغبت نہ کوو بلکہ کہ اللہ تعالیٰ کہ رضا کہ طرف رغبت لرو یا رغبت نہ مراد اللہ تعالیٰ
تہ عاجزی کول اود عا کول اود اعمل خاص دے پہ اللہ تعالیٰ پورے دے دے وچ نہ
اِلَى اللَّهِ لَفْظُ بے محکمہ ذکر کرے دے۔

عَلَيْهَا وَالْمَوْلَفَةَ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ

چہ مقرر وی پہ ہفتہ باندہ، اوہو شوک چہ خوشحالو لے شی زہونہ دہغوی، اوہ ازادولو د سبتونو کین

وَالْغُرْمَيْنِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ

او قرضدارو تہ، او پہ لار د اللہ تعالیٰ کین او مسافرو تہ۔

فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۴۰﴾

قرض کرے شویدک د طرف د اللہ تعالیٰ تہ۔ او اللہ تعالیٰ پوہر دے حکمتو نو والد دے۔

سبت پہ دے ایت کین بیان د مصارفو د زکوٰۃ دے او مقصد پہ دے کین رد دے پہ ہفہ منافقینو چہ ہغوی پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندے اعتراض کوو پہ تقسیم د صدقاتو کین۔ فقیر او مسکین کین فرق دے پہ دیرو طریقو سرہ مشہور پہ ہفہ کین دادے چہ فقیر ہفہ دے چہ د ہفہ د گزارے کولو د پارہ شہ مال وی لیکن د نصاب نہ کم وی او مسکین ہفہ شوک دے چہ د ہفہ د پارہ ہیچ شیز نہ وی۔ او دویم قول د دے پہ عکس سرہ دے او د آخری د دے پہ ہفہ وخت کین دے چہ دوی یوہا کین ذکر شی او ہر گاہ چہ جدا جدا ذکر وی نو د دوارو یوشان معنی وی۔

الْعَمَلَيْنِ، مراد دے تہ ہفہ کسان دی چہ ہغوی د امیر د طرف نہ مقرر کرے شوے وی د پارہ د جمع کولو د زکوٰۃ د مال د مالدارو خلقونہ اگر چہ مالدار وی نو دلہ لہ بہ ہم ورکیدے شی د زکوٰۃ نہ پہ قدر د عمل د ہفہ عکس چہ دے بند دے پہ خدمت د فقراؤ کین او پہ دے کین لیکونکے او تقسیم کوونکے اوساعی او عاشر او شوکیدار وغیرہ تہول داخل دی۔

وَالْمَوْلَفَةَ قُلُوبُهُمْ، دا دیر قسمونہ دی اول ہفہ چہ اسلام یے بیکارہ کوو لیکن یقین یے کمزورے وو نو دوی لہ ہم زکوٰۃ ورکیدے شو د پارہ د الفت د زہونو دوی دویم ہفہ دی چہ کافرو وی شوک ہفہ نہ امید ایمان کیدیشی، دریم ہفہ شوک چہ د ہفہ د وجہ تہ نور خلق اسلام راوری۔ ثلورم ہفہ دے چہ د ہفہ پہ وجہ سرہ ظہر د مسلمانا نو دفع کیدی۔ او د دوی د حصہ پہ منسوخ کیدلو کین روستو د وفات د نبی صلی اللہ علیہ وسلم نہ اختلاف دے خو غورہ دادہ چہ پہ وخت د ضعف د اسلام کین دا حصہ ورکول پکار دی او دا قول ابن کثیر ہم غورہ کرے دے۔ الغارین، مراد دے تہ ہفہ کسان دی چہ ہغوی

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ

او بعض ددویہ۔ ہف۔ کسان دی چہ خفہ کوی نبی (صلی اللہ علیہ وسلم) لہو او دوی وائی

هُوَ أَذُنٌ طَغَتْ أذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ

چہ دھہرہ خیرہ منونکے دے۔ تہ او وایہ چہ دے منونکے د خیرہ خبر دے ستاسو ایمان لہو پہ اللہ تعالیٰ

وَيُؤْمِنُ بِالرُّسُولِ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

او خبرہ منی د مؤمنانو اور حمت دے د پاریہ د ایمان والو

مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ

ستاسونہ او ہف۔ کسان چہ خفہ کوی رسول د اللہ لہو دوی لہ

عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝ يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضَوْكُمْ

عذاب دردناک دے۔ قسمونہ کوی پہ اللہ تعالیٰ تاسوتہ دے د پاریہ چہ رضاکر تاسو

د نیکی پہ یوکار کنب یا د عامو مخلوق د فائدے د پاریہ یا د دوو د لوک صلح کولو د پاریہ
تاوان پہ عخان یا ندے کینود اودے مالدار و لیکن مال د دہ د تاوان نہ کم و وٹو
د لہو ہم زکوٰۃ و رکول پکار دی پہ سراج المنیر کنب ذکر دی چہ چا د یومیلہ د میلستیا
د پاریہ یا د مسجد د آبادی د پاریہ یا د پل د جوہر لوک پاریہ یا د قیدی د خلاصو لوک پاریہ
راوزہ وایم چہ د مدرسے د آبادی یا د خرچ د پاریہ قرضہ پہ عخان بانداے اہولے
وی ہفہ پہ کنب ہم داخل دی پہ دے شرط چہ د ہفہ خیل مال د قرضہ نہ کم وی۔
او عام قرضدارے ہم پہ دے کنب داخل دے چہ قرضے د مال سورہ ہر اہروی
یا دیروی اگرچہ د گناہ پہ یوکار کنب قرضدارے شوے وی لیکن توبہ پے کپے وی۔
وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، مراد دے نہ غازیان دی ورکیدے شی دوی تہ زکوٰۃ د پاریہ د خرچ
د غزا اگرکہ دوی مالدار وی دارنگ داخل دی پہ دے کنب طالبان د علم دین
او دارنگ دعوت د دین پہ دے کنب داخل دے۔

۱۔ د ازورنہ دہ منافقینوتہ او پہ دے ایت کنب دوع صفات قبیحہ د ہغوی ذکر دی۔
مطلب دادے چہ دوی پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پیسے بدے خبرے کولے او پہ
ہفہ پہ پے عیبونہ لکول کہ دوی تہ بہ او وٹیلے شوکہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم

وَاللّٰهُ وَرَسُولُهُۥ اَحَقُّ اَنْ يَّرْضَوْهُ اِنْ كَانُوْا

او اللہ تعالیٰ اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) کے حق میں زیادہ حق داری ہے (رضاکری دوی ہغوی لہ کہ دوی دوی

مُؤْمِنِيْنَ ۙ اَلَمْ يَعْلَمُوْا اَنَّهٗ مِنْ يُّحَادِدٍ ۙ

مؤمنان - ایسا نہ پوہیری دوی - چہ یقیناً چاہے خلاف اوکم کے حدود تو (بولی)

اَللّٰهُ وَرَسُولُهُۥ فَاِنْ لَّهٗ نَارُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيْهَا

کہ اللہ تعالیٰ اور رسول کے حق میں تو یقیناً ہغوی اور دجہم دے ہمیشہ ہوی پہ ہغے کیں

ذٰلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيْمُ ۙ يَحْذَرُ الْمُنٰفِقُوْنَ ۙ

دا شرمندگی لویہ دہ - یریری منافقان

عبرتی نوشتا سونہ بہ خفہ شی نو دوی بہ وئیل چہ ہغہ ہرہ خبرہ قبلوی اوکہ مونہ ورتہ
پدروغہ بہانہ اوکرو تو ہغہ بہ ضرور قبولہ کری نو جواب کیں او وئیل شول چہ دانہ
صلی اللہ علیہ وسلم ایمان پہ اللہ تعالیٰ لری او خبرے کہ مؤمنان تو قبلوی کہ منافقان نو خبرے
تصدیق نہ کوی۔ اذن، پہ اصل کیں غور تہ وئیل شی دلہ مراد ہغہ شوک کہچہ د غوب
پہ شان ہرہ خبرہ او ہر عذر قبلوی۔ نو اذن ورتہ مبالغہ وئیل شی۔ یؤمن، د تفسیر کہ
ما قبل دے۔ یا اللہ، پہ حرف کہ بآ سرہ ایمان شرعی مراد دے او پہ حرف کہ لام سرہ ایمان
لغوی مراد دے۔ ورحمۃ، د اعطف دے پہ اذن خیر باندا۔ ائموا، ہغہ شوک چہ اظہار کہ
ایمان کوی کہ مخلص وی اوکہ منافق وی کہ ہغوی ذریہ رازونہ نہ معلوموی پہ ظاہری
ایمان باندا۔ اکتفا کوی او کہ ہغوی د پارہ دھا کٹے غواری۔ ہرکہ چہ دلفظ منافقان تہ
شامل دے نو ورپے جملہ کیں کہ ہغوی (پہ سبب کہ ایلا ورکولوسرہ) استثناء کوی او
تخویف ورکوی۔

۱۱ دے ایت کیں ہم زور نہ دہ منافقین تہ او کہ ہغوی یوصفت قبیحہ ذکر دے۔ یعنی مخلوق
کہ رضا کولو کوشش کوی پہ دروغہ قسمونو باندا۔ او اللہ تعالیٰ اور رسول اللہ صلی اللہ علیہ
وسلم ہغہ کوی۔ اَنْ یَّرْضَوْہُ، یوضعیہ ذکر کرو حکمہ رضا کہ اللہ او کہ رسول یوشان دہ او دا
ضمیر راجع دے اللہ تہ پہ نیزہ بیضاوی اور راجع دے رسول تہ پہ نیزہ سیبویہ۔

۱۲ پہ دے ایت کیں یرہ اخروی دہ او یوصفت قبیحہ دے کہ ہغوی۔ یحادی، مطلب دا کہ
چہ کہ اللہ تعالیٰ او کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ حدود و تونہ مخالف کہ خان نہ حدود

الکتاب

أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا

چہ نازل یہ شیہ دوی (مسلمانانو) باتدے یو سورت چہ خبر یہ کری دوی لہ پے ہفتہ شاہ

فِي قُلُوبِهِمْ طَقَلِ اسْتَهْزِءُوا بِآيَاتِ اللَّهِ

چہ یہ زہود نو دہ منافقا نو کیں دی۔ تہ ورتہ۔ او وایہ چہ۔ توتے کوئی تاسو یقیناً اللہ تعالیٰ

مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُونَ ﴿٤٢﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ

بشکارہ کوئی ہفتہ خیز چہ۔ یریدی تاسو دہ ہفتہ (دشکارہ کولو) تہ۔ او کہ۔ تیوس او کرے تہ دہ دینہ

لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ

خامخا وائی یہ دوی یقیناً مونہ شہان مشغولو او لو بے موکولے، تہ او وایہ

أَيَّا اللَّهِ وَإِلَيْهِ وَرَسُولُهُ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤٣﴾

ایا یہ اللہ تعالیٰ پورے او یہ ایو نو دہ ہفتہ پورے او یہ رسول دہ ہفتہ پورے تاسو توتے کوئی ۔

جوبہ وی او حادود دہ قسمہ دی یو قسم شرعی سزاگانے کپارے ک بعض کنا ہونو لکہ حد دنا او غلا وغیرہ۔ دویم قسم دہ حکم شرعی سنت طریقہ دہ ہفتہ حد دے۔ ددے وجے نہ ہر مبتدع مجاہد کہ اللہ تعالیٰ او د رسول صلی اللہ علیہ وسلم دے او داسے پہ سورۃ مجاہد لہ ہ۔ او نہ کیں ہم ذکر دی۔ قائل پہ دے کیں لفظ دہ حق پت دے یاد آئی تکرار دے دہ شکیں آئی سرے یا جواب حذف دے یعنی یہلک۔

نکلا دے آیت کیں ہم زور نہ دہ منافقینو تہ او دہ غوی یوصفت قبیحہ ذکر دہ مطلب دہ آیت دادے چہ دوی بہ توتے کولے پہ پیغمبر او پہ قرآن پورے او بیا بہ یریدال ددے خبر نہ ہسے نہ چہ اللہ تعالیٰ زہود نو دہ بد او پہ بارہ کیں سورت نازل کری او مؤمنان زہود نو دہ حال نہ خبر کری لیکن دہ سورۃ اللہ تعالیٰ دہ غوی دہ عیبونو پہ بارہ کیں نازل کری دے ددے وجے نہ دے سورت تہ سورۃ الفاضلہ ہم وائی (شرموونکے)۔ او سورۃ المثیرۃ او مبعثۃ ورتہ ہم وائی (را بشکارہ کوونکے نقصانونو لہ) او سورۃ الحفارة ورتہ ہم وائی رکستونکے ہفتہ خبرے چہ دہ دوی پہ زہود نو کیں دی)۔ قُلِ اسْتَهْزِءُوا دہ دلیل دے چہ استہزاء یے کولہ پہ اللہ او رسول او مؤمنانو پورے او د امر دہ پارہ دہ تہداید (زور نہ) دے۔

نکلا دے آیت کیں دہ غوی دہ صفات قبیحہ ذکر دی۔ سَأَلْتَهُمْ، تفصیل دہ سوال دہ شکیں آیت نہ معلوم دے یعنی سبب دہ استہزاء کولو۔ نَخُوضُ وَنَلْعَبُ، دہ عذارہ استہزاء کولو دے

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ ۚ

یہاں نہ کوئی یقیناً کفر نہ کفار کے بعد ایمان (نیکو کولوں) ستاسونہ۔

إِنْ تَعْفُ عَنْ كَافِرَةٍ مِّنْكُمْ تُعَذِّبُ كَافِرَةً

کہ معافی اور مومنوں کے ستاسونہ (پہ توفیق دے تو ہے) تو عذاب بہ ورکرو پیلے دے تہ

بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ۚ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ

پہ دے وجہ دوی مجرمان دی۔ منافقان سری او منافقاتی نیچے

بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ يَّامُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ

بعض ددوی د بعضونہ دی، حکم کوی یہ نارواڈ او منع کوی

عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ

د نیکی تہ او بند سائی لاسونہ خیل۔

اودامصداق دے دہغہ متل مشہورچہ "عزراۃ بدتر از گناہ" محکمہ چہ حوض اولعب
پہ اللہ اورسول اوایا تونو پورے غتہ گناہ دے اوجصاص اورازی لیکلی دی چہ
کلمہ د کفر پہ توفیق سرہ وئیل ہم کفر دے۔

تَحْوِضٌ، حوض پہ ناجائز خبر وکین مشغولیدل د پارہ د کپ شپ۔ نلعب یونا جائز
قول یا عمل کول د پارہ د وخت تیرولو اگرچہ ہغہ یے مقصد نہ وی۔

تَسْتَهْزِئُونَ، د ادلیل دے چہ حوض اولعب مرادف دے د استہزاء سرہ او
استہزاء باللہ عام یعنی ہغہ پہ نومونو اوصفتونو او حکمو تو پورے استہزاء کول۔
بلکہ دے ایت کین ہم زور نہ دہ منافقانوتہ او دہغوی دہ صفات قبیحہ ذکر دی
اودا ایت دلیل دے پہ دے خبر چہ شوک پہ اللہ تعالیٰ پورے یا رسول صلی اللہ
علیہ وسلم او قرآن پورے توفیق کوی او ہنہ سپک کنری نو ہغہ کافر دے او
مرتد دے۔

إِنْ تَعْفُ، مراد داد دے چہ اللہ تعالیٰ بعض منافقینوتہ توفیق د توبہ ورکرو او
ہغوی یے معاف کرل۔ پہ دے کین اشارہ دہ چہ توبہ د مرتدا ہم قبل پیری۔
مُجْرِمِينَ، ہغہ کسان چہ پہ گناہ باندے پابندہ وی توبہ نہ او باسی۔

نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمْ

ہیر کر بیٹھ دوی اللہ تعالیٰ لہ، نوا اللہ تعالیٰ ہیر پر بخود دوی لہ (پھر و مولوسرہ ذخیرہ) یقیناً منافقان خاص دوی

الْفَاسِقُونَ ﴿۹۷﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ

لوئے نافرمان دی۔ وعدہ کریدہ اللہ تعالیٰ د منافقو سر و سرہ

وَالْمُنْفِقَاتِ وَالْكُفَّارِ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ

او منافقو بنھو سرہ او کافرانو سرہ د اند د جہنم ہمیشہ پہ وی دوی

فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَلَهُمْ

پہ ہفت کتب۔ ہفت پورہ سزا د دوی دہ، او لعنت کریدہ دوی یا اللہ تعالیٰ، او دوی لہ

عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۹۸﴾ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا

عذاب ہمیشہ دے۔ تاسو بیٹھ پشان د ہفت کسانوچہ لعنت و ستاسونہ، و د ہفتی

أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَآكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا

زیات ستاسونہ پہ طاقت کتب او دیودو پہ مالونو او پہ اولاد کتب۔

بَلْ يَهْدِيهِمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

بَعْضُهُمْ مِّنْ بَعْضٍ، مَعْنَىٰ دَادَهُ جِه دوی د یوبل پہ شان دی پہ وتلو کتب د دین

تہ او دارنگ پہ دے صفاتو ذکر شو و کتب۔ او اشارہ دہ دے تہ چہ پہ دے حکم کتب

نَارِيَنَ أَوْ زَانَهُ بَرَابَرْدِي۔ لَفْظُ كَمِنْ اسْتِعْمَالِيَنِي بِه تَشْبِيهِ أَوْ اشْتِرَاكِ عَمَلِ كَبِي۔

وَيَقِضُونَ آيَاتِ اللَّهِ، مَرَادُ دَدِهِ تہ پریںودل د جہاد او د انفاق فی سبیل اللہ

او د نورو واجباتو دی۔

نَسُوا اللَّهَ، مَرَادُ دَدِهِ قَصْدًا پریںودل دی خودا سے پریںودل چہ اوکری پہ شان

د ہیر شوی مطلب دادہ چہ دوی پریںودل دے دے ذکر و طاعت د اللہ تعالیٰ لہ۔

بَلْ يَهْدِيهِمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ، مَرَادُ دَدِهِ تہ پریںودل چہ دے ذکر و طاعت د اللہ تعالیٰ لہ۔

وَعَدًا، د دے اکثر استعمال پہ خیر کتب وی او د وعدہ استعمال پہ شر کتب وی

لیکن ہر کلمہ چہ د وعدہ سرہ نار جہنم ذکر شو نو مراد د دے تہ وعید دے۔

فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ

پس فائده واخسته هغوی په برخه خپله نو تاسو هم فائده واخسته

بِخَلْقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

په برخه ستاسو لکه چه فائده اخسته وه هغه کسانو چه مخکین وو ستاسو نه

بِخَلْقِهِمْ وَخُصْتُمْ كَالَّذِي خَاصُّوْا

په برخه خپله او مشغول شوي تاسو پيشان د هغه کسانو چه مشغول شوي وو

أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا

دغه کسان برباد شوي دي عملونه د هغوی په دُنیا کين

وَالْآخِرَةِ ۚ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٤٩﴾

او په آخرت کين او دغه کسان هم دوی تاوان والا دي

ننلا په دے ايت کين تشبيه د دے منافقانو او کافرانو ده د مخکنو کافرانو سره په هغه صفاتو قبيحو چه تير شوي دي او په صفت د استمتاع او عوط کين نو دا دوه نور قبيح اوصاف جامعه دي او په سزا کين. فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ په دے کين اشاره ده صفت د فاستانواو فاجرانو ته چه هغوی د دُنیا خپرونه کنهیل خوا هئش مطابق استعمالول. وَخُصْتُمْ په دے کين اشاره ده مرض د مبتدا عینو او د مکذابينو د حق ته چه هغوی د محان نه دين ايجا د کړې وي د عييل خوا هئشاتو مطابق.

کَالَّذِينَ، د دے نه مخکين لفظ (اُنْتُمْ) پټ دے. قُوَّة، طاقت د بدانونو يا زور د ظلم او د نيولو د مظلومانو مراد دے. فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ، د خلاق ته مراد د دُنیا مالونه او مرتبه دي چه دا تقديري برخه ده د طرف د الله تعالى نه او د لفظ په مخکي ذکر کړو چه دلالت او کړي په قباحته د تير شوي خلقو بيا روستو جمله کين هغوی د عمل سره تشبيه ورکړې شوه. فِي الدُّنْيَا، حبط په دُنیا کين دا دے چه نتيجه د خيبر په هغه کين نه حاصل يږي دارنگ په دُنیا کين د هغوی مدح په عباداتو د هغوی سره نه کيږي چه د امتقي دے مونځ گزار دے يا حاجي دے. وَالْآخِرَةِ، او په آخرت کين په دغه عملونو سره ثواب نه حاصل يږي.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ

۱۱ یا نہ دے راغے دوی تہ خبر دے ہقہ کسانو چہ مخکین وو ددوی نہ قوم د

نُوحٍ وَعَادٍ وَثُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ

نوح (علیہ السلام) او عادیان او ثمودیان او قوم د ابراہیم (علیہ السلام)

وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ

او اوسیدونکی د مدین او دالتہ کرے شوو کلو والا (قوم لوط) راغلی دی دوی تہ

رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ

رسولان ددوی پہ بیکارہ حکو تو سرہ نو نہ وو اللہ تعالیٰ

لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ

چہ ظلم لے کرے دے پہ دوی باندے لیکن وو دوی پہ خیالو مخانو باندے

يُظْلِمُونَ ۝ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ

ظلم کوونکی - او مؤمنان سری او مؤمنات بیٹے

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ

بعض ددوی دوستان د بعضو دی حکم کو پہ نیکی سرہ

بِكُلِّ نَبَأٍ مِّنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ قَبْلِهِمْ قَوْمِ قَبْلِهِمْ قَوْمِ قَبْلِهِمْ

کالذین من قبلکم یعنی ذکر د مخکو قومونو مکذابینو دے سر د اشارے

کولونہ د مغوی ذنیوی عذابونونہ چہ پہ تور و سور تونو مکیو کین

ذکر دی دا قومونہ پہ سورۃ حج ۱۱۱ ۱۱۲ ۱۱۳ کین او پہ سورۃ ص ۱۱۱ ۱۱۲ ۱۱۳

کین ذکر دی -
أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ، مراد د ظلم نہ تکذیب او کفر کول دی چہ هغه سبب د
عذاب د دوی او گر عذاب لو۔

وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ

او منع کوی دے بدی نہ او پابندی کوی دے مانتے

وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

او ورکوی زکوٰۃ لڑا او تابعداری کوی دے اللہ تعالیٰ او در رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دے

أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ

دفعہ کسان کا حق رحم کوی پہ دوی یا تدبیر اللہ تعالیٰ۔ یقیناً اللہ تعالیٰ زور اور دے

حَكِيمٌ ۝ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

حکمتوں والادے۔ وعدہ کریدہ اللہ تعالیٰ دے مؤمنان و سرور او دے مؤمنات و بیوی سرور

جَنَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ

دے یاغونو چہ بہیڑی لاترے دے ہفتے ولے ہمیشہ بہ وی دوی

مکے دے آیت کہیں صفات دے مؤمنان و دی پہ مقابلہ دے منافقان و کہیں۔ فائدہ: دے دوی پہ بارہ کہیں اولیاء لفظ دے او دے منافقین و پہ بارہ کہیں بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ لفظ و و دیکہیں نکتہ دادہ چہ دے مؤمنان و زور و نہ یودی پہ محبت کو لو کہیں دے یوبل سرور او پہ شفقت کو لو کہیں پہ یوبل یا تدبیر او ہر چہ منافقان دی دے ہفتوی پہ زور و نو کہیں دے یوبل سرور اختلاف دے لیکن پہ حکم کہیں دے یوبل سرور پیوست دی۔

يَا الْمَعْرُوفِ، شَرِيبِي وَثِيلِي دے چہ ہر خیر او طاعت چہ شرعی وی نو اول پہ ہفتے کہیں ایمان او توحید او سنت داخل دی۔

الْمُنْكَرِ، ہر دفعہ خیر چہ پہ شرع کہیں دے ہفتے قبا جت معلوم وی اول پہ ہفتے کہیں شرعی او بداعت داخل دے۔

وَيُطِيعُونَ، دے پہ مقابلہ دے تَسْوَا اللہ پہ صفت دے منافقان و کہیں دے۔ دے صفتوں و خلاصہ ثلور امور دی اول پہ کورتی کہیں ولایت یعنی دے نور و نہ ہر اہل دویم دعوت دریم نیک اعمال ثلورم اتباع دے قرآن او حدیث۔ پہ دے آیت کہیں معلومہ شوق چہ دعوت دے حق پہ زنا نو یا تدبیر ہم لازم دے لیکن دے نارینو او دے زنا نو پہ اوصاف و کہیں شرعاً فرق وی دے ہفتے لحاظ کو ل ضروری دی۔

فِيهَا وَمَسْكَنٌ طَيِّبَةٌ فِي جَدَّتِ عَذَابُ

پہ ہفت کتب اور یہ ٹھکانوں مزید اور یہ جنتوں کے ہیشوالی کتب۔

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ

اور رضامندی کے اللہ تعالیٰ دیرلوٹے نعمت کے۔ کامیابی

الْعَظِيمُ ۴۲ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ

لویہ ۴۲۔ اے نبی (صلی اللہ علیہ وسلم) جہاد کوہ کے کافرانو سرہ

وَالْمُنَافِقِينَ وَاعْلَظْ عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ

اور منافقانو سرہ اور سخت سے یہ مقابلہ دھغوی کتب اور حائے ددوی (کافرانو)

جَهَنَّمَ وَيَبُئْسَ الْبَصِيرُ ۴۳ يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ

جہنم دے اور بد دے حائے کے ورتلو (داجہنم)۔ قسموںہ کوی دوی پہ اللہ تعالیٰ باتوں

۴۲ دے ایت کتب زیرے آخروی دے مؤمنانوتہ پہ مقابلہ کے عذاب کے منافقانو کتب۔

وَمَسْكَنٌ طَيِّبَةٌ یعنی ٹھکانہ وی جو رہے کہے شوے کے ملغلرو اور یا قوت وغیرہ نہ

اور خوشبویہ بہ وی او پہ منزل کے پٹھوسو کالو کتب کے ہفت خوشبوی بہ خوریہ وی

اور مشتمل بہ وی پہ بے شمارا نعمتونو سرہ۔ پہ دے ایت کتب جنات دودہ کرتہ ذکر

دے یو وجہ دادہ چہ کے اول تہ مراد دار کے ثواب دے کے تولو مؤمنانوک پارانہ اور دویم نہ

مراد باغونہ دی بلہ وجہ دادہ چہ کے اول تہ تول جنت مراد دے اور دویم نہ مراد

پہ جنت کتب یومعین حائے دے۔ پہ دے ایت کتب والمؤمنات ہم ذکر کریدی

دے دے دپارہ چہ ٹھوک و ہم اونکری چہ داسورت کے جہاد پہ بارہ کتب دے اور جہاد

خود نارینو کار دے نو جنت بہ صرف کے دھغوی وی؟

۴۳ پہ دے ایت کتب خطاب دے پیغمبر تہ اور داخل دی پہ دے خطاب کتب مؤمنان

ہر کلمہ چہ ٹھکانے آیا تو نو کتب مقابلہ ذکر شوعہ پہ صفاتو اور حالو کتب کے کافرانو

اور منافقینو سرہ نو اوس پہ دے ایت کتب اعلان کے جہاد دے کے تولو کافرانو سرہ

اور جہاد کے کافرانو سرہ پہ تورے سرہ او پہ بے سرہ دے اور جہاد کے منافقانو

سرہ کہ ہجرت تے نہ وی کہے نو ہم پہ تورے سرہ دے اور کہ پہ دارا سلام

کتب وی نو پہ بے سرہ دے۔ وَاَعْلَظْ عَلَيْهِمْ غلظت مقابل کے شفقت دے

مَا قَالُوا ط وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا

چہ نہ دی وٹیلے دوی ستایہ بار کیں۔ او یقیناً وٹیلے دے دوی کلمہ (خبرہ) ذکر او کفر تے سکا کریدے

بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ يَرْجُونَ بِمَا كَانُوا

پس د اسلام نیکار کولو د دوی نہ او قصد تے کریدے دھقے کار چہ حاصل تے نہ کرد

وَمَا تَقْضُوا إِلَّا أَنْ أَغْنِيَهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

او بد نہ کنری دوی مگر دا خبرہ چہ ملدا ار کول دوی لہ اللہ تعالیٰ اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دھقے

مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ

د فضل د اللہ تعالیٰ نہ، پس کہ دوی توبہ ویتلہ نووی بہ خوب د دوی د پارسا

وَأَنْ يَتُوبُوا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا

او کہ دوی منہ او کر خولو نو عذاب بہ ور کری دوی تہ اللہ تعالیٰ عذاب دردناک

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

پہ دنیا کیں او پہ آخرت کیں، او نہ بہ وی دوی لہ بہ بقولہ زمکہ کیں

مِنْ وَلِيِّيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝ وَمِنْهُمْ مَنْ عٰهَدَ

شوکی دوست او نہ مددگار۔ او بعض د دوی تہ ہقے شوکی دی چہ لوط تے کریدے اللہ تعالیٰ

او وٹیلے کیری سختوالی ذریعہ تہ پہ معاملہ کیں مراد دادے چہ دے دوار و دلو

سرا ہیچ شفقت اونری مہ کوئی او د دوی پہ مقابلہ کیں ملک شی دھقے کنخل کول

دے نہ نہ دی مراد۔ دارنگ غلظت نہ مراد ذکر دھقہ عیبونو د منافقانو دے چہ

پہ دے سورت کیں ذکر شوییدی۔

ملکہ پہ دے ایت کیں زور نہ دے منافقانو تہ دھغوی پہ دریو صفاتو قبیسو سرا

مرکہ چہ محک کیں ایت کیں منافقان تے شریک کرل پہ حکم د کافرانو کیں نو

دھغوی انکار او کرد د کفر کولونہ پہ قسم کولوسرا نو پہ دے ایت کیں دھغوی

دے۔ کلمۃ الکفر نہ مراد کنخل کول دی پیغمبر تہ او طعن کول دی پہ اسلام ہانا

وَهُمْ يَرْجُونَ بِمَا كَانُوا وَمَا تَقْضُوا إِلَّا أَنْ أَغْنِيَهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ

لَيْنِ اثْنًا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ

کہ چہرے رائے کرو مونیوتہ د فضل خیل تہ (رحمہ مال) نو خاتما صدقہ پہ کوؤ

وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۴۵﴾ فَلَمَّا أَثْمَرُوا

او خاتما ثنوبہ د نیک عمل کوونکونہ نوھرید چہ ورکرو اللہ تعالیٰ دویتہ

مِنْ فَضْلِهِ يَخْلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مَعْرُضُونَ ﴿۴۶﴾

د فضل خیل نہ نوشومتیا او کرم دوی پہ ہفتہ سارہ او اوگر خیل (د لوظ خیل) اودوی غار وونکی دی

فَاعْقِبْهُمْ يَفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ

پس پیدا کرو اللہ تعالیٰ منافقت پہ زہونو د دوی کیں ترھے ورھے پورے

غزوہ تبوک کیں چہ ارادہ یے کہے وہ د قتل د پیغمبر لیکن ہغہ ارادہ کیں کامیاب نہ شول محکہ چہ اللہ تعالیٰ ہی لرحہ خبر ورکرو۔ وَمَا نَقَمُوا مراد دے دادے چہ منافق سرے د احسان کوونکی سرہ بدگوی۔ پہ دے آیت کیں نسبت د مالدار کو لو اللہ تعالیٰ تہ پہ طریقہ د ورکولو سرہ دے او نسبت د ہفتہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ طریقہ د تقسیم سرہ دے یعنی رسول صلی اللہ علیہ وسلم بہ دوی تہ پہ مال فی او غنیمت او زکوٰۃ کیں مالونہ ورکول ترے چہ دوی مالدار شول۔ محکہ حدیث شریف کیں راغلے دی اِنَّمَا اَنَا قَاسِمٌ وَاللّٰهُ يُعْطِيْ یَقِيْنًا زہ تقسیم کوونکے یم او اللہ تعالیٰ ورکوی۔

یہ دے آیت کیں اشارہ دہ ہل قسم منافقینوتہ او د ہغوی قبیحہ صفا توتہ چہ نذرا اوکری د اللہ تعالیٰ پہ نوم او ہغہ تہ پورہ کوی او وعدہ اوکری د اللہ سرہ او د ہغہم خلاف کوی۔ فائدہ: دیرو مفسرینو پہ سبب د نزول د دے آیت کیں ثعلبیہ بن حاطب انصاری لیکلے دے لیکن ہغہ صحیح نہ دے محکہ چہ ہغہ بداری صحابی ووہنہ منافق نہ شی کیدلے پہ دغہ قصہ باندے دیرو اہل علمور د کپیدے بیہقی پہ دلائل النبوة کیں دیتہ ضعیف وئیلے دی دارنگ ابن عبد البر او ابن الاثیر او ہیثمی پہ جمیع الزوائد او صاحب د فیض القدیر او نسیب رفاعی پہ مختصر ابن کثیر او سیوطی وغیرہم ورتہ ضعیف وئیلے دی۔

بلکہ پہ دے آیت کیں دوعہ صفات قبیحہ د منافقانہ د کردی او د آیت دلیل دے پہ دے ہانتا چہ شوک د نذرا صحیح وفاقہ کوی نو ہغہ گنہگار دے۔

يَلْقَوْنَہٗ یٰمَآ اَخْلَفُوا اللّٰہَ مَا وَعَدُوْہُ وَیَمَآ

چہ مخاخ ہشی دوی دھفہ سہرہ یہ سبب دے چہ متلاف کریں دوی اللہ تعالیٰ نہ دھفہ وعدہ چہ کریں دھفہ سہرہ پندور

کَانُوْا یَکْذِبُوْنَ ۝۷۷ اَلَمْ یَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰہَ

چہ دوی دروغ وکیل آیا نہ پوہیری دوی چہ یقیناً اللہ تعالیٰ

یَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَاَنَّ اللّٰہَ

پوہیری یہ پتہ خبر و دوی او پہ جرگو دوی او یقیناً اللہ تعالیٰ

عَلَّامُ الْغُیُوْبِ ۝۷۸ الَّذِیْنَ یَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِیْنَ

مہ پوہید و نکے دے پہ تلوو عیبونو باندا (دما منافقان) ہفہ کسان دی چہ عیب لگوی پہ رغبت کوونکو

مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ فِی الصَّدَقَاتِ وَالَّذِیْنَ

د مؤمنانو تہ پہ صدقو ورکولو کیں او ہفہ کسان

لَا یَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَہُمْ فِیْ سَخِرُوْنَ

چہ نہ موی ہغوی مگر مزدوری خیلہ پس دوی مسخرے کوی

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الَّذِیْنَ یَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِیْنَ سَخِرُوْا مِنْہُمْ وَیَلْقَوْنَہُمْ بِسَخِرَۃٍ ۚ

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الَّذِیْنَ یَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِیْنَ سَخِرُوْا مِنْہُمْ وَیَلْقَوْنَہُمْ بِسَخِرَۃٍ ۚ

فَاَعْقِبْہُمْ ضَمِیْرُ فَاعِلٍ رَّاجِعٌ دے اللہ تعالیٰ تہ یا راجع دے بخل تہ او یلقونہ ضمیر

ہم راجع دے اللہ تعالیٰ تہ یا بخل تہ یہ تقدیر دے جزاء دے بخل سہرہ

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الَّذِیْنَ یَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِیْنَ سَخِرُوْا مِنْہُمْ وَیَلْقَوْنَہُمْ بِسَخِرَۃٍ ۚ

یہ تلوو عملونو باندا عالم دے نو دوی لہ یہ سزا ورکوی اوایت ہسکارہ

دلیل دے پہ دے خبرہ چہ علم دے غیب خاص صفت دے اللہ تعالیٰ دے

سِرِّہُمْ ہفہ خبرے چہ پہ ذہہ کہیں وی او تَجَوُّوْہُمْ پتہ جرگے کولہ

مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۵۹﴾

پہنچے پورے۔ اللہ تعالیٰ بہ سزا دے مسخروں کو درگاہِ حشر، اور دوی لہ عذاب درد ناک دے۔

اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْ

کہ بخند غواہے تہ دوی لہ او کہ نہ غواہے بخند دوی لہ (یوشان دہ) - کہ تہ بخند او غواہے

لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ط

دوی لہ او یا کرتہ نو ہینچے بخند تہ کوی اللہ تعالیٰ دویہ۔

ذٰلِكَ يَآتِيهِمْ كُفْرًا بِاللّٰهِ وَرِسُوْلِهِ

دا پہ دے وجہ چہ یقیناً دوی کفر کریدے پہ اللہ تعالیٰ اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دھوکہ

وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۶۰﴾

اور اللہ تعالیٰ نہ درکوی توفیق دہدایت قوم نافرمان تہ۔

لک دے آیت کہیں ہم زور نہ دہ منافقین تہ او کہ ہغوی دہ صفات قبیحہ ذکر دی مراد
دا دے کہ شوک کہ اللہ تعالیٰ پہ لار کہیں دیر خرچ کوی دمالداری دوجے نہ نومنافقان
پہ ہغہ باندے عیب لکوی چہ داریا کار دے او کہ شوک لہ خرچ کوی دغریبی
دوجے نومنافقان ہغہ پورے مسخرے کوی۔ فائدہ: دا آیت دلیل دے پہ دے
خبرہ چہ شوک پہ صحابہ کرام موطن کوی تو ہغہ منافقان دی لکہ شیعہ اور وافض
نہ پہ دے آیت کہیں خطاب دے پیغمبر او مؤمنان تہ اویرہ دہ منافقین و لہ چہ
ہغوی د پارہ استغفار نہ قبلیدی۔ ابتداء کہ دے آیت کہیں اختلاف دے بعضو علماؤ
و قیل دی چہ مقصد پہ دے کہیں نا امیدہ کول دی د مغفرت د ہغے نہ نواستغفار د ہغے
د پارہ بے فائدہ شواوہ بعضو علماؤ پہ نیز دا اختیار و رکول دی حدیث د بخاری
دلیل دے چہ دا اختیار و روئی صلی اللہ علیہ وسلم تہ لیکن ہیا منسوخ شویہ
پہ آیت لکہ او مطلق باندے۔ سبعین مراد پہ دے سورہ صرف او یا نہ دی بلکہ بناء
پہ عداد د عربی و الفظ استعمال لہی د دیر والی د پارہ عداد د سبع دا سے عداد دے
چہ مشتمل دے پہ تہ لو صفت و نوہ عداد باندے فرد او زوج اصم او منطق احدا او
مرکب او دارنگ او کہ مرتبہ د عداد دی۔ یویز۔ لسیز۔ سلیز۔ زریز۔ لس زریز۔

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ

خوشحال دی دپائے کرے شوی (دجہاد نہ) یہ کینا ستلو خیلو باندے یہ خلاق

رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

د رسول اللہ کنس او بدگنوی دوی چہ جہاد او کری یہ مالونو خیلو

وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا

او یہ مخانونو خیلو سرہ پہ لار د اللہ تعالیٰ کنس او وائی دوی (نور مخلوقہ) مہ اوچی

فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا

یہ گرمی کنس (جہاد لہ) نہ ورنہ او وایہ اور د جہنم دیر سخت گرم دے کہ چرے دوی

يَفْقَهُونَ ۖ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا

پوھیدار تو داسے بہیہ نہ کوئے۔ نو او د خاندی دوی لپہہ مردہ او او د ژاری

سل زریز۔ ملیون۔ نوک دے وجہ نہ عرب کو دیر والی کو پارہ سبع ذکر کوی او کلمہ کو تاکید
کو پارہ سبعین ذکر کوی او زیات تالکب کو پارہ سبعمائه ذکر کوی۔

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا أَشَارَهُ دَهْ چہ عدم مغفرت کو دوی کو وجہ کو نقصان کو نبی صلی اللہ
علیہ وسلم او د بخل او قصور کو اللہ تعالیٰ نہ نہ دے بلکہ کو دوی کو کفر کو وجہ نہ دے۔
بلکہ دے ایت کنس ہم زور نہ دہ منافقینو تہ او بخل و صفات قبیحہ کو موعی دی۔ کو اول
صفت مطلب دادے چہ کینا ستل کو جہاد نہ یو کناہ دے او مخالفت کو رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم نہ دویم کناہ دے او خوشحالی پہ ہی باندے دریم کناہ دے او
دامرض کو مبتداعینو ہم دے چہ پہ ہفہ عمل چہ خلاف کو رسول وی خوشحالی
کوی۔ الْمُخَلَّفُونَ دوی اگر چہ پخیلہ پاتے شوے و کو جہاد نہ لیکن دا پہ حقیقت کنس
قہر او غضب دے کو اللہ تعالیٰ پہ دوی باندے یعنی اللہ تعالیٰ پاتے کپل دوی لہ
لکہ پہ بلکہ کنس تیر شول۔ خِلَاف پہ معنی کو مخالفت سرہ دے او دامفعول لہ دے یا
پہ معنی کو خلف سرہ دے۔ يَفْقَهُونَ یعنی علم کو فرق کو دنیا او کو آخرت او کو مشقتونو
او کو نعمتونو کو دواہ او کو حقیقی علم دے کو دے وجہ نہ دیتہ فقہات او ٹیلے شو۔

كَثِيرًا جَزَاءً يَمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

زیادہ مودہ، بدلہ و رکیدیشی پر سبب دھتے عملوں پر جو دوی نے کوی۔

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ

پس کہ واپس راوستے تہ اللہ تعالیٰ یوسے دے تہ د دوی تہ

فَأَسْتَأْذِنُوكَ لِخُرُوجِ قُلُوبِ لَنْ تَخْرُجُوا

تو ایجازت بہ خواہی ستانہ دپاڑہ دوتلو (جہاد دپاڑہ) نو تہ ورتہ او واپہ ہرگز نہ اوختی

مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ

زما سرہ ہیچوے او ہیچ کلہ جہاد نہ کوئی زما منکر تیا کیں دشمن سرہ۔ یقیناً تاسو

رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا

رضا شوی یی پہ کینا ستلو اول محل نو کیتئی

مَعَ الْخُلَفَاءِ ۖ وَلَا تَصِلْ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ

د پاتے کید و نکو سرہ۔ او موخ (جہاد) نہ کوہ پہ ہیچ یو د دوی تہ

یہ دہم زور نہ دہ منافقا نو تہ او پہ دے سرہ امر مراد نہ دے بلکہ خبر او زور نہ مراد دہ او دارنگ و لیکن کو پہ امر سرہ خبر مراد دے او دقلیل نہ مراد دنیا دہ او د کثیر نہ مراد جہنم دے او د ضحک او بکاء نہ مراد معنی حقیقی دہ او احتمال دے چہ مراد وی دے نہ خوشحالی او غمو نہ۔

فائدہ: خندا کول بغیر کہنتہ نہ دے نبی او د صحابہ کرامو نہ ثابت دہ لیکن دیروالے دھت عمل کے وقوفانودے۔

یہ دے ایت کیں ہم زور نہ دہ منافقا نو تہ او پہ دے کیں منع کول د دوی دی پہ ائندہ زما نہ کیں دوتلو د جہاد دپاڑہ او ہر طہ چہ دا ایتو نہ پہ سفرہ تبوک کیں نازل شوے و نو عکہ یے او فرمائیل چہ فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ أَوِ الْخُلَفَاءِ زانہ او او واپہ او کمزوری سری پہ دے کیں داخل دی۔ او خالفین فاسدینو تہ ہم واپی او فاسدین پہ معنی دکنداہ باندا دے او فرما وئیلے دی چہ خالفین مخالفت کو د نکوتہ ہم وئیلے شی۔ فائدہ: یہ دے ایت کیں دلیل دے پہ دے خبرہ چہ

وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا

او اوقی روحونہ ددوی او حال داچہ دوی کا قرآن وی۔ او کلہ چہ

أَنْزَلْتُ سُورَةَ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا

نازل کریشی یوسورہ (بکے مضمون سورہ) چہ ایمان را ورپی بہ اللہ تعالیٰ او جہاد کوئی

مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُوا الطُّوْلِ مِنْهُمْ

پہ ملگرتیا د رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دھغہ کیں، تو اجازت غوازی ستانہ طاقت والا خلق ددوی نہ

وَقَالُوا أَذُنًا نَكُونُ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

اودانی چہ پر پروردہ مونہ چہ شو د کینا ستونگو سرہ۔

۸۵۔ جواب دیو وہم دے کہ شوک داوہم اوکری چہ ددوی د مالدارئی دوجے یا
ددوی د محامد دوجے نہ جنازہ کول پہ دوی باندے بہ جائزوی ؟ نوپہ دے ایت کیں
دھغہ جواب او شواو دابل حکم د منافقا نو دے عطف دے پہ لا تصل باندے۔

سوال : دا ایت مخکین ۸۵ کیں تیر شویدے نو مکررا را ورلوئخہ فائدہ دہ۔

جواب : مخکین ایت کیں تفریع وہ د پارہ د منع د قبول د نفقا تو د دے وجہ نہ یے پہ
فاسرہ را ورلو اودا ایت جواب د هغه وہم دے چہ مخکین ذکر شول . جواب مخکین
ایت پہ پارہ د هغه منافقینو کیں وڈ چہ موجود وڈ پہ وخت د نزول د ایت کیں
اودا ایت عام دے اودوارہ آیا تو نو کیں فرق دے پہ خلور و طریقو سرہ اول داچہ

د هغه پہ سرکین فاء دہ اود دے پہ سرکین واود دے د هغه وجہ مخکین معلومہ شوہ
دویم داچہ ہلتہ کلمہ د لا دوا کرتہ ولا اودلتہ یوکرت دہ محک چہ هغه تفریع وڈ اودینا
د تفریع پہ تفصیل باندے وی اوپہ دے ایت کیں صرف حکم دے د هغه تفصیل
حاجت نیستہ . دریم ہلتہ لبعد بہم پہ لام سرہ اودلتہ ان یعد بہم محک ہلتہ مفعول

حذف دے یعنی تکثیر الاموال والا ولاد اودلتہ ان یعد بہم پخپلہ مفعول دے . مخلوم ہلتہ
لفظ الحیاۃ الدنیا ذکر وڈ اودلتہ لفظ ک حیاۃ محذوف دے وجہ دادہ چہ ہلتہ تاکیدا مقصدا
وڈ اودلتہ مقصدا تاکیدا نہ دے (او اللہ تعالیٰ بنہ پوہیدی) پہ حکمت د کتاب خپل باکدا
۸۶۔ داہم پہ طور د عطف سورہ ذکر کر دے تہ عطف د قصہ پہ قصہ باندے و یلہ شی
پہ دے ایت کیں ہم زور تہ دہ منافقینو تہ چہ کلہ د جہاد اعلان اوشی نو مالدار کسا

رَضُوا بِأَن يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطِبَّ

(رضا خوشحال) دی دوی پہ دے خبرہ چہ شی د پاتے کید ونگو شیو سرہ او مہر وعلے شویہ

عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ۝۸۷

پہ زیونو د دوی نو دوی نہ پوہیری (پہ نقصان بانس) لیکن

الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا

(رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) او ایمان والا د ہفہ ملگری جہاد کوی

بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ

پہ مالونو خیلو سرہ او پشخاتونو خیلو سرہ او دتہ کسان دوی د پاری

الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝۸۸

دیرے خوشحال دی او دتہ کسان دوی کامیاب دی۔

د دوی نہ د پاتے کید لو کوشش کوی۔ د اَمْنُوَانَه مراد مؤمنانو د پاریہ ہمیشگی د ایمان دہ او د منافقو د پاریہ اخلاص د ایمان دے او د ایٹے محکمیں محکمہ ذکر کرو چہ جہاد بغیر د ایمان نہ نہ قبل پیری۔ سورۃ شہ حصہ د سورت تہ ہم سورت و عیلے شی یا مراد د سورت تہ تول سورۃ توبہ دے۔ اُولُو الطُّوْلِ بے محکمہ خاص ذکر کرل چہ د دوی طاقت او وس رسی او سرۃ د دے تہ جہاد نہ کوی۔ اَلْفُجْدَائِیْنَ عام مراد دے کہ مریضمان او معذورہ دی او کہ زنانه او بچی او بودا گان وی۔

۸۷ پہ دے ایت کبن ہم زور نہ دہ منافقینوتہ او د ہغوی دویہ صفتوتہ قبیحہ ذکر دی۔ خَوَالِفِ جمع د خالفة دہ، زنانه او واریہ او معذورہ سہی د دے نہ مراد دی۔ دارنگ خوالف ذلیل کسانوتہ ہم وائی۔ یَفْقَهُونَ مراد د فقہات نہ دلتہ فرقی دے پہ منیج د فائدا و د جہاد او د نقصانوتہ ترک الجہاد کبن او دارنگ پہ منیج د صحبت د مجاہدینو کبن او د صحبت د زنانونو کبن او دارنگ پہ مقاصد او د سورت بانسے پوہہ لول۔

۸۸ پہ دے ایتونو کبن صفت د رسول اللہ او د صحابہ کرام دے پہ جہاد کولو سرہ پہ مقابلہ د منافقانو کبن او دوی د پاریہ زیرے آخروی دے او پہ لفظ

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَدَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا

تیار کر دیں اللہ تعالیٰ دوی دیا ہے یا غوثہ چہ بھیڑی لاندے دھتے نہ

الْأَنْهَارُ خِلْدَيْنِ فِيهَا ذَلِكَ الْقَوْرُ

دے ہمیشہ بہ وی دوغہ پہ ہتے کیں۔ دا کامیابی

الْعَظِيمُ ۸۹ وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ

لویہ دہ۔ او راغلل پہ دروغہ بھانے کوونکی د باندہ چیانو نہ

لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ

دے دیا ہے اجازت اوکریشی دوتیہ، او کینا ستل ہفہ کسان چہ دروغہ تے وٹیلے وڈ اللہ تعالیٰ نہ

وَرَسُولُهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ

اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دھوتیہ، زردے چہ او بہ رسی ہفہ کسانو تہ چہ یہ کفر پاتے شوبہا ددوینہ

عَذَابُ الْيَوْمِ ۹۰ لَيْسَ عَلَى الضَّعَفَاءِ

عذاب درد ناک۔ نیشہ۔ کمزور باندے

د لیکن کیں فائدہ دادہ چہ منافقان و داخیال نکوی چہ موبن جہاد نہ کوونو بلکہ
نیشہ چہ جہاد اوکری نوالہ تعالیٰ د مجاہدینو شان ذکر کرو او بشارت پہ خلورو
طریقو سرہ پہ اول آیت کیں دودہ طریقہ دی او پہ دویم کیں ہم دودہ طریقہ دی
او پہ دویم آیت کیں ذکر کعبرات، اخرو یہ دے، الْخِلْدَاتُ مراد دے نہ، منافع
د دنیا او اخرت دی یا مراد دے نہ بیہیانے دی پہ جنت کیں لکہ سورۃ رحمن
آیت نہ کیں دی۔

نہ پہ دے آیت کیں ہم زور نہ دہ منافقینو تہ او بیان د حال د باندہ چیانو منافقان
دے پس د بیان د حال د مدایعہ والونہ، مُعَذِّرُونَ پہ شداسرہ ہفہ چاتہ وائی
چہ پہ دروغہ عذار کوی یعنی دے کسانو پہ دروغہ عذار کرے وواوکلہ کلہ
استعمالیدی د پامراہ د عذار صحیح۔ وَقَعَدَ الَّذِينَ مراد دے نہ بلہ دلہ دہ چہ
ہغوی بغیر د عذار ہسکارہ کولونہ د جہاد نہ پاتے شول او معنی دا لچہ کینا ستل
د عذار کولونہ یا مراد دے نہ دا فحکنی دلہ دہ چہ دروغ عذار پے پیش کرو

وَلَا عَلَى الْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ

او نہ پہ مریضانو باندے او نہ پہ ہفہ کسانو چہ

لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ خَرْجًا إِذَا نَصَحُوا

نہ موی ہفہ خیر چہ خرچ کری بخہ گناہ (پہ کینا ستلو د جہاد نہ) کلہ چہ اخلاص کوی

بِاللهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ

اللہ تعالیٰ او رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دہفہ کینا نیشتاہ پہ احسان کوونکو باندے ہیئہ

سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۹۱﴾

ملا متبیا۔ او اللہ تعالیٰ بخونکے رحم کوونکے دے ،

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ

او نیشتاہ گناہ پہ ہفہ کسانو باندے چہ کلہ راغلل تاتہ دے دپارہ چہ سوری ورکے دوی نہ

او پاتے شول د جہاد نہ نو معنی داشوہ چہ کینا سنل د جہاد نہ۔ گدا بوا مراد د دے
دروغونہ دعویہ د ایمان د دوی دہ یا مراد د دے نہ دروغ عذار دے۔ کفر و ایمانہم
منہم یعنی حکمہ او فرمائیلو چہ بعض کسانو د دے نہ د نفاق نہ توبہ ویستلہ وہ۔
بلکہ پہ دے آیت کینا ذکر د معذورینو دے چہ ہغوی د صحیح عذار د دے نہ د جہاد
نہ پاتے شویما نو دوی کینا کینا نہ دی پہ دے آیت کینا د ہغوی نہ درے قسمہ
ذکر کپیدی۔ یوضعیقان ، داعام لفظ دے چہ د بدان نہ داسے طاقت ختم
شوے وی چہ پہ ہفہ سرہ جہاد کیدے شی، لکہ پونداشوے وی، گوہ، شل
یا بوداشوے وی۔ دویم مریضان پہ داسے مرض سرہ چہ پہ جہاد کولو کین
زیاتی کیدی مرض د ہغوی یا ہلاکت تہ رسوونکی وی۔ دریم معذور ہفہ کسان
دی چہ خرچہ د جہاد نہ موی لیکن پہ دوی ئے دہ شرطہ لکولے دی یودا چہ
نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ نصیحت د پارہ د اللہ تعالیٰ اخلاص د عقیدے د توحید
او د ہر قسم شرک نہ ہیچ کیدل او عمل کول د پہ او امر و اللہ تعالیٰ او ہیچ کیدل
د منہیا تو د ہفہ نہ او نصیحت د رسول اللہ دادے چہ ایمان راوری پہ ہفہ
او د ہفہ اطاعت کوی او د ہفہ توقیر او محبت کوی او د ہفہ د سنت اتباع کوی
او د ہفہ نہ د مخالفت کوونکو سرہ دشمنی کوی۔ دویم شرط دا دے

قُلْتُ لَا أَجِدُ مِمَّا أَحْبَبْتُكُمْ عَلَيْهِ شَوْئًا

نوٹا اوٹیل چہ زلہ نہ موم ہفتہ خیز چہ سوارہ کوم تاسو پہ ہفتہ پاندے، نو واپس شول دی

وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمِّ مَعَ حَزَنًا

او سترگو د دوی بیولے ادینکے د وچه د غم نه

الَّذِي يَجِدُ مَا يُنْفِقُونَ ۖ إِنَّمَا السَّبِيلُ

پد خیره چه نه موی هفت خیز چه خرچ کوی یقیناً ملا متیا

عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاكُمْ

په هغه کسانو ده چې اجازه غواړي ستانه (د پانتيکيدلو د جهاد) او دوی مالدار وي

مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ فِي دَعْوَانِهِمْ أَنْ يَدْعُوا بِهِمْ مُنَادِيَهُمْ ۚ إِنَّ دَعْوَانَهُمْ خَالٍ عَنْ غُلُوبِ النَّاسِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمْ أَكْثَرُ بِغْلَابَةٍ ۚ وَكَذَّبُوا عَنْهَا وَأَعْتَدُوا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ۚ

۹۳ دے کنبی غلورم قسم معذاورا ذکر دی یعنی ہفتہ شوک چہ کہ سفر کولو کہ پارسا
سورلی نہ موی اودا کہ غزوہ تبوک پہ وخت کنبی اووہ کسان وؤ رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم تہ راغلل او طلب کہ سورلوئے نرینہ اوکرو لیکن کہ ہفتہ طاقت کنبی سورلی
ورکول تہ وونودوی دیر پحققان سرہ واپس شول او دیرہ زمانہ ئے ژبا کولہ اودوی تہ بگا وون
وٹیلہ کیلہ او بل قول دادے چہ دوی پیزار یا موزے غوتلے و۔ اول قول غورہ دے تَقِيضُ مِنْ
الْكَامِجِ پہ دے کلام کنبی مبالغہ کہ جزا مقصودہ محکہ چہ پہ اصل کنبی دموعہم
تَقِيضُ مِنَ الْاَعْيُنِ يَا تَمْتَلِجُ الْاَعْيُنِ مِنَ الدَّمْعِ شَم تَقِيضُ - ترجمہ: او شکہ کہ
دوی بھیری کہ ستر گونہ یا ستر گے دیکری کہ او شکونہ بیا بھیری۔

فائدہ: ۱۱ آیت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ دے نبی صلی اللہ علیہ وسلم
پہ اختیار کنس چالہ خااروی و رکول ہم نیشتہ د جہاد د پارسہ اگرچہ ہفتہ
پہ ہفتہ وخت کنس ژوند دے وؤ۔ نو دے مرو پہ لاس کنس یہ شہنکہ شہ اختیار
وی چہ مشرکین خلق دے مرو نہ خااروی وغیرہ غواری۔

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ

خوشحال دی پدے خبرہ چہ شی د پائیکیدونکو بشعوسره ، او مہر و ہلے د اللہ تعالیٰ

عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۹۳﴾

پہ زہونو د دوی پس دوی تہ پوہیری -

۹۳ پہ دے ایت کیں زور نہ دہ مالدار و منافقینو تہ داپہ مقابلہ د لا یجہونون
مَا يُنْفِقُونَ اَوْ اَتَوَلَّيْ لِنَحْمَلْهُمْ کیں دے۔

اَغْنِيَاءُ یعنی دوی قادر دی پہ نفقہ اوسور لئی باندا دے او معذاورہ نہ دی۔

رَضُوا جملہ مستانفہ دہ علت دے د طلب د اذن د دوی او پہ نک نک کیں ہم داسے
مضمون ذکر و لیکن ہلتہ ہغہ اغنیاء مراد دی چہ دیر مالدار دی حکمے ہغوی
تہ اولو الطول و ثیل و و اودلتہ لپے غناء والا مراد دی چہ صرف نفقہ اوسور لئی
باندا دے قادر دی دارگک ہلتہ حال د منافقانو پہ وخت د نزول د سورت
کیں ذکر و و اودلتہ حال د ہغوی پہ وخت د اعلان د غزوہ تبوک کیں
ذکر دے بیا ہر کلمہ چہ ہلتہ انزلت مجہول ذکر و و نوطیع یے ہم مجہول ذکر
کرو۔ او ہلتہ عدم فقہات پہ سورت باندا دے اودلتہ عدم علم پہ نقصان تو
د ترک د جہاد باندا دے مراد دے دے و جے نہ ہلتہ نفی د فقہ اودلتہ نفی
د علم یے او کرلہ۔

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ

دروغ بھانے پہ کوی دوی تاسو تہ کلہ چہ واپس شی تاسو دوی تہ ۔

قُلْ لَا تَعْتَذِرُونَ وَاللَّهِ تَوَّابٌ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا

تہ ووتہ او واپہ مہ کوی بھانے ھیرے پادرنہ کو و مونہ پہ تاسو باندے یقینا خبر اکریدہ مونہ تہ

اللَّهُ مِنْ أَحْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ

اللہ تعالیٰ دہ حالاتو ستاسونہ او زردہ چہ او بہ وینی اللہ تعالیٰ عمل ستاسو

وَرَسُولُهُ يَوْمَ تَرْدُورُونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ

اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دھقہ بیابہ او گر خولے شی ہفتہ ذات تہ چہ عالم دے پہ ہر پتی

وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۹۲﴾

او شکارہ نو خبر پہ کری تاسو پہ ہفتہ عملونو چہ تاسو لے کوی ۔

مکہ داهم زور نہ دہ منافقینو تہ اودا وحی نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تہ پہ سفر
کے تبوک کہیں راغلے وہ پہ طریقہ کے پیشگوئیے پہ دلیل کے اذکار جَعَلْتُمْ إِلَيْهِمْ سِرًّا
او یَعْتَذِرُونَ استیناف دے یعنی کہ او و نیلے شی چہ دوی ھنگہ استیدان کوی
نو طریقہ کے ھٹے پئے ذکر کر کے پہ اعتذار سرے۔ یَعْتَذِرُونَ اعتذار پہ معنی کے دروغین
عتذار کے۔ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ نَسَبَ كَ الْبَاءِ اللَّهُ تَعَالَى تہ او حرف کے من دلیل دے پہ دے
خبرہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ بعض پتو خبرو باندے ھلہ عالم و وچہ
اللہ تعالیٰ بہ ورلہ خبر ورکرو لکہ پہ سورۃ تحریم مکہ کہیں دی اودا آیت شکار دلیل
دے پہ دے خبرہ چہ غیبدان صرف اللہ تعالیٰ دے۔ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ لفظ
کے مستقبل دلیل دے چہ مراد کے عملکم نہ راتلونکی اعمال دی یعنی توبہ کول کے نفاق
نہ یا نہ کول او امداد کول کے مؤمنانو سرے پہ شرکت کے قتال یا نہ کول۔

فَأَعْلَاهُ: دے آیت نہ بعض جا ملانو استدلال کریدے چہ نبی صلی اللہ علیہ
وسلم حاضر و ناظر دے کے ھٹے جواب پہ ویرو طریقو سرے دے اول داچہ پہ
دے آیت کہیں لفظ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَحْبَارِكُمْ کے خلاف دے دویم داچہ
ورپے جملہ کہیں عالم الغیب صفت کے اللہ تعالیٰ کے پامرہ ذکر شوے دے دریم داچہ
پہ آیت کہیں المؤمنون ہم ذکر دی نولازم داشوہ چہ تول مؤمنان کے حاضر و ناظر وی

سَيُخْلِفُونَ بِأَلْفٍ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ

زر دے چہ قسموتہ بہ کوی بہ اللہ تعالیٰ تاسوتہ کلہ چہ واپس شی تاسو دوی نہ

لَتَعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ

دے دپارہ چہ مخ وادوی ددوی نہ توخ وادوی ددوی نہ یقیناً دوی

رَجَسٌ وَمَا (۱۱) وَبِهِمْ جَهَنَّمَ جَزَاءُ لِّمَا كَانُوا

پلٹ دی او خائے ددوی جہنم دے، بدالہ بہ ورکیدیشی دھق عملونو چہ دوی

يَكْسِبُونَ ۝۹۵ يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ

یے کوی - قسموتہ کوی دوی تاسوتہ و دپارہ چہ رضاشی تاسو ددوی نہ

خلورم داچہ پہ رؤیت (علم) د اللہ او د رسول کین د فرق د پارہ مفعول یے مقدم کرے
 پہ معطوف (رسولہ) بانداے داروستو وجہ روح المعانی کین ذکر کرے دہ۔
 ۹۵ دا ایت بیارور نہ دہ منافقینوتہ او دھغوی دودہ صفات قبیحہ ذکر دی۔ فَأَعْرِضُوا
 عَنْهُمْ مراد دادے چہ ددوی سورہ عبیرے ہم مہ کوئی او کیناستل ہم مہ کوئی۔
 لَتَعْرِضُوا مراد ددے نہ اعراض دصغ دے یعنی نہ ملامتہ کول او اعراض کین مراد
 د اعراض نہ مجلس او سلام کلام پری بنودل دی پہ دلیل د علت سورہ چہ إِنَّهُمْ
 رَجَسٌ دے او مراد ددے نہ نجاست معنویہ باطنیہ دے یعنی لکہ چہ د پلٹ
 شیز نہ محان ساتل ضروری دی نودارنگ ددوی نہ محان ساتل لازم دی دپارہ ددے
 چہ ددوی پلٹتی پہ تاسو کین اثر اونکری۔ فَأَلْفٌ دہ: مخکین ایت کین رَجَعْتُمْ اَوْ يَنْتَظِرُونَ
 ذکر دے او پہ دے کین انْقَلَبْتُمْ اَوْ سَيُخْلِفُونَ ذکر دے ددے حکمت دادے چہ
 رجوع مطلق واپسی تہ وٹیلے شی کہ تبدیلی کحال راغلے وی اوکہ نہ، او انقلاب
 تبدیلی کحال تہ وٹیلے شی نو پہ اول ایت کین صرف واپس کیدال مدینے تہ
 مراد دی قطع نظر د تبدیلی کحال نہ توہفہ وخت منافقان صرف د ملامتیانہ
 دچ کیدالو د پارہ عذارونہ پیش کوی او پہ دے ایت کین واپسی سورہ د تبدیلی
 کحال نہ مراد دہ یعنی مومنان روستو د غلبہ نہ پہ تبوک کین پہ خوشحالی
 واپس شول تو منافقان او بیریدال نو قسموتہ یے پیش کرل د پارہ د طلب
 د معافی کولو۔ فَأَلْفٌ دہ: مشرکانونہ یے نجس وٹیلے ووپہ مشک کین او منافقانوتہ
 رجس وٹیلے دے محکہ نجس ہفہ دے چہ پلٹتی یے ہکارہ او پتہ دواپہ وی او

فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ (۹۲)

پس کہ رضا شوئے تاسو ددوی نہ نو یقیناً اللہ تعالیٰ خو نہ رضا کیری

عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۙ (۹۳) أَلَا عَرَابُ أَشَدَّ

د قوم نافرمان تہ بانہ چیان دیرو سخت دی

كُفْرًا وَيَفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَا يَعْلَمُونَ أَحَدُودَ

پہ کفر کیں او پہ منافقت کیں اولائق دی ددے خبرے چہ نہ پوہیری پہ مطلب

مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ

دہے احکاموچہ نازل کرے اللہ تعالیٰ پہ رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) خیل بانہ او اللہ تعالیٰ پوہہ دے

حَكِيمٌ ۙ (۹۴) وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ

حکمتونوالادے او بعض د بانہ چیانو نہ ہفہ خوک دی چہ گنری

مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُّ بِكُمُ الدَّوَابُّ ۙ (۹۵)

ہفہ مال چہ خرچہ کوی رہ لارہ اللہ کیں تاوان او انتظار کوی پہ تاسو بانہ دے دے افتونو

رَجَسٌ هَٰذَا هُوَ مَا يَتَّبِعُ فِي بَيْتِهِ وَيُنْفِقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ (۹۶) وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ

سورہ مناسب دے۔
بلکہ د اہم زور نہ دہ منافقانوتہ اوصریج دہ یہ دے خبرہ کیں چہ اللہ تعالیٰ
د منافقینو نہ خفہ دے اورضا کیدال اوچت دی د اعراض نہ تودا ترقی دہ
د ماقبل نہ او معلومہ شوہ چہ د منافقانو نہ اعراض کول جائز دی لیکن
رضا کیدال د ہغوی نہ منع دی۔

یہ د اہم زور نہ دہ بانہ چیانو منافقانوتہ یہ ذکر دہ صفاتو قبہوسرہ
الاعراب جمع د اعرابی دہ ہفہ خوک چہ یہ بانہ کیں اوسی او عربی ہفہ وی
چہ نسب یے د عربوسرہ وی۔ وَأَجْدَرُ اعلت دے د أشدّ پارہ یعنی کفر و نفاق
د دوی محکہ سخت دے چہ دوی د قرآن پاک او د سنت نہ او د احکامو د شریعت
نہ دیرو ناخبرہ دی۔ مُحَدِّثٌ لَفْظٌ عام دے احکامو او ادابو او معانی او مقاصد و تہ

عَلَيْهِمْ ذَا بَرَةِ الشَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

پہ دوی باندے دوی افت ناکارہ ، او اللہ تعالیٰ ہر شے ادری پہ ہر شے پوہ دے

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

او بعض د باندہ چیانو نہ ہر شے کو دی چہ ایمان لری پہ اللہ او پہ ورخ

الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا عِنْدَ اللَّهِ

د آخرت او کنری خرچ کول رہ لار د اللہ تعالیٰ کنس سبب د نرد نکت اللہ تعالیٰ تہ

وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ ۖ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ۖ

اوسبب د دعا کا نو د رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) خیر شئی یقیناً دا خرچ کول سبب نیز دے والی د کرد

سَيِّدُ خَلْقِهِمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ ط إِنَّ اللَّهَ

نردے چہ داخل بہ کری دوی لہ اللہ تعالیٰ پہ خامن رحمت خیل کنس یقیناً اللہ تعالیٰ

عَفُوٌّ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾ وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ

بخونکے رحم کوونکے دے او مخکن کیدونکی ایمان تہ چہ رومی دی

بشہ دے کنس ہم زور نہ دہ دے منافقینو تہ او د مغوی دہ صفات قبیحہ ذکر

دی مَعْرَمًا ہفہ شیزچہ انسان یے واجب او فائدہ من نہ کنری او مجبوراً یے

کوی او د صفت پہ علامت تو د قیامت کنس ہم حساب دے دواپر جمع د دائرہ

دہ ہفہ حالت تہ وائی چہ بدل شئی د نعمت نہ مصیبت تہ مراد ترینہ عامے

حادثے دی عَلَیْهِمْ ذَا بَرَةِ الشَّوْءِ دا دعاء شردہ پہ دوی باندے پہ آخر د تلو

صفاتو کنس او د دینہ مراد حادثے د مصیبتونو او د عذابونو او د شکست دی

لک دا ذکر د بعض باندہ چیانو مؤمنانو دے پہ مقابلہ د منافقانو کنس او بشارت

دے مغوی تہ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ مراد دے نہ دعا کا نے د پیغمبر دی چہ

ہفہ بہ صداقہ ورکوونکو تہ دعا کولہ لکہ آیت لک کنس راتلوکے دے

أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ ہرکہ چہ پہ صَلَوَاتِ الرَّسُولِ کنس ہم مقصد حصول

د قربت الہی وو دے وچہ نہ صرف د قربت ذکر یے پہ دیر تا کیداسرہ او کرو

او غایہ د قربت یے پہ سَيِّدُ خَلْقِهِمُ اللَّهُ سورہ ذکر کولہ او د رحمت نہ مراد جنتونہ دی

۱۲
ع
۱

مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ

دُ مہاجرینو نہ او دُ انصارو نہ او ہفہ کسان چہ

اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

تا بعداری کوی ددوی پہ بشہ وینا کولو سرہ، رضا خوشحال دُ اللہ تعالیٰ ددوی نہ

وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي

اودوی رضادی دہفہ نہ او تیار کریدی دوی لہ یاغونہ چہ بہیری

تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ط

لانہ دے دہفہ نہ ولے ہمیشہ نہ وی دوی پہ ہفہ کنیں ہمیشہ -

ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ وَمِنَ حَوْلِكُمْ

دا کامیابی لویہ دہ - او دہفہ چانہ چہ چا پیرہ دی ستارو

بتل دے عملے نہ تراخہ سورت پورے غلورمہ حصہ دہ اوپہ دے حصہ کنیں
درے قسمہ دصحابو کرامونہ ذکر شویدی پہ واقعہ دتبوک کنیں۔ یوقسم مجاہدین
دویم قسم پاتے کیداونکی دجہاد نہ لیکن زہر توبہ ایستونکی، اودریم قسم پاکیدونکی
دجہاد نہ اوروستو کوونکی توجہ لہ۔ اوپہ دے حصہ کنیں ترغیبات دی جہاد نہ
اودارنگ زور نہ دی منافقینو نہ دہغوی پہ ناکارہ اعمالو اوپہ آخر دسورت کنیں
صداقت درسول صلی اللہ علیہ وسلم اودعوہ دتوحیدادہ! پہ دے ایت کنیں
لوٹے ولے دشان اوزیرے پہ رضا داللہ تعالیٰ اوپہ جنتو نوسرہ دتولو صحابو
رضوان اللہ اجمعین دپارہ ذکر دے۔ اودارنگ ہفہ کسان چہ دصحابہ کرامو
تا بعداری کوونکی وی سرہ ددے نہ چہ مدحہ کوی دصحابو پیدائیت کنیں دوقولونہ د
اول داچہ دالسابقون نہ مراد ہفہ صحابہ کرام دی چہ دتولونہ مخکنیں ایمان او
ہجرت اونصرت صفت یتے حاصل کریدی۔ اوک والذین اتبعوا نہ مراد نور صحابہ
کرام دی چہ روستویئے ایمان راوپے دے اودادوارہ قسمونہ دسورۃ انفال پہ لکے
ہکے کنیں ذکر شویدی نوایت صرف دصحابہ کراموپہ بارہ کنیں دے اوتائیدادے
روایت دمحمد بن کعب قرظی دے چہ عازن او الوسی وغیرہ نقل کرپے دے۔
دویم قول دادے چہ مراد السابقون الاولون نہ تلو صحابہ کرام دی لکے چہ

مِنَ الْأَعْرَابِ مُتَافِقُونَ ثُمَّ مِنْ أَهْلِ

دُ یا نہ چیا تو نہ منافقان دی - او بعض دُ

الْمَدِينَةِ ثُمَّ رَدُّوا عَلَى الْبِغَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ

مدینے والو نہ کلک دی پی منافقت پاندھے، تہ نہ پیرنے دوی

نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ

مونہ پیرنے دوی لڑہ زرد کچہ عذاب پہ و رکرو دوی لڑہ دودہ کرتہ

الواحدی پہ تفسیر الوجیز کہیں ذکر کرے دی چہ قول صحابہ کرام دامت نہ محکمیں دی پہ ایمان را ورلو او پہ صحبت اور ویت دنی صلی اللہ علیہ وسلم کہیں - او کالذین اتبعوہ نہ روستو خلق مراد دی پہ شرط داتباع او د احسان سرۃ ترقیامتہ پورے نوینا پہ اول قول بانثا پہ دے ایت کہیں تفاوت دمرتبو صحابو تہ ہم اشارہ دہ یوقسم والسایقون الاولون اودویم قسم دہغوی تہ روستو ایمان را ورلو نکی د ساییقون معنی دادہ چہ د نور و کسانو تہ یے محکمیں ایمان را ورے دے او د پیغمبر تابعداری یے کرے دہ او ہجرت اونصوت یے کرے دے او د الاولون مراد دادہ چہ ددوی زمانہ د ایمان را ورلو د نوزونہ محکمیں دہ - کالذین اتبعوہم یا احسان پہ دے کہیں دودہ قولہ دی اول قول دے دے نہ روستو صحابہ کرام مراد دی چہ ہغوی د محکمیں صحابہ کرامو تابعداری کرے دہ - دویم قول ہغہ کسان مراد دی چہ ترقیامتہ پورے د صحابہ کرامو تابعداری یے کرے وی - یا احسان دودہ معنی دی اولہ معنی دادہ چہ تابعداری کوی دہغوی پہ ہغہ کارونو کہیں چہ ہغہ دقرآن وسنت موافق وی، نوکوم کارونہ چہ دہغوی نہ پہ خطایے صادر شوے وی ہغہ ترینہ خارج شول - دویمہ معنی دادہ چہ تابعداری کوی د صحابہ کرامو سرۃ دیکے وینا نہ پہ بارہا دہغوی کہیں نو پہ دے لفظ سرۃ ہغہ خلق خارج شول چہ ہغوی د صحابہ کرامو عیبونہ بیانوی او پہ ہغوی طعن کوی لکہ شیعہ کان اور وافض وغیرہ -

نکتہ: د تاکید د بشارت د وچے تہ د کتھا نہ من غور محولے دے چہ دلالت کوی پہ پیرنزدیکت پاندھے سرۃ دلاندھے والی نہ -

شَرِّدُونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿۱۰﴾

بیابہ اور گڑھولے شی دوی عذاب لوٹے تے۔

مذ دے آیت کہیں ذکر دے کہ منافقینو اوھغوی لہ بیرہ ویر کول دی پہ عذاب سورہ اور ربط
 دے کہ محکمین آیت سورہ ربط کہ مقابلہ دے یعنی کہ منافقانو مقابل صحابہ کرام دی۔
 لَا تَعْلَمُوهُمُ الْوَسْیَ اَوْ قُرْطُبَی وَتِلْکَ دِی چہ دا آیت صریح دلیل دے پہ دے خبر چہ
 پیغمبر پاک تراخروعت پورے ہم پہ غیب باندے نہ پوھیدا لوھکھ چہ داسورت
 کہ ہف سورہ تونونہ دے چہ پہ نھم اولیس کال کہ ہجرت نازل شوے دی۔ بل دا دلیل دے
 پہ دے خبر چہ کہ ہجرا پہ بارہ کہیں یقیناً حکم نہ شی کیدا چہ دا جنتی کہ یا دوزخی
 دے ماسیوا کہ ہف کسانونہ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم کہ ہغوی پہ بارہ کہیں
 خبر ورکھے دے

سوال: سورہ محمد کہیں دی چہ "لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ" ۹

جواب: دے کہ ابن کثیر نہ پہ تفسیر کہ سورہ محمد کہیں سورہ نقل کرے دے ملتہ
 کہیں اوگوری حاصل جواب دادے چہ ملتہ علم پہ تولو منافقینو باندے مراد کہ
 او سورہ محمد کہیں علم پہ بعضو باندے مراد دے۔

سوال: تفسیر جمل کہیں وٹیلے دی چہ آیت کہ سورہ محمد ناسخ دے کہ آیت او
 دامنسوخ دے؟

جواب: تولو محققینو مفسرینو وٹیلے دی چہ داسورت پہ ترتیب کہ نزول کہیں عطا کہ
 او سورہ محمد ۱۱ دے نوھفہ دے ناسخ نشی کیدلے دارنگ صاحب کہ تفسیر جمل
 کہ داسے مقام نہ دے چہ کہ ہفہ قول کہ محققینو مفسرینو پہ مقابلہ کہیں نشی قبلیدے

سوال: روایت کہ ابن عباس او کہ ابن مسعود نہ مفسرینو ملتہ او سورہ محمد کہیں
 ذکر کرے دے ہفہ دلالت کوی چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دوی پورہ پیڑندال؟

جواب: ہفہ روایت ضعیف دے یورای کہ ہفہ اسباط دے تھذیب التھذیب
 ص ۲۱ کہیں ہفہ تہ ضعیف وٹیلے دی او بل راوی سدا کیدر دے پہ ہفہ باندے
 پہ ہفہ کتاب ص ۱۱ کہیں کلام دے یعنی پہ باب کہ حدیث کہیں کمزور دے۔

سَلْعًا بِهُمْ مَّرَاتِنٍ پہ دیکہیں یو عذاب دنیوی دے او دویم عذاب قبر دے۔ شکر
 یُرَدُّونَ دینہ مراد عذاب کہ قیامت دے داسے الواحدی پہ الوجیز کہیں او ابن
 کثیر ذکر کرے دی۔

وَآخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا

او نور کسان دی چہ اقرار کیے کریدے پہ گناہوں نو خپلو پاندے کہہ کریدے دوی

عَمَلًا صَالِحًا وَآخِرَ سَيِّئًا طَعَسَى اللَّهُ

خدا عمل نیک او نور بد عمل۔ نیز دے دہ چہ اللہ تعالیٰ

أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ

توبہ قبولہ کری ددوی۔ یقیناً اللہ تعالیٰ بخونکے دے

رَحِيمٌ ۱۲ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

رسم کوونکے دے۔ اخلاہ د مالونو ددویہ۔ زکوٰۃ

تُطَهَّرُ بِهِمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلَّى عَلَيْهِمْ

چہ پاکوے نہ دوی لہ (د گناہونو نہ) اوزیاتی کوے دوی لہ مال پہ سبب دھنے اودعا کوہ دویہ

۱۲ دے ایت کہیں دویم قسم د صحابو کراموتہ اشارہ دہ چہ ہغوی د غزوہ تبوک نہ

پاتے شوے وو اوبیائے محانونہ د جماعت پہ ستنو پورے تپے وو او وعدہ کیے

کریے وہ چہ مونہر محان نہ پرانیزو ترے چہ زمونہر توبہ قبولہ شی اور رسول اللہ

صلی اللہ علیہ وسلم مونہر پرانیزی اود غصے اوشول د ابو عثمان نہ روایت

دے چہ نیشستہ پہ قرآن کہیں یوایت چہ زما پہ نیز دیر امید کیدے شی د ہغے

د پیام د اُمت، مکر د دے، اشارہ دہ دیتہ چہ دا ایت عام دے صحابو پورے خاص نہ دے

عَمَلًا صَالِحًا پہ نور جہا دونو کہیں شرکت کول اودارنگ دے گناہ نہ زیر توبہ کول۔

تُطَهَّرُ بِهِمْ ضمیر د فاعل راجع دے صداقہ تہ اوصیغہ د مونث غائب دہ یا صیغہ

د مخاطب دہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم دے۔

وَتُزَكِّيهِمْ دا صیغہ د مخاطب دہ یقیناً او مراد د تزکیہ نہ بچ کول دی د خبائثت د

نفاق نہ اوزیادت د مال او د درجا تو سرہ او نسبت د دے نبی صلی اللہ علیہ

وسلم تہ سببی دے چہ ہغہ دعا د ہغہ دہ چہ ورپے د صلّ سرہ ذکر دہ۔

إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ

یقیناً دعا سنا آرام دے (دُز روئے) دوی او اللہ تعالیٰ ہر غہ اوری

عَلِيمٌ ۱۳) أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ

پہ ہر غہ پوہہ ۱۳) آیا دوی نہ پوہیدی چہ یقیناً اللہ تعالیٰ، خاص ہفہ قبلوی

التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ

توبہ د بندگان تو خپلو نہ او قبلوی زکوٰۃ تونہ

وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الثَّوَابُ الرَّحِيمُ ۱۴)

او یقیناً اللہ تعالیٰ خاص ہفہ دیر توبہ قبلونکے رحم کوونکے دے۔

وَقُلْ اَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ

اوتہ ورتہ او وایہ عمل کوئی پس خامخا وینی اللہ تعالیٰ عمل ستاسو

سُط دا ایت ہم د دغہ صحابہ کرامو پہ بارہ کین دے چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د هغوی د زکوٰۃ قبض کولونہ منع کرے وہ نواللہ تعالیٰ او فرمائیل چہ د دوی توبہ قبول شوے دہ نو زکوٰۃ د دوی قبض کوه او د احکم بیا عام د ہر امیر المؤمنین تہ چہ د مؤمنان زکوٰۃ دے قبض کوی او هغوی تہ دے د عاکوی۔

فائدہ: طریقہ د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دا وہ چہ زکوٰۃ بہ صحابہ کرامو راہو نور رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بہ قبض کوولیکن دا قبض پہ طریقہ د وکالت سرہ وو، نہ پہ طریقہ د ملکیت سرہ اویا بہ یے د هغ پہ مصرفونو کس خرج کوؤ او زکوٰۃ و رکوونکو تہ بہ یے دعا کولہ خاص پہ لفظ د صلوٰۃ سرہ۔

سُط دے ایت کین ترغیب دے توبہ کولوتہ او صداقت و رکولوتہ، اشارہ دہ پہ دے کین دیتہ چہ عبادت مالی سرہ عبادت بدانی یعنی توبہ یو عاکے کول پکار دی۔ اودا ایت دلیل دے چہ پہ سلا کین عسی د پارہ د شک نہ دے۔

يَاخُذُ الصَّدَقَةَ تَقَعُ فِي يَدِ اللَّهِ تَعَالَى فِي حَدِيثِ د ابْنِ مَسْعُودٍ كَبْنِ ذَكَرَ كَيْفَ دے چہ إِنَّ الصَّدَقَةَ تَقَعُ فِي يَدِ اللَّهِ تَعَالَى قَبْلَ أَنْ تَقَعُ فِي يَدِ السَّائِلِ (ابن کثیر) - یقیناً صدقہ د اللہ تعالیٰ پہ لاس کین پریوزی مخکین د پریوتلونہ پہ لاس د سوال کوونکی کین۔

وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسِرْدُونٌ إِلَى

اور رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) دھغہ او مؤمنان - اور سِرْدُون (جو کسے تاسو ہغہ ذات تہ)

عَلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فِي سِتْرِكُمْ

چہ پوہدے پہ پتو او سِتْر (جو کسے تاسو ہغہ ذات تہ)

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ وَالْآخِرُونَ مُرْجُونَ

پہ ہغہ عملونو چہ تاسو یے کوئ - او نور کسان دی چہ روسو کرے شویدی

لَا مَرَأَى لِلَّهِ إِمَّا يَعْلَمُ بِهِمْ وَإِذَا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ

فیصلہ دے اللہ تعالیٰ تہ یا بہ عذاب ورکری دوی لہ او یا بہ توفیق دے توبے ورکری دوی تہ

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٦﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا

او اللہ تعالیٰ پوہدے پہ ہر غہ حکمت و تدبیر (او بعض متافقا تہ) ہغہ کسان دی چہ جو کرے

ہغہ دایم ہم خطاب و واولا صحابو تہ او بیا تہ لو مؤمنانو تہ.

نکتہ: پہ دے آیت کتب و المؤمنون، ذکر دے او آیت سَلَامٌ دے دانہ و و ذکر شوے

دے وجہ دادہ چہ ہغہ آیت پہ بارہ دے منافقینو کتب و و او ہغوی دے مؤمنانو تہ

پت کارونہ کول توہلتہ عکہ مؤمنون ذکر نہ شو او دایم آیت پہ بارہ دے مؤمنانو

کتب دے او دے مؤمنانو عمل دے نور و مؤمنانو سورہ شریک وی او دے ہغوی پہ

مخکب وی او ہغوی ترینہ خبر پیری او بعض مفسرینو ذکر کرے دی چہ مراد

دادے چہ دے ژوند و عملونہ پہ مؤمنانو رشتہ دارانو مرو باندے پیش کیپی

او دے دے بارہ حدیث دے ابو داؤد طیالسی باندے استدلال کوئ او ہغہ مسند

احمد پہ روایاتو دے انس رضی اللہ عنہ کتب ذکر کرے دے (چہ اعمال ستاسو

پہ خیلا و مرو باندے پیش کیپی) لیکن دے پہ سند کتب مجہول راوی دے

پہ دے استدلال صحیح نہ دے بلہ وجہ دادہ چہ عرض مستلزم دے علم نہ دے

لکہ ثم عرضہم علی الملائکۃ.

مَلَائِكَةٍ دے یم قسم صحابہ کرام دی، دادے کسان و و کعب بن مالک، ہلال ابن امیہ

او مرارہ بن ربیع رضی اللہ عنہم دوی دے غزوہ تبوک نہ پاتے شوے و و بغیر دے غہ

عذر نہ او بیا یے پہ توبہ کتب ہم تاخیر کرے و و چہ دے ہغہ تفصیل پہ حدیث

مَسْجِدًا ضَرَارًا وَكُفْرًا وَتَفَرُّقًا بَيْنَ

جو مان د ضرر و کولو د پاره او د وچه د کفر نه او د جدايی د پاره په مینو

الْمُؤْمِنِينَ وَارْصَادًا لِّمَنْ خَارَبَ اللَّهَ

د مؤمنانو کښ او مورچه د پاره د هغه چاچه خلاف یې کړی د الله تعالی

وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلِيَحْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا

او د رسول (صلی الله علیه و آله) د هغه مخکښ د و نه او خامخا قسمونه کوی دوی چه اراده نه ده کړی مونږ

إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ

مگر نیکی کول او الله تعالی خبر ورکوی چه یقیناً دوی

لَكِن بَوْنٌ ۝ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ

خامخا دروغ ژبی دی - مه او در پرده نه په دے جومات کښ هیچرے . خامخا هغه جومات

د بخاری کښ راغله دے په دے آیت کښ د هغوی فیصله موقوف شوه او د دوی
توبه پنځوس ورځې بعد قبوله شوه ده چه د هغه ذکر بلا آیت کښ به راشی -

إِنَّمَا يَعْتَبَرُ بِهِمْ وَإِنَّمَا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ دَلَّتْ رِيدَا بِهِ لِسَبْتِ د بندگانوسره دے چه تاسو
د دے انتظار او کړئ یعنی یا عذاب یا توبه -

مگر په دے آیت کښ زور نه ده په خاص عمل د منافقانو چه هغه مسجد ضرار
جوړول وو او د ایې د دے د پاره ذکر کړو چه د مؤمنانو او د منافقینو په مینو

کښ تمیز راشی - دامسجد ضرار دے منافقانو په مقابل د مسجد قبا کښ جوړ
کړی وو او د طریق دوی ته بنود لے وه ابو عامر راهب چه هغه مرتد شوه وو

او د قیصر روم سره یې رابطه جوړه کړی وه - تفصیلی واقعه مفسرینو لیکل ده هرکله
چه دامسجد یې تیار کړو نور غلغل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته او هغه د

تبوک د پاره تیاری کوله نو دوی ورته اوئیل چه مونږ یو جومات جوړ کړیدئ
د معدن ورو خلو د پاره اوز مونږ دا خوښه ده چه ته په هغه کښ اول موندخ

لوکړی او د برکت د عا او کړی نور رسول الله صلی الله علیه وسلم او فرمائیل چه
اوس نه مشغول یم په تیاری د سفر کښ او هرکله چه واپس راشم توبیا به ستاسو
مسجد کښ موند او کرم هرکله چه رسول الله صلی الله علیه وسلم لاړو تبوک ته

أَيُّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ

چہ بنیاد ہے کیخود شویید پہ اخلاص و عقیدے باندے دے اولے ورختے نہ زیان لائی دے دین

أَنْ تَقُومَ فِيهِ رِجَالٌ يَحِبُّونَ

چہ تہ او در پر پہ ہفتے کیں (دوم و دیار)۔ پدے جو مان کیں داسے سری دی، چہ خو خوی

أَنْ يَتَّخِذُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ۝۱۸

دا چہ پاک کری خان، او اللہ تعالیٰ میںہ کوی دے داسے پاکانو سرہ۔

او واپس شونو اللہ تعالیٰ داوی را اولیبلہ اوپہ دے آیت کیں دے ہفتے مسجد خلوصات
قبیحہ یٹے بیان کریدی او ہفتہ پہ اصل کیں صفات دی دے جوہ و نکوہ مسجد۔ اول ضرر
ورکول بل مسجد تہ، اوضرار اوضرار کیں دا فرق دے، ضرر ہفتہ کار دے چہ نہ وی
پہ ہفتے کیں ہفتہ فائدہ اوستا کا ونہای تہ نقصان وی۔ اوضرار ہفتہ تہ وائی چہ ستا
پہ ہفتے کیں فائدہ وی اوضرار کا ونہای تہ وی۔ دویم صفت کفر دے یعنی جوہ و نکوہ
دا مسجد دے کفر پہ عقیدہ باندے جوہ کرے دے۔ او دریم تفریق دے یعنی دے
دے پارہ یٹے جوہ کریدی دے چہ دے مؤمنانو پہ مینہ کیں جدا لئی راشی۔ او خلوص از صا دے
یعنی ہفتہ شوک چہ مشرک او مبتدع وی نو ہفتہ لہ پہ دے مسجد کیں محائے ورکوی
دے پارہ دے بیان یا دے پارہ دے نور و مکرو نو۔ فائدہ دے دے آیت تہ معلومہ شوہ چہ ہر
مسجد جوہول چہ پہ ہفتے کیں دے صفا تونہ یوصفت ہم وی نو ہفتہ مسجد ضرر
دے۔ اوپہ وخت دے قدرت کیں دے ہفتے نرول واجب دی۔ او شیخ الاسلام ابی تیمیہ
پہ کتاب الاقتضاء کیں ذکر کرے دی چہ کوم جو ماتونہ چہ دے قبر و نوہ بزرگاتوپہ
خو اکیں جوہ شوییدی دے ہفتے دے دفن نہ روستو دے ہفتے دے تعظیم پہ نیت سرہ
نو ہفتہ ہم پہ حکم دے مسجد ضرر کیں راغی او شریعتی لیکے دی چہ ہر مسجد چہ جوہ
شی پہ فخر کولو، ریا کولو یا بل غرض وی سیوا دے رضا دے اللہ تعالیٰ نہ نو ہفتہ ہم پہ
حکم دے مسجد ضرر کیں داخل دے۔ فائدہ دے دے نہ معلومہ شوہ چہ ہر کار دے دین
چہ شوک پہ غرض قاسد سرہ کوی نوپہ ہفتہ کیں صفت دے تفاق دے۔

مِنْ قَبْلِ فَتَنِهِ دے مسجد جوہولونہ یا فتنہ دے غزوہ نبوک نہ۔ اَلَا الْحَشَىٰ یعنی دوی
وئیل چہ دامونہ دے بوجہ کانو او معتاد و روخلو دے پاتم جوہ کریدی چہ مسجد قبا (و مسجد نبوی) تہ
نشی رسیدے۔
بشا پہ دے آیت کیں حکم دے مسجد ضرر بیان شوچہ پہ ہفتے کیں موغ کول منع دی۔

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ

ایا پس ہفتہ شوک چہ ایٹھے دے بنیاد د ابادی خیل پہ

د

یورہ

پہ

اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ

اللہ تعالیٰ نہ او پر رضامندی دھتہ غورہ دے ؟ او کہ ہفتہ شوک چہ ایٹھے دے بنیاد

بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ

د ابادی خیل پہ خاہہ دیوہ کسریان چہ غور زیری پس او غور زیری سرہ د کھتہ

فِي نَارٍ جَهَنَّمَ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

پہ اور د جہنم کنیں - او اللہ تعالیٰ توفیق د نیکی نہ ورکوی قوم

الظَّالِمِينَ ۝ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي

ظالماتو تہ - ہمیشہ بہ وی ابادی د دوی ہفتہ چہ دوی

لَمْ يَسْجُدْ أَسَّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ بِهِ دے کہیں اختلاف دے چہ مراد د دینہ مسجد قبا دے

یا مسجد نبوی دے - غورہ پہ دیکہیں اول قول دے لیکن دا حکم عام دے - وئی اول

یوم مراد ترینہ ہفتہ اولہ ورخ د ہجرت د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دہ چہ پہ ہفتہ کہیں

مدینہ منورہ تہ را اور سیدل او کہ مسجد قبا بنیا دیے کیسہ دو او دے لفظ تہ

عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ استنباط کریدے د پارہ د شروع کولو د تاریخ د ہجرت

رِجَالٌ يُحِبُّونَ د اصف دے د صحابہ کرامو - اُن یکتظہرو مراد د تطہر نہ عام

دے باطنی پاکوالے یعنی د شرک او کناہونہ بخان چ ساتل او ظاہری پاکوالے

یعنی استنجاء کول او پہ اودس مائے پسے زربیا اودس کول او پہ اودس پسے دہ

رکعتونہ کول او پہ جنابت پسے زمر غسل کول دا پہ مختلف روایاتوسر ثابت دی

نہ پہ دے ایت کہیں د دغہ دو و قسمونو جو ماتونو پہ مینج کہیں تقابل د او مسجد

ضرار والوتہ پیرہ ور کول دی او دا علت دے د پارہ د ماقبل ایت - تَقْوَىٰ

مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ تَقْوَىٰ علت مادیہ دے او رضوان علت غائیہ دے او پہ

دیکہیں اشارہ دہ چہ بنیاد د دوی قوی او مضبوط دے او کہ مقابل بنیاد کمزور

دے - او علی شفا جرف او پہ طریقہ د مثال دے د پارہ د کمزوری بنیاد او پہ

دیکہیں اشارہ دہ چہ د مسجد ضرار بنیاد کمزور دے - لَا يَهْدِي مراد د دینہ

بَنُو آرِيَّةَ فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ

جو یہ کریمہ سبب دے گا یہ زہر تو ددوی کیں پس د نریں لوڈھے تے ترھتہ وختہ چا تکر تکر مٹی

قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ۱۱۰ إِنَّ اللَّهَ

زہر تو ددوی۔ او اللہ تعالیٰ پوہ دے حکمتوں والا دے۔ یقیناً اللہ تعالیٰ

اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ

اخرستے دی دے مؤمنان تو نفسوں دے ہغوی

وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ

او مالوتہ دے ہغوی پر بدلہ دے دیکھیں چہ دوی لڑے جنت وی۔ جنگ بہ کوی

فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُونَ وَيُقْتَلُونَ

یہ لار دے اللہ تعالیٰ کیں نو دڑنی بہ کافر انولم اودوی بہ ہم وڑے کیدیشی

ہدایت دے اصلاح او دے نجات دے۔ مجھڑی ہغہ کمریہ کنڈا دے او بوکھن یا پہ وینج
دکوی کیں چہ او بوغور لے وی نو پہ کیں دے دوی۔

مَلَٰئِكَةُ اللَّهِ رُسُلُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دے مسجد اضرار دے نرولو حکم او کرو
اوصحابہ کرامو ہغہ او ترو نو پہ ہغہ منافقان دیر غصہ شول لیکن هیچ
مقابلہ یے نہ شوہ کولے دے ایت کیں ہغہ تہ اشارہ دے۔

بَنِيَّائِهِمْ دے ماضی دے معنی دے مفعول دے او دلتہ مضاف محذوف دے یعنی
ہدم بنیائہم (ترو ل دے آبادی دے دوی) او ریبہ نہ مراد غضب او غیظ دے یا
بنیان نہ مراد نفس آبادول دے مسجد اضرار دی یعنی ماضی پہ خیلہ معنی سرہ دے
او مضاف محذوف نہ دے یعنی ہر گاہ چہ مسجد اضرار یے آباد کرو تو سبب شو
دے یارہ دے زیادت دے منافقت نو مراد دے ریبہ نہ نفاق دے۔

إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ إِلَّا پہ معنی دے الی آن سرہ دے او مراد دے دینہ مرگ دے پہ غصہ او
پہ نفاق باندے او وکیلے شویدی چہ مراد دے نہ توبہ دے پہ اخلاص دے زہر
سرہ۔

وَعَدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ

وعدہ کریدہ ددی سرہ اللہ تعالیٰ وعدہ رشقیہ، چہ ذکر شویہ یہ تورات او یہ انجیل کیں

وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ

او قرآن کیں۔ او شوک بشہ پورہ کورکے دے لوط خیل لہ دے اللہ تعالیٰ نہ

فَأَنْتَبِشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ

نو خوشحالہ شی یہ خرخولو خیلو سرہ حق خرخول چہ سودا کریدہ تاسو بہ حق اللہ تعالیٰ سرہ

وَذَلِكَ هُوَ الْقَوْرُ الْعَظِيمُ ۝ الشَّائِبُونَ

او دا کامیابی لویہ دہ (داخلت) توبہ کوونکی دی

الْعِيدُونَ الْخَيْدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ

بندگی کوونکی دی ستائہ کوونکی دی (د اللہ تعالیٰ) کوئیدونکی دی (د جہاد دیار) کوونکی دی

السَّاجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ

سجدہ کوونکی دی (اللہ تعالیٰ نہ) حکم کوونکی دی یہ نیکی سرہ او منع کوونکی دی

عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ

د بدی نہ او ساتہ کوونکی دی د بولو د اللہ تعالیٰ

ملا دے ایت کریمہ کیں ترغیب دے جہاد تہ پہ لس تاکیداتوسرہ روستود زجر
شدیدانہ پہ پرینودونکو د جہاد یاندے رپہ حق لس تاکیداتو نمبر لکولے شری
اشتری اہ، داپہ طریقہ د تمثیل سرہ دے چہ د مؤمنانوں نفسونہ اومالونہ د اللہ
تعالیٰ پہ طاعت کیں خرچ کیدال دایشان د مبیعہ (سودا) دہ اوجنت د حق عوض
پشان د قیمت دے۔ یَقَاتِلُونَ دابیان د آنفسلہ دے چہ مبیعہ دہ، نوپہ دیکیں
اشارہ دہ چہ مالونہ اوفسونه د مؤمنانوں ملکیت د اللہ تعالیٰ دے نو مؤمنانوں لورہ
اختیار نیستہ چہ دابگیر رضا د اللہ تعالیٰ نہ خرچ کری۔ آنفسلہ داپے دے وجہ
محکمن کرو چہ عبادات بدنیہ ویردی پہ نسبت د عبادات مالیہ۔ او دے ایت
پشان ایت د سورہ صف ملہ ہم دے۔

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱۲﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ

او ذریعے درکہ دایسے ایمان والو نہ۔ نہ دی جائز پیغمبر لہرہ اوہغ۔ کسانو لہرہ

أَمْوَالُكُمْ أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِأَمْشِرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا

چہ ایمان والادی، دا خیرہ چہ۔ بخند غواہی مشرکانو لہرہ اگر کہ وی دا

أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ

خپلوان ددوی، روستو دھغے نہ چہ۔ بنکارہ شویدہ دوی نہ

بَلَّا پہ دے آیت کیں دے مؤمنانولس صفات ذکر دی دے ترغیب دے پارہ۔ او دے دے پارہ چہ
 دصفت دے جہادسره دالس صفات ہم ضروری دی دے پارہ دے حصول دے درجاء دے جنت
 او داصفات باطنیہ او ظاہریہ بدائیہ تولو تہ شامل دی۔ التَّائِبُونَ مراد دے نہ
 دے تولو کنا ہونو توبہ کول دی کہ شرک یا کفر وی او کہ نور کنا ہونو کبیرہ او صغیرہ
 وی پہ حقوق اللہ او پہ حقوق العباد کیں۔ التَّائِبُونَ مراد دے نہ تہول عبادات
 قلبیہ ظاہریہ، بدائیہ او مالیہ دی۔ التَّائِبُونَ یومعتی روژہ دار، محکمہ چہ روژہ دار
 سر پہ خوراک او غنیمت اک او شہوات پر پردی، دویمہ معنی مجاہدین، دیمہ
 معنی مجاہدین، شلورمہ معنی طالبان دے علم شریعی وئی دی چہ سیاحت دے پارہ
 دے طلب دے علم کیں دے پارہ فائدے دی اولہ دا چہ دے دیر مختلف علماء دے سرہ
 ملاقاتونہ او وئی او مختلف علمونہ حاصل کری دویمہ دا چہ دے عمان تہ لوٹ
 علماء او وینی نو خپل عمان بہ ورتہ سپک بنکارہ شی دیمہ دا چہ دے سفر دے تکالیفو
 سرہ بہ عادت شی۔ اویں معنی دے التَّائِبُونَ کریمو وئی خپلو فکر و نولس پہ
 توحید دے اللہ تعالیٰ کیں۔ الْمَعْرُوفِ توحید و سنت دے او المنکر شرک و بدعت
 دے دار تک دا دوارہ لفظونہ ہر نیکی او بدائی تہ شامل دی۔ وَالتَّائِبُونَ یہ دیکیں
 واؤ ذکر شو یو دے وے نہ چہ واؤ دے پارہ دے جمع دے نو مطلب داشو چہ امر
 بالمعروف اونہی عن المنکر پہ جمع صفت دے دے یو لے یونہ کافی کیوی۔
 دویمہ وجہ دادہ چہ دا واؤ ثمانیہ دے مطلب دادے چہ دے عربو عادت دا وچہ کلہ
 او وے خیرونہ شمار کری نو دے اتم پہ ابتداء کیں واؤ ذکر کری۔

وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ پہ دے صفت کیں اشارہ دے چہ پہ دے بخنوکارونو
 کیں دے اللہ تعالیٰ او دے رسول صلی اللہ علیہ وسلم دے حدود رعایت کول ضروری دی۔

اَللّٰهُمَّ اَصْحَبَ الْجَحِيْمِ ۝ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ

چہ یقیناً دوی جہنم والا دی ۔ اوتہ وہ بخنہ غوبنتل

اِبْرٰهِيْمَ لَا يَبِيْءُ اِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَعَدَاكَ

اِیّاهُ ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ اَنَّهُ عَدُوٌّ

دھو۔ ریلار) سورہ، پس ہر کلمہ چہ بنکارا شود تہ چہ یقیناً دے دشمنی دے اللہ تعالیٰ دے

تَبَرَّأَ مِنْهُ اِنْ اِبْرٰهِيْمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيْمٌ ۝

نوجدا شو دھو۔ تہ، یقیناً ابراہیم علیہ السلام) دیر نرم زہرے او صبر ناک وو۔

اولحاذہ حدود ونہ کول بداعت دے . وَبَشِّرِ الْمَوْمِنِيْنَ اِشَارَةُ دہ چہ ماقبل صفتونہ
یغیر کہ ایمان نہ سبب کہ بشارت نشی کیدالے ۔

بَلَّا ہر کلمہ چہ صفات کمال دے مؤمنان نو دے پاره ذکر شول نو پہ و ایت کہیں دے مشرکانو پہ
دبرائت کولویو خاص طریقہ دے مؤمنان نو دے پاره ذکر کوی ہخہ دادہ چہ پیغمبر او
مؤمنانولہ مشرکانو دے پاره بخنہ غوبنتل منع دی اوکوم چہ حدیث کہیں راغلی
دی رب اغفر لقوی فَاَللّٰهُمَّ لَا یَعْلَمُوْنَ ۔ نو دے ہخہ جواب دا دے چہ ہخہ دے
ایت دے نزول نہ بخنہ وویل جواب دا دے چہ اغفر یہ معنی دے اھدا دے ۔

وَمِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ دے دے دوعہ مطلبہ دی یودا دے چہ پہ قرآن کریم سورہ معلومہ
شوے دہ چہ مشرک تہ بخنہ نہ کیڑی لکہ پہ سورہ نساء ۱۱۱ بَلَّا کہیں نو دے بہ
ہمیشہ جہنمی وی لکہ پہ سورہ مائدہ ۱۱۱ کہیں او دویم مطلب دادے چہ کلمہ
مشرقی پہ شرک باندے نو بنکارا شوعہ داخبرہ چہ دے ہمیشہ جہنمی دے ۔ پہ
دے توجیہ سورہ داخاص دے پہ روستو دے مرک پورے لیکن اولہ توجیہ غورہ
دے حکمہ مشرک ژوندی دے پاره سوال دے مغفرت منع دے ہاں سوال دے ہدایت ورلہ
جائز دے ۔

بَلَّا دا جواب دے دے کیو سوال نہ چہ ابراہیم علیہ السلام دے مشرک پلار دے پاره
بخنہ غوبنتل دے لکہ سورہ ابراہیم ایت ۱۱۱ او سورہ شعراء ایت ۱۱۱ کہیں راغلی دی ۔
نو دے جواب او شو چہ ابراہیم علیہ السلام ہخہ سورہ وعدہ کریمہ و نو بخیلہ

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ

او نہ دے اللہ تعالیٰ چہ گمراہ (گنہگار) کری یو قوم پس دھفے نہ چہ ہدایت یے کری دوسرے

حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بَكِلٌ

ترھے چہ بیکارہ (بیان) کری دویہ ہفہ خہ چہ خٹان بچ کوی دھفے نہ یقیناً اللہ تعالیٰ پہ ہر

شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝۱۵ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ

خیز یوہ دے یقیناً اللہ تعالیٰ خاص ہفہ لڑ بادشاہی دہ د اسمانونو

وَالْاَرْضِ طِيْحِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ

او د زکے ژوندی کول کوی او مرہ کول کوی او نیستہ تاسو لہ د

وعداء یے پوراہ کرہ او وعداء دہہ ذکر دہہ یہ سورۃ مریم نکل او پہ سورۃ متحنہ نکل
کین۔ بیا سوال دادے چہ ہرکہ ہفہ پلاریے مشرک وونو وعداء دہ استغفار یے ولے
کولہ۔ قَلَمًا تَمَيَّنَ دے سرہ اشارہ او شوہ جواب تہ حاصل د جواب دادے چہ
د وعداء کولو پہ وخت کین دہہ تہ یقین نہ ووراعلے چہ داکفر او مشرک دے
او ہرکہ چہ یقین یے راغے نو استغفار غوینتل یے پرینودو۔ دویہہ توجیہ دا
چہ د وعداء پہ وخت کین ہفہ تہ وحی نہ ووراعلے چہ مشرک دپارہ استغفار منع
دے نو ہرکہ چہ ورتہ وحی راعلہ د منع د استغفار دپارہ د مشرک نو بیا یے استغفار
بنداکرودا توجیہ غورہ دہ۔ اَوَاكُ قَرطبی ددے پنچلس معانی ذکر کریدی ہتولے
راجع دی نرم والی د زہہ تہ اودا متعلق دے د وعداء کولو دپلار سرہ د استغفار او
حَلِیْمٌ متعلق دے د استغفار غوختلو سرہ۔

بھلا داجواب دبل سوال دے سوال دا و و ہرکہ چہ استغفار د مشرک دپارہ
منع وونو دے نہ ٹھکین چہ چا استغفار غوینتل دے نو ہغوی کنہکار شول؟
پہ دے ایت کین جواب او شو حاصل د جواب دادے چہ قانون د اللہ تعالیٰ داد
چہ شو پوٹ یو حکم نہ وی بیان کرے نو دھفے پہ مخالفت کولو سرہ مؤمن سرے
نہ گمراہ کیہی محکمہ معصیت خو وٹیلے شی محلہ دما مور بہ تہ اوار تکاب کھنہی عنہ تہ
او مراد د لِيُضِلَّ نہ حکم کول دی د گمراہی یا سزا ورکول دی د گمراہی۔ فَاَلَا دے ایت نہ
معلومہ شوہ چہ احکام شرعیہ بنادی پہ وحی باندے۔ فَاَلَا دے دارنگ دورد د شرعے بند
وراندے پہ چا باندے حکم دکنہکار کیہو نہ شی کیہ لے۔

دُونِ اللَّهِ مِنْ دُونِي وَلَا نَصِيرٌ ⑪

اللہ تعالیٰ تہ سیوا خوک دوست او تہ مددگار۔

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ

یقیناً مہربان کریدہ اللہ تعالیٰ رہے اسانتیا راوستلو بہ نبی (صلی اللہ علیہ وسلم) او یہ مهاجرینو

وَالَّذِينَ نَصَرُوا الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ

او یہ انصارو ہفتہ کسان چہ تابعداری پئے کریدہ ددہ یہ حالت

الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ

د تنگسیا کیں پس د ہفتہ تہ چہ نیز دے وہ چہ کاہہ شوے دے زرو تہ

فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ذُنُوبُهُمْ

دیوے دے دے دوی تہ بیا کھوالے راوستلو اللہ تعالیٰ پہ دوی بابت یقیناً ہفتہ

بِهِمْ رَعُوفٌ رَحِيمٌ ⑫ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ

پہ دوی بابت دے شفقت کوونکے رحم کوونکے دے (اوتوبہ پئے قبولہ کرہ) د ہفتہ درے

مَلَکَ دَاعِلَتِ دَعْفُکُنِ ایت دے چہ قانون بیانولہ اللہ تعالیٰ اختیار دے حکم چہ بادشاہی

د اللہ تعالیٰ د پارہ دہ اوپہ دے ایت کیں دعوت د توحید دہ پہ رد د شرک فی التصرف

سرہ یحییٰ د یومیت احیاء او امانت حقیقیہ مراد دے او جائزہ چہ ہدایت او کمرای

ترینہ اشارہ مرادشی۔

مَلَکَ پہ دے ایت کریمہ کیں زیرے دے مؤمنانوتہ پہ قبولیت دے توبہ اوپہ دے

ایت کیں اشارہ دہ تکالیفوتہ پہ غزوہ د تبوک کیں چہ گرمی سختہ وہ سفر

او کما وواوپہ سوزلو بابت دے ہم دسیر پہ نمبر تلل وواوتوعہ ددوی زیرے

کھجورے دے۔ بیا دے توبہ نہ مراد پہ دے ایت کیں تخفیف او اسانتیا راوستلو

دی پہ اول تاب کیں او زرو نہ کلکول دی پہ دویم تاب کیں۔ پہ دے کیں اشارہ

دہ چہ نبی ہم توبہ تہ محتاج دے لیکن د ہفتہ توبہ د گناہ نہ نہ دہ بلکہ اسانتیا

راوستلو مراد دی۔ نیز یغ مراد دے زیغ نہ ترک د جہاد دے ارتداد نہ دے مراد

فائدہ ا جصاص وایله دی چہ پہ دے کیں مداحہ د صحابہ کرامودہ چہ دھغوی

الَّذِينَ خَلَفُوا وَتَرَىٰ آٰٰخِرَتَهُمْ اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ

کسانو چہ روستو کرے شریوہ معاملہ دھتوی۔ تو دے پورے چہ کل تنگ شوہ پہ دوی باندے

الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ

زمکہ سرہ دارتوالی نہ او تنگ شو پہ دوی باندے زبونہ دوی

وَوَظَنُوا اَنْ لَا مَلْجَا مِنْ اِلٰهِ اِلَّا اِلَيْهِ ط

اویہین او کم دوی چہ نیستہ دے حائے دینا ہی دعداب دالہ تعالیٰ مگر ہتہ نہ دے۔

ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا اِنَّ اِلٰهَ

بیا توفیق دتوے ورکرو دوی نہ دے دپارچہ توبہ او کری یقینا اللہ تعالیٰ

هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ۝۱۱۸ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا

خاص ہتہ توبہ قبولونکے رحم کوونکے دے۔ اے ایمان والو !

ظاہر او باطن موافق ووافق واورد دے پہ طعن کوونکو (روافض) باندے۔

۱۱۸ یہ دے ایت کہیں زیرے دے دقبولیت دتوبے دہتہ دریو کسانو چہ یہ ایت ملا کہیں تیر شویدی۔ خَلَفُوا، دکعب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نہ روایت دے چہ مراد دے نہ روستو والے دحکم ددوی دے روستو والے دجہاد نہ مراد نہ دے ٹکے ہتہ صفت دمنافقانودے۔

ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ، دادے وجے نہ چہ ددوی سرہ صحابہ کرامو معاملہ پر بینود لے وہ اوخبرے ئے ورسرہ نہ کولے پہ حکم دنبی صلی اللہ علیہ وسلم سرہ۔ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمُ اَنْفُسُهُمْ، دادے وجے نہ چہ مگکری بہ کلہ دوی سرہ منعالج شول نو سختہ وینا بہ ئے ورتہ کولہ بل داچہ پہ دوی باندے پہ زبونہ دوی کہیں دیرغم او فکر راغلے وو ابوبکر وراق نہ روایت دے چہ دتوبہ نصوح علالت دادے چہ دگناہ خوچے نہ یہ انسان باندے دتبعہ حالت راشی۔

حَتّٰى اِذَا دَاغٰیہ دہ دَخَلَفُوا دپارہ او شمر تاب عطف دے پہ اذاضاقت باندے۔

اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

یَرِکُوں دَ اَلله تَعَالٰی اَو شَیْ مَدِکَرِی دَ رَشْتِیَنُو خَلَقُو.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ

نہ دہ مناسب مدینے والو لہرہ اوھو چالک چہ گہر چا پیرہ دی

مَنْ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَفُوا عَنْ رَسُولِ

ۛ بابت چیاتو نہ چہ دوستو پاتے شی د رسول اللہ (صلی اللہ علیہ

اللَّهُ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ

دوست نه او نه د مغوره کوی خپل محانونه د هغه د خان نه.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ

دا حکم پہ دے دجہ دے چہ تہ رسی دوی تہ تنڈا او تہ سترہ یوالے

وَلَا مَخْبَصَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطُوعُنَ

او نه لوږه په لار د الله تعالی کښ اوته هرڅی دوی

مَوْطِنًا يَغِيْظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَمْنَالُوْنَ مِنْ

پہ یولارے چہ غصہ کوی کافراتو لره اونه حاصلوی دوی د

عَدُوٌّ نَيْلًا إِلَّا كَتَبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ ط

دشمن نہ شہ خیر مگر لیکے کیڑی دوی لڑے پہ بدلا دھنے کیں عمل نیک۔

بلکہ داترغیب دے جہاد تہ او منع دہ د پاتے کید لو کہ جہاد دہ پس د ذکر د
پاتے کید و نکونہ، او ترغیب دے پہ مرکز تیا د مجاہدین و او د رشتین و خلق و او
پہ دے آیت کبن د و د امر و نہ دی اول کبن اصلاح د نفس انفرادی مراد دہ پہ
تقوی سرہ او پہ دویم کبن اصلاح اجتماعی مراد دہ یعنی د صا دقین و مرکز تیا
اختیار و ل۔

إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣٠﴾

یقیناً اللہ تعالیٰ نہ ضائع کوی (برباد دوی) ثواب دے خائستہ عمل کوونکو۔

وَلَا يَنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً

او نہ خرچ کوی دوی خـ خرچ لـ او نہ دیر

وَلَا يَقْطَعُونَ أَوْدِيًا إِلَّا أَكْتَبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمْ

او نہ سفر کوی دوی پیر میدان کتب مگر لیکل کیری دوی لہ دے پام چہ بدلہ پورک دویتہ

اللَّهُ أَحْسَنُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣١﴾

اللہ تعالیٰ دیرہ خائستہ دے حق عملونو چہ دوی یے کوی۔

نہا پہ دے ایت کتب ترغیب دے جہاد تہ یوپہ دے طریقہ چہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم جہاد کوی اوپہ خپل نفس تکلیف تیرہ وی نو تاسو ولے نہ کوی اوولے محان لہ تکلیف نہ ورکوی بلہ طریقہ دادہ چہ پہ جہاد کتب مریو تکلیف تیروں سبب دے ثواب دے۔ وَلَا يَطْرُقُونَ مَوَاطِنًا، مطلب دادے چہ کلہ مؤمنان مجاہدین پہ زمکہ گرخی او کافران ور تہ گوری او غصہ کیری داہم ثواب دے۔ وَلَا يَتَأَلَوْنَ، مراد دے نہ دادے چہ کافران قتل کول یا ہغوی لہ شکست و کول یا دہغوی نہ غنیمت حاصلول دا تہول ثوابونہ دی۔ اَنْ يَكْتَحِلُوا، دہغہ د حکم نہ یا دہغہ پہ مگر تیا کتب د جہاد کولونہ خلاف کول۔ بِأَنْفُسِهِمْ، یعنی نبی صلی اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دیر مصیبتونہ او تکلیفونہ بدانی پہ جہاد کتب پہ محان پاندا تیروی نو تاسو دہغہ نہ غورہ نہ یئی نو تاسو مصیبتونہ د جہاد تیر کری۔

پہ عَمَلٌ صَالِحٌ، یعنی دا تکلیفونہ پخپلہ عبادات نہ دی لیکن د فی سبیل اللہ دوجہ نہ پہ دے سرہ اجر د عمل صالح لیکل کیری۔ الْمُحْسِنِينَ کتب اشارہ دہ توحید او سنت تہ یعنی د ثواب اصل سبب احسان دے۔

نہا پہ دے ایت کتب ہم نور عملونہ د مجاہد ذکر دی چہ پہ ہغہ سرہ ہغہ تہ ثواب حاصلیری او دا عملونہ پخپلہ عبادات دی دے وجہ نہ دے سرہ پہ عَمَلٌ صَالِحٌ نہ دے ذکر کرے۔ او محکمی پخپلہ نیک اعمال نہ وؤ لیکن د جہاد دوجہ نہ ثواب د نیک عمل و ربانداے ورکولے کیری او دے وجہ نہ پہ ہغہ

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفًّا

اور نہ وہ مناسب چہ مؤمنان دے ادھی (دجہاد یا دعلم دیار) قول (یہ یوحائے)

قُلُوا نَفَرًا مِّنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ

پس ولے نہ اوئی د ہرے ہلے ددوینہ خہ کسان

لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ

دے دیار چہ پوہہ حاصل کری یہ دین کیں اوچہ یرہ وکر قوم خیل تہ (یہ بیان ددغہ علم)

إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ

چہ واپس شی دوی تہ قوم تہ دے دیار چہ دوی (قوم) محان میج کری دکنا ہونو تہ

آیت کیں محسنین ذکر کرو یعنی دغہ عملونہ احسان دوجہ نہ صالح گرنی اوپدا یکن
 احسن ذکر کرو اشارہ دہ چہ داعملونہ یہ خیلہ احسن دی۔ وَلَا يَتَطَفَّؤْنَ وَادِيًا، مراد
 ددینہ سفر کول دی یہ نیت دجہاد سرہ۔ وَادِي، یہ اصل کیں ہغہ فراج محائے دے چہ
 یہ مینج دغرونو اوپدیر کو کیں وی چونکہ ہغہ کنلاہ (درہ) م د او میدان ہم دے نو
 د وادی اطلاق پہ دوار وکیری۔

۱۲۱ پہ دے آیت کیں ترغیب دے علم ددین تہ دیارہ دتکمل دجہاد یعنی دجہاد
 دیارہ محکین دہغہ نہ علم ددین ضروری دے۔ حاصل دآیت دادے چہ تول کسا جہاد لہ
 مہ اوزی (کہ چہ جہاد فرض کفائی وی) بلکہ بعض کسان جہاد لہ اوزی او بعض
 کسان دعلم ددین دیارہ محان وقف کری نودا آیت دلیل دے پہ دے خبرہ چہ علم
 ددین تول فرض کفائی دے او علم دہغہ احکاموچہ فرض عین وی ہم فرض عین
 دے۔ قائلہ: یہ آیت کیں توجیہات دی اولہ داچہ لِيَنفِرُوا نہ مراد وتل دی دجہاد
 دیارہ محکہ چہ محکین آیا تونو کیں ترغیب دجہاد ذکر شو۔ طَائِفَةٌ، ددینہ مراد طائیفہ
 دجہاد ہنودہ۔ اُولِيَتَفَقَّهُوْا ضمیر دغہ طائیفہ تہ راجع دے پہ دے شرط سورہ چہ نبی
 صلی اللہ علیہ وسلم ورسرہ وی نو دہغہ نہ دین ایزدہ کوی یا راجع دے فرقہ تہ
 یعنی دجہاد نہ پاتے شوی کسان ددین ایزدہ کری اودا پہ زمانہ دنی پورے خاص
 نہ دے۔ دوینہ توجیہ دادہ چہ لِيَنفِرُوا نہ مراد وتل دطلب دعلم دیارہ دی او طائیفہ
 نہ مراد طلب کار دعلم دی۔ لِيَتَفَقَّهُوْا فِي الدِّينِ، مراد ددین نہ کتاب اللہ اوست دے

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ

اے ایمان والو جنک کوئی دھتھکسانو سرکہ چہ نیز دے دی تاسوتہ

مِّنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا

د کافرانو نہ او اودموی هغوی بہ تاسو کین کلکوالے او پوہہ شی

أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ۝ (۱۲۲) وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ

چہ یقیناً اللہ تعالیٰ ملگرے د متقیانو دے او کلکچہ نازل کریشی

سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَّن يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ

یو سورت نو بعض ددوی نہ هتھوک دچہ دای کوم یولہ ستاسوتہ زیاتی کرو

هَذِهِ آيَةٌ مِّنَ الَّذِينَ آمَنُوا فَرَأَدْتَهُمْ

دے سورت ایمان پس هرچہ هتھکسان دی چہ ایمان یے لولہ دتو زیاتی یے کم هغوی لہ

آيَةً مِّنَ الَّذِينَ يَسْتَبِشِرُونَ ۝ (۱۲۳) وَأَمَّا الَّذِينَ

ایمان او هغوی خوشحالی کوی (د دے سورت پہ نازلید لو) او هرچہ هتھکسان دی

او تفقہ نہ مراد داسے علم دے چہ یہ هتھ سرہ د حکمتونو او د حکمونو استنباط کیدایشی او یہ حدیث کنس وارد دی "مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ" وَلَيُنْزِلُ وَأَمَّا كَذَانٍ نَّهْ تَبْلِيغُ دَقْرَانِ اَوْ سَنَتِ دے تَوَدَّ هتھ پہ منلو سرہ او عمل کو لو سرہ تقلید نہ لازمیدی محکمہ چہ دا علم دے یہ دیلونو سرہ او تقلید او خیر منل بغیر د دلیل نہ دی۔

مَّا پہ دے آیت کنس ہم حکم د قتال دے او تعلیم د طریقہ د جہاد دے چہ د نزدک نہ دے شروع کیدے شی۔ او غِلْظَةً، پہ معنی د کلکوالی او د غیرت دے۔ فَأَمَّا، پہ دے دواړو آیاتونو کنس پہ ترتیب سرہ درے ذمہ وارے د مؤمنانو د ذکر شوے اول علم د دین دویم دعوت دریم قتال فی سبیل اللہ۔

مَّا هرکله چہ تر دے محکمہ پورے د دے سورت تلخیصی احکام د ذکر شول او خصوصاً مسئله د جہاد نو پہ دے آیت کنس رد او زجر دے پہ منافقینو باندے کلہ چہ هتھ سورت نازل شو چہ پہ هتھ کنس مسئله د جہاد دے نو منافقانو اعتراض کوو چہ

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ رَجْسًا

چہ پہ زہر نو دہغوی کنس مرض (دفاق) دے نو زیاتوی (داسورت) هغوی لہ پلیتی

إِلَى رَجْسِهِمْ وَمَا تَوَّاهُمْ كَفَرُونَ ﴿۱۷۵﴾

د پلیتی د هغوی سرہ او مرہ کیری دوی پنا سے حال کنس چہ کافروی۔

أُولَٰئِكَ لَا يَرْجُونَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً

او ایہ دوی سوچ نہ کوی چہ یقیناً دوی باندے امتحان راتی پہ ہر کال کنس یوخل

أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ ﴿۱۷۶﴾

یا دودہ خلہ بیا دوی نہ کوی توبہ او نہ دوی نصیحت قبلوی۔

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ

اوکلہ چہ نازل شی یو سورت (چہ منافقان عیب پکنس دی) نو گوری بعض د دوی

إِلَى بَعْضِ طَهْلٍ يَرْكُمُ مَنْ أَحَدٍ ثُمَّ

بعضوتہ (راو دسترگو پہ اشارہ یو بل تہ وائی) ایہ وینی تاسو لہ شوک بیا

دے دے نازلیدلو شخہ فائدہ دہ نوجواب او شوچہ پہ دے سرہ د مؤمنانو ایمان

زیاتی کیری ٹککہ چہ هغوی پہ دے باندے عمل کوی۔ قَرَادَ تَهُمُ اِيْمَانًا، مجاہدانہ

نقل دے چہ دا ایت دلیل دے چہ ایمان زیادت قبلوی یعنی ایمان کنس زیاتے

راشی کہ پہ درجہ د نفس تصدیق او یقین کنس وی اوکلہ اعمالو سرہ وی۔

بھلا ایمان د حال د منافقینو دے چہ حکم د قتال چہ کلہ نازل شی نو منافقان دھے نہ خلاف

کوی او سستی کوی نو د هغوی پلیت والے نور زیات شی۔ او دے زیادت ذکر پہ سورۃ

مائداہ ۱۱۱ او اسراء ۱۱۱ کنس ہم شتہ اور جس د منافقت پہ دے سوئے بھ کنس ذکر دے

۱۲۶ دے کنس زور نہ دہ منافقینو تہ چہ پہ دوی باندے ہر کال امتحان راتی پہ فرض

کولو د جہا د سرہ یوخل یا دودہ خلہ لیکن دوی د منافقت نہ توبہ نہ او پاسی یعنی سرہ

د وجود د سبب د توبہ تہ دوی توبہ نہ او پاسی نو دا علت دے د مَا تَوَّاهُمْ كَفَرُونَ۔

مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ، یعنی غزاکانے بہ ہر کال یو یا دودہ خلہ واقع کیدلے۔ يَذْكُرُونَ، توبہ

د اختتام سرہ تعلق لری او تذکرہ د اورید لو د قرآن سرہ تعلق لری۔

انصَرَفُوا صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ

او گریختی (و مجلس ستاسونہ)۔ گریختی اللہ تعالیٰ زبونہ ددوی (دحق) بدوچہ چہ داقوم د

لَا يَفْقَهُوْنَ ۝۱۲۷ لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ

چہ نہ پوہیدی۔ یقیناً راغی دے تاسوتہ رسول (صلی اللہ علیہ وسلم) د

اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ

جنس ستاسونہ، مکران دے پہ ہفتہ باندہ ہفتہ کارچہ تاسو پرستہ تکلیف موئی، او حرم کوونکے د

عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ۝۱۲۸

ستاسو پہ ہدایت، خاص د مؤمنانو سرہ ویرہ مینہ کوونکے رحم کوونکے دے۔

۱۲۷ پہ دے کتب ہم بیان د حال د منافقینو دے پہ ہفتہ وخت کتب چہ بیان شی
سورت د جہاد او ذکر د قیامو د منافقانو لکہ داسورت تودوی د ہفتہ مجلس
نہ د تیختہ کوشش کوی۔ ہَلْ یَزِکُّم، دلته یشیرون پتہ دے یعنی پہ سترگو یوبل
نہ پہ اشارو سرہ تیوس کوی چہ صحابہ کرام مونرتہ گوری او کہ نہ۔ لیکن صحابہ
کرامو بہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ مجلس کتب سرو نہ بنکتہ کرے وو لکہ چہ
پہ سرونو باندہ مارغان ناست وی او منافقانو خوب خیال داوچہ دوی مونرتہ
نہ گوری د گم انصرفوانہ محکب د عبارت پتہ دے۔ لَا یَفْقَهُوْنَ، داصفت ددوی
پہ لکہ او لکہ کتب تیر شویداے۔ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ، دا دعا د شردہ (خبرے)
منافقانو تہ پس د بیان د حال تو د ہغوی نہ تفصیلاً یا جملہ خبریہ دہ۔

۱۲۸ دا بیان د صداقت د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دے او د نبی علیہ
السلام شیخ صفات پکتب ذکر دی۔

اول صفت رسول، دا پہ صفاتو د بشریت کتب اعلیٰ صفت دے او اشارہ دہ چہ
دے دحان نہ خبرے نہ جوہوی نو دہ اتباع فرض دہ۔

دویم مِّنْ اَنْفُسِكُمْ، یعنی ستاسو د جنس نہ دے عربی دے، او بشر دے او پہ
دے کتب اشارہ دہ شرافت د نسب د ہفتہ تہ او اسانتیا د حصول د علم تہ
د ہفتہ نہ محکہ د ہم جنس نہ استفادہ کیدلے شی۔

دریم عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ، یعنی تاسوتہ چہ کوم شہ تکلیف درکوی نو د ہفتہ

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

پس کہدوی مخ وارو نودرتہ او دایہ پورے دے مالہ اللہ تعالیٰ، نیشہ ہیجک مدکار سیوا دھوتہ۔

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

پہ ہفتہ بات دے ماخان سپارے دے او ہفتہ مالک دعرش لوٹے دے۔

بوج پہ ہفتہ باندے وی او ہفتہ پرے خفہ کیبری۔ پہ دے کبن اشارہ دے دیتہ
چہ کہ ہفتہ پہ طریقہ کبن پہ اُمت باندے اسانتیا دے۔

خلورم خریض عکینکم، مطلب دادے چہ ہفتہ کوشش کوی دے خبرے چہ
تاسو مؤمنان شی او جنت تہ داخل شی۔

بِئْسَ مَا كُنْتُمْ فِيهِ، پہ مؤمنان باندے دیر شفقت کوونکے دے اوستاسو حفاظت
دعا کھانے غواری۔

اَوْشَيْدُمْ رَحِيمًا، پہ مؤمنانورحم کوونکے دے۔ پہ دے دوارو کبن اشارہ دے
دے خبرے تہ چہ ہفتہ بہ پہ آخرت کبن دے مؤمنانود پامہ شفاعت کوی
اوپہ دنیا کبن ہم کہ ہفتہ دے شفقت اورحمیت دیرے واقعہ موجود دی۔

۱۲۹ پہ دے آیت کبن بیان دے مسئلے دے توحید دے پہ خلوروجملو سرے چہ پہ آیت
کبن پہ ہرہ جملہ نمبر لکھیلے دے اولہ جملہ پہ مقابلہ دے منکرینو کبن ویلے کیبری

دلته ہم دے کافرانو دے تولو قسمونو او دے منافقانو دے خباثتونو پہ مقابلہ کبن ذکر دے۔ دویمہ
جملہ علت دے اولے دے او دریمہ تفریع دے پہ اول دوارو جملو باندے او خلور

علت دے دے ماقبل دے پامہ اوربوییت دے عرش مستلزم دے ربوبیت دے قول عالم
لرے۔ پہ روایت دے ابوداود کبن راغلے دی چہ چا دا خلور کلمات صبا اوبیکا

اَوْه اَوْه محله لوستل نواللہ تعالیٰ بہ کہ ہفتہ نہ غمونہ لرے کوی دا روایت
مرفوعاً ضعیف دے او موقوف پہ سند حسن سرے دے۔

الحمد لله چه ختم شو تفسیر دے سورة التوبة او دے ازل جلد دریمہ حصہ۔

بحمد الله ختم شود۔

کاتب: ارقم جان (غفرلہ)

فهرست دَمَضَا مینو

نمبر شمار	مضمون	مخ	نمبر شمار	مضمون	مخ
۱	نومونه اور ربط اور دعوی او	۱	۲۲	سوال و جواب متعلق دَمَضَا سره	۲۸
۲	خلاصه د سورة المائدة	۲	۲۳	تحقیق د لفظ نور و اثبات	۲۸
۳	تفسیر د عقود	۳	۲۴	د بشریت اور جوییت د نبی	۲۳
۴	د احلال او حرمت دوه دوه معنی	۴	۲۵	صلی الله علیه و سلم	۲۳
۵	تفسیر د شعائر الله	۵	۲۶	عقیده د یعقوبیه په نصاری کیں	۲۴
۶	حال د امر و ستودنهی ته	۶	۲۷	تفسیر د ابناء الله	۲۸
۷	ذکر د دوسو محرماتو په سگ کیں	۷	۲۸	سوال و جواب متعلق د عذاب	۲۹
۸	فائده لفظیه	۸	۲۹	سره	۲۹
۹	فرق د اصنام او نصب	۹	۳۰	مقدار د زمانه فترت	۳۰
۱۰	تفصیل د استقسام یا لال زلام	۱۰	۳۱	معنی د کتب الله لکم	۳۳
۱۱	سوال و جواب د اکمال سره	۱۱	۳۲	رد په اسرائیلی روایت باندے	۳۴
۱۲	فرق د اکمال او اتمام	۱۲	۳۳	سوالونه او جوابونه متعلق	۳۴
۱۳	استدلال د امام مالک د پیاره	۱۳	۳۴	لا املک الا نفسی و اخي سره	۳۴
۱۴	د رد د بدعاتو	۱۴	۳۵	تفسیر د قریبا قریبان	۳۹
۱۵	په دے سورت کیں تخصیص د محنصه	۱۵	۳۶	ابتداء د حد په آسمان او	۳۶
۱۶	تفسیر د طیبات	۱۶	۳۷	د مکه کیں	۳۶
۱۷	حکم د زیاتح د اهل کتابو	۱۷	۳۸	مراد د ما انا ببا سطی یایی	۵۰
۱۸	سوال و جواب متعلق د احل لکم	۱۸	۳۹	سوال جواب متعلق د انی	۵۱
۱۹	سره	۱۹	۴۰	ارین آه	۵۱
۲۰	حکم د نکاح د کتابیاتو	۲۰	۴۱	سوال جواب متعلق د تادمین	۵۳
۲۱	سوال جواب متعلق اذ اقمتم	۲۱	۴۲	سره	۵۳
۲۲	الی الصلوة سره	۲۲	۴۳	سوال جواب متعلق د قتل	۵۵
۲۳	تحقیق د ارجم لکم	۲۳	۴۴	نفسا آیت سره	۵۵
۲۴	دوه فائده متعلق د نیم سره	۲۴	۴۵	حکم د قطاع الطريق او	۵۶
۲۵	فرق د آیت د سورة النساء او د	۲۵	۴۶	عموم د آیت	۵۶
۲۶	آیت	۲۶	۴۷	د وسیله متعلق شپړ بحثونه	۵۸

نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار
	غالبیون او مفلحون سره		اول بحث معنی لغوی او شرعی	
۱۰۴	خلاصہ مقصد د اذان	۵۹	دویم بحث الفاظ مترادفہ	۳۹
۱۱۱	تفسیر د یں اللہ مغلولہ	۶۱	دریم بحث اقسام د توسل	۴۰
۱۱۲	قصہ متعلق د غلت ایں یہم سرہ	۶۲	خوہم بحث اقسام شرعیہ	۴۱
	مذہب د سلفو پہ یارہ یں	۶۵	پنجم بحث اقسام غیر شرعیہ	۴۲
۱۱۳	د اللہ تعالیٰ او نورو تشابہاتو کیں	۶۸	شپہم بحث جوابات د شبہاتو	۴۳
۱۱۴	سوالونہ جوابونہ متعلق د القینا بینہم العداوۃ والبغضاء سرہ	۷۰	لسو	
	مراد د قطع یں او سوال و جواب	۷۸	مراد د قطع یں او سوال و جواب	۴۴
۱۱۵	مراد د اقامۃ الکتب او سوال و جواب	۸۲	معنی د سحت	۴۵
۱۱۸	رد پہ روافضو او مبتدعیو بانہ ے پہ ما بلغت رسالتک کیں	۸۴	فرق د ریا نیون او احبار	۴۶
	وجہ د رفع د الصائبون	۸۷	خلوہ اقوال پہ تفسیر د من لم یحکم الایۃ	۴۷
۱۲۱	سوال جواب د دے آیت سرہ متعلق	۹۱	درے فوائد متعلق د دے	۴۸
۱۲۲	بعض دے د نصاراؤ او دھنوی عقیدے	۹۳	آیاتونو سرہ	۴۹
۱۲۴	سوال جواب متعلق د ثالث ثلاثہ سرہ	۹۴	معنی د مہیمن پہ صفت د کتاب کیں	۵۰
۱۲۸	دلیل پہ عدم نبوت د زمانہ یانہ ے	۹۷	فرق پہ مینہ د شرعہ او منہاج کیں	۵۱
۱۳۱	تفسیر د غلو او فرق د فی الدین او للدين	۱۰۱	ذکر د قانون د چنگیز خان	۵۲
		۱۰۳	سوالونہ جوابونہ متعلق د فسوق	۵۳
		۱۰۴	یا فی اللہ بقوم الایہ سرہ	۵۴
			تنبیہ متعلق د آیت سرہ	۵۵
			سوال و جواب متعلق د	۵۶

نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار	مضمون
۴۹	تحقیق د اقریہم موڈہ	۱۳۴	۸۵ سوال اور درے جوابونہ متعلق
۵۰	سوالونہ جوابونہ دے آیت متعلق	۱۳۰	۸۶ د آیت ہنا سرہ
۵۱	مراد د قسبیین	۱۳۸	۸۷ تنبیہ ذکر د سبب نزول د آیت
۵۲	سوال وجواب متعلق د ما قالوا سرہ	۱۴۰	۸۸ سوالونہ جوابونہ متعلق د لا علم لنا سرہ
۵۳	د تحریم طیبات خلور اقسام	۱۴۱	۸۸ فائدہ یہ نفی د علم غیب
۵۴	اقسام د قسم او دہغہ کفارہ	۱۴۲	۸۸ د انبیاء و نہ
۵۵	تحقیق د حمر	۱۴۸	۸۹ سوال جواب متعلق علی والدہ
۵۶	او تفسیر د انصاب	۹۰	۹۰ فائدہ د ذکر د کھولت
۵۷	سوال وجواب متعلق د سرہ	۱۵۱	۹۱ تنبیہ رد یہ مرزا غلام احمد دجلہ
۵۸	تنبیہ یہ تکرار د تقویٰ او ایمان او عمل صالح کنیں	۱۵۲	۹۲ سوال جواب متعلق د هل
۵۹	سوال جواب متعلق د قیام سرہ	۱۵۹	۹۳ فائدہ اختلاف یہ نزول
۸۰	تفسیر د لا تسئلوا عن اشیاء (الایۃ)	۱۶۲	۹۴ سوال او جواب متعلق د سوال
۸۱	فائدہ دے آیت سرہ متعلق	۱۶۳	۹۵ د عیسیٰ علیہ السلام سرہ
۸۲	تشریح د بحیرہ سائبہ و صیلہ او حام	۱۶۵	۹۵ فائدہ متعلق د حدیث بخاری
۸۳	فائدہ متعلق د حکم د دوی سرہ	۱۶۷	۹۶ سوالونہ جوابونہ متعلق د آیت
۸۴	سوال وجواب متعلق د رد د تقلید سرہ پدے آیت کنیں	۱۶۹	۹۸ ربط د دعویٰ او خلاصہ د سورۃ انعام
		۹۹	۹۹ سوال جواب متعلق بایں یہم

نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار	مضمون
	سره		کس او د هغه تعداد
۱۰۰	سوال جواب	۲۰۹	۲۵۱ ذکر د آزر
۱۰۱	عقیده د فوقیت د الله تعالی	۲۱۲	۲۵۲ توجیه د هذا ربی
۱۰۲	فرق په مینځ د لعب اولهو	۲۲۰	۲۵۳ سوال او جوابونه متعلق د
	کس		هذا اکبر سره
۱۰۳	دلیل د مرد د نه اوریدلو	۲۲۲	۲۵۴ ظلم په معنی د شرک سره
۱۰۴	سوال جواب	۲۲۳	۲۵۵ وجه د تخصیص د دے انبیاء
۱۰۵	اعراب د الیتکم	۲۲۵	په ذکر سره
۱۰۶	تفسیر د اله	۲۲۸	۲۶۲ تفسیر د فبهذا هم اقتداه
۱۰۷	نفی د علم غیب د نبی صلی الله	۲۳۰	۲۶۵ سوال و جواب په باره سبب
	علیه وسلم نه		نزول کس
۱۰۸	سوالونه جوابونه د دے آیت	۲۳۴	۲۶۱ فرق د مستقر او مستودع
	په باره کس	۲۳۶	۲۶۳ ذکر د مشرکین بالجن
۱۰۹	معنی د ظلم په باره د انبیاء	۲۳۲	۲۶۵ تفصیل د مسئلے د رویت الله تعالی
	کس		په دنیا او آخرت کس
۱۱۰	معانی د سلام په قرآن کس	۲۳۳	۲۶۹ ادب د منع د سبب د آلهونه
۱۱۱	سوال جواب متعلق د حدیث	۲۳۴	۲۸۱ توجیحات په مایشعرا کرانها
	سره		اذا الایته کس
۱۱۲	تفصیل د مفاتیح الغیب	۲۳۷	۲۸۹ قول د زجاج په باره د شرک
۱۱۳	سوال و جواب په باره د	۲۳۹	فی الحکم کس
	ملائکة الموت کس		تفسیر د استمتع بغضا بعض
۱۱۴	معنی د شکر کولو	۲۴۱	۲۹۸ تفسیر د جعلوا لله مما ذلوا الیه
۱۱۵	درے قسمونه د دنیوی عذاب	۲۴۲	۳۱۱ سوال و جواب په باره د حرم
۱۱۶	مراد د خوض فی الایات	۲۴۳	علیکم
۱۱۷	د اتحد و دینهم لعبا و	۲۴۴	۳۱۴ جواب د اشکال په او کسیت
	لهوا خلور معانی		فی ایمانها خیرا
۱۱۸	ذکر د نفع الصور په قرآن	۲۴۶	۳۲۲ ربط دعوی او خلاصه د سور

نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار	مضمون
۱۳۷	الاعراف	۱۵۴	ذکر دے فوق دے ثعبان او جان
۱۳۸	تفصیل دے وزن او موازین	۱۵۵	اوحیہ
۱۳۹	سوال جواب پہ بارہ دے سو سے	۱۵۶	تعریف دے بیم
۱۴۰	دے ابلیس کنیں	۱۵۷	سوال جواب متعلق اجعل لنا
۱۴۱	رد پہ ہنہ چاچہ انکار کوی دے	۱۵۸	اللہ آہ
۱۴۲	نزع دے لباس دے آدم او حوا تہ	۱۵۹	مسئلہ دے رویت الہیہ پہ
۱۴۳	پہ تاویل سرہ	۱۶۰	دے تیا کنیں
۱۴۴	اولاد دے ابلیس او ہفتوی نہ	۱۶۱	ذکر دے حیلہ
۱۴۵	لیدل	۱۶۲	تفصیل دے میثاق دے اولاد آدم
۱۴۶	فرق پہ آیات تو نہ دے اذاجاء اجلہم	۱۶۳	علیہ السلام
۱۴۷	سوال جواب متعلق دے راتلو	۱۶۴	ذکر دے بلعام ابن باعورہ
۱۴۸	دے رسولانو	۱۶۵	او تمثیل
۱۴۹	ذکر دے صیبت یومالاذان	۱۶۶	فاکھہ پہ بارہ دے تمثیل کنیں
۱۵۰	معنی دے حوج او فرق دے نور	۱۶۷	او اخلاق دے سپو
۱۵۱	اونیر	۱۶۸	سوال و جواب پہ بارہ دے
۱۵۲	ذکر دے اصحاب اعراف	۱۶۹	دے رونا لجهنم
۱۵۳	فرق دے لہو او لعب	۱۷۰	تفسیر دے حسنی او مرادیہ فادعوه بها
۱۵۴	سوال جواب متعلق دے ستہ	۱۷۱	اور دے وسیلویہ ذواتو دے خلقوبانہ لے
۱۵۵	ایام سرہ	۱۷۲	حدیث ضعیف پہ بارہ دے آدم
۱۵۶	مسئلہ دے استوی العرش	۱۷۳	او حوا کنیں
۱۵۷	تفسیر دے تبارک	۱۷۴	تفسیر دے فاستمعوا و انصتوا
۱۵۸	ذکر دے استداعیہ دے کنیں	۱۷۵	او مسئلہ دے قراءت خلف
۱۵۹	اقسام دے ریا ح	۱۷۶	الامام
۱۶۰	ذکر دے اسماء شریکہ	۱۷۷	ربط دے عوی او خلاصہ دے
۱۶۱	سوال او جوابو تہ متعلق دے	۱۷۸	سورۃ الانفال
۱۶۲	خطاب دے صالح سرہ دے قوم	۱۷۹	ذکر دے غزوہ بدر
۱۶۳	سرہ	۱۸۰	سوال او جواب پہ بارہ دے

نمبر شمار	مضمون	نمبر شمار	مضمون
۱۸۸	اطمینان او وجل کتب	۵۲۴	معافی د خفاف او شقال
۱۸۹	مسئلہ د زیادت د ایمان	۵۲۵	تفسیر د عفا اللہ عنک
۱۹۰	فرق د دے آیت او د سورۃ	۵۲۶	ذکر د مصارف و د زکوٰۃ
۱۹۱	العمران ۵۲	۵۲۷	رد یہ قول د مفسرینو
۱۹۲	سوال و جواب یہ بارہ دربی	۵۲۸	یہ بارہ د ثعلبہ بن حاطب
۱۹۳	او قتل کتب	۵۲۹	طعن کوٹونکی یہ صحابہ کرامو
۱۹۴	معافی د فرقان	۵۳۰	یا ندرے
۱۹۵	ذکر د تقسیم د خمس	۵۳۱	ذکر د سبعین او د عفو حکمت
۱۹۶	یا تملک د ابلیس یہ ورخ د	۵۳۲	وجہ فرق یہ مینح د ۵۵
۱۹۷	بدر	۵۳۳	او ۵۵ کتب
۱۹۸	دوہ فائدے تفسیری یہ ۵۲	۵۳۴	جواب د استدلال د بریلیانو
۱۹۹	محبت د صحابہ کرامو د یویل	۵۳۵	آیت یہ بارہ د فضیلت د
۲۰۰	سید	۵۳۶	صحابہ کرامو کتب
۲۰۱	واقعہ د قید یا نو د بدر	۵۳۷	تحقیق د لا تعلمہم او سولونہ
۲۰۲	اتسام د مؤمنانو	۵۳۸	جوابونہ
۲۰۳	ربط دعویٰ او خلاصہ د	۵۳۹	رد یہ حدیث د عرض الیہا
۲۰۴	سورۃ توبہ	۵۴۰	واقعہ او صفات د مسجد ضرار
۲۰۵	وجہ د ترک د بسم اللہ	۵۴۱	تفسیر د ۱۲۲ او حکم د علم
۲۰۶	الرحمن الرحیم	۵۴۲	د کتاب و سنت
۲۰۷	مراد د حج اکبر	۵۴۳	
۲۰۸	ذکر د غزوہ د حنین	۵۴۴	
۲۰۹	مراد د عقیدے د ابنیت	۵۴۵	
۲۱۰	رد د تقلید	۵۴۶	
۲۱۱	تفسیر د کثر	۵۴۷	
۲۱۲	فائدے یہ بارہ د حساب کولو	۵۴۸	
۲۱۳	یہ میاشتہ سرہ	۵۴۹	
۲۱۴	تفصیل د شئی	۵۵۰	